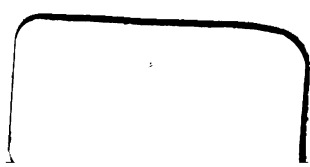

HET
LEESKABINET.

MENGELWERK

TOT

GEZELLIG ONDERHOUD

VOOR

BESCHAAFDE KRINGEN

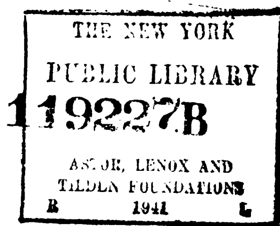
ONDER REDACTIE VAN:

D. F. VAN HEYST.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

VOOR 1877.

LEIDEN,
D. NOOTHOVEN VAN GOOR.
1877.

DRUK VAN D. NOOTHOVEN VAN GOOR, TE LEIDEN.

INHOUD.

A.

Blads.

Aandenken. Immortellen gestrooid door de Koningin der aarde op het graf van de Geliefde Koningin Sophia 192

Admiraal (*Aart*), Een ander schoofje 37

Aimard (*Gustave*), Het fort Duquesne 62

—————— De Banneling . . . . —

Akveld (*A. C.*), Hoogduitsch-Nederlandsch en Nederlandsch-Hoogduitsch Woordenboek. Afl. 17 42

Algemeene Bibliotheek. Deel 91—100 40

Almanak voor Landbouwers en Veehouders voor het jaar 1877 32

Amicis (*Edmondo de*), Herinneringen van 1870—71 17

———————— Novellen 67

Amyntor (*Gerard von*), Hypochondrische Praatjes. 149

Aurora. Muzen-Almanak voor 1877. Verzameld onder toezicht van *W. J. Hofdijk* en *J. M. E. Dercksen* 51

Aurora. Muzen-Almanak. Jaarboekjen voor 1878. Verzameld onder toezicht als voren 225

B.

Becker (*K. F*), Wereldgeschiedenis. Afl. 25—35. 160

Becker (*Theo.*), Rothenstein Oorspronkelijk verhaal 117

Beekhuis (*H. G.*), Wat moet mijn zoon worden? 179

Bernstein (*Julius*), De vijf zintuigen van den mensch. 9

Bird (*Dr.*), De gevaren der wildernis Een verhaal voor de jeugd 228

Blink Jr. (*H.*), Lentespruitjes, verzameling van verhalen en schetsen in proza en poëzie 25

Boek (Het) der Uitvindingen, Ambachten en Fabrieken. Afl. 17—22 . . . 43

—————————————————— Afl 23 181

Boekeren (*R. Koopmans van*), Muisjes met en zonder staartjes 33

Boissevain (*Charles*), De Arpanjak 197

Braddon (*Miss*), Jozua Haggards dochter. Twee deelen 125

Bret Harte, Gabriël Conroy. Met een levensschets van den Schrijver. Twee deelen 93

Blads.

Bruins (*F.*), Driemaal den aardbol om. Aardrijkskunde voor de volksschool. 143
——— De Practische taalmeester. IV De Volzin. . . . . —
——— Het beeld der Aarde. Volledige Nederlandsche School-Atlas, in 30 gekleurde kaarten 155
Brunings (*P. F.*) 1815 205
——— Bella. Novelle. Twee deelen 213
Büchner (*Dr. Louis*). Uit het leven der dieren. Populair, wetenschappelijke op waarneming gegronde onderzoekingen over de mieren, bijen, wespen, spinnen en kevers. 119
Büchner (*Dr Ludwig*), Kracht en Stof. Populaire aan de ervaring ontleende studiën op het gebied der natuurkundige wijsbegeerte 100

C.

Calcar (*Elise van*), Gevleugelde zaden. Ideeën van beroemde denkers. Afl. 1 181
Catharina. De schoonzusters en Katy's verloving. Twee novellen 74
Chappuis (*H. F.*), Renée. Een verhaal 88
Colomb (*Mevrouw*), Kennis en geld. Een boek voor den tegenwoordigen tijd. 201
Constant, De eerste vlucht 60
Cooper (*J. F.*), Conanchet Het Opperhoofd der Indianen. Een verhaal voor de jeugd 228
Cremer (*J. J.*), Novellen en Vertellingen. Afl. 12—15. 158

E.

Ebers (*Georg*), Warda. Roman uit het oude Egypte. Drie deelen 162
Emants (*Marcellus*), Op reis door Zweden 187
Euphonia. Weekblad gewijd aan Letterkunde en Welsprekendheid van Noord- en Zuid-Nederland 27
Ewald (*H. F*), Agathe. Een verhaal uit het maatschappelijk leven onzer dagen 97

F.

Fleuriot (*Zénaide*), Miss Ideal. Met een woord »ter inleiding" van H. C. Lohr 79
Frank (*M. C.*), Hoe zij oude vrijster werd. Een Nederlandsch-Indische Roman. Twee deelen 109
——— Oom Karels Pleegkind. 228

G.

Gerdes (*E.*), Contrasten en bestemmingen. Eene Novelle 66
Gids door Apeldoorn en het Koninklijk Paleis en Domein, »het Loo en het Park" 146
Gilse (*Mr. J. A. van*), De Oostersche Quaestie en het Hedendaagsche Volkenrecht 197

Blads.

Gouverneur (*J. J. A.*), De avonturen van een kleermakersgezel in vier werelddeelen. Een boek voor onze Nederlandsche jeugd 228
Gram (*Johan*), In Londen. Reisschetsen 104
——————— Mijn Praatstoel. Vertellingen voor onze jongens en meisjes. 228
Groth (*Klaus*), Uit mijn Jongensparadijs. Drie vertellingen 19, 56
Gunning Jr. (*J. H.*) en P. D. Chantepie de la Saussaye Dz., Het ethische beginsel der theologie 223

H.

Halm (*Friedrich*), Het klokje van Innisfare. Schotsch Kerstsprookje . . . 71
Haweis (*H. R.*), Asch tot asch. Een voorspel van de lijkverbranding . . . 18
Heeris (*F. J.*) Cacographie van Nederlandsche auteurs, ten gebruike van het middelbaar onderwijs 163
Heide (*H. G van der*), Kijkjes in de Oost. Een leesboek voor de volksschool . . . . —
Heyde (*H. C. van der*) Kroniek van 1876. De voornaamste gebeurtenissen van dat jaar, volgens den datum gerangschikt . . . , ... 108
Hillern geb. Birch (*Wilhelmina von*), Hooger dan de kerk 216
Hoeve (*G. J. van der*), Marie 76
Hoe wij huishielden zonder Meiden, door een dame, die raad weet . . . 127
Hofdijk (*W. J.*), Lauwerbladen uit Neêrlands gloriekrans. Afl. 1—15 . . . 14
Hoffmann (*Fr.*), Barend de Visscherknaap. Een verhaal 228
Huet (*Cd. Busken*), Van Napels naar Amsterdam. Italiaansche reis-aanteekeningen . . . . , ... 187
——————— Potgieter. 1808—1875 220
——————— George Sand. 217
Huizinga (*Dr. D.*), Een en ander over voeding 222

J.

Jaccolliot (*L.*), Ceilon I. Reis naar het land der Bayaderen. 53
Jenkins (*Edward*), Klein Duimpjen. Maatschappelijke vertelling 44
——————— De Duivelsketen. Eene maatschappelijke schets. . . . 95
John Holdsworth, de stuurman. Roman van den schrijver van »Jilted" en Captain Fanny." Twee deelen 57

K.

Kalff (*Martin*), De schoonheidsleer des tooneelspelers 104
Kan (*Dr. C. M.*), De jongste Engelsche pooltocht en de poolexpedities der toekomst 159
——————— Het internationaal onderzoek der Afrikaansche Binnenlanden 197
Kate (*J. J. L. Ten*), De Hel van Dante-Alighieri, in de dichtmaat van 't oorspronkelijke vertaald. Afl. I—XX. 166
Kuipers (*R. K.*), Algemeene geschiedenis des Vaderlands voor School en Huisgezin. Twee stukken 3

L.

Blads.

Leent (*F. H. van*), Gedichten 170
Lerp (*Carl*), Over de verhouding van Vrijmetselarij en Loge tot Christendom en Kerk 108
Leven (Het) van Bethel Henry Strouszberg, door hemzelven beschreven. . 140
Lynn Linton (*Mevr. E.*), Leam Dundas. In twee boeken 29
———————— In een gouden net gevangen 76

M.

Margadant (*C. W.*), Wetten en besluiten tot regeling van of in verband staande met het Consulaat der Nederlanden . . , ... 78
Marlitt (*E.*), In het huis van den Handelsraad. 7
Masterman (*J.*), Zes dochters. Eene familiegeschiedenis. Uit het Engelsch. Twee deelen 65
Mèche (*Generaal La*), De Fransch-Duitsche Oorlog van 1878 in België . 221
Melati van Java, In de lente vergaard. Novellen 48
Meurs (*B. van*), Het leven van Ludwig Uhland en vertalingen uit zijn dichtbundel 173
Meyboom (*Dr. H. U.*), Het Godsdienst-onderwijs 139
Meyboom en van Veen, Handleidingen bij het Godsdienstonderwijs. C. Algemeene Godsdienst-geschiedenis, ten gebruike bij het Middelbaar Godsdienst-onderwijs, door *Dr. H. U. Meyboom*. . . . . —
Michelet (*J.*), De vogel. Natuurstudiën 119
Muller Fzn. (*Mr. S.*) De Reizen der Nederlanders naar de Noordpool . . 142
Mulock (*Miss*), John Halifax-serie. De meest geliefkoosde romans van Miss Mulock. Afl. 1—8 67
———————— Het lamme Prinsje en zijn reismantel. Eene vertelling voor Jong en Oud 90

N.

Nederlandsch Museum. Jaarg. 1876, Afl. 4 en 5 43
———— ———— 1876. Afl. 6. 1877. Afl. 1 en 2 181
———————— 1877. Afl. 3. 197
Nichols (*F. L.*), Amerika, zooals het was en zooals het is 82

O.

Overzee (*Henriëtte van*), Frieda de Montigny. Twee deelen 193

P.

Perles de la Poésie Française contemporaine 91
Pisuisse (*H. L. F.*), De Gentsche Pacificatie in 1576 en hare herdenking te Gent in 1876 38

R.

Blads.

Rehbinder (*Nicolaï Graaf*), Jezus van Nazareth. Treurspel in 5 bedrijven. 210

Rhoda Broughton, Johanna. Twee deelen. 181

Ring (*Max*), Aan wie de toekomst? Tijdroman. Twee deelen 113

Rooses (*Max*), Schetsenboek 98

Rooyen (*A. J Servaas van*), Braga-studiën 9

Rovers (*J. H.*), Onze scheepvaart, onze zeelieden en passagiers 55

S.

Scheidius (*Mr. Ernest*), Ulbo Garvema. Een verhaal 125

Schlössing, De Koopman. Afl. 3 7 181

Sicherer (*Dr. C. A. X. G. F.*) en *A. C. Akveld*, Hoogduitsch-Nederlandsch en Nederlandsch-Hoogduitsch Woordenboek. Afl. 40 en 41 42

——— Afl. 42 180

Smiles (*Samuel*), Levenswijsheid, het middel tot geluk 23

Souvenir du Loo 147

Spil (*P. ter*), Ons kind. Guldens-editie 21

Stappen (*G. van*), Ziet, telt en meet. Eene practische vormleer voor de lagere school 142

Streckfuss (*Adolf*), De Geschiedenis der Wereld, aan het volk verhaald. Afl. 78. 43

——— Afl. 79 en 80 181

——— Afl. 81. . . 197

Stretton (*Hesba*), Hester Morley's belofte. Roman iu twee deelen 1

T.

Tooneel-Almanak (Noord- en Zuid-Nederlandsche) voor 1877. onder Redactie van N. Donker 129

Tooneel (*Het*), Redacteurs: Mr. J. N. van Hall en C. N. Wijbrands. 1877. Afl. 1 206

U.

Uilkens (*J. A.*), De dochter van den Toovenaar met nog twee Nederlandsch-Indische Novellen. 177

V.

Vaderlandsch liedeboek, bijeenverzameld door de Vereeniging van Onderwijzers en Onderwijzeressen in het derde district van Zuid-Holland. . . 112

Valkhoff (*J. N.*), The young teacher. Allereerst Engelsch lesboekje . . . 143

——— Volledige leercursus der duitsche taa l . . . . —

Vergers (*P.*), Merkwaardige Personen uit Neêrlands Geschiedenis 181

——— Afl. 9—12 197

Bladz.

Vries (*D. de*), en *P. D. van der Bilt*, Practisch rekenboek voor Ambachtsscholen en andere inrichtingen van onderwijs voor den handelsstand . . 142
Vrijmetselaar worden. Door * * * 127

W.

Walcheren (*M. van*), Van kind tot vrouw . . . . . , ... 121
Wandelkaart door Apeldoorn en het Koninklijk Paleis en Domein, het Loo en het Park" 146
Wendel (*W. J.*), Kindervreugd. Vertellingen, Fabels en Versjes 143
Werner (*E.*), Vineta 73
Wisselink (*W. H.*), Eerste verzameling van vraagstukken ter oefening in het Practisch rekenen . . . . , ... 142
Witte (*H*), Tuinen, Villa's en Buitenplaatsen. Afl. 1 2
——— ——— Afl. 2—6. 180
——— ——— Afl. 7 en 8. 197
Wood (*Mrs. H.*), Adam Grainger. 72
——— Edina. Twee deelen. 183

Y.

Yates (*Edmond*), Een zwijgende getuige. Twee deelen 138

Z.

Zeeman (*C P.*), Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, benamingen en volksuitdrukkingen aan den Bijbel ontleend 35

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Hester Morley's belofte. Roman van Hesba Stretton, door S. J. Andriessen. 2 dln. Alphen, W. Cambier van Nooten, 1876.

Reeds in 't tweede hoofdstuk, legt Hester Morley hare belofte af, die den titel aan bovenvermeld werk geeft, en daar dit twee deelen groot moet worden, kan men de vrees niet onderdrukken, dat de stof wat uitgesponnen en het verhaal, daardoor langdradig zal worden, een niet zeldzaam gebrek vooral in Engelsche romans. Er is ongetwijfeld talent toe noodig om één toestand van 't begin tot het einde vol te houden zonder dat het geheel er minder boeiend door wordt, maar al gelukt dit laatste ook, dan kan de schrijver 't toch niet verhelpen, dat de lezer in een gedrukte stemming aan de laatste bladzijde komt, vooral wanneer het onderwerp niet zeer vroolijk is.

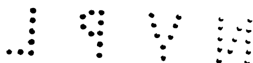
En dit is het geval met Hester Morley's belofte. Alles is even somber in de kleine landstad, waarin de schrijfster ons voert, maar 't somberste van alles is die duistere, oude winkel van den zonderlingen Morley; Hester schijnt ook ons een geurlooze bloem toe, die, zooals de schrijfster zegt, zonder zonneschijn tot bloei is gekomen, en even als over die twee ligt er een droefgeestig waas op alle overige personen van den roman. Te spoedig beginnen de rampen en te lang duurt de rouw of de wroeging, zoodat er van 't eerste tot het laatste hoofdstuk een schaduw over het verhaal verspreid ligt, waarin slechts nu en dan een vluchtig zonnestraaltje komt glijden; zelfs de gelukkige afloop, stemt ons niet vroolijker; de hoofdpersonen nemen hun geluk zoo wijsgeerig op, de predikant Charles en de verstandige Hester blijven er zoo stemmig bij, dat wij onwillekeurig ons ook zoo ernstig voelen, en de herinnering nog niet kunnen verdrijven aan drie akelige sterfbedden en verscheidene andere treffende tooneelen, welke echter, juist omdat zij niet door opbeurende scènes afgewisseld worden, niet den gewenschten indruk op ons maken en ons zelfs op 't laatst koud laten.

De karakters op zich zelf zijn goed geschetst; de oude Morley, de dwepende Lawson, de liefderijke Hetty naast de schijnvrome Miss Waldron, die het komisch element op ernstige wijze vertegenwoordigt, zijn wel de moeite van een kennismaking waard en we twijfelen niet of er zullen velen zijn, die 't juist een verdienste van Miss Stretton's roman zullen vinden, dat deze hen in een treurige stemming brengt. Menige traan zal er door hen gestort worden, bij 't sterfbed der kleine Hetty, bij de straf der schuldige Rose en Robert's wroeging, en zij zullen het gedrag der groote Hester bewonderen, die als jong meisje zoo trouw de belofte nakwam, door haar als kind afgelegd.

M.

Tuinen, Villa's en Buitenplaatsen. Handleiding tot het ontwerpen, aanleggen en beplanten van kleinere en grootere Tuinen, Villa's, Buitenplaatsen en Mozaïekperken, benevens opgaven van de voor dit doel meest geschikte Boomen, Heesters en andere Planten en Tuinsieraden. Opgehelderd en aanschouwelijk gemaakt door 36 lithographische, voor het meerendeel gekleurde, platen, naar Siebeck, Neubert, Schmidlin en Wörmann. Bewerkt door H. Witte, Hortulanus van 's Rijks Akademietuin te Leiden. Afl. 1. Leiden, D. Noothoven van Goor. 1876. In gr. quarto. Prijs per Afl. *f* 1,—.

Met veel welgevallen begroeten wij de uitgave van deze gemakkelijke en degelijke handleiding tot het aanleggen zoo van kleinere tuinen als van villa's en buitenplaatsen; aan iets dergelijks toch bestond sedert geruimen tijd groote behoefte, waarin tot dusver niet voorzien werd. Liefhebbers van het landleven ten onzent ontbreekt het ten eenemale aan eene handleiding, die hun in de gelegenheid stelt om, zonder hulp van deskundigen, eene goede inrichting te geven aan een tuin, dien men wil aanleggen, of een reeds bestaanden te verbeteren. De hulp van deskundigen is, om verscheidene redenen, doorgaans moeielijk te verkrijgen, waarom dan meestal

een weinig ontwikkeld tuinman, of zelfs een eenvoudig arbeider, in deze geraadpleegd wordt; en wat daarvan het gevolg is, weet ieder, die met dergelijke menschen ooit te doen heeft gehad.

De heer Witte, ten onzent door zijne geschriften over dit onderwerp met lof bekend, tracht door de uitgave van dit werk in deze behoefte te voorzien. Welke tuinbouw-architecten hij daarbij tot grondslag heeft genomen, wordt vermeld op den titel, dien wij hierboven afschreven.

Deze eerste Afl. kan men als inleiding van het geheel beschouwen. Zij handelt over de inrichting van tuinen, buitenplaatsen enz., waarbij in de eerste plaats een blik geslagen wordt op de ligging er van, de boomgroepen, de paden, het gras, het water, de bergen, de rotsen, de bloemen. Het spreekt van zelf dat, wanneer hier van bergen en rotsen gesproken wordt, wij daarbij niet aan ons vaderland moeten denken; de kunst kan echter in veel te gemoet komen waar de natuur is te kort geschoten, en men moet lezen wat de heer Witte hieromtrent zegt, om te weten hoe ook in dergelijke tekortkoming, bij benadering natuurlijk, voorzien kan worden.

De Aflevering, die wij bij deze aankondigen, is op zwaar papier uitstekend gedrukt en van drie keurige plattegronden voorzien, waarvan een die van het landgoed Gütergotz bij Potsdam voorstelt. Het werk zal in twaalf afleveringen als de tegenwoordige verschijnen, van welke er maandelijks eene zal worden uitgegeven à *f* 1, zoodat het geheele werk in een jaar tijds compleet zal zijn. Eene portefeuille tot het bewaren der afleveringen ontvangen de koopers reeds bij deze eerste gratis. H. F.

Algemeene Geschiedenis des Vaderlands voor School en Huisgezin. Door R. K. Kuipers, hoofdonderwijzer te Hoogeveen. 2 Stukken. Zwolle, W. J. E. Tjeenk Willink. 157 en 214 bladz. in post-8°. Prijs *f* 1,40.

Nadat reeds in de vorige eeuw de geschiedenis van ons vaderland, hetzij in haar geheel of van bijzondere tijdvakken

er van, in uitgebreide werken meestal uitvoerig behandeld was, heeft men begrepen die geschiedenis ook in zeer beknopten vorm tot schoolgebruik verkrijgbaar te moeten stellen. Gingen de groote leesboeken doorgaans uit van het gezichtspunt der schrijvers, dit deed weinig ter zake, daar het aan den lezer vrij stond het met den auteur eens te zijn of niet. Met leerboekjes voor schoolgebruik was dit echter lastiger, naardien aan de schooljeugd de opvatting der doorgaans partijdige auteurs werd voorgeschreven. Hierin is echter in den jongsten tijd, wel niet veel, maar toch eenige verandering ten goede gekomen.

Dit wordt door den heer Kuipers, auteur van het werkje dat wij thans aankondigen, ook niet ontkend. »Maar," zegt hij, »in de meeste boeken, die men voor de vaderlandsche geschiedenis gebruikt, wordt zij vaak onafhankelijk van die der andere volken behandeld. Het is, alsof slechts één volk op het wereldtooneel zijne rol speelt; de andere natiën komen niet in aanmerking. Hierdoor wordt de waarde van menig historisch feit veranderlijk, en komen sommige personen in een verkeerd daglicht. Deze wijze van beschouwing heeft misschien ook aanleiding gegeven tot nationale ijdelheid, bekrompenheid en eenzijdigheid, en licht (?) schiep ze ons den God van Nederland.

»Wanneer men der geschiedenis getrouw zal blijven, is het bijna ondoenlijk aan te geven, welke plaats onze vaderen op het wereldtooneel innamen, tenzij men lette op de betrekkingen, waarin ze stonden tot andere volken. Vele feiten uit onze historie zijn van groot belang voor de wereldgeschiedenis, en sommige onzer landgenooten, die een beroemden naam nalieten, hebben evenzeer recht op de dankbare herinnering van andere natiën als van ons."

Men ziet het derhalve: de schrijver heeft zich ten doel gesteld eene beschouwing te leveren van ons vaderland in zijn ontstaan, ontwikkeling en lotgevallen in het licht der algemeene geschiedenis.

Vraagt men thans, hoe hij zich van zijne taak heeft gekweten, dan moeten wij verklaren dat hij onze verwachting, die tamelijk hoog gespannnen was, nog verre overtroffen

heeft. Hij heeft onze geschiedenis uit een geheel onpartijdig oogpunt beschouwd, alle oppervlakkigheid zooveel mogelijk vermeden, en die geschiedenis, de voornaamste punten, die telkens ter sprake komen, eenvoudig, maar tevens duideijk en bevattelijk toegelicht, terwijl hij sommige feiten, waaromtrent men nog geen juist oordeel vellen kan, maar even heeft aangestipt. Wat ook zijn werkje tot aanbeveling strekt, is de boeiende stijl, waarin het geschreven is, en die — gelijk trouwens op den titel reeds vermeld staat — het werkje niet alleen voor schoolgebruik, maar ook voor huiselijke lectuur uitnemend geschikt maakt.

»En zijn er dan nu volstrekt geen aanmerkingen op het boekje te maken?" zal menigeen alligt vragen. Wij antwoorden hierop toestemmend; zij betreffen echter slechts punten van ondergeschikt belang, die wij bij het doorlezen aantroffeu en waarmede wij ons niet kunnen vereenigen. Daartoe behooren vooreerst de afleidingen van eenige plaatsnamen op stuk 1, bladz. 5, waarbij onder anderen beweerd wordt, dat *Deventer*, de bekende stad aan den IJssel, *doode boom* zou beteekenen. Het is hier de plaats niet om bij de zaak lang stil te staan; alleen merken wij aan, dat wij aan *Deventer* de zelfde afleiding zouden geven als aan den naam van de Engelsche stad *Daventry*, welke naam eenvoudig beteekent eene plaats die aan een veer ligt. Het *ter* in *Deventer* staat tot *trecht* als het Fransche *Albert* tot het Hoogd. *Albrecht*. en men dus ook *Deventrecht* zou kunnen schrijven. Evenzoo zijn wij het niet eens met het bladz. 7 beweerde, dat *loo* en *lee bosch* zouden beteekenen. Vele dergelijke naamsafleidingen zijn alsnog in staat van wijzen, en wij achten het verstandig ze in boekjes als het tegenwoordige maar onaangeroerd te laten.

Bladz. 54. wordt als naar gewoonte vermeld, dat Columbus in 1492 de kusten van Amerika ontdekt heeft. Voor *ontdekt* had een ander woord behooren te staan; immers reeds drie eeuwen vroeger was de oostkust van Noord-Amerika door de Noormannen ontdekt, terwijl Californië reeds in de derde eeuw onzer jaartelling aan de Chinezen bekend was.

Bladz. 80 leest men: »De graaf van Hoorne en de markies van Bergen hadden den titel van *Admiraal*, maar schepen

noch bootsvolk." Dit was ook niet noodig; want het woord *admiraal*, eene wijziging van het Spaansche *almirante*, beteekent *stedehouder* of *vertegenwoordiger*, onverschillig te land of ter zee.

Ald., onderaan, worden als kinderen des vaders van prins Willem I opgegeven: Willem, Jan, enz. De laatste was echter een oudere broeder van onzen prins, en had dus behooren voorop te gaan.

Bladz. 131 wordt voor het eerst prins Maurits ter sprake gebragt. Deze komt daar echter als het ware uit de lucht vallen; vooraf had behooren melding gemaakt te worden van de vier huwelijken van prins Willem I, en uit welke huwelijken zijne zoons Maurits en Frederik Hendrik gesproten zijn. Ook in andere lees en leerboeken over de geschienis van ons vaderland wordt dit niet altijd duidelijk uiteengezet.

Bladz. 151 leest men, dat onze gewesten, in vereeniging met Engeland, eene vloot naar de Spaansche kusten zonden, en vervolgens: »Dat Cadix werd ingenomen en verbrand, nadat de bondgenooten eene vloot van ruim twintig groote oorlogschepen en vele rijkgeladen koopvaarders vernield haddan. De Nederlandsche driekleur wapperde *vroolijk* op Spanjes bodem." Ons dunkt, dat woord *vroolijk* had wel kunnen wegblijven. Wanneer ten onzent door den vijand eene stad ingenomen en verbrand en zoovele oorlogschepen vernield waren geworden, zouden wij dergelijke heldendaad toch wel niet *vroolijk* noemen. Dit herinnert ons aan zeker boertje en zijn landheer, dien wij den naam van *Sanders* zullen geven, omdat het zoo in het rijm te pas komt. De rijkdom van dien boer bestond in eene enkele koe, die door den bulhond van den landheer was aangevallen en gebeten, tot er de dood na gevolgd was. De boer wilde natuurlijk graag schadeloos gesteld worden voor zijn verlies, doch wist niet hoe hij het zou aanleggen. Eindelijk echter had hij er, naar hij meende, iets op gevonden. Hij begaf zich naar den landheer, en vertelde dezen, dat zijn hond eene koe van den landheer had doodgebeten, en hoe dat nu moest. »Wel, dat spreekt van zelf," gaf de landheer ten antwoord; »gij moet de koe betalen; vijfhonderd gulden. Breng die morgen ochtend maar bij mij,

dan is de zaak afgeloopen." — »Ja, maar mijnheer," vervolgde de boer, »ik heb mij daar in de confusie verkeerd uitgedrukt; niet *mijn* hond heeft *uw* koe, maar *uw* hond heeft de *mijne* gebeten."

»Zoo!" was het antwoord van heer Sanders;
»Ja boertje, dat is heel wat anders."

Fiat applicatio in casu.

Landen, als Frankrijk, Zweden en andere, die altijd van het onz. geslacht zijn geweest, worden in dit werk *vr.* gemaakt; b. v. Zweden verloor veel van *haar* invloed, en zoo het geheele werk door.

Stuk II, blz. 33, leest men, dat in het laatst der 17de eeuw de slangbrandspuiten werden uitgevonden *en men voor eene betere straatverlichting zorgde.* Door het laatste kan, bij een herdruk, gerust de pen gehaald worden; er bestond bij ons te lande toen nog geen straatverlichting in het geheel, noch goed noch slecht. Zij bestond zelfs in 1842 nog niet te Assen, de hoofdstad van Drenthe.

Eindelijk — en hiermede besluiten wij onze aanmerkingen, ten einde niet van vitzucht beschuldigd te worden — wordt bladz. 206, Thorbecke in 1840 *vroeger* hoogleeraar te Leiden genoemd. Hij was dit niet alleen toen nog, maar is het gebleven tot 1849, toen hij de betrekking van minister van binnenlandsche zaken aanvaardde.

Wij eindigen hiermede onze aanmerkingen, die getuigen mogen van de belangstelling, waarmede wij den arbeid van den heer Kuipers hebben gadegeslagen. H. F.

In het huis van den Handelsraad, door E. Marlitt, schrijfster van: »Goud Elsje", »Het Geheim der oude juffrouw," »Het heideprinsesje", »De Rijksgravin Gisela" en »De tweede vrouw". Uit het Hoogduitsch. Deventer, A. Ter Gunne. 1876. 8°. 383 blz. Prijs *f* 2,40.

Met ingenomenheid ontvingen we dit boekdeel. Niet zelden baart dat teleurstelling. Hier echter in geenen deele; want

de ingenomenheid was niet zoo bloot opgevat; zij steunde op goeden grond: wij hadden toch de producten van deze hand in 't origineel gelezen en waarlijk genoten. Romans van dit genre achten wij de aangenaamste niet alleen, ook in 't algemeen veelzins de nuttigste. 't Zijn schilderingen naar de natuur, uit het leven, naar waarheid; wier waarheid men gevoelt en erkennen moet, ofschoon dan ook tooneelen als de geschetste niet alle dagen zóó onder 't oog komen, en de karakters in zóó gemarqueerde uiting niet in ieders dagelijksche omgeving bij getallen gevonden worden. Toch, men heeft ze, schoon ook zwakker of meer omfloersd, ontmoet, kent en herkent ze. De kleur is mogelijk wat hoog, maar niet overdreven; 't zijn geen onmogelijke fantastische beelden. Daarom wekken ze onwillekeurig en onweerstaanbaar onze belangstelling. Zoo met dit werk. We achten 't onnoodig in details te treden, of den gang der historie aan te geven. Wat men er *niet* vindt zijn monstruositeiten, die de waarschijnlijkheid in 't aangezicht slaan, of horreurs, die doen walgen; wat men er *wèl* vindt zijn tooneelen vol gloed, leven en waarheid, juiste en goed volgehouden teekening van karakters, die de liefde of den weerzin wekken, — een geheel dat boeit, in spanning houdt, ten einde toe, — het product van een hoofd, dat met helderen, indringenden blik de maatschappij en de menschen beschouwde en doorzag, — van een warm en rein gemoed, gloeiend voor 't ware en schoone, en van eene bedrevene, vaardige hand, die de gedachten-beelden scherp en zuiver, levend sprekend, op het paneel weet te brengen.

Vele, niet vluchtige, maar aandachtige lezers vinde dit werk, en dat zal het, vertrouwen wij; wie 't genoten heeft zal 't zeker aan vrienden en buren aanprijzen; ook zij, wien het reeds bij kleine portiën werd toegediend, zullen 't gerecht te meer begeerlijk vinden, nu 't hun in zijn geheel wordt voorgezet.

Het uiterlijk kleed is eenvoudig, in fatsoenlijk gezelschap presentabel, maar zonder veel siersel, dan een omslag in kleuren, waarop een vrouweportret, zeker dat der auteur, wier gelaat dan reeds voor het werk inneemt.

O. D.

De vijf zintuigen van den mensch door Julius Bernstein, buitengewoon hoogleeraar in de physiologie aan de universiteit te Halle. Uit het Hoogduitsch. Met 91 houtsneden in den tekst. Gorinchem. J. Noorduyn en Zoon 1876.

De vraag »voor wie is dit boek eigenlijk geschreven?" zou inderdaad moeilijk te beantwoorden zijn, gelijk de schrijver der Nederlandsche bewerking ook schijnt gevoeld te hebben. Althans volgens zijn voorwoord maakt dit boek geen aanspraak op systematische volledigheid en toch is het volgens een zeker systeem bewerkt, ontstaan door voordrachten en leerboeken. Evenmin zou het werk populair zijn en toch zijn er vele veranderingen aangebracht, ter wille der populariteit en dit weder naast pogingen om den lezer buiten den kring te brengen, die gewoonlijk het populaire afbakent. Voor hen, die geheel vreemdelingen zijn in het onderwerp, zal dan ook menige bladzijde zwaar te verstaan zijn en de beste, zoo niet de eenige vrucht der lezing zou voor deze zeker wel zijn, dat de lust bij hen ontwaakte met dit belangrijk gedeelte der wetenschap nader bekend te worden, waarbij de opgaaf van eenige wetenschappelijke, duitsche werken, door den schrijver gebruikt, hun tot een goeden wegwijzer zal kunnen strekken. Overigens bevat het werk een rijkdom van belangrijke zaken en zeker zal het met groot nut en belangstelling kunnen gelezen worden door hen, die reeds geen vreemdelingen zijn in natuur- en ontleedkunde. De bewerking is, zoo wat den inhoud als de typographische uitvoering betreft, zeer goed gelukt, terwijl een uitvoerig alphabetisch register aan de bruikbaarheid van het werk zeer bevorderlijk is.

V. Dr. T.

Braga-studiën door A. J. Servaas van Rooijen. Arnhem, J. Minkman. 1876. 63 bladz. in post-8°. Prijs *f* 0,75.

De heer van Rooijen schijnt nog niet zeer lang geleden met het tijdschrift *Braga* kennis te hebben gemaakt, welk tijdschrift bij die kennismaking zijne bijzondere aandacht heeft getrokken. Van zijne bevindingen heeft hij dadelijk mededee-

ling gedaan in het *Nederlandsch Museum*, dat de Gent het licht ziet, meenende daardoor tegenspraak te zullen uitlokken en sommige punten ontdekt of ontsluierd te zien. Slechts gedeeltelijk heeft hij dit doel bereikt, dat vooral is toe te schrijven aan den meer beperkten Vlaamschen kring, waarin zich het genoemde tijdschrift beweegt. Slechts weinige op- en aanmerkingen, of aanvullingen en verbeteringen, waarvoor hij intusschen recht dankbaar is, heeft hij ontvangen; en nog altijd blijft *Braga* voor hem veel duisters behouden, vooral ook omdat hij niets in druk uit dien tijd of later over dat tijdschrift heeft kunnen vinden. Daarom heeft hij mede in den *Nederlandsche Spectator* een verzoek gericht aan letterkundigen, die hem in staat konden stellen om zijne *Braga-studiën* zoo volledig mogelijk te maken. Van eenige bekende letterkundigen heeft hij inlichtingen ontvangen, die hem aanleiding tot aanvulling en vooral tot verbetering dier *studiën* gaven.

Dit alles was hem echter niet voldoende, en om zijne *studiën* onder het oog van een zoo groot mogelijk publiek te brengen, geeft hij ze thans afzonderlijk uit, en wel onveranderd, zooals zij in het *Nederlandsch Museum* hebben gestaan, alleen met weglating of verbetering van de daar in voorkomende stijl- en drukfouten.

Zoo staan de zaken, en wie nu in het tijdschrift *Braga* meer of minder belang stelt, koope dit boekje, en deele den heer van Rooijen mede wat hem in deze bekend is en dienen kan om de zaak verder aan te vullen. Wij voor ons hebben in der tijd met *Braga* niet zoo bijzonder weggeloopen. Veel geestiger en vooral ook veel doelmatiger, omdat er geen personaliteiten in werden aangetroffen, vonden wij altijd *de Moderne Helikon* van A. Fokke Simonsz., waarvan de eerste druk in 1792, de tweede in 1802 en de derde in 1835 het licht zagen. *Braga* was in zijn trant ook reeds voorafgegaan door het Brusselsche tijdschrift *Argus*, uitgegeven toen wij en België nog één koningrijk uitmaakten, en de bekende *Hypokreen-ontzwaveling*. Wat wij van *Braga* weten, of ten minste ons is medegedeeld, is, dat de heer ten Kate, met medewerking van eenige Utrechtsche studenten en andere liefhebbers — waaronder ook de heer Winkler Prins, naar het schijnt —

den eersten jaargang geleverd hebben. Dat Helvetius van den Bergh tot de medewerkers heeft behoord, houden wij voor zeker. De namen van »beroerde standmeter" voor den *Muzen-Almanak* in die dagen, en van »het prachtige prul" voor de *Aurora*, die nu en dan in *Braga* voorkomen, zijn van hem, al heeft hij in het laatste jaarboekje ook medegewerkt. Pauwels Foreestier is de pseunoniem van een thans nog levend letterkundige, gelijk aan ieder bekend is. Dat voorts de heer Kretzer den tweeden jaargang van *Braga* heeft geredigeerd, is na den dood van dezen, omstreeks 1845, in een tijdschrift, waarvan wij ons den titel op dit oogenblik niet herinneren, bekend gemaakt, met vele bijzonderheden, *Braga* betreffende (*). Dat in dien tweeden jaargang de heeren ten Kate en Winkler Prins er op hunne beurt ook nog al wat langs kregen, was niet te verwonderen; want zij hadden het er in den eersten jaargang naar gemaakt.

De »portrettenslooper," dien de heer van Rooijen niet weet thuis te brengen, is *de Gids*, die in *Braga* reeds vroeger als de *blaauwe beul* was aangeduid, omdat gemeld tijdschrift toen een *blaauw* omslag had. In het door den heer v. R. bedoelde versje heet het:

> Dat 's uw werk, portrettenslooper,
> *Blaauwe henker*, wolfsnatuur!

Hier heeft de steller van dit versje blijkbaar eene recensie van den *Nederlandschen Muzen-Almanak* voor 1843, op het oog, voorkomende in *de Gids* 1842, Boekbeoordeelingen bladz. 647 en verv. Men leest daar bladz. 651: »Het portret van Mr. I. da Costa prijkt voor dezen jaargang; *te laat*, zoo de volgorde der portretten een maatstaf moet zijn voor den rang onzer Dichters, en de gunst, die zij bij ons genieten; *ten onregte*, indien zij den bundel, waarvoor zij geplaatst staan, ter aanbeveling moeten strekken, of de harmonij moeten voorstellen, die er tusschen hunne rigting en den geest, welke in den bundel

(*) Als wij ons niet bedriegen, het *Letterlievend Maandschrift*, toen onder redactie van de heeren Nepveu en Schuller tot Peursum, die den heer Maronier n 1843 of 1844 zijn opgevolgd.

heerscht, bestaat. Wij zijn het echter dezer toevalligheid verschuldigd, dat Da Costa, na jaren zwijgens, weder in den Muzenalmanak verschijnt."

Den maker van het versje in *Braga* heeft daarbij echter nog iets anders voor den geest gespeeld, namelijk het in den tweeden druk van de *Hypokreen-ontzwaveling* voorkomende:

En geeft dan, om een titelplaat te vullen,
Nog de apentronies toe dier dood-onnoozle sullen.

Het doel was blijkbaar om alle dichters van eenige verdienste van medewerking in den *Muzenalmanak* afkeerig te maken. Het schijnt dat de maker van het versje in *Braga* beide beschouwingen tot één gebragt heeft.

En hiermede nemen wij voor het tegenwoordige afscheid van deze *Braga-studiën*, na echter nog eene kleine verbetering op ons vorig verslag te hebben gemaakt. Wij noemden daar namelijk den toenmaligen redacteur van het *Letterlievend Maandschrift* J. H. Maronier; dit moet zijn H. Maronier.

N. T.

Asch tot asch. Een voorspel van de Lijkverbranding, door H. R. Haweis, Engelsch predikant. Uit het Duitsch van Moritz Busch vertaald door J. V. Hendriks. (Opgedragen aan de Vereeniging voor Lijkverbranding.) Deventer, A. ter Gunne. 1876. VIII en 144 bladz. in post-8°. Prijs *f* 0,90.

Gaat het met de lijkverbranding nog niet veel vooruit, er komt toch beweging in de zaak, en het getal der voorstanders er van — alle wetenschappelijk gevormde mannen — neemt dagelijks toe. Uit bovensteanden titel ziet men dat onlangs in Engeland een boekje over dit onderwerp is uitgegeven, dat tot aanbeveling er van strekt. Het is in den vorm eener novelle gekleed en heeft een Engelsch predikant tot schrijver. Het werd in het Hoogduitsch vertaald en daarbij van eenige kleine aanmerkingen voorzien, en naar deze vertaling is de overzetting bewerkt, die wij thans aankondigen.

De novelle, als zoodanig, is zeer eenvoudig aangelegd, en wie zich op een mooi verhaal mogt denken te vergasten, zal

zich teleurgesteld vinden. Daarom is het boekje toch lezenswaardig genoeg. Het bevat allerlei voorkomende omstandigheden, aan het dagelijksch leven in Engeland ontleend, die ten bewijze kunnen dienen dat het begraven van afgestorvenen niet meer houdbaar is. De wetenschap kan het dan ook moeielijk verdedigen; doch oude sleur en gewoonten, en niet minder gemoedsbezwaren van kerkgenootschappelijken aard, zullen het wel zoo lang mogelijk tegenhouden.

De door den schrijver aangebrachte voorbeelden zijn aan zijn vaderland ontleend, en wij twijfelen geen oogenblik aan de juistheid zijner opgaven; had hij echter in ons waterig vaderlandje geleefd en geweten hoe het hier vroeger met het begraven gesteld was en gedeeltelijk nog is, zijn tafereel zou heel wat zwarter gekleurd zijn geweest. Wij zouden hier tal van feiten te dezer zake kunnen opsommen, maar dan zouden wij personen moeten noemen, die er in betrokken zijn, en dat mag niet. Een enkel feit willen wij echter niet verzwijgen. Weinigen zijn er, die niet dagelijks geraffineerde suiker gebruiken. Welnu, die suiker wordt geraffineerd door middel van beenzwart, en dat beenzwart wordt gebrand van menschenbeenderen, die van de kerkhoven gehaald worden. Of dit met of zonder verlof van handhavers der wet geschiedt, willen wij hier niet onderzoeken.

De vertaler heeft aan het eind der voorrede een lijstje *Errata* geleverd, welke van weinig belang en gedeeltelijk ook verkeerd opgegeven zijn, zoodat het lijstje zelf tot de *errata* behoort. Dat de vertaling uit het Hoogduitsch is, blijkt al dadelijk op de eerste bladzijde aan *mossels*, waarvoor *schelpen* gelezen moet worden. Een paar bladzijden verder lezen wij van een reusachtigen *aalscholver*, zijnde een vogel, die, op de lucht van lijken, van een toren afvliegt. Wij hebben onderzoek naar zoodanigen vogel gedaan, doch vruchteloos. Wij gissen dat *aalscholver* een drukfout is, en men eenvoudig *aasvogel* moet lezen. Wij herinneren ons hierbij een erratum in *de Standaard* van 28 Augustus ll., waarbij men leest, dat in een vorig nommer staat *Amsterdam*, moet zijn *Christendom*. Dit maakt *aalscholver* voor *aasvogel* begrijpelijk en verschoonbaar tevens. »Wanneer de herder dwaalt," enz. Elders

leest men van een gezelschap, dat in een tuin wandelt, waarop volgt: »Wij sloten ons vervolgens bij de *jacht* aan." Voor *jacht* zal in het Hoogduitsch *Zug* staan, en dan is het: »Wij sloten ons bij het *gezelschap* aan." Het woord *arrangeeren* van begraafplaatsen, dat telkens voorkomt, had *ruimen* behooren te zijn, en is volstrekt geen nieuws, ook niet bij ons te lande. Wanneer alles vol is en er niets meer bij kan, moet de boel toch *opqeruimd* worden. *Droschke*, zooals in het Hoogduitsch staat, is onvertaald overgenomen; in het Engelsch staat waarschijnlijk *cab*, dat men als in het oorspronkelijke behouden of door *huurkoets* vertalen kan. Dat *rector* ons *predikant* is, zal ook niet aan ieder bij de eerste lezing duidelijk wezen.

Maar wij zullen het hierbij laten, om van het werkje zelf nogmaals te zeggen, dat het de lezing en behartiging ten volle waardig is. N. T.

Lauwerbladen uit Neêrlands gloriekrans, door W. J. Hofdijk. Opgedragen aan Z. M. den Koning. Compleet in 40 afleveringen van 2 a 3 vel 4° formaat met 30 fraaie chromolithographiën. 's Gravenhage, Joh. IJkema. 1875 en 76. Afl. 1—15. Prijs per afl. *f* 0,60.

Van dit keurig uitgevoerde Prachtwerk had ik reeds vroeger in dit Tijdschrift eenig verslag willen geven, wanneer de wijze van uitgave het niet wat moeilijk had gemaakt. Het werk begint namelijk niet met het *begin*, maar de eerste aflevering vangt aan met bladz. 309 om dan tot bladz. 344, zijnde het begin der 3e aflevering voort te gaan. Alsdan volgt bladz. 177 en behoudt men de gewone volgorde tot op bladz. 308 in de 10e Afl., waardoor men aan de 1e Afl. (blz. 309) weer aansluit. De 11e Afl. begint met bladz. 1 en de 15e Afl. eindigt met bladz. 88, zoodat wij waarschijnlijk nu zonder stoornis weer aan bladz. 177 zullen aansluiten. Deze wijze van uitgave geeft iets onregelmatigs aan het boek en maakt het zelfs nu nog moeilijk een eenigszins volledig overzicht te geven. Wanneer wij reeds met Christiaan Huygens in 1668 en met de Ruyter in 1673 hebben geleefd, dan worden wij opeens verplaatst bij de indijking van de Beemster in 1607

en wanneer wij dan weer tijdgenooten van Rembrandt, Vondel en de klokgieters Hemony zijn geweest (1632—46) dan wonen wij opeens weer een auto-da-fé te Beverwijk in 1555 bij.

Het komt me voor dat Schrijver en Uitgever het zichzelven op deze manier lastig hebben gemaakt, want niets is moeilijker dan stukken in een afgebakende ruimte te wringen. Ligt het manuscript al geheel klaar, dan zal het nog veel werks verschaffen, om bij de berekening goed uit te komen. Dat men reeds een weinig in de war is geraakt, zou ik bijna vermoeden omdat wij in de 10e Aflevering de bladzijden 303—308 dubbel vinden.

Daar nu echter uit deze *vijftien* afleveringen wel eenigszins over den inhoud van het geheel geoordeeld kan worden, wil ik toch niet langer wachten met een voorloopige aankondiging, mij voorbehoudende om nog een paar malen op dit werk terug te komen. Die aankondiging is tevens een warme aanbeveling, want ons publiek heeft alle reden om de heeren Hofdijk en IJkema voor de uitgave dezer »Lauwerbladen" dankbaar te zijn. Een werk van zoo enormen omvang: 80 à 85 vel druks met 30 groote platen in het licht te doen verschijnen, is ongetwijfeld een zoo kostbare onderneming, dat menig uitgever er voor terug zou deinzen. De inhoud dezer vijftien afleveringen is rijk en toch maar een betrekkelijk klein gedeelte van hetgeen wij volgens het Prospectus mogen verwachten.

Op welk een aangename en levendige wijze onze dichter Hofdijk de verschillende episoden onzer geschiedenis weet voor te stellen; hoe krachtig zijn stijl is, hoe schoon zijne beelden zijn; hoe hij als het ware de geestdrift, die hem bezielt, ook aan anderen weet mee te deelen is genoegzaam bekend. Daarbij heeft hij de voornaamste historiebronnen, de oude met stof bedekte archieven nauwkeurig onderzocht, zoodat hij menige bijzonderheid, voor velen nog onbekend, weet mede te deelen.

In de 1e Afl. worden wij door »Een nachtstudie" gewezen op den beroemden Christiaan Huygens. Vervolgens zetten wij den voet op »de Zeven Provinciën" het admiraalschip van den grooten De Ruyter. Schilderachtig is daarbij de beschrij-

ving van den zeeslag. »Schoven uit het Meir geoogst" bepaalt onze aandacht bij een grootsch werk: de indijking van de Beemster, en wij zijn van de stichting van Batavia getuigen in »De stad der palmboomen." De uitvindingen van Zach. Jansen en Lippershey worden ons ontvouwd in: »De Geburen van Middelburg (Een minder gelukkige titel, want men denkt er onwillekeurig bij aan naburige *steden*, bijv.: Vlissingen.) Op »Een geslacht van kunstenaars": de gebroeders Vianen, beroemde goudsmeden, volgt een fraaie beschrijving van het Beleg van 's Hertogenbosch, onder den titel: »Een balsturige maagd ten huwelijk gedwongen." Na twee schetsen: over Louis de Geer, den genialen handelaar en de gewichtige vrede met den Soesoehoenan van Mataram gesloten, schildert, »Het penceel des licht," ons Rembrandt in al zijn grootheid, en geeft tevens een getuigenis van Hofdijks kracht in het behandelen van dergelijke onderwerpen. »De flonkerstar der Poëzy" is misschien voor een studie over Vondel wel wat kort. De *bekendheid* van dien vorst onzer dichters verklaart dit eenigszins. Minder bekend voor velen is zeker Petrus Hemony, den talentvollen klokgieter. Op het »Zaad der kerk" (de Beverwijksche wreedheid, zie: hier voor) volgt »Adeldom verplicht" (Het verbond der edelen,) en wonen we de terechtstelling van Egmond en Hoorne bij, in het belangrijke stuk: »Nog predikt het graf." In het lied des lijdens en des geloofs, ruischt ons het geliefde »Wilhelmus" tegen, terwijl de heldendaden onzer wakkere zeelieden ons door de inneming van den Briel en de slag op de Zuiderzee, zoo eigenaardig genoemd »Zeetriomf van schippers en boeren" voor oogen worden gesteld. De stichting der Leidsche Hoogeschool vormt het laatste complete stuk.

Sommige platen zijn zeer fraai; vooral »Een nachtstudie", »De zeven Provinciën", de »Zeetriomf" »Adeldom verplicht" en de optocht bij de inwijding der L. Hoogeschool. Die laatste plaat geeft ons, door de mooie geveltjes in harmonie met de oude costumes, een aardig schilderstukje.

Met verlangen zie ik de volgende afleveringen te gemoet.

Leiden D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Edmondo de Amicis. Herinneringen van 1870—71. **Naar** de tweede uitgave. Uit het Italiaansch vertaald door H. J. Wansink. Arnhem J. Rinkes Jr 1876.

Het is bijna onnoodig geworden eene aanbeveling te geven voor een werk van den bij ons reeds vrij algemeen bekenden en gewaardeerden Italiaanschen schrijver, wiens naam in bovenvermelden titel voorkomt.

De pennevruchten van den heer Edmondo de Amicis zijn allen even schoon. Die, welke thans voor ons liggen en bijna allen betrekking hebben op de wordingsgeschiedenis der eenheid van Italië, kenmerken zich weder door dien rijken en sierlijken stijl, dien bewonderenswaardigen rijkdom van woorden, beelden en gedachten, die warmte van gevoel, die levendige en wegslepende beschrijvingen, waardoor deze talentvolle schrijver zoozeer uitmunt. Deze bundel bevat weder overheerlijke schetsen, waarvan vooral »Aan Frankrijk," »De intocht van het leger in Rome," »de koepel van St. Pieter" onze bewondering opwekten en afzonderlijke vermelding verdienen. Maar wat noemen we enkele schetsen met name? Zonderlinge tooverkracht die de pen van dezen Italiaan op ons uitoefent: neem een zijner boeken ter hand; stel u voor slechts enkele gedeelten, slechts een paar speciale hoofdstukken of schetsen te lezen, geen nood: gij leest ze *allen;* een geheimzinnige macht sleept u mede. Bij toeval slaat ge een blik op de eerste regels van een nieuw hoofdstuk: ge kunt niet meer eindigen, ge leest en leest voort tot het geheele boek uit is. In dezen schrijver worden de woorden van Geibel bevestigd:

Wen einst die Muse mit dem Blick der Weihe
Mild angelächelt, da er wird geboren,
Der ist und bleibt zum Dichter auserkoren.

Jammer maar dat zooveel schoons door de vertaling zooveel verliest. Reeds bij de aankondiging van »Pietro Selva-

tico: De kunst en het leven der kunstenaars" hebben we het vermoeden uitgesproken, dat de heer Wansink het Italiaansch niet voldoende meester is om met goed succes daaruit te vertalen. Hij moet te veel naar woorden zoeken, waardoor hij een dikwijls gewrongen overzetting levert. In dat gevoelen zijn we versterkt door eene vergelijking der vertaling van het hier aangekondigde met die van de »Schetsen uit het krijsmansleven" van denzelfden schrijver door mevrouw de Graaff-Holtrop.

Enkele zonderlinge uitdrukkingen in de »Herinneringen van 1870—71" aangetroffen mogen ter staving van ons oordeel hier eene plaats vinden.

Pag. 3: »De hemel was helder en rustig *wegens een vroolijken vrede;* eene streep van oranjekleurige wolken aan den horizon, al het overige was rein."

»Daar beneden het altijd rijzen en dalen der heuvels en vlakten, gelijk aan een eenige, onmetelijke weide, hier en daar zachtkens neergedrukt als door de aanraking eener liefkoozende hand, *welke door eene grillige fantasie werd aangedreven.*"

Pag. 4: »Zijn gedachten samenvatten."

Pag. 5: »Het huis beefde."

Pag. 8: »Ik gevoelde vervolgens dat het vermogen om op *eene* dergelijke wijze te genieten *zich versterkte* en zich tot andere vormen van de kunst uitstrekte."

Pag. 9: »Hoe zijn geest *zich ontdeed* van den sluier."

»Voor hem zal er geen woord noch *huldebewijs* te vinden zijn."

Pag. 10: »En wanneer hij na lang tevergeefs getobd en gezwoegd te hebben, om aan een opgevatte gedachte of aan een schoon beeld, dat in zijn geest schemerde, vorm en leven te geven, dan wierp hij ontmoedigd de pen neder en spoedde het huis uit; en dan ontvouwde Florence voor zijne blikken de op zijn beroemd plein opgehoopte wonderen der kunst en zeide tot hem:"

»En wanneer hij in zekere oogenblikken van troostelooze wanhoop en geestverslapping, zijne *ondervondene* onmacht en verijdelde hoop beweende, enz."

Pag. 11. »Niet zonder een licht *accent* van droefheid."

Pag. 12. »Neigend oor." »barrevoetsknaapjes."

»Het plein scheen eene zee van hoofden; te midden daarvan was de bevolking van Turin."

»Pag. 26. » . . . . en met den goeden naam en het welzijn harer burgers, ook *dezer* plichten vermeerderde." » . . . schoon van eene schoonheid waarmede de ziel vertrouwd is."

Pag. 49 en andere; »op een galop."

Pag. 127: »een verlengde kreet," »een verre stem."

Pag. 146: »den boezem belichten."

Pag. 153: »Ziehier duidelijk en *net* den indruk, welken de St. Pieter op mij maakte."

»Na dien heerlijken koepel gedurende vijf dagen, op een afstand van acht mijlen gezien te hebben, groot, *juist* en duidelijk enz."

Pag. 158: »Men gaat u voorbij zonder iets te zien; men ziet ze onduidelijk, en *men vergeet ze in elkander*,"

Voor de zonderlinge woordenkeus van den vertaler is misschien eene verontschuldiging te vinden in de buitengewone rijkdom van woorden waarover de schrijver beschikt, zoodat het moeilijk wordt voor ieder zijner woorden een goede Nederlandsche vertaling te vinden; in dat geval houde men zich niet te sterk aan het oorspronkelijke, maar veroorlove zich een vrijer vertaling.

In weerwil echter van de feilen, die de lectuur hier en daar stuitend maken, wenschen wij het boek in veler handen, overtuigd, dat men zich de kennismaking niet zal beklagen.

M. W. L.

Uit mijn Jongensparadijs. Drie vertellingen. Vrij naar 't Platduitsch van Klaus Groth, door Agricola. Arnhem, J. Rinkes Jr. 205 bladz. in post-8°.

Platduitsch is de algemeene benaming, welke aan de dialecten gegeven wordt van de bewoners der kusten aan de Oost- en Noordzeeën van het Duitsche rijk. Die dialecten zijn

in 't geheel niet overal dezelfde, doch hebben dit met elkander gemeen, dat zij zich door groote naiviteit van het Hoogduitsch onderscheiden. De voordracht in die dialecten heeft vooral iets, dat op den eenigzins gevoeligen hoorder bijzonderen indruk maakt, of op het gemoed werkt, zooals men zeggen zou. Zoo heeft in de laatste jaren de bekende Frits Reuter in het Mecklenburgsch volksdialect eenige volksverhalen geschreven, die met algemeen genoegen ontvangen zijn, zoo in Duitschland als ook bij ons, in zoover de lezer in dat dialect geen vreemdeling was. Dit laatste kan echter ten onzent slechts van weinigen gezegd worden, waarom wij het een goed denkbeeld hebben gevonden, dat de werken van Frits Reuter door eene bekwame hand in onze taal werden overgebracht, omdat nu ook zij, voor wie het Mecklenburgsch dialect vreemd was, van de naïve verhalen van Frits Reuter konden profiteeren. Wij hebben die overzetting — op eene enkele na, die in gebonden stijl moest vertolkt worden — te danken aan de bekwame hand van Mevr. G. Ackerlin, eene Overijsselsche van geboorte, die met een Duitscher gehuwd en in Duitschland woonachtig is.

Deze hoogstbekwame vrouw levert ons nu weder eene keurige navolging van drie vertellingen uit een ander Platduitsch dialect, en wel uit het Ditmarsche, waarin ook de reeds bij ons gunstig bekende Klaus Groth het een en ander heeft uitgegeven. »Deze Klaus Groth," lezen wij hier, »werd in 1819 te Heide in Holstein geboren en bezocht het gymnasium te Tondern. Zijne middelen veroorloofden hem niet, de Universiteit te bezoeken, en daarom nam hij eene betrekking van onderwijzer te Heide aan, waar hij door eigen oefening zijne kennis, vooral die der talen, trachtte te vermeerderen. Te groote inspanning noodzaakte hem zijne betrekking neer te leggen; hij ging toen naar Femern wonen, bleef daar zes jaar, en vervaardigde er in dien tijd de meeste zijner gedichten. Daarna begaf hij zich metterwoon naar Kiel (1853), om zich daar verder te ontwikkelen en tevens de zeebaden te gebruiken. Aangesterkt, deed hij een reis naar Duitschland en Zwitserland, keerde vervolgens naar Kiel terug, waar hem de Universiteit den titel van doctor in de Philosophie verleende."

»Zijn *Quickborn* (1852, 8 Aufl. 1860) schildert het volksleven van zijn geboorteland in gedichten, vervaardigd in 't naive Platduitsch en wel in 't Ditmarsche dialect. Zeer verdiend was de buitengewone opgang, dien de verzameling maakte, daar ze de zuiverste en dadelijke [wezenlijke], door een dichterlijken geest veredelde afspiegeling is der zeden, gebruiken en meeningen van het Ditmarsche volk.

»Eene verzameling vertellingen en een Idylle, *Rothgeter Meister Lamp und sin Dochter*, munten evenzeer uit door die eigenaardige frisch- en natuurlijkheid, die ook de werken van Frits Reuter zooveel innememends geven.

»Die verkwikkende eenvoud en natuurlijkheid nu geven ook *Ut min Jungsparadies* eene groote mate van aantrekkelijkheid, te weldadiger in een tijd, waarin men zich over zooveel opgeschroefds en onnatuurlijks te ergeren heeft."

Wat hier geleverd wordt, zijn drie eenvoudige dorpsvertellingen, die echter uitmunten door de wijze waarop ze worden voorgedragen. Wat de heer Israels als uitstekend schilder heeft geleverd, is bekend; Klaus Groth schetst evenzoo met de pen, en heeft voor hen, die zijne taal niet machtig zijn, in Mevr. A. eene uitstekende vertolkster gevonden; want dat *Agricola* eene vertaling is van *Ackerlin*, is, dunkt ons, aan geen twijfel onderhevig. Jammer dat de uitgever een corrector heeft noodig geacht, die de spelling tot op de »aalwaardigste" wijze, op de leest van de heeren de Vries en te Winkel geschoeid heeft. Men wordt nu ieder oogenblik in de lezing gehinderd door de koppeling van woorden, die, ofschoon te zamen voorkomende, toch afzonderlijk geschreven behooren te worden, gelijk *erom*, *erin*, *eraan*, *erachter*, *tenminste*, *zooiets* enz. Eens zelfs vonden wij *ertegenaan*. Wij meenden eerst dat het een drukfout was voor *erfgenaam*, doch zagen weldra, dat wij met drie woorden, *er tegen aan*, te doen hadden.

N. T.

Guldens-Editie N°. 109. Ons kind, door P. ter Spil. 's Gravenhage, D. A. Thieme. 1876. 229 bladz.

De novelle, die ons onder den hierboven vermelden titel wordt aangeboden, laat zich zeer goed lezen, zonder evenwel een meesterstuk te zijn. Ik zou haast geneigd zijn te zeggen, dat de auteur de taak, die hij zich zelven vrijwillig had opgelegd wat al te licht heeft opgenomen, en dat hij beter werk zou kunnen leveren, wanneer hij zich wat meer zorg, studie en moeite had willen getroosten. Eenige goed geschreven bladzijden en wel gelukte tooneeltjes, die hij geschetst heeft, geven mij aanleiding tot de veronderstelling, dat hij niet gewoekerd heeft met het talent, dat hem teu dienste staat, en tusschenbeide wat al te losjes over de zaken heengeloopen is. Van »Ons kind," de mooie notarisdochter," en die we volgens het titelblad wel voor de heidin dienen te houden, van wie de lezer op dien grond vrij wat verwachting heeft, maakte de schrijver een hoogst onbeduidend en krachteloos schepseltje. Het middel om een schijn van schuld te werpen op haar aanbidder is niet heel nieuw en vrij ononnoozel; maar nog veel onnoozeler is het van haar, hem terstond voor schuldig te houden en zich van hem af te wenden, om later hare hand aan een onwaardige te schenken. Hare liefde voor den vriend harer jeugd was zeker niet heel diep geworteld en haar vertrouwen op zijn edel karakter al heel losjes. Veel beter figuur maakt de oudere zuster van »Ons kind," mevrouw van Legeldaar, de jeugdige weduwe, een echt degelijk vrouwtje, die zwaar beproefd, 't hoofd niet laat hangen, en in verschillende omstandigheden zoowel voor hare ouders als voor hare zuster een reddende engel is, of ten minste eene troosteres, die veel leed weet te verzachten en dragelijk te maken. Dat zij later de gelukkige gade wordt van den door »ons kind" verworpen minnaar, zal nu zeker de meeste lezeressen genoegen doen.

Onder de overige Nummers der Guldens-editie, zal dit verhaal van ter Spill zijn weg wel vinden, en al is 't geen boeksken om mee te dweepen, in een verloren uurtje zal een niet al te veel eischend lezer er misschien een welkom tijdverdrijf in vinden.

C. P.

Levenswijsheid, het middel tot geluk, door Samuel Smiles, Schrijver van »Help u zelven," enz. Uit het Engelsch, voor Nederland bewerkt door J. A. Bientjes, Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Amsterdam. Deventer A. ter Gunne 1876. 218 bladz. in post 8°. Prijs *f* 1,40.

Een voortreffelijk boeksken, alle aanbeveling, — vol gulden lessen, aller aanneming waardig. De maatschappij zou er heel wat anders uitzien wanneer de hier verkondigde theoriën algemeen in praktijk werden gebracht; veel ellende zou daardoor voorkomen, veel zegen verspreid worden. Ongelukkiger wijze is het aan eenigen twijfel onderhevig, of alle theoriën van den schrijver wel geheel uitvoerbaar zouden bevonden worden in de praktijk. Dat is te zeggen, ik bestrijd er de waarheid en de waarde niet van, maar er zouden zeer belangrijke hervormingen noodig zijn in ons geheel maatschappelijk samenstel, om volledig in toepassing te brengen, wat de schrijver beoogt. Ik voor mij, b. v. dweep met den raad van Smiles, om nooit anders dan à contant al mijne levensbehoeften en huishoudelijke benoodigdheden te koopen, en sprak daar nog onlangs over met mijn buurman, den boekverkooper, die zich liet ontvallen, dat er onder zijne begunstigers zoo velen waren, die hem wezenlijk wel wat heel onfatsoenlijk lang op betaling lieten wachten. »Maar man," zei ik, dat is je eigen schuld. Waarom geef je zoolang crediet? Ik zou cordaatweg zeggen: Ik verkoop niet anders dan à contant." — »Dan kan ik morgen mijn winkel wel sluiten," antwoordde hij. En toen ik even daarna mijn wijnkooper vroeg, of er wel menschen waren, die zijn wijn opdronken, voordat die betaald was, keek de man mij heel verwonderd aan, en liet hij mij, louter voor de aardigheid, zei hij, zijn boek eens zien, en ik sloeg verbaasd mijne handen in mekaar. Namen wil ik niet noemen, — maar van de eerste en deftigste lui uit de stad, zag ik daar rekeningen openstaan van twee en drie jaren. »En moet dat zoo? en kan dat maar zoo?" vroeg ik. De man haalde zijne schouders op, zuchtte eens en verzekerde mij, dat er niets aan te doen was

kon toch onmogelijk zulke deftige heeren tot betaling aanmanen. »Dan raak ik hunne klandisie kwijt," zei hij, en zij benadeelen mij bij hunne vrienden en kennissen nog bovendien."

Ik wou, dat die heeren Smiles lazen, en dat ze dan hun wijnkooper en hun boekverkooper, maar vooral ook hun schoenmaker, hun kleermaker, hun timmerman en hun smid, in 't vervolg wat minder lang lieten wachten.

Over sparen, spaarkassen, spaarbanken, levensverzekeringen, ziek- en begrafenisfondsen, zegt Smiles ook heel veel goeds en waars, niets dan waars, maar ik vrees, dat ook te dien aanzien zijn theoriën in de praktijk minder gemakkelijk uitvoerbaar zij, dan men zoo onder de lezing zeggen zou. 't Lijkt zoo doodeenvoudig zich vaste regels te stellen, en daarna zijne levenswijze en zijne uitgaven in te richten, — maar buitengewone, onvoorziene omstandigheden, dwingen maar al te vaak tot afwijkingen en werpen ale mogelijke theoriën omver.

Ik zeg dit niet om aanmerkingen te maken op Smiles, veel minder nog om den schrijver te bestrijden. Integendeel, zijn boek der levenswijsheid wensch ik met warmte aan te bevelen. Ik waarschuw alleen maar tegen al te groote verwachtingen, die bij den lezer zouden kunnen oprijzen, alsof de wereld eene herschepping zou ondergaan, en alle ellende, door eigen schuld veroorzaakt, er uit verbannen zou worden. Wanneer ieder voor zich Smiles' lessen in praktijk bracht, — ja, waarlijk het zou een zegen zijn voor de maatschappij en het menschdom; maar wie zijne lessen het meest noodig hebben, krijgen ze niet onder de oogen, omdat ze in zulk soort van lectuur geen behagen vinden. Voor hen blijft de stem des schrijvers, die des roepende in de woestijn. Gelukkig evenwel zijn er ook anderen, die wel degelijk belang stellen in praktische levenswijsheid, en deze kunnen met veel vrucht lezen, voor zich zelven in de eerste plaats, maar ook voor hunne huisgenooten en ondergeschikten; en door het gelezene verder te brengen ook onder vrienden en bekenden, kunnen ze in uitgebreide kringen nut stichten. Er valt inderdaad, en wel voor iedereen, veel uit te leeren, ook voor onze lieve meisjes en vrouwtjes; ja, er zijn hoofdstukken in,

die haar in 't bijzonder aangaan en die ik deze en gene onder haar wel eens zou willen voorlezen, om haar dan eens vriendelijk toe te knikken en te zeggen: »Denk daar nu eens over na, liefjes!" en ik weet zeker, dat velen het doen zouden, en getuigen: »Ja, de man heeft gelijk, en we zullen trachten te doen, wat de man zegt."

Smiles' boek, — laat ik niet vergeten te zeggen, dat het zeer verdienstelijk door Bientjes voor onze landgenooten bruikbaar is gemaakt, zou dunkt mij niet ongeschikt zijn, om tot een volksboek gemaakt te worden, in den volsten zin des woords. Ik hoop, dat er nog eens eene heel goedkoope uitgave van in het licht zal verschijnen. Misschien was het niet ongeschikt om bij gedeelten onder 't volk te worden verspreid, in losse stukken, bij wijze van traktaatjes. Enkele gedeelten zullen b. v. den werkman minder interesseeren; welnu, men geve hem wat voor hem van 't meeste belang is. Zoo dunkt mij, dat er ook voor vrouwen en meisjes veel in voorkomt, wat haar minder boeien zal. Toch wou ik niet graag, dat zij daarom ongelezen lieten wat voor haar geschreven is. Zouden die gedeelten, afzonderlijk verkrijgbaar gesteld, niet veel meer kans hebben, tot hunne bestemming te komen? Ik geef het maar in bedenking. Misschien dat mijne theorie ook in de praktijk minder gemakkelijk voor toepassing vatbaar is, dan ik mij verbeeld, even als ik beweerde, dat het geval was met eenige der theoriën van Smiles, — en ik laat dit gaarne over aan wie 't beter kunnen weten, om te besluiten met den wensch, dat de Engelsche schrijver ook onder onze landgenooten vele vrienden en volgelingen zal mogen vinden.

P. DE FRIES.

Lentespruitjes, verzameling van verhalen en schetsen in proza en poëzie, door H. Blink Jz. Voor rekening van den schrijver. Ter Stadsdrukkerij van J. A. Boom & Zn. te Meppel. 78 bladz, in post 8°. Prijs 50 cent.

Er is tusschenbeide wezenlijk iets dichterlijks in de prozastukjes van dit bundeltje verhalen en schetsen. Vooral schijnt

de schrijver een open oog te hebben voor de schoonheid der natuur en niet onverdienstelijk is b. v. de beschrijving van een schemeravond op het land, of van eenig ander natuurtafereeltje, dat in deze bladen wordt geschetst. Minder gelukkig dan het beschrijvend gedeelte van zijne verhalen is de auteur in het dramatische gedeelte daarvan. Hij wordt dan stijf, gekunsteld, onnatuurlijk, — misschien wel omdat hij 't al te mooi wil maken. Hij mocht in dat opzicht wel een lesje nemen aan Cremer's bekende novellen, die zich veelal in dezelfde kringen van eenvoudige landbewoners of dorpelingen beweegt. Bij Cremer alles natuur en waarheid, hier.... Men oordeele: Een eenvoudig; arm, maar aardig boerenmeisje ontmoet op weg naar huis haar aanbidder, een rijken boerenzoon. Na eene kleine schermutseling, zooals die tusschen gelieven plaats kan hebben, slaat de jongeling zijn arm om het meisje, maar zich verwerende, zegt deze: »Och Jacob, laat mij los! Ik moet huiswaarts. Zie, de zon is onder gegaan, de avondster flikkert reeds aan den hemel...." — »En zal de in onze harten gieten, zoetste Lize, ik ga mede en zal u huiswaarts geleiden, daar ik vrees, dat gij u beangst zoudt kunnen maken, voor de grillige en tooverachtige vormen, waarin de avondschemering alle voorwerpen doet optreden."

Is dat ook natuur en waarheid? Waar ter wereld ligt toch dat Vredendal, waar arme boerenmeisjes en rijke boerenzoons op zulk een term met elkander spreken? Neen, mijnheer Blink, al zijn ze lid van het uitstekendste Rederijkersgezelschap, zooals ieder dorp tegenwoordig heeft, bij eene ontmoeting in 't schemeravonduurtje, spreekt geen flinke boerenjongen zijn liefje op zulk eene hoogdravende manier toe, als ons hier van Jacob wordt verteld, noch zullen wij een eenvoudig landmeisje van *huiswaarts* gaan of van avondstergeflikker hooren gewagen.

Voor het overige laten de hier gegeven schetsjes, al munten zij niet bijzonder uit door nieuwheid van vinding, zich in een verloren oogenblik nog al wel lezen. Wat de berijmde stukjes betreft, ik ben er zeker van, dat men in den kring van familie en goede bekenden, des dichters vaardig-

heid ongeveinsd zal bewonderen, maar voor het publiek durf ik niet beweren dat zijne dichterlijke bijdragen van buitengewoon veel waarde zijn.

v. W.

Euphonia. Weekblad gewijd aan Letterkunde en Welsprekendheid van Noord- en Zuid-Nederland. Orgaan der letterlievende vereeniging »Nicolaas Beets" te Utrecht. Onder Redactie van Servaas van Rooyen. Prijs per jaar *f* 6,—, franco door het geheele Rijk, en *f* 6,75 voor België.

Niet aan alle letterkundige Tijdschriften zal het voorrecht te beurt vallen van de eerwaardige »Vaderlandsche Letteroefeningen", die, nadat Vader Yntema en zijn tijdgenooten waren voorbijgegaan, en sedert de »blauwe beul" (de Gids) en de Braga naast en tegen hem waren opgestaan, geen gezonde en vroolijke dagen meer heeft gekend, eindelijk als een centenaire van de aarde is verdwenen.

Doch waar de oude stammen sterven, staan jeugdige loten op, om onder de schaduw der wegkwijnende, te getuigen van een nieuw frisch leven.

Mogen wij als zoodanig begroeten de onlangs verschenen Euphonia, waarvan een veertigtal der eerste nummers voor ons liggen?

Wanneer men een blik slaat op de lijst van een half-honderd medewerkers, dan ontmoeten we daar menigen naam van het *oude*, maar vooral van het *jonge* Holland van goeden klank, en indien ieder van hen slechts éénmaal 's jaars wil gehoor geven aan de roepstem van den »hoofd-opsteller", dan zou aan het nieuwe Weekblad geen afwisseling, en evenmin degelijkheid falen.

Intusschen velen hebben zich niet onbetuigd gelaten, en daar de vorm van het Weekblad geen te groote uitvoerigheid toelaat, mag het daaraan misschien worden toegeschreven, dat menig stuk, zoo van kritischen, als letterkundigen aard, juist door beknoptheid, in frischheid van toon en beschouwing uitblinkt boven de taaie recensiën in andere zustertijdschriften.

Euphonia dankt vooral haar ontstaan aan de vele Rederijkerskamers, waarmee ons land als overzaaid is, terwijl de naam van Neerlands puikdichter Nicolaas Beets van de Utrechtsche Letterlievende Vereeniging als zoodanig aan 't hoofd van het Weekbad prijkt. Het meerendeel der Berichten in ieder nummer is dan ook gewijd aan bijzonderheden betrekkelijk de werkzaamheden der onderscheidene Kamers. We zouden zelfs wenschen, dat daaraan nog meer uitbreiding werd gegeven, en op de deugden en fouten werd gewezen, waardoor die vereenigingen zich onderscheiden,

Hare werking heeft meer invloed dan men denkt op het aankomend Nederlandsch geslacht, vooral van den zoogenaamden middenstand in steden en ten platte lande, die nog de kern uitmaakt onzer maatschappij. De poging om ze in een goede richting te doen bewegen, verdient wel aansporing en een weekblad als Euphonia kan veel daartoe bijdragen.

Aan Welsprekendheid gewijd, ligt natuurlijk het Tooneel in de naaste kring van Euphonia en biedt daarin ook aan de Rederijkers de hand. Rosier Faassen's *Werkstaking*, de geestige causeriën over Tooneel-letterkunde van den Parijschen Hollander Louis de Semeyn: artikelen als: *De dramatische Cri-Cri* van den zoo fijnen Oosterbeekschen kunstproever S. K. zijn werkelijk sieraden van de jeugdige Euphonia en daar op hun rechte plaats.

Menig hartig en schoon gedicht van noordelijke en zuidelijke broeders, zag Euphonia in hare kolommen opnemen. Een Tijdschrift dat de primeur mocht bezitten van de verzen van een Klaus Groth, van een Beets, van een Emanuel Hiel heeft reden van bestaan.

Indien het den wakkeren uitgever, tevens redacteur, mag gelukken zijn talrijke mede-arbeiders voortdurend te doen deelen in de geestdrift, waarmee hij zijn taak heeft aanvaard en tot heden met eere volbracht, dan maakt Euphonia aanspraak niet alleen op de steun van rederijkers, maar ook, om een waardige plaats te bekleeden in iederen vaderlandschen lees-cirkel.

Leiden. KFF.

Leam Dundas. Naar het Engelsch van Mevr. E. Lynn Linton, schrijfster van Patricia Kemball enz., door Hermina. In twee boeken. 's Gravenhage D. A. Thieme 1876.

Ziedaar een roman, die zijn weg wel zal vinden. De schrijfster weet des lezers aandacht altijd gaande te houden, veelal te boeien.

North Aston, een der ontelbare Engelsche dorpjes of landschappen, telt binnen zijn omtrek vijf families van aanzien. 't Zijn de predikant met zijn vrouw en hunne eenige dochter Adelaide; de Harrombys van den Heuvel, bestaande uit Mevrouw, onlangs weduwe geworden, met hare beide zonen Edgar en Frank, en hare drie dochters; dokter en mevrouw Corfield met hun zoon Alick van Staalshoek; de heer en mevrouw Dundas met hun dochtertje Leam van Andalusea-Villa en de Fairbairus van De Linden, gezegend met een half dozijn jongens en even zooveel meisjes. Ziedaar de groote wereld van North Aston, zoo eentonig mogelijk. Wie verdient hier de aandacht? Niet meneer Birkath, dat karrikatuur van een predikant. Ook niet eens mevrouw Dundas Pepita, de prachtig schoone Spaansche, met het gelaat van een Sybille, het humeur van een duivel, de manieren van een wilde, en even dom als deze. Want van haar schelden en vloeken, zoowel als van haar »Zambomba", is al het aardige al af. Ze had er de Astonners nu al vijftien jaar op onthaald, en er haar eenig kind, haar schoone dochter Leam al twaalf jaar mee bedorven. Die wondere Leam is nog maar een kind, en trekt dus volstrekt niet de aandacht, van 't North Astonsche publiek. Maar wat aanvankelijk niemand der inwoners vermag, dat zal een vreemde bestaan. Op 't kleine »Leeuwennet" — aan Dundas behoorende — 't eenige buitentje, dat in dezen omtrek leeg staat, vestigt zich een weduwe (?) met haar eenjarig dochtertje. Zij noemt zich Madame la Marquise de Montfort. Niemand weet, wie zij is. Niemand kent haar verleden. Schoon, jong, minzaam jegens allen, schijnbaar vol toewijding treurend over haar vroeg ontslapen echtvriend, wint zij de harten vooral van het sterke geslacht. Slechts zeer

enkelen hebben een duister vermoeden, dat de »Madame" niet te vertrouwen is. Maar ook dezen is zij te slim. Is het wonder, dat de goedige Dundas, zoo teleurgesteld in zijne Pepita, haar weldra bemint met toenemende hartstochtelijkheid? Al even min, als dat Pepita haar dien triumf benijdt, en eindelijk, uit pure jaloezie door een beroerte overvallen, sterft van woede.

Ieder gist, wat geschieden moest. Madame, de dochter van een schoolmeester, de veile deerne, die Edgar Harrowby eens hare zondige liefde schonk, wordt de ingetogen gade van den overgelukkigen Dundas. Dat geluk is echter van zeer korten duur. Leam, die van hare moeder nooit anders geleerd heeft, dan haren vader en niet minder Madame te haten, Leam, die al de macht harer liefde aan de gestorven moeder nog vuriger dan aan de levende wijdt, Leam, die niet dulden kan, dat »Madame" haar moeders plaats inneemt, Leam vergiftigt hare tweede moeder uit liefde voor hare eigene. Maar zij weet niet, hoe groot hare zonde is, niet eens dat zij zondigt. Alleen doordrongen van het besef, dat ze gedaan heeft, wat haar is opgelegd, m. a. w. dat zij hare moeder gewroken en haar moeder's begeerte volbracht heeft, barst zij, nu het offer volbracht is, in een juichkreet uit. Met een stem, gedempt door den gloed harer liefde, zegt ze: Mama, zijt gij nu gelukkig? Lieve moeder, nu behoeft gij toch niet meer te treuren. Nu is er niemand meer, die uwe plaats inneemt! Madame heeft, naar aller meening, zichzelve onwetend vergiftigd, door te veel laurierkerswater in te nemen. Geen sterveling gist of vermoedt, dat hier een moord gepleegd is.

Geen sterveling?

Niemand dan Alick Corfield en de heer Gryce. Maar dat waren juist de eenige trouwe vrienden van de diep ongelukkige Leam Dundas. Wel diep ongelukkig was zij! De steeds meer bedorven lieveling van een diep bedorven moeder, kwijnt zij in hare jeugd vreugdeloos weg. Eindelijk, na den dood harer moeder, onderricht ontvangend, ontwikkelen hare zeldzaam groote vermogens alleen, om haar al de zwaarte harer misdaad te ontdekken. Eén oogenblik slechts. Daar valt een rossche bliksemschicht langs het aan den wand prijkend

zesde gebod, en — ze bekent aan Edgar hare schuld, rukt zich van hem los, teert in den vreemde weg, ziet Edgar kort daarna gehuwd met hare vijandin, en sterft.

Ziedaar in zeer ruwen omtrek de hoofdinhoud van dezen roman. Als referent er van, durf ik hem vrijmoedig aanbevelen. De roman is der lezing zóó zeer waard, dat.... dat de schrijfster het mij, waar ik optreed als recensent, zeer moeilijk maakt. Ik zou om het vele goede uitsluitend prijzen willen. Maar.... de schrijfster zondigt hier en daar nog al eens tegen de strenge eischen van karakterbeschrijving. De hoofdfiguren bewijzen, dat zij op dat gebied meesteres is. Maar waarom ook de nevenfiguren niet wat zorgvuldiger behandeld?

De schrijfster toont godsdienst te voeden. Maar waarom gaat zij dan hier en daar zoo ruw te werk tegenover sommige vormen, die de godsdienst zich koos. En zou de roman niet bepaald in waarde gewonnen hebben, indien het karakter van »Madame” wat op den achtergrond en Leam nog iets meer op den voorgrond getreden ware? Doch laten we haar dankbaar zijn voor het vele goede, dat zij ons schonk, en niet al te angstvallig naar het beste vragen. We zullen, na de lezing van Leam Dundas toch zeker gaarne hopen, dat de schrijfster ons in later pennevrucht hare toenemende en toegenomen verdienste zal staven. We verwachten van haar, dat zij zoo ook in ’t vervolg toonen zal, de gave der waardeering in steeds ruimer mate te bezitten, en dat zij licht en schaduw wat minder sterk zal doen afsteken. Het is één mijner grootste grieven tegen dit anders verdienstelijke werk, dat de schrijfster sterk overdrijft.

Aan den predikant is ongeveer niets goeds. Hij is incapable à faire aucun bien, en transgressant sans cesse tous les saints commandements de Dieu. — Edgar is een ellendeling. Dundas een walglijke onbeduidendheid. Pepita een volkomen duivelin. Het dochtertje van Madame een kat. Josephine bespottelijk verliefd op Dundas.

Dat is juist hierom te betreuren, omdat de karakterschildering overigens zoo veel boeiends en degelijks heeft.

Keurig ontworpen, prachtig volgehouden is in de eerste plaats Alick Corfield, met zijn leelijk uiterlijk, zijn onbehol-

penheid en zijn rein hart, geadeld door een liefde en een nauwgezetheid, die ook den verharde verteederen moeten.

Niet minder goed volgehouden zijn de karakters van Madame en van Leam, al zijn beiden, vooral Madame, heel wat overdreven.

De wederzijdsche liefde van Edgar en Leam is in wording, toeneming en duur meesterlijk geschetst, en behoort tot de hoofdverdienste van dezen roman.

De vertaling is goed. Zij zou uitstekend mogen heeten, indien ettelijke zinnen van twijfelachtigen stijl en zinbouw het niet telkens weer kwamen verkerven. Zoo leest men o. a. op bl. 218 van 't eerste boek: »Uw vader heeft alle recht om te hertrouwen; noch de kerk noch de bijbel verbiedt hem dit, en ge kunt niet verwachten, dat hij zijn geheele leven weduwnaar zal blijven — als hij behoefte heeft aan een tweede vrouw voornamelijk mee om uwentwil — omdat hij met uwe goede mama tijdens haar leven getrouwd is geweest."

Dat neemt echter niet weg, dat ik gaarne niet slechts de chrijfster maar ook de vertaalster dank zeg voor het geleverde, en het lezend publiek aanraad kennis te maken met Leam Dundas.

Watergang. A. J. BERMAN.

Almanak voor Landbouwers en Veehouders voor het jaar 1877. Leeuwarden, W. Eekhoff en Zoon. Prijs *f* 0,30.

Bij den vorigen jaargang van dezen Almanak gaf de heer Eekhoff zijn besluit te kennen om de redactie er van, door hem vele jaren waargenomen, thans neder te leggen, om redenen die door hem daarbij werden opgegeven, waarbij hij tevens te kennen gaf, dat het hem aangenaam zijn zou iemand te vinden, die hem in deze mocht willen vervangen.

Die wensch is gelukkig vervuld geworden. Eene nieuwe redactie heeft zich opgedaan, en in naam daarvan wordt het voorbericht onderteekend door den heer H. M. Bruna, te Wychen, bij Nijmegen.

Over den inhoud van het dusgenaamde mengelwerk hebben wij weinig te zeggen, naardien de richting nagenoeg dezelfde

is gebleven. Een tal van belangrijke werken en mededeelingen, Landbouw en Veeteelt betreffende, waar het noodig is met houtgravures toegelicht, treffen wij ook thans wederom aan. Een boekje als dit moest, dunkt ons, in de handen komen van ieder, die met Landbouw en Veeteelt iets te maken heeft. Een te hooge prijs toch kan in deze geen bezwaar zijn, te minder daar die, op zichzelf reeds zeer matig, bij getallen nog lager gesteld is.

Moge deze onze korte aankondiging er iets toe bijdragen om de aandacht op nieuw op dit jaarboekje te vestigen!

N. T.

Muisjes met en zonder staartjes, door R. Koopmans Van Boekeren. Leiden. — A. W. Sijthoff. 1877.

Een viertal verhalen maakt den inhoud uit van Van Boekeren's »muisjes met en zonder staartjes." Wat in deze verhalen ons bovenal aantrekt is de losse, ongedwongen trant, waarin de schrijver zijne tooneelen schetst en zijne gedachten inkleedt. Die tooneelen zijn ontleend aan het dagelijksch leven en hebben meestal een zedelijke strekking. Geldt deze laatste opmerking minder van het eerste verhaal, waarin de gevolgen van een huwelijks-advertentie worden geschetst, in hooge mate geldt het van de beide laatste verhalen.

Vooral het voorlaatste kan in dit opzicht een juweeltje genoemd worden. Het is getiteld: »Mag ik u moeder noemen?" Die vraag wordt ten slotte gedaan door een stiefdochter, die eerst niet overweg kon met haar tweede moeder en, door een paar ongehuwde tantes opgezet, zich tegenover deze plaatste, maar later door de ervaring der zelfopofferende liefde dier moeder, in scherpe tegenstelling met de zelfzucht en hardvochtigheid harer tantes, tot de innigste wederliefde werd gedrongen.

Ook het laatste verhaal, hoewel minder uit het leven gegrepen en minder natuurlijk is, in komischen vorm, een ernstige bestrijding van de kwaal, dat men zoo dikwijls den splinter ziet in het oog des broeders en niet den balk in eigen oogen.

In het tweede verhaal is de schrijver aan zich zelven, d. i.

aan zijn eigen manier van schrijven, ontrouw. Ofschoon er menige voortreffelijke paedagogische wenk in voorkomt, mist het die aanschouwelijkheid, dat plastische, dat het eigenaardige van Van Boekeren's talent uitmaakt. Dat hij in dit opzicht soms meesterlijk wezen kan, en ons aan Dickens doet denken, bewijst o. a. de aanhef van het derde, volgens ons het schoonste, verhaal, dat aldus begint:

»'t Was in den komkommertijd. Waar ze de krant mee vulden, ik weet het niet, want er gebeurde letterlijk niets. In de politiek alles doodstil; men merkte niet, dat er een regeering of volksvertegenwoordiging bestond. Op het gebied van kunst en wetenschappen niets te doen; de Muzen hadden vacantie, en de tempel van Minerva scheen, evenals die van Janus, gesloten te zijn. De meeste menschen waren op reis of naar buiten, en degenen, die in de stad gebleven waren, liepen met hun ziel onder den arm, en verveelden zich akelig. De heeren op de sociëteit, en de dames op de krans zaten te ginnegappen, en haalden tot tijdverdrijf allerlei oude koeien uit de sloot, in afwachting, dat er eens een nieuwe koe in mocht vallen." Recht plastisch is ook de beschrijving van een springmuis. Op bl 231 lezen wij: »De springmuis is een houten figuur, nagenoeg zoo groot als een levende muis; zij is grijs geverfd, en een paar zwarte glazen kralen ter weerszijden van den kop stellen vrij natuurlijk de oogen voor. Van de pooten is bijzonder weinig werk gemaakt: een klein kerfje duidt de plaats aan, waar men de voorpootjes zou kunnen verwachten; maar de achterpooten moet men er bij denken. De staart is afgebeeld door een klein stukje gewoon touw, dat echter slechts een derde van de lengte van een gewonen muizenstaart bedraagt. Bij den eersten oogopslag zou men ook kunnen meenen, dat dit kunstgewrocht niet een zoogdier, maar een mosselschelp moest voorstellen, en aan de keerzijde leek het op zulk een schelp ook het allermeest; want van onderen bekeken, was het hol en ledig als een schelp, daar van een buik zweem noch schaduw aanwezig was. Alleen de schelp zou wat heel dik van randen zijn. Die holligheid was daarenboven hier vereischt, daar zich aan den onderkant van de muis de mechanieke toestel bevond, waar-

door het beestje moest springen. Wat dien toestel betreft, hij was eenvoudig genoeg, daar hij bestond uit een stokje, in 't midden van een stukje pees of snaar gehecht, en dat omgebogen tijdelijk moest vastkleven aan een weinig pek, gesmeerd ter plaatse, waar de staart aan den romp vastzat. Het weer loslaten van dat stokje, dat slechts gedurende eenige seconden aan de pek bleef vastgeplakt, veroorzaakte dan het opwippen of springen van de muis."

Of wij, bij al den lof, geen bedenking hebben tegen sommige voorstellingen en uitdrukkingen, vooral in het eerste verhaal? Zeer zeker. Maar deze verhindert ons niet de lezing van deze muisjes zeer aan te bevelen en den wensch uit te spreken, dat ook dit werk van den schrijver, dit muisje een staartje moge hebben.

Leiden. H. G. HAGEN.

Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, benamingen en volksuitdrukkingen, aan den Bijbel ontleend, door C. F. Zeeman, predikant te Zonnemaire. Bekroond door de »Hollandsche maatschappij van fraaie Kunsten en Wetenschappen." Dordrecht, J. P. Revers. 1877.

Wij hebben voor ons de laatste afleveringen van dit belangrijke werk. De gunstige indruk, dien wij er van ontvingen bij het lezen der eerste afleveringen, is volkomen bevestigd. Een schat van wetenschappelijke bijzonderheden wordt hier aangetroffen. Niet weinigen zullen door de lezing van dit boek hunne kennis zoowel van bijbel als van volkstaal aanmerkelijk verrijken. Ook de exegeet zal zich zeer verheugen over de heldere uiteenzetting der beteekenis van menige bijbelplaats en de bestrijding van sommige onjuiste opvattingen, welke algemeen burgerrecht verkregen hebben. Zoo wordt duidelijk aangetoond, dat de spreekwijze: »een stem des roependen in de woestijn" (Matth. III: 3) blijkens den oorsprong dezer uitdrukking en haar verband in O. en N. Test. niet beteekent noch beteekenen kan, wat het volk daarvan maakt.

Wie hier volledigheid verwacht is met den schat der spreekwoorden, spreekwijzen, benamingen en uitdrukkingen, aan

den bijbel ontleend, niet bekend. Hebben wij naar sommige spreekwijzen gezocht, waarvan het ontbreken in de bijlagen werd verklaard, wij hebben een menigte gevonden, waaraan wij niet hadden gedacht. Trouwens, achter elkander doorgelezen hebben wij het boek niet. Daarvoor is het ook niet geschikt en niet gemaakt. 't Is een lexicon, een legger, dien men gedurig kan raadplegen, en dit niet zal doen zonder belangrijke vruchten. En wie door verkeerde of door gemis aan liefde voor den bijbel zich weinig tot dit werk getrokken gevoelt, moge, in het belang van onze Nederlandsche taal, zich aan de lezing en bestudeering niet onttrekken, en het woord des schrijvers ter harte nemen:

»Zoo wordt menige aan den Bijbel ontleende uitdrukking, maar waarvan in dit werk de verkeerde opvatting is aangetoond, ongebruikt gelaten en in het algemeen het veelvuldig gebruik van spreekwoordelijke bijbeltaal, en door ons zelven gemeden en niet bij anderen aangemoedigd! Wij toch kunnen de taal van ons volk wel niet beheerschen, noch alleen en op eenmaal het spraakgebruik wijzigen, maar wij maken toch een, zij 't ook klein, deel van dat volk uit; en op de steeds voortgaande veranderingen in de Nederlandsche taal, zal dus onze manier van ons uit te drukken, datgene wat wij zelven zeggen en wat wij in onzen kring aanbevelen, eenigen wel langzamen, maar toch onmiskenbaren invloed uitoefenen. Datgene wat onder de bijbelsche spreekwoorden waarlijk goed, verheven en schoon is, een heiligen, liefdevollen geest ademt, en daarvan kwam ons ook in dit werk menig voorbeeld voor, het blijve daarom bij ons in eere, het worde daarom door ons op verstandige wijze toegepast en aan anderen verkondigd!"

Dat wij den heer Zeeman van harte gelukwenschen met de voltooing van dezen arbeid behoeft, na het gezegde, geen betoog. Met Dr. E. Laurillard's »Bijbel en Volkstaal" maakt dit werk een schoon geheel uit, waarop de Hollandsche Maatschappij van fraaie Kunsten en Wetenschappen, die tot het schrijven van beide werken aanleiding gaf, met alle recht roem mag dragen.

Leiden. H. G. HAGEN.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Een ander Schoofje. Door Aart Admiraal. 's Gravenhage, D. A. Thieme. 1876. 8°. 305 blz.

Vroeger verscheen van denzelfden schrijver bij denzelfden uitgever, »Een schoofje distels." In verband met *dien* titel is nu *deze* gekozen. Maar, wat is de bepaalde beteekenis? Is het: een ander, d. i. een tweede schoofje distels? Of is 't: een ander schoofje, nu *niet* distels? Hoe 't gemeend zij — distels zijn 't *niet* in den ongunstigen zin aan den naam verbonden, waar ze gewoonlijk nevens »doornen" genoemd genoemd of gedacht worden, ofschoon er ook zijn, die de qualificatie van »gezegend" dragen. In de gewone opvatting acht men ze alleen als »ezelsvoeder" — toch zal de auteur bij zijn vorigen bundel de lezers zich wel niet onder den vorm van dat ten onrechte verachte en miskende, maar zeker onwelluidende beest hebben gedacht.

Dat Aart Admiraaal schrijven *kan*, dat hij gezonde denkbeelden in een passend en veelzins plooibaar kleed weet te steken en te draperen, ze bij zijn lezers duidelijk voor te stellen en welkomen ingang te verschaffen; dat hij in logisch betoog en levendige scherts evenzeer weet te boeien, dat hij weet te schilderen en het gevoel te wekken en te winnen — in één woord dat hij geen verwerpelijk en lamzalig auteur is, maar een, die zich op het gebied der letteren zonder aanmatiging met opgeheven hoofde mag vertoonen, — dat is bekend, en hij staaft het hier ten volle.

Dat hij eene ruime, maar gepaste vrijheid handhaaft tegenover conventionele vormen, dat hij door en om die vormen zijner oorspronkelijkheid geen keurslijf laat aanwringen, zullen wij niet laken, veeleer prijzen.

Dat menigmaal een verrassende wending u verbaasd doet opzien, en een nieuw denkbeeld u tegenspringt, althans een dat in het door zijne hand omgeplooide gewaad als spiksplinternieuw voorkomt — dat zijn hoogst aangename ontmoetingen.

Over 't geheel dus lof voor dit Schoofje, eene aanwinst onzer letteren, en den lust prikkelende naar nog meer perzikken.

En alzoo.... geene aanmerkingen?

Schoon ons geene uitvoerige detail-kritiek is opgelegd, slechts eene meer beknopte aankondiging, mogen wij er toch wel een paar aangeven van de niet vele onder de gezette lezing gemaakt.

Het eerste stuk — speelt het in dezen of vroegeren tijd? — breekt zoo plotseling af, dat het den schijn heeft alsof 't den auteur begon te vervelen en hij er nu maar een eind aan maakte, 't had hem, dunkt ons, nog schoone gelegenheid kunnen bieden voor zijn talent en speelsch vernuft. Nu kan het eenigen lezers afschrikken om tot het volgende over te gaan, en hem zooveel waars en schoons en goeds doen missen.

Of het oordeel over de liberale en de conservatieve periodieke pers hier te lande wel in allen deele juist, of het niet voor een deel fantastisch mag heeten — zouden wij niet durven beweren.

Een paar zeer moderne leeringen vonden wij voorgestaan, de eene wat meer open, de andere slechts heel van ter zijde, door enkel te wijzen op een goed resultaat van een voorbeeld. Deze achten wij niet wenschelijk noch voor den individu noch voor de ordelijke maatschappij. Zeker zijn die, zoo al niet theoretisch, althans in de praktijk tot zeer velen doorgedrongen en konden bij algemeene verspreiding en consequent doorzetten verderfelijken invloed oefenen bij menig onnadenkende en lichtvaardige; evenwel, het tegengestelde ligt te zeer in den menschelijken geest en reactie blijft niet uit. Toch zien wij ze ongaarne als mode-artikel ingevoerd met en naast zooveel wat alle erkenning verdient.

O. D.

De Gentsche Pacificatie in 1576 *en hare herdenking te Gent in* 1876 door H. L. F. Pisuisse, hoofdredacteur der Middelburgsche courant. Middelburg, J. C. en W. Altorffer. 1876. 76 bladz. in roy. 8°.

De Pacificatie van Gent, in 1576 uit het eerste tijdvak van

onzen tachtigjarigen oorlog, is bij het groote publiek ten onzent misschien minder in bijzonderheden bekend dan zij verdiende. Dat verwarringsjaar toch spreekt minder tot de verbeelding dan de gloriejaren 1572, 1574, 1579, 1581, of het rouwjaar 1584.

Die Pacificatie is drie eeuwen later te Gent herdacht, gelijk ons allen bekend is, zooal niet door eigen bijwoning er van, dan toch uit de dagbladen. De heer Pisuisse heeft terecht gemeend om, in zijne betrekking van hoofdredacteur der Middelburgsche courant, aan een en ander zijne aandacht te wijden, en, daar dagblad-artikelen als vlinders van één dag beschouwd kunnen worden, het door hem geleverde, met de noodige uitbreiding en toelichting, in een afzonderlijk werkje voor ons publiek verkrijgbaar te stellen.

Men ontvangt derhalve hierbij: 1°. Eene beschouwing der Pacificatie van Gent, in vijf afdeelingen, welk artikel, dat zich door juiste voorstelling en tevens groote onpartijdigheid aanbeveelt, wij met veel genoegen gelezen hebben. Daarop volgt in zes afdeelingen een verslag der feesten, welke ter herinnering aan die Pacificatie in September 1876 te Gent gevierd zijn. Hierbij zouden eenige afbeeldingen aan de koopers van dit boekje waarschijnlijk niet onwelkom zijn geweest; maar dit zou natuurlijk den prijs nog al verhoogd hebben. Dit wordt dan ook eenigszins goedgemaakt door het leveren eener beschrijving van den historischen stoet, volgens het officieel programma, dat door de redevoering van den heer A. Wagener, bij die gelegenheid uitgesproken, voorafgegaan en door zes Geuzenliederen, die in den historischen stoet gezongen zijn, gevolgd wordt.

Dit een en ander wordt in een keurig uitgevoerd boekdeeltje den belangstellenden aangeboden.

H. F.

---

1. *Algemeene Bibliotheek*. Deeltje 91—100. Leiden, A. W. Sijthoff.

2. *Hoogduitsch-Nederlandsch en Nederlandsch-Hoogduitsch Woordenboek*, door Dr. C. A. X. G. F. Sicherer, leeraar

aan het Gymnasium en aan de Hoogere Burgerschool te Leiden, en A. C. Akveld, Privaat-docent te Rotterdam. Afl. 40 en 41. Te Leiden, bij D. Noothoven van Goor.

3. *Hoogduitsch-Nederlandsch en Nederlandsch-Hoogduitsch Woordenboek.* Naar de nieuwste bronnen bewerkt door A. C. Akveld. Afl. 17. Leiden, D. Noothoven van Goor. 1876.

4. *De Geschiedenis der Wereld,* aan het volk verhaald door Adolf Streckfuss. Naar het Hoogduitsch bewerkt door B. ter Haar, Bz. Leiden, P. van Santen. 1876. Afl. 78.

5. *Het Boek der Uitvindingen, Ambachten en Fabrieken.* Afl. 17—22. Leiden, A. W. Sijthoff.

6. *Nederlandsch Museum.* Jaarg. 1876, Afl. 4 en 5. Gent, Ad. Hoste.

1. N°. 91 en 99 van deze Bibliotheek bevatten *Bloemlezingen uit werken van H. Conscience,* zooals de titel luidt. Tot nadere verklaring diene, dat het enkele hoofdstukken zijn uit Conscience's geschiedkundige werken en novellen, het meest echter uit de laatsten. Het gevolg hiervan is, dat het geleverde bij den lezer altijd eenige teleurstelling moet veroorzaken; want is het hoofdstuk ten einde, dan is de belangstelling opgewekt en wil men weten hoe de zaak afloopt, waaraan echter nu niet voldaan wordt. Wist men nu nog maar uit welk van Conscience's werken het hoofdstuk is overgenomen, dan zou de lezer, om aan zijne weetgierigheid te voldoen, zich dat misschien aanschaffen; maar ook hierin vindt hij zich teleurgesteld. Ons komt voor, dat de werken van Conscience minder geschikt zijn om bij uittreksels in deze Bibliotheek te worden opgenomen.

N°. 92 handelt over *Meteorologie,* en heeft den heer A. W. Stelwagen tot schrijver. Het boekdeeltje, dat eerst over Meteorologie in het algemeen handelt en vervolgens eene beschouwing van zachte winters levert, naar aanleiding van

den winter in 1874, bevelen wij, als de lezing overwaardig, volgaarne aan.

Nº. 93. Levert eenige gedichten van W. Bilderdijk, uit verscheidene zijner werken verzameld. Die bijeenlezing is met oordeel geschied, en daar Bilderdijk als dichter boven onzen lof verheven is, hebben wij hier niets verder bij te voegen.

Nº. 94. *D. Sapma en G. Ulbes*, door H. C. Rogge, is de inhoud van dit boekdeeltje, dat eene uitstekend geschrevene bladzijde levert uit den tijd der Dordtsche Synode in 1618 en 1619. Uit dit verhaal kan men alweder zien, dat de toen uit de kerk geworpene Remonstranten echte volgelingen waren van Jezus Christus, en hunne onderdrukkers tot hen behoorden, van wie de Heiland zeide: »Gaat weg van mij, werkers der ongerechtigheid! ik heb u nooit gekend!" — »Die dagen zullen zich toch wel nooit herhalen," heeft menigeen tot in het begin dezer eeuw gedacht, toen er eene algemeene verzoening en toenadering tusschen onderscheidene kerkgenootschappen tot stand scheen te komen. IJdele hoop helaas! Men zie thans om zich heen, en de ware Christen moet zich bedroeven. Er is niets nieuws onder de zon, zegt de Prediker.

In nº. 95 ontvangen wij een vervolg op de *Bladzijden uit het leven van H. de Groot*, door G. Brandt en A. van Cattenburgh. Wij hebben bij eene vroegere gelegenheid het een en ander omtrent deze uittreksels in het midden gebracht, en verwijzen daarheen. Het laatste hoofdstuk uit dit boekdeeltje beschrijft het overlijden van H. de Groot te Rostock, op 28 Aug. 1645, waaruit wij opmaken dat het stuk hiermede besloten wordt.

Nº. 96 bevat een vervolg op de *Bloemlezing uit de Gedichten* van J. J. L. ten Kate, en stelt een uitgestrekt publiek in staat om zich met de producten van dezen dichter nader bekend te maken.

Nº. 97 levert evenzoo een vervolg op de *Historiebladen* door P. C. Hooft. De inhoud is: Moord van Oudewater, Spaansche furie, Groningen door Rennenberg verraden en Fransche furie. De redactie heeft zich blijkbaar ten doel gesteld met het overnemen der bladen uit de werken van Hooft, den lezer met

den stijl van dezen historieschrijver bekend te maken. Als voorbeeld ter navolging? Dit wordt niet beweerd, en wij zouden het als zoodanig ook niet gaarne willen aanbevelen.

N°. 98 handelt *over Stroomen en Rivieren*, en is gevolgd naar H. Stahl. Dit nummer of boekdeeltje hebben wij met uitstekend genoegen gelezen, en al is het ook dat het een vreemdeling tot auteur heeft, den navolger in onze taal komt voor zijne bewerking alle lof toe. Bij het volgende echter konden wij niet nalaten te meesmuilen. Er is sprake van den waterval bij Laufen. De Duitsche dichter Goethe, nadat hij dien waterval eens had gadegeslagen — dus verhaalt de auteur van dit opstel — schrijft, van dit gezicht getroffen, aan Schiller: »Uwe dichtregels: *Es wallet und siedet und brauset und zischt* enz. worden hier uitstekend bewaarheid; de hoofdpunten van het indrukwekkende schouwspel zijn er trouw in opgenomen." Men weet dat deze plaats voorkomt in Schiller's ballade *Der Taucher*. Daar wordt eene draaikolk beschreven; nu is het onderscheid tusschen deze en een waterval, beide natuurlijk van eerste kwaliteit, nog al aanmerkelijk. Schiller gaf dan ook aan Goethe ten antwoord, dat hij het grootsche verschijnsel alleen had waargenomen bij een watermolen!!!

N°. 100 biedt ons *Schetsen en Omtrekken* door J. Kneppelhout aan. Het is ons aangenaam met het spreekwoordelijk gezegde: *Eind goed al goed* onze aankondiging van dit tiental nummers of deeltjes te mogen besluiten. Wij ontvangen hiermede een viertal uittreksels uit even zoovele werken van den schrijver. Die uittreksels staan geheel op zichzelve, zijn met opzet gekozen wat de volgorde betreft, en de lezing overwaardig.

2 en 3. Van deze vervolg-afleveringen kunnen wij niet anders zeggen dan dat de uitgave dezer Woordenboeken met de meeste nauwkeurigheid wordt voortgezet. Afl. 41 van het groote Woordenboek loopt tot KEIL en dat van het kleine tot INF.

4. Ook het werk van Streckfuss gaat geregeld voort, zij het dan ook een weinig langzaam. De voornaamste inhoud van deze afl. loopt over Rusland onder de regeering van Catharina II. Over dit onderwerp valt, gelijk ons allen bekend is, heel wat te zeggen. Wij moeten den schrijver echter den lof geven, dat hij zich, even als vroeger, nu ook weder hier, van zijne taak uitstekend gekweten heeft, welke lof wij ook aan den vertaler gaarne toekennen.

5. Bij deze afleveringen van *het Boek der Uitvindingen, Ambachten en Fabrieken* zouden wij gaarne langer willen stilstaan dan het ons toegewezen bestek in dit tijdschrift toelaat. Wij bepalen ons thans tot eene zeer beknopte opgave van den inhoud. Afl. 17 vervolgt het aangevangen hoofdstuk over *Optica*, en levert allerlei verklaringen, door keurige houtgravures toegelicht, omtrent de *Camera obscura* en al wat daartoe behoort. Voorts wordt *het oog* als optisch werktuig beschouwd, en komen het *zien*, het *panorama* en de *stereoscoop* aan de beurt. Daarop worden de *verrekijker* en de *telescoop* beschreven; want al beteekenen beide woorden uit een taalkundig oogpunt hetzelfde, inderdaad is dit het geval niet. *Telescoop* is eene elliptische uitdrukking, en eene verkorting van *spiegel-telescoop*.

Thans is de beurt aan ontdekkingen op het gebied der sterrekunde. Hierop echter schijnt de bewerker niet recht te huis te wezen. Er wordt namelijk gesproken van eene *schijngestalte van Jupiter*, en nog meer, dat wij maar liefst zullen voorbijgaan. Vervolgens komen de *mikroscopen* in behandeling, en eindelijk de *electriciteit*, het *galvanisme*, het *electromagnetisme* en al wat daarmede in betrekking staat. Voorts de *telegraphie*, het *kompas* en het *geluid*. Wij kunnen omtrent een en ander onmogelijk in bijzonderheden treden, en moeten onze lezers aanraden met het werk zelf kennis te maken.

6. Met genoegen kondigen wij wederom twee afleveringen van dit Museum aan, dat, in een liberalen geest geredigeerd en geschreven, de pers van onze zuidelijke taalverwanten eer aandoet.

De heer C. L. Lütkebühl, te Amsterdam, levert, onder den

titel *Een stil feest*, eene beschouwing van de bekende, veel bezochte en veel besprokene tentoonstelling in het Amsterdamsche voormalige Oudemannenhuis. Wij hebben het hier geleverde inderdaad met genoegen gelezen, ofschoon het niet anders kon, of in dit vrij uitgebreide artikel moest het een en ander voorkomen, dat reeds vroeger opgemerkt en gezegd was.

Onder de overige bijdragen, die wij niet zullen optellen en waaronder wij geen enkele hebben gevonden die hare plaats in dit tijdschrift niet verdiende, heeft dat van den heer E. Verschaffelt, *De voorhistorische Mensch* getiteld, bovenal onze aandacht getrokken, omdat daarin met zoo weinig mogelijk omhaal van woorden alles gezegd wordt wat in deze te zeggen valt.

Dit is ook toepasselijk op de *Boekbeoordeelingen*, die het laatste artikel van ieder nommer uitmaken.

N. T.

Klein Duimpjen. Maatschappelijke vertelling van Edward Jenkins, (Schrijver van »Murk's twaalfde", enz.) Naar den 12den Engelschen druk door Dr. J. van Vloten. Haarlem. — W. C. de Graaff. Prijs *f* 2,25.

Dit kleine belangrijke boekje heeft zijn ontstaan te danken aan eene gebeurtenis, die in Engeland veel sensatie heeft veroorzaakt: de beweging onder de landbouw-arbeiders ter verkrijging van hooger loon. Deze brak uit in den loop der maand Maart 1872 en gaf aanleiding tot een groote *meeting* van die arbeiders den 29sten Mei van dat jaar te Leamington gehouden. Daarop werden toen bepaalde conclusies genomen en een nationale arbeiders-vereeniging gesticht.

Klein Duimpjen, (in het Engelsch Little Hodge) was het elfde kind van den armen boeren arbeider: Jan Hodge, en hoewel het bij zijne geboorte slechts »drie pond en zesdehalf ons" woog, kostte zijne geboorte der moeder het leven. Dàt was de grootste slag die het huisgezin van Jan Hodge kon treffen, want »Mie" had alleen het geheim gevonden om van een jaarlijks inkomen van ongeveer *f* 420 het huisgezin

voor al te groote ellende te bewaren. Zij wist alles zoo goed te bestieren en bij elkander te houden, maar die taak was te zwaar voor de krachten van de 12jarige oudste dochter Koô-Mie, vooral toen ook het kleine broertje, dat in een gasthuis was geboren en daar aanvankelijk bleef, het huisgezin kwam vermeerderen. En het arme kleine kind had, juist omdat het zoo onbegrijpelijk klein en teer was, zooveel behoefte aan verzorging en krachtig voedsel. Al de anderen moesten er onder lijden; het huisgezin ging hollende achteruit en kwijnde weg van armoede en ellende.

Lang streed Hodge tegen de ontzettende zorgen die hem drukten; eindelijk kon hij niet langer: hij zocht hulp bij zijn meester en vroeg verhooging van loon, waarop hij gevoelde *recht* te hebben, omdat hij overtuigd was een van de beste arbeiders uit het kerspel te zijn. Met een barsch antwoord scheepte pachter Jolly hem af.

Hodge ging naar dominé Leicester, een beschaafd, ontwikkeld, welwillend man, zeer gezien bij de groote heeren en rijke lieden en ook bij de minderen die eerbied voor hem koesterden. Wat kon de dominé in dit geval doen? Hoe zou hij Hodge kunnen helpen? Zou hij hem sterken in verzet, in opstand tegen zijn meester? Waar zou het heen indien de kerk zich tot zooiets leende? Welneen, men moet tevreden en dankbaar zijn in den toestand waarin God ons plaatste; niet vragen of wenschen naar meer dan men kan krijgen; een goed voorbeeld van onderworpenheid geven aan anderen. Wat zouden de pachters wel zeggen indien een dienaar der kerk zich bemoeide met hen of hunne arbeiders? Indien Hodge niet in eigen behoeften en die van zijn gezin kon voorzien dan moest hij hulp vragen bij het Fonds (de diaconie), dat zou hem helpen.

Met zulke gemeenplaatsen werd onze Hodge afgescheept, maar de man, die zich bewust was, in staat te zijn om in eigen behoeften te voorzien, indien men hem gaf wat hem *toekwam*, wilde van geen ondersteuning hooren. Hij begreep dat er slechts één middel was om tot verbetering te geraken: vereeniging.

Ternauwernood had hij dat, voor velen zoo gevreesde woord

uitgesproken in tegenwoordigheid van een paar vrienden, of het verwierf terstond bijval: als een rollende steen won het van dag tot dag, van oogenblik tot oogenblik in kracht. Men riep de hulp in van den methodisten-preeker Sam Stedman, die zich het lot der arbeidende klasse ijverig aantrok. Er werden bijeenkomsten gehouden, besluiten genomen, eene »Verklaring over de rechten van de landbouwers" opgesteld en eene Vereeniging gesticht, loonsverhooging gevraagd en werkstaking aangekondigd.

Hiermede was de teerling geworpen: de strijd tusschen kapitaal en arbeid uitgebroken. Angst en ontsteltenis, gepaard met woede en toorn, maakten zich meester van de harten van landheeren en pachters, die sidderden bij de gedachten aan hunne kasteelen en pachthoeven, hunne onbewaakte hooischelven en kudden.

De arbeiders echter waren vast besloten tot geen ongeregeldheden over te gaan; de landheeren en pachters om hun superioriteit te handhaven. De strijd werd Hodge te zwaar; hij verliet heimelijk zijn gezin om naar Canada te gaan en te beproeven zich daar een betere toekomst te scheppen. Gevat en opgebracht werd hij wegens verlating van zijn huisgezin veroordeeld tot zes weken tuchthuisstraf.

De tijd van den oogst kwam; er was gebrek aan werkkrachten; uit andere streken van het land wilden geen arbeiders komen; pogingen om ze van elders aan te voeren mislukten en.... de loonen werden verhoogd. Hodge was lid van het bestuur der Vereeniging geworden, die steeds aan ledental toenam, waardoor de woede van pachter Jolly zoozeer werd opgewekt, dat hij Jan Hodge op zekeren dag eene dracht slagen met zijn rijzweep gaf, waardoor de arme man gedurende eenigen tijd voor alle werk ongeschikt werd, terwijl Jolly er met een boete van 5 pond afkwam.

De winter brak aan; nu wreekten de pachters zich voor hetgeen zij in den zomer meer hadden moeten uitgeven. Overal werd de huur opgezegd. De Vereeniging hield zich kras; zij die waren weggejaagd werden terstond naar andere plaatsen overgebracht of naar de koloniën getransporteerd; daaronder de beste werklieden, die nooit terugkwamen. De

toestand van hen die bleven was verschrikkelijk, treurig de kerstweek, anders zoo hooggewaardeerd, zoo genotvol en lieflijk.... Op kerstdag vond de landheer zelf het lijk van Hodge, die een eind had gemaakt aan zijn rampzalig bestaan, machteloos als hij was verder den strijd vol te houden.

Dàt gaf een schok; het slachtoffer was gevallen; het kalf verdronken, nu werd de put gedempt.

De landheer, tevens rechter, tot nogtoe sterk tegen de Vereeniging ingenomen onderzocht haar nauwkeurig; hij kwam tot bekeering; de pachters verstonden rede, de arbeiders ook en door onderling overleg en samenwerking werd een betere toestand geboren, die meer algemeene welvaart en tevredenheid ten gevolge had, zoodat het volgende kerstfeest weer op de oude vroolijke wijze kon worden gevierd.

Ziedaar de draad van de »vertelling", die niet alleen belangrijk is om de wijze waarop het maatschappelijk vraagstuk in quaestie er in wordt behandeld, maar ook om de voorstelling van zoovele eigenaardige echt Engelsche toestanden en misstanden. Allervermakelijkst is de schets van het verhandelde over de vraag of Klein Duimpjen in Coddletonfonds, het gesticht waarin hij geboren werd, kon blijven of niet. Onwillekeurig denkt men daarbij aan den omhaal, de letterzifterij, de kleingeestigheid en het gezanik van soortgelijke administraties, regenten, enz. bij ons, terwijl de staaltjes van rechtspleging, die het boekje bevat, alles behalve geschikt zijn den lezer een hoogen dunk te doen krijgen van de Engelsche rechtspraak. En dan zijn we inderdaad dankbaar dat toch bij ons het »gelijkrecht voor allen" eerlijker wordt toegepast dan in het trotsche Groot-Brittannië.

Rijk aan fijne, mensch- en zielkundige opmerkingen, aan keurige teekeningen, geschreven in een boeienden stijl en onderhoudenden vorm, door onzen van Vloten — wat trouwens boven allen twijfel verheven is — in keurig Nederlandsch overgezet, twijfelen wij niet of het boekje, dat door den heer de Graaff in net formaat is uitgegeven, zal ook bij ons in goede aarde vallen en menig belangstellend lezer vinden, die het niet onvoldaan uit de hand zal leggen.

M. W. L.

In de lente vergaard. Novellen door Melati van Java, Schrijfster van »de Jonkvrouwe van Groenerode," Leiden, Gualth. Kolff 1876.

Met hoeveel ingenomenheid ik in dit Tijdschrift verslag heb gegeven van Melati's roman »de Jonkvrouwe van Groenerode," zullen misschien sommige lezers zich nog herinneren. Dat boek was naar mijn oordeel een merkwaardige verschijning op letterkundig gebied, en vestigde ook voor goed de aandacht op eene schrijfster, die tot heden nog slechts in zeer beperkten kring bekend was. Aan elk nieuw werk van hare hand zou natuurlijk hooge eischen worden gedaan, want heeft men eenmaal eene zekere renommee verworven, dan laat het *noblesse oblige* zich met volle kracht gelden.

Mocht deze spreuk indertijd op Melati's »Familie van den Resident" worden toegepast, — onbillijk zou het zijn dit ook met haar »In de lente vergaard" te willen doen. De hier aangeboden novellen toch zijn niet te beschouwen als vruchten van een reeds zeer geoefende pen, maar behooren tot een vroeger tijdperk, toen de Schrijfster nog niet dien rijkdom van denkbeelden en die meesterschap over den vorm bezat, waardoor zij zich laten onderscheidde. Het zijn meer proeven, waarin reeds een onmiskenbaar talent te bespeuren is, dan wel voltooide en doorwerkte stukken. Het is niet voor de eerste maal, (de laatste novelle uitgezonderd) dat zij het publiek worden aangeboden, maar terwijl zij vroeger reeds elders een plaatsing vonden, worden zij thans voor het eerst in een bundel vereenigd. Het zijn dus *eerstelingen*, bloemen, »in de lente vergaard," en wie zou daar niet met ingenomenheid en een toegevend oog op neerzien!

Als *eersteling* doet zich vooral »De dochter van den molenaar" kennen en ik zou bijna durven wedden dat Melati nadat zij een »Jonkvrouwe van Groenerode" geschreven heeft met *die* novelle niet veel meer op zal hebben. Zij is geheel in den ouden trant der sprookjes of leerrijke vertellingen. Alles is zoo toevallig mogelijk en zooals het nooit in de wereld gebeurt. Eene rijke, schoone barones, Eleonore Von Schön-

feld is zoo trotsch en onbarmhartig als zich maar denken laat, maakt een huisgezin ongelukkig om aan hare luimen te voldoen en brengt een neef tot wanhoop. De Nemesis achterhaalt haar echter en bewerkt dat zij tot armoede vervalt, terwijl degenen die zij ongelukkig maakte tot aanzien stijgen. Ja, het gaat zelfs zóó ver, dat zij als bedelares wordt opgenomen en sterft in hetzelfde kasteel waar zij eens geheerscht en geschitterd heeft. Het zou zeker treffend zijn als de deugd altijd op die manier overwon, maar de ondervinding leert ons anders.

De volgende novelle »De laatste der Abbevilles van Duricane" verplaatst ons in de dagen van koningin Elisabeth en vertoont ons in lord Abbeville van Duricane een hevig, onverzoenlijk vervolger der katholieken of papisten. In zijn eenigen zoon, die katholiek priester is geworden en liever op het schavot sterft, dan zijn geloof verzaakt, vindt hij een vreeselijke vergelding. In dit verhaal geeft de Schrijfster blijken van vooruitgang. Moge het in vele opzichten ook niet van onwaarschijnlijkheid zijn vrij te pleiten, het onderscheidt zich meer door kracht van schildering en dictie. Het is veel *flinker* geschreven.

De voornaamste novellen van den Bundel zijn echter »Anonciade" en »Een eenigste dochter." (Waarom toch *eenigste* en niet *eenige?*)

In »Anonciade" herkennen wij het eerst de bij ons zoo gunstig aangeschreven *Melati*. De hoofdpersoon is een edel echt godsdienstig meisje, dochter eener Italiaansche vrouw Zij heeft den naam van Anonciade: Engel der Boodschap ontvangen en is dan ook voor allen, die met haar, aanraking' komen een goede genius, troostende en opheffende waar het maar mogelijk is. Zij huwt met zekeren Xavier de Colaert, een godloochenaar, een man, die, ten gevolge van ondervonden teleurstellingen, aan deugd noch godsdienst meer gelooft; een soort van Mephistopelis, die met sarkastischen spot het heiligste wegredeneert. Anonciade's reinheid en ware godsvrucht maken den diepsten indruk op hem, en doen het sluimerende betere gevoel bij hem ontwaken. Wil zij hem verder op zijn levenspad verzellen dan is er voor hem nog redding mogelijk, maar wijst zij hem af dan zinkt hij voor altijd in

den poel van zedelijke verdorvenheid weg. En Anonciade wil werkelijk voor hem de reddende Engel zijn. Zij draagt de straf voor een misdaad door Xavier bedreven, maar wreekt zich alleen door liefde op de vrouw, die haar vermoorden wilde. Zij sterft vroegtijdig, doch op haar graf legt Xavier de verklaring af dat hij door haar teruggekeerd is tot Hem, die alleen den waren vrede schenken kan.

De idee van dit verhaal is schoon en de bewerking bij sommige passages meesterlijk. De verschillende voorvallen worden boeiend en levendig verteld. Verscheiden personen treden handelend op en over het algemeen zijn de karakters goed geschetst.

Eene opmerking mag ik niet achterhouden. De Schrijfster kan er misschien in het vervolg haar voordeel mee doen. Zij is deze: men moet in een roman zijne personen geene daden laten bedrijven, die niet in overeenstemming zijn met hun karakter, en ik meen dat dit ten opzichte van Xavier geschied is. De daad welke Diana de Colaert aan Xavier te verwijten heeft, is zóó laag en zóó gemeen dat de bedrijver onze belangstelling moet verliezen. Xavier kan een godloochenaar, een spotter, een losbol wezen, zoo erg mogelijk, maar een gemeene schurk niet. En toch iemand, die een vriend tot het spel verleidt om hem van een erfenis te berooven en in ellende te storten, is een booswicht, die ons met walging vervult en in een tuchthuis thuis hoorde als de wet zoo iets straffen kon. De geheele figuur van Xavier wordt door die daad bedorven, en we beklagen Anonciade omdat zij zich aan zoo'n sujet verbindt, een fielt, nog erger dan een dief en inbreker. Xavier had een vergrijp moeten begaan, dat door hartstocht en onbedachtzaamheid te verschoonen was, dan ware het karakter gespaard gebleven en ons gevoel niet zoo pijnlijk aangedaan. Er bestaat een groot verschil tusschen een vergrijp uit lichtzinnigheid voortgesproten en een lage boevenstreek. De laatste mag aan Xavier zooals Melati hem ontwierp niet worden toegedicht.

Overigens zal ieder deze novelle met de meeste belangstelling tot het einde toe lezen, en de Schrijfster menigmaal bewonderen en liefhebben.

In letterkundige waarde wordt »Anonciade" echter verre

overtroffen door »Een eenigste dochter". *Die* novelle overtreft verre al de vorige. Met onverdeeld genoegen maakte ik er kennis mee. Adelbert van Doornburg een bekwaam, schatrijk fabriekant is in vroegere jaren door zijn broeder, die éleganter en aardiger is dan hij, maar al wat hij bezit aan hem te danken heeft, van zijn bruid beroofd. Een hevige vijandschap is het gevolg daarvan doch Margo, dochter van den ondankbaren, en later tot armoede vervallen broeder, wordt de engel der verzoening tusschen die twee. Eerst als vreemde in Adelbert's nabijheid werkzaam, weet zij door haar verstand en lieftalligheid den ruwen, maar werkelijk braven man voor zich in te nemen. De gang van het verhaal is geleidelijk. De aardigste, liefelijkste tafereeltjes wisselen elkander af, en een waas van eenvoud en poëzie ligt over het geheel verspreid.

De heer Kolff doet in zijn voorbericht een beroep op de welwillendheid van den lezer, ook dáár waar deze in godsdienstige opvatting met de Schrijfster verschilt. Dat hij dit deed kan ik begrijpen, maar ik geloof niet dat dit verschil iemand hinderen zal. In Melati's geschriften straalt een geest door van christelijke liefde en ware humaniteit. Het is waar, men kan zien dat de auteur katholiek is, want terwijl we meestal gewoon zijn in andere Hollandsche romans met predikanten en hervormde kerken kennis te maken, zien we nu pastoors en katholieke kerken beschreven. Maar dit geldt slechts een verschil van *vorm* en is niets anders, dan wat men in bijna elken *Franschen* roman aantreft. Als de kern maar goed is, waarom zou dan de vorm ons ergeren?

Leiden. D. F. v. H.

Aurora. Muzen-Almanak voor 1877. Verzameld onder toezicht van W. J. Hofdijk en J. M. E. Dercksen. Te Amsterdam, bij J. H. Laarman.

Niets is bestendig op deze aarde; alles verdwijnt en wat nog overblijft neemt een nieuwen vorm aan. Ik zag deze waarheid opnieuw bevestigd door de »Aurora", welke de heer Laarman mij toezond. Niet waar, lezer, als bovenstaande titel uw aandacht trekt, dan stelt gij u een klein-octavo-boekdeeltje

met staalgravures voor? Menschen, die *zeer* aan 't oude gehecht zijn, zullen er nog een agenda bij verlangen, als onmisbaar bestanddeel van een almanak, — maar dat zijn bekrompen zielen, daar verhef ik me boven. Dat kl. 8° formaat echter mag niet ontbreken, niet waar? En — wat krijgen wij te zien: een groot pracht-album in 4° formaat; een boek dat er uitziet als een Engelsch plaatwerk, of de Hollandsche dito's als daar zijn: »Bijbelsche vrouwen" enz. enz. Wij staan dus nu op een keerpunt op het gebied der jaarboekjes. Er is een revolutie uitgebroken; de heer Laarman is een revolutionnair!

Of ik dat nieuwe formaat afkeur? Och, wat zal ik er van zeggen! Als de uitgever meent dat hij meer exemplaren zal verkoopen, als de »Aurora" in *dezen* vorm wordt gepresenteerd, dan heeft hij op zijn standpunt gelijk, maar *mij* staan die lieve jaarboekjes van voorheen nog al te helder voor den geest, om dadelijk met deze nieuwigheid vrede te kunnen hebben. Als ik de jeugdige gast voor 1877 bij de voorgangsters plaatsen wil, dan gaat er een koor op van toornige meisjesstemmen, die roepen: »Wat wil die reuzin bij ons? Zij hoort niet in onzen kring!" En de afgewezen novice vindt haar plaats op een tafeltje onder plaatwerken in even mannelijk formaat, gelijk een geëmancipeerde dame — die beter onder de heeren dan onder de dames thuis hoort.

Maar bij deze verzuchting voeg ik gaarne de verklaring, dat de heer Laarman voor een prachtig uiterlijk gezorgd heeft. De roodlinnen band met keurig bewerkten stempel, de godin Aurora met haren fakkel voorstellend, zal stellig ieders aandacht trekken. Het vignet op den titel met die gedecolteerde, sterk ontwikkelde meisjes komt me minder gelukkig voor. De platen, geen staalgravures maar op steen geteekend, zijn vijf in getal naar schilderijen van Bles, Bisschop, Stortenbeker, Bosboom en Rochussen, en door Hofdijk, Dercksen, Laurillard, van Leent en den Ondergeteekende van Bijschriften voorzien.

Met deze woorden ben ik op het letterkundig gebied overgestapt, en ik maak aan de Redacteuren mijn compliment voor de wijze, waarop zij hunne taak hebben volbracht. Zij kunnen tevens tevreden zijn over de ondervonden medewerking. De inhoud van »Aurora" zal zeker wel in den smaak vallen. Het

is waar dat eenige bekende namen ontbreken, maar het is beter een degelijk stuk te ontvangen van een zoogenaamd jong auteur, dan een *aalmoes* van een der corypheeën.

Melati van Java gaf eene interessante novelle »Lady Elisabeth," Kwamina schetste ons de liefde eener vrouw, die hoe verguisd ook, den onwaardige nog trouw blijft. Francisca Gallé wist in een amusant verhaal een paar aardige tafereeltjes te teekenen en zal menigeen doen glimlachen bij die ondeugende voorstelling van een paar pedante dames. Ik acht deze novelle bijzonder goed gelukt.

Het doet me pleizier, dat de heer Hofdijk thans niet zooals verleden jaar schittert door zijne afwezigheid, maar ons integendeel in zijn bijschrift »Twijfel" een prachtig gedicht geeft.

De tweede Redacteur gaf ons een aandoenlijk dichterlijk verhaal »Tweemaal uit rijden" en werd tevens door Bosbooms Kerkgebouw tot een kernachtig bijschrift geinspireerd. In dichterlijke verbeelding verschijnt hem die kerk als getuige van de verschillende leerstelsels. Maar één woord zal geschreven *blijven:*

Dat de leer des trotschen wijsgeers en der vorsten macht bespot
Dat de gouden sterren spreken als de bliksemflitsen — God!

Ook de heer Laurillard heeft alle eer van zijn hoogst poëtisch stukje »Dageraad." Onze dichter Hasebroek versierde den bundel met zijn »Strijd en Vrede," terwijl de heer M. H. de Graaff ons onthaalde op een krachtig vers, dat hij in der tijd aan onzen grooten da Costa wijdde. Een dankbetuiging in proza van den laatste verhoogt de waarde.

Van der Schraft gaf een groot dichtstuk »De Schipbreuk" bijzonder voor declamatie geschikt; G. H. Spoor bezong het Kerkhof te Bingen en F. H. v. Leent was ook zonder gebruikmaking van het *rijm* een goed dichter in »Zondagsrust."

Moge »Aurora" nog menig jaar haar roozekleurig licht voor ons laten schijnen!

Leiden. D. F. v. H.

Ceilon I. Reis naar het land der Baijaderen door L. Jaccolliot. (Uit het Fransch door Dr. W. J. A Huberts. Haarlem, H. M. van Dorp.

De inhoud van dit boek voldoet volkomen aan den titel en de plaat, waarop in verleidelijke danspose eene baijadere is afgebeeld, zoodat het althans deze deugd heeft dat de waar, welke hier wordt aangeboden niet onder een vreemde vlag wordt binnengesmokkeld. Het is van het begin tot het einde hoofdzakelijk een boek over vrouwen van allerlei soort, benevens over zeden en gewoonten voor zoover zij op die vrouwen betrekking hebben; en wie nu maar een weinig bekend is met het zinnelijke leven der oosterlingen kan wel gissen waar de inhoud voor het meerendeel op neerkomt. Het is eene echt Fransche reisbeschrijving; onvertaald voor sommige personen wellicht zeer aangenaam om te lezen, doch oppervlakkig, en met uitzondering van enkele opmerkingen over godsdienstige ceremoniën, bevat ze niets wetenschappelijks. De vertaler had echter moeten bedenken, dat wat zich in het Fransch laat zeggen of schrijven zonder aanstoot te geven, dikwijls in het Hollandsch zeer onkiesch klinkt. De Fransche taal is daarvoor nu eenmaal meer geschikt, maar vooral hebben de Franschen eene wijze om sommige toestanden te beschrijven, die geheel eenig mag genoemd worden; wil de Hollander zulks navolgen dan wordt hij meestal wat men noemt plat in zijn uitdrukkingen; en dit is nog wel een zacht woord er voor.

Deze klip heeft de vertaler helaas! niet weten te ontgaan, zoodat het boek totaal ongeschikt is geworden voor dames, en het ook bij enkele passages door mannelijke lezers met weerzin ter zijde zal gelegd worden. Dat het geheel ongeschikt is voor leesgezelschappen behoeft wel geen nader betoog; alleen voor liefhebbers van lichte prikkelende lectuur zullen bedoelde gedeelten veel aantrekkelijks hebben.

Het is te meer te betreuren dat de vertaler die beschrijvingen van licht allooi niet achterwege heeft gelaten, omdat het boek ook veel bevat, dat hoewel niet voor de wetenschap van belang toch voor het publiek zeer lezenswaardig is, zooals behalve de bovengenoemde ceremoniën, bijv. de bewijzen van om zoo te zeggen verstandelijke ontwikkeling der olifanten, waarvan de schrijver zeer aardige bijzonderheden weet te verhalen; ook de beschrijving der jacht op deze dieren is belangwekkend.

Wat nu het letterkundig gedeelte betreft, kan aan den ver-

taler niet dan lof worden toegekend voor de uitmuntende wijze waarop hij, behoudens bovenbedoelde aanmerkingen, de inderdaad boeiende Fransche tekst in onze taal heeft overgezet; zoodat het mij een waar genoegen zal zijn met de twee vervolgen op dit werk kennis te maken, indien althans de inhoud geen beschrijvingen bevat, die het geheel compromitteeren.

Ook de heer v. Dorp verdient waardeering voor de onbekrompen wijze van uitgave en de duidelijke flinke letter, welke het lezen zoo aangenaam maakt.

Onze scheepvaart, onze zeelieden en passagiers. Een beroep op het Nederlandsche volk door J. H. Rovers, oud-koopvaardijkapitein, Expert van het Bureau Véritas, Lid der Commissie voor het examineeren van varenslieden te Groningen. Groningen, P. Noordhoff 1876. Prijs *f* 0,75.

Het oud Hollandsch spreekwoord: »goed voorgaan doet goed volgen" heeft zich weder bewaarheid door de beweging welke in ons vaderland ontstaan is ten gevolge van de wetten, welke het Engelsche Parlement op aandrang van den moedigen afgevaardigde uit Derby, den heer Plimsoll, tot stand heeft gebracht. De weerklank, welke de loop der gebeurtenissen aldaar bij onze natie heeft gevonden, uitte zich in de eerste plaats in het zaakrijk rapport der commissie van Enquête over den toestand onzer koopvaardijvloot; welk rapport onlangs volgens een besluit van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in handen der Regeering werd gesteld, zoodat men met grond mag verwachten dat het aanbieden van wetsontwerpen in den geest der conclusiën van bovenvermeld rapport spoedig volgen zal.

Ook de heer Rovers heeft in de brochure welke wij hier gaarne aankondigen, op verdienstelijke wijze een soort van toelichting gegeven op sommige artikels van genoemd rapport, en wel meer bepaaldelijk op die, welke krachtig zullen bijdragen om de veiligheid van opvarenden te verzekeren. Buitendien heeft hij ook een lans gebroken tegen Art. 418 van het Wetboek van Koophandel, dat aldus luidt: »De scheeps-

officieren en scheepsgezellen kunnen geen huur of loon vorderen, wegens de reis waarop het schip genomen en voor goeden prijs verklaard wordt, of zoodanig strandt en breekt, dat schip en lading geheel en al vergaan. Zij zijn echter ongehouden terug te geven hetgeen op hand is voorgeschoten."

Gaarne getuig ik met den schrijver dat het blijven bestaan van zulk een artikel niet pleit voor ons ontwikkeld rechtsgevoel, veeleer voor onze lauwheid en onkunde. Niet genoeg kan de aandacht van het publiek op zulke grove onrechtvaardigheden gevestigd worden, want alleen door onbekendheid kan de baatzucht vruchten blijven plukken ten koste dikwerf der weezen en weduwen van zeelieden, die in het trouw vervullen hunner gevaarlijke plichten den dood vonden, en daardoor verloren wat zij wettig hadden verdiend. Om goed te beoordeelen welk onrecht wordt gepleegd met het wetboek in de hand leze men het treffend voorbeeld door den schrijver aangehaald op blz. 60.

Moge deze brochure alom in ons vaderland gelezen worden met de belangstelling welke de inhoud verdient, en de woorden van den schrijver die vervuld is van ergenis over bestaande verkeerdheden, en gloeit van geestdrift voor aan te brengen verbeteringen, bij velen ingang vinden, opdat hij zijn doel bereike met dit beroep op het Nederlandsche volk.

Leiden. Februari 1877. H. C. JUTA.

Agricola.

In het vorig nommer van dit Maandwerk werd door mij een verslag geleverd der vrije vertaling van Klaus Groth's vertellingen *Uit mijn jongensparadijs* door *Agricola.* Ik gaf daarbij mijn vermoeden te kennen dat deze pseudoniem eene vertaling zou zijn van *Ackerlin,* de naam van de dame, die Reuters werken zoo uitstekend in onze taal heeft overgebracht. Thans blijkt echter dat mijne gissing ongegrond en de vertaler van Groth's werk een geheel ander persoon is.

N. T.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

John Holdsworth, de Stuurman. Roman van den schrijver van »Jilted" en »Captain Fanny." Uit het Engelsch door H. J. Chappuis. Haarlem, H. M. van Dorp. 1876. 2 dln. 264 en 262 bladz. in gr. 8°.

Marie vond dat het boek er zoo uitlokkend uitzag, juist niet uitwendig, met dat sombere plaatje van een paar heel of half verdronken zeelui op den omslag, — maar als men het boek maar even opensloeg, dan leek het zoo prettig te lezen, met die mooie, groote, heldere letter, — en ze was dan ook maar terstond met het eerste hoofdstuk begonnen. Wat een lief dotje van een jong vrouwtje, die Dolly, en wat een best braaf en degelijk man, die John! En pas drie maanden getrouwd! Geen wonder, dat ze beiden tegen de scheiding opzagen, toen John op reis moest, al zou die reis dan ook zoo heel lang niet duren, langer dan een jaar stellig niet, naar zij hoopten. — Betje, (Maries vriendin, — de tweelingzusters worden ze wel genoemd, omdat men zelden de eene ziet, zonder de andere, en ze op bal-avonden haast niet van elkander te onderscheiden zijn, wat het costuum betreft ten minsten —) Betje dan, toen zij er Marie over hoorde, zei: »O, maar, 't is zoo'n mooi boek! Ik heb het al uit. Er komen wel eenige akelige hoofdstukken in voor van storm op zee, van schipbreuk en omzwerven in een bootje, dagen lang, en haast allen sterven van honger of dorst of kou — ijselijk naar tusschenbeide, — maar John wordt op 't laatst toch nog gered. Hij is echter slechts de schim van 't geen hij vroeger geweest is, neen, niet eens, hij is heelemaal onherkenbaar, en wat 't akeligst is, hij is zelfs onherkenbaar voor zich zelf, want hij heeft zoodanig geleden, dat hij zijn geheugen geheel verloren heeft. Hij weet niet wie hij is, hoe hij heet, waar hij van daan komt, waar hij heen moet; hij weet letterlijk niets van 't geen er met hem gebeurd is. Geheel zijn verleden is uit zijn geheugen weggewischt. Maar hij komt later toch weer in Engeland terug, en als hij dan

eene plaats hoort noemen, waar hij vroeger wel eens geweest is, herinnert hij zich dien naam, en zoo wordt hem ook zijne vroegere woonplaats genoemd en begeeft hij zich daarheen, en daar hoort hij spreken van zekeren John Holdsworth, die zoo ongelukkig aan zijn einde gekomen is, en hij herinnert zich, dat hij die John moet zijn. En als hij dan van John's achtergebleven vrouwtje hoort spreken, komt hij ook tot het besef, dat hij getrouwd geweest is, en hij verneemt dat zijn vrouwtje eenige maanden na zijn vertrek een kindje gekregen heeft, en dan wil hij natuurlijk zijne Dolly opzoeken en haar kind, dat ook het zijne is, zien. Maar hij moet vernemen dat zij hertrouwd is. En dan gevoelt hij zich boven alle beschrijving ongelukkig, — maar zijn kind wil hij toch zien. En hij huurt kamers tegenover de tegenwoordige woning zijner vrouw en maakt kennis met zijn kind, een allerliefst aanvallig meisje. Hij maakt zich echter niet bekend, om zijne vrouw te sparen, die het met haar tweeden man niet gelukkig getroffen heeft, en zich dubbel ongelukkig zou gevoelen, wanneer zij vernemen moest, dat haar eerste man nog in leven was. Hij vergenoegt zich met zijn kind met weldaden te overladen, ziet zijne vrouw van tijd tot tijd, spreekt haar zelfs een enkele maal, en is op het punt zich te verraden, vooral als hij bemerkt, dat er iets in zijne stem schijnt te zijn, dat haar treft; maar hij behaalt eene schier bovenmenschelijke overwinning op zich zelven, weet zijne hevige aandoeningen te verbergen en laat Dolly in hare onwetendheid...."

»Maar dat is precies de geschiedenis van Tennyson's Henoch Arden," herinnerde Marie zich. — »Ja, maar toch niet geheel, — want daar was dat tweede huwelijk betrekkelijk gelukkig, en hier uiterst rampzalig; want Dolly's tweede man was een liederlijke dronkaard en doorbrenger, die zelfs het geld, dat John aan zijn dochtertje gegeven had om er speelgoed voor te koopen, wegnam en aan sterken drank uitgaf, en buitendien waren de omstandigheden heel anders. Neen, eene navolging van Henoch Arden is het stellig niet, al bestaat er dan ook eenige overeenkomst."

Het gesprek van Marie en Betje, dat ik afgeluisterd heb, geef ik terug zoo als ik het hoorde, en ik heb er waarlijk

niet veel meer bij te voegen. 't Geeft vrij nauwkeurig den indruk weer, dien de meeste lezers van dezen belangwekkenden roman zullen wegdragen. Ik ben alleen in 't onzekere of er niet enkele psychologische bedenkingen gemaakt zouden kunnen worden tegen den ziektetoestand van John, tijdens hij zijn geheugen kwijt was. Hij wist niets, letterlijk niets van 't geen er in zijn vroeger leven was voorgevallen. Zelfs het zien van voorwerpen, die hem hadden toebehoord en men bij hem gevonden had, brachten geen spoor van herinnering bij hem te weeg. Ik wil toestemmen, dat zulk een toestand van gekrenkte geestvermogens bestaanbaar en niet zonder voorbeeld is. Maar zou zoo iemand besef hebben van zijn eigen toestand? er besef van hebben dat hij een verleden had, en zich pijnigen over zijn onvermogen om zijne herinneringen te verlevendigen? Zou zoo iemand in staat zijn eene betrekking op een handelskantoor naar eisch waar te nemen, zooals John deed, John, die nooit zoo iets geleerd had, maar zeeman was van beroep? En zou iemand, die zich geen enkele gebeurtenis, geen enkel tooneel uit zijn vroeger leven te binnen kon brengen, en op een schip midden op zee, weer tot een soort van bewustzijn kwam, een bewustzijn echter alleen van het tegenwoordige en van hetgeen hij op het oogenblik zelf zag of ondervond, — zonder het in verband te kunnen brengen met iets wat ooit vroeger voorgevallen was, zou zoo iemand nu kunnen spreken van eene kamer en eene kamerdeur, zooals hij bij zekere gelegenheid doet? Ik vraag maar, omdat ik het niet weet en die vragen zich onwillekeurig onder het lezen bij mij opdrongen. De beantwoording laat ik aan mannen van 't vak over.

Marie heeft al verteld, dat de uitgever eer heeft van zijn werk, door voor een onberispelijk netten en duidelijken druk te zorgen. Maar ook de vertaler verdient een woord van lof. Hij had geen gemakkelijke taak, want er werd nog al eenige kennis vereischt van het zeemansleven en van zeemans- en scheepstermen, om dat werk in behoorlijk Nederduitsch over te brengen en ik geloof te kunnen zeggen, dat hij daarin naar eisch is geslaagd.

P. de Fries.

De eerste vlucht. Door Constant. Arnhem, J. Minkman. 1876. 300 bladz. in gr. 8°.

De bundel verhalen welke voor ons ligt, wordt door den schrijver met »een woord vooraf" bij het publiek ingeleid, waarin hij zegt dat zijne eerstelingen zijn uitgevlogen, opdat ieder, wie lust gevoelt, kennis met hen kunne maken. Zooals de titel: »De eerste vlucht" reeds aanduidt, vergelijkt Constant die verhalen bij vogels; doch tot welk soort of welke familie die vogels behooren wordt niet gezegd. Het eerste verhaal, »Een epizode uit het leven van een Naturalist" (waarom niet episode) herinnert ons eenigszins aan den zang van den kanarievogel. Dit diertje zingt wel aangenaam en liefelijk, maar somwijlen wat schel en eentoonig; zoodat het dan raadzaam wordt gevonden om een doekje over het kooitje te hangen, ten einde het gekweel wat te temperen. Over het algemeen, toch, is in dit verhaal weinig handeling; de redeneeringen over godsdienstige onderwerpen, welke daarin aan de opgevoerde personen in den mond gelegd worden, zijn te lang en het had niemand schade gedaan indien hier en daar het snoeimes ware aangewend. In dit gebrek aan handeling is de oorzaak te zoeken dat de schrijver de vrees koestert door sommige lezers niet begrepen te zullen worden. Men beweert wel eens dat een schrijver die niet begrepen wordt zich zelven niet begrijpt. Dit gelooven wij in dit geval niet, want daarvoor bevat het verhaal te veel goeds. De heer van Polen, de zoogenaamde naturalist, is in zijne eigenaardige levenswijze, zijne afzondering, zijne gedachten omtrent godsdienst en zedelijkheid, zijn ongelukkig huwelijksleven en zijn treurig uiteinde niet zonder verdienste geschetst. Wij meenen niet mis te tasten indien de schrijver een vernieuwd bewijs heeft willen leveren dat een mensch, welke voortreffelijke hoedanigheden en geestesgaven hij ook bezit, buiten God niet wezen kan, en er slecht bij vaart indien hij het bestaan van een Opperwezen ontkent.

Beter bevielen ons »Een drietal schetsen uit den Fransch-Duitschen Oorlog van 1870—1871." Het zijn fragmenten uit een roman, getiteld: »De lotgevallen van Theobald Sattel,"

die reeds voor het grootste gedeelte gereed is. Volvoert de schrijver zijn plan om dezen roman eerlang het lezend publiek aan te bieden, dan gelooven wij wel dat die lezers zal vinden. Wij zouden hem echter aanraden er niet lang mede te wachten. Behalve eene geschiedenis van dien oorlog is er meer over geschreven, en in den regel verlangt het Publiek steeds wat nieuws.

In deze schetsen verplaatst de schrijver ons op het tijdstip dat de Franschen bij Weissenburg en Wörth verslagen zijn, en het zuidelijke Duitsche leger den Elzas binnentrekt. Behalve Theobald Sattel, vervullen nog drie andere Duitsche jongelingen in die schetsen de hoofdrollen. Vooral de laatste, welke over den veldslag bij Fleigneux handelt, is niet de minste, daar Constant hier het bewijs levert, dat hij, wanneer het pas geeft, ook levendig en aanschouwelijk met de pen kan schilderen.

Ook de kleine novelle getiteld: »Hoe een meisje liefheeft," waarmede het boek besloten wordt, staat met de geschiedenis van bovengenoemden oorlog in een onmiddellijk verband. Het is het verhaal van een meisje, dat een vurige liefde opvat voor een jongeling, die haar niet begrijpt en die liefde niet beantwoordt. Later, echter, neemt hij aan den oorlog deel; wordt door het meisje, in hoedanigheid van pleegzuster van de vereeniging »Het Roode Kruis" in eene ambulance ernstig gekwetst gevonden en liefderijk verpleegd; waarna eene voor haar zoo vurig gewenschte toenadering plaats grijpt. Hoewel oorspronkelijkheid in deze novelle niet zoozeer eene hoofddeugd is, laat zij zich toch met genoegen lezen. Even als in de voorafgaande verhalen, heeft de schrijver getoond, dat hij de gave bezit om door een onderhoudenden en boeienden verhaaltrant zijne lezers aangenaam bezig te houden.

Wij wenschen den uitgever een ruim debiet toe, opdat hij zich daardoor aangemoedigd gevoele om »Eene tweede Vlucht" uit te doen vliegen.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Het Fort Duquesne. Naar de tweede Fransche uitgave van Gustave Aimard. Door S. J. Andriessen. Leiden, G. L. W. Hazenberg. 190 bladz. in post 8vo. Prijs *f* 1,90 geb. *f* 2,60.

De Banneling. Naar de derde Fransche uitgave van Gustave Aimard. Door S. J. Andriessen. Leiden, G. L. W. Hazenberg. 212 bladz. in post 8vo. Prijs *f* 1,90 geb. *f* 2,60.

Van oudsher zijn werken, welke over land- en volkenkunde handelen, zeer gezocht geweest. Vooral als die werken los en levendig geschreven zijn, en daarin pathetische en hartstochtelijke toestanden voorkomen, behoorlijk gekruid met vreemde en zonderlinge avonturen, terwijl zoowel edele als duivelachtige karakters in die tafereelen de hoofdrollen vervullen, vinden zij steeds gretig aftrek. Daarom zou de smaak van het lezend publiek merkelijk gewijzigd moeten zijn, indien een boek van Gustave Aimard, een schrijver, sedert lang gunstig bekend door zijne romantische reis- en volksbeschrijvingen, met onverschilligheid ontvangen werd.

De beide jongste werken van dezen schrijver, welke thans ter aankondiging voor ons liggen, moeten als één werk onder twee verschillende titels beschouwd worden. Het fort Duquesne, toch, is wel niet de voornaamste plaats der handeling, maar evenwel van het begin tot het einde een soort van uitgangspunt; terwijl de Banneling van wien reeds in de eerste bladzijden gesproken wordt, al spoedig ten tooneele verschijnt, en zich vooral bij de ontknooping van het verhaal laat gelden.

De schrijver verplaatst ons in Canada, welk rijk land, vroeger Nieuw-Frankrijk genaamd, uit de handen der Franschen in die der Engelschen overging. Op het tijdstip waarop deze geschiedenis begint, dreigde het in Amerika opnieuw tot een oorlog tusschen de Engelschen en Franschen te zullen komen. »Deze onrechtvaardige oorlog," het zijn de woorden van den schrijver, »werd van den kant der Engelschen met eene ongeloofelijke barbaarschheid en eene cynische verachting van alle menschenrechten gevoerd. Zij ondernamen dien zonder

voorafgegane oorlogsverklaring, zonder zich zelfs de moeite te geven om een voorwendsel te zoeken." Eenige weken voor het begin van dit verhaal had Dinwidie, de gouverneur van Virginië, op last van de Engelsche regeering eene kolonne soldaten uitgezonden, om de landen aan den Ohio te bezetten, die aan de Franschen toebehoorden.

De later zoo beroemde Washington, die aan het hoofd dezer kolonne stond, richtte aan den oever van den Ohio een fort op, dat door de Franschen bemachtigd werd. Intusschen wilde De Contrecoeur, de kommandant van het fort Duquesne, — een fort dat tegenwoordig Pittsburg, een van de rijkste steden der Vereenigde Staten is, — zoo mogelijk een oorlog vermijden; waarom hij een zijner adjudanten, de graaf de Jumonville, met de taak belastte, zich naar den Engelschen opperbevelhebber te begeven en hem mede te deelen dat hij zich onmiddellijk te verwijderen had, daar hij zich zonder recht of reden op het Fransche grondgebied bevond. Nadat de Jumonville met een troep van 34 mannen uitgerukt was en zich te midden van een dier uitgestrekte bosschen bevond, welke destijds zich langs de oevers van den Ohio uitstrekten, werd hij aldaar door Washington en zijne manschappen omsingeld. Onmiddellijk werd op bevel van Washington vuur gegeven, waardoor Jumonville en eenige zijner manschappen sneuvelden en de overigen vluchtten.

Deze verschrikkelijke aanslag wordt door den schrijver zeer boeiend verteld, en hij acht zich verplicht zijnen lezers de verzekering te geven, dat dit verhaal van het begin tot het einde waarheid behelst. Wij kunnen hier nog bijvoegen dat te dien opzichte niet aan Fransche partijdigheid en overdrijving is te denken. Uit andere bronnen blijkt dat deze daad van Washington zoowel door de Franschen als door de Engelschen streng gegispt is *).

Van de zijden der Franschen kon de wraak niet uitblijven; een door de Engelschen opgeworpen fort, Necessity genaamd, werd belegerd door de Fransche troepen, waarvan

*) Zie o. a. het leven van G. Washington in »Chamber's Miscellany," No. 9.

het bevel was opgedragen aan den graaf Coulon de Villiers, broeder van den ongelukkigen kapitein de Jumonville, die zoo laaghartig vermoord was. Hem werd de meest onbeperkte volmacht gegeven. Eene zinsnede zijner aanstelling luidde aldus: »Wij lasten en bevelen hem, hen (de Engelschen) aan te vallen, als hij kans ziet om dit te doen, en hen zelfs geheel te vernietigen, als hij dit kan, om hen te kastijden ter oorzake van den moord, dien zij ons hebben aangedaan, alzoo de meest geheiligde rechten der beschaafde natiën schendende." De uitslag dezer expeditie was dat de vijand, na een strijd van tien uren, de witte vlag heesch, en eene capitulatie verlangde, waarvan artikel 4 aldus luidde: »Overwegende dat de Engelschen de officieren in hunne macht hebben, die zij bij den moord van den graaf de Jumonville hebben gevangen genomen, en dat zij beloven, ze uit te leveren, enz." De capitulatie eindigde met deze woorden: »In duplo opgemaakt op het fort Necessity op den 3 Juli des jaars 1754. Geteekend: James Mackay, George Washington, Coulon de Villiers." De wraak was schitterend, daar de schuldige zelf door zijne handteekening de misdaad, die hij gepleegd had, bekende, en genoodzaakt was zich te buigen voor de edelmoedigheid van den man, wiens broeder hij zoo schandelijk gedood had.

Sommige romanlezers zullen zich wellicht bij het lezen dezer geschiedkundige feiten eenigszins afgeschrikt gevoelen om dit werk ter hand te nemen. Tot hunne geruststelling moeten wij echter verzekeren dat zij slechts een ondergeschikt gedeelte van het Boek uitmaken, en het romantische of hetgeen tot het rijk der verdichting behoort, verreweg het grootste deel daarvan inneemt. Het historiëele gedeelte kan derhalve beschouwd worden als de knop, waaraan het romantisch kleed is opgehangen. Wij durven het echter niet aanraken, uit vrees dat wij de fraaie kleuren en nuances zullen beschadigen, en iedereen weet dat de soliditeit van de fraaiste kleederen tegenwoordig veel te wenschen overlaat, en de kleuren spoedig vaal worden en verschieten. Alleen zij gezegd dat bovengenoemde graaf Coulon de Villiers, die in het historiëele deel een voorname rol speelt, op het gebied der ro-

mantiek tot de hoofdpersonen behoort, en hij als het ware kan beschouwd worden als de lus, welke het gewaad met de knop verbindt.

Zooals zich van den heer Andriessen verwachten laat, is de vertaling zuiver en vloeiend. Alleen moeten wij hem opmerkzaam maken op het te veelvuldig gebruik van het woord *aldoor*. Dit is bij de lezing wel eens hinderlijk.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Zes Dochters. Eene familiegeschiedenis. Uit het Engelsch (*Half a Dozen Daughters*) van J. Masterman. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zn. 1876. 2 dln. 8° 254 en 238 blz.

Eene familiegeschiedenis — eene betrekkelijk eenvoudige familiegeschiedenis, van een *Engelsch* gezin, uit den stand der *Squires* of lageren land-adel, de *gentry*. Een gezin van vader, moeder en *zes* dochters, zonder zoon; waarom zich natuurlijk vele andere personen, verwanten, vrienden, kennissen, groepeeren. Een held of heldin van het verhaal met een intrigue is er eigenlijk niet in. Dat er veel van vrijen en trouwen in komt, laat zich begrijpen, waar zes juffertjes de heldinnen zijn. Niet hoog romantisch echter: geen schaking, geen vadervloek, geen ridderkamp om de schoone; geene extraordinair onmogelijk deugdzame of slechte, geen verrader of belager, geen *rôle marqué.* Och neen, niets daarvan; 't is alles zoo natuurlijk, schoon vol variatie, als wij 't om ons heen zien gebeuren. En toch is 't volstrekt niet plat-alledaagsch. Integendeel! Er ligt wel een romantisch waasje over, zoo veel noodig, en niets meer. Die veel onderscheiden karakters, zich uitsprekende in handel en wandel, zich gelijk blijvende in de plechtigste oogenblikken des levens, en onder alle omstandigheden, in voor- en tegenspoed, bij helder en beneveld uitzicht, hoe eenvoudig alles zich ook voordoe, 't wekt de belangstelling, 't boeit onweerstaanbaar, en 't blijft boeien ten einde toe, zacht, zonder overprikkeling. En niet alleen het zestal, ook de nevenpersonen brengen ruimschoots het hunne toe tot het afwisselende en onderhoudende en zijn geenszins bloot bijhangers. Op zulke verhalen, die wij meer wenschten

aan te treffen, vestigen we gaarne in het bijzonder de aandacht. Waar zulke verkozen worden, zal de romanlectuur niet bederven, maar veredelen, en dit doen, zonder pedante, afstootende zedeprekerij. De S. redeneert en doceert niet *ex cathedra;* de personen zelven schetsen zich en daarin de leering. Een schema van 't werk laat zich moeielijk geven; 't zou ook alleen kunnen strekken om den lezer de verrassing te bederven. Daarom, uit overtuiging de »*Zes Dochters*" onbedongen aanbevolen, en men geloove ons nu eens op ons woord. O. D.

Contrasten en bestemmingen. Eene Novelle door E. Gerdes. Haarlem, J. J. van Brederode. 1877. 155 blz. in gr. 12°.

»Eene phrenologische Novelle! Komaan, dat is iets nieuws!" dachten wij, toen wij met de lezing van dit werkje begonnen. Van de schedelleer toch, die bij de eerste mededeelingen daarvan door Gall nog al opgang maakte, hadden wij in geruimen tijd niets gehoord, en zij scheen door *soi-disant*-geniën, die er den draak mee hadden gestoken, in den doofpot te zijn gedaan. Wij verheugden ons derhalve, dat zij thans in den vorm eener novelle aan ons publiek weder werd voorgesteld. Wij moeten hier bijvoegen, dat wij aan de zaak zelve en hare toepassing wel geloof hechten, doch dat er eene groote opmerkingsgave vereischt wordt om haar naar behooren waar te nemen.

In deze Novelle zijn het drie jongelieden, die, volgens de waarnemingen van een phrenoloog, tot eene geheel andere maatschappelijke betrekking worden opgeleid, dan waartoe zij door de natuur bestemd zijn.

Wij hebben dit boekje met veel genoegen gelezen. De schrijver weet zeer goed te vertellen en onder hetgeen hij vertelt menigen nuttigen wenk te vlechten. Maar is alles wel oorspronkelijk? Wij vonden nu en dan een niet goed overgebracht vreemd woord, dat ons daaraan deed twijfelen. Het slot in allen gevalle, waarbij Plintus verhaalt, hoe hij van straatveger muziekant was geworden, komt mede, doch uitgebreider, voor in een verhaal, te vinden in dit Tijdschrift

voor 1874, deel II, bladz. 64 en verv., en is getiteld *Lijden en verlossing van een Schoolmeester.*

N. T.

Novellen van Edmondo de Amicis. Uit het Italiaansch door Mevr. de Graaff—Holtrop. Haarlem, J. M. Schalekamp. 151 bladz. in post-8°.

De Schrijver van deze Novellen is ten onzent geen vreemdeling meer. Wij bezitten onder anderen van hem eene vertaling van zijn *Olanda*, waarin hij ons vaderland beschrijft, dat hij in 1873 bezocht heeft, en waarbij hij te Amsterdam en te 's Gravenhage het langst vertoefde *). Hij zelf is in 1846 te Oneglia geboren en dus in zijn 31ste jaar. In 1866 werd hij officier bij de Infanterie in zijn vaderland, doch verliet de dienst reeds in 1871, om zich geheel aan de letteren te wijden.

Het boekdeeltje, dat thans voor ons ligt, bevat een zestal schetsen uit het leven in Italië, getiteld: *Academievrienden*, *Camilla*, *Furio*, *Een groote dag*, *Albert* en *Geestkracht*, die zich in meerdere of mindere mate met genoegen laten lezen. Wat ons betreft, onze verwachting was misschien wat te hoog gespannen, en dan wil teleurstelling daarvan wel eens het gevolg wezen. Het meest hinderde ons in deze vertaling de meestal slechte interpunctie, die het lezen ons eenigszins moeielijk maakte. Intusschen is dit een gebrek in de meeste werken, die tegenwoordig bij ons het licht zien, en raakt men daaraan ten laatste, gelijk aan zoovele dingen, ook al gewoon.

N. T.

John-Halifax-serie. De meest geliefkoosde romans van miss Mulock, schrijfster van »John Halifax", in 30 afleveringen à 30 cents. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zn. Afl. 1—18.

---

*) Genoemd werk is in den vorigen jaargang van dit Tijdschrift uitvoerig door ons behandeld. RED.

Het zal nu misschien veertien à vijftien jaren geleden zijn dat voor het eerst een roman van miss Mulock in ons land het licht zag. Het was »John Halifax", een boek dat reeds dadelijk de aandacht trok en door hen, die niet bepaald op sensatie-lectuur gesteld zijn, met veel ingenomenheid werd gelezen. De naam der schrijfster stond nog niet op den titel, maar wie eenige menschenkennis bezat en een weinig in de wereld had rondgekeken, moest dadelijk bemerken dat »John Halifax" de schepping was van eene *vrouw*. De hoofdpersoon (of liever de held, want hier was het werkelijk een held in den strijd des levens) vertegenwoordigde het ideaal van mannelijke schoonheid en kracht, waarmede de vrouwen in den regel dwepen, ofschoon de waarde echtgenooten zelden aan dat ideaal beantwoorden. Dat adoreeren van, en dwepen met zoo'n edel, krachtvol ja verheven menschenkind, straalt op iedere bladzijde door en in Phinaas Fletcher, de zwakke gebrekkige jongeling, die het leven van John Halifax beschrijft, heeft miss Mulock als het ware zonder het te weten, eigenlijk een *vrouw* geschetst, die den geliefden broeder of vriend met haar gansche hart aanhangt. Waar John het *ideaal* van een man is, heeft Phineas niets meer van een man, maar is hij geheel in meisjesachtige teederheid en weekheid ondergegaan. De oorzaak daarvan ligt misschien veel in den vorm, welken de schrijfster koos. Miss Mulock blijft in hare romans, zelve gaarne op den achtergrond en laat de geschiedenis meestal door dezen of genen der handelende personen vertellen. Bij de zucht of de noodzakelijkheid nu, om een hoofdpersoon in het oog te laten vallen en aan hem de meeste zorg te besteden, loopt de individualiteit van verhaler of verhaalster licht gevaar en verandert deze spoedig in het muziekinstrument waar de auteur de tonen naar willekeur uithaalt.

Maar terwijl men deze aanmerking op Phineas Fletcher kan maken, is miss Mulock in hare schildering van John, den armen looiersknecht, die door eigen vlijt en energie zich een weg door het leven baant, uitstekend geslaagd. Het door haar ontworpen beeld is con amore bewerkt. Met den meesten tact weet zij gebeurtenissen en omstandigheden te kiezen, om haar held in het volle licht te plaatsen. Hoe boeit

ons bijv. de beschrijving van het oproer, waarbij deze zulk een schoone rol speelt! Zij gaf ons in John Halifax een merkwaardig voorbeeld van *self help*, dat meer indruk maakt, dan al de verhalen en anecdoten, die Samuel Smiles aan elkander rijgt.

Na dezen roman of levensgeschiedenis, verschenen er nog verscheidene werken van miss Mulock, die alle hebben bijgedragen om hare reputatie als schrijfster te verhoogen. Wat van haar kwam moest voor elk leesgezelschap worden aangekocht, en verdiende reeds om den naam alleen aller belangstelling.

Dat de heeren P. N. van Kampen & Zn. thans nu de eerste druk van miss Mulocks werken (en van »John Halifax" zelfs reeds de tweede) genoegzaam is uitverkocht, eene goedkoope editie hebben op touw gezet, kan wel niemand verwonderen. Met genoegen zullen zeker vele lezers en lezeressen (de laatste wel niet het minst) ten tweedenmale kennis maken met verhalen, die hen vroeger zoo geboeid hebben. »Haar edeldenkende en onbekrompen geest, haar boeiende en leerrijke verhaaltrant en hare fijne opmerkingsgave worden door de strengste beoordeelaars erkend en gewaardeerd. Hare romans behooren tot die bevoorrechten, die men ééns gelezen niet voor goed uit de handen legt, maar waarvan de herlezing ons telkens nieuwe schoonheden doet opmerken." Deze woorden van het Prospectus onderschrijf ik gaarne. Nog niet zeer lang geleden heb ik in dit zelfde Tijdschrift haar nieuwsten roman »Mijne moeder en ik", met nadruk aanbevolen. Ook deze onderneming wil ik gaarne onder de aandacht mijner lezers brengen, want waarlijk, hier wordt voor weinig geld veel *goeds* gegeven. De werken welke in deze editie verschijnen zijn: »John Halifax", 2 deelen; »Leven om leven", 2 deelen; »Het hoofd des huisgezins", 2 deelen; »Een welbesteed leven", 1 deel, en »Meesteres en dienstmaagd", 2 deelen. Deze romans kostten vroeger gezamenlijk *f* 30,20, en zijn nu voor ongeveer *f* 9.— te verkrijgen.

De achttien afleveringen, die voor me liggen, bevatten de twee eerstgenoemde romans en een groot gedeelte van »Het hoofd des huisgezins."

»Leven om leven" staat als kunstwerk naar mijn oordeel nog boven »John Halifax", wat conceptie en bewerking betreft. Het is of de schrijfster meer hare krachten kent en zichzelve bewust is geworden. Zij is in hare schilderingen soberder en eenvoudiger, waar de waarheid altijd bij wint. Haar hoofdpersoon is hier geen ideaal, of een bijna volmaakt mensch, maar een man, die op jeugdigen leeftijd door onbezonnenheid een misdrijf heeft begaan en in weerwil van alle edele handelingen en opofferingen van later tijd steeds onder den last der schuld gebukt gaat, totdat hij eindelijk zelf de menschelijke gerechtigheid tegen zich inroept. Nevens den edelen en beklagenswaardigen Max Urquhart staat Theodora Johnston met hare reine en standvastige liefde, die allen tegenstand weet te overwinnen. In weerwil van de minachting der menschen voor hem, die door een rechterlijk vonnis werd getroffen, blijft zij den dierbaren vriend getrouw en schroomt niet om als zijne echtgenoote haar vaderland te verlaten en met hem in den vreemde te zwerven. De teekening der nevenpersonen is meerendeels zeer naar het leven; vooral die van Theodora's vader, hare zuster Penelope en den lichtzinnigen Francis Charteris.

Wanneer de volgende werken compleet zijn, hoop ik ook nog iets van deze te zeggen. Wat ik hier schreef zal wel voldoende zijn om de aandacht op deze onderneming der heeren P. N. van Kampen & Zn. te vestigen. De uitvoering is zeer net; de druk compres, zooals natuurlijk niet anders kan, wanneer men in zoo'n klein bestek veel geven wil, maar de letter is tevens duidelijk.

Het was mij aangenaam dat mij ook een paar banden voor de twee eerste romans werden toegezonden, waardoor ik in staat ben gesteld er met lof melding van te maken. Die banden munten door netheid van bewerking uit en zullen met een kleine verhooging van prijs, aan deze editie ook een eereplaats onder de fraaie bandjes van een boekenhanger verzekeren.

Leiden, D. F. v. H.

Het klokje van Innisfare. Schotsch Kerstsprookje. Uit het Hoogduitsch van Fried. Halm door J. Jongeneel. Utrecht, J. L. Beyers, 1876.

»Dit gedichtje vertaalde ik onder den indruk der schoone voordracht van het oorspronkelijke door mevrouw Lina Schneider" zegt de heer Jongeneel. Ook *ik* heb tndertijd »Das Glöcklein von Innisfare" door mevr. Schneider hooren voordragen en het verwondert me niet, dat iemand zich daardoor opgewekt voelde er eene vertaling van te beproeven. Het geheele auditorium was werkelijk in een staat van enthoesiasme, en zoo het talent der declamatrice duidelijk in het oog viel, zeker is het ook dat het dichtstuk wel gelegenheid geeft om bij de voordracht te schitteren. Wie slag heeft om door stem en gebaren iets aanschouwelijk voor te stellen kan veel succes behalen als hij de arme tienjarige Mary schildert op haar nachtelijken tocht naar de ruine der abdy van Innisfare, om daar het klokje te luiden, dat aan hare zieke moeder genezing moet aanbrengen. Wij zien haar storm en sneeuw trotseeren, de bergen op en af klimmen door niets gestuit en altijd met één doel voor oogen. Wij hooren het gesnuif van den wolf, die haar vervolgt, en juichen als het ondier in den kuil neerstort. Wij volgen haar verder als zij over het broze ijs voorthuppelt en wij gevoelen haar diepe smart als zij na zooveel inspanning en gevaar het wonderdadige klokje niet luiden kan, omdat er geen touw hangt. Door het slot weet de dichter ons volkomen te bevredigen.

De vertaling is goed gelukt. Ik heb het oorspronkelijke niet onder mijn bereik, maar ik geloof dat het vrij getrouw gevolgd is. Een paar uitdrukkingen vond ik niet mooi. Blz. 8. »Het stortte in puin, *'k betreur het zeer*", en vooral blz. 9: »In den kerstnacht, *'k raad 't u zeer.*"

Ik wensch den vertaler veel genoegen van zijn werk en ik twijfel niet of »Het klokje van Innisfare" zal op menig rederijkersprogramma voorkomen.

De heer Beyers heeft voor eene waarlijk keurige en royale uitgave gezorgd.

Leiden, D. F. v. H.

Adam Grainger, van Mrs. H. Wood. Uit het Engelsch, door A. A. Deenik M. Lz. Haarl. Erven Loosjes. 1876. 8°. 276 blz.

Geen roman voor het groote gros der verslinders, maar een ernstige en nuttige, die, we hopen 't, vele lezers zal vinden en velen de oogen zal doen opengaan of openhouden voor groote, heillooze dwaasheden, waartoe zij door eigen begeerlijkheid of verleiding van anderen kunnen worden vervoerd. Men denke nu niet dat het boek, als ernstig en nuttig aanbevolen, daarom vervelend zou wezen; integendeel, 't is boeiend, voor wie iets meer dan vluchtig amusants, wie iets degelijks verlangt. 't Is hoofdzakelijk de geschiedenis van een man en eene vrouw, deugdelijke karakters, niet zonder vlekjes zeker; de auteur doet die in vele penseeltrekken zeer goed uitkomen. 't Hoofdmoment valt in den tijd der hevigste woede van de zoo besmettelijke speculatiekoorts in sporen en mijnen die zoovele slachtoffers maakte. Adam Grainger is er een van; eigen begeerte en dwaze voorspiegeling, te goeder trouw, van anderen, brengen hem op het hellend vlak, en zijn val is ten uiterste diep. Den kelk van jammer en ellende moest hij, met de zijnen, ten bodem toe ledigen. Reeds is hij nabij de uitvoering van het wanhopige besluit. Van hoogere macht komt in dat ijselijk oogenblik zijne redding, en hij wordt, boven velen gelukkig, weer zichzelf, een redelijk, werkzaam tevreden man. Misschien wel op grond van eenige haar bekende, bijeengevoegde feiten, leverde de auteur eene fictieve geschiedenis; maar wij mogen zeggen: ze is geheel eene *waarheid.* Wij hebben de levende evenbeelden van Grainger en andere verdwaasden *gekend.* Kleine, ironieke, overdrijving, b.v. van zekeren spoorweg, Maan-Middlesex zal men wel willen toegeven, daar toch vele in der tijd aan de markt gebrachte ondernemingen waarlijk niet veel minder onzinnig waren. De kaartleggerij van Mrs. Dale, schoon niet verklaard, zal de lezer wel niet voor ernstig gemeend houden, maar voor wat zij zeker was, eene ernstige waarschuwing in een minder beleedigend te achten, minder heftig verzet uitlokkenden vorm, waartoe Mrs. Dale van vriendenzijde de opdracht had gekregen. Als wij boven zeiden: het boek vinde zeer vele en zeer opmerkzame nadenkende lezers.

O. D.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Vineta. Naar het Hoogduitsch van E. Werner, schrijfster van: »Aan het altaar, Glück Auf! enz." door Hermina, vertaalster der beide bovengenoemde romans. Arnhem, P. J. Gouda Quint. 1877. Prijs *f* 3.75

Vineta is niets meer dan de naam eener oude stad, die volgens de sage in de diepte der zee verzonken is als een straf Gods voor den hoogmoed en de zonden harer bewoners; de strandbewoners zeggen, dat op bepaalde uren de geheele stad uit de diepte opdoemt en door enkele begenadigden gezien wordt, en hij die haar eens heeft aanschouwd of eens haar klokgelui uit de diepte heeft gehoord, blijft smachten, dat die oude, aan wonderen zoo rijke stad weer tot hem opstijgt — of hem met haar medesleept in de diepte.

De naam »Vineta" heeft de schrijfster gekozen ten titel van een boek, waarin op even belangwekkende als boeiende wijze de samenzweeringen en opstanden der Polen in Duitschland, in romantischen vorm worden geschetst. Hierdoor heeft het iets bijzonder levendigs en aantrekkelijks. De intriges en kuiperijen van de in samenzweeringen opgewassen Poolsche edelen met hun beschaafde en elegante manieren steken zonderling af bij de ruwere, maar eerlijke handelwijze van een Duitscher als Waldemar Nordeck, de type van een onbuigzamen zoon van Germanie, wiens ijzeren wil en krachtige hand alles voor zich doen bukken en aan zich onderwerpen, tot hij eindelijk ook zijne nicht de schoone Wanda als zijne echtgenoote met zich voert, na alle hinderpalen te hebben overwonnen.

Waarlijk de overwinning was niet gemakkelijk en slechts mogelijk voor een zóo volhardend en standvastig karakter, met zooveel doorzicht en scherpzinnigheid van geest begaafd, als waarop Waldemar zich kon beroemen, en de ontwikkeling van dien strijd te volgen, verschaft inderdaad een niet gering genot vooral door de uitstekende karakterteekening, die ten einde toe met lofwaardige consequentie is volgehouden. En

de karakters in Vineta verdienen de kennismaking. Als typen van Poolsche edelen nemen de vorstin Baratowsky en haar zwager Morynski, tevens de raddraaiers der samenzweering en leiders van den opstand, een belangrijke plaats in, en tegenover hen en hun talrijken aanhang van edelen en ondergeschikten staat geheel alleen de krachtige figuur van Waldemar, wiens jongere stiefbroeder Leo, een model van een jeugdig Poolsch edelman, die later in den strijd omkomt, reeds vroegtijdig met Wanda verloofd was. Waldemar echter zegepraalt op zijne goederen over de samenzweerders en opstandelingen, wordt na jaren van strijd en verbittering nog verzoend met zijne moeder, redt graaf Morynski uit de gevangenis en helpt hem het land uit, waarna hij met Wanda trouwt. En dat alles doet hij alleen door eigen kracht.

Verschillende andere personen, waaronder die om hun eigenaardig karakter niet minder de aandacht verdienen, groepeeren zich rondom de hoofdfiguren en geven aan het tooneel, dat zich allengs voor onzen geest ontwikkelt, een opwekkende en boeiende levendigheid.

Met gerustheid en ingenomenheid kunnen we ook dit letterkundige product van de bij ons reeds zoo gunstig bekende schrijfster, waaraan een loflijke vertaling te beurt viel aan het lezend publiek aanbevelen.

M. W. L.

Catharina. De Schoonzusters en Katy's verloving. Twee novellen bij J. C. Loman te Amsterdam. Prijs *f* 1,90.

E. Lynn Lytton. In een gouden net gevangen. Arnhem P. Gouda Quint. Prijs *f* 1,50.

Twee lieve boekjes van buiten en binnen, door dames geschreven, het laatste daarenboven nog door een dame vertaald!

Waarlijk, de dag is niet ver meer af, dat het zoogenaamde zwakke geslacht, zijn sterkere natuurgenooten geheel verdrongen zal hebben uit het veld der romantiek.

In Frankrijk stond jaren lang een vrouw aan de spits der

romanciers; Engeland met zijn George Elliott, Nederland met zijn Bosboom-Toussaint, Spanje met zijn Fernan Caballero verkeeren nog in dat geval en onder de vanen dier aanvoersters staan nog verscheidene andere moedige strijdsters en zien wij er nog velen die partij trekken, zooal niet voor maatschappelijke vraagstukken en questions brûlantes onzer dagen, dan toch voor het schoone en goede in ons eigen hart en in de kunst.

Het meest trekt onze landgenoote Catharina ons aan en van beide novellen geven wij de voorkeur aan de eerste. »De schoonzusters" is een lief, eenvoudig verhaal, dat bewijzen moet hoe het geluk des levens eigenlijk van kleinigheden afhangt, hoe een rijk, welopgevoed, mooi vrouwtje, dat niets liever wil, dan haar goeden, maar meer praktischen dan poëtischen man, gelukkig maken, zich zelve en ook hem het leven verbittert door te veel haar gevoel over haar verstand te laten heerschen.

De stijl is levendig, frisch vooral in beschrijvingen; ook de dialogen zijn natuurlijk, maar hier en daar verraadt iets de eerstbeginnende, zooals b. v. het onophoudelijke, zeer hinderlijke gebruik van den historischen tegenwoordigen tijd.

Me dunkt ook dat Catharina's novelle meer gewonnen dan verloren zou hebben, als zij de episode van Mina vervangen had door een andere gebeurtenis, die Eduard's verschil van denkwijze ten opzichte die zijner vrouw, even goed had kunnen doen uitkomen.

Denken onze schrijvers en schrijfsters dan alleen interessant te zijn als zij zulke histories (Catharina vergeve ons de minder fraaie uitdrukking, doch zij heeft het hier bepaald gedaan) bij de haren in hunne novelles sleepen?

»Katy's verloving" beloofde bij het begin meer te worden, dan het bleek te zijn, toen wij aan de laatste bladzijde kwamen. Catharina heeft een benijdenswaardig talent om de fijnste aandoeningen van het vrouwelijk hart, te beschrijven en zelfs hier en daar te ontleden; een knoop leggen en dien ontwarren kan zij blijkbaar niet, maar daar vraagt men in onzen tijd ook niet meer naar; doch zij wachte zich wel te stranden op een klip, waar zij dikwijls vrij nabij komt: sentimentaliteit.

De novelle van Mrs Lynn Lytton is eigenlijk slechts een aardige natuurlijke vertelling, een parodie op het oude, zoo aantrekkelijke sprookje van den koning, die een herderinnetje trouwde en hoogst gelukkig met haar leefde.

De schrijfster gewoon in hare vroegere romans geleerde stof te behandelen, heeft zich ongetwijfeld met »het gouden net," een weinig willen verpoozen.

De vertaling is goed; de personen, al zijn het ook vreemden, zijn zoo natuurlijk geschetst, dat wij ze vóór ons meenen te zien. In één woord beide boekjes zullen gaarne gelezen worden, vooral door de dames voor wie ze dan ook blijkbaar in de eerste plaats bestemd zijn.

M.

Marie. Door G. J. van der Hoeve. Schrijver van »Bijna gelukt." Amsterdam, Scheltema & Holkema 1877. 288 bladz. in post 8°. Prijs *f* 2,50.

Als ik Marie's papa geweest was, geloof ik dat ik er onzen dokter eens over gesproken zou hebben, om hem te vragen of hij het niet raadzaam vond, haar de zeebaden te laten gebruiken, hetzij te Scheveningen of te Zandvoort, maar liefst te Scheveningen, omdat zij daar wat meer afleiding zou vinden voor haar overspannen zenuwgestel. Zij had visioenen, de arme meid, hallucinatiën, zouden de geleerden zeggen. Zij verbeeldde zich de heilige maagd gezien te hebben en deze had haar bij haar naam geroepen, en dat was haar een teeken, dat zij in een klooster moest, ofschoon zij eigenlijk wel een beetje verliefd was op den vriend harer jeugd, Eduard Heller, een nog al verstandig jong man, maar niet flink genoeg om haar de dwaasheid der verschijning uit het hoofd te praten. In plaats van haar visioen als eene ernstige zaak te behandelen moest hij haar, als zij, zooals ik aangeraden zou hebben, daarheen was gegaan, te Scheveningen eens opgezocht hebben, haar het Haagsche bosch hebben laten zien, naar de opwekkende muziek van Dunkler hebben doen luisteren en haar eens meegenomen hebben naar de opera, als er iets goeds gegeven werd, — en mij dunkt zij zou geëindigd zijn met

zich zelve uit te lachen en tot de conclusie te komen, dat het nooit de bestemming van een meisje kan zijn zich levend te laten begraven achter de sombere kloostermuren, maar dat het hare roeping is, den man dien zij lief heeft, gelukkig te maken, en een vroolijk, vriendelijk huismoedertje te worden. En als mijnheer de biechtvader zich kwam aanmelden, zou ik hebben laten zeggen: »Van daag niet t'huis, pater! Kom over een maand of drie eens weerom, als 't zenuwgestel dan ten minsten weer in order is." De biechtvader van Marie, ofschoon een Jezuit, was geheel te goeder trouw, en bedoelde in allen ernst niets anders dan de glorie Gods en het heil der alleenzaligmakende moederkerk. Nu ja, het kan wel zijn, dat er onder Loyola's volgelingen bij uitzondering van die goedgeloovige zielen gevonden worden, die de moderne wondergeschiedenissen van Lourdes en dergelijken aannemen, maar ook deze zijn zeer ongeschikte leidslieden voor zenuwachtige jonge dames. Had Marie zich maar liever aan den pastoor gehouden, een hoogst verstandig en bezadigd man, die heel gemoedelijk en bedaard met haar over de zaak sprak en haar wezenlijk den besten raad gaf, dien hij geven kon, — misschien ware alles nog terecht gekomen; maar de biechtvader moest er bij gehaald worden; deze bedierf alles en de arme Marie werd het slachtoffer van domheid en bijgeloof, moest afstand doen van alle levensvreugde, om een nutteloos bestaan voort te slepen in een enge kloostercel, — zij die zooveel levensgeluk had kunnen smaken en had kunnen schenken.

Alzoo, dit is de moraal van dezen roman: Biechtvaders zijn geen geschikte leidslieden voor jonge juffrouwen, en het kloosterleven is niet de natuurlijke bestemming van de vrouw? Neen, eigenlijk niet, ofschoon ik tot op 't laatste toe gedacht en gehoopt had, dat de schrijver ten slotte daarop zou neerkomen. Maar in het laatste hoofdstuk wordt Marie ons in het klooster voorgesteld als geestelijke zuster, die heel tevreden is met de gedane keuze en zich op hare manier hoogst gelukkig gevoelt. Nu, maar 't is dan toch een zeer ziekelijk gevoel van vrede en geluk dat haar bezielt, en om de waarheid te zeggen, weet ik nu niet, wat de schrijver eigenlijk heeft willen aantoonen. Ik kan mij niet begrijpen dat hij in

allen ernst het kloosterleven heeft willen aanbevelen. Er is te veel gezonde taal in zijn boek, om zoo iets te kunnen aannemen, en toch het slot brengt ons weer op dat vermoeden. Ik voor mij kan mij maar zeer enkele gevallen voorstellen, waarin het kloosterleven misschien niet zoo geheel verwerpelijk zou zijn. Voor zoodanigen namelijk, die door aanhoudenden tegenspoed en onherstelbare rampen in geheel hopeloozen toestand verkeeren; met het leven en de wereld als het ware afgesloten hebben en dan in stille afzondering hunne dagen wenschen door te brengen. Maar een meisje met eene hoopvolle toekomst voor zich, uit de wereld weg te nemen, zou ik schier eene misdaad achten en niemand kan mij wijsmaken, dat eene jonge dame zich op den duur wezenlijk gelukkig kan gevoelen in zulk eene omgeving van ware of gehuichelde vroomheid, — ten zij er iets aan mankeert, en dan moest zij ter harer genezing wezenlijk liever naar de baden te Scheveningen of elders, of wel in consult gaan bij een professor te Utrecht, of iemand anders, die van zielszieken zijne bijzondere studie heeft gemaakt.

P. D. F.

Wetten en besluiten tot regeling van of in verband staande met het Consulaat der Nederlanden. Verzameld onder toezicht van C. W. Margadant, procureur bij de arrondissements regtbank te Deventer. Deventer, A. Ter Gunne. 1876. Prijs *f* 1.40.

Door de wet van 25 Juli 1871, waarbij de bezoldigde consulaire betrekkingen in het leven zijn geroepen, en door de instelling van leerling-consuls is een geheele verandering gekomen in het Nederlandsche consulaat-wezen. 't Spreekt van zelf, dat tot bezoldigde consuls alleen worden aangesteld zij die blijken hebben gegeven van voldoende bekendheid met alles wat op het consulaat betrekking heeft, en daarom wordt dan ook van hen, die tot leerling-consul willen worden aangenomen, de aflegging van een examen gevorderd.

Daar echter de bepalingen omtrent het consulaat zeer ver-

spreid waren, heeft de heer Margadant o. i. een grooten dienst bewezen aan allen, die zich voor consulair ambtenaar willen bekwamen, door de verschillende wetten en besluiten, op het consulaat betrekking hebbende, in een bundel te verzamelen.

Het werkje beveelt zich zelf voldoende aan en zal ongetwijfeld voor velen een lang gewenschten leiddraad wezen. Misschien zouden eenige meerdere toelichtingen of aanteekeningen de waarde nog hebben verhoogd, waartegen de bepalingen der notarieele wet o. i. niet in haar geheel behoefden te worden opgenomen.

M. W. L.

Zénaide Fleuriot, *Miss Idéal*, vertaald door Nanette. Met een woord »ter inleiding" van H. C. Lohr. Groningen, L. van Giffen. 1876. Prijs *f* 1,90.

We hopen, dat 't noch niet *al* te laat zal zijn, om een woordje over dit bock te zeggen. 't Is ongaarne, dat we 't nederschrijven.

Zooveel namen op den titel en geen enkele naam, die tot ons spreekt van een goeden roman of eene goede novelle.

Miss Idéal is het eerste werk van *Zénaide Fleuriot*, dat meer algemeen voor de ramen der boekwinkels ligt en.... het *blijft* er liggen. De naam, het uithangbord heeft het boek niet kunnen redden. En toch doet Mlle Fleuriot op iets goeds hopen: zij heeft hartstocht, zij heeft opmerkingsgave, zij *denkt* beschaafd, zij *teekent*. Maar »een van de beste voortbrengselen der nieuwe Fransche letterkunde" noemt H. C. Lohr dit boek — 'k vermoed (en 's mans werkkring kan dit meebrengen) ik vermoed, dat er had moeten volgen: die *ik* gelezen heb, en ik lees *niet veel* Fransch."

Welk een inconsequentie — zooveel ouders, die elkaar 't bezit van een doodgeboren kind betwistten. *A qui la faute?*

De inconsequentie begint bij de *eerste* zinsnede. Men oordeele:

»Ik heb hem slechts gekend met vergrijsd haar en met zijn hooge gestalte, gebogen onder den last des levens en toch

is hij de eerste beoordeelaar mijner letterkundige proeven geweest."

Aldus in de vertaling van »Nanette" de schrijfster over haren vader.

Een half dozijn stijlfouten daarlatende, wijs ik alleen op het woordje *toch*, dat als een levende inconsequentie, van elken recensent met grijs haar een natuurwonder maakt. Heeft juffr. Fleuriot dàt bedoeld?

Op blz. 2 heet het »Twee dier feiten" — tevergeefs zoek ik op blz. 1 .... en er is geen enkel feit vermeld.

Zin voor zin, regel voor regel onverstaanbaarheden.

De heldin is volgens H. C. Lohr »eene hoogst achtenswaardige vrouw, in den goeden zin van het woord fijn beschaafd" — kan »fijn beschaafd" anders dan een goeden zin hebben? 't Boek verhaalt »de ervaringen, ... van haar meisjesjaren en (*haar*) huwelijksleven; het handelt over haar rijk en meer en meer verrijkt (!?) zieleleven, dat (let wel!) vooral bij de opvoeding van hare kinderen, haar met zooveel takt deed te werk gaan." — Dat deed .... dat *leven!*

»Weliswaar verkeeren wij met de schrijfster in toestanden, eigen aan het katholiek getinte leven te Parijs, maar niemand zal na kennismaking met haar geschrift beweren, dat het geen algemeene menschelijke toestanden zijn."

Dus *algemeene menschelijke toestanden,* maar dan toch *eigen aan het katholiek getinte leven te Parijs,* hoe kan dat?

De vrij *bazige* heldin (men vergeve mij dat woord, men komt er toe, als men de vertaalster in 't oneindige 't woord *wazig* hoort gebruiken) de vrij bazige heldin geeft ons eene *alleenspraak* van 370 bladz. postf. waarbij noch de onmogelijkheid gevoegd is, dat zij zich een gesprek van eenige bladzijden woord voor woord herinnert.

Maar den »inleider" *komt het voor,* »dat ons hier een hoogst nuttig boek wordt aangeboden, een boek, waaruit voor ouders en kinderen veel te leeren valt" — zeker: voor de ouders, hoe men *geen* boek moet schrijven, voor de kinderen, hoe men een boek *niet* moet vertalen en voor beide, hoe men *niet* moet redeneeren.

»Eene eigenlijke aanbeveling heeft het boekske niet noodig; het beveelt zich zelf zeer aan.' Alleen zij niet te ver-

geefs de aandacht van mijne vrienden en van allen, die in hun lectuur beide voor hoofd en hart voedsel begeeren, op Miss Idéal gevestigd!"

Dus »voor hoofd en hart!" nieuw is de samenvoeging niet en evenmin nieuw is de vraag: kan men die twee verbinden of kan men die twee scheiden?

'k heb op den titel één aanmerking: *Miss Idéal* had moeten heeten *Juffrouw Perfekt!* dan was 't nederlandsche werk eerst goed geweest.

't *Fransche* werkje toch heeft dezelfde heldin, wat haar amazonen-aard aangaat; maar terwijl de hollandsche raaskalt en ijlt en »gaarne oppervlakkige indrukken naar alle kanten rondstrooit" (blz. 1) en geen wonder bij visioenen als op blz. 155 (*hallucinatiën* had ik moeten zeggen). »Een groote wolk vrij wel gelijkende op een witten beer, die met zijn pooten in de lucht op zijn rug ligt, veranderde eensklaps in een geheimzinnige grot, die in de diepte der wolken scheen uitgegraven;" terwijl de hollandsche het »soms noodig acht eene vraag te beletten in sofisme te ontaarden" (blz. 157) is de Française speelsch, dartel, schalksch; kiest zij haar woorden zoo, dat waarlijk alweer »*la forme emporte le fond*" en dat wij de zinnetjes een voor eens soms zoo aardig vinden, dat we vergeten op te merken dat ze bij elkander moesten behooren en een deel uitmaken van een groot geheel, waarvoor de letterkunde noch geen naam heeft uitgevonden — *geen* roman, *geen* novelle, *niets* wat ik ooit gelezen heb. Ja, ze kiest haar woorden, haar zinnen zóo, dat juffr. Nanette, als kalme Nederlandsche.... er werkelijk geen raad mede weet.

Maar een »hoogst nuttig boek" is wel wat al te mooi gezegd: het ideaal »moet zorgen (zich) te bevrijden van het lastig aandringen van den raadsheer.... »hij is bijzonder toegevend voor zaken, die zelfs in deze wereld onvermijdelijke straf na zich slepen." (bl. 297).

Dat is 't ergste; was 't noch in de *andere!* — 't is toch bekend, dat alleen de *lichtere* misdrijven door den rechter worden gestraft. Dat is wel het prediken van de leer: kwaad doen is zoo erg niet, als men maar oppast, dat de menschen het niet merken; —?

Of is 't een fijne hatelijkheid om te laten zien, *welke* »toestanden" meer bepaaldelijk »eigen" zijn, »aan het katholiek getinte leven te Parijs" — ?

't Moet stellig anders zijn dan hier: »in eene omgeving, *die de fijnste snaar van het vrouwelijke hart de moederlijke snaar chloroformiseert!!!* (blz. 296).

Eene omgeving, die snaren chloroformiseert!

Ik word er bang voor.

Amsterdam. T. H. De Beer.

Amerika zooals het was en zooals het is. Schetsen van T. L. Nichols, vertaald door H. T. Chappuis. Haarlem, H. M. van Dorp. 1876. 427 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 4.—

Na al wat er, vooral in de laatste jaren, over Amerika gesproken en geschreven is, ontbrak het tot nog toe aan eene goede beschouwing van de Vereenigde Staten in de zoogenaamde Nieuwe Wereld, die wij gewoon zijn met den korten naam *Amerika* te bestempelen. Aan deze behoefte, want zoo kan zij inderdaad genoemd worden — wordt thans voldaan in het boekdeel, dat wij hierbij aankondigen.

De schrijver werd in 1815 in den Amerikaanschen staat New-Hampshire geboren. »New-Hampshire," zegt hij» was een van de dertien volkplantingen van Groot-Brittanje, welke George III, na den vrijheidsoorlog van 1776, als vrije, souvereine, onafhankelijke staten erkende. 't Is een van de vijf staten van New-Engeland, en enkele der eerste volkplanters waren geëmigreerd uit het Engelsche graafschap, waaraan het zijn naam ontleent. Mijn vader zag aan de kust van Massachusetts het levenslicht, en mijn moeder werd te Boston geboren. Ik geloof — want weinig Amerikanen geven zich de moeite hun oorsprong of voorouders na te gaan — dat zij beiden afstammelingen waren van de eerste Engelsche kolonisten aangebracht door de golven van Massachusetts. Mijn grootvader van moederszijde was tijdens de revolutie een vurige Whig of rebel. Hij bezocht de patriotische meetings in Fanueil-Hall, die herdoopt werd in »Bakermat der Vrijheid"; was een van

de lui, die in de haven van Boston de thee overboord smeten, welke het Britsche gouvernement, met een belasting van drie stuivers op het pond, had geladen; en zooals mij in mijn kinderjaren werd verteld, vocht hij ook mee bij Bunker-Hill, dat beroemde gevecht, hetwelk, hoewel de in opstand gekomen kolonisten daar bepaald de nederlaag leden, toch steeds door de Amerikanen, uithoofde van de zware verliezen der Britten, als een overwinning wordt herdacht. Hoewel vol vaderlandsliefde, stak mijn vader toch al zijn spaarpenningen in Europeesche staatsfondsen, en verloor, toen deze zoover gedepreciëerd werden, dat ze geen duit waarde meer hadden, al wat hij bezat."

Wij hebben opzettelijk het bovenstaande afgeschreven, om onzen lezers den schrijver te doen kennen als iemand, die geen complimenten maakt, maar spreekt zooals het hem voor den mond komt. Hij heeft de Vereenigde Staten genoegzaam geheel doorreisd — en dat wil, zelfs voor een Amerikaan, nog al iets zeggen — en geeft nu een onpartijdig verslag van zijne bevinding, waarbij hem intusschen nu en dan bronnen, waarop hij meende te kunnen vertrouwen, ten dienste hebben gestaan. Het uitstekende, dat Amerika ook ten opzigte van klimaat, vruchtbaarheid enz. boven de Oude Wereld aanbiedt, wordt door hem in het licht gesteld, maar ook hetgeen daartegen overstaat, niet verzwegen. Heeft men indertijd gemeend dat Dickens in zijn *American Notes* en *Martin Chuzzlewitt* de Amerikanen al te zwart had afgeschilderd, hier blijkt dat dit niet het geval is geweest; alleen heeft hij het goede wat te weinig doen uitkomen. Voor de slaven-emancipatie heeft de schrijver van dit werk voorts volstrekt geen onbepaalden lof: de slavernij was, volgens hem, moeielijk meer houdbaar, maar met de afschaffing er van is eigenlijk niemand gebaat.

Maar liever dan ons verder met eene beschouwing van dit werk in te laten, willen wij het door nog een paar uittreksels onzen lezers doen kennen, en beginnen met het volgende, dat den schrijver en zijn vaderland juist kenschetst:

»Een van de kennissen, die ik het eerst te New-York maakte, was Robert Hoe, de uitvinder van de eenvoudige en

snelwerkende dagbladpersen, welke zijnen naam dragen, en die hij aan verscheidene der grootste drukkerijen in Engeland heeft geleverd. Stoomkranen ziet men in de dokken schepen laden en ontladen, en stoom-kalk- en- steenaanvoerders op plaatsen waar groote gebouwen worden gezet. Een stoomdelver graaft kanalen en doorgravingen voor spoorbanen; en een stoomwerktuig boort tunnels door de bergen. Morse, een Amerikaansch schilder, maar iemand die beter thuis was in scheikunde en werktuigkunde dan in de behandeling van het penseel, dacht, aan boord van een postpakketboot van Havre komende, de electro-magnetische telegraaf uit, maar deelde het lot van bijna alle uitvinders. Jarenlang worstelde hij met armoede en duizenden moeielijkheden. Hij kon maar geen kapitalisten vinden, die in zijn uitvinding belang stelden. Eindelijk, toen hij, aan wanhoop ten prooi, op het punt stond een zelfmoord te begaan, kreeg hij 's nachts om twaalf uur, op den laatsten avond van een zitting van 't Congres, terwijl de *Appropriation Bill* er-dóór gehaald werd, een subsidie van zesduizend pond voor den aanleg van een proeflijn tusschen Washington en Baltimore. Daarop volgde succes, belooningen, eerbewijzen, brieven van adeldom, gouden medailles en een onmetelijk fortuin. Den uitvinder der naaimachines — ook een Amerikaan — troffen dezelfde ongelukken; en ook voor hem volgde daarop een bijna even groot succes. Zou — behalve een Amerikaan — ooit iemand op de gedachte zijn gekomen een machine uit te denken, waarmee men melken kan? of een machine om eieren mee te kloppen? of machines voor het poetsen van laarzen, slijpen van messen, schillen van appelen, en voor het verrichten van honderden zaken, die alle andere menschen al sinds onheugelijke tijden met hun tien vingers doen?

»Behendigheid en intelligentie zijn er noodig als men van machines een goed gebruik wil maken. Elk kind, dat nog geen vijftien jaar oud is en in de fabrieken van Massachusetts wordt gebruikt, wordt, bij de wet, jaarlijks drie maanden schoolgaan verzekerd. De Amerikaansche werkman is niet afgunstig op den arbeid, die de machine verricht. Deze laatste verwezenlijkt zijn denkbeeld van vrijen arbeid. Hij juicht elke

verbetering toe, die hem zijn werk gemakkelijker maakt. Zijn millennium is de tijd, als de machine alles zal kunnen verrichten, en als hij slechts zal behoeven toe te kijken, en de vruchten van haar arbeid zal hebben te genieten. Het raadsel, welks oplossing hem het moeilijkste valt, zal zijn: de vraag, hoe de producten der machinerie volgens billijkheid zullen moeten worden verdeeld onder al diegenen, welke de politieke leerstelling zijn toegedaan, dat alle menschen volgens geboorte gelijk zijn, en op leven, op vrijheid en op het zoeken van een staat van geluk een onvervreemdbaar recht hebben.

»Als een Engelschman met middelmatige geestvermogens van het ambacht, dat hij heeft geleerd, wordt ontzet, kost het hem zeer veel moeite een ander aan te vatten. Hij zal in ledigheid maandenlang wachten, om weer werk te krijgen in dat eene vak, dat hij heeft geleerd. Maar een Amerikaan doet dat niet. Die heeft hulpbronnen genoeg, en dien staan de handen voor niets verkeerd. Al die geslachten vóór hem, welke alles leerden vervaardigen wat in een nieuwe, pas ontgonnen landstreek noodig is, gaven hem een erfelijke vroegrijpheid en handigheid. Niets is er, dat hij niet onderneemt; en er zijn weinig zaken, die hij niet kan volbrengen. Zoo ken ik, bijvoorbeeld, een Amerikaan — nog niet eens zoo'n hoogvlieger — die, toen hij een jongen was, leerde wat tot het boerenbedrijf behoort, en dus kon ploegen, houthakken, oogsten, maaien, houtkloven, enz. Eveneens leerde hij steenbakken en steenhouwen, werken in ijzerdraad en staal, uurwerken maken, letterzetten, en boeken en couranten drukken. Hij leerde muziek en bespeelt nu verscheiden instrumenten, kent iets van de andere talen en van de schoone kunsten, heeft comedies geschreven en ze mee helpen opvoeren, is een vernuftig, ingenieus man, is een ijverig staatsman geweest, houdt aanspraken en lezingen, redigeert couranten, was zelfs correspondent voor een vreemd blad, en heeft verschillende wetenschappelijke en andere werken geschreven.

»Wij hooren in Engeland wel eens spreken van menschen, die zichzelven er-boven-op helpen. In Amerika heeft men bijna geen anderen. De avontuurlijke geschiedenis van Whit-

tington komt daar bijna dagelijks in verschillende vormen voor. Een van de goeverneurs van New-Hampshire, die onlangs met enkele leden van den raad Lowell kwam bezoeken, stapte af aan het hotel, waar hij als schoenpoetser had gediend. Een railsklover en een schuitenvoerder werden, evenals een ongeletterde kleerflikker, achtereenvolgens President van die groote Republiek, welke in de volgende eeuw mag verwachten het lot van het menschdom te beheerschen."

Het volgende, als zijnde eenigszins de keerzijde van de medaille, meenen wij ten gevalle onzer lezers nog uit het werk te moeten overnemen, om daarmede ons verslag te besluiten.

»In Amerika spreken we van ons groot, ons verlicht, ons vrij en bovenal van ons gelukkig vaderland! Ik-zelf dacht nimmer, dat Amerika een gelukkig land is — wel, dat het er een zijn moest. Zelfs in al die jaren van vrede en overvloed waren we niet gelukkig. In geen enkel ander land is het gelaat van de bewoners met zoo zware, door de zorg ontstane lijnen doorploegd als hier. In geen enkel mij bekend land wordt zoo hard, zoo slavend, zoo onverpoosd gewerkt als hier; nergens wordt zoo weinig uitspanning, zoo weinig levensgenot gesmaakt. Werken en slaven doen het hart van den Amerikaan verdorren, en hij sterft vóór zijn tijd. 't Is hard zoo iets te moeten zeggen; doch het is waar.

»Omdat de weinige handen, die beschikbaar zijn, duur moeten worden betaald, is de kleine grondeigenaar — hier heet hij *farmer* — verplicht zijn eigen werk te doen. Hij krijgt een zwaren oogst door zwaar en aanhoudend werk. De man, die honderd morgen land bezit, is de slaaf van dat land, de slaaf van zijn vee, de slaaf van de behoeften, welke zijne positie meebrengt. Zijn huisgezin moet even goed leven en even goed gekleed gaan als de buren. De oogst drukt op den man die oogsten kan.

»Slechts zeldzaam komt het voor, dat een Amerikaan uit de zaken gaat, om op zijn gemak van zijn renten te gaan leven. Geldverdienen wordt een gewoonte. Hij werkt omdat hij nooit anders gedaan heeft en niets kent dan werken. Van die weinigen, welke uit hunne zaken gaan, worden er ver-

scheiden hypochonder, en begaan enkelen een zelfmoord. Een Amerikaan en millionair, dien men eens met zijne onmetelijke bezittingen geluk wenschte, zei:

»»Zoudt gij tegen vergoeding van kost, inwoning en kleeding de zorg voor mijn geheel vermogen op u willen nemen?'

»»Neen — stellig niet!" luidde het antwoord.

»»Wel," zei die Croesus der Yankees, »dat is toch al wat ik er voor krijg."

»De meeste schatrijke Amerikanen hebben er niet meer aan dan dat. Hoe groot hun fortuin ook moge zijn, toch is hunne huisvesting en voeding, met hun kleeren — die niet beter, dikwijls niet eens zoo goed zijn als die van anderen — al wat ze er van hebben.

»Vanwaar komt dan dat bij een ieder bestaande, eeuwigdurende streven naar rijkdom? Vandaar, dat deze het ééne noodige, de eenige stellige macht, de eenige waarachtige onderscheiding is. De Amerikanen spreken van een man, die zooveel duizenden of millioenen waard is. Nergens wordt zoo vurig geslaafd en getobd om geld te krijgen; nergens wordt dit zoozeer op prijs gesteld; en in geen enkel beschaafd land levert het stellig zoo weinig aan zijn bezitter op.

»Het eigenlijk werken in Amerika is niets dan werken om geld te verdienen — enkel en alleen om het te verdienen. Het is een resultaat, dat men wil bereiken; een middel is het niet. De waarde van den dollar bestaat alleen daarin, dat hij in staat is meerdere dollars voort te brengen. »Zie geld te krijgen, als het kan op een eerlijke manier, maar zie het te krijgen!" Voor den predikant beteekent »een mooi beroep" de aanbieding van een hoog, zwaar tractement. Voor den staatsman is een mooie betrekking er een, die het zwaarst betaald wordt of groote emolumenten geeft. In de politiek, in de zaken, en ik vrees ook in veel andere gevallen, is geld het hoofddoel, en wordt er op gewetensbezwaren geen acht geslagen."

En hiermede eindigen wij ons verslag. De geleverde uittreksels zullen onzen lezers doen zien, dat het werk in een boeienden stijl geschreven is, die bij de vertaling over 't geheel behouden is gebleven. H. F.

Renée. Een verhaal van H. T. Chappuis, schrijver van »Op de beukenhorst." Amsterdam, P. N. Van Kampen & Zoon. 1877. 414 bladz. in p. 8°. Prijs *f* 3,75.

De heer Chappuis is tot dusverre meer bekend als vertaler dan als oorspronkelijk schrijver. Na de lezing van »Renée" zou ik er toe kunnen komen te wenschen, dat hij het vertaalwerk aan anderen overliet, om zich meer uitsluitend bezig te houden met het leveren van oorspronkelijk werk. Niet omdat ik iets op zijne vertalingen heb aan te merken; integendeel, voor zoover ik er kennis mee maakte, vond ik ze heel verdienstelijk, maar wij hebben meer gebrek aan schrijvers van degelijke oorspronkelijke romans, dan aan goede vertalers, en de heer Chappuis heeft in »Renée" het bewijs geleverd, dat hij talent en begaafdheden bezit, die hem onder onze oorspronkelijke auteurs eene eereplaats verzekeren.

Ik heb met uitstekend genoegen de geschiedenis van Renée gelezen: Renée is het eenig kind van een voormalig zeeofficier. Als commandant op zijn schip zou niemand het gewaagd hebben zijn wil te weerstreven, maar op zijn heerlijk buiten te Velp moest hij de vlag strijken voor het commando van zijne mooie dochter, die wat er in haar hoofdje opkwam, wist door te zetten met een kracht van wil, die benijdenswaard zou zijn, wanneer zij niet wel eens eene verkeerde richting volgde. In weerwil van haar heerlijken aanleg en hare voortreffelijke hoedanigheden naar geest en naar hart, werd Renée ten gevolge van de zwakke toegevendheid van haar vader, een lastig schepseltje, lastig voor haar omgeving, maar bovenal ten slotte lastig voor zich zelve. Dat het haar, de bevallige maagd en rijke erfdochter aan aanbidders niet ontbrak, spreekt van zelf, maar al naarmate haar luim haar dit ingaf, wees zij hen af met koelen trots of coquetteerde zij een tijdlang met dezen of genen, zonder evenwel in ernst iemand te bevoorrechten. Ten laatsten evenwel, en zeer tegen haren wil, moest zij het trotsche hoofdje buigen voor iemand, dien zij van de eerste kennismaking af, vijandig te gemoet was getreden, dien zij besloten had nooit anders dan met koele ver-

achting te behandelen, dien zij wel aan hare voeten wilde zien, als smeekeling om hare liefde, maar met het vaste voornemen om hem tot wanhoop te brengen, door hem wreedaardig van zich te stooten. Zij speelde een gevaarlijk spel, gevaarlijk voor haar eigen hart, zooals bij de uitkomst bleek, want bij slot van rekening werd zij zelve de wanhopige, toen het te laat was om weder goed te maken, wat zij bedorven had.

Over den eigenlijken inhoud van het verhaal en den loop der gebeurtenissen wil ik niet uitweiden, en mij slechts bepalen tot de verzekering, dat het eene zeer belangwekkende geschiedenis is, die ons ter lezing wordt gegeven. De karakterteekening is uitstekend gelukt, en menig tooneeltje wordt zoo levendig en aanschouwelijk voorgesteld, dat de lezer zich geheel verplaatst ziet in de overgeving, waarin de schrijver hem rondleidt.

De auteur begaat eene enkele kleine vergissing, door een wees geworden minderjarig meisje onder voogdij te laten stellen van hare tante, waaruit op te maken is, dat hij aan art. 436 van ons Burgerlijk Wetboek niet gedacht heeft. Bijzonder hinderlijk is deze vergissing evenwel niet, omdat de bedoelde vergeetschap geen den minsten invloed heeft op den loop des verhaals. En als dit nu toch een der voornaamste aanmerkingen is, die ik op het werk van den heer Chappuis zou weten te maken, mag men wel aannemen, dat er veel meer stof tot prijzen dan tot laken bestaat.

Ik vertrouw dan ook dat dit boekdeel in ieder leesgezelschap met graagte zal ontvangen en door velen met belangstelling gelezen zal worden. 't Is eene onderhoudende en wezenlijk boeiende lektuur, en leerzaam voor jonge dames met een wat al te sterk ontwikkeld onafhankelijkheids-gevoel, maar leerzaam ook voor meer bejaarden, voor vaders b. v. met lieve, veel belovende dochters gezegend, die de moederlijke leiding moeten ontberen. Een man, hoe degelijk en verstandig, zal zelden den rechten tact hebben om een meisje naar eisch op te voeden, en den goeden aanleg, die in haar steekt tot ontwikkeling te brengen. Door te groote gestrengheid zal hij haar van zich vervreemden, door te veel toege-

vendheid haar bederven. Er is een vrouwenhand, een vrouwenhoofd en een vrouwenhart voor noodig, om een jong meisje tot eene degelijke vrouw te vormen, die haar geluk zoekt, waar het werkelijk te vinden is, en zich zelve gelukkig gevoelt, waar zij gelegenheid vindt geluk en tevredenheid om zich heen te verspreiden. Onder meer andere dingen, zien wij ook deze waarheid opnieuw in Renée's geschiedenis bevestigd.

L. v. W.

Het lamme Prinsje en zijn reismantel. Eene vertelling voor Jong en Oud, door miss Mulock, schrijfster van »John Halifax" enz. Met Plaatjes, Deventer, A. ter Gunne. VIII en 160 bladz. in post 8vo. Prijs *f* 1,25.

Indien er een boek is, dat in de kinderwereld opgang heeft gemaakt, dan zijn het gewis de »Vertellingen van moeder de Gans." Al mogen nu hoogst verstandige leermeesters, met het deftig gezag hun zoo bijzonder eigen, verklaard hebben dat deze soort van lektuur voor kinderen weinig geschikt is, daar de jeugdige verbeelding er te veel door opgewekt en ontstemd wordt, zoo hebbèn toch de *contes des fées*, sedert zij ten tijde van Lodewijk XIV in zwang kwamen, reeds vele geslachten geboeid en vermaakt. Thans heeft de begaafde schrijfster miss Mulock zich op het gebied der tooververtellingen gewaagd, en wij meenen met zeer goed gevolg. Door hare vertelling tintelt als het ware eene zekere naïviteit, welke aan het boekje iets aantrekkelijks geeft. Met het oog op het tegenwoordig minder sterk en zenuwachtig geslacht mag het als een verdienste beschouwd worden dat het *schauderhafte*, waardoor zich b. v. de vertelling van *Blauwbaard* zoo zeer kenmerkt, er niet in gevonden wordt. Om kort te gaan is het de geschiedenis van een prinsje, dat door een ongelukkigen val lam wordt, en daardoor verstoken is van de genoegens en uitspanningen, welke andere kinderen mogen genieten. Nog in zeer jeugdigen leeftijd stierven zijn ouders, waarna zijn oom de troon. waarop hij aanspraak had, over-

weldigde en hem in eenen eenzamen, ontoegankelijken toren liet opsluiten, om daar zijne dagen te slijten.

De schrijfster zegt dat dit verhaal eene diepere beteekenis heeft dan eene gewone tooververtelling; maar die beteekenis zorgvuldig verborgen heeft. Wij gelooven dat de vertaalster, die haar werk met zorg en blijkbaar *con amore* heeft verricht, niet ver van de waarheid verwijderd is, wanneer zij in haar voorbericht zegt: »Tegenover de vrij algemeene, prozaïsche opvatting van het leven wil de schrijfster de waarde doen uitkomen van eene meer ideale, verhevene levensbeschouwing en vestigt zij de aandacht op de geheel eenige waarde van het gemoedsleven. In de persoon van de beschermgodin van den held schetst zij den machtigen, alles overwinnenden invloed van een moedig geloof, eene strenge plichtsbetrachting, en eene zelfverloochenende toewijding aan iedereen."

Meer citaten uit dit voorbericht overnemen mogen wij niet. Men zou ons van plagiaat beschuldigen. En wellicht zouden wij daarmede onzen lezers een dienst gedaan hebben, daar zekerlijk niemand meer als de vertaalster, zoo geheel doordrongen van den geest en de strekking van het pittig werk, waaraan zij hare beste krachten, ten nutte van »Jong en Oud" wijdde, de bevoegdheid bezit om een grondig oordeel daarover te vellen. Voorzeker zal het (dit stemmen wij haar toe) zijn weg vinden onder ons; waartoe niet weinig de nette uitvoering en vooral de fraai geïllustreerde omslag zal medewerken.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Perles de la Poésie Française contemporaine. Sneek, H. Pijttersen, T. fils, Éditeur. Prijs *f* 2,25.

Wie herinnert zich niet hoe hij in zijn jeugd Fransche verzen van buiten leerde uit bloemlezingen van Noël et De la Place, en anderen. Stukken van La Fontaine, Delille of Voltaire zullen menigeen nog in het geheugen zijn blijven hangen, maar de latere dichters, vooral die uit onze dagen,

zijn heel wat minder bekend. De verschijnlng van een bundeltje als het bovenstaande, dat ons met eenige der voornaamste Fransche dichters van den tegenwoordigen tijd bekend maakt, verdient dus wel een hartelijken welkomstgroet. Te meer verdient het dien, omdat de verzamelaar met veel smaak en oordeel te werk is gegaan en ons een kostbaar snoer van echte parelen aanbiedt. Er is niet, zooals wel eens gebeurt, zoo maar in den blinde gegrepen, maar toen ik aan het doorbladeren ging, trok bijna ieder vers mijn aandacht, hetzij door kernachtige idées of schoonen vorm. Men vindt hier de namen van Bourget, François Coppée, welke laatste met een keurig geversifieerde comédie »Le Pas sant" optreedt en die in zijne verzen »Le banc" en »Le Vieux soulier" toont dat hij ook eenigszins banale onderwerpen poëtisch weet te behandelen; Théophile Gauthier, met allerliefste stukjes als »Ce que disent les hirondelles" en »Les Joujoux de la Morte"; d'Hervilly, Victor Hugo, van wien wij hier het prachtige gedicht »Lorsque l'enfant parait" (ons zoo bekend uit Hildebrands *Camera Obscura*) aantreffen; Lecomte de Lisle, met zijne schilderachtige gedichten »Les Elfes," »La Panthère Noire" en »Le Jaguar;" André Lemoyne met zijne bevallige »Marguerite;" Albert Mérat, Louisa Sieffert, Joséphin Soulary en Sully Prudhomme met hunne fraaie sonnetten als: »Les trois fleurs," »La colombe," »Les deux Cortéges," »Le doute," »L'Épée," etc.; André Theuriet met zijne gevoelvolle gedichten: »La Grand' tante" en »Neiges d'Antan." Maar wanneer ik nu nog gewaag van de »Poëmes de Provence", van Jean Aicard en de »Chants du soldat" van Paul Déroulède, (waarbij vooral »Le Turco" uitmunt) dan geef ik nog maar een flauw begrip van den rijken inhoud, die uit niet minder dan een honderd veertig stukken bestaat.

Dit groote aantal maakte de letter wel wat kleiner dan misschien voor sommige oogen aangenaam is. Overigens is de uitvoering met de meeste zorg behandeld. Ik wensch het bundeltje in veler handen; het is voor een cadeau bijzonder geschikt.

Leiden, D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Gabriel Conroy, door Bret Harte. Uit het Engelsch. Met een levensschets van den Schrijver. Deventer, A. ter Gunne. 1876. Twee Deelen. XII, 275 en 263 bladz. in gr. 8vo. Prijs: *f* 4,50.

Het werk, waarvan wij den titel afschreven, is de eerste groote roman van gemelden Schrijver, van wien omstreeks vier jaren geleden twee bundeltjes verhalen en schetsen in onze taal verschenen. Dewijl Bret Harte te dien tijde bij het groote publiek nog een volslagen vreemdeling was, werd voor het eerste een kort voorwoord van den Vertaler geplaatst, in hetwelk gewezen wordt op den hoogen lof, dien Charles Dickens toezwaait aan het door hem vertaald werk. Het tweede, hetwelk zich bovendien door netter en smaakvoller uitvoering onderscheidt, wordt voorafgegaan door eene korte levensschets van den schrijver. Het is ons onbekend of beide werkjes grooten opgang hebben gemaakt. Hoewel wij Bret Harte in zijne volle waarde laten, betwijfelen wij dit eenigszins. Al ware er een tweede druk verschenen, dan zou dit voor hen, die met boekverkoopers-speculaties bekend zijn, nog geen voldoend bewijs van een ruim debiet zijn. Dat de voortbrengselen van Bret Harte ten onzent nooit algemeen gezocht of *populair* kunnen worden, daarvoor vinden wij o. a. een sprekend bewijs in de zinsnede, welke voorkomt in het vrij hoogdravend en reclame-achtig levensbericht van Bret Harte, als inleiding voor *Gabriel Conroy* geplaatst en geschreven door Udo Brachvogel, »des schrijvers bijzonderen vriend en begunstigden Hoogduitschen vertaler, mede in Amerika woonachtig," en welke zinsnede aldus luidt: »Om zich den dichtgeest des mans te verklaren, moet men dien in verband brengen met de natuur van zijn dichterlijk vaderland. Even als deze, zoo is ook hij! Slechts in haar kon de dichter dien adelaarsblik verkrijgen voor alles wat vreemd en ongewoon was, die hem kenmerkt. Slechts in haar, waar het zonder-

linge gewoon is en tegenstelling ophoudt tegenstelling te zijn, kon zijn dichterlijke geest voedsel vinden voor het oorspronkelijke en nieuwe, dat wij in hem bewonderen."

De omgeving, toch, waarin Bret Harte zijne personen doet optreden, verschilt zoo hemelsbreed van de hoewel dikwerf zoo oppervlakkige beschaving der Europeesche maatschappij; de toestanden waarin hij zijne lezers verplaatst, zullen voor velen zoo vreemd zijn, dat het boek òf niet begrepen, òf weinig aantrekkelijks zal bezitten. Al moge onze beschouwing te donker gekleurd zijn, dan is het althans nooit te verwachten dat hier te lande een »Bret Harte-Honger" zal ontstaan. Dat zoo iets in Amerika plaats greep, laat zich begrijpen, daar in de litteratuur van dat land, en vooral in Californië, geen voorbeeld is te vinden van een schrijver, wiens opstellen, steeds vol gevoel voor het omringende menschenleven, zoowel door vorm als inhoud boeien. Ook kan het geen verwondering wekken, dat de scheppingen van zijn geest zich in korten tijd over Europa en de geheele beschaafde wereld verspreid hebben, en met ingenomenheid ontvangen werden. Sedert, toch, de roep van goud uit het verre westen van Amerika over de geheele wereld geklonken had, en de zonderlingste volksverhuizing plaats greep, waarvan men ooit had vernomen, werd Californië het brandpunt der algemeene belangstelling, het oord dat aller harten tot zich trok. Bekend is het welke avonturen en gevaren de landverhuizers op hunnen tocht naar het goudland vergezelden, en welk eene schromelijke verwarring daar in de eerste jaren heerschte. Daarom twijfelen wij niet of een werk, waarin de neigingen en hartstochten der eerste gebieders geschetst en verklaard worden, de belangstelling wel zal opwekken; terwijl het tevens, zooals in het voorafgaand levensbericht terecht aangemerkt wordt, voor de geschiedenis der beschaving belangrijk is. Of, zooals het daar verder luidt, ieder zal erkennen, dat het een schepping van groote letterkundige waarde is, durven wij zoo volmondig niet beamen. Volgens ons oordeel staat *Gabriel Conroy* als roman ver beneden vele werken van dien aard, of is niet beter of niet minder. De teekening van sommige karakters is zwak en zelfs onnatuurlijk, zooals b. v.

Olympia, dat voor een kind van negen jaar in haar handelen en spreken veel te wijs is, en op ons althans een onaangenamen indruk maakte. De meeste kracht bezit Bret Harte in het schilderen van natuurtafereelen. Treffend is zijne schildering van de onmetelijke sneeuwvlakten, en hoe het steeds door blijft sneeuwen; aandoenlijk hoe eenige landverhuizers daarin als het ware begraven zijn, en geen uitweg weten, zoodat velen hunner van honger omkomen. Hoe natuurlijk onze Amerikaansche novellist een watervloed voor oogen kan tooveren, weten wij uit een zijner kleinere verhalen, getiteld: *Highwater Mark.* Ook de overstrooming, welke in dezen roman geschetst wordt, is meesterlijk; terwijl het tragische van het tafereel nog verhoogd wordt door de rol die de hoofdpersoon, Gabriel Conroy, daarin vervult. Maar vooral herkennen wij den meester, wanneer hij ons eene aardbeving verhaalt: Wij hooren als het ware de glazen rinkinken; voelen den grond schudden, en zien de schrik en ontroering op de aangezichten der dramatische personen.

Ten slotte voegen wij hier nog bij, dat de vertaling zeer goed geslaagd mag heeten.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

De Duivelsketen. Eene maatschappelijke schets, door Edward Jenkins, schrijver van: »Murk's twaalfde," »Klein Duimpje," enz. Naar het Engelsch door Myra. Arnhem P. Gouda Quint, 1877. Prijs: *f* 1,75.

Met hetzelfde onmiskenbare talent, als de vorige werkjes van dezen schrijver, is ook dit boekje geschreven, hoewel het onderwerp zich veel minder voor een aantrekkelijke bewerking leent. Alleen reeds de wetenschap, dat het doel en de strekking zijn: bestrijding van het misbruik van sterken drank zal voor velen voldoende wezen om »De Duivelsketen" niet te lezen. Dat onderwerp — zal men voorzeker zeggen — is al lang uitgeput, er is al zooveel over gezanikt en gezeurd, dat men er zeeziek van zou worden; daar weten we alles van.

Volkomen waar: Er is zelfs *te* veel over gezanikt en gezeurd, en daardoor is de kwaal ongelukkigerwijs eer bevorderd dan bestreden, maar er is op lange na met ernst en kalmte niet genoeg over *gezegd*. Dat zal het geval blijven, zoolang zij niet uit de maatschappij is verbannen.

Edward Jenkins zanikt noch zeurt, maar stelt ons in schetsen, die te zamen een geheel vormen, de verschrikkelijke gevolgen van het gebruik van sterken drank in de maatschappij voor in den meest aantrekkelijken vorm. 't Zijn geen buitengewoon slechte wezens of bijzondere individuën waarmede hij den lezer in aanraking brengt; volstrekt niet, hij plaatst u te midden van de Engelsche maatschappij, waarin gij, ja ook gepeupel en uitvaagsel ontmoet, maar ook ambtenaren, rechters, kooplieden, overheden, ministers zelfs. Evenals in een roman spelen zij een rol, waarin zij een karakter vertegenwoordigen; er is zelfs intrige in het boekje, dat, al moge de schildering hier en daar wat overdreven schijnen, ongetwijfeld toch op waarheid berust.

Inderdaad niemand zal zich de lectuur beklagen, zelfs niet hij die doof is voor de vermaningen tegen het drankgebruik, want hij zal ongetwijfeld het talent van den auteur in het lofwaardig vertaalde boekske bewonderen. We durven daarom de lezing ook aan ieder aanbevelen, en nu moge het waar wezen, dat men te doen heeft met Engelsche toestanden, en dat het bij ons, gelukkig, nog zoo erg niet is: 't is toch waarlijk erg genoeg, en eer we het recht zullen hebben ons tegenover anderen te verheffen en te verhoovaardigen, zullen we het verder moeten hebben gebracht in zelfbeheersching en matigheid. Wat Shakespeare eenmaal van zijn landgenooten uitriep geldt niet minder voor ons: *O, that men should put an ennemy in their mouth, to steal away their brains! That we should with joy, revel, pleasure and applause transform us into bears!*

M. W. L.

Agathe. Een verhaal uit het maatschappelijk leven onzer dagen, door H. F. Ewald. Uit het Deensch. (Naar het Hoogduitsch). Deventer, A. ter Gunne. 1877. 8°. 302 blz. Prijs: *f* 3.—.

Als 't den lezer gaat als ons, dan legt hij dit boek *niet* ter zijde voor 't uit is, en niet doorgevlogen, maar geheel van hoofdstuk tot hoofdstuk met bedaarde aandacht is gelezen. 't Is in toestanden en karakters zoo juist, zoo waar, zoo naar het leven, en 't heeft eene zoo heilzame bedoeling. Onderhoudend is 't in hooge mate; varieteit van scène is er genoeg, ofschoon de spelers niet zoo vele in aantal zijn. En levendig is 't: men leeft als 't ware dat leven mee; men leest niet, maar ziet en hoort en gevoelt mee. Doorgaande is 't ernstig, maar dat wil niet zeggen preekerig; doch, wie geen stuk kan zien zonder een bepaalden »komiek," wete, dàt deze hier niet te vinden is.

Het tooneel is in Denemarken: niet in een centrum van bevolking, maar, niet verre van de zeekust, in een oud landhuis en naburig dorpje. De spelers zijn echter geene boeren, maar allen menschen van beschaving, zus en zoo gewijzigd, ja verwrongen wel, doch allen boven 't gros der omgeving, die slechts tot de figuranten behoort. — Inderdaad, het is een zeer aanbevelenswaardig boek; wie stem heeft in een leeskring verzuime niet het ter tafel te brengen. 't Worde door velen gelezen, en — de menige vingerwijzingen, op huiselijk, maatschappelijk en ook religieus gebied mogen ter harte worden genomen.

Eene ontledende schets geven wij niet: beknopt, zou men er weinig aan hebben; uitvoeriger, zou zij licht het genoegen bederven en het daarmee te trekken nut doen verloren gaan.

En de strekking dan? vraagt men. Voor eene juiste, vrij uitvoerige aanwijzing daarvan heeft de overbrenger in eene voorrede of inleiding gezorgd. Wie dus vooraf volkomen deswege ingelicht wil wezen, zie die inleiding *eerst;* wij deden dit *achterna,* en voor ons was dit beter; want wij vingen dus de lezing aan zonder voor- of tegeningenomenheid, en

kunnen nu in oprechtheid verklaren dat wij met den voorredenaar instemmen. In een kort woord kunnen wij van de strekking zeggen, dat zij is: in levende beelden te schetsen de verwoestende uitwerkselen, in gemoed, in huis en maatschappij, van de uit Frankrijk overgewaaide, moderne, niet vrije, maar dol-bandelooze wereld- maatschappij- en levensbeschouwing.

De vertaling geschiedde niet rechtstreeks uit het oorspronkelijk Deensch, maar naar eene Duitsche overzetting. Bij den aanvang vreesden wij, dat bij de dubbele overgieting wel wat van den geur vervlogen zou wezen: aldra echter bespeurden we dat die vrees volkomen ongegrond was.

De uitvoering is net, zonder zwier.

O. D.

Schetsenboek, door Max. Rooses. Gent, Ad. Hoste. 1877.

Ik ben den Redacteur dankbaar voor de gelegenheid, die hij mij geeft, een woord van lof uit te spreken over dezen bundel schetsen van »Zuid-Nederlandsche Schrijvers onzer Eeuw." De schrijver geeft ons in waarheid de nieuwere Vlaamsche letterkunde, dat is — hier meer dan elders — de Vlaamsche historie.

Hij heeft zich ten taak gesteld, de schrijvers te teekenen in den gang hunner ontwikkeling, gelijk die zich afspiegelt in hunne werken en tevens heeft hij gezorgd, ze zoo te laten volgen, dat er een geleidelijke overgang is tusschen de mannen van voorheen en de mannen van nu.

Daverend klaroengeschal kondigt het eerst *Jan Frans Willems* aan, gedurende vele jaren »het hoofd der Vlaamsche beweging," dan volgt *Ledeganck*, de minst scherp geteekende schets van de verzameling en daarna *Theodoor van Rijswijck* den geweldige, den hartstochtelijke.

Hiermede is de eerste periode ten einde, de schetsen van hen, wier afsterven sedert meer dan eene kwart eeuw betreurd werd.

Daarop volgen schetsen van *Concience* — voor 't oogenblik de oudste, de vader der Vlaamsche letteren en *Jan van Beers*

en *Frans de Cort*, de zonen van het lied, beide met den echt Vlaamschen trek geteekend, nu, zeer na op ons, mannen van het noorden, gelijkend. En dan het contrast *Julius Vuylsteke* en *Emanuel Hiel* éen in hun warmen, geestdriftvollen strijd voor de rechten der Vlamingen, zij het ook langs geheel verschillende wegen. En dan *Tony* — Bergmann — als eene liefelijke verschijning een oogenblik voor ons opgegaan, als was het alleen om ons te dieper zijn verlies te doen beseffen, en eindelijk *Rosalie* en *Virginie Loveling*, wier keurjuweeltjes bij elke lezing ons te dieper doen betreuren, dat eene der talentvolle zusteren ons ontviel.

Ik heb *Max Rooses' Schetsenboek* met aandacht gelezen en ik heb genoten. Het was me inderdaad een genot, over personen, die voor het meerendeel zeer goede bekenden zijn, over werken, die we gelezen hebben en gedeeltelijk van buiten kennen, te hooren spreken door iemand, die die personen noch beter kent dan wij, de werken noch nauwkeuriger heeft gelezen.

Bij de onrijpe vruchten van die soort, die ons dagelijks worden toegeworpen, is het een geluk deze rijpe vruchten te genieten, ons zoo welwillend aangeboden.

Maar deze letterkundige schetsen onderscheiden zich noch door iets anders van de alledaagsche, dan alleen daardoor, dat ze door een *deskundige* zijn geschreven; ze geven ons tevens een aanschouwelijk tafereel van de letterkundige en staatkundige geschiedenis van België.

Al begrijpen noch niet zeer velen, dat de letterkundige geschiedenis meer noch dan de staatkundige den gang der beschaving bij een volk teekent, ook de meest oppervlakkige beschouwing kan dit verschijnsel in Zuid-Nederland niet onopgemerkt laten. De Schrijver heeft dan ook niet nagelaten, beide zaken in hun onafscheidelijk verband voor te stellen, en met al de onpartijdigheid van een *eerlijk* geschiedschrijver, heeft hij zoowel de ondeugden als de deugden zijner medestrijders vermeld. Zoo komt hij er dan ook toe, zijn vrienden niet vrij te pleiten van de gebreken, die hij in hunne werken vindt, hun onbeschroomd de waarheid te zeggen, ook dáár, waar deze iets onaangenaams voor hen bevat.

Nergens hebben we dezen schrijver echter meer bewonderd, dan dáár, waar hij den dichter teekent in zijn geheelen ontwikkelingsgang, van het oogenblik waarop hij meende zich zijner roeping bewust te zijn, of wel zijn woudzang te zingen, zonder zich rekenschap te vragen.

Dat karakter vertoont de schets »Conscience" dat vooral de teekening, de voltooide schilderij: »Jan van Beers."

Maar iedere schets heeft om de eene of andere reden aanspraak op onze waardeering en laat ik het er dadelijk bijvoegen *alle* hebben ze *recht* op onze belangstellende kennisneming.

Nederland en Vlaamsch-België zijn éen door taal en zeden, éen door hun vrijheidszucht, éen door strijd en historie. Het taalgebied dier eng verbonden gewesten is éen, en het zal ons ten schande strekken, zoo we onverschillig zijn voor de hoogste belangen van onze taalbroeders aan gene zijde van de Schelde.

Max Rooses heeft ons ter innige kennismaking, als welkom geschenk *dit* boek gegeven: *het te lezen is plicht* van elken rechtgeaarden Noord-Nederlander, die waarde hecht aan de taal zijner vaderen.

Amsterdam, T. H. De Beer.

Dr. Ludwig Büchner. Kracht en Stof. Populaire aan de ervaring ontleende studiën op het gebied der natuurkundige wijsbegeerte. Naar de 14e Hoogduitsche uitgave voor Nederlanders bewerkt door R. E. de Haan. Directeur der rijks Hoogere Burgerschool te Winterswijk. Nijmegen. Blomhert en Timmerman 1877. Prijs *f* 2.80.

Daar volgens het voorbericht van den tienden druk een niet geringe ruimte in 's schrijvers boekenkast ingenomen wordt door antwoorden, weêrleggingen, afrekeningen en ophelderingen betreffende bovenstaand werk, spreekt het van zelf, dat de inhoud er van bezwaarlijk in een paar bladzijden zou kunnen beoordeeld worden, waarom wij ons zullen bepalen tot eenige opmerkingen omtrent strekking en vorm.

Hoe koude wordt voortgebracht en werkt, wordt behandeld

in werken over de warmte; het ziek zijn en sterven in die over het leven en zoo behoort een boek, dat de ontkenning van God of Godheid ten doel heeft, evenzeer als een, dat de erkenning beoogt, tot de theologische werken gerekend te worden. Voorts vermeldt ons het voorbericht van de Nederduitsche bewerking, dat het doel van Büchner is de theologische (d. i. de een schepper aannemende) wereldbeschouwing te doen wijken voor die der nieuwere natuurwetenschap (de een schepper loochenende) en zoo is dit werk naar zijn strekking een theologisch strijdschrift, welk karakter den vorm dan ook grootendeels bepaalt.

»Büchner," zegt de inleiding, »doet zich kennen als apostel eener nieuwe richting." Wat de woorden en geschriften van zulke apostelen gewoonlijk aantrekkelijk maakt, is de levendige overtuiging, waarmede zij spreken en schrijven. Verzekerd, dat zij in het bezit der waarheid zijn, trachten zij allen te winnen, daar zij in de verspreiding hunner denkbeelden voor de menschheid het morgenrood eener betere toekomst aanschouwen. Dit kenmerk van apostolischen arbeid ontbreekt ook aan Büchners werk niet; de overtuiging, waarmede hij schrijft, schenkt aan het geheel een kracht en gloed, die grootendeels de algemeene belangstelling verklaren, welke aan dit werk ten deel viel. Maar dit geloof aan het bezit der waarheid maakt zulk een apostel licht partijdig, vooral indien hij, zooals Büchner, veel tegenstand moest ondervinden, onbillijk jegens andersdenkenden en meer of min verblind, waar het eigene inzichten of die van geestverwanten geldt. Behoudens een enkele uitzondering (b. v. bl. 177 en 178) is al wat zijne geestverwanten: Moleschott, Feuerbach, Vogt, Cotta enz. enz. schreven, schoon, waar, voortreffelijk, veelbeteekenend; maar als het de meeningen zijner tegenstanders betreft, dan heet het met eigene of met instemming overgenomene woorden: philosophische kwakzalverij, geestelijke goochelarij, beschonken wijsbegeerte, theologisch eigenbelang, wetenschappelijke bekrompenheid enz. enz. en als natuurkundigen, wier wetenschappelijk hoog standpunt niet te loochenen is, het niet met hem eens zijn, dan is hun daad een uitvloeisel van slecht geplaatste preutschheid. Dat er velen zijn, die

b. v. evenmin als de schrijver aan een schepping uit niets gelooven, of niet minder afkeerig zijn van een godsdienst, waarop onder anderen blz. 143 wordt gewezen, zonder juist met zijne wereldbeschouwing in te stemmen, wordt geheel voorbijgezien, en het wel niet zoo heel zeldzaam, maar toch altijd opmerkenswaardig, verschijnsel treffen wij ook hier aan, dat dezelfde man, die als natuurkundige het heelal als eene aaneenschakeling van onmerkbaar in elkaar overgaande toestanden van de stof beschouwt, als apostel der nieuwe richting slechts oog schijnt te hebben voor uitersten, even radikaal in hunne richting als hij in de zijne.

Van eerbiediging van wat anderen heilig is, weet deze apostel niets. Hij spreekt van de Godheid, die in de wereld een schroefje op zijn plaats brengt, den hemelschen kleermaker, die voor de zomer- en wintergarderobe zorgt en dergelijke aardigheden meer en de bezorgde klachten over de strekking van zijn werk, weet hij niet beter te bestempelen, dan met den naam van »gehuil". Die aandrift om zijn tegenpartij te wederstaan gaat zoover, dat de schrijver somtijds zijn doel voorbijstreeft; zoo brengt zijn afkeer, voor wat hij noemt »bovennatuurlijke hypothesen" hem tot de uitspraak: »de hypothese kan nimmer tot grondslag van eenig wetenschappelijk stelsel dienen" (blz. 299), in strijd met de niet te weerspreken stelling »zonder hypothesen is geen wetenschap mogelijk." In zijne ingenomenheid met eigene wereldbeschouwing ziet hij het onderscheid tusschen feiten en uit die feiten afgeleide hypothesen voorbij; vergeet bijv. dat het bestaan van atomen en hiermede van hunne eigenschappen louter hypothese is; dat de oneindigheid en eeuwigheid der stof geen voorwerpen van zinnelijke waarneming zijn en dus ook tot de hypothesen moeten verwezen worden en dat zijne eigene stelling, het zwaartepunt zijner leer »de *acht* verschillende krachten (zwaarte, mechanische kracht, warmte, licht, electriciteit, magnetisme, affiniteit en cohaesie) vormen en bouwen de wereld" (blz. 33) nergens elders tehuis behoort. Ook bespeurt hij niet, dat het schromelijke overdrijving is te spreken van de *wiskundige zekerheid*, waarmede het oog der moderne natuurbeschouwing door de millioenen en nog eens

millioenen jaren heendrong (blz. 80), of het ontstaan van dierlijke wezens als uitvloeisel der genoemde krachten zonder twijfel, als een met *mathematische zekerheid* uit de bestaande verhoudingen af te leiden resultaat (blz. 86) te beschouwen.

Zoo heeft dit werk zijn eigenaardige deugden en gebreken. Een groote deugd is nog deze, dat de schrijver zijne gevoelens uitspreekt met een rondheid en openhartigheid, die voor niets terugdeinzen. Juist deze eigenschap maakt het gemakkelijk te beslissen, aan wie de lezing van dit werk is af of aan te raden. Wie voor een onbewimpelde prediking van godsdienstig ongeloof voor zich of anderen vreest, late het boek ongeopend; maar wie zijn tijd in alle opzichten wenscht te leeren kennen en begrijpen, en instemt met hetgeen de Nederlandsche bewerker in zijne inleiding schrijft »het is gebiedende plicht van elk denkend mensch nota te nemen van eene, de materialistisch genoemde wereldbeschouwing, die bestemd is een gewichtig moment te vormen in het geestelijk ontwikkelingsproces der menschheid," dien mogen wij de lezing van dit werk, dat hen met dat materialistisch stelsel, waarvan tastbare stof de grondslag is, op waarlijk populaire wijze bekend maakt, zeer aanbevelen.

V. Dr. T.

Kroniek van 1876. De voornaamste gebeurtenissen van dat jaar, volgens den datum gerangschikt, door H. C. van der Heyde, hoofdonderwijzer te Beemster. Schoonhoven, S. en W. N. van Nooten. 1877. 111 bladz. in post-8°. Prijs *f* 0,75.

Dit boekje beschouwe men als eene proeve van herinneringen aan meer of minder merkwaardige gebeurtenissen, waarvan men de dagteekening gaarne in het geheugen zou willen bewaren. Mocht deze proeve bijval vinden, dan zal zij jaarlijks worden herhaald. Daar de Kroniek over 1876 tot ruim een honderdtal compres gedrukte bladzijden is uitgedijd, kan men nagaan dat de schrijver van het dagbladennieuws een ijverig gebruik heeft gemaakt, tot in vele onbeduidende

kleinigheden toe. Wij bewonderen den ijver en het geduld van den samensteller of aanteekenaar, en zouden gaarne een proefje van bewerking willen mededeelen, indien wij meenden dat het voor onze lezers eenigzins aaangenaam zijn zou. Dat men van belangrijke feiten aanteekening houdt, vinden wij nuttig, maar de zaak moet zich tot deze alleen blijven bepalen.

N. T.

In Londen. Reisschetsen door Johan Gram. Amsterdam, G. L. Funke. 1877. 103 bladz. in post-8°. Prijs *f* 0,90.

Even eenvoudig als de titel van dit boekje, is ook de uitvoering; doch *simplex sigillum veri.* De heer Gram levert hier in een kort bestek en met weinig omhaal van woorden een uitstekend beeld van de stad bij uitnemendheid, zooals deze, gedurende zijn kort verblijf in den zomer van 1876, zich aan zijn oog voordeed. De veelzijdigheid van kennis, de juist waarnemende blik van den auteur-tourist en zijn geestige stijl zijn van vroeger genoegzaam bekend, en maken dit werkje niet alleen tot eene aangename lectuur voor te huis blijvenden, maar vooral tot een goeden en veiligen gids voor hen onder ons, die dezen zomer het Kanaal eens willen oversteken en van den Metropolis een kijkje nemen.

Het boekje is verdeeld in 13 hoofdstukken, waarvan het eerste den heenreis bevat en het laatste ons op het eiland Wight rondleidt, terwijl in de daartusschen liggenden al het merkwaardige geschetst wordt, dat op dit oogenblik in Engelands hoofdstad te zien is.

H. F.

De Schoonheidsleer des tooneelspelers, door Martin Kalff. Met platen. Haarlem, W. C. de Graaff.

De heer M. Kalff, die zich zoo menigmaal als uitstekend tooneelrecensent deed kennen, heeft in bovengenoemd werk,

zijne denkbeelden over het *tooneel* en de *tooneelspeelkunst* uitgesproken. Allen, die het wel meenen met de kunst en haar oprecht vereeren, zullen hem daarvoor dankbaar zijn, want hij heeft de zaak goed van alle kanten bekeken en geeft wenken, die alle behartiging waardig zijn. Maar al te veel wordt het tooneel geheel alleen beschouwd als een middel om den tijd aangenaam te verdrijven, zooals men in een koffiehuis met kaartspelen doet. Daardoor is men toegevend voor fouten, welke niet door de vingers moesten gezien worden. De tooneelspelers worden nonchalant, loopen veel te licht over het een of ander heen, en het gevolg is, dat de mannen van kennis en smaak, zich ergeren en den schouwburg met minachting gaan beschouwen. Het is dus waarlijk niet onnoodig, dat eens ernstig op de regelen der kunst wordt gewezen, en dit doet de heer Kalff hier. Met recht zegt hij in zijne Inleiding: »Mijn doel is om priester en leek te toonen, dat ook de tooneelspeelkunst voorschriften heeft, zoo vast en streng als eenige harer zusteren en zonder dat hare zelfstandigheid er in 't minst door wordt geschaad." Ja, het is waarlijk wel goed, het publiek te doen weten, dat »comediespelen" niet zoo gemakkelijk is en dat er veel, ontzaglijk veel studie vereischt wordt om een *goed* tooneelspeler te worden. Werd dat laatste meer bedacht, dan zouden niet zoovelen zich aan de kunst wagen bij volkomen gemis aan talent, hetgeen men tegenwoordig meer dan ooit opmerkt, nu het aantal tooneelvereenigingen gedurig toeneemt. Voor die *liefhebberij-tooneelen* zal dit boek ook van veel nut wezen kunnen, want dáár worden vaak flaters begaan, waar een acteur van den 3[en] of 4[en] rang zich nog voor wachten zou. Vriendschap en toegevendheid houden den bedekkenden mantel maar al te vaak gereed!

De heer Kalff begint met ons een kijkje achter de schermen te vergunnen. Hij spreekt over de Inrichting van het tooneel; de hulpmiddelen, de eischen der doorzichtkunde en de stoffeering. Zeer juist is hetgeen hij blz. 22 zegt omtrent het plaatsen der schermen en de onkunde van zoo menigen tooneelmeester, die wel een »onbetwistbaar talent heeft om bij de zomerreizen van het gezelschap de tent in mêkaar te vloeken," maar »van lijn-, lucht- en kleurperspektief" weinig

begrip heeft. Toch behoort hij te weten »dat de schilder warme en koele kleuren onderscheidt, dat hij met de eerste (als rood, bruin en bijkomende tinten) *voorgrond* en met de laatste (als blauw, zwart en hunne overgangen) *verschiet* schildert. Om zijn tafereel te verdiepen, werkt hij, naarmate zijne partijen wijken, in flauweren toon, en nu ligt het voor de hand dat men een zetstuk, oorspronkelijk voor 't eerste plan bestemd, niet naar 't laatste mag verschuiven, al kan de grootte er overigens mee door." Ook over de *schaduw* der geschilderde voorwerpen wordt het een en ander gezegd. Geschilderde vazen en pendules leveren ook dikwijls veel bezwaar op, want als de *schaduw* sterk aan een kant in het oog valt, staat het vrij dwaas, wanneer men die naar de lichtzijde keert. En toch hoe menigmaal ziet men dit voorbij! Het spreekt echter van zelf (en de Schrijver geeft het ook te kennen) dat alleen bij groote, gevestigde tooneelen, al die bijzonderheden in het oog kunnen gehouden worden. Bij de kleinere schouwburgen moet men roeien met de riemen, die men heeft en die zijn meestal slecht genoeg. De flaters in de mise-en-scène zijn dikwijls voor het grootste deel een gevolg van *armoede*, maar niettemin moet men soms verbaasd staan over de wijze, waarop een talentvol regisseur partij weet te trekken van dezelfde decoraties en meubelen, die men sinds lang gewoon is als onvoldoend of versleten te beschouwen.

De tweede Afdeeling handelt over »Het Menschenbeeld" en wèl wat betreft welstand, gebaren, voordracht, samenspel, groepeering, tooneelschikkingen en karakters. Vooral in dit gedeelte is voor acteurs van beroep en nog meer voor dilettanten veel te leeren. Bij liefhebberij-tooneelen toch is het *decoratief* meest uit den aard der zaak van ondergeschikt belang, maar waar niet op houding en mimiek wordt gelet, verliest de voorstelling alle aantrekkelijkheid, op het gebied der kunst. Daarom zijn wenken, als hier gegeven worden omtrent de wijze, waarop men ten tooneele verschijnen of het verlaten moet — van groot belang. Niet minder de opmerking op blz. 84: »Gebogen ruggen, kromme knieën, wijdstaande beenen zijn even afschuwelijke dingen als niet gesloten bovenarmen." op het *tooneel* moet alles bevallig en

schilderachtig zijn. Juist om het schoonheidsgevoel der toeschouwers niet te kwetsen, moet men zoo voorzichtig zijn om bij het nabootsen van gebreken of hebbelijkheden niet in platheid te vervallen. Hoe menigmaal wordt dit vergeten bij het voorstellen van een dronkaard, al moge de groote hoop zoo iets dan ook »natuurlijk en bijzonder grappig vinden." De tooneelspeler moet, zooals Goethe zegt, bedenken, dat hij altijd »*das Wahre mit dem Schönen* zu vereinigen habe."

Vervolgens behandelt de Schrijver »Het Masker" d. i. de wijze om zich te grimeeren of het gelaat te teekenen, blanketsel, baarden, pruiken enz. aan te wenden, karikaturen voor te stellen, met het een en ander over gebarenspel en gelaatsuitdrukking.

»De Kleeding" vormt het onderwerp der voorlaatste afdeeling. Hierbij worden belangrijke opmerkingen gemaakt omtrent de kleederdrachten bij verschillende volken, in vroeger en later tijd, en gewezen op de dwaasheden, waaraan men zich maar al te veel schuldig maakt. Met recht vraagt de Schrijver waarom Hamleth altijd verschijnt in het costuum der 15e of 16e eeuw en niet in dat van het oude Denemarken ten tijde van koning Amlet. Niet minder dwaas vond *ik* het indertijd dat men Molières »Geleerde vrouwen" speelde in costuum van Lodewijk XV, terwijl in het stuk over de spelling van Weiland en Siegenbeek werd gesproken.

Op blz. 145 wordt aangeraden om nimmer met een *nieuw* pak voor het voetlicht te verschijnen, omdat men zich in reeds gedragen kleedingstukken doorgaans veel gemakkelijker beweegt. »Onze oude kunstenaars, Snoek en tijdgenooten, kleedden zich bij een nieuw stuk dan ook altijd een uur of wat vroeger dan gewoonlijk, ten einde meer op hun gemak te komen." *Ik* betreur het dan ook, dat men tegenwoordig geen enkele repetitie in *costuum* houdt. Dan toch zou men zich bij een 1e voorstelling meer thuis gevoelen, dan nu meestal het geval is. Bij repetities moet alles veel te overhaast gaan en daardoor is een 1e voorstelling eigenlijk niets meer dan eene generale repetitie. Dit is niet gelukkig voor den schrijver van het stuk, want de critiek keurt licht zijn werk af, zonder genoeg in het oog te houden, dat de schuld voor een groot deel ligt aan de matte en trage uitvoering.

Het boek wordt besloten met opmerkingen over de maatschappelijke verhoudingen der tooneelspelers, over den Regisseur, de oefeningen en de muziekbegeleiding.

Dat het goed zou zijn om een nieuw stuk gezamenlijk driemaal te lezen, voordat men op het tooneel repeteert — spreek ik niet tegen, maar ik geloof tevens, dat het daarvoor wel altijd aan tijd zal ontbreken.

Ziedaar een overzicht van den inhoud van dit werk. De heer Kalff heeft uitmuntende bronnen geraadpleegd, zooals de geschriften van Jelgerhuis, Larive, Gustav Freytag e. a. Ik zal thans tot aanbeveling wel niets meer behoeven te zeggen. Wie ernstig nadenkt over hetgeen in dit boek geleerd wordt zal ongetwijfeld gevrijwaard zijn voor misgrepen en uitersten, die den goeden smaak beleedigen.

Leiden. D. F. v. H.

Over de verhouding van Vrijmetselarij en Loge tot Christendom en Kerk. Voordracht in eene vergadering van predikanten gehouden door Carl Lerp, predikant. Naar het Hoogduitsch. Groningen, J. B. Huber. 1876. 51 bladz. in post 8°. Prijs *f* 0,50.

Evenals men een waar Christen kan zijn zonder tot eenig kerkgenootschap te behooren, kan men Vrijmetselaar wezen zonder lid van een Loge te zijn, en omgekeerd. Deze stelling wordt in dit boekje duidelijk uiteengezet en is de strekking er van. Van het eerste kunnen wij de waarheid dagelijks aanschouwen, en met het laatste zal dit ook wel evenzoo het geval wezen. Om een en ander recht te begrijpen, verwijzen wij naar dit geschrift, dat de lezing overwaardig is.

N. T.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Hoe zij oude vrijster werd. Een Nederlandsch-Indische Roman door M. C. Frank. Schrijfster van »Oost-Indische menschen en dingen geschetst." Leiden, D. Noothoven van Goor, 1877. 2 deelen, 328 en 321 blz. 8°. Prijs *f* 6,90.

In het Januari-nommer van 1875 van dit tijdschrift schreef ik een aanbevelend verslag van »Oost-Indische menschen en dingen" en het is me zeer aangenaam geweest, dat ik in mijn gunstig oordeel niet alleen heb gestaan. Mevrouw M. C. Frank heeft zich in een groot succes mogen verheugen, zoowel met betrekking tot *dat* werk als tot andere novellen, die zij in het licht heeft gegeven. Zij is nu opgetreden met een Roman van grooter omvang, dan zij tot heden schreef en ik houd me overtuigd, dat die ook in nog veel hooger mate de aandacht van het lezend publiek trekken zal. Ik heb dit boek met groote belangstelling gelezen, een belangstelling die telkens toenam, omdat ik er menige bladzijde in aantrof, die van een opmerkingsgave en kracht van voorstelling getuigde, als men zelden aantreft. Ik schreef vroeger omtrent haar: »De Schrijfster is goed thuis in Indië en Indische toestanden. Zij heeft blijkbaar goed rondgekeken, niets is hare opmerkzaamheid ontgaan, en zij bezit daarbij de benijdenswaardige gave, van alleraangenaamst te beschrijven en te vertellen." Dit alles is ook op »Hoe zij oude vrijster werd" toepasselijk, maar tevens blijkt daaruit, hoe zij in menig opzicht groote vorderingen heeft gemaakt. Zij weet hare karakters fijner te teekenen, ze duidelijker in het licht te plaatsen en uit elkaar te houden zoodat men ze telkens weer herkent. Zij toont thans, dat zij niet alleen heldere kleuren, maar ook fijne nuances weet aan te brengen. Geen enkele harer personen is zóó voorgesteld, dat men meenen zou, die in het dagelijksch leven niet te kunnen aantreffen; integendeel men gevoelt als het ware de mogelijkheid, dat het schoon vernis van uiterlijke vormen zoo diepe verdorvenheid bedekken kan.

De heldin, of liever hoofdpersoon van het boek is Louise

van Dam, een jong meisjs, dat als gouvernante in betrekking komt bij de familie Bergers te Batavia. Ik zeide: hoofdpersoon, want ik heb weleens bemerkt dat het publiek, en daaronder ook recensenten aan het woord: *held* of *heldin* van een roman altijd iets heldhaftigs verbinden, alsof zoo iemand een soort van Curtius of Lucretia moet wezen.

Nu, groote, verhevene daden bedrijft Louise van Dam eigenlijk niet. Haar rol is lijdelijk. Zij gedraagt zich deugdzaam, bezit vele talenten en wordt het slachtoffer van den schanddelijksten laster, uitgestrooid door mevrouw Bergers en hare zeer geavanceerde dochter Mathilde. Die laster is de voornaamste reden, dat zij oude vrijster blijft. Zij wijst aan het eind van het boek eenige huwelijksaanzoeken af, welke de Schrijfster »laatste" en »allerlaatste kans" noemt, doch die aanzoeken zijn niet zoo aanlokkelijk om de afwijzing daarvan Louise als een heldhaftige opoffering toe te rekenen. Louise is werkelijk een edele persoonlijkheid, doch die zich onderscheidt door die stille, huiselijke deugd, welke bij de wereld onbekend blijft, omdat ze niet praalt of schittert.

Een tweede vrouwelijke figuur, en zeker in het oog van velen — ik zou haast zeggen ook in mijn oog — de merkwaardigste, is de schoone, en gevaarlijke Mathilde Bergers. De Schrijfster is in het ontwerpen van dat beeld uitstekend geslaagd. Wij zien haar in al hare verblindende schoonheid en zijn getuigen van hare coquette en verraderlijke streken. Haar karakter en hare handelingen leveren het bewijs hoe gevaarlijk voor een meisje zelve het bezit van *schoonheid* worden kan, wanneer zij van jongs af heeft geleerd, daarin al haar kracht te zoeken. De hartstochtelijke liefde, die zij voor Willem van Dam, Louise's broeder, heeft opgevat, is met gloeiende kleuren geschilderd. De lichtzinnige daad, Mathilde's bezoek bij van Dam, is op echt menschkundige wijze voorbereid. Men beseft dat Mathilde in hare stemming tot zooiets in staat kan zijn. Zij weet dat haar minnaar den volgenden dag vertrekken zal, misschien voor altijd, en de eenvoudige vraag der voedster Nenecq is de vonk, die het kruid doet ontvlammen. Bij het in waarheid zeer dramatische en boeiende van deze passage mag ik evenwel de opmerking niet terug-

houden, dat hoofdstuk XXII (2e deel) een zeer gewaagd hoofdstuk is, al heeft de auteur het ook zoo kiesch mogelijk uitgewerkt. De verschijning van den vader, om de dochter te zoeken, is goed aangebracht, ten einde het scabreuze der positie te matigen.

Als hare leidsvrouw op den verkeerden weg zien we ons mevrouw Bergers voorgesteld, die toch tegenover haar man, zooveel goeds vertoont. Waarlijk, mevrouw Frank geeft ons door deze twee dames en hare intriges geen rooskleurig idee van de Indische samenleving, doch naar hetgeen ik weleens van andere zijden gehoord heb, geloof ik niet dat de schets overdreven is. Eene aangename afwisseling in het huisgezin Bergers geeft 1° de »*man en vader*, die evenwel, zoolals vele mans en vaders, weinig in te brengen heeft, en 2° de allerliefste, zachtaardige Anna Bergers, zoo geheel het contrast harer zuster, en daarom ook Willem van Dams uitverkorene.

Dit laatstgenoemde jonge mensch opent eigenlijk het verhaal en houdt ons in het 1e deel wel wat meer met zijne geschiedenis bezig dan noodig is. Als een soort van hors d'oevre beschouw ik daarom den tocht met dien armen krankzinnige naar de badplaats Pelantoengan. In verband met het geheel kon die episode gemist worden, maar niet als model van schilderachtige en levendige beschrijving. Hoe weet de Schrijfster telkens variatie te brengen in dien gevaarlijken toestand en hoe levendig laat zij ons Willems doodsangst medegevoelen!

De nevenpersonen van dezen roman hebben alle iets eigenaardigs. Zooals van Elsen, de ingenieur, die zijn engagement met Louise afbreekt, omdat hij door mevrouw Bergers misleid wordt; Elize, het ontroostbare weeuwtje, dat eigenlijk nooit getrouwd is geweest, en die goedige luitenant Morsch. Waarom de Schrijfster dien man zoo'n leelijken naam heeft gegeven, begrijp ik niet.

In het 26e hoofdstuk laat de Schrijfster Elize délibereeren of zij wel oranjebloesem in haar bruidskrans mag dragen, omdat zij reeds getrouwd is geweest. Als mevrouw Frank eens informeert naar de *ware* beteekenis van oranjebloesem, zooals *mij* die tenminste bekend is, dan zal zij begrijpen dat

Elize daar volstrekt niet over behoeft te aarzelen. Enfin, zij staat niet alleen in hare misvatting, en de meeste bruiden schijnen niet precies te weten, wat zij in haar bruidskrans dragen.

Wat de samenstelling van het boek betreft is het in 't begin en op het laatst wel wat uitvoerig. De boeiendste passages zijn de laatste hoofdstukken van het 1e en de eerste van het 2e deel. Aan het eind vermindert onze belangstelling, waartoe de *titel* van den roman ook wel wat medewerkt. We weten nu toch al van het begin af, dat Louise »oude vrijster" blijft, zoodat zij ook met van Elsen niet meer trouwen zal.

Op blz. 218. 2e deel, wordt in een noot iets gezegd, dat met een vroegere blz. niet rijmt, namelijk dat het Suez-kanaal nog niet bestond en nog een droom was der ingenieurs. Op blz. 19, 1e deel, echter zit Willem een bericht omtrent den oorlog tusschen Pruisen en Oostenrijk te lezen. Nu had die oorlog plaats in 1866 en de reis van van Elsen moet wel zes a zeven jaren later zijn dan het begin van het boek. Wij komen dus in 1872 of 73 en de droom der ingenieurs is verwezenlijkt.

Ziedaar kleinigheden, die iemand ontsnappen, en eigenlijk aan de waarde van een werk niets afdoen.

De twee vignetten zijn goed uitgevallen en de druk is compres maar duidelijk. De wijze van uitgave is zóó, dat men de klacht wel niet zal hooren, van weinig waar voor zijn geld te ontvangen.

Leiden. D. F. v. H.

Vaderlansch Liedeboek, bijeenverzameld door de Vereeniging van Onderwijzers en Onderwijzeressen in het derde district van Zuid-Holland. Twee en driestemmig gezet door R. Hol. Leiden D. Noothoven van Goor. 1877. Prijs *f* — 20.

De reden waarom dit bundeltje wordt uitgegeven vindt men uitvoering vermeld in eene circulaire »Aan de onderwijzers in Nederland," uitgaande van het bestuur van bovengenoemde Vereeniging en de Commissie tot samenstelling van een

Nationaal Liedeboek Daarin wordt gewezen op den ongunstigen toestand, waarin ons Volksgezang verkeert en op de weinige bekendheid met onze waarlijk schoone Volksliederen bij het volk-zelf »Bij ieder Volksfeest toch kan men opmerken, dat eenigen het *Wien Neerlandsbloed* of *Wilhelmus* aanheffen, maar na den 1ᵉⁿ of 2ᵉⁿ regel reeds blijven steken; een enkele moge het tot den 5ᵉⁿ regel brengen, maar het slot gaat gewoonlijk verloren in een wanluidend geschreeuw of in eene triviale variatie.

»Treffend en overtuigend kwam deze onbekendheid uit op den 8ˢᵗᵉⁿ Februari 1874, bij gelegenheid van de viering van het 300jarig bestaan der Leidsche Hoogeschool. Een der nommers van het toen ontstoken vuurwerk zou het beeld van Willem den Eersten voorstellen. Toen het verscheen, omgeven van een gloed van veelkleurig licht, barstte de lang bedwongen geestdrift der duizenden toeschouwers los, en uitte zich in een krachtig *Wilhelmus van Nassouwen*, dat echter reeds na den 1ˢᵗᵉⁿ regel een akeligen dood stierf."

Daarom besloot men onze volksliederen in een bundeltje te vereenigen, en aan de Onderwijzers het verzoek te richten, het boekje op hunne scholen te gebruiken en aan de leerlingen bij het verlaten der school mede te geven.

Ongetwijfeld verdient deze welgemeende poging tot verbetering van ons Volkgezang, de meeste ondersteuning. Het bundeltje, zoo gering in prijs als maar mogelijk is, ziet er goed uit en bevat behalve de meest bekende volksliederen, ook eenige recht zangerige stukjes van Heije, Louwerse, Haanstra enz. De naam van den grooten componist Richard Hol op den titel is tevens een krachtige recommandatie.

Leiden. D. F. v. H.

Aan wie de toekomst? Tijdroman, naar het Duitsch van Max Ring, door G. P. Kits van Heyningen. Deventer, A. ter Gunne, 1877. Twee Deelen. 298 en 308 in gr. 8°. Prijs *f* 5,25.

De titel van het oorspronkelijke is *Unfehlbar*, de vertaler heeft echter daarvoor dien gesteld, welke hierboven is opge-

geven. Deze roman speelt namelijk inzonderheid op godsdienstig terrein, en wij worden in kennis gebracht met Joodsche en Christen-huisgezinnen. Het doel daarbij is den lezer de vraag voor oogen te stellen, aan wie de toekomst wezen zal op het gebied van kerkelijke en godsdienstige meening. Opgelost wordt die vraag echter niet; er zal nog voorzeker heel wat tijd verloopen en zeer veel moeten gebeuren eer die vraag geen vraag meer zijn zal, en wij twijfelen er aan of dit wel ooit het geval zal wezen.

Eerst worden wij bij eene Joodsche familie ingeleid, allen brave menschen, op wier wandel niets valt aan te merken, maar toch verschillend van geestrichting. De liberaalste is een jong mensch, die na, nog niet lang gehuwd te zijn geweest, als vrijwilliger dienst neemt bij het leger, ten gevolge eener oproeping in 1815 in Duitschland gedaan. Hij heeft zich zeer dapper gedragen, is daarom tot luitenant bevorderd en met het ijzeren kruis gedecoreerd. Gedurende zijne militaire loopbaan heeft hij echter, in den omgang met niet-Joden, zoo veel van zijn voorvaderlijk geloof van zich afgeschud, dat er weinig meer van overgebleven is. Bij de zijnen teruggekomen, wil hij gaarne ook daar in zijn militairen rang blijven dienen, maar dit is onmogelijk, — omdat hij een Jood is. Wil hij loterijcollecteur of zoo iets worden — zeer gaarne, maar als Jood zou hij in den dienst zijnen minderen geen ontzag inboezemen. Dit geeft tot hevige huiselijke tooneelen aanleiding; hij verdwijnt eindelijk, zijne vrouw sterft en laat een dochtertje na, dat zich reeds als kind door hare schranderheid en bevallig voorkomen bijzonder onderscheidt.

Van hem zelven hooren wij echter, dat hij tot het Christendom is overgegaan, eene belangrijke betrekking bij de financiën bekleedt, de dochter van eene Roomsch-Katholieke barones gehuwd en bij deze twee kinderen verwekt heeft, waar van de oudste, een zoon, in de Hervormde, en de jongste, eene dochter, in de Roomsch-Katholieke kerk gedoopt is. Dat hij zelf een gedoopte Jood is, reeds eene vrouw heeft gehad en vader van eene dochter is, heeft hij echter aan zijne tweede gade en hare moeder verzwegen, en nu volgt een zamenweefsel van listen en lagen der Jezuïten, die zich daar

te lande bevinden. Deze gelden echter niet hem alleen, maar ook andere familiën daar in de omstreek. Wij kunnen van dit alles echter geen schets geven, want het verhaal is zeer ingewikkeld, en moeten dus verder naar het boek zelf verwijzen, dat wel door niemand onvoldaan uit de hand zal worden gelegd. De gewone lezer vindt hier alles wat van zijne gading geacht kan worden, en de eene verrassende uitkomst volgt de andere op. Maar de denkende lezer vindt hier ook veel wat hem boeien zal; want voor het verstand heeft de zeer bekwame schrijver mede gezorgd, en hij is zoo meester van zijn stijl en de behandeling van het onderwerp, dat in het werk letterlijk geen enkel woord te veel is en ook geen enkel gemist kan worden.

Om intusschen de strekking er van het best te doen kennen, weten wij niets beters dan er het volgende uit over te nemen. Wij zijn ten huize van zekeren Frank, een liberalen Jood, en ook niet-Joden zijn zijne bezoekers. Nadat er over godsdienstzaken gesproken is en hem eindelijk verzocht wordt om ook zijn gevoelen in deze te zeggen, neemt hij glimlachend een boekje, dat er niet nieuw meer uitziet, daar het van veel gebruik getuigt, in de hand, en leest er het volgende uit voor:

»Ik heb er mij dikwijls over verwonderd, dat menschen, die zich beroemen tot den christelijken godsdienst te behooren, den godsdienst van liefde, opgeruimdheid, vreedzamen zin, deugd en trouw, elkander met de bitterste hardheid bestrijden en met fellen haat vervolgen. Naar de oorzaak van dat kwaad zoekende, vond ik die hierin, dat voor den grooten hoop de godsdienst bestaat in den dienst der kerk als de hoogste plicht, terwijl zij hare ambten als winstgevende prebenden aanzien en zich geroepen achten, de geestelijken in eere te houden. Zoodra dat misbruik de kerk insloop, kregen ook de slechtsten lust, de heilige bedieningen waar te nemen, en het verlangen om den heerlijken godsdienst te verbreiden ontaardde in lage hebzucht en geldgierigheid, zoodat de tempel veranderde in een schouwburg, waar geen herders en leeraars werden gehoord, maar sofisten, die er niet op uit waren, het volk te onderwijzen, maar alleen bewondering op te wekken, de andersdenkenden openlijk aan te vallen, en

slechts dat te verkondigen, wat nieuw en ongewoon schijnt en aan den grooten hoop best bevalt. Hieruit bestond natuurlijk groote strijd, vijandschap en een gevoel van haat, dat de tijd niet vermocht uit te dooven."

»Voortreffelijk!" riep de directeur vol bewondering.

»De papen zijn van alles de schuld," merkte de apotheker aan.

»Wilt gij niet verder lezen?" vroeg de burgemeester.

»Vandaar," zoo vervolgde de heer Frank, »dat het niet te verwonderen is, als er van de oude godsdiensten weinig anders is overgebleven dan de uitwendige eeredienst, waardoor de groote hoop God meer schijnt te vleien dan te aanbidden, en dat het geloof ontaard is in lichtgeloovigheid en vooroordeel. En welke vooroordeelen! De zoodanigen, die den mensch van een redelijk wezen verlagen tot een dier, wijl zij hem beletten zijn vrij oordeel te gebruiken en waarheid en leugen van elkander te onderscheiden; vooroordeelen, die in het leven schijnen te zijn geroepen met de bedoeling, om het licht der kennis geheel en al uit te dooven. De vroomheid, o onsterfelijke God! bestaat in wanstaltige geheimenissen, en menschen, die het gezond verstand verachten en de kennis, als van nature bedorven, verwerpen, worden, zeker geheel ten onrechte, er voor gehouden in het uitsluitend bezit te zijn van het goddelijk licht. *En toch, als zij slechts een vonkje van het goddelijk licht in zich hadden, zouden zij op hun waanzin niet zoo prat gaan, maar God verstandiger weten te vereeren en, gelijk nu door haat, zich door liefde van anderen willen onderscheiden.*"

Toen de heer Frank het oude, versletene boekje weer op de tafel lei, heerschte er eene diepe, plechtige stilte. Hij zelf had, door de ondergaande zon beschenen, het aanzien van een eerwaardig priester van den waarachtigen God, een apostel der eeuwige liefde; zijne toehoorders schenen een vrome, met heilige aandacht bezielde gemeente.

»Maar wie," zoo vroeg eindelijk de directeur, »heeft deze heerlijke woorden geschreven?"

»Benedictus Spinoza," antwoordde de heer Frank langzaam, terwijl hij het hoofd eerbiedig ontblootte.

»En hoe heet dat boek?"

»Theologisch-staatkundige Verhandeling, bevattende eenige stukken, waarin bewezen wordt, dat de vrijheid tot het beoefenen der wijsbegeerte niet alleen zonder schade voor het geloof en den vrede door den staat kan worden toegestaan, maar dat zij juist aan het geloof en den vrede bevorderlijk is."

»Daar staat een motto op den titel," zei Markus Levy, die het boek in handen had genomen, »een woord uit de Brieven van den Evangelist Johannes: *Hieraan kennen wij, dat wij in Hem blijven en Hij in ons, omdat Hij ons van zijnen geest gegeven heeft.*"

Men kent nu den geest — den goeden geest — van het werk zelf. Thans nog een enkel woord over de vertaling. Deze is over het geheel wel goed, maar de laatste hand ontbreekt er toch alweder aan. Zekere Joodsche onderwijzer — de hierboven genoemde Markus Levy — wordt in het oorspronkelijke *Schuler* genoemd; dit wordt door *scholier*, in plaats van door *leermeester* vertaald. *Heerloos* goed vonden wij in plaats van *onbeheerd*; *als* voor *dan* komt ieder oogenblik voor; met de geslachten is het doorgaans slecht gesteld, en de interpunctie laat, als naar gewoonte, zoo veel te wenschen over, dat men een zin dikwijls moet herlezen voor dat men de bedoeling begrijpen kan. Maar genoeg hierover! Het werk zelf is uitstekend, en daarom willen wij bij deze tekortkomingen niet langer stilstaan.

H. F.

Rothenstein. Oorspronkelijk Verhaal door Theo Becker. Utrecht Van Hoften, 1877. 284 bladz. in gr. 8vo. Prijs. *f* 2,80.

Rothenstein, — de voornaamste plaats der handeling — Theo Becker, — de naam van den schrijver, en verder, wanneer men het boek opslaat, het klinkt alles Duitsch. Indien niet op den titel »oorspronkelijk verhaal" gedrukt stond, zouden wij zekerlijk meenen eene vertaling uit het Hoogduitsch voor ons te hebben. Maar eigenlijk gezegd doet het weinig ter zake of deze novelle oorspronkelijk of vertaald zij, daar er niet veel

goeds, maar ook juist geen kwaad van te zeggen is. Niet veel goeds gelieve men in dien zin op te vatten dat de schrijver noch door fraaie of juiste karakterteekening, noch door bizondere toestanden of verwikkelingen uitmunt, welke eenigszins kunnen wettigen dat hij zich als oorspronkelijk schrijver laat gelden. Het verhaal is een *dacapo* of *reproductie* van vele verhalen van dien aard, en daar wij uit dien hoofde van den redacteur, die inmiddels wellicht de kritiek van een belangrijker boek ter perse legt, niet veel plaatsruimte mogen vragen, vatten wij den gang van het verhaal in slechts weinige woorden samen.

Het is de geschiedenis van Adolf von Marlow, die het als huzaren-officier wat te bont maakt, bij zijn' vader in ongenade valt, en daardoor genoodzaakt is het vaderland en zijne geliefde Emma, eene door zijn vader aangenomen weeze, te verlaten, en de wijde wereld in te gaan. Wanneer het na verloop van jaren den vader gebleken zou zijn, dat de zoon een braaf mensch geworden was, zou hij misschien tot vergeven gestemd zijn. Dit zou dan ook wel plaats gegrepen hebben, indien de broeder en zuster van den ouden von Marlow de brieven van den neef niet onderschept hadden, ten einde daardoor elke poging tot verzoening te verijdelen; want werd Adolf niet meer in genade aangenomen dan werd hun zoon Lodewijk met der tijd de opvolger of erfgenaam der adellijke goederen van Rothenstein. Al spoedig bemerkt von Marlow, die drie jaren heeft geleden, zooals een vader lijden kan, het bedrog en trekt zich de lage handelwijze zijner bloedverwanten in die mate aan, dat hij plotseling aan eene beroerte sterft; terwijl de broeder krankzinnig wordt.

Deze treurige en heftige tooneelen op Rothenstein worden afgewisseld door het verhaal der lotgevallen en zwerftochten van Adolf. Deze begeeft zich inmiddels naar Amerika; wordt artist in een paardenspel, doch breekt door een ongeluk met zijn paard een been waardoor hij deze *carrière* moet vaarwel zeggen. Daarna is hij ten prooi van de diepste armoede en ellende; wordt orgeldraaier, en trekt als zoodanig door zijn schoone stem de aandacht van een vermogend man, die hem voorthelpt; waarna hij als operazanger beroemd wordt. Hij

doet eene kunstreis door Europa; komt op Rothenstein, en wat er verder volgt: dat hij zijne geliefde Emma wedervindt; met haar huwt; — dat de deugd beloond en de ondeugd gestraft wordt, dit alles kunnen onze lezers wel raden, zonder dat zoowel het een als het ander haarfijn wordt uitgeplozen.

Hoewel wij aan dit verhaal geen uitbundigen lof kunnen toezwaaien, zoo moet toch erkend worden dat er weinig onwaarschijnlijkheden in voorkomen, en de schrijver door een levendigen verhaaltrant en vrij goeden stijl de aandacht wel weet te boeien. Als een verdienste mag tevens aangemerkt worden, dat in het geheele verhaal niets voorkomt waardoor de goede zeden geweld worden aangedaan. en veeleer mag gezegd worden (hetwelk met vele hedendaagsche romans niet het geval is,) dat het eene zedelijke strekking heeft, waarom wij het leesgezelschappen en vooral leesbibliotheeken, welke die moreele strekking niet te ouderwetsch vinden, wel ter lezing kunnen aanbevelen. Ten slotte moeten wij den Uitgever nog zeggen dat hij gerustelijk het titelvignet achterwege had kunnen laten, daar dit niet door fraaiheid van teekening of ordonnantie uitmunt. Dergelijke misgeboorten zijn een wezenlijke belemmering voor het debiet.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Uit het leven der dieren. Hun denken, willen, werken en gevoelen. Populair-wetenschappelijke op waarneming gegronde onderzoekingen over de mieren, bijen, wespen, spinnen en kevers. door Dr. Louis Büchner. Uit het Hoogduitsch vertaald door R. E. de Haan. Directeur der rijks hoogere burgerschool te Winterswijk. — Nijmegen. Blomhert en Timmerman 1877. In 6 afleveringen à *f* 0,40.

De vogel. Natuurstudiën van J. Michelet. Tweede druk. Nijmegen. Blomhert en Timmerman. In 3 afleveringen à *f* 0,75.

Beide werken, die bij veel overeenstemming ook groot ver-

schil toonen, willen wij te gelijk beschouwen. Beide schrijvers stellen zich ten doel ons tot gids te verstrekken in een merkwaardig gedeelte der organische wereld, om ons daar veel schoons en wonderbaars te doen aanschouwen: Büchner in het leven der insecten, Michelet in dat der vogels. Beide gelooven, dat de dierenwereld tot stand kwam door voortdurende langzame ontwikkeling; dat soorten ontstaan, bloeien, kwijnen, uitsterven; dat het geestelijke van den mensch reeds in de dierenwereld ontwaakt; dat de gansche natuur één groot geheel vormt. Daarentegen verschilt hun arbeid naar aanleiding, doel en aard. Büchner wordt gedreven door de zucht om strijd te voeren tegen de voorstanders der levenskracht en van het instinkt, als plaatsbekleeder van het menschelijk verstand en rede bij de dieren: zijn doel is verdediging en verspreiding zijner wijsgeerige natuurbeschouwing. Michelet zoekt in de studie der natuur ontspanning en verademing om den last der tijden, het leven, den arbeid, de geweldige schokken zijner dagen met frissche kracht te kunnen doorstaan; liefde te kweeken voor zijn vogels was zijn doel, opwaarts te streven met koenen vleugelslag van het vogelnest tot het wereldplan, van het vogel-ei tot het scheppingsverband, van des vogels minbetoon tot de liefde Gods, de gedachte, die hem bezielde.

Büchners boek is bijna uitsluitend een werk van verstand en rede, waarbij het gevoel het zwijgen werd opgelegd, geheel het werk van den man der wetenschap; dat van Michelet vindt zijn kracht in warm gevoel en vast geloof, dankt zijn bestaan aan de harmonische samenwerking van man en vrouw, van rede en gevoel, is het werk van den waarnemer, denker, dichter. Het is, als of bij beide schrijvers de aard van het onderwerp zijn stempel op hun arbeid heeft gedrukt; Büchner feiten verzamelend, beschouwend, verwerkend met den noesten ijver, die zijn evenbeeld vindt bij mier en bij; Michelet ons, als op de vlugge wieken zijner vogels, nu eens binnenleidend in zijne vriendelijk landelijke omgeving, dan ons den weg wijzend in zijn nationaal museum, om ons straks den verpestenden doodsadem te doen gevoelen in de wouden der keerkringlanden, te midden van den rijksten kleurenpracht der tropische bloemen- en dierenwereld.

Toch, bij al dit verschil, ontmoeten beide schrijvers elkaar in hunne liefde tot de natuur; verschillend wel weder, voor Büchner geworden uit en door zich zelve, voor Michelet het werk van een liefdevol schepper, maar toch voor beiden een bron van edel genot, dat zij ook hunne lezers willen doen smaken. Te recht mocht dan ook Büchner in zijn voorrede schrijven: »Zelfs hij, die van de *wijsgeerige* waarde of draagkracht der hier medegedeelde waarnemingen niets wil weten, en die slechts onderhoudende lectuur, of onderhoudende en daarbij leerrijke lectuur zoekt, zal zich, naar ik vertrouw, evenmin teleurgesteld vinden."

Wie het verschenene van beide werken gelezen zal hebben, zal zeker verlangend naar het volgende uitzien, terwijl de inhoud van een bericht in eerstgenoemd werk »dat de in dit werk behandelde diersoorten nagenoeg allen in Nederland voorkomen, en men dus het gelezene door eigen waarneming bevestigd kan zien, niet weinig zal bijdragen om de aantrekkelijkheid van dit interessante boek te verhoogen."

V. Dr. T.

Van kind tot vrouw, door M. van Walcheren, Schrijfster van »Penserosa." Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. 1876.

Het gebeurt soms dat kinderlooze echtgenooten een vreemd kind tot zich nemen en als het hunne opvoeden, om daardoor eenige vergoeding te vinden voor hun gemis. Over het algemeen is die handelwijze niet aan te raden. Kiest men een jeugdig lid der familie tot pleegkind dan heeft men nog de beste waarborgen, maar is het een kind van onbekende behoeftige lieden, dan zijn de gevolgen meestal verre van aangenaam.

In bovengenoemden Roman wordt Hansje, het jongste dochtertje van den doodarmen schoolmeester Bartholds te Elsdorp, door den heer van Rhenenvoorde te Haarlem als kind aangenomen, nadat zijn eigen dochtertje Lenore overleden is. De moeielijkheden, die men in dergelijke gevallen later onder-

vindt: dat namelijk de behoeftige familieleden van het pleegkind maar al te veel de nauwe relatie tot hun finantieel voordeel exploiteeren, doen zich hier niet voor. De familie Bartholds is hoogst bescheiden, — zelfs meer dan in de werkelijkheid het geval is, — en mag ten aanzien van de voornaam opgevoede zuster meer een steun dan een last heeten. Bij de Schrijfster staat die familie dan ook geheel op den achtergrond, en is Hansje of Johanna, (zooals men haar herdoopt heeft) de persoon, waarop zij in het romantisch tafereel het volle licht laat vallen. Aan haar karakter is de grootste zorg besteed. Wij zien haar van het eerste oogenblik waarop zij buiten haar toedoen in eene voor haar geheel vreemde omgeving wordt overgebracht, totdat zij als bruid en jonge vrouw opnieuw een anderen werkkring binnen treedt. Tusschen die twee tijdpunten liggen jaren van schuldelooze vreugde, jaren van schoone illusies en hoop op een heerlijke toekomst, maar ook gevolgd door een tijd van bittere teleurstelling, vernedering en zielsverdriet. En onder dat alles de ontwikkeling van het kleine, teedere knopje tot een schoone, geurige bloem! Ontwikkeling van het jeugdige gemoed in den bangen strijd des levens, tot hetgeen het volgens den voortreffelijken aanleg worden kon en worden moest.

Ongetwijfeld zal aan dit boek bij de meeste lezers en lezeressen een gunstig onthaal te beurt vallen. De Schrijfster weet ons van de eerste bladzijde tot de laatste te boeien, doordat zij geen noodeloozen onthaal van woorden gebruikt, maar in een levendigen aangenamen stijl zegt, wat zij zeggen wil. De toestanden, waarmee wij bezig worden gehouden, zijn wel geschikt om onze belangstelling gaande te maken, waartoe ook medewerkt, dat die in het dagelijksch leven niet onmogelijk zijn. Geene opeenstapeling van verwikkelingen vinden we hier. De loop van het verhaal is natuurlijk en geleidelijk, terwijl over alles een zekere poëtische tint ligt verspreid, die ons weldadig aandoet.

De eerste hoofdstukken trokken me reeds dadelijk aan. De heer van Rhenenvoorde doet den schoolmeester Bartholds het voorstel om het kleine Hansje tot zich te nemen. Hoe aandoenlijk is de strijd van dien zwakken vader geschetst, die zijn kind eerst niet kan afstaan, maar zich door zijne zeer prac-

tische oudste dochter Maria laat overreden. Hoe levendig staat die kleine Lize in haar droefheid en drift voor ons, als men haar zusje van haar wegneemt. Luister naar hetgeen ons verhaald wordt, als het rijtuig met den heer van Rhenenvoorde en het kleine Hansje vertokken is. — De verstandige redeneeringen van Maria hebben getriomfeerd; de koop is gesloten. Hansje zou het immers bij dien rijken mijnheer veel beter hebben. De schoolmeester zou jaarlijks twee honderd gulden ontvangen, terwijl het geheele gezin nu van gebrek bijna omkomt. Allen zouden bij Hansjes vertrek winnen — en zie, tegen zooveel koel overleg was Bartholds niet bestand geweest. Hij had zijn geliefd kind voor altijd afgestaan. Lize had na een hevigen uitval moeten zwijgen, want Maria had haar van *zelfzucht* beschuldigd, alsof zij haar zusje een beter lot misgunde. Zij had daarop Hansje zien wegrijden en had in wanhoop haar gelaat verborgen in de scherpe meidoorn-takken, door het kleine meisje nog kortelings geplukt. Toen, terwijl zij luid zat te snikken, was haar vader bij haar gekomen om haar te troosten, maar de kracht begaf hem en hij schreide met haar mee.

»En waar was Maria?" lezen wij verder »zij, die allen zoo koelbloedig was voorgegaan? — Achter het schoolgebouw lag een klein bleekveld; daar was zij bezig eenig linnengoed op het gras uit te spreiden. Hare oogen waren droog, hare lippen gesloten, haar bewegingen rustig en vlug als altijd. Niets verried, dat ook in haar binnenste een strijd werd gestreden. Daar was het of haar een schok door de leden voer. Zij hield een klein, vochtig kousje in de hand. Dat kousje, o! zij herinnerde het zich wel. Gisteren pas had zij het uitgetrokken en was er een warm, rond voetje uit te voorschijn gekomen, een voetje, dat zich dartelend naar haar had uitgestoken en zich vervolgens tegen haar lippen had gedrukt om gekust te worden, een voetje, dat zij nu nooit meer kussen zou. — Het kleine kousje gleed op den grond, de hardgewerkte handen werden voor het gelaat geslagen, dikke tranen vloeiden tusschen de vingers en half gesmoord door het snikken, klonk de pijnlijke kreet: O God! wat heb ik gedaan!"

Lezers, heb ik wel ongelijk, wanneer ik zeg dat hier de

natuur op den voet gevolgd is, en dit tafereeltje van diep gevoel getuigt?

Niet minder aandoenlijk is de ontvangst beschreven, die Hansje bij mevrouw van Rhenenvoorde te beurt valt. De goedhartige, maar niet fijngevoelige man verkeerde in de vaste overtuiging dat zijne vrouw verrukt zou wezen over het geschenk dat hij meebracht, maar hij ziet zich bitter teleurgesteld. Helène, nog altijd treurende om het verlies van hare dierbare Lenore, begrijpt niet hoe het mogelijk is dat haar man met een *vreemd* kind haar verlies vergoeden wil.

De wond wordt opnieuw opengereten, en met hevigheid stoot zij Hansje van zich af. Maar een beter gevoel komt boven; zij beseft hoeveel verdriet zij haar man zou doen door vol te houden; om zijnentwil geeft zij toe en van nu af aan is de edele Helène voor het kleine meisje de liefderijkste moeder.

Zoo volgen wij Hansje of Johanna op haar bloemrijk levenspad. Al wat rijkdom kan geven omringt haar. Zoo wordt het *kind* een bevallige jonkvrouw. De heldere lucht begint langzamerhand bewolkt te worden. Hare innig geliefde pleegmoeder sterft, en later vindt zij zich in hare liefde teleurgesteld; want de man, dien zij bemint, blijkt haar niet waardig te zijn.

Het karakter van dien minnaar Alexander de Wilt is goed geteekend. Hij is iemand zonder vastheid van beginselen, maar toch niet slecht. Alleen is het de vraag of zijne handelwijze jegens Dr. Brontsheim niet te edel is om met zijn karakter te strooken. Op dat bezoek bij den doctor, waarbij hij dezen vraagt of hij Johanna liefheeft, daar hij hem niet in den weg wil staan en bij een toestemmend antwoord terug zal treden, op dat bezoek heb ik een aanmerking. Alexander maakt hier een beteren indruk dan Dr. Brontsheim. De eerste wil den laatsten een vriendschapsdienst bewijzen en wordt met smaadredenen beloond. Het is waar, dat zijne liefde voor Johanna den schijn had niet van de echte soort te wezen, doch niettemin verdient iemand, die zijn liefde voor een oud vriend opoffert, wel eenige waardeering. De Schrijfster vat hier de zaken op een zeer strenge manier op, maar dan

had zij niet moeten vergeten, dat die strenge Dr. Brontsheim hier ook niet precies deugdzaam handelt, want hij ontkent zijne liefde voor het meisje. Hier is hij niet oprecht en onoprechtheid is nooit verschoonbaar. De trotsche Brontsheim verwijt de Wilt, dat hij flauw genoeg is om zijn vriend de voorkeur bij het voorwerp zijner liefde te laten, maar nu begaat hij dezelfde flauwheid door te *zwijgen* en werkeloos te blijven, terwijl hij weet dat Alexander geen geschikt echtgenoot voor haar is. Had hij ronduit gezegd dat hij Johanna liefhad, dan ware de Wilt teruggetreden en het meisje voor veel gevaar en verdriet bewaard gebleven. In Brontsheims karakter vertoont zich hier eene overdrijving, die deze anders zoo schoone figuur schaadt. Eene tweede opmerking geldt dien burgemeester Van Breevelt, die in zijn liefdeshistorie veel op Brontsheim gelijkt. Nu zijn de mannen, die aan een hopelooze liefde getrouw blijven, niet talrijk genoeg om in één roman door *twee* exemplaren vertegenwoordigd te worden.

De arme Johanna doet eene grievende ondervinding omtrent Alexander op en te midden dier beproeving voert haar pleegvader eene tweede echtgenoote in zijn woning, die haar maar al te duidelijk laat gevoelen, dat zij het genadebrood eet. Hoe dit alles een heilzamen invloed op haar uitoefent, haar vormt en opleidt tot hare ware bestemming, wil ik hier niet beschrijven. Het is beter dat mijne lezers en lezeressen zelven dezen inderdaad schoonen roman ter hand nemen; zij zullen dan zeker in mijne bewondering deelen en bij het einde der lectuur zich met mijn wensch vereenigen om nog menigmaal van dezelfde Schrijfster een werk te mogen ontvangen, dat zoo goed gedacht en zoo boeiend geschreven is.

Leiden. D. F. v. H.

Jozua Haggards dochter, door Miss Braddon. Naar het Engelsch, door A. A. Deenik, M. Lz. Haarlem. de Erven Loosjes. 1877. 2 dln. 377 en 321 bladz. in gr. 8°. Prijs: *f* 6.60.

Met oprechte bewondering voor het vruchtbaar talent van

Miss Braddon, nam ik dit nieuwe voortbrengsel van hare onvermoeide pen ter hand, mij voorbereid houdende op de gewone aaneenschakeling van treffende en hartstochtelijke tooneelen, gemengd met de noodige dosis geheimzinnigheid en toevalligheden, welke doorgaans hare pennevruchten kenmerken, en voor velen tot eene zeer gezochte, boeiende lectuur maken.

Afgaande op veler voorliefde voor het genre, waarvan Miss Braddon zulk eene ijverige vertegenwoordigster is, twijfel ik er niet aan, of Jozua Haggards dochter zal reeds voor vele leesgezelschappen aangekocht zijn, en met welgevallen ontvangen worden. Ik ben evenwel niet geheel zonder vrees, dat deze roman dezen en genen eenigermate zal teleurstellen, omdat het een wat al te kalm, om niet te zeggen eentonig en misschien ook wel een wat heel gerekt verhaal is. Er is weinig leven, weinig handeling en dus weinig variatie in. Het geheele eerste deel leest men door, zonder in eenige spanning te geraken of nieuwsgierig te worden naar den verderen loop der gebeurtenissen, want er is geen spoor van geheimzinnigheid in te vinden. Eerst in het tweede deel komt er eenige meerdere aktie, door het onverwacht spoorloos verdwijnen van een der hoofdpersonen, het daarop gevolgde vermoeden van een gepleegde misdaad, het opsporen van den dader en al het raadselachtige, waartoe een en ander aanleiding geeft. De oplossing volgt natuurlijk ten laatsten, maar de eindindruk zal waarschijnlijk door het meerendeel der lezers niet geheel bevredigend geacht worden, omdat het laatste gedeelte van het verhaal wel wat heel somber is.

Jozua Haggard is een door en door eerlijk en rechtschapen winkelier, en meteen een soort van Methodisten prediker, die geregeld godsdienstoefeningen houdt en heel veel bidt en preekt. Zijne dochter is een vroom, lijdzaam en geduldig meisje, — wat al te vroom en geduldig haast om niet wel eens wat vervelend gevonden te worden. Behalve uit deze twee bestaat Jozua's huisgezin nog uit eene ongetrouwde zuster, een volmaakt model van eene zuinige en zorgvuldige huishoudster, maar niet zeer aangenaam in den omgang, omdat zij wat lastig van humeur en wat scherp

van tong is, — en eindelijk Jozua's eenige zoon Jim, een echt natuurlijke jongen, die veel van zijne zuster houdt, den noodigen eerbied heeft voor zijn vader, maar met diens altijddurend bidden en preeken niet dweept, en gedurig overhoop ligt met zijne tante, vooral als 't middagmaal wat schraal is uitgevallen of 't recept der pudding, die zij voorzet, wat heel alledaagsch is.

Tante Judith en Jim, schoon geen hoofdpersonen, zijn een paar figuren, die ik niet gaarne zou gemist hebben, omdat deze twee nog eens wat leven brengen in de eentonigheid van het geheel, — ik zou haast zeggen omdat zij de eenige natuurlijke karakters zijn, waarmede wij te doen krijgen, gewone menschen, zooals wij ze allen in de werkelijkheid kennen en geen stijve boekenbeelden, die van een ander geslacht zijn dan wij en allen met wie wij gewoon zijn om te gaan.

Met waardeering der verdiensten van Miss Braddon als romanschrijfster, en die ook in dit verhaal niet te miskennen zijn, heb ik toch geen moed genoeg om de kennismaking met Jozua Haggards dochter onbepaald aan te bevelen. Ik wil echter ook niemand de lezing ontraden, want het kan wel zijn, dat het enkel aan mijn smaak, of mijn gebrek aan smaak ligt, dat de lezing mij niet zooveel genot heeft geschonken, als ik gehoopt had, en meermalen in andere romans gevonden heb.

L. v. W.

Hoe wij huishielden zonder Meiden, door eene dame, die raad weet. Met een brief, als inleiding, van Tante Martha aan Nicht Alida. Leiden, E. J. Brill. 1876. 117 bladz. en VII kl. 8°.

Ofschoon het al eenigen tijd geleden is dat dit boekje verscheen, is het onderwerp zeker nog niet verouderd en zal nog voor de meeste dames van groot belang zijn. Van alle quaesties die er zijn: de Oostersche quaestie, de Romeinsche quaestie, de Sociale quaestie, gaat de dienstboden — dito ons het

meest van nabij aan. We hooren dagelijks klachten over luie, oneerlijke en onzedelijke dienstboden. Wie eens op dat punt aan den sukkel raakt, kan maar geen goede meid meer krijgen. Daarom is een Engelsche dame op het idee gekomen, om eens duidelijk door een voorbeeld aan te toonen, hoe goed men die onhandelbare schepsels zou kunnen missen en hoe men het gewone werk veel beter zelf zou kunnen doen. In bovenstaand werkje, van hetwelk in het Engelsch tienduizend exemplaren zijn verkocht, maken wij kennis met eene familie te Brighton, bestaande uit man, vrouw en drie dochters, die door het gedurig veranderen van dienstboden tot wanhoop is gebracht. De oudste dochter Florence stelt voor om geene meiden meer te huren, maar met hare zusters de vacante plaatsen te vervullen. Het plan gelukt uitstekend. Het eten wordt veel lekkerder en goedkooper klaar gemaakt en de heele boel ziet er veel zindelijker uit dan vroeger. Dit alles laat zich ongetwijfeld mooi aanzien, maar het ensemble maakte op ons toch meer den indruk van eene Utopie, dan een schets uit het dagelijksch leven. De mama is bijv. een genie op het stuk van koken, de dochters (twee reeds volwassen) zijn allen even lief en even handig, ja eigenlijk volmaakt. Wanneer nu daarentegen een mama niet veel van de kookkunst weet, de dochters een zuur gezicht zetten als zij hare Fransche of Duitsche lectuur moeten verlaten, of wat nog erger is als er een stuk of drie schreeuwende kinderen zijn — dan komt er wat anders kijken! De schrijfster heeft dan ook waarschijnlijk alleen willen bewijzen, dat dames niet zoo volslagen afhankelijk van hare meiden behoeven te wezen, wanneer zij zelve ook eens de handen uit den mouw steken. Met die waarheid zijn wij het eens, al gelooven wij niet dat wij de dienstboden gemakkelijk kunnen ontberen. Hun werk is niet geschikt voor een zachte dameshand, en aardappelen schillen met *handschoenen*, gaat toch niet.

We bevelen dit aardige boekje gaarne aan. Menige dame zal er zich mee amuseeren en nut trekken uit de vele recepten om blancmangé, appeltaart en meer verleidelijke gerechten te fabriceeren. De brief van Tante Martha bevat nuttige lessen.

Noord- en Zuid- Nederlandsche Tooneelalmanak voor 1877, onder Redactie van N. Donker. Amsterdam, G. Theod. Bom. 1877. Prijs *f* 2.50.

Deze almanak maakte ditmaal al dadelijk een aangenamen indruk op, mij omdat ik tegenover den titel het portret aanschouwde van een onzer bekwaamste en beminnenswaardigste artisten: den heer J. Tjasink, thans een welverdiende rust genietende in het bloemrijke Haarlem, maar vroeger jarenlang tooneelspeler en mede-directeur van den Amsterdamschen schouwburg. Zijn portret te geven in het karakter van Thomasvaer in het bekende kluchtspel »Kloris en Roosje," was goed gezien. Als zoodanig toch heeft hij zich eene groote vermaardheid verworven en ieder Amsterdammer vooral heeft de aangenaamste herinneringen van dien jovialen, goedhartigen Thomasvaer en zijne waardige huisvrouw Pieternel, alias mw. Stoetz-Majofski! De afbeelding is genomen naar de photographie, van welke ik ook een exemplaar in mijn portrettenverzameling bezit, en terwijl houding en voorkomen niets te wenschen overlaten is de teekenaar met het gelaat minder goed geslaagd. We hebben hier alweer meer een costuumplaat dan een e'genlijk gezegd portret. Ik zou Redactie en Uitgever aanraden om voortaan de artisten altijd in de een of andere rol voor te stellen, zooals nu ten opzichte van den heer Tjasink geschied is. Wanneer de gelijkenis dan niet sprekend is, zal een dergelijke plaat toch altijd meer voldoen dan bijv. nu het portret van den heer Driessens, dat letterlijk niets gelijkt op dien acteur, wiens photographie ik er ten overvloede nog mee vergeleek. Ware Driesens nu afgebeeld geworden in de rol van Paljas of van den Goochelaar, dan zou ons toch altijd zijne persoonlijkheid in verband met zijn spel voor den geest worden geroepen.

De Almanak wordt weder geopend door een Kalender met Historische aanteekeningen, waaraan de Uitgever bij voortduring veel zorg besteedt. Het samenstellen van zoo'n Kalender moet ieder jaar moeilijker worden en daarom wensch ik den heer Bom van ganscher harte de meeste hulp en ondersteuning toe.

Op den Kalender volgt een Staat der Noord- en Zuid-Nederl. tooneelgezelschappen van Sept. 1876 tot Mei 77, waarop voorkomen: De Vereeniging »Het Nederl. Tooneel" voor *Amsterdam* en *'s Gravenhage*; Grand- Théâtre van A. van Lier in de Amstelstraat geheel ingericht voor Hoogduitsche voorstellingen; Theater Frascati, in de Nes, onder directie van Prot en Kistemaker; (de heeren N. Judels en L. Bouwmeester hebben geen staat van hun gezelschap ingezonden); Theater Tivoli in de Nes onder directie van L. M. Roos; Grand Salon, Schans bij de Weteringbarrière, onder directie van W. J. Grader, allen: te Amsterdam; de Nieuwe Rotterdamsche Schouwburg-vereeniging, directeuren Legras, v. Zuylen en Haspels; Schouwburg van Antwerpen onder bestuur van Victor Driessens; en Minard-Schouwburg te Gent onder leiding van J. Fauconnier. — Hierop volgen de Maatschappij Apollo en de Tooneelschool met de daarbij behoorende reglementen.

Aan dezen staat sluiten zich als het ware van zelve aan: de historische schetsen betreffende de Vereenigde tooneellisten van den Amst. Schouwburg door H. Th. Boelen en die over den Koninklijken Schouwburg te 's Hage, waarvan de schrijver me onbekend is. Eerstgenoemd gezelschap is ontbonden en de Haagsche schouwburg komt op den vermelden staat niet als zelfstandig lichaam meer voor.

Het stukje van den *onbekende* begint met eenige bijzonderheden aangaande den oorsprong van den schouwburg in de Residentie, terwijl vluchtig over de verschillende directies: ***Hoedt en Bingley***, ***Peters*** en ***Breedé en Valois*** wordt gesproken. Vervolgens maakt de schrijver uitvoerig melding van »een paar belangrijke voorstellingen, die het laatste bestuursjaar des heeren Valois hebben gekenmerkt." Die voorstellingen zijn: Het 25-jarig jubilé van den heer Rosier Faassen op 14 December 1875, het 60-jarig jubilé en tevens de afscheidsvoorstelling, van mv. Iburg-Neytz op 5 Mei 1876 en ten slotte de afscheidsvoorstelling van het personeel op 30 Mei 1876.

Nu heb ik tot mijne groote verwondering opgemerkt, dat met geen enkele syllabe melding wordt gemaakt, van de afscheidsvoorstelling van mw. Picéni op 31 Mei 1875, toen zij met de hoofdrol in het bekende stuk »Frou-Frou," hare roemrijke

tooneelcarrière besloot en van verschillende zijden de levendigste blijken van sympathie ontving. Het is waar, die voorstelling valt niet in het laatste bestuursjaar van den heer Valois, maar het is toch vreemd dat men bij het schrijven van een historische schets de grenzen zoo nauw stelt, dat men een der belangrijkste gebeurtenissen in de tooneelwereld moet overslaan. In het geheele stukje komt de naam van mw. Picéni niet voor, terwijl toch iedereen, die met tooneelzaken bekend is, weet, dat zij ruim *zestien* jaren met korte tusschenpoozen eene der eerste artisten aan den Haagschen schouwburg is geweest. Menig artikel in courant of tijdschrift is dáár om bewijzen, hoe hoog mw. Picéni bij de critiek stond aangeschreven. Heeft het publiek te Amsterdam en te Rotterdam, toen zij daar vertoefde, haar steeds met geestdrift begroet — het is vooral niet dankbaar haar naam te verzwijgen waar sprake is van een *Haagschen* schouwburg en een *Haagsch* publiek.

Onder de belangrijkste stukken van dezen Almanak noem ik »Een en ander, naar aanleiding der jongste tooneelcrisis te Amsterdam," door P. Grootes. Het zal zeker menigeen met mij aangenaam zijn eens een kort resumé te lezen, van al hetgeen te Amsterdam op tooneelgebied sinds de verbouwing der houten hulploots is voorgevallen. Ik hoop dat de schrijver zijn taak vervolgen zal en ons, zonder aanzien des persoons, op de hoogte zal houden van de *fastes théatrales* der hoofdstad.

F. v. W. (Floris van Westervoort ?) maakt ons bekend met een onuitgegeven opstel van den beroemden Jelgerhuys. Ofschoon dit stuk, dateerende van 1808, voor onze dagen wel wat verouderd is, leest men het nog met genoegen; vooral wegens de opmerkingen omtrent eenvoud van spel en den slechten invloed, die door woeste spectakelstukken op het publiek wordt uitgeoefend.

Hoogst merkwaardig zijn de historische bijzonderheden, die Dr. Wap omtrent onze eerste tragédienne Joanna Cornelia Wattier mededeelt. Dr. Wap toont door de vier laatste bladzijden, dat hij gaarne eigen oordeel laat werken, wanneer het beroemde personen en de zoogenaamde gouden eeuw van ons tooneel geldt. Dezelfde schrijver geeft ons een biografische schets van mev. Engelman-Bia, laatst weduwe van Jan Eduard

de Vries, die voorheen op het Amsterdamsch tooneel menigen lauwer inoogste.

Levensschetsen van de heeren J. Tjasink en Victor Driessens door Floris van Westervoort en Eduard van Bergen zijn hier goed op haar plaats. Laatstgenoemd stukje is op veel natuurlijker toon geschreven dan de Levensschets van mw. Beersmans, die de heer E. v. Bergen ons verleden jaar gaf.

Al deze stukken zijn verzeld van - of zoo men wil — gekruid met lofdichten op de betrokken personen, bij verschillende feestelijke gelegenheden voorgedragen.

T. H. de Beer geeft een met gloed geschreven stuk getiteld: »Het karakter in de Tragoedie." Ik las dit opstel met groote belangstelling, al ben ik het niet op alle punten met den Schrijver was, en al verwacht ik voor het Tooneel der toekomst niet veel heil van de oude Tragoedie. Wanneer bij ons eens een treurspel in de ouden trant, zooals *Medea*, *Sappho* of *de Horaces* wordt opgevoerd dan is al het talent eener gevierde tragédienne noodig om het publiek te boeien. Niettemin zegt de heer de Beer veel wat opmerking verdient en inzonderheid frappeerde mij in zijn opstel de prachtige vertaling van Schubarts »Ewige Jude" De dichter heeft blijkbaar den vertaler geïnspireerd.

Tot afwisseling vinden wij eene goed vertelde épisode uit het leven van Dirk Sardet door W. N. Peijpers en het een en ander over »Het Ballet" en »Het haar" door L. v. d. Laen, alsmede eenige bijdragen in poëzij van Juliano, Dercksen enz.

Aardig is het om zoo eens oude kennissèn te ontmoeten en vooral aardig als het *eigen kinderen* zijn. Zoo ging het mij toen ik de »Coupletten en toasten voorgedragen op de Bruiloft van Kloris en Roosje" doorliep. De »Roode en witte kool" de »Doorgraving van Holland op zijn smalst" (met nog een paar stukjes), ik herkende ze dadelijk al stond mijn naam er niet bij. Het deed me pleizier zoo onwetend en zonder moeite nog voor het Mengelwerk nuttig te zijn geweest.

En hiermee eindig ik mijn verslag. De Uitgever heeft het papieren kind weer in zoo'n net jasje gestoken, dat het reeds daarom alleen een vriendelijken blik zou verdienen.

Leiden. D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Edina, naar het Engelsch van Mrs. Wood, vertaald door A. A. Deenik, MLz. Twee deelen. Haarlem, De Erven Loosjes. 1877. Prijs *f* 6,30.

Mrs. Wood behoort tot die ijverige auteurs, welke het zich tot plicht rekenen elk jaar een werk van twee deelen aan het Engelsche publiek te leveren, dat dan onmiddellijk door even ijverige handen in het Hollandsch wordt vertaald en een ware aanwinst is voor leesgezelschappen en bibliotheken.

Of onze letterkunde door zoo'n van vreemden bodem overgeplante bloem verrijkt wordt, valt echter te betwijfelen, vooral als de tuinier zoo slordig en eigenzinnig is als de Heer Deenik.

Van den roman zelf zullen wij niet veel zeggen; er behoort een goed geheugen toe om de talrijke familiebetrekkingen, welke door Edina bijgestaan worden, uit mekaar te houden; ze zijn allen even onbeholpen en zorgeloos. Door eigen schuld loopen zij de armoede tegemoet en de arme Edina (een romanheldin van diep in de dertig) moet voor die zieltjes zonder zorg haar geld en arbeid herhaaldelijk opofferen, totdat.... maar we willen de ontknooping niet verraden. Alles eindigt goed.

De intrigue beloofde in het begin waarlijk veel verwikkelingen en sensatie; wie kon echter denken dat het verschrikkelijke drama bij »De Bodemlooze Put" op niets anders zou uitloopen dan op een jaloersche bui der kinderachtige Daisy, een bui, die echter onmiddellijk afdreef na een paar onbeduidende woorden van Rosaline Bell, de belangwekkendste figuur uit den geheelen roman. Jammer dat van haar het minst partij is getrokken.

Doch genoeg reeds over het werk zelf; Mrs. Wood zal met onze opmerkingen toch haar voordeel niet kunnen doen en zooals »Edina," daar ligt, zal zij menigeen helpen den een of anderen regenachtigen namiddag wat spoediger te doen omgaan.

Maar nu nog een woordje aan den vertaler; 't schijnt dat de heer Deenik zich ernstig wijden wil aan het vertalen. Ten

minste we zien zijn naam, tegelijk aan twee uit het Engelsch overgebrachte romans verbonden, in de dagbladen geannonceerd.

Een raad zijn we hem dus schuldig. Hij zie voortaan wat nauwkeuriger zijn manuscript of ten minste zijn drukproeven na; dan zullen ongetwijfeld volzinnen als deze b. v. zijn arbeid niet meer ontsieren:

... *viel Frank hem in de rede, op een toon dat het zoowel als een grap, als als ernst kon worden opgevat.*"

Verder betrappen wij hem op provincialismen als: *Voort* in plaats van *dadelijk* of *terstond* en op een onophoudelijk gebruik van 't woordje *was*.

»Margaret *was* fladderende."

»Bell *was* hierheen of daarheen gezworven. De haard *was* tegenover de deur." In een zin telde ik soms vijf of zes maal het woordje *was*; zulke herhalingen getuigen niet van een rijken woordenschat. Alles behalve fraai is ook een uitdrukking als deze:

»Ge zijt er mee bekend hoe 'n leelijken knoei ik gekregen heb in die mijn van Staffordshire."

Maar het hinderlijkste van alles is die verminking van vreemde woorden: *buroo* voor *bureau*, *sjokolaad* voor *chocolade* enz.

Die woorden zijn in hun gewonen vorm te goed bekend, dan dat de heer Deenik noodig had met zijn wonderlijken schrijftrant onze oogen te kwetsen.

Als hij dan nog maar zijn stelregel volhield en ook schreef: Sjaloeziën, Ametist, Sjarel, Keet enz. we zouden er misschien vrede mee hebben en den heer Deenik voor een hervormer aanzien, maar nu kunnen we dit niet; denken dat hij die woorden niet anders spellen kan, durven we niet.

We zullen dus hopen, dat de ijverige vertaler in een volgend werk dergelijke vlekken met zorg vermijden zal, al was 't maar om ons geen aanleiding te geven tot zulke vermoedens. M.

Mr. Ernest Scheidius, *Ulbo Garvema.* Een verhaal. Dordrecht, J. P. Revers. 1876. 227 bladz. in roij. 8vo. Prijs *f* 2.25.

Bij den eersten blik op den titel van dit boek dachten wij gevoerd te worden naar een ver verwijderd tijdstip op het veld der historische romantiek en meenden dat Ulbo Garvema tot de Friesche vrijheidszonen behoorde, die tegen de dwingelandij en onderdrukking van den trotschen adel strijd gevoerd hebben. En dit is zoo niet. In de bladen die voor ons liggen, wordt ons het leven geschetst van een schoolmeester van den tegenwoordigen tijd, — een leven dat rijk was aan smart en beproeving, hem berokkend door de trotschheid van een lid der hedendaagsche aristocratie; waardoor in zeker opzicht eenige overeenkomst tusschen Ulbo Garvema en zijne moedige voorvaderen bestaat. Wij zeggen in zeker opzicht; want, hoewel heftige tooneelen in dit verhaal voorkomen, komt het (en dit strekt voornamelijk tot geruststelling der lezeressen) toch nimmer tot noemenswaardige handtastelijkheden. Doch ter zake.

Ulbo Garvema, dan, gouverneur van den zestienjarigen zoon van den baron en de barones van Waldheim, bezitters van een onmetelijk vermogen, tot de aanzienlijksten van den lande behoorende; in wier geslacht van beide zijden sedert honderden van jaren geene mésalliance het oud-adellijke bloed verbasterd had, hij, een huurling, durfde zich vermeten naar de hand van hunne dochter Ernestine te dingen. Jaren geleden had zij, om hare ouders te gehoorzamen, hare hand toegezegd aan graaf Otto van Harland, die een ouden naam bezat, doch zedelijke beginselen miste. Doch de dood verbrak dien voor haar knellenden band, en op het tijdstip dat zij had leeren beseffen hoe weinig edels de inborst van zulk een aanzienlijk man menigmaal bevat, werd haar den man als in de armen gevoerd, die, hoewel graaf van Harland's mindere in geboorte, in kunde en hoedanigheden zoo ver boven hem verheven stond. Bedreigd met den vloek harer ouders, was hare hartstocht voor den man, dien zij trouw beloofd had, zoo sterk

dat zij het ouderlijk huis ontvluchtte en met hem in het huwelijk trad. Wel had Ulbo zijne liefde bestreden, en Ernestine het verbreken der gedane belofte toegestaan; doch toen zij eenmaal den beslissenden stap gedaan had, ontwaarde zij hoe hartstochtelijk lief hij haar had, en leerde zij nu eerst Ulbo's liefde in hare volle kracht kennen. Maar toen reeds had hun geluk eene schaduwzijde. Om van de aanvallen van zwaarmoedigheid, die de plotselinge scheiding van al hare betrekkingen haar soms veroorzaakte, niet te spreken, trof beiden vooral de wreede vervolging, die haar vader hun na haar vlucht aandeed. Waar Ulbo zich ook aanmeldde tot het geven van onderwijs, overal werd hij onheusch bejegend, omdat de wereld zijnen machtigen vervolger als vader beklaagde en begreep den schuldigen verleider geene sympathie te mogen betoonen.

Een jaar na het huwelijk schonk Ernestine het leven aan tweelingen, een jongen en een meisje, aan wie Ulbo de namen van Anton en Erna gaf. Doch de geboorte dier kinderen had haar veel verzwakt, en welke middelen ook aangewend werden, bleek de blijde opgeruimdheid, haar eerst zoo eigen, spoorloos verdwenen. Terwijl de tijd naderde, waarop zij weder moeder zou worden, was het de vreeselijke vloek, waaronder zij hare woning verliet, die haar nog altijd in de ooren klonk. Het is ontzettend in vijandschap te leven met zijne ouders, en dit wordt het diepst gevoeld wanneer men zelve kinderen heeft. Sedert de geboorte harer kinderen was dit gevoel de worm, die aan haar hart knaagde. Gemis en ontbering hadden haar niet gebogen, maar de aanblik harer kinderen had haar hart gebroken, en een smachtend verlangen naar hare ouders in haar doen ontwaken. Onder dezen indruk ontving zij een bezoek van haar broeder Theodoor, doch hij kwam niet als vredebode, maar gedreven door zijn eigen gevoel. Hoewel de verbittering der ouders nog toegenomen was, nam Ernestine deze gelegenheid te baat om haar broeder een brief mede te geven, waarin zij niet om hulp of bijstand, maar slechts een enkel woord van vergiffenis vroeg. Die bede om vergeving had het ongevoeligste hart moeten treffen; doch gekrenkte adeltrots verdoofde nog altijd het va-

derlijk gevoel van den baron van Waldheim. Zelf had hij afwijzend geschreven; hij voegde zijne dochter toe, dat hij nimmer of nooit vergeten of vergeven zou, in zulke wreede, bittere uitdrukkingen dat zij haar hart braken, en de ongelukkige jonge vrouw er het slachtoffer van werd.

Roerend wordt het treurig uiteinde van Ernestine beschreven, of liever geschilderd, en hiermede eindigt het eerste tafereel van dit drama. Nu verplaatst de schrijver ons drie jaren later: Ernestine is nu wel uit het aardsche tranendal weggenomen, maar wij moeten nog getuigen zijn van de beproevingen die Ulbo Garvema, na den dood zijner gade maanden lang aan eene bijna vertwijfelende smart ten prooi, nog heeft door te staan, alvorens hij met zijne aangebedene Ernestine weder vereenigd zal worden. De beide kinderen, die zij hem had nagelaten en die zijn eenigst geluk uitmaakten, werden den zwaar beproefde ontnomen; de kleine Anton door den dood, en Erna door de vermeende rechten welke de grootouders daarop hadden. In zijne wanhoop over het verlies van zijn eene kind, had hij ook het andere van zich verwijderd, en hij meende aanvankelijk, dat dit vrijwillig afstand doen van het weinige geluk, dat hem in zijne Erna nog overgebleven was, hem rust, ja onverschilligheid voor alles wat hem in dit leven verder treffen kon, schenken zou. Hij had nu niets meer dat hem aan het leven bond, en de smart, hoopte hij, zou weldra een einde aan zijn wanhopig bestaan maken. 't Valt echter, zegt de schrijver te recht, zoo licht niet te sterven, en er kan lang en bitter geleden, er moet dikwerf hard en bang gestreden worden, voordat de doodsure verlossing van het aardsche lijden komt aanbrengen.

Hiermede meenen wij genoeg gezegd te hebben om den aard en de strekking van dit uitmuntend geschreven verhaal te doen kennen. De hoofdpunten mochten slechts in dit résumé aangeroerd worden, wilden wij niet alle illusie aan onze lezers ontnemen. De voornaamste aanmerking die er, naar onze bescheiden meening op te maken valt, is, dat over het geheel een te veel zwaarmoedige tint verspreid ligt. De zwarte, dreigende wolkenmassa's hadden hier en daar door een gunstig en passend lichteffect verhelderd en vervroolijkt kunnen wor-

den. En dat het den schrijver ook te dien opzichte niet aan talent ontbreekt wordt bewezen bij den aanvang van het werk, waar hij het verjaarfeest van meester Gervema verhaalt. Dergelijke schilderachtige tafereeltjes zouden de waarde zijner pennevrucht zeer verhoogd hebben. Overigens hebben wij dit boeiend en wegslepend verhaal, hetwelk zijn weg wel zal vinden, met genoegen gelezen. Men weet niet wat meer te bewonderen: het schilderachtige en plastische der voorstelling, of het diep en innig gevoel dat overal doortintelt.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Een zwijgende getuige. Een roman van Edmund Yates. Naar het Engelsch door S. J. Andriessen. Te Gorinchem, J. Noorduyn en Zoon. 1877, 2 dln. 251 en 238 blz. Prijs *f* 4,90.

Bij den aanvang der lezing van dit werk vreesden wij zeer in de noodzakelijkheid te komen, om, der waarheid en onze overtuiging getrouw, er een weinig aanbevelend oordeel over te moeten uitspreken. Niet dat het niet prikkelend zou zijn. Integendeel. Maar, begrijp eens! 't begint al dadelijk met een *moord* en *roof!* Aldra volgt er een *tweede moord*, afschuwelijk, verraderlijk, in koelen bloede — tot bedekking der eerste misdaad. Waarlijk, we hadden moeite om voort te gaan, en het niet ter zijde te leggen met een: »afgekeurd! den liefhebbers van zóó gekruiden kost overgelaten." Doch wij waren nog niet wel ter helft van het eerste deel, en dus 't zou niet eerlijk zijn geweest een *veto* te geven, zonder kennis te nemen van de overige driekwart, die immers ons oordeel, zoo niet geheel konden doen omkeeren, althans het meer of minder wijzigen.

En zie, het laatste is in groote mate het geval geweest.

Afschuwelijk inderdaad zijn de karakters van den hoofdmisdadiger, Heath, en diens medeplichtige of slaafsch beheerscht werktuig, kapitein Studley. Vooral de eerste, zou men zeggen, is onbegrijpelijk verdorven, zóó duivelsch als men geneigd zou zijn onmogelijk te achten, in de werkelijkheid onbestaanbaar, zoo niet in vele relazen uit de lijfstraffelijke rechtspleging — vroeger zoozeer *en vogue* — van de bestaanbaarheid wel degelijk bleek. De andere rampzalige, bij wien somwijlen een

greintje beter gevoel opwelt, die nog iets van geweten bespeurt, wordt door zijn boozen geest gedwongen tot de verschrikkelijkste daden; zelfs moet hij zijne eigen dochter dwingen den moordenaar van haar beminde te huwen, om haar 't wettig getuigenis te beletten, en dus de beide booswichten veilig te stellen, want zij is de eenige »geheime getuige.'' Na heftig verzet, moet zij bezwijken voor het denkbeeld, dat de een toch *haar vader* is, dien zij door haar getuigenis en aanwijzing aan de galg zou brengen. Zij weet aldra na de verbindtenis en dien echtgenoot en haren vader spoorloos te ontwijken. Van crimineel proces en terechtstelling is gelukkig geen sprake: de euveldaders straffen zich zelven.

Doch rijkelijk vergoeding geven de karakters der twee meisjes, Grace Middleham — de nicht en erfgename van den eerst vermoorde, den bankier-patroon van den moordenaar — en Anne Studley, dochter des medeplichtigen, schoolvriendinnen, wier saamgeweven geschiedenis, ja romantisch, maar noch onnatuurlijk noch overdreven is, en die den aangenaamsten indruk maken — eenerzijds, wel van mindere geestkracht, maar van welwillende goedhartigheid, trouwe, werkdadige, opofferende vriendschap; anderzijds, van kracht, fermiteit, beradenheid, degelijkheid; beiderzijds, van een rein gemoed. — Zeker, de laatste driekwart deden het oordeel grootelijks wijzigen, en, in plaats van het eerst gevreesd: *afgekeurd*, zeggen we nu gerust: *aanbevolen*. De vertaling geschiedde door eene goede hand. O. D.

Het Godsdienst-onderwijs, door Dr. H. U. Meyboom. Groningen, P. Noordhoff en M. Smit. 1877. 51 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 0.60.

Meyboom en van Veen, *Handleidingen bij het Godsdienstonderwijs*. C. *Algemeene Godsdienst-geschiedenis*, ten gebruike bij het Middelbaar Godsdienst-onderwijs, door Dr. H. U. Meyboom, Pred. te Veendam. Groningen, P. Noordhoff en M. Smit. 1877. 73 en XXXI bladz. in post-8°. Prijs *f* 1.—

Het eerste dezer twee boekskens is eene beschouwing van

ons godsdienst-onderwijs, waarin wordt nagegaan hoe het helaas is en hoe het eigenlijk wezen moest. Wat het is, weten zij in meerdere of mindere mate, die zich de moeite geven er acht op te slaan. Het is niets anders dan napraten door leerlingen van hetgeen een leermeester over punten van kerkgeloof hun in den mond geeft; want het woord *catechismus* beteekent eigenlijk: *terugklank*, of naspreken van woorden, die de onderwijzer heeft voorgezegd. Dat met dergelijke leerwijze, zoo het dezen naam mag dragen, niets gewonnen wordt, spreekt van zelf, en toch is zij helaas nog bijna algemeen. De heer Meyboom wil hierin eene verbetering brengen; doch zijne eischen gaan wel wat hoog; want hij eischt van kinderen, wier vatbaarheid voor het besef van godsdienstzaken nog komen moet, het verstand van bejaarde lieden. Alles heeft zijn tijd, en dat de natuur geen sprongen kent, weten wij bij ervaring. Wat kinderen omtrent godsdienstzaken moeten kennen, zijn de allereerste beginselen er van, en die goed te formuleeren, valt nog zoo gemakkelijk niet.

Het tweede werkje levert wat de titel opgeeft en kan voor het doel, waarvoor het dienen moet, misschien geschikt zijn. Het gebruik moet dit natuurlijk leeren. Ons komt voor dat de heer Meyboom, die zelf zeer geleerd is, nu ook van zijne leerlingen dadelijk groote geleerden maken wil. Wij achten dit eene onbegonnen zaak; ten minste, wij zien het nut er van niet in. Van het hooge idée, dat men zich in dit werkje schijnt te vormen, getuigt de prachtige uitgave op plaatdrukpapier en de prijs van *f* 1, terwijl gewoon papier en een prijs van 15 cents, ons bedunkens, zeer goed hadden kunnen volstaan.

N. T.

Het leven van Bethel Henry Strousberg, door hemzelven beschreven. Uit het Hoogduitsch vertaald. Leiden, A. W. Sijthoff. 1876. 308 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 2,80.

Onder den titel *Een Rothschild der Industrie* leverde het Leeskabinet (1870, I) eene levensbeschrijving van Strousberg,

die toen het toppunt van zijn roem bereikt had. Dat artikel werd met Strousbergs portret en eene afbeelding van zijn vorstelijk paleis te Berlijn geïllustreerd. Wat daarna heeft plaats gehad, is te zeer van algemeene bekendheid, dan dat wij daarbij hier zouden behoeven stil te staan.

Dat iemand als Strousberg alles, wat hem wordt te laste gelegd, zonder zelfverdediging zou laten, was wel niet te onderstellen. Wij ontvingen eene vertaling daarvan onder bovenstaanden titel, en hebben dit »werk" — want dus mag het met volle recht genoemd worden — met uitstekend genoegen gelezen, vooral naardien daarbij vele feiten uit industrieele ondernemingen in den laatsten tijd worden aan het licht gebracht, die ons nog onbekend waren. Als onderhoudende en tevens nuttige lectuur verdient het alle aanbeveling, ook omdat men, na gezette lezing, zoo van het door ons geleverde artikel als van Strousberg's pleidooi, zich een beter denkbeeld van de geheele zaak in questie zal kunnen maken, dan uit oppervlakkige dagblad-artikelen mogelijk is.

De algemeene indruk, dien Strousberg's zelfverdediging op ons gemaakt heeft, is de volgende. Strousberg is ongetwijfeld een groot financieel genie, en wat in het Leeskabinet omtrent hem is gezegd, is door het hem later te laste gelegde geenszins te niet gedaan. Menschen als hij, en geniën in het algemeen, hebben geen geluk, dat al te lang voortduurt. De natuur zorgt dat de boomen niet tot aan den hemel wassen. Men denke, om nog een genie te noemen, aan den eersten Napoleon. Geniën zijn echter niet onfeilbaar, en kost het iederen straatjongen geen moeite steenen op de spoorwegregels te werpen waardoor de wagens derailleeren, zoo kunnen ook mannen als Napoleon, Strousberg en dergelijken met niet bijzonder veel moeite door hunne benijders ten val worden gebracht.

Onze indruk ten voordeele van Strousberg is vooral versterkt door den hoogst bescheiden toon en betoogtrant, waardoor zijne zelfverdediging zich kenmerkt. Van bittere antwoorden op bittere aanvallen — of, zoo als wij zouden zeggen, met gelijke munt betalen — is geen sprake, en er wordt door S. evenmin in de lucht geschermd, maar al wat hij aanvoert, wordt met bewijzen gestaafd. H. F.

De Reizen der Nederlanders naar de Noordpool. Door Mr. S. Muller Fzn. Met Afbeeldingen. (Overgedrukt uit *Eigen Haard.*) Haarlem, Kruseman en Tjeenk Willink. 1877. 24 bladz. in roy. 8°.

De Nalatenschap van Barents en zijne Tochtgenooten op Nova-Zembla. Onder dezen titel leverden wij in het Leeskabinet voor 1872, deel III of N°. 7, bladz. 1 en verv., een verslag der vondst van den Noorweegschen kapitein Carlsen, en daarop eene beschrijving van de overwintering, toegelicht met de noodige latere bescheiden en vier afbeeldingen, als getrouwe kopijen van die, welke te dezer zake vroeger het licht zagen. Als eene aanvulling daarvan kan men beschouwen hetgeen door den heer Muller thans onder bovenstaanden titel geleverd wordt. Het belangrijkste daarvan zijn de afbeeldingen der gevondene voorwerpen. Naar deze zijn eerst photographiën genomen, die vervolgens in houtgravure zijn teruggegeven; want de plaat, die het *behouden huis* voorstelt, is reeds, met nog drie anderen, in het artikel geleverd, dat hierboven opgegeven is. Er heerscht tusschen beide verslagen hier en daar eenig verschil in de voorstelling van het overwinteringsverhaal. Welke de ware is, zal misschien wel op te maken zijn door hem, die zich de moeite geeft om beide artikelen met elkander te vergelijken.

H. F.

---

1. *Eerste verzameling van Vraagstukken ter oefening in het practisch rekenen*, door W. H. Wisselink, leeraar aan de Rijks Hoogere Burgerschool te Heerenveen. Groningen, P. Noordhoff & M. Smit, 1877. Prijs *f* 0,55.

2. *Practisch rekenboek voor Ambachtsscholen en andere inrichtingen van onderwijs voor den handwerksstand* door D. de Vries, Directeur, en P. D. van der Bilt, leeraar aan de ambachtschool te Rotterdam. 1ste Stukje. Groningen. 1877. P. Noordhoff & M. Smit. Prijs *f* 0,40.

3. *Ziet, telt en meet.* Eene practische vormleer voor de lagere school, door G. van Stappen, Hoofdonderwijzer te

Groningen. Groningen, P. Noordhoff & M. Smit. 1877. Prijs f 0,35.

4. *De practische taalmeester.* Een geregeld stel taaloefeningen voor de volksschool, door F. Bruins, leeraar aan de Rijks-kweekschool voor onderwijzers te Groningen. IV. De volzin. Tweede, herziene druk. Groningen, P. Noordhoff & M. Smit. 1877. Prijs f 0,30.

5. *Kindervreugd.* Vertellingen, Fabels en Versjes, naverteld en berijmd door W. J. Wendel, directeur der Rijks-kweekschool voor onderwijzers te Middelburg. Vijfde druk. Groningen, P. Noordhoff & M. Smit. 1877, Prijs f 0,25.

6. *The young teacher.* Allereerst Engelsch lesboekje, door J. N. Valkhoff, leeraar aan de Rijks Hoogere Burgerschool te Heerenveen. Tweede druk. Groningen. 1877. P. Noordhoff & M. Smit. Prijs f 0,50.

7. *Volledige leercursus der duitsche taal,* door J. N. Valkhoff, leeraar aan de Rijks Hoogere Burgerschool te Heerenveen. 1e Stuk, 1e Gedeelte. Groningen, P. Noordhoff & M. Smit. 1877. Prijs f 0,50.

8. *Driemaal den aardbol om!* Aardrijkskunde voor de volksschool, in drie ineensluitende leerkringen, door F. Bruins, leeraar aan de Rijks-kweekschool voor Onderwijzers te Groningen. (Eerste gedeelte). Vijfde druk. Groningen, P. Noordhoff & M. Smit. 1877. Prijs f 0,35. (Tweede gedeelte). Vierde druk. Prijs f 0,35.

9. *Kijkjes in de Oost.* Een leesboek voor de volksschool door H. G. van der Heide, hoofdonderwijzer in de Beemster. Met een voorrede van prof. P. J. Veth. II. De buitenbezittingen. Groningen. 1877. P. Noordhoff & M. Smit. Prijs f 0,40.

10. *Cacographie van Nederlandsche auteurs,* ten gebruike bij het middelbaar onderwijs, door F. J Heeris, Leeraar aan

de Rijks Hoogere Burgerschool te Leeuwarden. Tweede, herziene druk. Groningen. 1877. P. Noordhoff & M. Smit. Prijs *f* 0,60.

De redacteur van het Leeskabinet gaat soms wel wat te ver in de schatting en de waardeering van de talenten zijner vrienden en goede kennissen. Een week of wat geleden vroeg hij mij, of ik over eenige schoolboekjes, die waren uitgekomen, in zijn tijdschrift mijn oordeel zou willen uitspreken. Ofschoon gewoonlijk niet op zulk eene taak belust, ik weiger niet gaarne, als van Heyst mij iets vraagt; argeloos gaf ik mijn woord. En wat doet hij? Hij zendt mij ook twee rekenboeken. — Het is waar, ik doe dagelijks mijn best om niet al te slecht te rekenen, maar daarom ben ik in het vak »cijferkunde" nog geen bevoegd recensent. Ik zelf weet dat zeer wel en toch, om van Heyst te verbitteren door de rekenboeken terug te zenden, dat ging ook niet. Er zat niet anders op, dan de voorlichting te vragen van een collega ad hoc; ik heb dat gedaan en het is op zijn advies, dat ik het boekje van den heer Wisselink, zoowel als dat van de heeren de Vries en van der Bilt durf aanbevelen. Bij het onderwijs in het rekenen kunnen hunne werkjes van groot nut zijn.

Het is niet gemakkelijk om te bepalen, welke leervakken in de lagere school moeten behandeld worden. De heer van Stappen wenscht de vormleer te behouden, al willen anderen daarvoor de staathuishoudkunde in de plaats stellen. Ik veroorloof mij met bescheidenheid de verklaring, dat ik noch het eene noch het andere als afzonderlijk leervak in de lagere school wensch te zien opgenomen, al vind ik het opperbest, dat ook op de lagere sehool noch de staathuishoudkunde noch de vormleer geheel vergeten wordt. Ik weet, welke verwijten ik mij met deze verklaring op den hals haal. »O, zoo, mijnheer! Er zoo te hooi en te gras eens over praten! Dân komt er van eene grondige behandeling niets!" Maar ik antwoord, dat grondige behandeling van eenig leervak nooit de zaak kan zijn van kinderen tusschen zeven en dertien of veertien jaar; en daarom zou ik liefst bijv. van de vormleer gebruik zien gemaakt bij het onderwijs in het teekenen. Als de onderwij-

zer dan het boekje van den heer van Stappen tot leiddraad neemt, zal hij ruime stof vinden om zijne leerlingen ook aangenaam bezig te houden en hen met allerlei figuren bekend te maken. De heer van Stappen heeft waarlijk over de vormleer een verdienstelijk werkje geschreven. Alleen wil ik hem vragen, om hem een bewijs van hoogachting te geven door eene aanmerking, of op bladz. 18 niet een volzin zou kunnen weggelaten worden? Wat moet een jongen van elf of twaalf jaren er toch van denken, als hij eerst leest: »De lengte van eene lijn wordt uitgedrukt in eene lengtemaat, de grootte van een vlak in eene vierkante- of vlaktemaat," en terstond daarop: »Zulke vlaktematen bestaan er in de werkelijkheid niet." De vraag is natuurlijk niet, of de laatste volzin eene mathetimasche waarheid bevat. De vraag, die, dunkt mij, ontkennend moet beantwoord worden, is deze: of de verkondiging van die mathematische waarheid wel op de lagere school behoort?

De boekjes van de heeren Bruins en Wendel hebben eene goede ontvangst in de schoolwereld genoten en dus geene bijzondere aanbeveling noodig. Van de »Practische taalmeester" ligt de tweede, van »Kindervreugde" de vijfde druk voor mij. Als ik zeg te vreezen, dat de inhoud van deze boekjes meermalen boven de bevatting van leerlingen der lagere school gaat, dan erken ik tegelijk gaarne, dat het hoogst moeielijk is, bij het opstellen van dergelijke werkjes de rechte maat in het oog te houden.

De heer Valkhoff bewijst, dunkt mij, aan het taalonderwijs, door zijne leerboekjes voor Engelsch en Duitsch, belangrijke diensten. De methode, welke hij volgt, komt mij voor de beste te zijn. Ik heb haar ook meermalen met den besten uitslag toegepast en al schijnt zij eenigszins oppervlakkig en minder systematisch, ik durf haar vrijmoedig voor eerstbeginnenden aanbevelen. Van »The young teacher" ziet ook reeds de tweede druk het licht.

»Driemaal den aardbol om!" voert de heer Bruins zijne leerlingen. Van deze »Aardrijkskunde voor de volksschool" worden de vijfde druk van het eerste gedeelte en de vierde druk van het twee gedeelte ons aangeboden en wel verdiend

is deze hulde van een werkje, dat telkens »gewijzigd, gezuiverd, en bijgewerkt" het licht ziet.

Het tweede gedeelte van de »Kijkjes in de Oost" handelt over de Buitenbezittingen. Ik noem dit boekje een voorbeeld van een leesboekje bij het schoolonderwijs, en wensch den heer van der Heyde van harte geluk met den wel volbrachten arbeid. Eene aanbeveling van prof. Veth doet met goede verwachting het boekje ter hand nemen en als men het gelezen heeft, stemt men met den lof van den hoogleeraar in en prijst den schrijver met de verklaring: goede wijn behoeft geen krans! Toch komt aan prof. Veth een woord van dankbaarheid toe, omdat hij de aandacht van het publiek bijzonder op dit werkje heeft willen vestigen.

Eene Cacographie als die van den heer Heeris zou niet alleen aanleiding kunnen geven tot het bespreken van de vraag, of inderdaad bij het onderwijs het gebruik eener Cacographie aanbeveling verdient; tevens zou zij de stof kunnen geven voor het bewijs, dat onze meest gelezen en gevierde schrijvers somtijds zeer slordig met de taal omspringen. Het is stellig een merkwaardig boekje, en dat ik het met aandacht heb gelezen, moge blijken uit de opmerking, dat de heer Heeris, zeker uit onachtzaamheid, de kieschheid, welke hij wil betrachten, tegenover één man uit het oog heeft verloren. Hij noemt de namen van Schimmel, van Cremer, van mevr. Bosboom-Toussaint en van vele anderen niet, schoon hij hunne fouten vermeldt. Den heer Kneppelhout noemt hij daarentegen meermalen. Die onbeleefdheid zal hem stellig, als hij op haar opmerkzaam wordt gemaakt, leed doen.

Leiden. W. P. Wolters.

---

1. *Gids door Apeldoorn en het Koninklijk Paleis en Domein »het Loo en het Park".* Met alle aanwijzingen die den vreemdeling van nut kunnen zijn. Deventer, H. J. Ter Gunne. Prijs *f* 0,75.

2. *Wandelkaart door Apeldoorn en het Koninklijk Paleis en Domein »Het Loo en Het Park", enz.* Deventer, H. J. Ter Gunne. Prijs *f* 0,60.

3. *Souvenir du Loo.* Opgedragen aan Z. M. den Koning. Deventer, H. J. Ter Gunne. Prijs *f* 0,75.

Evenals de opening van den Oosterspoorweg tot Amersfoort een stroom van bezoekers lokte naar het Gooi en het vorstelijke Soestdijk, zoo heeft de voltooiing van dien weg tot Zutphen ook de wonderen ontsloten van Apeldoorn en het Koninklijk Lustslot »Het Loo". Wie tegen een rid door de barre hei opzag (want de hei *is* bar in die streken) wordt nu door de vriendelijke locomotief in weinige oogenblikken naar de onbekende gewesten heengevoerd.

Geen wonder is het, dat een onzer ijverigste uitgevers op het denkbeeld is gekomen, om aan de nieuwe Apeldoorn- en Loo-bezoekers de noodige inlichtingen te verschaffen. Wij gelooven dan ook dat hij met bovenstaande werkjes een groote dienst aan het reizend publiek heeft bewezen, en gaarne hebben wij er een woord van aanbeveling voor over. Ofschoon wij ze eerst kort geleden ter aankondiging hebben ontvangen, behandelen wij ze toch reeds in het Augustus-nommer van dit tijdschrift, omdat wij niet willen dat zij door het voorbijgaan der mooie zomermaanden eenigszins *le mérite de l'apropos* zullen verliezen.

Het eerste boekje, negenenzestig blz. groot, bevat de voor den vreemdeling het meest belangrijke bijzonderheden omtrent Apeldoorn en het Koninklijk Paleis en Park. De onbekende schrijver heeft het met zorg bewerkt en vele historische bronnen geraadpleegd. Wij krijgen een kort overzicht van de gewichtigste gebeurtenissen uit vroegeren tijd en een beschrijving van de fraaiste en interessantste punten. De laatste achtentwintig bladzijden zijn aan de schilderachtige omstreken gewijd en vestigen onze aandacht op het Uddelermeer, de Hunnenschans enz. Alles wordt op eene onderhoudende manier medegedeeld. Bij dit werkje is een kaart gevoegd (waarover aanstonds nader) en een aantal adressen van logementen en winkels te Apeldoorn en te Deventer dus — zeer practische inlichtingen. Bij eene eventuele tweede uitgave van dezen »Gids" zou de Heer Ter Gunne de bruikbaarheid nog kunnen verhoogen, door bijvoeging van een klein

register der voornaamste bijzonderheden, of zoo dit bezwaren inhad, door dan de beziens waardige zaken met een dikker letter te laten drukken, zooals Baedeker, dit in zijne bekende reisboeken doet. Daardoor kan men onder het rondwandelen met een oogopslag alles gemakkelijk vinden.

N°. 2: de Wandelkaart, dezelfde welke men in bovenstaanden »Gids" aantreft, maar hier op veel steviger papier gedrukt, mag wel geprezen worden, wegens de groote duidelijkheid. We hebben vaak wandelkaarten in handen gehad, die ons bij wandelingen spoedig in den steek lieten, omdat de wegen en paden te fijn, en niet helder genoeg geteekend waren. De teekenaars schijnen soms te vergeten, dat men in een bosch of tusschen heuvelen heel wat moeielijker het juiste pad houdt, dan in een stad, waar de naambordjes ons telkens weer onze dwaling onder het oog brengen. *Deze* Wandelkaart daarentegen ziet er zóó flink uit, dat een vreemdeling er zich gerust mee op weg kan begeven — wanneer de teekenaar ten minste geene vergissingen heeft begaan, hetgeen alleen door een bewoner van die streken volkomen beoordeeld kan worden. Wij wat ons betreft, zullen als het te pas komt met vol vertrouwen van die kaart gebruik maken. Op de achterzijde vindt men zes blz. druks, zijnde een goed gekozen uittreksel uit genoemden »Gids", loopende tot pag. 41, dus in 't kort al wat Apeldoorn en het Paleis betreft. Verder nog een opgave van Hôtels en koffiehuizen. Wat het debiet betreft zal er stellig concurrentie bestaan tusschen »De Gids" en de »Wandeklaart" en het is twijfelachtig wie van beide het winnen zal. De prijzen van een en ander zijn zeer matig gesteld.

N°. 3. »Souvenir du Loo" bevat twaalf gezichten van het Paleis en Park ter grootte en in den trant van een photographie-kaartje en een kleinen plattegrond van het Park. Het is netjes uitgevoerd en stevig gebonden, zoodat het aan den naam van *Souvenir* volkomen beantwoordt.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Hypochondrische Praatjes van Gerhard von Amyntor. Bewerkt naar de tweede Duitsche uitgave. Nijmegen, H. C. A. Thieme. 1877. 215 bladz. in post-8°.

Wat de lezer onder dezen titel ontvangt, wordt door den bewerker van dit boekje, in naam van den schrijver, dien hij vrij navolgde, aldus medegedeeld:

»Ik geef kleine schilderingen, photogrammen, beschouwingen in vestzakjesformaat, — onbeduidende cartons, waaraan het détailwerk der kleuren, en de licht- en schaduw-effecten nog ontbreken, — losse bladen voor een prenteboek voor groote kinderen, met vluchtige penneschetsen en korten tekst."

Wij voor ons zouden aan dit boekje den titel hebben gegeven van *Photographiën uit het dagelijksch leven.* Hun getal is vijftig, en was in het oorspronkelijke grooter; doch de bewerker voor ons publiek heeft eenige er van, en ook enkele plaatsen in andere, om redenen die wij ten volle beamen, in zijne bewerking niet opgenomen. Hij had daarbij, dunkt ons, nog iets verder kunnen gaan, en ook het artikel van een *Lid der vereeniging tot afschaffing van bedelarij aan de huizen* gerust kunnen weglaten. Bij dat artikel toch wordt die bedelarij in bescherming genomen, zelfs wanneer zoodanig bedelaar zich aanmeldt, wanneer het huisgezin juist is gaan aanzitten om het middagmaal te gebruiken. De huisvader echter staat op en verleent den smeeker gehoor, dat nog al eenigen tijd duurt; want, verhaalt hij verder: »Toen ik aan 't middagmaal terugkeerde, was de soep koud geworden — maar ik kan getuigen, dat ze me nooit beter gesmaakt heeft; slechts 't zachte zelfverwijt kwelde mij, dat we ons op 't wijde veld der menschlievendheid maar al te zeer en al te vaak aan werkeloosheid schuldig maken." Wij voor ons willen gaarne bekennen, dat wij op dit punt van christelijke liefdadigheid een weinig minder nauw van conscientie zouden wezen.

Gelijk wij boven reeds aanmerkten, de *Plaudereien* (zooals

deze schetsjes in het oorspronkelijke heeten) zijn door den vertolker, waar de toestanden het gedoogden of vereischten, op ons vaderland overgebracht, en hij is daarin over 't geheel zeer goed geslaagd, hetgeen wij gaarne betuigen, omdat tot zoo iets veel oordeel en kennis behooren. Slechts enkele malen ontbreken de laatste toetsen, hetgeen wij aan overhaasting toeschrijven. Het meest hinderde ons de interpunctie, die nu eens vrij goed, ten minste voldoende is, doch elders weder zeer veel te wenschen overlaat.

Wij zullen, na het bovenstaande gezegd te hebben, het werkje niet doorloopen, maar een der schetsen overnemen, opdat onze lezers daaruit, des verkiezende, tot de waarde der overige besluiten kan. Wij kiezen daartoe:

DE BONNE.

»De eerste levensjaren van den mensch kenmerken zich door eigenaardigheden, die de gebrekkelijkheid en de hulpbehoevendheid van het kind — in het heele rijk der schepping zonder wederga — met scherpe kleuren doen uitkomen, en door het zondigen tegen de eenvoudigste voorzorgsmaatregelen voor de zindelijkheid, als door het onaangenaam aandoen der reukorganen van den neus, steeds een nieuw beroep doen op de liefde en de opoffering der moeder. Eene moeder zal aan haar kind nooit iets terugstootends, iets walgelijks, iets kwalijkriekends ontdekken; een alles overwinnende trek van liefde, — onbeschrijfelijke liefde, die in 't kind zichzelve, en in zichzelve 't kind, en God in beiden bemint, — doet zulke dingen spelend vergeten, en een enkele blik in de lieve oogen, de oogen des vaders, doet alles vergeten wat in windsels en doeken, in luiers en luren, niet te omschrijven, aan de zwakheid en onvolmaaktheid der menschelijke natuur herinnert. Maar hoe een voor geld gehuurd wezen al zulke zelfverloocheningen voor vreemde kinderen aan den dag kan leggen, zou een psychologisch raadsel blijven, als men niet wilde aannemen, dat het in de natuur der vrouwen ligt, bij 't verplegen van kinderen steeds aan haar eigen kinderen in de toekomst te denken, en gelijk in duister voorgevoel de kleine meid 't

allerliefst met de pop speelt, ook de levende poppen van anderen, als eigen vleesch en bloed te behandelen. Er bestaat geen man, wiens wilskracht met dien diepsten, heimelijksten trek der vrouwelijke natuur kan vergeleken worden. Ik reisde eens in de diligence (weldra zullen diligences ook tot het rijk der mythen en sagen behooren) met een Noordhollandsche boerin, die een prachtig exemplaar van éénjarig wereldburger op den schoot had. Bij de eerste, de beste gelegenheid verzocht me de naïve moeder het kind voor een oogenblik vast te houden, en als welgeaard Christen en trouw buurman bewees ik haar dien kleinen dienst met de meeste bereidwilligheid. Dat was voor mij geen kleinigheid. In weerwil van zijne heldere, groote oogen, waarmeê de hartedief me aanstaarde, werd ik door zijn zeer onzuiver neusje, door een soort van uitslag, dat zijn hoofdje bedekte, en door een scherpen, onaangenamen reuk uit zijn ondergoed onaangenaam aangedaan, en ik had den moed noodig van den Japanees, die aan zijn eigen buik de Harikiristraf gelaten volvoert, om mijzelven en mijn afschuw te overwinnen. Welke gevoelens moet nu de bonne hebben, die dag aan dag zulk een wezentje op den arm heeft, het vuile neusje en mondje afwisselend poetst en zoent, en 't kind met een innigheid en vurigheid aan 't hart drukt, als ware 't de geliefde jager of dragonder met shako en snorrebaard! Welk een taak, de grillen en 't gehuilebalk van een vreemd kind te verdragen, vaak de onreine kamerlucht met hem te deelen, met hem te zweeten als 't ziek naast den warmen kachel moet liggen, met hem te waken, als 't koortsig en onrustig niet in slaap kan komen! Eindelijk sluimert het, en onmiddelijk verandert de anders zoo praatzieke beschermster in een onbewegelijk beeld van 't zwijgen om 't kind niet te stooren, en de eenige beweging, die ze zich veroorlooft, bestaat in 't verjagen der neuswijze vlieg, die zich op de wangen van den sluimerende wil neerzetten. En toch, er zijn moeders, die in de verste verte niet bevroeden, welke opoffering, welke zelfverloochening zulk een dienst vereischt, daar het toch haar Henri, haar Koosje is wien de dienst bewezen wordt; met eenige guldens loon per jaar gelooven ze voldaan te hebben aan haar verplichtin-

gen jegens de bonne, voor werkzaamheden, die geen man ter wereld voor 't tienvoudige zou willen verrichten.

»Zie, daar begeeft zich zulk een onbetaalbaar wezen, een kleinen kinderwagen met den Baby van eenige maanden voor zich heen stuwend, naar buiten, buiten de stad, om de haar toevertrouwde kudde in de lucht en 't zonlicht te brengen. Een meisje van ongeveer drie jaren hangt aan haar japon, terwijl een vijfjarige ondeugende knaap steeds op 't punt is, om met uitgelaten springlust vooruit te loopen, iets dat de bonne tot onafgebroken uitroepingen noopt: »Hier blijven, Wim! Wimpje moet bij zusje blijven, anders komen de stoute rijtuigen met de wilde paarden om Wimpje te overrijden! Als Wimpje thans niet luistert, zal Anna 't ma zeggen! Wim krijgt zeker geen boterham als Wimpje niet bij Anna blijft! . . . Wimpje! Wim! Wim dan toch!" — Alle achting voor zulke longen! Maar Wim hoort niet, en met onwrikbaar geduld loopt Anna den bengel achterna zonder moe te worden. Als ik mijn geweten onderzoek of ik ook in zoo hooge mate geduld zou kunnen hebben, ontdek ik in mijn binnenste een hevigen lust om den wildvreemden jongen bij de ooren te trekken en tot gehoorzaamheid te dwingen. Maar de bonne is boven zulke bekoringen verheven; ze heeft te droevige ondervindingen opgedaan met licht geraakte moeders, bij wie 't met de ooren getrokken, of gemuilpeerde kind de bonne aanklaagde — en ofschoon ze geen collegie over philosofie gehoord, en nooit iets vernomen heeft van zekeren Quintus Horatius Flaccus, zoo is toch het woord van dien dichter het motto voor haar leven:

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem.

»Wim hoort niet — de bonne schreeuwt hem onvermoeid achterna, en drijft daarbij gelaten den kinderwagen voor haar uit, terwijl Lina haar intusschen al het derde opnaaisel uit den rok van het kleed trekt. Lina hangt als een klis aan haar japon, en zoo ze een enkel maal loslaat, is 't alleen om vóór om, tusschen Anna en den wagen door te loopen, en zich aan de andere zijde van den japon weer vast te hechten. Alleen zulk eene steeple-chase met hindernissen zou voldoende

wezen om een man tot wanhoop te brengen, en ik geloof niet, dat ik onder zulke gegevens langen tijd met Lina goede maatjes zou wezen. Thans doet ook de sluimerende zuigeling in zijn wagentje de oogen open, en begroet het licht der zonne met luid gegil, dat in voortdurend crescendo weldra tot een infernaal fortissimo wordt. Anna houdt het rijtuigje staan, en begeeft zich met goddelijke gelatenheid aan de opsporing der oorzaken van dat vocaal concert. Een kleine plas in den wagen geeft de gewenschte opheldering. Thans wordt het noodige ter verschooning uit een magazijn van droge doeken en luren, dat aan het voeteinde van den wagen is opgestapeld, te voorschijn gehaald, en om den schreeuwenden wereldburger gerust te stellen, haalt Anna de flesch uit haar zak. Welke poëzy kan er niet in een flesch liggen! tot welke verheven verzen heeft ze niet menig Anacreon bezield!

Maar — deze flesch is de dood van alle lyrisme. Ze is gevuld met een walgelijk brouwsel van lauw water en vette melk, en voor kurk dient een zuiger van gomelastiek of gutta percha. Met een routine, alleen gelijk aan die, waarmede de jeneverdrinker het onheilbrengende vocht aan den mond zet, brengt Anna de flesch aan de lippen, proeft met twee kleine teugen de sterkte van den inhoud, en duwt dan het nietafgeveegde stopstuk in het schreeuwende mondje. Ik krijg er een huivering van — en in plaats van den Baby zou ik een niet te overkomen aanval van zeeziekte krijgen — maar, o wonder! het geschreeuw verstomt als met een tooverslag, en men hoort nog slechts het zuigen en slikken op de maat van een wezen dat met gretigheid drinkt. De moed der bonne om den zuiger in den mond te nemen en het flauwe, walgingwekkende brouwsel eerst te proeven, is onbetaalbaar, en ik herhaal het, indien 't der moeder dezer drie spruiten in 't hoofd kwam om een mannelijk wezen als hoofdsschenker voor deze bediening te zoeken, zoo zou zich, zelfs onder de parias onzer maatschappij, geen kandidaat daarvoor opdoen.

»En verder gaat het ridje, en buiten de stad wordt op een kleine weide halt gemaakt en uitgerust. Daar begint nu dat waanzinwekkend mengelmoes van lachen en weenen, spelen, vallen en honger hebben, 't wederkeerig aanklagen van Wim

en Lina bij de bonne, — waanzinverwekkend, ja, voor ieder ander menschelijk wezen — slechts de bonne blijft de onverschuifbare middelas in dien chaos. Juist heeft Wim een steen tegen Lina's voorhoofd geworpen, en luid huilend en zelfs een weinig bloedend komt het bevreesde kind naar de plaatsvervangende moeder geloopen. Lina wordt gerustgesteld, met een zakdoek en wat spuw gewasschen, en de kras op 't voorhoofd met wat hechtpleister dichtgelegd (want een goede bonne draagt altijd eene kleine of zak-apotheek bij zich, en is in het bezit van zwart en vleeschkleurig hechtpleister). Nauwelijks is de vrede gesloten, of daar komt de huilende Wim aanhinken — hij is een slootje gevallen, heeft zijn broekje gescheurd op de spitse steenen, en de eene zijde van zijn ligchaam is zoodanig met slijk bedekt, dat zijn tweekleurig toilet aan den clown in 't paardenspel herinnert. Ook Wim wordt, zoo goed als 't voor 't oogenblik gaat, goed gereinigd en de defecte inexpressibles worden onmiddellijk door de op alles voorziene Anna met naald en draad weer dichtgenaaid. Intusschen houden verschillende overstroomingen, die de welvaart en 't leven van den kleinen in den wagen bedreigen, de bonne bezig, om niet eens te gewagen van het onophoudelijk uitdeelen van koekjes en broodjes aan de hongerige en nooit tevreden kinderen, en van het stillen des zuigelings door middel van de vreeselijke flesch. Nadat de bonne zich eenige uren lang moe geschreeuwd, afgetobt en afgezwoegd, mogelijk moe gezorgd en zich geërgerd heeft, wordt de terugtocht geblazen en aanvaard, met de kleine verandering dat thans aan weerszijde van de japon der bonne een kind hangt, want ook Wimpje is thans moede en laat zich thans voortsleepen evenals Lina.

»De mama, die zich met de geboorte dezer drie hoopvolle spruiten zeker zeer vele achtingswaardige moeite gegeven heeft, legde hun verdere opvoeding in de handen der bonne, en ze heeft geen idée van de zelfverloochening, die vereischt wordt door het onafgebroken gezelschap van drie schreeuwende kinderen. Ja, in den grond des harten rekent ze op de dankbaarheid der bonne, die ze zoo edelmoedig vergunde zich met hare (der moeder) drie kinderen te mogen aftobben. Nauwelijks is de

bonne moede en afgesloofd teruggekeerd, of ze wordt overstelpt met bevelen en boodschappen voor hare meesteres, want ze heeft immers heden nog niets uitgevoerd; ze heeft slechts eenige uren gewandeld — en op de wandeling bekomt men immers weer, en amuseert zich!"

En hiermede zouden wij ons verslag kunnen eindigen. Heeft echter de vertolker zijne taak, wat het proza betreft, over het geheel uitstekend volbracht, ook in gebonden stijl verdient hij veel lof, getuige zijne overzetting van het stukje, dat *De Wraak van den Kalif* ten titel draagt. Soms echter laat hij de versjes onvertaald, gelijk een paar grafschriften, die in Weber's *Democritos* voorkomen. Het een is Hoogduitsch en luidt:

Hier ruhen meine Gebeine,
Ich wollt', es wären deine.

Het tweede is Fransch en heet:

Ci-dessous gît un grand seigneur
Qui de son vivant nous apprit
Qu'un homme peut vivre sans coeur,
Et mourir sans rendre l'esprit.

Het Duitsche willen wij liefst laten rusten; van het Fransche daarentegen leveren wij hier eene navolging, waarmede wij tevens dit ons verslag eindigen.

Hier rust een jonkheer, hoog vereerd,
Die ons en andren heeft geleerd,
Hoe iemand zonder hart kan leven
En zonder geest den geest kan geven.

H. F.

Het beeld der Aarde. Volledige Nederlandsche School-Atlas, in 30 gekleurde kaarten, door F. Bruins, Leeraar bij de Rijks-kweekschool voor Onderwijzers te Groningen. Groningen, P. Noordhoff en M. Smit. 1877. Prijs *f* 1,90.

Het heeft in den laatsten tijd bij ons te lande niet ontbroken aan werken in allerlei vorm, die ten doel hebben ons met onzen aardbol bekend te maken. Atlassen groot en klein, goed, middelmatig en slecht, door deskundigen, minkundigen en onkundigen ontworpen en vervaardigd, heeft het als het

ware geregend, waarbij de tusschensoort, als naar gewoonte, het schitterendst vertegenwoordigd was en ook het beste onthaal vond. Atlassen alleen zijn echter niet voldoende. Wij ontvingen dan ook scheepsladingen met geschriften daartoe behoorende, onder den vorm van geographische woordenboeken, handboeken, leerboeken, handleidingen, meer of minder uitgebreid, der aardrijkskunde. Hierbij valt op te merken dat, voor zoover het staatkundig gedeelte der aardrijkskunde betreft, er op dit gebied nimmer iets geleverd kan worden, dat maar weinig jaren stand houdt. Immers de onderscheidene natiën blijven elkander bij voortduring beoorlogen, stelen elkander groote en kleine landstukken af, brengen daaronder geheelen ommekeer in bestaande toestanden te weeg, en maken daardoor, dat veel van hetgeen heden in de beschrijvingen er van nog in alle opzichten juist was, morgen reeds niet meer dienen kan. Ook brengen — en dit moet niet uit het oog worden verloren — dagelijks voorkomende ontdekkingen, zoo mede nieuwe organisatiën in den eigen boezem van rijken nieuwe toestanden teweeg. Dit een en ander maakt dat het onmogelijk is een werk, in welken vorm ook, over aardrijkskunde te leveren, dat slechts weinige jaren als blijvend beschouwd kan worden. Hierbij komt nu echter nog iets. De aardrijkskunde moet ook op de scholen geleerd worden, en de vraag is, op welke wijze dit het best geschieden kan. Hierover is men het nog in 't geheel niet eens. Aanwijzingen van allerlei aard, die de een noodzakelijk acht, vindt de ander ten eenemale overbodig. Dit alles in aanmerking genomen, zullen wij bij onze algemeene beschouwing van het onderwerp niet langer stilstaan, maar ons vergenoegen met een blik te werpen op den bovengemelden Atlas, die ons verzocht is aan te kondigen.

De heer Bruins beschouwt het tot dusver voor schoolonderwijs geleverde als geheel onvoldoende, blijkens hetgeen hij in zijn voorbericht zegt, en waarin hij zich over de zaak aldus uitlaat:

»De kenmerkende grondlijnen, de meest sprekende trekken van 't gelaat der aarde zoo scherp en krachtig mogelijk te doen uitkomen door lijnen zoo eenvoudig als met de algemeene waarheid van uitdrukking maar eenigszins bestaan-

baar is, — dit stond bij 't ontwerpen en teekenen der schetskaarten voor dezen Schoolatlas op den voorgrond. Waarheid van voorstelling in groote, algemeene trekken; detail-studie weer te geven in duidelijke algemeene voorstellingen: hierin ligt immers de juiste opvatting van 't begrip »Schoolatlas."

»Bij de bewerking van alle kaarten is steeds in de eerste plaats gedacht aan de behoeften der Nederlandsche volksschool. Nederlandsche toestanden, Nederlandsche belangen en behoeften, Nederlandsche herinneringen ook, zijn dus meer dan gewoonlijk bedacht. In een »Nederlandschen Schoolatlas" mocht het wel niet anders zijn.

»De aardrijkskunde is een geheel. Een volledige schoolatlas der nieuwere aardrijkskunde ten dienste van 't volksonderwijs dient dan ook zoo te zijn ingericht, dat hij kan voldoen aan alle eischen, welke met betrekking tot het onderwijs in de aardrijkskunde aan de volksschool billijkerwijze mogen worden gesteld. Zal nu een Nederlandsche schoolatlas »volledig" mogen heeten, dan behooren de kaarten van Nederland en zijne koloniën er met zooveel uitvoerigheid in voor te komen, als, in verhouding tot het geheel, voor Nederlanders noodzakelijk is te achten; een afzonderlijke schoolatlas voor de aardrijkskunde van Nederland wordt zoodoende van zelf overbodig."

Thans zal men van ons welligt eene niet al te beknopte beschouwing van dezen atlas verwachten; het spijt ons echter dat wij daar niet aan kunnen voldoen, aangezien wij daarbij in allerlei bijzonderheden van zeer uiteenloopenden aard zouden moeten treden. Wij vinden hier inderdaad het een en ander, dat wij in de bekende schoolatlassen niet aantroffen, — gedeeltelijk omdat zij van vroegeren datum zijn — maar dan toch ook het een en ander, dat elders in beknopter vorm ook voldoende geleverd is. Daar de heer Bruins afzonderlijke voorstellingen heeft geleverd van geologie, oceanographie, orohydrographie, warmte-, wind- en regenstreken, ethnographie en andere graphiën, benevens staatkundige verdeeling, is het geheel tot 30 kaartjes aangegroeid, en minder kon het ook niet. De moeite, aan het bewerken van een goeden atlas als deze besteed, is vrij wat grooter dan menigeen beseft, en daar de

deugdelijkheid er van eerst bij het gebruik kan blijken, eindigen wij gaarne onze korte aankondiging met een woord van aanbeveling. H. F.

Novellen en Vertellingen, door J. J. Cremer. Nieuwe geïllustreerde uitgave. Leiden, A. W. Sythoff. 1877. Afl. 12—25. Prijs per afl. *f* 0,25.

De Nieuwe geïllustreerde uitgave van Cremer's Novellen, waarvan ik in N°. 12 van den vorigen jaargang van dit tijdschrift de elf eerste afleveringen aankondigde, is sedert dien tijd geregeld voortgezet en met afl. 25 compleet geworden. Te zamen vormen deze 25 afleveringen twee flinke en nette boekdeelen, met 16 goed uitgevoerde plaatjes en onder de afzonderlijke titels van: »Overbetuwsche Novellen," en »Novellen en vertellingen."

't Zijn allen oude bekenden, die geenerlei aanbeveling meer behoeven. Op ondubbelzinnige wijze heeft zoowel een hoorend als een lezend publiek er reeds voorlang uitspraak over gedaan in den meest gunstigen zin. Inderdaad zelden mag een schrijver zich verheugen over eene populariteit gelijk Cremer zich heeft weten te verwerven. Zijne novellen blijven tot de meest gezochte lektuur behooren, en men vergenoegt zich niet ze éénmaal te hooren of te lezen. Ieder, die er kennis mee gemaakt heeft, herleest ze later met genoegen en wenscht ze in eigendom te bezitten om ze nog gedurig eens weder ter hand te nemen. Onze uitgevers zorgen er voor, dat de wenschen van het publiek in dit opzicht op billijke wijze bevredigd worden. Nog niet eens was de uitgave van deze beide bundels geheel compleet, of er werd weder eene nieuwe volledige uitgave van Cremer's romantische werken aangekondigd, waarin volgens het prospectus ook de Betuwsche en Overbetuwsche Novellen zullen worden opgenomen. Ook die nieuwe uitgave zal ongetwijfeld met dezelfde belangstelling worden ontvangen, als aan deze geïllustreerde uitgave bereids ten deel gevallen is.

C. P.

De jongste Engelsche pooltocht en de poolexpedities der toekomst, door Dr. C. M. Kan. Utrecht, J. L. Beijers. 1877.

Na de gunstige beoordeelingen dezer brochure in andere tijdschriften, kan de aankondiging in dit maanwerk kort zijn, en beperkt blijven tot eene aanbeveling aan de lezers van het Leeskabinet om deze gelegenheid niet te verzuimen, zich op de hoogte te stellen der pogingen, welke vroeger en later in 't werk zijn gesteld om het poolvraagstuk op te lossen.

Na vergelijking van de resultaten der verschilllende expeditiën, eindigt de schrijver met eenige opmerkingen over den weg, welken hij meent te moeten aanbevelen voor een volgenden tocht.

De heer K. is inderdaad zeer gelukkig geweest in het kiezen van den vorm voor zijn *opstel*, zooals hij zijne brochure nederig noemt; want door er geen drooge wetenschappelijke studie van te] maken, is het voor het publiek zeer belangwekkend, en hoogst aangenaam om te lezen, terwijl het bovendien ook uitstekend geschikt is om de belangstelling in de arctische ondernemingen der toekomst te verlevendigen.

De geachte schrijver vergunne mij ten slotte op een paar fouten te wijzen, welke hem ten bewijze kunnen strekken dat zijne brochure met aandacht gelezen is.

Op blz. 14: ».... had men het Grinnelland tot 80°, de Groenlandsche kust tot 80° 70′ bezocht, en een nieuw kanaal ontdekt." 80° 70′ wordt echter geschreven 81° 10′, doch dit kan niet, omdat het Kennedy kanaal iets noordelijker dan den 80sten breedtegraad begint, zoodat 80° 70′ waarschijnlijk 80° 10′ moet zijn.

Op blz. 16: ».:.. zij legden dus drijvende een weg af van 156 zeemijlen, een afstand als van Petersburg naar Malta 660 mijlen langer dan de reis van de bemanning der Hansa."

Nu is echter 1 mijl = 1,852 zeemijl

dus 156 zeemijlen = 84,5 mijl

hoe kan dan de bemanning der Polaris, toen zij slechts 156 zeemijlen of 84,5 mijl had afgelegd, nog 660! mijlen meer

afgelegd hebben dan die der Hansa?

Ik veronderstel dat hier een zetfout is ingeslopen en er drijvende een weg van 1560 zeemijlen is afgelegd, hetgeen ook beter overeenkomt met den afstand van Petersburg tot Malta.

Op de kaart staat het hoogste punt dat Beaumont bereikt heeft, zijnde 83° 18′ N.Br. en 50° 40′ W. L., tusschen de 82° en 83° breedte!

Ten slotte betwijfel ik of de punten, welke op het Poolkaartje aangeven, welke breedten bereikt zijn tusschen de 80° en 90° door eenige expedities, wel juist geplaatst zijn; m. i. zijn ze te dicht bij de 90° geteekend. Het is jammer dat op dit kaartje de graden niet zijn aangegeven bij de breedtecirkels; zulks zoude voor minder ingewijden gemakkelijk zijn geweest.

L. H. C. J.

Wereldgeschiedenis, door K. F. Becker, naar de laatste Hoogduitsche uitgave, geheel omgewerkte 3e druk door J. Jongeneel, oud-hoogleeraar, met eene aanbeveling van Dr. K. P. A. Dozy, hoogleeraar in de algemeene geschiedenis aan de hoogeschool te Leiden. Leiden, D. Noothoven van Goor. Afl. 25—35. Prijs per afl. 35 cent; platen gratis.

Ziedaar de elf laatste afleveringen van dit werk, welke ik ter bespreking in dit tijdschrift ontving.

Ik zie er steeds tegen op, dit werk in het publiek te bespreken. Indien de namen, die op het titelblad prijken, niet voldoende zijn, om de buitengewone degelijkheid en deugdelijkheid er van te waarborgen, wat zal dan m ij n e aanbeveling vermogen! Toch wil ik die aanbeveling hier niet terughouden. Want het zou kunnen zijn, dat sommige lezers van dit tijdschrift juist door deze weinige regelen de aandacht leerden vestigen op wat anders daaraan ontsnapt zou zijn. Met volle overtuiging raad ik alle toekomstige onderwijzers, alle studenten aan om, zoo ze dit werk nog niet bezitten, het zich aan te schaffen. En gij, die uit liefde voor de goddelijke historie u gaarne een geldelijke opoffering getroost, en

gij, die uit liefde voor uw kroost op de hoogte wilt blijven, schaft u dit werk aan! Gij zult er u zelven een degelijk genot door verschaffen.

De 25ste aflevering schenkt weêr een keurige plaat, voorstellende Hannibal's overwinning bij Cannae. Daarin begint (blz. 236) de tweede afdeeling dezer Romeinsche geschiedenis, die gewijd is aan de behandeling van 't verval der Romeinsche Republiek en haar overgang in 't keizerrijk. Deze afdeeling eindigt in afl. 29 blz. 409, en bevat eene uitnemende behandeling van dat belangwekkende onderwerp. Achtereenvolgens vindt men er niet maar wat besproken, maar tot hun recht gekomen: de Gracchische onlusten, de Jugurtijnsche oorlog, de Cimbren en Teutonen, nieuwe gistingen te Rome, de oorlog der bondgenooten, de eerste burgeroorlog, de eerste Mithridatische oorlog, Sylla's schrikbewind, dictatuur en dood, kortom al die belangrijke onderwerpen, die in eene Romeinsche geschiedenis van onzen tijd de bewijzen leveren, dat de schrijver meester is van zijn rijke stof. Over het zedenbederf en de weelde gedurende de laatste tijden der republiek ziet men zich hier een verrassend licht verspreid. Ook de behandeling der letteren eischt hooge waardeering.

Op boeiende wijze behandelen de daarop volgende afleveringen den opbouw en bloei der wereldheerschappij. En zelden zal men in een Wereldgeschiedenis met zooveel zorg en nauwkeurigheid behandeld vinden de geschiedenis der Christelijke kerk.

Ook de correctie der drukproeven is met zóóveel zorg geschied, dat men het terstond en met bevreemding bemerkt, als een enkele keer een kleinigheid aan de aandacht ontsnapt is, en men »hunne" voor »hare" leest, of ziet, dat »niet alle" staat voor »geen enkele", of het jaar 27 voor het jaar 17.

De 33ste aflevering is schier geheel gewijd aan zeer interessante aanteekeningen.

In de 34ste en 35ste afl. begint de auteur de Middeleeuwen even uitnemend, als hij tot hiertoe de oude geschiedenis behandelde.

Met groot verlangen zien zeker velen met mij de volgende afleveringen te gemoet.

Watergang. A. J. BERMAN.

Warda. Roman uit het oude Egypte, van Georg Ebers, hoogleeraar te Leipzig. In het Nederlandsch bewerkt door Dr. H. C. Rogge. Met voorrede van Dr. C. Leemans. Amsterdam, IJ. Rogge, 1877. Drie deelen kl. 8°. Prijs *f* 5,50.

Dit belangrijke werk werd mij ter behandeling in dit tijdschrift toegezonden, maar niemand zal zeker iets meer dan eene eenvoudige aankondiging van mij verwachten. Om eene gemotiveerde beoordeeling te geven, zou men evenveel studie van de Egyptische oudheid moeten gemaakt hebhen, als Prof. Ebers-zelf, die daaraan het grootste deel van zijn leven heeft gewijd. De meest bevoegde beoordeelaar is stelling onze uitstekende geleerde: Dr. C. Leemans, die de Voorrede schreef, en deze besloot met de woorden: »Ik durf den lezers eenen schat van belangrijke kennis, nuttige aanwinst op wetenschappelijk gebied en vele uren van rijk genot beloven." Waarlijk, een zoodanige verklaring, gevloeid uit *die* pen, is van geen gering gewicht. Er valt niet aan te twijfelen dat al wat wij hier omtrent de zeden en gebruiken der oude Egyptenaren vermeld vinden, geheel met de waarheid overeenkomstig is. De Voorrede geeft daaromtrent eene voldoende toelichting: »Als bronnen voor de geschiedenis dier tijden, maar vooral ook voor de voortbrengsels van der dichteren genie, stonden den schrijver een aanzienlijk aantal teksten ter beschikking, die, zoowel op de tempels en andere gebouwen en gedenkteekens uitgehouwen, als vooral op papyrusrollen bewaard gebleven, door de ontdekkingen der laatste jaren, aan het licht waren gebragt, en wier inhoud door de ijverige pogingen der Aegyptologen, ook tot de thans levende geslachten spreken. Een verblijf van vele weken gedurende den winter 1873 in de Necropolis of Doodenstad van Theben, waar Ebers eene ledige grafkamer, tot zijne woning had ingericht, had levendige herinneringen bij hem achtergelaten, en hem de bouwstoffen geleverd tot het schetsen van de tooneelen, waarop en de omstandigheden waaronder hij de hoofdpersonen van zijn verhaal doet optreden."

De tallooze bijzonderheden, die Prof. Ebers ons meedeelt, dragen ook voor den leek in het vak, den duidelijken stempel der waarheid, want de schrijver wil blijkbaar niet alleen op zijn eigen gezag geloofd worden, maar geeft telkens de bronnen op, waaruit hij geput heeft.

Als aaneenschakeling van schetsen uit het huiselijk, godsdienstig en staatkundig leven dier lang vervlogen tijden, mag deze Roman, even als de vroeger verschenen »Egyptische Koningsdochter," een waar kunststuk heeten. Het is of de Schrijver zijn tooverstaf over de in puin gezonken steden gezwaaid heeft, en de dooden, die drie duizend jaren gebalsemd in de grafkamers rustten, weer tot het leven heeft teruggeroepen. Hebben de graankorrels, welke bij sommige mummies gevonden werden, na een paar duizend jaren nog vrucht gedragen, evenzoo heeft Prof. Ebers de geheele oudheid nieuw leven ingeblazen. Het sprookje van de schoone slaapster is hier werkelijkheid geworden!

En waarom ik dit boek een kunststuk noem? Het is om de groote volledigheid, de helderheid en duidelijkheid van ieder tafereel. Men kan zoo zien, dat alles den schrijver levendig voor den geest stond, dat hij nooit weifelde, maar als iemand, die zich volkomen thuis gevoelde, door de straten wandelde en de paleizen en tempels bezocht. Van alles wat hij bij zijne jarenlange studiën opmerkte, trok hij partij. Het romantisch verhaal wordt gedurig op de scherpzinnigste wijze aangewend, om ons de een of andere merkwaardigheid mee te deelen. In aangenamen vorm geeft Prof. Ebers ons een volledigen cursus in de Egyptische oudheidkunde. Een romancier, die dit boek zóó bestudeerde, dat bijna elke bijzonderheid in zijn geheugen was geprent, zou waarschijnlijk zelf een roman uit die dagen kunnen schrijven, want elke vraag omtrent de toen heerschende zeden en gebruiken wordt beantwoord.

Na dit weinige omtrent de wetenschappelijke waarde van het werk, nog een paar opmerkingen aangaande het romantisch kleed, waarin de muze der historie zich hier vertoont. Op onze bewondering heeft de schrijver ook hier het volste recht, want een *geleerde*, die met zoovele dichterlijke gaven

is toegerust, die ons als *romanschrijver* zóó weet te boeien, is een zeer zeldzame persoonlijkheid. Vele geleerde mannen schijnen een zekere dorheid en diepzinnigheid bij hun wetenschap noodzakelijk te achten. Niet alzoo Prof. Ebers! Met een vriendelijk gelaat, en schitterende oogen, waaruit het vuur der poezie straalt, verhaalt hij ons het resultaat zijner nasporingen en wij worden niet moede naar hem te luisteren.

Wij worden verplaatst in den tijd van den Egyptischen pharao Ramses den groote, ruim dertienhonderd jaar vóór Christus. Het zijn de dagen, waarin Mozes leefde, die evenwel slechts eens (in het 3e deel) ten tooneele treedt, als bewoner van den Sinaï. De intrige wordt gevormd door de kuiperijen van den opperpriester Ameni en den stadhouder Ani tegen de regeering van den pharao, die afwezig is om de Aziatische volken te bestrijden. De titel: »Warda" is vreemd gekozen, want Warda, de dochter van den Paraschiet, den paria der Egyptische maatschappij is volstrekt geen hoofdpersoon. In de twee eerste deelen verneemt men zeer weinig van haar, en alleen in het laatste deel treedt zij handelend op. Men kan mij tegenwerpen, dat het ongeluk, hetwelk Warda overkomt, als zij door de paarden van des pharao's dochter Bent-Anat overreden wordt, aanleiding geeft tot al de volgende verwikkelingen. De prinses toch, door haar gevoel gedrongen, begeeft zich in de hut van den Paraschiet en verontreinigt zich daardoor in de oogen der priesters, die niets van de oude wet willen prijs geven. Hier vinden wij den eersten schakel van een langen keten van beleedigingen en twisten van Ameni's kant, daar deze het koningshuis vijandig is. Maar al opent nu ook Warda's ongeluk den roman, toch is zij zelve geen hoofdpersoon. Hare handelingen en haar karakter hebben verder geen overwegende kracht en oefenen geen invloed meer uit op den loop der gebeurtenissen. Als het genoemde argument gelden moest, dan zou men het werk even goed kunnen noemen: »De paarden van Bent-Anat", want deze zijn eigenlijk de aanleidende oorzaak van alles geweest.

De ware hoofdpersonen zijn: Pentaoer, de dichter en priester uit het Seti-huis, de beschermer van Bent-Anat, de *liberaal*

dier dagen; en met hem de edele en schoone prinses, met haar helder verstand en haar hart vol menschenliefde. Het verwondert me dat Prof. Ebers zijn Roman niet »Pentaoer" genoemd heeft, vooral ook, omdat hij een historisch persoon is en zijn epos op den slag van Kadesch beroemd is geworden. Zou het minder welluidende van den naam er schuld van zijn? Het is waar: Warda of Oearda, een bloem beteekenende, klinkt veel liefelijker!

Op de romantische samenstelling, de conceptie, heb ik een aanmerking; zij is deze: De schrijver had, om de belangstelling van het groote publiek te boeien, beter gedaan, een algemeen bekende gewichtige gebeurtenis tot middelpunt van het geheel te kiezen, dan ons, zooals in de twee eerste deelen geschiedt grootendeels met een reeks van alledaagsche voorvallen bezig te houden. Het was natuurlijk zijn doel, ons het huiselijk leven der Egyptenaren helder voor oogen te stellen, maar wenschelijk ware het geweest, wanneer hij daarmede een belangrijk historisch feit had kunnen verbinden. In het 3e deel treedt Ramses-zelf handelend op en zijn wij getuigen van den slag van Kadesch en daarop gevolgden moordaanslag. Dit gedeelte zal dan ook stellig aan vele lezers (vooral de oppervlakkige) het meeste belang inboezemen, waartoe misschien ook wel het wat al te *romantische* slot zal medewerken. Alles komt zóó goed op zijn pooten terecht, dat het boek eindigt, gelijk het laatste bedrijf van een Fransch melodrama.

In de teekening der karakters is de schrijver zeer gelukkig geslaagd. Hij heeft er veel variatie in weten te brengen. Pentaoer, Ameni, Nebsecht, Ramses, Bent-Anat, Paäker, Nefert, enz. allen hebben hun eigenaardig kenmerk. De heerschzucht der priesters, en Ameni's manier om Ani los te laten zoodra er niets meer van hem te verwachten is, wordt aardig voorgesteld. Dat de personen weleens meer de hedendaagsche denkbeelden, dan die der oude tijden verkondigen, kan niet ontkend worden, maar dit is een struikelblok, dat bij geen enkelen historischen roman te vermijden is, te meer wanneer de schrijver, zooals Prof. Ebers doet, niet zoozeer een gewichtig historisch feit, dan wel het huiselijke leven behandelt.

Voor dit laatste toch moet men meer intieme bijzonderheden kennen, dan ooit een tempelmuur vol opschriften of een papyrus ons kan meedeelen.

Prachtige beschrijvingen mogen niet vergeten worden, zooals die van het feest in het dal of het doodenfeest, die van den slag bij Kadesch en den brand van het houten paleis te Pelusium.

De vertaler: Dr. H. C. Rogge, heeft op uitmuntende wijze zijn inderdaad moeielijke taak volbracht. Hij bewees aan onze letterkunde een belangrijken dienst, door Prof. Ebers' werk in zoo vloeiend Hollandsch over te brengen. Het zou de krachten van een gewonen vertaler te boven zijn gegaan.

Van de »Uarda" is in Duitschland reeds een nieuwe druk noodig, daar de eerste oplage van 3000 exemplaren bijna is uitverkocht. Bij ons is zooiets wel niet te verwachten, maar toch moge een voor Nederland zeer ruim debiet Vertaler en Uitgever tot belooning strekken.

Leiden. D. F. v. H.

De Hel van Dante-Alighieri. In de dichtmaat van 't oorspronkelijke vertaald door Jan Jakob Lodewijk Ten Kate. Met platen van Gustave Doré. Leiden, Albertus Willem Sythoff, 1877. Afl. I-XX.

Heeft de Heer Ten Kate zijn roem als oorspronkelijk dichter voor goed gevestigd, toen hij met zijn prachtig kunstwerk »De Schepping" optrad — als vertaler is hij reeds sinds jaren door niemand zijner landgenooten geëvenaard, nog veel minder overtroffen. Geen wonder dat hij, die ons den bloemhof der Italiaansche poezie ontsloot, toen hij Tasso's »Verlost Jeruzalem" in zulke schoone verzen overbracht, ons ook met Dante's meesterstuk bekend wilde maken.

In de laatste jaren heeft de »Inferno" van den beroemden Florentijn in 't bijzonder de aandacht onzer dichters getrokken. Nadat eene bewerking der »Divina Comedia" van A. S. Kok in 1863 was verschenen, en de Heer Hacke van Mijnden op vorstelijke wijze zijne vrienden begunstigd had met

eene pracht-editie van »De Hel", geïllustreerd door den genialen Gustave Doré, — gaf nog niet veel meer dan een jaar geleden, Mr. Joan Bohl eene vertaling van dat eerste deel der beroemde trilogie in het licht. In den vorigen jaargang van dit tijdschrift is die vertaling door een onzer medewerkers aangekondigd. Het heeft dus Dante niet aan vertolkers ontbroken. Wie nu gaarne fouten en punten van verschil opzoekt, kan al die vertalingen naast elkaar leggen en met elkaar vergelijken, precies zooals een docent het vacantiewerk van zijn leerling naziet. Wij voor ons scheppen daar weinig behagen in en zouden het voor onze lezers ook niet aangenaam of nuttig vinden. Tot een gedecideerde uitspraak kan zulk een vergelijking toch niet leiden. Wanneer men immers met mannen te doen heeft, zooals hier het geval is, die allen *con amore* hun dichter hebben bestudeerd, dan zal men zoowel schoonheden als gebreken bij den een aantreffen, die men bij den ander mist.

Als er sprake is van vertalingen van beroemde dichters, zijn er meestal kunstrechters in menigte en is men gewoonlijk zeer gereed met een afkeurend oordeel, maar ons komt dan altijd de bekende spreuk in de gedachte »La critique est aisée" etc. Men moet zelf veel vertaald hebben om te weten, hoeveel moeielijkheden daaraan verbonden zijn, en welk een ondankbaar werk men eigenlijk verricht. In den tijd toen er nog kaarsen gebruikt werden, die men snuiten moest, zeide iemand eens: »*Vertalen* gelijkt op het snuiten van een kaars; doet men het goed dan prijst niemand ons, maar snuit men die uit, dan wordt men uitgelachen." Hoe weinig poëtisch die vergelijking ook is, bevat zij stellig veel waars, en daarom is men dank verschuldigd aan talentvolle mannen, die een zoodanige ondankbare taak op zich nemen, ten einde het publiek met buitenlandsche meesterstukken bekend te maken.

Met een gevoel van erkentelijkheid doorbladeren wij daarom bovengenoemd prachtwerk; zoowel jegens onzen dichter Ten Kate, als jegens den uitgever, den heer Sythoff, die zich niet heeft laten afschrikken door de enorme kosten, aan eene zoodanige onderneming verbonden.

Meer dan iemand heeft Ten Kate onze taal in zijn macht,

en in welluidende, vloeiende volzinnen weet hij zijn denkbeelden uit te drukken. Of bij dat vloeiende en welluidende de oorspronkelijke tekst van een dichter als Dante, geen enkele maal schade zal lijden, laten wij in het midden, en zouden wij ook niet angstvallig willen nasporen. Naar mijne meening kan men een dichtwerk nooit *volkomen* getrouw overzetten, wanneer men een *metrische* vertaling geeft. Men versta me wel: ik zeg *volkomen getrouw.* De een mag het beter doen dan de ander, maar zóó getrouw, dat elk woord zijn kracht en waarde behoudt, is onmogelijk. Wie dus als vertaler een trouwe echo wil zijn, van den dichter, dien hij vertolkt, moet het voorbeeld volgen van sommige Fransche vertalers en eenvoudig in proza zijn taak volbrengen. Zoo vertaalde de Chateaubriand Miltons »Paradise lost", en twee zijner landgenooten de »Lusiade" van Camoens en de gedichten van Pétrarca in proza, zonder meer voorbeelden te noemen. In dat geval echter verdwijnt weer het eigenaardige, het krachtige of melodieuse, dat in het oorspronkelijke gedicht bewonderd wordt, en is men bij alle nauwgezetheid wat den *zin* betreft, in den *vorm* weer minder getrouw.

De heer Ten Kate heeft zich met betrekking tot het metrum eenige meerdere vrijheid veroorloofd dan de heer Bohl, doordat hij de *slepende* regels met *staande* heeft afgewisseld, terwijl de laatste alleen van slepende regels gebruik heeft gemaakt. Ook een Hoogduitsch vertaler: Karl Gustav von Berneck (Bernd von Guseck) heeft indertijd gelijk Ten Kate, aan die afwisseling de voorkeur gegeven.

Wij hebben hier twintig van de vierendertig zangen voor ons liggen, met vijfentwintig platen. Elke zang wordt gevolgd door een reeks van aanteekeningen, onmisbaar voor iedereen die het tijdvak, waarin Dante leefde, met betrekking tot Italië en vooral tot het beroemde Florence niet grondig bestudeerd heeft. Zonder die kennis is Dante's meesterstuk op een aantal plaatsen, zoo duister alsof het in hieroglyphen ware geschreven. De groote waarde van het Gedicht ligt ook in de onverbiddelijke gestrengheid, waarmee de groote Florentijn de misdaden en gebreken zijner dagen durfde veroordeelen, zoodat hij de gevierde, hooge geestelijkheid niet eens ontzag, maar

zelfs pausen en kardinalen in de Hel plaatste. Zacht gaat hij met zijne tijdgenooten niet te werk, dat zien wij duidelijk, wanneer hij in de 15[de] zang zijn leermeester een plaats in die akelige oorden waardig keurt. Velen, die zich zelfs voor het vaderland verdienstelijk maakten, door dapperheid of beleid, konden toch, als zij een of andere ondeugd op hun rekening hadden, de Hel niet ontkomen.

Schoon is bij Dante de keuze der straffen, en de diepe beteekenis daarvan. Zoo worden zij die uit *liefde* en *zinnelijkheid* gezondigd hebben in een wervelwind voortgedreven, als zinnebeeld van de onrust en de gejaagdheid, waaraan de inwilliging der hartstochten den mensch blootstelt. Bij deze ongelukkigen ontmoeten wij ook de beklagenswaardige Francesca de Rimini, wier droevig lot de roem van Dante's gedicht heeft verhoogd. De gulzigaards moeten rondwroeten in het slijk, omdat zij als de zwijnen alleen voor hun lichaam hebben geleefd en de veroveraars worden gedompeld in een zee van kokend bloed.

Maar ik wil mijn verslag hier eindigen; het is voor ditmaal reeds lang genoeg geworden, en bij het verschijnen der volgende afleveringen hoop ik opnieuw op dit belangrijke werk terug te komen.

De lezers zullen reeds voldoende hebben bemerkt dat ik deze Vertaling gaarne krachtig aanbeveel. Met Ten Kate's aanteekeningen en Doré's meesterlijk uitgevoerde platen, zal voor menigeen bij de lezing een licht opgaan over Dante's gedicht en zal hij telkens nieuwe schoonheden ontdekken, die zijn kunstgenot vermeerderen. Moge de heer Sythoff een ruime belooning vinden voor al de zorg aan deze grootsche uitgave besteed. Papier, druk, platen kortom alles kan de strengste critiek doorstaan. In de bibliotheken onzer aanzienlijken mag dit werk niet ontbreken.

Leiden. D. F. v. H.

Bloemen op het pad des levens. Gedichten van F. H. van Leent. Utrecht, Gebr. van der Post. 1877.

De dichter van bovenstaanden Bundel is voor ons publiek geen onbekende. Als Redacteur van een paar jaarboekjes: de »Cornelia, damesalmanak" en de »Flora, jaarboekje voor Neêrlands vrouwen en dochters", gaf hij reeds verscheidene verzen in het licht. Ook verscheen van hem een Bundel onder den titel: »Vergeet-mij-niet. Eerste gedichten. Arnhem, 1869. De »Bloemen op het pad des levens" sluiten zich nu aan die laatste verzameling aan, en ongetwijfeld zullen zij een even goede ontvangst als *deze* genieten.

De Muze van den heer van Leent is eene zoo allerliefste, zachtzinnige, bescheiden jonge dame, dat niemand het zeker van zijn hart kan verkrijgen, haar onverschillig of norsch af te wijzen. Eene jonge dame met helder oog en zachte stem; die niet in de woelige, luidruchtige wereld ronddartelt, maar het meeste gevoel heeft voor huiselijk lief en leed. Zij is verwant aan de Muze van onzen volksdichter Tollens. Ook *zij* weet zich als deze eenvoudig, ongekunsteld uit te drukken; zoete en geene schelle tonen ontlokt zij aan haar speeltuig. Door een vroolijk, lief kinderkopje wordt zij onweerstaanbaar aangetrokken en dan klinkt het:

Schalke oogjes, reine blikken,
  Volle wangen, rozenmond,
Blonde lokken, mollige armpjes,
  Englenlachjes telken stond!

Woordjes, die de harten boeien;
  Stemmetje zoo zacht en zoet;
Handjes, die zoo teêr omvatten;
  Kusjes enkel liefdegloed!

Hupplend spelen, spelend leeren,
  Zangen, rijk aan melodie;
Moeders lievling, vaders hope,
  Star der levenspoëzie!

En bij al wat het huiselijk leven te genieten en op te merken geeft, heft de zangster den blik naar boven, en ge-

voelt zij behoefte zich tot den Gever alles goeds te wenden. Zoo lezen wij in »De vaderkus":

»Geef mij eerst een kusje
  Voor ik spelen ga!"
Roept een dartle kleine
  Elken dag mij na.

»Pa, een morgenkusje!"
  Is haar ochtendlied,
Als zij 't rozenmondje
  Mij met blijdschap biedt.

't Is of Liefde's zegen
  Op haar spelen rust,
Als zij bij 't ontwaken
  Vader heeft gekust.

Die vaderkus leidt de gedachten tot den Hemelschen Vader, wiens steun en liefde ook voor ieder lid van het groote huisgezin onmisbaar is.

Dankbaar bij 't ontwaken,
  Schoon vaak zorg ons toeft,
Klagen wij dien Vader,
  Wat ons hart bedroeft.

En bij dank en bede:
  »Geef ons 't dagelijksch brood!"
Vlijen wij vertrouwlijk
  't Hoofd in 's Vaders schoot

En de geest der liefde
  Schenkt ons kracht en rust,
Of de Hemelvader
  Ons vertroostend kust.

Wij zien het: een zachte liefelijke toon ruischt ons uit de verzen van den heer van Leent tegen. Warm godsdienstig gevoel bezielt hem en geeft hem moed bij 's levens zorgen; want zooals Tollens zong: »Griekenland had zeven wijzen, zeven kinderen hebben wij," zoo zingt hij:

Een achttal kindren is ons deel,
  Als rozen frisch en fleurig —

En al geeft dat achttal ook vroolijkheid en al moge de dichter getuige:

> Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat
> Bij hopen en verlangen,
> Weerklinkt het huis en open veld
> Van vrije kinderzangen!

toch valt het soms zwaar genoeg om voor die acht spruiten voedsel en kleeren te vinden. Ach ja, ieder huisvader weet het: al gelijken de kinderen ook sprekend op *engeltjes* — de kunst om niet te eten hebben ze de lieve engeltjes nog niet afgekeken!

Als afwisseling bij de huiselijke en godsdienstige stukjes vinden wij hier een uitmuntend geslaagde vertaling van het bekende lied »Der Wacht am Rhein" en eenige poëtische verhalen, van welke »Hendrik de Vogelaar," »Het maal te Heidelberg" en »Het gebed in nood" mij het best bevielen.

De heer van Leent onderscheidt zich door eene zeer gemakkelijke versificatie. Zijn verzen vloeien als vanzelve. Een gewrongen zinbouw of stroeve regels vindt gij bij hem niet. Dat ik op blz. 253 het woord *werven* in den zin van *verwerven* gebruikt zag en op bladz. 273 den 3den regel v. o. te lang vond, zal wel aan de correctie te wijten zijn.

De uitvoering is keurig net en maakt het bundeltje een waardig gezelschap voor de »Cornelia" en de »Flora".

Leiden. D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Het leven van Ludwig Uhland en vertalingen uit zijn dichtbundel, door B. Van Meurs. Nijmegen, Blomhert en Timmerman, 1877.

Velen onzer uitgevers hebben in den laatsten tijd een papier, een letter, een omslag gekozen, die hun smaak eer aandoet en die ons terugvoert naar den tijd, toen tot een *goed* boek, ook goed papier, een smaakvolle letter en een sierlijke band behoorden. Ook voor de uitgevers is de *renaissance* (de hoeveelste?) begonnen en de heeren Blomhert en Timmerman geven ons alle reden, dankbaar te zijn voor het *uiterlijk* van bovengenoemden bundel.

Wat het *innerlijke* aangaat, de levensschets van Uhland is onderhoudend en met oordeel, zaakkennis en warme vereering voor den dichter geschreven; zij geeft niet te veel en niet te weinig en laat zich zeer goed lezen.

Het grootste deel van het boekje is echter aan vertalingen uit Uhland's gedichten ingeruimd en over deze moeten we wat breedvoeriger spreken. Bij alle vertalingen — maar vooral van gedichten — denke men aan Lewis' bewering:

In its happiest efforts translation is but approximation, terwijl Blumenthal terecht getuigt: *Gute Uebersetzuugen weiss nur der zu würdigen, der sie nicht braucht.*

Bij sommige dichters en wel zeer zeker ook bij Uhland zijn aan de vertaling bovendien bijzondere moeielijkheden verbonden. De slepende maat in sommige, de hoogst korte haastige stijl in andere gedichten is in eene vertaling bijna niet weer te geven. Daarom beviel *Des Zangers Vloek* me maar half en had *De Kleine Roland* voor mij hier en daar te veel van zijne waarde verloren. Het eerste gedicht ziet er verleidelijk gemakkelijk uit, maar is 't niet, als 't op vertalen aankomt. Reeds in den aanhef verandert dat:

Schloss so hoch und hehr,

in een:

prachtig burchtslot met gulden torenspitsen.

Bij Uhland heet het van het slot:

Weit glänzt es über die Lande, bis an das blaue Meer

en in de vertaling zijn het alleen de torenspitsen

die blonken wijd en zijd.

De koning zit bij Uhland, op zijn troon

so finster und so bleich,

en in de vertaling

bleek, somber als de dood

dat ons een geheel ander beeld geeft.

Welk een adem der middeleeuwen waait ons tegen in dat ééne woord *edel*, dat aan *Sängerpaar* wordt toegevoegd en dat de vertaler in *roemrijk* verandert; dat *schmucke Ross* in een *melkwit ros* veranderd, heeft eveneens verloren en 't verlies wordt meer gevoeld, naarmate men verder komt:

Van 's grijsaardslied heet het

dass reicher, immer reicher der Sang zum Ohre schwoll

de vertaling geeft

een vloed ontspringt zijn speeltuig aan zilv'ren klanken rijk.

'k Geloof zeker, dat dit eerste gedicht jaren geleden vertaald is, jaren voordat bijv. *de brave kameraad* zoo uitmuntend vertaald werd, voor dat *de blinde koning* in 't Nederlandsch werd omgedicht, werd omgegoten.

Zoo bijv. staat in 't eerste gedicht eene strophe vol muziek, vol teekening, vol gloed

Sie singen von Lenz und Liebe
Von selger, goldner Zeit
Von Freiheit, Männerwürde
Von Treu und Heiligkeit
Sie singen van allem Schönen
Was Menschenherz durchbebt
Sie singen von allem Hohen
Was Menschenherz erhebt.

De vertaling luidt:

Zij zingen van de lente,
Van d'ouden, gouden tijd
Van vrijheid, mannenwaarde,
Van trouw en heilgen strijd,

Zij zingen al het zoete
Dat 's menschen harte treft;
Zij zingen al het eedle
Dat 's menschen geest verheft.

Met weinig of geen moeite had de vertaler *thans* bijv. kunnen schrijven:

Zij zingen van lent' en liefde
Van zaalgen, gouden tijd
Van vrijheid, mannenwaarde
Van trouw en heiligheid;
Zij zingen van al het schoone,
Wat 's menschen harte treft;
Zij zingen van al het grootsche
Wat 's menschen hart verheft.

De kleine Roland verraadt inderdaad de meesterhand, al is dat *spraakgeluid* op bl. 71, dat laken, dat (bl. 73) *als cijns gebracht* werd, 't oorspronkelijke niet waard, gelijk op menige andere plaats òf een klank, òf een teekenachtig woord verspeeld is, of de zin gewrongen werd.

Maar de heer *Van Meurs* heeft blijkbaar niet alleen den dichter lief, hij heeft ook de gedichten niet alleen gelezen, maar bestudeerd. Toont hij zich meester van den vorm in *Jonker Rechberger*, toon en vorm zijn uitmuntend in de *Zwaabsche Vertelling.*

Daar ik niet twijfel of de heer *Van Mears* zal ons steeds meer en steeds beter vertalingen geven, vergunne hij mij bij die *Schwäbische Kunde* als voorbeeld nog op een paar regels te wijzen:

Uhland geeft aan den onverschilligen Zwaab iets komisch door de regels

Liess sich den Schild met Pfeilen spicken
Und thät nur lachend um sich blicken.

Daarop wordt een der Turken *dem die Zeit zu lang* toch ongeduldig en zwaait hem den sabel boven het hoofd:

da wallt dem Deutschen *auch* sein Blut

('t werd dan ook tijd en men kan iemand ook *al* telang plagen) — die enkele toets is verwaterd tot:

Het bloed des Duitschers koud, bedaard, wordt warm, bruischt op

maar hoewel er zóo meer is, *deze* vertaling is zeker uitmuntend. Ook *Edenhall* is niet kwaad. Wat er van *kan* gemaakt worden, gelieve men vooral bij *Longfellow* na te lezen!

Het wereldberoemd miniatuurtje op ivoor *die Rache* heeft als *de Wraak* het dubbel van den omvang en de helft van de waarde. Dit inderdaad is een proefstukje.

Maar overigens liggen de meesterstukjes van vertalingen maar voor 't grijpen. Zie *In het bootje*, *Des Zangers wederkomst;* al is *hier* vooral jammer dat de vrouwelijke uitgangen verloren zijn als bijv.

Da liegt der Sänger auf der Bahre
Des bleicher Mund kein Lied entquillt

te vergelijken met:

Daar ligt hij in zijn eigen woôn,
De zanger, bleek en zwijgend neer;

zooals *Avondmuziek*, *het Orgel*, *de Lijster* en *het leed van den armen man*, behoudens kleine vlekjes, die allicht voorkomen.

Der Knab vom Berge heeft echter veel geleden; reeds de aanhef, die ons in eens den knoop doet zien, wordt gemist en daarbij dat *Knab vom Berge* zoo in overeenstemming met *Der Berg der ist mein Eigenthum* is heel iets anders dan *de Zoon der bergen;* evenmin is in *het witte hert* met recht:

Sie wollten erjagen den weissen Hirsch

veranderd in

Er schuilde een wit hert — en daar ging het op los!

In de Alpen weet men wel, wat *de* gems is, en in de groote jachtlanden is evenzeer *der weisse Hirsch* bekend, beide ongeveer als een »vogel Phenix." De vertaling is overigens verdienstelijk, even als *Het Vertrek* en de meeste der kleinere stukjes.

Nederland heeft een schuld goed te maken aan de schimmen der dichters, wier liederen in ons land door afschuwelijke en helaas veel gelezen vertalingen, zijn mishandeld. Veel van die schuld heeft *ten Kate* goedgemaakt door zijne onnavolgbare vertalingen, ook *Bogaers* en van de ouderen *Bilderdijk* en *da Costa.* Maar van de nieuwere dichters in den

vreemde, is veel, zeer veel te leeren en de heer *Van Meurs* zal ongetwijfeld — als hij wat *meer* studie maakt van de klanken, de eigenlijke tint van het stuk — ook later er veel toe bijdragen om het vaderland van de grootste vertalers der zeventiende eeuw, ook op dat gebied een deel van zijn zeventiendeeeuwschen roem te hergeven.

Amsterdam. T. H. De Beer.

De dochter van den Toovenaar met nog twee Nederlandsch-Indische Novellen door J. A. Uilkens. (Peripateticus). Leiden, Gualth. Kolff. 1877. 338 bladz. in gr. 8°.

Iedereen, die maar eenigszins in de geschiedenis en literatuur der Ouden is ingewijd, weet wat *peripatetici* zijn. Voor degenen die het ontgaan of niet recht helder is, zij het, alleen slechts ter herinnering, genoeg te zeggen dat men door *peripatetici* de aanhangers der leer van Aristoteles verstaat, welke Grieksche Wijsgeer op eene wandelplaats, (*Peripatus*) van het zoogenaamde Lykeion bij Athene, gewoon was onderwijs te geven. De heer J. A. Uilkens, die onder het pseudoniem van Peripateticus schijnt geschreven te hebben, (hoewel wij daaromtrent onze onkunde moeten belijden) is derhalve iemand die, zoo niet tot de leer en de school van Aristoteles behoort, dan toch op de manier van dien wijsgeer al wandelend onderwijs geeft? De wijsbegeerte van Aristoteles was theoretisch en praktisch, waarvan de eerste de natuur- en bovennatuurkunde, de laatste de zede- en staatkunde bevatte. Het is hier de plaats niet om over zijn leerstelsel uit te wijden, wijl wij ook daardoor een valsch of verkeerd denkbeeld van dit werk zouden geven, en de meeste lezers van de lezing daarvan zouden afgeschrikt worden; want wijsgeerige bespiegelingen zijn daarin niet te vinden. In het ongedwongen kleed der Novelle schetst Peripateticus typen en karakters, die hij op zijne wandelingen of zijn verblijf in Indië ontmoet heeft, en wij twijfelen niet of zijne schetsen zullen met belangstelling gelezen worden.

In het eerste verhaal, *De Dochter van den Toovenaar*, vervult zekere mijnheer Priaap een hoofdrol. Deze gewetenlooze schurk tracht, na zich het geld van den zoogenaamden Toovenaar toegeëigend te hebben, zich ook van diens beeldschoone dochter, die allergelukkigst met den heer Chevallier gehuwd is, meester te maken. Daar hij in zijn boos opzet niet slaagt, wordt bedrog en intrige te baat genomen om verwijdering tusschen het echtpaar te weeg te brengen, welke maar al te wel gelukt. Doch door een gelukkig toeval kwam het uit, dat de echtgenooten misleid waren. Niet lang mochten zij echter elkanders bijzijn genieten, daar de heer Chevallier hetzij door overspanning of door het doorgestane leed, dat hij ondervonden had, ernstig ziek werd en aan de gevolgen daarvan overleed. Thans meende Priaap, dat het geschikste oogenblik gekomen was om nogmaals eene poging te wagen, om de hand van mevrouw Chevallier te verwerven, en te dien einde bracht hij haar een bundel papieren waaruit bleek, dat zij de dochter van den zoogenaamden toovenaar was, en de vertooning waarvan reeds voldoende moest zijn, om haar in het bezit te stellen van de haar wettig toekomende erfenis. Hij begreep wel dat het onvoorzichtig was, die papieren in haar bezit te laten; doch iets moest gewaagd worden. Dat waagstuk was echter het grootste en het laatste, dat hij bedreef en zou hem duur te staan komen: de wrekende Nemesis bleef niet uit!

Dokter Beck is de titel van de kortste dezer Novellen, maar daarom niet de onbelangrijkste, wegens de bijzonderheden omtrent het leven in Indië, welke daarin medegedeeld worden. Daar zij meer eene karakterstudie dan eene Novelle is, kunnen wij moeielijk daaromtrent in détails treden, te meer daar aan de geschiedenis van dokter Beck een geheim verbonden is, hetwelk eerst in het laatste hoofdstuk wordt opgehelderd.

Het derde verhaal, getiteld: *Soekatjita Doekatjita*, waarmede deze bundel besloten wordt, kan als een pendant van de eerste beschouwd worden. Is het in de eerste mijnheer Priaap die zich de verachting van alle weldenkende lezeressen op den hals zal halen, in de laatste is het mijnheer Villany die zich als vrouwenplager doet kennen. Reeds op gevorderden

leeftijd huwt hij met een jong meisje, dat, wijl hare ouders haar daartoe dwongen, aanvankelijk in haar lot berust. Zeer vermakelijk is het om te lezen hoe zij van hem wegloopt; de verbolgen echtgenoot alle pogingen doet om haar op te sporen, en zij, nadat eene formeele echtscheiding heeft plaats gehad, waartoe door Villany gepleegd geweld alle recht gaf, hare hand schenkt aan den man, dien zij werkelijk lief heeft. *Soekatjita Doekatjita.* (Na het verdriet komt de vreugde).

Wij mogen deze aankondiging niet eindigen zonder den geleerden schrijver een welgemeend woord van hulde toe te brengen over den takt, waarmede hij op het gebied der *lecture legère* de pen weet te voeren. In plaats van immers veel plaatsruimte aan bespiegelingen en vooral niet aan afgetrokken redeneeringen in te ruimen, (een klip waarop de meeste beoefenaars der *classici* stooten), is zijn werk van het begin tot het einde vol handeling, zoodat het zoowel in het Moederland als in Indië voor vele lezers een onderhoudende en dikwerf amusante lektuur zal opleveren. Wel komen in het eerste verhaal motto's voor, die aan de literatuur onzer naburen ontleend zijn en verder enkele latijnsche citaten, doch in onze beschaafde eeuw zullen eenigszins ontwikkelde lezers zich daaraan niet ergeren; al is het dat bij sommigen een spotachtige glimlach over dien ietwat ijdelen pronk van den begaafden schrijver op de lippen speelt. Maar daarvoor heet hij dan ook *Peripateticus.*

's Gravenhage, JAN GIJSBERTSZ.

Wat moet mijn zoon worden? Opgaven van hetgeen gevorderd wordt voor verschillende Burgerlijke betrekkingen, voor den Staatsdienst en voor toelating op verscheidene inrichtingen van onderwijs; door H. G. Beekhuis, Ambtenaar bij den Waarborg. Tweede, zeer vermeerderde druk. Zutphen, A. E. C. Van Someren. 1877. Prijs *f* —,75.

Allen, die met één of meer zoons gezegend zijn, zullen te eeniger tijd de vraag doen, welke wij hierboven lezen. Als de jongen de lagere school verlaat, is het noodig te weten

welke richting nu aan het verdere onderwijs zal gegeven worden. Bij het groot aantal ambten en betrekkingen, waar men uit kiezen kan, is er behoefte aan een vraagbaak ter verkrijging van de noodige inlichtingen en zulk een vraagbaak heeft de heer Beekhuis willen samenstellen. Wij vinden hier een opgave van alle betrekkingen, die eenigszins in aanmerking kunnen komen en van de daarvoor vereischte kundigheden, de vooruitzichten enz. Het Alphabetisch Register begint met »Adelborst" om te eindigen met de »School voor Zendelingen," en wij gelooven niet dat er van het tusschenliggende veel gewichtigs is overgeslagen. De Schrijver heeft veel moeite aan dit boekje besteed en zal niet weinig te informeeren gehad hebben, voordat hij de bouwstoffen bij elkander had. Dat alles niet even volledig is, spreekt van zelve; van een klein werkje van 124 pag. is dat wel niet te verwachten. Zoo zal bijv. van de Koninklijke Nederlandsche Stoombootmaatschappij te Amsterdam, waarschijnlijk wel iets meer te zeggen zijn, dan de twee regels welke de schrijver er aan wijdt. Enkele opgaven zijn door de tijdsomstandigheden niet meer van kracht. Zoo is de Rijksintstelling voor Indische Taal- Land- en Volkenkunde te Leiden opgeheven. Eerst eenige dagen geleden is die door een Gemeente-instelling vervangen. Op blz. 29 wordt wel even over de nieuwe wet op het Hooge Onderwijs gesproken, maar dat Amsterdam tot Universiteit verheven is schijnt nog niet bekend geweest te zijn. De bezitter van dit boekje zal verstandig doen, de plaats hebbende veranderingen, die in dezen tijd vol veranderingen dikwijls voorkomen, in zijn exemplaar aan te teekenen, en op die wijze kan het menigen zorgenden vader, die nog geheel in den blinde rondtast, van dienst zijn.

G.

Vervolgwerken.

1. *Tuinen, villa's en buitenplaatsen.* Bewerkt door H. Witte. Afl. 2—6. Leiden, D. Noothaven van Goor.

2. *Hoogduitsch-Nederlandsch en Nederlandsch-Hoogduitsch*

Woordenboek, door Dr. C. A. X. G. F. Sicherer en A. C. Akveld. Afl. 42. Leiden, bij D. Noothoven van Goor.

3. *De Geschiedenis der Wereld*, aan het Volk verhaald door A. Streckfuss. Naar het Hoogduitsch bewerkt door B. Ter Haar Bz. Afl. 79 en 80. Leiden, P. Van Santen.

4. *Het Boek der Uitvindingen, Ambachten en Fabrieken*. Afl. 23. Leiden, A. W. Sijthoff.

5. *Nederlandsch Museum*. 1876, Afl. 6. 1877, Afl. 1 en 2. Gent, A. Hoste.

6. *De Koopman, als Rekenaar, Correspondent en Boekhouder*. Naar het Hoogduitsch van T. H. Schlössing door C. Knapper Kz. Afl. 3—7. Arnhem, J. Rinkes Jr.

7. *Merkwaardige Personen uit Neerlands Geschiedenis*, in tijdsorde verhaald door P. Vergers. Afl. 1—6. Haarlem, J. M. Schalekamp.

1. Wij hadden gemeend met een nader verslag van dit belangrijke werk te wachten tot het compleet zou zijn, doch komen daarvan terug uit belangstelling in deze onderneming. Vijf afleveringen liggen sedert onze eerste aankondiging weder voor ons, en onderscheiden zich door degelijke behandeling, zoo van de onderwerpen zelve als van de uitvoering. Dat beide door de belangstellenden naar waarde geschat zullen worden, hopen wij van harte.

Wat de afbeeldingen betreft, het volgende. Men heeft daaraan door het leveren van slagschaduwen aan boomen eenigzins het karakter van dusgenaamde vogelvlucht-afbeeldingen willen geven. Dit wil ons echter niet bevallen, aangezien de zon geen oogenblik op dezelfde hoogte staat en van denzelfden kant blijft schijnen. Misschien echter zijn de afleveringen in Duitschland bewerkt, en dan moet men ze nemen zooals men ze ontvangt. Eene enkele voorstelling echter van het een of ander belangrijk plan, in wezenlijke vogelvlucht genomen, zou,

gelooven wij, voor de koopers van het werk een niet onaangenaam bijvoegsel zijn.

2. Dit Woordenboek neemt vooral in den laatsten tijd het »haast u langzaam" in acht. Wij willen echter daarover bewerkers en uitgever niet hard vallen, te minder omdat de bewerking met zoo veel zorg geschiedt. Het Nederlandsch-Hoogduitsch gedeelte is nu zoo wat tot op den helft gevorderd.

3. Ook met de *Geschiedenis der Wereld* van Streckfuss gaat het in den laatsten tijd niet hard vooruit. Wij zijn bij deze afl. gevorderd tot aan het jaar 1773. De geschiedenis van de laatste 100 jaren moet dus nog in behandeling komen, en dat is om verschillende redenen geen kleinigheid. Wij weten niet hoe ver het oorspronkelijke werk gevorderd is; misschien ligt het daaraan, dat met de uitgave in onze taal niet een weinig meer spoed gemaakt wordt.

4. In afl. 23 van het *Boek der Uitvindingen* vinden wij het slot van het artikel over de *muziek-instrumenten*, daarna krijgt de *thermometer* eene beurt, en vervolgens wordt er over den *stoom* en de *stoommachine* gehandeld; alles wederom door keurige houtgravures opgehelderd en toegelicht.

5. Ook van het *Nederlandsch Museum* hebben wij, even als vroeger, niets dan goeds te zeggen. Voor verscheidenheid wordt behoorlijk zorg gedragen, en de spreuk: »Elk wat wils" wordt door de redactie niet uit het oog verloren. Noord- en Zuid-Nederland werken zamen tot een goed geheel. Met groote belangstelling lazen wij het artikel over Hooft's *Schijnheiligh* van den heer J. A. Worp. Dit artikel is door den schrijver met blijkbare belangstelling behandeld De *Schijnheiligh* van Hooft namenlijk is eene navolging in proza van den *Ipocrito*, een blijspel van den Italiaan Aretino. Nu bevat dat blijspel zoo vele verwikkelingen, die alle opgelost moeten worden, dat ze den lezer bijna suf maken en hem zouden doen wenschen dat Aretino van dat eene blijspel er maar

zes gemaakt had. Dat was intusschen niet het geval, en men moet de zaak nemen zooals zij geleverd wordt. Nu wordt in de eerste plaats tot Aretino opgeklommen en gevraagd, wat dat er wel voor een geweest is. Ja, van zijn zedelijk gedrag viel weinig goeds te zeggen; echter »het puntje van een gaeuwe pen is 't felste wapen dat ik ken," van vader Cats, kende hij wel niet, maar wist het toch goed in practijk te brengen, ten minste, hooggeplaatste personen waren voor hem zoo bang als de dood.

Dit blijspel nu is, gelijk wij zeiden, door Hooft nagevolgd, doch niet indertijd in zijne werken opgenomen, maar eerst onlangs uitgegeven. Ook bestaat van die zelfde *Ipocrito* nog eene andere vertaling in gebonden maat, die ten onrechte aan Bredero werd toegeschreven. Over dit een ander wordt nu in dit artikel in het breede gehandeld. Wij voor ons maken alleen de aanmerking dat *Schijnheiligh* geen juiste vertaling van *Ipocrito* is. Dit laatste woord, uit het Grieksch overgenomen, beteekent eigenlijk iemand, die zijn eigen karakter verloochent en zich anders voordoet dan hij is. Als men dit in aanmerking neemt, dan wordt er veel opgelost van hetgeen hier als vraag gesteld is.

6. Ook met *de Koopman* willen wij bij onze aankondiging niet langer wachten. Wij hebben namenlijk niets dan lof voor de degelijke bewerking, die ons bij deze wordt aangeboden en er verre van af is eene gewone vertaling te zijn. Wij hopen dat het belangstellend publiek de moeite, aan een werk als dit besteed, naar waarde zal weten te schatten.

7. Nu rest ons nog het aankondigen der acht eerste afl. van een nieuw werk over een oud onderwerp. Wij moeten echter ons oordeel er over uitstellen tot het wat verder gevordert zal zijn. Onze geschiedenis is reeds zoo dikwijls en op zoo velerlei wijze ter sprake gebracht, dat alleen hij, die nieuwe gezichtspunten daarin weet aan te wijzen, naar ons dunkt, op eenige belangstelling aanspraak kan maken. Wij geven derhalve op dit oogenblik geen oordeel over het werk zelf, dan dat het in vloeienden en goed verstaanbaren stijl geschre-

ven is. Met alle mogelijke toegevendheid kunnen wij echter geen vrede hebben met de leelijke portretten in kleurendruk, waarmede dit werk ontsierd is.

N. T.

Joanna. Een verhaal van Rhoda Broughton. Uit het Engelsch door Mevr. de Graaff-Holtrop. Haarlem, De Erven F. Bohn. 1877. 2 dln. 260 en 243 bladz. in gr. 8°.

Mijn voornaamste aanmerking op het verhaal van Rhoda Broughton, dat onder den eenvoudigen titel van »Joanna" het licht heeft gezien, bestaat hierin, dat het veel te kort, veel te spoedig uitgelezen is. Ik voor mij had er ten minsten niet genoeg van, toen ik aan de laatste bladzijde van het tweede deel gekomen was. Ik heb het boek nog eens opengeslagen en verschillende van die fijn gepenseelde tooneeltjes, welke mij bij de eerste lezing bijzonder aangetrokken hadden met groot genoegen herlezen. De scherpzinnige lezer van dit verslag heeft dus reeds bemerkt, dat het geen aanmerking van afschrikkenden aard is, die ik maakte. Integendeel hoop ik, dat die meer tot aanbeveling zal strekken, want ik wensch inderdaad de lezing van dit verhaal met warmte aan te bevelen en ben er vrij zeker van, dat niemand, na het gelezen te hebben, mij dat kwalijk zal nemen of er zich over verwonderen zal. Het is een verhaal vol geest en vol waarheid, boeiend van de eerste bladzijde af, tot aan het korte naschrift op de laatste bladzijde, dat den wel wat somberen indruk van het onmiddelijk voorafgaande, zoogenaamde laatste hoofdstuk, wegneemt en den lezer de gewenschte verademing schenkt. Het is volstrekt geen sensatie-roman, dien men te lezen krijgt; er is geen de minste kunstige intrige in, — geen geheimzinnige verwikkelingen van verbazende en verrassende gebeurtenissen. 't Is in waarheid slechts een eenvoudig verhaal, dat zeer geregeld voortgaat en waarin alles op de natuurlijkste wijze op elkander volgt. Maar 't is uit het volle, werkelijke leven gegrepen, en zooals het werkelijke leven is, vol afwisseling van hoogen ernst en lachwekkende dwaasheid.

Joanna is eene ouderlooze jonge dame, die in weelde is opgevoed, maar door den onverwachten dood van haar grootvader, die verzuimd had gevolg te geven aan zijn voornemen om haar na zijn dood bij testament een onbezorgd en onafhankelijk bestaan te verzekeren, ziet zij zich opeens van alles beroofd, en blijft zij eenzaam en hulpeloos achter. Een onbeduidend jaargeld, nauwelijks toereikend om zich van te kleeden, is alles waarop zij rekenen kan. Zij heeft geene andere toevlucht, dan eene tante, die zij nooit gezien heeft, die in geheel andere kringen leeft, dan waarin zij gewoon was te verkeeren, en in wier woning zij wel eene soort van goedhartigheid, maar ook gebrek, slordigheid, vuilheid, — en in hare beide nichten niets dan onbeduidendhied, ijdelheid en dwaasheid vindt.

De ontvangst bij deze familie is uiterst karakteristiek. De lezer kent opeens Portland-Villa, zooals het bekrompen en vervallen huisje, dat tante Moberley met hare beide dochters benevens eene dienstmaagd en een aantal hondjes bewoont, genoemd wordt, evenals tante en de nichtjes zelve, even goed als Joanna terstond ziet, wat zij daar te wachten heeft, en 't gevoel van schrik, schier van ontzetting, dat haar daarbij overvalt zal niemand onnatuurlijk vinden.

Ik acht het niet onwaarschijnlijk, dat sommige lezeressen eenige overdrijving zullen meenen te zien in de beschrijving, die van de familie Moberley gegeven wordt. Ik heb echter, helaas! eenige reden te gelooven, dat er werkelijk hier en daar, in kringen, waar men ze niet zoeken zou, van die ongeregelde huishoudingen, van die onbeduidende ijdeltuitjes, en door hare slordigheid onbehagelijke wezentjes zijn, als ons hier in de huishouding van tante Moberley, en in de nichtjes Bella en Diana worden voorgesteld. Ik acht mij echter gelukkig er bij te kunnen voegen, dat ik er ook ken, die in natuurlijke, eenvoudige beminnelijkheid, in goeden smaak, en wat niet het minst zegt, in de gelijkheid van karakter, in gemoedsadel en geestkracht, met Joanna nagenoeg gelijk staan; en ik denk wel, dat vele lezeressen sympathie voor deze zullen gevoelen en met hart en ziel zullen deelen in Joanna's lief en leed.

Van haar vriend — want dat een meisje als Joanna, een

vriend vond, spreekt wel van zelf, — zal ik niet veel zeggen. Alleen dit: Aan vele goede eigenschappen naar hoofd en naar hart, paarde hij een zwak en wankelmoedig karakter. Hij was zoo oprecht mogelijk in zijne liefde voor Joanna, — en zeer zeker zou zij juist de vrouw geweest zijn, die hij noodig had, om hem ten gids en tot steun te zijn op zijn levensweg en hem, tot een degelijk en achtenswaardig huisvader te maken. En toch, — juist zijne zwakheid, gevoegd bij eene misschien wat overgroote gestrengheid van Joanna's kant, ten aanzien van zeker maatschappelijk vooroordeel, dat, toen het er op aankwam, een hinderpaal bleek te zijn voor hunne vereeniging, had voor hen beide een diep betreurenswaardig gevolg, en werd de oorzaak, dat hunne wegen zich van elkander scheidden. Hierover wil ik evenwel verder niets meer zeggen. Ik hoop bij deze en genen, die het verhaal nog niet gelezen hebben, belangstelling genoeg voor Joanna opgewekt te hebben, om kennis met haar te maken, door hare geschiedenis zooals die in deze twee boekdeelen staat opgeteekend, met aandacht te lezen, en houd er mij van overtuigd, dat men zich de kennismaking niet beklagen zal.

L. v. W.

Gevleugelde zaden. Ideeën van beroemde denkers door Elise van Calcar. Tweede uitgave. Nijmegen Blomhert en Timmerman. 1877. Afl. I.

Van dit werkje werd mij alleen de eerste aflevering toegezonden en ofschoon het bij dit tijdschrift de gewoonte niet is verslag te geven van een enkel gedeelte, wil ik het wegblijven der overige stukken slechts aan een onwillekeurig verzuim toeschrijven en niet in aanmerking nemen. Wij hebben hier een verzameling van kernachtige gezegden van beroemde mannen uit alle tijden en volken voor ons, uitgekozen door onze gevierde schrijfster Elise van Calcar. Gezegden van Luther, Stilling, Vinet, Rousseau, Goethe, Kotzebue, Bulwer, Schopenhauer — kortom gezegden van de meest uiteenloopende personen, worden ons hier voorgelegd, maar de wijze

van verzamelen doet veel af, en de naam van mevrouw van Calcar waarborgt den lezer een zeker harmonisch ensemble. Een boekje als dit is niet geschikt om achtereen uit te lezen; men kan het gebruiken als soort van scheurkalender en er dagelijks eenige regels ter overdenking uit opzoeken. Zeker is er niets bij, dat niet waard is, eenige oogenblikken overdacht te worden. De rangschikking schijnt alphabetisch te zijn. Ten minste op de 1e blz. vinden wij een gezegde, waarin van »grooten aanleg" sprake is en vervolgens eenigen, waarin »achting" en »achten" een hoofdrol spelen. Het ware wenschelijk geweest elke rubriek door een *letter* aan te duiden. Nu brengen de geïllustreerde beginletters ons bijna in de war.

D. F. v. H.

Cd. Busken Huet. Van Napels naar Amsterdam. Italiaansche reis-aanteekeningen. Amsterdam, G. L. Funke 1877. Prijs *f* 1,90.

Op reis door Zweden. Schetsen door Marcellus Emants. Haarlem, W. C. de Graaff. Prijs *f* 2,90.

Emants en Busken Huet — Noord en Zuid: tegenstelling en overeenkomst. De grootste overeenkomst tusschen de beide genoemde schrijvers, beide meesters met de pen, is wel hun antipathie tegen Nederlandsche toestanden. 't Gebeurt tegenwoordig meer, dat men in de producten van onze vaderlandsche letterkundigen oordeelvellingen aantreft, die onwillekeurig de vraag doen rijzen: waarom de schrijvers zich eigenlijk nog verwaardigen om te schrijven en *zoo goed* te schrijven voor de Nederlansche natie, die toch voor hen niet veel meer is dan het uitvaagsel van alle naties.

Er is een tijd geweest — en misschien doen zich de nadeelige gevolgen daarvan nog gevoelen, — waarin wij aan een groote mate van zelfverheffing leden, niet het minst door de lofredenen van onze schrijvers en de lofzangen van onze dichters op Nederland en Nederlansche toestanden. Die periode is voorbij; de reactie is gekomen, en in den laatsten tijd worden we waarlijk niet meer door loftuitingen opgehemeld. De

buitenlandsche schrijvers geven meestal valsche of verkeerde voorstellingen van ons land, zien het vluchtig, achten het niet de moeite waard er zich nader mede bekend te maken en drijven dan den spot met ons. En onze eigen letterkundigen maken het nog erger, door ons allerlei onaangenaamheden en hatelijkheden te zeggen. 't Is onbegrijpelijk dat zulke mannen, zoo ver verheven boven al het hun omringende *plebs*, niet onmiddellijk naar die andere landen en volken vertrekken, waar het zooveel schooner en beter is.

De schoonheden van Italië te bewonderen, geleid door een gids als de heer Huet: wat kan bekoorlijker en aanlokkender zijn? Ook hij die nooit het geluk had te aanschouwen wat in de Italiaansche reis-aanteekeningen wordt beschreven kan zich een denkbeeld maken van dat genot. Zoo ge kunt tracht ze u voor den geest te halen de schoonheden en kunstschatten van Napels, Rome, Florence, Milaan, Genève, Dyon, Parijs. Denk eens na welke herinneringen aan die namen gepaard gaan, welk een historischen glans hen omstraalt, wat schatten van kunst en wetenschap er aan verbonden zijn. 't Zou onbegonnen werk wezen er hier iets van te willen ophalen. Herinner u daarbij den bij uitstek kritischen geest, de veelomvattende kennis, den hoog ontwikkelden kunstzin, den zoetvloeienden en voortreffelijken stijl van Cd. Busken Huet en ge zult u eene voorstelling kunnen maken van het genot van hem eene beschrijving te lezen der kunstschatten, die hij heeft bewonderd op zijn reis van Napels naar Amsterdam. Busken Huet is kunstenaar met de pen in de hoogste mate. Hij photografeert er mede. 't Is onbegrijpelijk welk een indruk hij er mede weet te maken. Zoozeer treft zijne voorstelling uwe verbeelding dat ge onwillekeurig, waar hij over een kunstwerk sprak, de oogen zult sluiten om het u voor den geest te tooveren. Inderdaad: men kan zich geen volmaakter letterkundigen arbeid denken dan deze beschrijving van Italiaansche kunstschatten. Want dat is zij: van volkszeden, instellingen, land en inwoners verneemt men weinig; de schrijver levert eene kunstbeschouwing, slechts nu en dan afgebroken door opmerkingen over bestaande toestanden. Helaas! waren die opmerkingen somtijds maar weg gelaten: en zijn

er onder die het geheele werk ontsieren, en getuigen voor een onbegrijpelijke verblindheid bij een anders zoo hoog verlicht man als dezen auteur.

Verblindheid. Of waaraan anders zal men toeschrijven de apotheose voor het pausdom op pag. 61 en 62 van het boek? Busken Huet een verdediger der wereldlijke macht van den paus; dat ontbrak nog aan den afwisselenden levensloop van den schrijver. Ziedaar dan de bevestiging van 't geen de Remonstrantsche leeraar te Delft niet wilde gelooven, toen hij, met het oog op den strijd waarin de Waalsche predikant van Haarlem zoo heftig deelnam, zong:

> Men zegt: de strijd
> Van onzen Tijd
> Voert, zoetjes an, naar Romen.

Sedert de verschijning van de Brieven over den Bijbel zijn bijna ongeveer 18 jaren verloopen; veel is er gevolgd wat iedereen heeft verbaasd doen staan, en thans breekt de schrijver van die zelfde brieven een lans voor de grootheid en heerlijkheid van het pausdom en beweert hij, dat Rome onder de wereldlijke macht van den paus er beter aan toe was dan thans.

Men zou bijna gaan gelooven dat de tropische zon Busken Huet oppervlakkig heeft gemaakt, of dat hij door de schoonheden van Italië verblind slechts oogen had voor het uiterlijke, toen hij bet bedoelde hoofdstuk neerschreef. Voorzeker: indien hij een onderzoek had ingesteld naar de openbare orde en veiligheid, naar de openbare zedelijkheid, naar den staat der armoede en naar den toestand der werkende klassen, naar den algemeenen bloei en de welvaart in alle lagen der bevolking in Rome en den kerkelijken staat onder de heerschappij van den paus, en thans, indien hij de gerechtelijke en bevolkingstatistieken van vroeger en later tijd had geraadpleegd hij zou ongetwijfeld een geheel anderen toon hebben aangeslagen en zich met de Italiaansche natie verheugd hebben over den nieuwen staat van zaken. Of zou de heer Huet misschien meenen beter de tolk van hare gevoelens te zijn dan een Italiaansch schrijver, even vaardig met de

pen als hij zelf, maar zeker meer vaderlander: Edmondo de Amicis?

Maar 't is duidelijk: de geest van den heer Huet heeft iets van zijn scherpzinnigheid verloren. »Bij het terugdenken aan het Indisch slaven houdt men de Nederlandsche maagd voor eene lediggangster; voor een oude vrouw uit het volk, die met de armen over elkander en een stoof onder de voeten, is ingedommeld bij den smeulenden haard;" Ziedaar zijne verontschuldiging: hij heeft het in Indië hard gehad, veel en zwaar moeten werken; hij meent, dat men hier op gemakkelijker wijze aan den kost komt en daardoor allengs alle energie en veerkracht verliest. Er moge waarheid in die bewering liggen: zij is overdreven. Wie het tobben en sloven en zwoegen, wie den *struggle for live* ook in onze maatschappij gadeslaat zal waarlijk niet zeggen, dat wij onzen tijd in ledigheid doorbrengen, maar tal van omstandigheden, vele geheel onafhankelijk van onzen wil, te veel om in een adem te noemen, zijn oorzaak, dat niet overal die krachtige ontwikkeling heerscht, die men zoo gaarne zou waarnemen. Wat de schrijver op pag. 243 en 244 van zijn boek omtrent onzen ellendigen, indien zijne schildering juist was: wanhopigen toestand zegt, is even onbillijk en overdreven als zijn lof jegens de pauselijke hierarchie tegenover de constitutionnele monarchie in Italië. In een paar bladzijden slechts werpt de pas uit Indië teruggekeerde journalist ons een reeks bittere hatelijkheden naar het hoofd, die ons bijna zouden doen verzuimen de daarop volgende schilderachtige beschrijving te lezen van de schoonheden van ons land, welke ons ten slotte nog met hem verzoenen, want we begrijpen het thans volkomen: de natuur is hem lief en dierbaar, slechts de menschen en menschelijke toestanden zijn hem een walg; daarover den staf te breken gaat niet aan: de levenservaringen kunnen er toe leiden, en dat zij meestal onbillijk en onrechtvaardig maken, moet men in aanmerking nemen bij de bittere wereldbeschouwingen van hen, die er het slachtoffer van zijn geweest.

Het schijnt dat de heer Marcellus Emants minder als een zoodanige moet worden beschouwd dan wel als iemand, die

meent, dat de maatschappij beter zou wezen indien ze naar *zijne* theorieën werd ingericht. Hij is niet zoo bitter als de heer Huet, maar voert een meer spottenden toon. Als hij den schoolmeester van Arjeploug voor 't lapje houdt en hem allerlei dwaasheden vertelt over onze instellingen met de geschikste, verstandigste, braafste, verlichtste, beschaafdste, bekwaamste, vlugste, geestigste, eerlijkste, diepdenkendste mannen van het land aan het hoofd, dan is het duidelijk dat het hem te doen is om zijn landgenooten een hak te zetten. En als men de opmerking leest op bldz. 87, dat het voor een bedelaar beter is zijn kinderen bij hun geboorte oogenblikkelijk te smoren, dan begrijpt men dat de ernst des levens den heer Emants nog niet zeer drukt, maar ook dat hij zich het beeld van een ideale maatschappij heeft voorgetooverd, dat hij nimmer zal verwezenlijkt zien.

Wat betreft het boek van den heer Emants als reisbeschrijving, voor zoover het een beeld geeft van toestanden en volkszeden is het boven onzen lof verheven, vooral nadat het door Gerard Keller, autoriteit als hij in dezen in ons land is, hoogelijk is geroemd. Ook de heer Emants is een bekwaam stylist, een vaardig en keurig schrijver, hoewel zijn pen niet zoo gekuischt is als die van Busken Huet, die zeker geen *geest* zich vergenoegd in de *handen* zou laten wrijven, de jongens niet zou laten *knikkeren* met een *appel*, niet zou spreken van badgasten die *uitgeweekt* worden (hoe walglijk!) evenmin als van *koppige* Zeeuwen; dit epitheton wordt wel toegepast op Friezen; Zeeuwen heeten altijd: rond. Busken Huet zou niet kwetsen, door spottenderwijs te spreken over vader Abraham, die zijn lieveling wilde slachten, noch over den God van Nederland, dien de heer Emants voorstelt logeerende in een klein paleis op een plaat, die hij op een poststation in Zweden zag, enz. 't Schijnt dat de heer Emants eenigzins jacht maakt op dergelijke »aardigheden;" althans ze hebben met den inhoud van zijn boek niets te maken en dit zou zeker in veler oogen veel schooner zijn, indien zij er niet in voorkwamen. De lezer, dien het te doen is om iets schoons over Zweden te lezen, store zich eenvoudig niet aan dergelijks kleinigheden; hij zal dan ongetwijfeld met het grootste

genot deze reisindrukken lezen, voor zijn geest een beeld scheppen van het Zweedsche volk en hun eigenaardig land en beiden lief krijgen, dank zij de bekwame pen en de levendige, frissche schrijfwijze van den heer Emants.

Beide boeken zullen ongetwijfeld door het Nederlandsche publiek hoog worden gewaardeerd en een talrijken kring van lezers vinden.

M. W. L.

Aandenken. Immortellen gestrooid door de Koningin der aarde op het graf van de Geliefde Koningin Sophia. 's Gravenhage, Joh. IJkema en M. M. Couvée. 1877.

Bovenstaand boekje is een soort van archief, waarin het voornaamste is bijeengebracht, dat in verschillende couranten bij den dood onzer geliefde Vorstin is geschreven. Het zijn de immortellen van de *Pers*, de koningin der aarde. Eerst vinden wij uittreksels uit de Staatscourant, omtrent de ziekte en het overlijden en vervolgens ontboezemingen en levensbijzonderheden uit binnenlandsche en ook een paar buitenlandsche bladen.

Tot de belangrijkste stukken behooren een gedicht van Ten Kate en een treffend opstel van Ds. Hasebroek, beide in het Alg. Handelsblad, alsmede gedichten van Alb. Thijm, Dr. Wap en de Rop. De verzameling wordt gesloten met een Programma der begrafenis en een beschrijving dier plechtigheid. Het zal zeker velen goed doen te ontwaren, hoe *alle* organen instemden in den lof onzer edele Koningin, en men zal zich gaarne als souvenir een werkje aanschaffen, waar zooveel instaat, dat stellig niet *algemeen* bekend is. Wie kan toch *alle* couranten lezen! Hier worden er verscheidene genoemd, waarvan misschien meenigeen het bestaan niet eens vermoedde.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Frieda de Montigny door Henriette van Overzee, 2 dln. bij P. N. Van Kampen en Zoon te Amsterdam.

Men zou al een zeer onbarmhertige criticus moeten zijn, als men zich niet reeds tot medelijden gestemd voelde, alleen bij het lezen van het motto, dat de schrijfster van Frieda de Montigny zich gekozen heeft.

> Surtout considérez, illustres seigneureries,
> Comme l'auteur est jeune et c'est son premier pas.
>
> (ALF. DE MUSSET).

Wie zou bij zulk een nederige bede, aan een damespen ontsnapt, niet vol toegevendheid met de lectuur der eersteling eener jeugdige schrijfster beginnen?

Doch reeds na de eerste bladzijden vinden wij dat het versje gerust achterwege had kunnen blijven, slechts de groote bescheidenheid van juflrouw Henriette gaf het eene plaats naast het titelblad.

De auteur heeft op iets anders recht, dan dat men slechts hare jeugd en overvarendheid op het gebied der letteren in aanmerking neemt. Volgens de woorden van A. de Musset, door Henriette tot de hare gemaakt, is Frieda een eersteling; wij zouden het anders niet gedacht bebben, de gewone onhandigheden en misgrepen, welke den arbeid van eerstbeginnenden verraden, missen wij bijna geheel in dit werk: geen lange gesprekken van den auteur met den lezer, waarin zijn *ik* de hoofdrol speelt, geen nuttelooze episoden, geen onophoudelijk hinderlijk gebruik van den historisch tegenwoordigen tijd (een gewoonte, die den arbeid van één onzer voornaamste schrijfsters ontsiert) geen overdreven liefde en bewondering voor hare hoofdpersonen.

Geleidelijk gaat het verhaal voort, (te beginnen van het 2de hoofdstuk) naar zijn ontknooping; de verschillende figuren groepeeren zich allen om de heldin, die altijd de hoofdpersoon blijft; de dialoog is vloeiend en over het algemeen niet ge-

zocht; er zijn tooneeltjes in die men, als het kon, uit het verhaal lichten zou om ze als genrestukjes in de portefeuille te bewaren.

Beschrijvingen van de natuur of van oude huizen tintelen van frisschen gloed en waarheid, in één woord als Henriette van Overzee een nieuweling is, dan zij haar een hartelijk welkom toegeroepen in de letterkundige wereld, waar zij bestemd is een eervolle plaats in te nemen.

Stelden wij zooveel belang niet in de schrijfster, we zouden haar verzoek letterlijk opnemen en haar niets geven dan lof, maar dit kan juffrouw Henriette niet wenschen.

Meer dan iemand is zij er zeker van overtuigd dat haar arbeid nog lang niet volmaakt is, anders zou zij zulk een nederig beroep niet gedaan hebben op de wilwillendheid der critici.

Misschien zal zij haar voordeel kunnen doen met de wenken, die wij alleen uit belangstelling haar geven en waartoe wij ons zelfs verplicht achten, want waar in een eersteling reeds zooveel goeds te vinden is, heeft men recht voor een volgend werk nog meer, veel meer te vragen.

Het voornaamste gebrek in dezen roman is, dat hij begint met het einde. Als men het eerste hoofdstuk uit heeft, dan weet men reeds dat, Frieda getrouwd is niet met Otto, niet met Lodewijk, maar met een ander zeer naar genoegen van haar zelve en van allen, die haar omringen, dat oom Karel dood is, dat de familie van Waerle zich met Anna Blune verzoend heeft, enz.

Eerst met het tweede hoofdstuk begint de geschiedenis en men is al dadelijk genoodzaakt elf jaren terug te gaan.

Onwillekeurig komt de herinnering van het gelezene in het eerste hoofdstuk ons gerust stellen, als Frieda een paar malen doodziek is; wanneer oom Karel zich beter gevoelt troost ons dit niet, we zagen immers zijn graf reeds en in John vermoeden wij al spoedig den ongenoemden bruidegom, die gelukkiger dan zijn talrijke mededinnaars Frieda's hart en hand wint.

Het laatste hoofdstuk sluit zich bij het eerste aan; waarom dit niet eenvoudig zijn plaats achter in het boek gegund?

Nog vestig ik Henriette's aandacht op eenige vlekjes.

Hoe kan Frieda, een kind van Europeesche ouders, maar op Java geboren, bruin zijn en blijven?

Veel wordt in den loop van 't verhaal op rekening gezet van Frieda's schoonheid, maar wie zag ooit een bruin gelaat door bijna roode lokken omgeven, en noemde dit mooi? Heeft Henriette dan nooit opgemerkt, dat een roodharige alleen dan schoon kan zijn, wanneer zij daarenboven een schitterend blanke teint heeft?

Welke kleinigheden! zal de auteur zeggen. Ja, maar juist van zulke kleinigheden hangt de schoonheid van het geheel af en zooveel moeten wij hooren in deze beide deelen van Frieda's uiterlijk voorkomen, dat wij geneigd zijn de schrijfster soms ongeloovig aan te zien, wanneer zij ons een beauté beschrijft, die wij, zoo we haar in levenden lijve voor ons zagen, stellig alles behalve mooi zouden vinden.

De karakters zijn allen goed ontworpen, maar van eenigen slechts is de teekening voltooid.

Anna is een lieve aantrekkelijke figuur, en we kunnen moeielijk begrijpen hoe de ernstige John aan Frieda boven haar de voorkeur geven kan, want wat is Frieda anders dan een wild natuurkind, dat echter in de wereld haar aantrekkelijke eigenaardigheden spoedig verliest, om niets anders te behouden dan een groote mate van onbedachtzaamheid?

John vooral is niet wat de schrijfster zich voorstelde toen zij hem schiep; wanneer en hoe Frieda en hij elkaar beginnen lief te krijgen, merken wij niet.

Het eerste deel en de eerste helft van het tweede zijn verreweg het beste uitgewerkt, maar na oom Karels dood schijnt de auteur haast te hebben gehad haar roman te eindigen; in langdradige verhalen werd ons Frieda's kort gouvernante-leven geschetst, de intrigues van Gerhard, de onverwachte ontdekking van Frieda's afkomst en dan worden wij uit de gesprekken der goede Anna gewaar, dat John en Frieda elkander beminnen. Een hoofdstuk verder en zij zijn getrouwd. De lieve tooneeltjes uit het eerste deel, die ons met Frieda John's karakter deden waardeeren en die alzoo langzaam maar geleidelijk de ontknooping voorbereidden missen wij geheel.

Otto van Eckstein speelt een al te ondergeschikte rol in 't verhaal; hij zou er zeer goed uit gemist kunnen worden, even goed als Kathinka, maar juist omdat zijn zusterlijke verhouding tegenover Frieda niet genoeg uitgewerkt is, komt het ons voor, dat het alles behalve jonkvrouwelijk van haar is om hem op zulk een vergevorderd uur een rendez-vous toe te staan. Dit doet de heldin niet rijzen in onze achting. Lodewijk van Waerle bevalt ons beter, maar hij wordt nu eens als overmoedig, dan als indolent voorgesteld. Hoe kan iemand beide tegelijk zijn?

Maar we zullen geen opmerkingen meer maken, de grootste lof voor juffrouw van Overzee is ongetwfijeld, dat ze allen weinig beteekenen. Een woord nog over den stijl.

Deze verraadt dikwijls al te duidelijk de nieuweling.

Vooral valt die rijke schat aan bijvoegelijke naamwoorden in hare beschrijvingen zeer in 't oog.

Soms schijnt Henriette ook een bijzondere voorliefde te hebben voor lange zinnen, die echter of zeer slepend zijn of door een gebrekkige constructie geheel anders verstaan kunnen worden.

Nu en dan verras ik haar ook op een would-be-aardigheid; de dialoog is zooals ik reeds aanstipte, vloeiend en goed, jammer dat deze echter nu en dan slechts dient om aan juffrouw van Overzee gelegenheid te geven aan het publiek te vertellen hoe zij zelve over de een of andere zaak denkt, zoodat men spoedig begrijpt, dat niet haar personen maar zij zelve aan het woord is.

En nu ten slotte nog een wensch. Dat Frieda de Montigny onbevreesd haar weg door de wereld ga, zij heeft niets te vreezen van meer of mindere *illustres seigneureries* en wij zullen alleen nota houden van de verzekering der jonge schrijfster dat dit haar eerste stap is om nog veel, zeer veel schoons in de toekomst van haar letterkundigen loopbaan te durven verwachten.

M.

Brochures van den dag en vervolgwerken.

1. *Het internationaal onderzoek der Afrikaansche Binnenlanden* door Dr. G. M. Kan. Met een kaart van Afrika. Utrecht, J. L. Beijers. 1877.

2. *Vrijmetselaar worden.* Door ***: Breda, P. R. Nieuwenhuys. 1877.

3. *De Arpanjak.* Door Charles Boissevain. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. 1877.

4. *Merkwaardige Personen uit Neerlands Geschiedenis.* In tijdsorde verhaald door P. Vergers. Afl. 9—12. Haarlem, J. M. Schalekamp.

5. *De Oostersche Quaestie en het Hedendaagsche Volkenrecht* door Mr. J. A. van Gilse. I en II. Culemborg, Blom en Olivier. 1877.

6. *De Geschiedenis der Wereld, aan het volk* verhaald door A. Streckfuss. Naar het Hoogduitsch bewerkt door B. ter Haar Bz. Afl. 81. Leiden, P. van Santen. 1877.

7. *Nederlandsch Museum.* Jaarg. 1877, Afl. 3. Gent, A. Hoste.

8. *Tuinen, Villa's en Buitenplaatsen.* Bewerkt door H. Witte. Afl. 7, 8. Leiden, D. Noothoven van Goor. 1877.

Wij nemen de aan het hoofd van dit verslag opgegevene geschriften tot één artikel bijeen, om tijd en ruimte te besparen.

1. Gelijk algemeen bekend is, heeft het in den laatsten tijd niet aan lust ontbroken om, evenals elders in nog onbekende streken van onzen aardbol, ook in de binnenlanden van Afrika

door te dringen. Het zal niet noodig zijn hier aan te halen, wie de stoutmoedigen geweest zijn, die dergelijke avontuurlijke tochten hebben durven ondernemen, aan welke ellende zij hebben blootgestaan, en hoe velen er van hun lust tot onderzoek met hun leven hebben moeten bekoopen. Wij achten dit een en ander als aan onze lezers bekend. De tijd staat echter niet stil en de lust tot wetenschappelijk onderzoek evenmin. Deze overweging heeft eene vereeniging uit onderscheidene natiën in het licht geroepen, om dit onderzoek, waarbij enkelen te kort schoten, die het voor eigene rekening ondernamen, voor gezamenlijke rekening te beproeven, vooral met het oogmerk om thans voor goed paal en perk te zetten aan den slavenhandel, die zijne producten bovenal nog uit de binnenlanden van Afrika trekt. Twee conferenties, een in September 1876 en een in Juni 1877, hebben te dezer zake te Brussel plaats gehad, waarbij de Koning van België het voorzitterschap bekleed heeft. De uitslag er van is geweest, dat men thans besloten heeft voor rekening van onderscheidene rijken, die zich daartoe willen verplichten, aan de beide wereldzeeën, die Afrika insluiten, stations op te richten, voorloopig met een klein personeel, om van daar uit nieuwe onderzoekingen in de binnenlanden te ondernemen. Naarmate men alsdan zich van zijne zaak eenigszins zeker acht, kunnen nieuwe stations, meer binnenlands in, aan de zaak langzamerhand uitbreiding geven, en men koestert de hoop, dat zij, aldus aangelegd, eenmaal tot een gewenscht doel leiden zal.

Hierover handelt deze brochure, die wij met groote belangstelling gelezen hebben. Wij voor ons wenschen natuurlijk van ganscher harte het beste van de onderneming. Wie zich echter haar als weinig moeilijk en kostbaar mocht voorstellen, zal zich, vreezen wij, grootenlijks bedrogen zien.

2. *Vrijmetselaar worden* is de titel van een boekje, door een vrijmetselaar geschreven, met oogmerk om de orde, waarvan hij lid is, tegen aanvallen te verdedigen, waaraan zij nog van tijd tot tijd is blootgesteld. Wij voor ons, die geen lid zijn, kunnen de noodzakelijkheid van deze verdediging niet inzien. Immers, wat de vrijmetselarij betreft, J. Schouten heeft het,

ruim eene halve eeuw geleden, in zijn lofdicht op haar reeds gezegd:

Haar doel is 't heil van heel het menschelijk geslacht.

Naardien wij van het tegendeel niet overtuigd zijn, weten wij daar natuurlijk niets tegen in te brengen. Wij kennen vele hoogst verstandige en achtenswaardige mannen, die lid der orde zijn en ons ten waarborg strekken voor het edel doel er van; ook kunnen er redenen bestaan, die de orde noodzaken om hunne wijze van werken niet aan de klok te hangen. Maar wat moet nu het gevolg hiervan zijn? Dat geen verstandig mensch meer tot de orde toetreedt. Want onbekend maakt onbemind. Juist op dit punt hadden wij van den schrijver dezer brochure eenige toelichting of ten minste vingerwijzing verwacht, die hij ons echter niet geleverd heeft.

3. *De Arpanjak.* Bij het lezen van dezen titel zal niet iedereen dadelijk begrijpen wat men daaronder verstaan moet. De een zal misschien denken aan een tot dusver onbekend gebleven eiland in de Zuidzee; een ander aan een soort van boom, zoo als wij in de opera *l'Africaine* te aanschouwen krijgen; een derde aan een schip van dezen naam, zooals het plaatje tegenover den titel ons te zien geeft. Wij zullen intusschen den lezer niet verder gissingen voorhouden, want *Arpanjak* beteekent, in de taal der Eskimos, *de mensch die den walvisch doodt*, en is door hen aan de Europeanen in het algemeen gegeven.

Deze brochure komt ons voor eene opwekking aan onze natie te zijn tot het weder opvatten der taak van Heemskerck en Barends, om tot het Noorden door te dringen, vooral daar nu de gelegenheden daartoe oneindig gunstiger zijn dan in hunne dagen. Gelijk men weet, zijn daartoe ook van onze zijde reeds gelden bijeen gezameld, zoodat de zaak er gunstig begint uit te zien.

4. Toen wij van de eerste acht afleveringen dezes werks met een kort woord melding maakten, hebben wij beloofd er eenigszins nader bij stil te staan wanneer het compleet zou zijn. Dit is thans het geval, en wij prijzen de voortvarendheid

des schrijvers van dit werk ten zeerste. Met hoevele artikelen van dezen aard toch wordt de uitgave door de schrijvers niet vaak tot in het oneindige gerekt, tot groote teleurstelling niet alleen van de koopers en lezers, maar vooral ook tot groot nadeel van de uitgevers! Wij hebben de voorbeelden er van dagelijks voor oogen, zoodat er niet op gewezen behoeft te worden.

Wat nu het tegenwoordige werk betreft, het stelt zich ten doel om groote mannen uit onze geschiedenis naar waarde te leeren schatten. »Slechts enkele hunner worden ter loops in de geschiedenis aangetroffen, maar een meer uitvoerige kennis hunner werkzaamheden, ook zooveel mogelijk van hun leven, is eene behoefte, opdat men inzie en waardeere, dat onze voorouders niet hebben stil gezeten ook op het gebied van kunsten en wetenscheppen en daarin voor vreemden niet behoefden te wijken."

Dit lezen wij in het prospectus, dat niet door den schrijver, maar door den uitgever onderteekend is. Wordt, vragen wij thans, aan die belofte door de uitgave van dit werk voldaan? Wij kunnen er geen toestemmend antwoord op geven. Nadat onze geschiedenis kortelijk is doorloopen op eene wijze, waarvan de behandeling eigenlijk niets nieuws oplevert, worden vele groote mannen, waarop onze natie roem mag dragen, ons achtereenvolgens voor oogen gebracht, maar ook weder zóó dat wij veel hebben aangetroffen, wat ook reeds elders even goed, ja dikwijls beter te vinden is. Een proefje mogen wij onze lezers niet onthouden:

»Inderdaad," lezen wij op het art. »ons vaderland kan op vele voortreffelijke mannen bogen. Onder hen noemen wij ook een Jakob van Kampen (geb. 1653). Wilt gij een bewijs, mijn lezer, dat hij een voortreffelijk bouwmeester was, bezie dan het paleis — vroeger Stadhuis — te Amsterdam. Zijn grafsteen prijkt met de volgende regelen:

»d'Aerts bouwheer uit den stam
Van Kampen, rust hier onder,
Die 't raadhuis te Amsterdam
Gebouwd heeft. — 't achtste wonder.

Na het lezen hiervan zal men denken, dat dit grafschrift ergens te Amsterdam te vinden is. Dit is echter niet het geval; want van Campen (hij spelde zijn naam met een C) is te Amersfoort overleden en aldaar ter aarde besteld.

Arnold Houbraken, de bekende schrijver van den *Groote Schouwburg der Nederlandsche Kunstschilders en schilderessen*, wordt in dit werk met zijnen zoon Jacobus verward. Van Arnold wordt vermeld, dat hij als 82jarig grijsaard nog portretten van Baning en anderen graveerde, terwijl wij weten dat hij slechts 59 jaar is oud geworden. Niet hij, maar zijn zoon Jacobus, was de beroemste portretgraveur, die ooit bekend is geweest.

Uit welke bron de heer Vergers zijne verwarde levensberichten der beide Houbrakens geput heeft, is ons onbekend. De terechtwijzing, die wij zoo even gaven, is reeds in Immerzeels werk te vinden. Wil men echter omtrent vader en zoon met meer juistheid ingelicht zijn, dan neme men C. Kramm's uitstekend werk (*De Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders* enz.) ter hand, en men zal Dl. III, blz. 763 en 754, op het artikel, met de zaak grondig bekend kunnen worden.

Dat Bilderdijk niet onvermeld mocht blijven, spreekt van zelf. Omtrent den persoon van dezen dichter is door later onderzoek zooveel gewijzigd, dat het den biograaf inderdaad in verwarring moet brengen, als hij niet vast in zijne schoenen staat. Wij teekenen op het door den heer V. geleverde alleen het volgende aan. Bilderdijk was geen taalkenner; de hoogl. M. De Vries heeft dit moeten erkennen in zijne rede, uitgesproken ter gelegenheid dat in den gevel van het huis te 's Gravenhage, door Bilderdijk indertijd als advokaat bewoond, een gedenkteeken werd geplaatst. Geschiedschrijver, in een eigenlijke beteekenis, was hij waarlijk even min. Voorts leest men hier, waar B's tweede vrouw genoemd wordt. »Met deze Katharina Wilhelmina Schweickhardt trad hij ook in het huwelijk, nadat zijne eerste vrouw Rebecca Catharina Woesthoven overleden was." — De zaak is echter geheel anders, gelijk wij reeds vroeger wisten, en ons nu uit het werk van zijn behuwdzoon den heer ten Brummeler Andriesse ten over-

vloede bekend is. Bilderdijk had bij zijne latere tweede vrouw reeds vier kinderen voordat hij met haar in het huwelijk kon treden, omdat hij van zijne eerste nog niet gescheiden was. Dit heeft eindelijk plaats gehad, en toen is ook Bilderdijks eerste vrouw hertrouwd, en wel met een kapitein of majoor, van wien zij echter ook weer gescheiden is.

Van Jan Steen vinden wij hier weder het oude sprookje, dat hij een dronken lap was en de boel in het riet liet loopen. Deze laster is uitvoerig wederlegd door Bakhuizen van den Brink, zoo wij meenen, in een werk onder redactie van Mr. J. van Lennep uitgegeven bij L. E. Bosch en zoon te Utrecht, en getiteld *Neerlands beroemde mannen ten tijde van Frederik Hendrik.* Jan Steen, wiens tijd van arbeiden betrekkelijk zoo kort geweest is, heeft met dien tijd zóó gewoekerd, dat het onbegrijpelijk is dat hij daarin zoo veel uitvoerige schilderstukken en teekeningen heeft kunnen leveren als hij gedaan heeft. Dat hij wel eens een glas krachtig Delftsch bier dronk, om zijn geest wat op te scherpen, willen wij gaarne aannemen, maar wat er verder van zijne losbandigheid verteld wordt, is laster. Voorts heeft hij bij zijn overlijden zijne tweede vrouw niet in een berooiden boedel laten zitten, maar in goeden doen, zoodat zij na zijnen dood onbekrompen leven kon.

Men zie vooral *Immerzeel,* en na hem *Kramm,* op het artikel Jan Steen. De eerste geeft toe, dat deze schilder te Delft voor korten tijd een *bierhuis* (geen bierbrouwerij) gehad kan hebben, maar het dan alleen geweest is om de vroolijke gasten voor zijne schilderstukken te bestudeeren. De heer Kramm echter twijfelt ook hieraan; immers een daarnaar door hem ingesteld onderzoek is geheel vruchteloos geweest; wel heeft hij gevonden dat Jan Steen te Leiden (waar hij altijd gewoond heeft) korten tijd eene »openbare herbergh" (dit en *bierhuis* beteekenen hier beide *tapperij*) heeft gehouden ten boven bedoeld einde, hetgeen goed te begrijpen is; want een genreschilder, als Jan Steen, kon toch niet uit het hoofd werken, maar moest de typen van de door hem geschilderde karakters voor oogen hebben gehad, en dat de »herbergh" van Jan Steen druk bezocht zal zijn geworden, ligt in den aard der zaak.

A. Houbraken, waarschijnlijk op losse geruchten afgaande,

en na hem de beruchte J. C. Weijerman, hebben de logentaal in de wereld gebracht, en de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen heeft in de door haar uitgegevene *Levensschetsen van Nederlandsche Mannen en Vrouwen* aan dien laster haar onfeilbaarheids-diploma geschonken.

Wij hebben nog meer papiertjes gelegd bij artikelen, waarop wij aanmerkingen wilden maken, doch waartoe zouden deze dienen? Tot het schrijven van werken als dit worden veel belezenheid, een juist oordeel en over het geheel eene groote mate van algemeene en niet oppervlakkige kundigheden vereischt.

5. Ten opzichte van deze twee afleveringen kunnen wij ons niet in bijzonderheden verdiepen. Zij maken No. 7 en 8 uit van *Stemmen over Staatkundige en Maatschappelijke Vraagstukken*, onder leiding van D. C. Nijhoff, en zijn ons blijkbaar toegezonden, opdat wij onze lezers met dit Tijdschrift bekend zouden maken, in zoo verre het nog niet ter hunner kennisse gekomen was. Hieraan voldoen wij gaarne bij deze.

6. Van de *Geschiedenis der Wereld* ontvingen wij weder eene afl., waarmede de algemeene geschiedenis tot 1774 wordt voortgezet. Als men in aanmerking neemt dat iedere afl. van dit werk, die slechts 25 cents kost, door compressen druk zoo veel tekst bevat, dat een boekdeel gewonen druk er mede gevuld kan worden, zal niemand zich wel te beklagen hebben, dat hij geen waar genoeg voor zijn geld ontvangt.

7. Van het *Nederlandsch Museum* hebben wij afl. 3 van den tegenwoordigen jaargang, evenals wat ons daarvan vroeger ter hand kwam, met genoegen gelezen.

8. Ook het werk over *Tuinen* enz., door den heer H. Witte voor ons bearbeid, word geregeld voortgezet, blijkens de twee afleveringen die ons nu weder ter aankondiging werden toegezonden. Bij eene vorige annonce gaven wij onzen wensch te kennen, van bij uitzondering onder het plaatwerk nu en dan wel eens iets anders dan plattegronden te willen zien. Aan dien wensch wordt thans voldaan door eene plaat, die eenige voorwerpen in opstand vertoont, waaronder een fraai tuinhek of ijzeren ingangspoort bovenal uitmunt. N. T.

Kennis en geld. Een boek voor den tegenwoordigen tijd. Naar het Fransch (***Deux mères***) van Mevrouw Colomb. Door Louïse M.... Amsterdam, C. L. Brinkman. 270 bladz. in post 8°. Prijs: *f* 1.50.

Twee moeders, beiden weduwe, en ieder met één zoon, hadden gelijke kans om hun zoon als kind en erfgenaam te zien aangenomen door een ouden, rijken oom, die er op gesteld was zijne liefde en schatten niet onder meerderen te verdeelen, maar onverdeeld aan een enkelen erfgenaam over te dragen. Hij had geenerlei voorkeur, noch voor een zijner beide nichten, noch voor den een of den ander van hare zoons, en het lot zou beslissen wie hunner de bevoorrechte zou zijn. Eén der beide moeders, de gevaren inziende van een al te gemakkelijk verkregen rijkdom, deed vrijwillig afstand van hare kans, en wilde liever haar zoon eene opvoeding geven, die hem in staat zou stellen, door zijne verkregen kennis op later leeftijd op eervolle wijze in zijn onderhoud te voorzien. Onbemiddeld zijnde, had zij velerlei zwarigheden te overwinnen, maar door werkzaamheid, zuinigheid en overleg, kwam zij toch tot haar doel; en terwijl zijn neef, op zijn rijkdom steunende, zich aan luiheid, verkwisting en andere ondeugden overgaf, groeide haar jongen op tot een eerlijk, arbeidzaam man, die zich als teekenaar en schilder zelfs binnen korten tijd een grooten naam maakte, en tot welvaart kwam. Tegenspoed van verschillenden aard leerde daarentegen den rijken erfgenaam, dat er op aardsche schatten niet te rekenen valt. De schijnbaar zoo door de fortuin begunstigde jongeling, verviel in allerlei ongelegenheden en had ten laatsten zijne redding uit schande en ellende aan zijn neef te danken, die grootmoedig te hulp snelde, toen de nood drong.

Het is een even leerzaam als boeiend verhaal, dat mevrouw Colomb van de lotgevallen der beide moeders en hare zoons gegeven heeft. De onberispelijke zedelijke strekking maakt het tot eene zeer aanbevelenswaardige lectuur voor jongelieden, waarvoor het in de eerste plaats bestemd is. Het thema is wel is waar niet geheel nieuw, maar eene oude waarheid in een

nieuw kleed kan ook nog wel eens haar nut doen, en wezenlijk zijn in dit boeksken in aangenamen vorm zeer praktische lessen opgesloten voor knapen en moeders beide.

Ik heb echter ééne opmerking. Niet onvoorwaardelijk zou ik iedere moeder, die voor eene keus werd geplaatst als hier het geval was, durven aanraden: Doe afstand van den rijkdom. Onwillekeurig toch doet zich de vraag op: Als men in dezen de kans eens door het lot had laten beslissen, en die andersom was uitgevallen, zou dan ook de rijk geworden jongeling een leeglooper en deugniet geworden zijn en de andere een degelijk, arbeidzaam man? Neen immers; want niet onvermijdelijk heeft rijkdom de gevolgen, die hij hier had. Het waren meer de verstandige en de onverstandige moeder, die het lot en het gedrag van de zoons besliste, dan het bezit of het gemis der schatten. Bij eene verstandige leiding had ook de rijke jongeling tot een degelijk en bruikbaar man kunnen opgroeien, evenzeer als bij eene verkeerde opvoeding van den ander ook niets terecht gekomen zou zijn.

Ik maak de opmerking alleen om eene verkeerde opvatting te voorkomen. Het is niet de rijkdom op zich zelf, die ongelukkig maakt, maar het verkeerd gebruik daarvan ten gevolge van de gebrekkige opvoeding, en het waren niet de bekrompen omstandigheden op zich zelve, die van den anderen knaap zulk een degelijk man maakten, maar de liefdevolle en verstandige leiding van zijne voortreffelijke moeder. De Fransche titel schijnt mij dan ook toe de voorkeur te verdienen boven dien welke de vertaalster aan dit boeksken gegeven heeft.

L. v. W.

1815. Door P. F. Brunings. Kampen, Laurens van Hulst. 1877. post 8°. 155 blz.

Wie het jaartal 1815, zoo enkel, als titel ziet van een boek, kon allicht gaan denken dat het een nieuwe beschouwing ware over de gebeurtenissen of de hoofdgebeurtenis van dat gedenkwaardige jaar.

Volstrekt niet: 't is bloot een verhaaltje in dat jaar val-

lende, maar dat even goed naar den hoofdpersoon of anders kon genoemd zijn geweest.

Een verhaaltje, niet hoog opgeschroefd romantisch, maar vrij eenvoudig, natuurlijk, van menschen zooals ze er zijn, zooals wij ze in de maatschappij konden of kunnen ontmoeten.

Maar toch een verhaaltje dat je met pleizier leest; 't is aardig, ongedwongen, los verteld en gedialogiseerd; de karakters schetsen zich zelve zoo ongezocht in hunne eigenaardigheden, drijfveeren en hartstochten; de lezer ziet de tooneeltjes zoo levendig voor zich; het heeft ook wel zijne strekking en voor den goeden opmerker hier en daar een loffelijken wenk. Wie van Brunings meer gelezen heeft, zal 't wel zoo verwachten, en wie nu voor 't eerst met hem kennis mocht maken, zal zich hier kunnen overtuigen. En er zijn eigenaardige karakters onder, b. v. die oude meester Griffel en zijne gade. Toch voelt men dat zij niet onwaar zijn. 't Is wel blijkbaar zonder veel moeite of inspanning neergeschreven, vlot weg; maar daarom zou wellicht hier en daar nog een klein streekje met de schaaf geen kwaad hebben gedaan. B. v. op meesters eigene klokvastheid, die hem telkens door wèl berekend versnelden pas de heele of halve verloren minuut doet inhalen, tot zijn zakknol hem de zekere aanwijzing geeft, dat hij met zijn gewonen berekenden tred nu toch precies op de seconde het doel zal bereiken, — op die curiositeit behoefde niet zoo herhaaldelijk gewezen te worden. Ook is de drukcorrectie geenszins accuraat te noemen. Doch dit zijn kleinigheden, die het genoegen der ontspannende lectuur van deze bladzijden niet zullen verstoren.

O. D.

Het Tooneel. Redacteurs: Mr. J. N. van Hall en C. N. Wijbrands. Utrecht, J. L. Beijers. 1e Afl. 15 Sept. 1877.

»Alweer een tijdschrift voor het Tooneel!" zal misschien deze of gene zeggen, die weet dat het Nederlandsch Tooneelverbond een orgaan bezit. »Is één tijdschrift dan nog niet genoeg?"

Oogenschijnlijk is deze vraag niet ongegrond, want concurrentie op letterkundig gebied is dikwijls schadelijk en veroor-

zaakt versnippering van krachten, die met elkaar vereenigd groote dingen konden teweeg brengen. Toch bestaat hier die concurrentie niet en men heeft hier alleen ten doel, in een nieuw tijdschift datgene op te nemen, wat in het eerste misplaatst zou zijn. De Hoofdredacteur van »Het Nederlandsch Tooneel, Orgaan van Het Nederlandsch Tooneelverbond," Mr. J. N. van Hall, de ijverige secretaris van dat Verbond, is dan ook een der Redacteuren van het nieuwe tijdschrift. Dat men aan dit laatste zoo'n gelijkluidenden titel heeft gegeven verwondert me, want er kan licht eenige verwarring uit voortvloeien en de Redactie zal stellig weleens stukken ontvangen voor »Het Tooneel" die voor »Het Nederlandsch Tooneel" bestemd zijn, of omgekeerd. Het *Tooneelverbond* wordt door het publiek reeds gedurig verward met *Het Nederlandsch Tooneel*, de vereeniging die de Amsterdamsche en Haagsche schouwburgen exploiteert, en nog onlangs wilde iemand schriftelijk van mij de namen weten der bestuurders van *Het Tooneelverbond*, terwijl de vrager blijkbaar de andere vereeniging bedoelde.

Maar heeft de titel veel overeenkomst, toch bestaat er tusschen beide tijdschriften een groot verschil en ik zou wel de laatste zijn, die de verschijning der jongere zuster overtollig noemde. Het veertiendaagsch orgaan van het Tooneelverbond moet zich in de eerste plaats wijden aan de Kroniek van den dag. Recensies van nieuwe stukken en verslagen van tooneelvoorstellingen zijn dáár hoofdzaak. Er is echter nog veel omtrent het tooneel op te merken, na te vorschen en mee te deelen, wat niet tot genoemde Kroniek van den dag behoort. »De geschiedenis van het Nederlandsch tooneel," zegt de Redactie van het nieuwe tijdschrift, »de geschiedenis der dramatische letterkunde in het algemeen, de theorie der tooneelspeelkunst en die van het drama, de *mise-en-scène*, de bouw en inrichting van schouwburgen, enz. bieden een tal van belangrijke ondorwerpen aan, die tot nog toe òf in 't geheel niet òf slechts ter loops voor Nederlandsche lezers werden behandeld. Ook ligt in menig archief ongetwijfeld nog veel omtrent het Nederlandsche tooneel verscholen wat der vermelding overwaard is." Voor al die studiën en mededeelingen is nu het nieuwe tijdschrift »Het Tooneel" bestemd en

het laat zich wel voorzien, dat de jongere zuster het in zekere ernst en degelijkheid van de oudere winnen zal. Het orgaan van het tooneelverbond is van eenigszins voorbijgaanden aard, hoe verdienstelijk vele bijdragen ook zijn. Het begeleidt als het ware het loopende tooneelseizoen, en is dat gesloten, dan houdt het veertiendaagsch tijdschrift ook op met te verschijnen, tot een nieuw seizoen aanvangt. De nieuwe recensies en verslagen verdringen dan weer die van het vorige jaar, gelukkig zelfs wanneer zij er niet mee in strijd zijn, en alleen bij *reprises* slaat deze of gene den vroegeren jaargang nog eens op, om te zien wat er toen van dit of dat stuk gezegd is. Bij het nieuwe tijdschrift zal dit echter geheel anders zijn. Bijdragen tot de geschiedenis van het tooneel en de tooneelspeelkunst, biographieën van tooneeldichters enz. enz. hebben een blijvende waarde. Het tijdschrift moet een Archief zijn, waarin al wat belangrijk is kan nedergelegd worden en stellig kon dat Archief aan geene betere handen worden toevertrouwd. Noemde ik reeds één der Redacteuren — ook de heer Wijbrands, zoo bekend door zijne met goud bekroonde geschiedenis van het Amsterdamsche tooneel, boezemt voor de nieuwe onderneming het meeste vertrouwen in.

De eerste aflevering, die voor me ligt, maakt dadelijk een goeden indruk. De inhoud biedt veel afwisseling. Na een sonnet van François Coppée in krachtige versregels overgebracht door den heer van Hall, als introductie, ontvangen wij een belangrijke studie van Dr. A. Pierson over Grillparzer als tooneeldichter, waarin een kort overzicht wordt gegeven van eenige zijner voornaamste stukken, zooals »Die Ahnfrau", »Sappho" enz. Zijn wij hier op het gebied der gulden poëzie — Mr. J. N. van Hall brengt ons met zeer prozaische lui in kennis, als hij ons den twist beschrijft tusschen Prof. Burman en de Utrechtsche predikanten in 1711, naar aanleiding van eenige tooneelvoorstellingen door Jacob van Rijndorp te Utrecht gegeven De kunstlievende professor verstoutte zich in een Academische Oratie het tooneel in bescherming te nemen, en toen kwamen al spoedig de poppen aan het dansen.

Dr. van den Es verhaalt ons het een en ander omtrent den oorsprong der Grieksche tragedie. Guido behandelt in

een stukje: »Eerst lezen en dan spreken" de nieuwe uitgave van Prof. Lulofs' werk over de uiterlijke welsprekendheid en Legouvé's »L'art de la lecture." Men vindt hier menige belangrijke opmerking. Een kleine aanteekening maakte ik op blz. 94 waar over Ristori wordt gesproken en melding wordt gemaakt van »dat diepe, lage geluid, dat enkel den grooten der kunst eigen is." Jonge actrices zouden kunnen meenen, dat zij niets beters te doen hadden dan zich in die lage tonen te oefenen, en ik geloof dat men juist de stem daardoor bederven kan. Het is waar, Ristori maakte in tragische scènes een groot effect met dat diepe, lage geluid, maar het was haar tevens zóó eigen, dat men het veel meer hoorde dan noodig was. Nooit is mij dat zóó opgevallen, als toen ik haar jaren geleden te Amsterdam tot slot der voorstelling in een blijspel in één bedrijf, als jonge echtgenoote zag optreden. Bij hetgeen ik toen van haar hoorde speet het me, dat ik me niet vooruit verwijderd had ten einde den indruk van haar tragisch spel ongestoord te bewaren. Ook voor de rol van de frissche, jeugdige Adrienne Lecouvreur was Ristori's stem veel minder geschikt dan voor die van de sombere Medea. Guido is het in de hoofdzaak met mij eens, want hij zegt zelf dat »de stem het register van alle gewaarwordingen moet doorloopen" maar het is juist door zich te veel aan de lage tonen te gewennen, dat men de hoogere en meer liefelijke tonen moeilijk meer schijnt te kunnen halen. Er zijn actrices, die door het vervullen van tragische rollen zoo'n larmoyante sombere stem hebben gekregen, dat zij altijd spreken alsof zij komen condoleeren.

Een opstel van Dr. J. H. Gallée beschrijft ons den tegenstand der Amsterd. kerkeraad, waarmede Dr. Samuel Coster bij de opening zijner Academie te strijden had, en eenige aanteekeningen van den heer Aem. W. Wijbrands betreffende de Geschiedenis van het geestelijk drama besluiten deze aflevering.

Uit deze inhoudsopgave van »Het Tooneel" kunnen mijne lezers opmaken welk een schoon doel de Redactie voor oogen heeft. Dat op den titel het woord *Nederlandsch* ontbreekt bewijst, dat men zeer te recht begrepen heeft ook het tooneel van andere volken in het plan op te nemen. Vinden wij hier

dan ook reeds iets over het Grieksche tooneel, wij hebben tevens van Prof. Kern een belangrijke bijdrage over het *Indisch* tooneel te wachten.

De heer Beijers heeft zooals gewoonlijk voor een nette uitgave gezorgd. Het tijdschrift zal om de drie maanden verschijnen en één deel van circa 30 vel druks uitmaken. De prijs is voor leden van het Tooneelverbond *f* 5,—; voor niet-leden *f* 7,50.

Leiden. D. F. v. H.

Jezus van Nazareth. Treurspel in vijf bedrijven door Nicolaï Graaf Rehbinder. Uit het Hoogduitsch vertaald door K. van der Zijde. Sneek, H. Pyttersen Tz. 1877. Prijs *f* 1,20.

Het is ongetwijfeld eene gewaagde onderneming (daargelaten nog of het wel zeer gepast is) den grooten Stichter der Christelijke godsdienst tot held van een treurspel te kiezen. Zóó gewaagd dat ik er zelfs aan twijfel of ze wel *kan* gelukken. Uit welk oogpunt zal men den persoon van Christus beschouwen? Zal men hem als een *goddelijk wezen* of als een *mensch* voorstellen. Volgens de eene opvatting is hij Gods Zoon bij uitnemendheid, de verwachte Messias, begaafd met bovennatuurlijke krachten een god in stoffelijk omhulsel — volgens de andere opvatting is hij eenvoudig een buitengewoon mensch, een volksleeraar of volksleider, een man, die den grootsten invloed op zijn volk uitoefent door zijne verhevene, reine denkbeelden en zijn redenaarstalent.

De eerste opvatting is, van het standpunt der kunst bezien, voor een echte tragedie niet geschikt. Men kan het leven van den bovennatuurlijken Christus in een Mysterie of Passiespel behandelen, zooals nog soms te Ober-Ammergau vertoond wordt, maar de held eener *tragedie* moet *mensch* zijn en menschelijk gevoelen en lijden. Een God is te hoog boven ons verheven, om ons gemoed tragisch te stemmen. Maar wanneer nu de dichter Jezus als mensch voorstelt met menschelijke zwakheden, dan moet hij tevens zijn karakter en werkkring in het helderste licht weten te plaatsen, en dat dit hoogst moeilijk is, zal iedereen begrijpen. Men mag geen onduidelijke en geen

triviale of onwaardige voorstelling geven. Dit laatste nu kan den dichter van bovenstaand treurspel, Graaf Rehbinder, wel niet verweten worden, maar hij is naar mijn oordeel op de klip der onduidelijkheid gestrand. Hij heeft Jezus geheel als *mensch* voorgesteld, maar het is hem niet gelukt zijne persoonlijkheid scherp te teekenen. Het beeld heeft iets nevelachtigs, iets onbestemds. We weten niet genoeg wat Jezus eigenlijk *wil*. Hij houdt alleen redevoeringen en zegt treffende waarheden, maar handelt te weinig. Hij treedt maar eens handelend op, dat is aan het eind van het 3e bedrijf als hij de wisselaars uit den tempel drijft en de priesters bestraft. Overigens is hij geheel lijdelijk en spreekt alleen van onderwerping, liefde, reinheid van wandel en het lot dat hem wacht. Wij geven onwillekeurig Pilatus gelijk, die hem een *dweper* noemt. Hij maakt op ons geheel den indruk van een zachtmoedigen dweper. In het 1e bedrijf heeft de dichter de bergrede ingelascht, gevolgd door het »Onze Vader," en verder heeft hij de schoonste gezegden van Christus uit de Evangeliën opgezocht en die hier en daar te pas gebracht, terwijl alles zorgvuldig is weggelaten, wat op goddelijke afkomst en bovennatuurlijke macht betrekking heeft. Maar de *mensch* Jezus moest dan ook *menschelijk* werken en streven, en dat doet hij hier niet. Wanneer wij in de Evangeliën voor een oogenblik al wat bovennatuurlijk is wegdenken, dan geven zij ons een veel liefelijker beeld van den *mensch* Jezus, dan Graaf Rehbinder doet. Om één voorbeeld te noemen. Iedereen weet hoe ons verhaald wordt dat Jezus de kinderen zegent. Op platen ziet men hem gewoonlijk te midden van eenige moeders, die hare kleinen bij hem brengen. Maar hoe heeft de dichter van dit roerend tafereel gebruik gemaakt? Aan het slot van het 3e bedrijf, als hij in den tempel tegen de priesters een strafrede houdt, wordt hij plotseling door eenige kinderen omringd, die een oogenblik te voren door de moeders gebracht zijn, en hij stelt nu die onschuldigè kleinen als het ware tegenover de zondige priesters, met de woorden:

Gij (de priesters) zult de hemelpoort niet langer grendlen!
Maar laat de kindren tot mij komen, — want
Voorwaar, hun is het godlijk rijk des lichts!"

Dit nu is zeer onnatuurlijk, want op zoo'n woest en gevaarlijk oogenblik, als Jezus tegenover de machtige priesters staat, zouden wel geene moeders zich met hunne kinderen op den voorgrond hebben gewaagd. Het geschiedverhaal spreekt ook van een geheel anderen tijd en plaats. De beminnelijke kindervriend is hier dus in een theaterheld veranderd, die een mooi slot voor zijn toespraak noodig heeft.

De dichter had Jezus meer in zijne dagelijksche omgeving moeten voorstellen, in gesprekken met zijne discipelen enz. De eenige vrouw in het stuk is Maria Magdalena; maar waarom is zijne moeder weggelaten en Lazarus met diens zusters? Zij allen hadden kunnen meewerken om den *mensch* Jezus in het rechte licht te plaatsen. Op het laatst is de dichter aan zijn eigen opvatting ontrouw, want bij Jezus' dood begint het te donderen en te bliksemen en beeft de grond. Hij geeft ons daardoor onwillekeurig te kennen dat hij de *bovenaardsche* machten toch niet missen kan, wanneer hij de grootheid van Jezus wil doen uitkomen.

Bij al deze gebreken bezit dit treurspel veel schoons. Het is in een zuiveren, verheven stijl geschreven. Sommige karakters zooals Maria Magdalena, Judas en Barabbas zijn goed geschetst en geven gloed en leven aan het geheel. Dat Judas Jezus verraden zou hebben om hem te dwingen zich in al zijn majesteit te openbaren is (vooral in een tragedie) niet onaannemelijk, maar het ontvangen van geld voor het verraad is eene tegenstrijdigheid.

De vertaler, de heer van der Zijde, heeft zijn taak uitmuntend volbracht. Ik heb maar weinig zwakke regels gevonden. De verzen zijn vloeiend, de dichterlijke beelden zonder duisterheid weergegeven. De Multatuliaansche manier om in volkstaal: *heeft-i* in plaats van *heeft-hij* te zetten (zie pag. 25) is niet te recommandeeren.

De heer Pyttersen te Sneek onderscheidt zich in zijne uitgaven en ook in deze, door buitengewone netheid.

Leiden. D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Bella. Novelle van P. F. Brunings. 's Gravenhage, D. A. Thieme. 1877. 2 dln. 259 en 234 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 5,80.

Isabelle van Linde is een mooi meisje en een rijk meisje, en daarbij geheel onafhankelijk, want zij is ouderloos en meerderjarig. Haar oom en gewezen voogd heeft zij voor zijne moeite bedankt en zijn huis verlaten, want zij wil alleen wonen en hare onafhankelijkheid genieten in den volsten zin des woords. Bella is zoo wat half geëngageerd met haar neef Henri van Rhijn, maar zij heeft nog geen »ja" gezegd, en als Henri's mama haar eens komt polsen over de zaak, zegt zij noch ja, noch neen, maar houdt zij een slag om den arm. Er mocht eens een ander komen, zal zij gedacht hebben als eene voorzichtige maagd. En goed dat zij zoo dacht, want er kwam werkelijk een ander, Henri's boezemvriend namelijk, een zekere Johan Arnolts, een universeel genie, die alles kon, maar eigenlijk niets uitvoerde, en met wien wij kennis maken, als hij in de societeit het eene glas bier na het andere naar binnen slaat, om straks met zijn grog te beginnen, terwijl hij zijn vriend, als deze hem op zijne kamer komt bezoeken, ook volstrekt aan 't drinken wil hebben, maar hem niets anders kan voorzetten, dan een jeneverflesch, omdat de wijnflesschen allemaal leeg zijn. Johan Arnolts weet voor 't overige zelf niet waarvan hij leeft, want uit onbekende bron wordt hem van tijd tot tijd eenig geld gezonden, niet genoeg evenwel om in zijn onderhoud te voorzien, en 't is natuurlijk beneden het fatsoen van een genie om van zijne veelzijdige talenten partij te trekken en door werken zijn kost te verdienen. Wie Johan Arnolts eigenlijk is, weet niemand; hij draagt den naam zijner moeder; zijn vadernaam is onbekend, zelfs bij den burgerlijken stand. Die noodlottige omstandigheid oefent nog al invloed uit op zijn humeur en op zijne geheele denk- en levenswijze. Henri zelf brengt zijne nicht in kennis met dezen wonderman; maar hij mocht het wel gelaten hebben; niet, zooals hij zelf eerst

gemeend had, omdat zijn vriend wel eens wat ruw in zijn spreken was, en dus weinig geschikt scheen voor conversatie met dames, — maar omdat zijn nicht terstond verliefd werd op den genialen jonkman, die haar voorgesteld werd, en dat natuurlijk eene geweldige misrekening voor Henri werd. Johan, van zijn kant werd even verliefd op de mooie nicht van zijn vriend, maar ter zijner eere moet gezegd worden, dat hij te eerlijk en te verstandig was om toe te geven aan zijn gevoel, en ook maar eenigszins te gelooven, dat zijne liefde ooit beantwoord zou kunnen worden. Doch hij wist niet welk eene onafhankelijke en geëmancipeerde jonge dame zijne aangebedene was. Zij had nu eenmaal hare zinnen op hem gezet, en hij mocht zoo bescheiden zijn als hij wilde, en zich terugtrekken, zooveel hij maar kon, onze Bella drong zich van haar kant letterlijk aan hem op. Zij liep hem na, zond hem briefjes en boodschappen, noodigde hem bij herhaling bij zich op hare kamer, liet hem bespieden in zijne woning, bespiedde hem zelve op een gemaskerd bal, waar zij zich van hem meester wist te maken, om zoo lang mogelijk aan zijne zijde te blijven; bezorgde hem eene uitnoodiging voor eene schitterende partij bij een der aanzienlijkste personen van de stad; drong en dwong hem daar schier uitsluitend met haar te dansen, en gaf hem bij deze gelegenheid zulke ondubbelzinnige bewijzen van haar voorkeur, dat hij er niet meer aan twijfelen kon, of zij hem liefhad. De gelukkige jonkman begreep evenwel nog altijd, dat zulk eene rijke, gevierde schoone geen partij voor hem kon zijn en hij besloot dus haar te ontvluchten, door als militair naar Indië te gaan. Maar Bella, die al zijne gangen bespiedde, zond hem een briefje, juist toen hij op 't punt stond om te vertrekken, dat hem van zijn besluit terug en aan hare voeten bracht. Zij vroeg nu wel niet rechtstreeks hem ten huwelijk, maar zij drong hem nu toch zoodanig, dat hij niet nalaten kon het haar te doen. En zoo kreeg Bella haar zin.

Zie, dat eene jonge dame zich boven de vooroordeelen der wereld weet te verheffen, dat zij aan een man, uitmuntende in deugd en talent, de voorkeur kan schenken, zelfs al kleeft er een smet aan zijne geboorte; dat zij zijne persoonlijke ver-

diensten en edele hoedanigheden hooger stelt dan rijkdom, adel van geboorte of andere toevallige voorrechten, waarin anderen zich verheugen, wil ik des noods laten gelden; ook dat zij hem hart en hand schenkt, wanneer zij hem wezenlijk lief heeft, en zij overtuigd is, dat hij hare liefde verdient. Maar zóó geëmancipeerd hoop ik niet, dat onze jonge dames ooit zullen worden, dat zij zich zelve opdringen aan den man harer keuze, dat zij, als Bella, haar toevlucht nemen tot listen en lagen, om den aangebedene in hare strikken te vangen, en zich zelfs niet ontzien de hulp van derden, — in dezen een praatzieke kapper — in te roepen, om den weerspannigen minnaar aan hare voeten te brengen.

Hoe betooverend lief en mooi Bella ook mocht zijn, ik denk haast niet, dat er onder de lezers velen gevonden zullen worden, die in een karakter als het hare hun ideaal zullen zien, evenzeer als ik het betwijfel of zij aan de lezeressen als een navolgingswaardig voorbeeld mag worden voorgesteld. Ik denk zelfs, dat er onder de laatsten maar weinigen den moed zouden hebben Bella's houding en gedrag goed te keuren, of sympathie voor haar aan den dag te leggen, en voor den schrijver spijt het mij wezenlijk, dat ik van zijne heldin zoo weinig goeds weet te zeggen.

Toch wil ik de lezing van Bruning's novelle aan niemand ontraden, want het is in alle geval eene onschadelijke lectuur, en aan deze negatieve goede eigenschap, paart zij de positieve verdienste van in de détails nog al amusant te zijn. Inderdaad komen er heel aardige tooneeltjes in voor, en is het inzonderheid de alles onderzoekende en daardoor alwetende kapper Pluim, die vrij wat leven aan het verhaal bijzet. Hij praat wel eens wat lang en wat veel, maar wij hebben daarmede geduld, omdat hij 't zoo vlug doet en zoo gevat is om onder een vloed van woorden juist te zeggen wat hij zeggen wil, en ook niet meer dan hij voor 't oogenblik noodig acht.

Dat de heer Thieme voor een onberispelijk uiterlijk heeft gezorgd, behoeven wij niet te zeggen. Wij zijn van dezen uitgever niet anders gewoon.

P. DE FRIES.

Hooger dan de kerk. Eene vertelling uit den ouden tijd van Wilhelmina von Hillern geb. Birch vertaald door Constant. Arnhem, J. Minkman. 1877.

Duitschland is het land der legenden; gij verneemt ze overal, waar gij u bevindt. Beklimt gij een hoogen berg, en doolt gij door de ruïnen van een sterk kasteel, — de legende spreekt van heldenmoed, minnenijd en snood verraad. Wandelt gij in het heldere maanlicht langs de oevers van den breeden Rijn, dan ruischt u het harpgetokkel tegen, van eene beeldschoone jonkvrouw gezeten op een steilen rots. Bewondert gij met stillen eerbied een reusachtig kerkgebouw, dan fluistert men geheimzinnig van een bouwmeester, die met den vorst der duisternis op een al te intiemen voet stond. Kortom over alles werpt de legende een tooverachtig licht.

In bovenstaand boekje wordt ons door de begaafde Schrijfster van »Geier-Wally" eene dier vele Sagen meegedeeld en wel eene betreffende den genialen kunstenaar, aan wien men het heerlijk uitgesneden hoogaltaar in de domkerk te Breisach verschuldigd is. We kunnen niet anders zeggen dan dat het verhaal ons van het begin tot het einde heeft geboeid. Het is zeer eenvoudig, maar juist in dien eenvoud ligt een groote aantrekkelijkheid. Wij stellen een levendig belang in den armen Hans Liefrink en zijne getrouwe vriendin Maria Ruppacher, dochter van een raadslid. Allerliefst zijn die twee bekoorlijke kinderen in hunne onschuldige liefde geschetst. In Hans zit een echt kunstenaarshart. Sinds hij van den goeden keizer Max een prachtig mes gekregen heeft is zijn ideaal om leerling van den grooten Albrecht Durer te worden. Die wensch wordt vervuld en als hij eindelijk de vooroordeelen zijner medeburgers heeft overwonnen, en hem op recommandatie van Durer de vervaardiging van het hoogaltaar te Breisach is opgedragen, dan blijft hem toch nog de hand zijner Maria ontzegd. Het trotsche raadslid Ruppacher wil van geene verbintenis weten, en doet een duren eed dat hij hem zijn dochter niet geven zal, vóór dat Hans een altaar heeft vervaardigd »dat hooger is dan de kerk, waarin het staat". Hoe onmoge-

lijk het ook schijnt, de voorwaarde wordt vervuld. Wij begrijpen dat al vooruit, want in *Sagen* gaat het altijd zóó. *Hoe* wordt die vervuld? Dat zeg ik niet, waarde lezer! Dat moet gij in het boekje zelve maar eens zien. Koop het — de prijs is niet hoog, en geef het aan uwe vrouw, of liever aan uwe dochter, want deze zal zeker sympathie gevoelen voor twee jeugdige minnende harten.

De vertaling van Constant is vrij goed, maar hoe hij er toe gekomen is om op blz. 73 en 74 donkeren *winkel*, in plaats van een donkeren of afgelegen *hoek*, te zetten, begrijp ik niet. Van een winkel kan hier geen sprake zijn.

Leiden. D. F. v. H.

George Sand. Door Cd. Busken Huet. Amsterdam, G. L. Funke. 1877. 159 bladz. in post-8°. Prijs *f* 1,25.

Potgieter. 1860—1875. Persoonlijke herinneringen door Cd. Busken Huet. Amsterdam, G. L. Funke. 1877. 119 bladz. in post-8°, Prijs *f* 1,25.

Is het slechts toeval, dat de levensbeschouwingen van twee overleden letterkundigen, door denzelfden auteur bewerkt, gelijktijdig het licht zien? Wij zouden deze vraag niet toestemmend durven beantwoorden; want hoe deze auteurs ook, zoo in hun leven als in hun werken, van elkander verschild mogen hebben, bieden zij toch weder punten van overeenkomst aan. Beiden waren merkwaardige verschijnselen op letterkundig gebied en werden hier te lande meestal òf niet òf verkeerd begrepen. Toch verdienen zij beter bij ons bekend te worden dan tot dusver het geval is geweest, en de heer Busken Huet heeft gemeend zich van eene taak te moeten kwijten, die aan hem zeer goed was toevertrouwd. Thans zullen wij een kort verslag van beider levensbeschouwingen geven.

Wij beginnen met *George Sand*, niet omdat zij eene dame en de oudste in jaren is, ook niet omdat van hare afkomst en hare eigen levensgeschiedenis meer te zeggen valt dan van Potgieter, maar inzonderheid omdat zij, volgens den heer Bus-

ken Huet en ook volgens onze meening, na mevrouw De Staël buiten vergelijking de grootste vrouw is geweest, welke Europa in de 19^{e} eeuw heeft voortgebracht; groot niet-alleen als kunstenares met de pen, maar ook als geest en bovenal als gemoed.

De schrijver heeft, bij zijne beschouwing van George Sand, de bronnen geraadpleegd die hem ten dienste stonden, en daarbij inzonderheid van de tien deeltjes harer *Histoire de ma vie*, Parijs 1856. Wat daarin voor zijn oogmerk ontbrak, heeft hij van elders aangevuld, en aldus een en ander tot een goed geheel gebracht.

Wat George Sand's afkomst betreft, deze wordt kortelijk in het volgende samengevat: »De grootmoeder van George Sand heette Marie-Aurore de Saxe. Zij was de onechte dochter eener Parijsche actrice en van den maarschalk Maurice de Saxe, die zelf een onechte zoon van Augustus II, koning van Polen, en dientengevolge van nabij vermaagschapt was aan het Fransche koningshuis der Bourbons. De minnares van den maarschalk heette mademoiselle Verrières. Later werd zij de minnares van den hertog van Bouillon, wien zij een zoon schonk, George Sand's oudoom geworden onder den naam van l'abbé de Beaumont. Marie-Aurore de Saxe, onechte dochter van den maarschalk Maurice en aanstaande grootmoeder van George Sand, werd als jong meisje uitgehuwlijkt aan graaf Hoorne, een onechte zoon van Lodewijk XV. Uit Marie-Aurora's tweede huwlijk (met den ontvanger-generaal Dupin, die van mevrouw d'Epinay een onechten zoon had, welke carrière maakte in de Kerk en het — tot bisschop of aartsbisschop bracht) werd geboren Maurice Dupin, George Sand's vader, die voor hij leefde met Victoire Delaborde, George Sand's moeder, een onechten zoon had van eene kamenier harer grootmoeder. Deze knaap, Hippolyte genaamd, werd met George Sand opgevoed en stierf in den ouderdom van omtrent vijftig jaren aan de gevolgen van het misbruik van sterken drank. Hare moeder, Victoire Delaborde, was de dochter van een biljardhouder en vogeltjeskoopman uit eene Parijsche achterbuurt. Op jeugdigen leeftijd huwde Victoire een jongman uit haar eigen stand, die haar spoedig door den dood ontviel;

waarna Victoire de maîtres werd van een generaal der Fransche republiek, dien zij naar Italië volgde. Te Milaan of te Florence leerde zij Maurice Dupin kennen, destijds vrijwillig onderofficier der huzaren, en verliet om zijnentwil den generaal George Sand is niet het eenige kind uit deze wilde verbintenis geweest, maar het oudste der wettige kinderen. Juist met het oog op hare aanstaande geboorte, verbonden hare ouders zich in tijds voor den burgerlijken ambtenaar. Op haar twintigste jaar, of daaromtrent, huwde George Sand den tweeden luitenant Dudevant, baron de l'Empire."

Wat wij hier in kortbegrip mededeelden, wordt in het boekje zelf, naarmate het te pas komt, nader uiteengezet en toegelicht. Evenzoo worden hare geschriften beschouwd. »Behalve tien deelcn eigen levensgeschiedenis en vier deelen tooneelwerk, heeft George Sand gedurende de vijf-en-veertig jaren van haar openbaar leven ten minste zestig romans geschreven, waaronder lyvige. Men onderscheidt ze gewoonlijk in sociale romans, historische romans en dorpsvertellingen. Geheel en al willekeurig is die splitsing niet; maar toch wel in zoo ver, dat zij den zamenhang der onderdeelen eenigszins uit het oog doet verliezen. George Sand heeft namelijk nooit iets anders gedaan dan naschilderen hetgeen omgaat in de hoofden en de harten der menschen,

»Terecht roemt men hare natuurbeschrijvingen, doch bewust of onbewust is ontleding van zielstoestanden steeds hoofdzaak bij haar geweest; en zeer is daarbij hare heerschappij over de taal haar te stade gekomen. Zij bezat een weergaloos talent om, geholpen door hare verbeelding, hare lectuur en hare wereldkennis, zich allerlei karakters voor te stellen en die onder allerlei omstandigheden zich op het papier te laten ontwikkelen. Somtijds spint zij hare analysen zoo fijn uit, dat zij door subtiliteit langdradig of vermoeiend, andere keeren laat zij bij hare psychologie zooveel physiologische elementen toe, dat zij van dichteres docent wordt."

En nu verwijzen wij onze lezers naar den arbeid van den heer Busken Huet zelf. George Sand, haar leven en werken, worden daarin den lezer met juistheid voor oogen gesteld, en vele beschouwingen, die men zich omtrent haar, vooral hier

te lande, vormde, worden als verkeerd afgewezen. Hoe wispelturig ons publiek soms in zijn oordeel is, moge uit het volgende blijken. Onder de dorpsvertellingen van George Sand komt eene voor, die *La petite Fadette* ten titel draagt. Eene vertaling daarvan is door Ref. circa dertig jaar geleden bewerkt en in »Het Leeskabinet" geplaatst. Al spoedig ontving hij, als redacteur en uitgever van dit Maandwerk, een stortvloed van brieven, vol verontwaardiging, hoe hij zulke onzedelijkheid in zijn maandwerk kon opnemen. Men verzuimde echter er bij te voegen waar die onzedelijkheid te vinden was, wat ook moeielijk te doen zou zijn geweest. Niet lang daarna werd het kleine verhaal door de bekende Birch-Pfeiffer, onder den titel *die Grille*, tot een tooneelstuk bewerkt. De eigenlijke feiten uit de dorpsnovelle zijn, gelijk men weet, daarin tamelijk wel teruggegeven, doch met den geest er van kon dit helaas niet het geval zijn. Het was hier alweder:

Zum Teufel ist der Spiritus;
Das Phlegma ist geblieben.

Dit nu, onder den titel *de Krekel* vertaald en o. a. op den Amsterdamschen stads-schouwburg ten tooneele gevoerd, heeft bij uitstek voldaan, en mist toch al den geest, die in de novelle van George Sand te vinden is.

Over de herinneringen aan Potgieter, door den heer Busken Huet, kunnen wij kort zijn. Zij loopen van 1860, toen B. H. met Potgieter kennis maakte, tot aan den dood van dezen in het begin van 1875. Een jaar vroeger had B. H., in zijne *Nieuwe Litterarische Fantasiën*, Potgieter geschetst, en wel, naar het ons voorkomt, zoo juist en volledig, dat er niet veel meer viel bij te voegen. Na Potgieter's overlijden echter meende B. H. waarschijnlijk nog eene hulde aan zijne nagedachtenis te moeten brengen. Toen Potgieter nog leefde, heeft hij hem naar waarheid geteekend. Van Potgieter's talent sprekende, en van de onverschilligheid, waarmede het in Nederland door den grooten hoop ontvangen werd, zegt hij daar: »Zijn talent is ver boven het middelmatige verheven: het is eene gaaf van de eerste soort. En toch zou dat talent nog veel omvangrijker

moeten zijn, meer verscheidenheid moeten aanbieden, in eene of twee richtingen op overweldigender wijze bewondering moeten gebieden, om van het gros der tijdgenooten eenen vrijbrief te erlangen voor de inspanning en het hoofdbreken, waarop zijne kennismaking hun te staan komt. Potgieter's verzen zullen dan ook nimmer populair worden. Steeds zal de groote menigte der halfbeschaafden met grond tegen hem kunnen aanvoeren, dat eene dictie, gelijk de zijne, aan het ongepermitteerde grenst; dat de oplettendheid, welke hij van zijne lezers eischt, onbestaanbaar is met een volkomen genot; dat het onedelmoedig is, bij hen eene gemeenzame bekendheid met feiten en toestanden te onderstellen, welke ook hemzelven misschien, toen hij zijn vers nog maken moest, slechts gebrekkig voor den geest stonden."

Men ziet lichtelijk, dat wat hier aan de groote menigte der half beschaafden op de schouders wordt gelegd, eigenlijk de meening van den heer B. H. zelven is, gelijk dan ook door de invoeging »met grond" genoegzaam wordt aangeduid. Dit oordeel moest, zoo het kon, verzacht worden, en van daar het tegenwoordige werkje, dat tevens een protest is tegen de uitgave van Potgieter's *Verspreide en Nagelaten Werken*, die thans bij de heeren Kruseman en Tjeenk Willink het licht zien. »De bedoeling was," roept Busken Huet uit, »dat gij leven zoudt, en zie, daar ligt gij, dooder kapitaal dan ooit, in uw papieren kist!"

H. F.

De Fransch-Duitsche Oorlog van 1878 *in België*. Door Generaal la Mèche. Deventer, H. J. ter Gunne. 1877. 76 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 0,60.

De oorspronkelijke uitgave van deze brochure is reeds door de dagbladen bij ons te lande aangekondigd en de inhoud er van opgegeven. Voor zooveel noodig bevat zij eene ondersteldę wraakneming van Frankrijk tegenover Duitschland voor de vernedering en de groote verliezen, die eerstgemeld rijk eenigę jaren geleden heeft ondergaan. Dit zou een oorlog ten gevolge hebben, waarvan België tot zijne groote schade het tooneel

zou zijn. Immers deze brochure word gesplitst in drie afdeeltngen, waarvan de inhoud aldus word aangeduid: »Vijandelijke inval en overheersching; in brandschieten van Luik en Namen; blokkade en bombardement van Antwerpen."

Het boekje is inderdaad zeer geestig geschreven en bevat wenken, die de behartiging — ook van ons Nederlanders — ten volle waardig zijn. Het gouvernement in Frankrijk had intusschen nauwelijks met dit geschrift kennis gemaakt, of het verbood (vooral met het oog op de gespannen verhouding tusschen Frankrijk en Duitschland) onmiddellijk den verkoop en nam een aanzienlijk getal in beslag, nog vóór het de geadresseerden bereikt had. Dit laatste schijnt de reden te zijn, dat ook de Belgische regeering zich de zaak aangetrokken heeft, hetgeen men ten minste afleidt uit het antwoord der uitgevers, die niettegenstaande het buitengewoon succes, verklaren »geen tweeden druk te zullen geven."

Dus lezen wij in het voorbericht van dit werkje. De zaak verwondert ons niet; want het is geen kinderpraat, die ons hier wordt aangeboden.

N. T.

Een en ander over voeding, door Dr. D. Huizinga. Met een tafel in kleurendruk. Groningen, P. Noordhoff en M. Smit. 1877. Prijs *f* 1,90.

Populair verhandelen en schrijven is wel aan de orde, maar hierom nog niet ieders zaak. Waarlijk populair spreken en schrijven is een ware kunst, die men wel kan ontwikkelen, doch waarvoor men aanleg moet bezitten. Hoe dikwijls is een zoogenaamd populaire bespreking of beschrijving weinig anders dan een stuk van een les, een uittreksel van een leesboek, van de oorspronkelijke bronnen slechts onderscheiden door grootere beknoptheid en hiermede door mindere duidelijkkeid en grootere oppervlakkigheid; geen wonder, dat de trek tot hooren en lezen bij hen, voor wie zulk werk bestemd is, dikwijls niet zóó groot is, als men wegens de belangrijkheid der onderwerpen wel zou wenschen. Is het aantal van hen, die

de kunst van populariseeren verstaan, niet zoo heel groot, des te meer moeten wij er prijs op stellen, wanneer wij er ontmoeten, die er de gaaf toe bezitten en deze ten beste willen geven. Hierom ontvingen wij met blijdschap de uitgaaf der voordrachten over *Voedingsleer* door Dr. Huizinga te Groningen en te Leeuwarden in de vergaderingen der natuurkundige genootschappen gehouden. Wij zullen niet trachten een overzicht te geven van den rijken inhoud, of een proef van den aangenamen vorm van dit werkje, maar er ons toe bepalen de lezing er van in ruimen kring aan te bevelen. Wien de prijs niet te hoog is, die zal zich zijn geld en tijd zeker niet beklagen, terwijl wij voor hen, voor wie dit wel het geval is, den wensch uiten, dat de uitgever later moge besluiten een goedkooper volksuitgaaf van dit zoo nuttig geschrift verkrijgbaar te stellen. De kennismaking met Dr. Huizinga's voordrachten zal menig lezer den bekenden regel »die perzik smaakt naar meer" voor den geest roepen.

V. Dr. T.

Het ethische beginsel der theologie, door J. H. Gunning Jr. en P. D. Chantepie de la Saussaye Dz. te Groningen, bij P. Noordhoff. — 1877.

Deze brochure bestaat uit twee stukken, overgenomen uit de »Studiën, Theologisch tijdschrift, onder redactie van P. D. Chantepie de la Saussaye Dz. en J. J. P. Valeton Jr." Beide stukken hebben de strekking het ethische beginsel der theologie op den voorgrond te stellen en te handhaven, zooals dit met gemoedelijken en wetenschappelijken ernst door den vader des schrijvers van het tweede stuk was bepleit.

Ware dit tijdschrift er de plaats voor, wij zouden gaarne een uitvoerig verslag geven van den rijken inhoud dezer stukken. Nu moeten wij volstaan met het uitspreken onzer ingenomenheid over den vromen en vrijen geest, dien zij ademen. Wij hebben hier een warm pleidooi, zoowel voor het recht van den godsdienst, beschouwd als het leven Gods in den mensch, als voor het recht der wetenschap om dat leven te

beschrijven en te formuleeren. Heeft de eerste schrijver meer het eerste gedeelte van dit pleidooi voor zijne rekening genomen, de tweede treedt op als een flink advocaat voor het tweede gedeelte.

Wat dezen betreft, hebben vooral Rénan in zijne »dialogues et fragments philosophiques" en Pierson in zijn »Ter Uitvaart", hem den strijd doen aanbinden. Beiden hadden smadelijk gesproken van de theologie. Daartegen teekent hij protetst aan. Wil men een proeve om te zien, hoe hij Pierson, die de theologie om haar ontologisch karakter als wetenschap veroordeeld had, met de wapenen eener strenge logika zegevierend bestrijdt, men leze blz. 49. En volkomen juist zegt hij tot hem, en tot allen, die de theologie niet als wetenschap willen erkennen, omdat haar object altijd een punt van twijfel en geschil uitmaakt: »Elke wetenschap gaat uit van de hypothesen van het bestaan van haar object en van de betrouwbaarheid der organen, waarmede men het waarneemt. In dezen staat de theologie dus niet bij andere wetenschappen achter. De natuur is het voorwerp van zinnelijke waarneming; voor kunstvoortbrengsels is nog een ander zintuig noodig dan het lichamelijk oog; het koninkrijk Gods wordt op geestelijke wijze gespeurd. Zoo worden de verschillende objecten door verschillende organen waargenomen. Maar er is geen reden hoegenaamd om te meenen, dat slechts enkelen dier objecten, langs enkelen dier wegen tot onze kennis gebracht, voorwerp kunnen zijn van wetenschappelijk onderzoek. Dat *allen* de natuur waarnemen, en *niet allen* het koningrijk Gods, kan ook niet als bezwaar gelden; want dat het orgaan om het Godsrijk te erkennen bij vele menschen in onbruik is geraakt, bewijst niets tegen de werkelijkheid van hetgeen door dat orgaan wordt waargenomen."

Nog eens: de beide stukken ademen een vromen en vrijen geest. Welk standpunt de schrijvers innemen te midden van de theologische richtingen onzer dagen, is niet gemakkelijk te bepalen. Principieel staan zij veel dichter bij de modernen, die evenals zij nadruk leggen op het ethische beginsel der theologie, dan bij de confessioneelen, van wier kerkbegrip zij zich niet geheel schijnen te kunnen ontdoen. Vooral de heer Gunning is op dit punt duister. De begrippen van kerk en gemeente

worden bij hem niet uit elkander gehouden. Wat bedoelt hij met het »staan op den bodem der gemeente"? De gemeente is een collectivum, uit zeer verschillende bestanddeelen samengesteld. Bij wie is de waarheid, het leven? Bij de mannen van een kerkelijke belijdenis? Bij de bovendrijvende partij? Bij een klein hoopje gelijkgezinden? Is waarachtige vroomheid, die een mensch tot levend lid der gemeente maakt, niet denkbaar in *alle* vormen? Is dit niet de heerlijkheid der Schepping Gods, dat het eene, oneindige alleven zich in de meest mogelijke verscheidenheid van vormen en individuën openbaart?

Maar, daargelaten de vraag, naar welke zijde deze schrijvers overhellen, zoowel confessioneelen als modernen bevelen wij de lezing en herlezing dezer stukken dringend aan. 't Zal hun ongetwijfeld goed doen aan hoofd en hart.

L. Dr. H.

Aurora. Muzen-Almanak. Jaarboekjen voor 1878. Verzameld onder toezicht van W. J. Hofdijk en J. M. E. Dercksen. Amsterdam. J. M. Laarman.

Eerst sedert een paar dagen is dit jaarboekje in het licht verschenen en het is op speciaal verzoek van den Uitgever, dat ik er reeds voor het December-nommer van »Het Leeskabinet," eene aankondiging van schrijf. Men weet: het St. Nicolaasfeest en andere feesten zijn aanstaande, en men weet ook, dat in den goeden ouden tijd een prachtalmanak een uitstekend geschikt cadeau werd bevonden voor de eene of andere dame, in wie men een meer dan gewoon belang stelde. Moge die goede gewoonte nog niet geheel in onbruik zijn geraakt, en opdat ik de vaders, broeders en minnaars onder mijne lezers daar eens aan herinneren mocht, voldeed ik aan des heeren Laarmans verzoek.

De »Aurora" vertoont zich dit jaar weer in een meer bescheiden afmeting en om de waarheid te zeggen, doet me dat pleizier. Ofschoon ik niet tot de behoudsmannen gerekend kan worden, ben ik toch op dat punt behoudend gezind, en komt het oude kleine formaat, waardoor de naam »jaarboekjen"

hersteld wordt, me vriendelijker voor. Het is of de vroegere jaargangen haar een hartelijk welkom toeroepen en haar weer als een lid der familie beschouwen. De *reuzin* voor 1877 staat dus nu geheel alleen in hare grootheid, en moet zich ook maar troosten met de leus: »In mijn isolement ligt mijn kracht."

Zooals gewoonlijk hebben zoowel gevierde proza-schrijvers als dichters aan den inhoud der Aurora medegewerkt. Het eerste stuk is getiteld: »Hooft en Vondel, Huwelijks-Bezorgers," door J. A. Alberdingh Thijm. In deze historische novelle of liever schets, worden Hooft en Vondel door trouwlustige minnaars in den arm genomen, om hunne belangen bij juffrouw Catharina van Wickevoort te behartigen. Vondel schrijft voor zijn jongen vriend Valerius Rover een gedicht, dat deze zijne aangebedene bij een feest voorleest. Blijkbaar heeft echter het jonge mensch haar hart reeds veroverd vóórdat hij Vondel om wapenen vraagt. Het stukje zal zeker de grootste belangstelling inboezemen, vooral door de aardige beschrijving van de partij bij mevrouw Wickevoort. De heer Alberdingh Thym is zóó geheel in die vroegere dagen thuis, alsof hij er zelf in geleefd had, en daardoor weet hij het tafereel door allerlei zoogenaamde kleinigheden in hooge mate aanschouwelijk te maken. Het volgende prozastukje »Emancipatie" is van onzen onvergetelijken, pas overleden, P. J. Andriessen, en stelt ons op geestige wijze eene geëmancipeerde jonge dame voor, die van haar eerste proef al zeer ongelukkig afkomt. Deze novelle, waarin vooral het couranten-verslag van Nora's vader uitmunt, zal zeker aan de vele vrienden van Andriessen welkom zijn.

De heer J. A. F. L. van Heeckeren behandelt in een opstel van buitengewone uitgebreidheid de opvoering van Vondel's Lucifer. De schrijver heeft van Vondels' werken en de tijd, waarin de groote dichter leefde, veel studie gemaakt, maar het komt me voor, dat hij de deugd van zelf-beperking niet genoeg in het oog heeft gehouden. Hij wil zijnen lezers te veel geven, en vervalt in een groote breedsprakigheid. Als het stuk een derde korter ware geweest, zou het mij meer hebben geboeid. De auteur, die ongetwijfelt een man van talent is, kan bij het schrijven van historische verhalen niets

beters doen dan van Lenneps »Pleegzoon", »Roos van Dekama" of »Voorouders" te bestudeeren, en hem zijn levendige wijze van schetsen en vertellen af te zien. Zoo kan men bijv. duidelijk bemerken, dat de gesprekken der tooneelhaters voor de deur van den schouwburg, op een studeerkamer zijn geschreven, maar nooit door mannen uit het volk zijn gehouden. Als *doorwrochte verhandeling* heeft dit opstel grooter verdiensten dan als *verhaal*. De laatste bladzijden zijn meer onderhoudend dan de overige.

Als last not least van de bijdragen in proza wijs ik op »Ter Gedachtenis" van Elise van Calcar. De begaafde schrijfster leidt ons het Huis Ten Bosch binnen, en verhaalt ons eenige bijzonderheden omtrent onze geliefde Koningin. Hare weldadigheid en hare liefde voor kinderen worden niet vergeten. De wijze, waarop mevr. van Calcar de nagedachtenis onzer edele Vorstin wil huldigen, zal zeker wel de beste zijn. Aan het poëtische gedeelte hebben, behalve de twee Redacteurs en eene dame genaamd: Bertha, ook meegewerkt de heeren Hasebroek, Laurillard, Ten Kate, Toekamp Lammers, Smit, Barger, de Graaff, de Rop, van Bemmel Suyck, van der Schraft, Dorbeek, Servaas van Rooyen en de schrijver van deze aankondiging. Men ziet dat er verscheidene bekende namen bij zijn.

De heer Toekamp Lammers geeft ons een gedicht »Bij den dood der Koningin," dat eenige fraaie regels bevat. Na *dit* vers komt me dat van den heer Barger, over hetzelfde onderwerp, overtollig voor, vooral ook omdat het niet gelukkig geslaagd is. De heer Hasebroek geeft in »De moederkus" bij een keurig plaatje een allerliefst gedicht.

De heer Dercksen verplaatst ons in vloeiende lyrische verzen op *Paaschduin*, het hoogste duin der badplaats Katwijk, en laat beurtelings het oog onzer verbeelding rusten op den vroeger door hare weldadigheid zoo beroemde Abdij van Rijnsburg en op den grooten philosoof Baruch Spinoza, die in laatstgenoemd dorp eenigen tijd heeft gewoond, Dat plechtig avonduur op Paaschduin geeft den dichter veel te denken over twee groote beginselen: *menschenliefde* en *ware vrijheid*.

De heer van Bemmel Suyk laat ons een grooter reis ma-

ken dan de vorige dichter en bezingt het Oetzthal met de bruisende Ache. De heer Hofdijk slaat een jubeltoon aan bij de verheffing van Amsterdams Athenaeum tot Universiteit. De wensch, in den laatsten regel vervat, zal de Amsterdammers stellig goed doen! Een krachtig »Volkslied" geeft de heer O. G. Smit, die ook voor zijn »Op zee" vermelding verdient.

Behalve de opgenoemde stukken en de twee aardige bijschriften der heeren Laurillard en ten Kate: »Daar staat niets van in de krant" en »Schrijf wat ik u zeggen zal," zullen lezer en lezeres nog verscheidene fraaie verzen vinden.

Wat het uiterlijk der »Aurora" betreft mag met lof over de platen worden gesproken. Zij zijn gekleurd, (een soort van oliedruk) en genomen naar schilderijen van Cermak, Bles, Tapiro, mevr. Ronner-Knip en H. F. C. Ten Kate. De moeder met het kind, de mand met katjes en de briefschrijver zijn vooral goed uitgevallen.

Aan Redacteurs en Uitgever wordt de meeste voldoening van hun arbeid toegewenscht!

Leiden. D. F. v. H.

Oom Karels pleegkind. Naar J. Colomb's werk »La Fille de Cariles," bekroond met de groote Monthyonprijs, voor de Nederlandsche jeugd bewerkt en in het bijzonder aan aankomende meisjes opgedragen door M. C. Frank. Met 6 gekleurde Platen. Leiden, D. Noothoven van Goor. Prijs: *f* 1,90.

Mijn Praatstoel. Vertellingen voor onze jongens en meisjes door Johan Gram. Met 6 gekleurde platen. Leiden, D. Noothoven van Goor. Prijs *f* 1,90

De avonturen van een kleermakersgezel in vier werelddeelen. Een boek voor de Nederlandsche jeugd. Onkel Tom nageschreven door J. J. A. Gouverneur. Met 6 gekleurde Platen. Leiden, D. Noothoven van Goor. Prijs *f* 1,90.

De gevaren der wildernis. Een verhaal voor de jeugd van Dr. Bird, bewerkt door F. Hoffmann. Met 7 gekleurde platen. Leiden, D. Noothoven van Goor. Prijs *f* 1,90.

Conanchet, het opperhoofd der Indianen. Een verhaal voor de jeugd, naar het Engelsch van J. F. Cooper, bewerkt door F. Hoffmann. Met 6 gekleurde platen. Leiden, D. Noothoven van Goor. Prijs *f* 1.90.

Barend de visschersknaap. Een verhaal door Fr. Hoffman. met 4 gekleurde platen. Leiden, D. Noothoven van Goor. Prijs *f* 1.10.

Bij het uitgeven van boeken wordt menigmaal van eene »lang gevoelde behoefte" gesproken, terwijl die behoefte soms alleen in de verbeelding van den schrijver bestaat, maar zeker is het toch, dat er aan goede, degelijke kinderwerkjes altijd *behoefte* blijft bestaan. Wat is als feestgeschenk meer welkom, dan een boekje met fraaie platen? De leeslust der jeugd is onverzadelijk, en wanneer de gelukkige bezitter of bezitster zelf het nieuwe geschenk genoten heeft, dan wordt het uitgeleend aan vrienden en vriendinnen, die op hun beurt tot wederdienst bereid zijn. Zóó worden de pas ontvangen boekjes besproken en gecritiseerd (en het is een aardige critiek, van dat jonge volkje!) en men bemerkt al heel spoedig, welke schrijver den rechten snaar wist te treffen.

Een schat van prachtige kinderboeken ligt thans voor me. De eene band is al mooier dan de andere, en mijne oogen schemeren van al die helder gekleurde plaatjes. Daar hebt gij bijv.:

1. *Oom Karels Pleegkind* van Mevrouw Frank. Wie een waarlijk nuttig en tevens amusant boekje aan zijn dochter van 12 of 14 jaar wil geven kan zijn keus gerust op dat *Pleegkind* bepalen. Ja, lezer, uwe aankomende meisjes zullen stellig pleizier hebben in de lotgevallen dier lieve, eerst zoo hulpelooze »Muis" en uwe jongens zullen ook wel eens geattrappeerd worden, dat zij het boekje doorsnuffelen. De geschiedenis boeit ons van de eerste tot de laatste bladzijde. En wat vooral geene geringe verdienste is: er valt heel wat uit te leeren. De oorspronkelijke auteur geeft blijken van diepe menschenkennis, en het is daarom geen wonder dat men »La fille de Carilès" de bekroning heeft waardig gekeurd. Hoe natuurlijk is die Oom Karel geschetst, die man uit de volksklasse, die eigenlijk goed noch kwaad doet, die verteert

wat hij verdient en te traag is om hard te werken of zich om de wereldsche zaken te bekommeren. Maar onder dat weinig aantrekkelijk uiterlijk sluimert een beter beginsel, dat maar een onverwachte gebeurtenis noodig heeft om te ontwaken en verder Karels geheele persoonlijkheid te doen veranderen. Die gebeurtenis is het wegloopen en verdwalen der kleine Marie, het kunstemakers kind, tot op de stoep zijner woning, waar hij haar vindt en medelijdend tot zich neemt. Aardig is het te zien, hoe de slordige trage grijsaard door het bijzijn van het kind tot werkzaamheid en orde wordt gedwongen en aan een aantal zaken leert denken, waarmêe hij vroeger zijn hoofd nooit had gebroken. Wanneer ten slotte het meisje, behalve door zijn hulp, ook door die van andere welwillende menschen een goede opvoeding heeft gekregen, is ook de educatie van den ouden man eerst recht voltooid. Met recht mag hij dus op bladz. 143, als zijn pleegdochter hem voor zijne zorgen bedankt, antwoorden: »Wanneer ik mij herinner, welk een zorgelooze luilak ik voorheen was, eer gij bij mij waart, wanneer ik zie hoe ver ik het heb gebracht, door u, mijn kind, als 't ware geleid, dan vraag ik mij af: wie héeft meer reden tot dankbaarheid, gij of ik? En ik antwoord: *Ik.*" De wijze waarop mevrouw Frank dit verhaal heeft bewerkt, mag uitmuntend heeten. Fransche eigenaardige uitdrukkingen, zijn door echt Hollandsche vervangen, zoodat alles er los en ongedwongen uitziet. Voor een buitengewoon fraaien band en zes lieve platen zorgde de Uitgever.

Niet minder zal N°. 2: ***Mijn Praatstoel*** van Johan Gram in den smaak onzer kinderen vallen. Ieder weet hoe alleraardigst de heer Gram vertellen kan, en die het nog niet weet, zal het mij, na kennismaking met dit werkje, zeker toestemmen. Het is een bundeltje vertellingen, aan de kinderwereld ontleend en waarin jongens en meisjes de hoofdrollen spelen. Iets stijfs of onnatuurlijks vindt men hier niet; het zijn echte *kinderen* met hunne deugden, gebreken en geestigheid. Ja, ik houd het er voor, dat de schrijver zelf in zijn jeugd ook een guitige jongen is geweest en aan menige grap heeft meegedaan. Hij heeft goed rondgekeken en wanneer hij in »Cora's Pianoles" die kwijnende en zenuwachtige Mevrouw Dammers

beschrijft, dan blijkt het dat de talentvolle *Novellist* Johan Gram zich niet verloochent.

Wat mij in deze verhalen zoo bevalt is, dat er zulk een gezonde geest in doorstraalt, en geene lange zedelessen de jonge lezers in verzoeking brengen om maar hier of daar een bladzij over te slaan.

Of echter de strekking der verhalen goed is — dáár behoeft niemand aan te twijfelen; de moraal zit in de geschiedenis zelf. Als in »Drie Haagsche Kermisklanten," Jan Verkerk zich op zulk een slinksche manier geld verschaft, dan zal er wel geen nadere commentaar noodig zijn, om op den jongen lezer den gewenschten indruk te maken en als een of ander ontevreden en oproerig heertje in het eerste verhaal van den Bundel de avonturen leest van Govert Molman en Piet van Dragt op hun vlucht uit het ouderlijke huis, dan zal hij wel eens tot nadenken komen, vóórdat hij aan zekere droomen van vrijheid toegeeft. In die vertelling is de heer Gram naar mijn oordeel bijzonder goed geslaagd. Zoo is ook »Cora's Pianoles" allerliefst; die opgeschikte dametjes met haar penchant voor het kookkacheltje zijn naar 't leven geteekend. Ook de vertelling »De gunsteling" naar het Engelsch van Ascott Hope, is in alle opzichten natuurlijk en menschkundig geschreven. Afwisseling geeft dus *Mijn Praatstoel* genoeg en de zes goedgelukte platen doen het overige ter aanbeveling.

Van eenigszins anderen aard zijn N°. 3, 4 en 5. Zij bevatten alle zeer avontuurlijke geschiedenissen. *De lotgevallen van een kleermakersgezel* verplaatsen ons in de vorige eeuw toen wervers en zielverkoopers nog vrij spel hadden. Dat ondervond de arme Andreas Jelky, uit Hongarije, die te nauwernood het ouderlijk huis verlaten had of hij raakte al in gevaar bij het Pruisische leger ingelijfd, door den Landgraaf van Hessen voor 40 thalers verkocht of door een Rotterdamschen scheepskapitein naar West-Indië gevoerd te worden. Aan die gevaren met moeite ontkomen geraakte hij in geen benijdenswaardiger toestand, toen hij een Moorschen kaper in handen viel, en later na allerlei vreemde avonturen op het punt was om door de Papoua's van Ternate te worden opgegeten. Bij al de vreeselijke tafereelen komt er ook veel in dit werkje voor

dat den lezer eens hartelijk zal laten lachen.

N°. 4: *De gevaren der wildernis* brengt ons in kennis met Kolonisten van Kentucky in Noord-Amerika, omtrent 60 of 70 jaren geleden, toen de Roodhuiden nog elke nederzetting hoogst onveilig maakten. De jonge lezers zullen zeker met groote belangstelling den dapperen Roland Forrester en zijne lieve zuster Edith op hunne gevaarlijke tocht door de bosschen volgen. Wie zou niet nieuwsgierig zijn om te weten of het hun zal blijven gelukken aan de bloeddorstige Indianen te ontsnappen! Een paar eigenaardige karakters trekken in dit verhaal bijzonder de aandacht. Het zijn Nathan de zwerver en de paardendief Ralph Stackpole. De vermelding in het voorbericht dat de lotgevallen dezer personen geschiedkundig waar zijn, maakt ze nog belangrijker.

Ook n°. 5. *Conanchet het opperhoofd der Indianen* vertoont ons de worstelingen van Amerikaansche kolonisten met woeste Roodhuiden, en wel toen de macht der laatste nog veel grooter was, namelijk tweehonderd jaren geleden. De overste Heathcote, een echte Puritein, wordt met zijne familie in zijn blokhuis door een groote bende belegerd. De daarbij geleverde gevechten en de brand der gebouwen zijn uitmuntend beschreven. Men weet hoe de oorspronkelijke schrijver: Cooper vertrouwd was met de zeden en eigenaardigheden der Indianen. Dit blijkt ook uit verschillende passages van dit werkje. De figuur van Conanchet, den Indiaanschen knaap, die, hoe moedig en trotsch ook, zich toch dankbaar toont voor de weldaden van Constant en zijne vrouw, maakt een aangenamen indruk te midden der woeste tooneelen. Het lot van Constants weggevoerd dochtertje spant de aandacht tot het einde.

Evenals men na een groot drama een vroolijk nastukje opvoert, maak ik na deze vrij uitgebreide werken nog melding van een meer beknopt verhaal genaamd: *Barend de Visscherskna ap.* Het is zeer onderhoudend geschreven en voor kinderen van 10 à 12 jaar bijzonder geschikt. Het gaat niet boven hun begrip en is toch niet zóó kinderachtig dat ze minachtend zullen uitroepen: »Wat is dat flauw!" Het bevat vier lieve plaatjes en is voor schoolprijs zeer aan te bevelen.

Leiden. D. F. v. H.

HET LEESKABINET.

MENGELWERK

TOT

GEZELLIG ONDERHOUD

VOOR

BESCHAAFDE KRINGEN

ONDER REDACTIE VAN:

D. F. VAN HEYST.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

VOOR 1878.

LEIDEN,
D. NOOTHOVEN VAN GOOR.
1878.

DRUK VAN D. NOOTHOVEN VAN GOOR, TE LEIDEN.

INHOUD.

A.

Bls.

Agatha. Adèles besluit en andere schetsen en verhalen 199
——— Anna's wiegelied en andere schetsen en verhalen . . . . . , . —
Alcott (*L. M.*), Uit Jo's Schetsboek. Losse verhalen 33
Alexander. Vorstenmoord. Een ernstig woord tot het Nederlandsche volk . 189
Almanak voor Landbouwers en Veehouders voor het jaar 1878 35
Amicis (*Edmondo de*), Constantinopel. Uit het Italiaansch 212
Andersen (*H. C.*), Winteravond-vertellingen. (Salon-Bibliotheek: N°. 4) . . 109
Auerbach (*Berthold*), Landolin van Reutershoeve. Uit het Hoogduitsch . . 192
d'Aulnis de Bourouill (Mr. *J.* Baron), Het Katheder-socialisme. Redevoering 181

B.

Baarnholt (*Frans van*), De wraak van den Venetiaan. 48
Bedevaartgangers (De), door de schrijfster van »Te Laat" (Salon-Bibliotheek N°. 3). 109
Beer (*T. H. de*), Noord en Zuid. Taalkundig Tijdschrift voor de beide Nederlanden, ten behoeve van Onderwijzers enz. 1e Jaarg. N°. 1 en 2 . . . 107
Blüthgen (*Victor*), Uit tijden van gisting. Roman uit het Duitsch in twee deelen 122
Boek (Het) der Uitvindingen, Ambachten en Fabrieken. Afl. 25 en 26 . . . 190
Boekeren (*R. Koopmans van*), Los kruit en scherpe patronen 162
Borger (*J. Rinkes*), Boter- en Kaasfabrieken. Eenige practische denkbeelden over hedendaagsche landbouwtoestanden 175
Bos (*J. Ritzema*). Zie Ritzema.
Brachvogel (*A. E.*), Vorstelijk bloed. Historische Roman. Twee deelen . . 133
Braddon (*Miss*), Stephen Trenchard's Erfenis. Uit het Engelsch. Twee deelen 83
Bret Harte, Bloesempje. Eene liefdesgeschiedenis uit het jaar 1779. . . . 4
Brochard (Dr.), De kunst om kinderen op te voeden 195
Büchner (Dr. *Ludwig*), De mensch en diens plaats in de natuur, in het verleden, het heden en de toekomst of van waar komen wij? wie zijn wij? waar gaan wij heen? In zeven afleveringen 62

C.

Bl.

Clément (*Félix*), Beroemde toonkunstenaars van de zestiende eeuw tot op onzen tijd. Tweede, goedkoope druk. Twee deelen 144
Clodd (*Edward*), De kindsheid der wereld 9
Conscience (*Hendrik*), De Oom van Felix Roobeek. Schetsen uit het Werkelijk Leven 42
———————— Werken. Afl. 115—118 190

D.

Delcroix (*Désiré*), Elisa. Drama in vier bedrijven 159
Detlef (*Karl*), Het Document. Uit het Hoogduitsch. Twee deelen 204
Deventer (Dr. *L. W. van*), Rozen onder de distelen. Historische Roman. Twee deelen 21

E.

Ebers (*Prof. G.*), Reis van Gosen naar den berg Sinaï 161
Edoardo, De Zwarte Huisvrouw. Naar het Italiaansch. Twee deelen . . . 89
Edwardes (*Mrs.*), Archie Lovell. Uit het Engelsch. Twee deelen 171
Eldering (*P.*), Het Zwarte boekje. 6
Elize, door de schrijfster van »Te Laat." (Salon-Bibliotheek N°. 1). . . . 109
Emma Es, Liderose. Roman in twee deelen 92

F.

Frank (*M. C.*), »Oude liefde roest niet." Een Nederlandsch-Indisch verhaal. 114
————— Céline's beproeving. Nederlandsch-Indische Novelle . . . —
————— Goethe's vertellingen voor meisjes 232
Franzos (*Karl Emil*), De Joden van Barnow. Novellen 196
Freytag (*Gustav*), De Voorouders. Vijfde Afdeeling: Markus Koning. Uit het Hoogduitsch. 210
Friesland en de Friezen. Gids voor reizenden, door Mr. A. J. Andreae, Mr. J. G. v. Blom JGz., G. Colmjon en anderen 57

G.

Geïllustreerde Bibliotheek voor jongelieden, door *P. J. Andriessen*, *R. Koopmans van Boekeren* enz. Afl. 1—7 39
Geïllustreerd Nieuws. 1877 N°. 1—52. 1878 N°. 1—9 54
Gerstäcker (*Friedrich*), Een reisje met hindernissen. Humoristisch verhaal. (Zijnde N°. 4 van Minkman's Reisbibliotheek). . , ... 209
Giese (*Josephine*), Licht en schaduw. Guldenseditie N°. 114 229
Godin (*A.*), Vrouwenkarakters. 33
Godsbegrip (Een) volgens ontwikkelingstheorie. 135

Bls.
Gouverneur (*J. J. A.*), Voor ieder wat. Versjes bij Prentjes 5
————————— Elk wat wils. Versjes bij Prentjes . . . . —
————————— Al weer wat nieuws. Rijmen . . . . —
————————— De geschiedenis van Klein Duimpje. . . . . . —
————————— De geschiedenis van Roodkapje . . . . —
————————— De geschiedenis van de Gelaarsde Kat. . . . . . —
————————— De geschiedenis van Asschepoetster . . . . . . —
————————— Lustige streken en avonturen van Tijl Uilenspiegel . —
————————— De lotgevallen van Jan Klaassen. . . . . —
Gram (*Johan*), Een tocht met hindernissen. Avonturen van Jan en Agnes de Molenaere. 147
———— Op de planken. Tooneelstukjes en Charades voor onze jongens en meisjes 232
Greenwood (*James*), De wilden van Londen. Zwerftochten in verborgen hoeken 28
Grenville Murray (*E. C.*), Fransche tooneelen, door een Engelschman geschetst. 14
Gréville (*Henry*), Uit de Russische wereld. Naar het Fransch. 152
Groot (*D. de*), Nederlandsche Spraakkunst 68

H.

Haaxman Jr. (*P. A.*), Diligentia. Natuurkundige Voordrachten. Vijfde Serie (1876—1877) 44
Haller (*Gustave*), Het Korenbloempje 31
Hamerling (*Robert*), De zeven doodzonden. Een gedicht, Metrisch overgezet door *F. W. N. Hugenholtz* 70
Hardy (*Thomas*), De Hand van Adelberta. Uit het Engelsch. Twee deelen . 184
Hasseld (*D. van*), Mevrouw Holting's vrienden. Twee deelen 226
Hecker (*Dr. E.*), Gids voor de huisgenooten van krankzinnigen 10
Hek (Het) van den Dam. Een verhaal in den trant van »Helen's kleintjes." Naar het Engelsch 201
Helena. Tooneelstukjes voor het Salon 96
Herbst (*Prof. D. W.*), Handleiding bij het Onderwijs in de Algemeene Geschiedenis voor Hoogere Burgerscholen en Gymnasiën. Vijf stukjes . . . 68
Hiller (*Ferdinand*), Brieven aan eene Ongenoemde. 1
Hillern-Birch (*Wilhelmina von*), Eene ziel gered. Twee deelen 18
————————— Door eigen kracht. Naar het Hoogduitsch . . . 121
Hortense's illusie, door A. M. H. v. D. 146
Huet (*Cd. Busken*), Parijs en omstreken. 228
Huizinga (*Dr. D.*), Handleiding bij het eerste onderwijs in de scheikunde aan burgerscholen. 61
Huizinga (*S. P.*), Plantkunde voor eerstbeginnenden, naar de leerboeken van Masters, Thomé en anderen. In twee stukken 127
————— Dierkunde voor eerstbeginnenden. Tweede stuk . . . . —
Huygens (*Cornelie*), Helène van Bentinck. Roman in 3 boeken en 2 deelen . 103

J.

Julia, Gravin en vrouw. Bladzijde uit een veel bewogen leven 217

K.

Bls.

Keyser (*J. P. de*), Nederland's Letterkunde in de negentiende eeuw. Bloemlezing ten gebruike bij de beoefening onzer Letterkunde. In twee deelen: Proza en Poëzie 49

L.

Labberté (*H. M.*), Geleidelijk opklimmende rekenoefeningen voor de lagere scholen 99
Landjuweel. Proza en Poëzie. Drie Bundels 226
Leent (*F. H. van*), Neerlands Dichterschat. Keur van Poëzie uit onze dagen. 73
Lennep (*Mr. J. van*), De Geschiedenis van Nederland, aan het Nederlandsche Volk verteld. Zesde druk. Afl. 1—3. 157
Leopold (*M.* en *L.*), Een Sleutel. Rij van oorspronkelijke Gedichten, ter voorbereiding van de studie onzer Letterkunde, verzameld door M. en L. Leopold. 132
Lever (*Charles*), Spoorwegverhalen. Vrij uit het Engelsch 156
Linse (*J.*), Humoresken op Vondels Gijsbreght van Aemstel 76

M.

Marlitt (*E.*), Het geheim der oude juffrouw. Uit het Hoogduitsch. Derde druk 180
——— Het Heideprinsesje. Uit het Hoogduitsch. Derde druk . . . —
——— De tweede vrouw Uit het Hoogduitsch. Tweede druk . . . —
Mark Twain. De lotgevallen van Tom Sawyer. Uit het Engelsch. 147
Mayne Reid, Kapitein Hallers gevechten met de Roodhuiden en andere avonturen. Een verhaal voor de jeugd 232
Mees (*Dr. R. A.*), Nieuwe denkbeelden op natuurkundig gebied. Redevoering. 36
Melati van Java, De Jonkvrouwe van Groenerode. Tweede druk 75
Mey (*Hendrik Wolfgang van der*), Wandelingen in Noorwegen. Bijdrage tot de kennis van land en volk. 172
Mohr (*Marie L. F.*), Natur und Gesellschaft. Schauspiel, in fünf Aufzügen . 175
Mosenthal (*S. H.*), Uit het Joodsche familieleven. Novellen. Naar het Hoogd. 196
Muller (*Dr. P. L.*), De Unie van Utrecht 215

N.

Nachenius (*B.*), Herinneringen uit Abyssinië en Arabië 87
Nederlandsch Museum. 1877. Afl. 4 en 5 55
——— Jaarg. 1877. Afl. 6. 1878. Afl. 1 en 2 190
Newman (Mrs.), Jane. Naar het Engelsch. Twee deelen 63
Numa Troulhias, Schetsen uit Turkije 13

O.

Ondere (*Jochem van*), Mijn bezoek aan Bismarck, in den zomer van 1875. Tweede druk 235

Bls.

Open Brief van de Maatschap tot droogmaking van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee aan de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal . . . 11

P.

Pichot (Pierre Amedée), Leven en Lotgevallen van Henri Martin, ex-directeur van de Rotterdamsche Diergaarde 118

Petrucelli della Gattina (E), De Koning bidt. Twee deelen. 78

Prohl (H.), Gevonden. Een verhaal voor meisjes 232

R.

Ras (M. de), Schetsen uit Baden en 't nieuwe Duitsche rijksland 11

Reclam (Prof. Carl), Levensregelen. Ernst en luim uit de gezondheidsleer. In 6 à 7 afleveringen. 194

——— ——— Algemeene gezondheidsleer, voor het Nederlandsche publiek bewerkt 211

Rhoda Broughton, Nancy. Uit het Engelsch. Twee deelen 207

——— ——— Met vuur gespeeld. Uit het Engelsch. Tweede druk. . . 235

Ritzema Bos (Dr. J.), Landbouwdierkunde. Nuttige en schadelijke dieren van Nederland. 1e en 2e Aflevering 81

Rochemont (J. I. de), Onze oorlog met Atsjin. In 12 á 14 afleveringen . . . 17

——— Zes Mei. Novelle 120

S.

Salon-Bibliotheek. Deel I—IV 109

Salverda (Dr. M.), Handleiding bij de beoefening van de kennis der natuur, ten dienste van onderwijzers en aankomende onderwijzers. In twee deelen. 81

Samarow (Gregor), Ridder of Dame? Eene Episode uit het Fransche hofleven onder Lodewijk XV 202

Schäffle (Dr. A.), De Quintessens van het Socialisme 181

Scherr (Johannes), Het Roode kwartaal. 44

Schlössing (F. H.), De Koopman, Correspondent en Boekhouder. Afl. 8—12. Tweede druk. Afl. 1 55

Schücking (Levin), Zijn tweede Ik. Uit het Duitsch 154

Semein (Louis de), Herinneringen van een Parijsch Reporter 129

Sicherer (Dr. C. A. X. G. F.) en *A. C. Akveld*, Hoogduitsch-Nederlandsch en Nederlandsch-Hoogduitsch Woordenboek. Afl. 43 en 44 190

Sleeckx, In 't Schipperskwartier. Tafereelen uit het Vlaamsche volksleven. Derde druk 151

——— Werken. Deel II. Dirk Meyer 190

Solger (H.), Algemeene Geschiedenis in Verhalen. Drie stukjes: Oudheid, Middeleeuwen, de Nieuwe tijd 68

Spielhagen (Friedrich), Stormvloed. Uit het Hoogduitsch. Drie deelen. . . 85

Spruyt (H. C.), Theoretisch-practische Inleiding tot de Hoogduitsche taal . 23

——— Hochdeutsche Sprachlehre für Niederländer . . . . . . —

——— Oefeningen, behoorende bij de Hochdeutsche Sprachlehre . —

Streckfuss (Adolf), De Geschiedenis der wereld, aan het volk verhaald. Afl. 82. 35

T.

Blz.

Tarchetti (*J. U.*), Een edelmoedige dwaasheid 38
Turgenew (*Iwan*), Jong-Rusland 230

V.

Valeton Jr. (*Dr. J. J. P.*), De Israëlietische Letterkunde als onderdeel der Christelijke Theologie. Redevoering 98
Valkhoff (*J. N.*), Vocabulary, containing such words and familiar phrases as are often used in Conversation 165
——— Nouvelles Lectures Françaises . . . . —
——— De uitspraak van het Fransch, voor allen, die deze taal leeren. —
——— Het eerste Fransche Boekje . . . . —
Varia. Luimige schetsen, enz. door een student . . . . . . , . . . 179
Ven (*E. van der*), Fantasia. Novellen 37
Versluys (*J.*), Leerboek der Algebra. Eerste deel. 99
Verzameling van spreekwoorden en spreekwoordelijke gezegden der Fransche taal, enz. 66
Vosmaer (*Mr. C.*), Londinias 140
——— De kunst voor ieder. Voor school en huis. Afl. 1—32 . . 221
Vries (*D. de*), Handleiding bij het onderwijs in de kennis der bouwmaterialen aan Ambachtsscholen, enz. 128
Vrouw (Die) van mij. Een Amerikaansch verhaal. Uit het Engelsch . . . 225

W.

Waarheid en Fantasie. Vier voordrachten door een Rederijker. 7
Wachenhusen (*H.*), Klokslag 12 ure 95
——— De nieuwe Loreley. Uit het Hoogduitsch. 221
Walter (*W. G. E.*), In onze Vlaamsche gewesten. Politieke schetsen . . . 29
Weditz (*Annette*), Droombeelden. Uit het Hoogduitsch 225
Weg (De) naar Jericho. Een verhaal uit het Westen, door den schrijver van »Helens Kleintjes" 4
Werner (*E.*), Eene onuitwischbare herinnering 59
Wetherell (*E*) De wijde, wijde wereld. Derde druk 236
Wildenhahn (*E. A.*), Volbrecht's omzwerving of schetsen uit zijn jongelingsleven. (Salon-Bibliotheek: N°. 2) 109
Witte (*H.*), Tuinen, Villa's en Buitenplaatsen, enz. Aflevering 9—12 . . . 190
Worboise (*Emma Jane*), Olivier Westwood of de Wereld overwonnen. Uit het Engelsch. Drie deelen. 141

Z.

Zanten Jzn. (*L. van*), Verzameling van rekenkundige opgaven voor het uitgebreid lager en middelbaar onderwijs 199

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Brieven aan eene Ongenoemde, door Ferdinand Hiller, muziekdirecteur te Keulen. Uit het Hoogduitsch. Sneek, H. Pyttersen Tz. 1877. 234 bladz. in kl. 8°. Prijs ing. *f* 1,90; geb. *f* 2,50.

Brieven van een muziekdirecteur — derhalve over muziek? Voorzeker, doch in de hooge en edele beteekenis van dit woord, alles namenlijk bevattende wat wèl luidt, en slechts als aanleiding om een blik te werpen op personen en onderwerpen, welke met die stoffe in meerdere of mindere mate verwant zijn.

Wat den briefschrijver betreft, deze was achttien jaar tijdens de Fransche Juli-omwenteling in 1830, en moet dus in 1812 geboren zijn. Hij heeft Goethe nog persoonlijk gekend en gesproken, gelijk een zijner brieven opgeeft. Wanneer deze brieven zijn begonnen en ten einde gebracht, blijkt niet, aangezien zij geen dagteekening dragen. De vriendin, aan wie zij gericht zijn, heeft hij slechts eenmaal ontmoet, gelijk wij ergens vinden; het zou ons echter niet verwonderen, zoo die vriendin slechts een denkbeeldig persoon was, uitgedacht tot kennisgeving aan het publiek, dat beschaafde vrouwen zijn geschrijf gerust in handen kunnen nemen; want tot lectuur voor beschaafde vrouwen heeft de schrijver zijn werkje, gelijk men uit alles zien kan, niet voor het minst bestemd. Nadat wij dit als inleiding hebben laten voorafgaan, weten wij dit boekje niet beter te doen kennen, dan door er eenige proeven uit over te nemen. Het volgende zegt de schrijver omtrent Rossini:

»'t Schijnt, dat hij in zijn eerste jeugd in zijn geheele houding, ook in zijn voorkomen, met de grootste zorgeloosheid zich om de wereld noch gewoonte bekommerd en in zijn overhelling tot de stoutste satyre paal noch perk gekend heeft. Meijerbeer, die, gelijk men weet, in Italië voor zijne dramatische werken van lateren tijd zich voorbereidde door opera's te componeeren, verhaalde mij, dat hij toen ten zorgvuldigste een persoonlijke aanraking met Rossini vermeed, omdat die met den meest dwazen overmoed zijne ambtgenooten behan-

delde. Dat ze hem voortdurend plunderden of ten minste zochten na te bootsen, 't kon geen indruk op hem maken. Hij, die langzamerhand een Europeesche beroemdheid werd en met de voornaamste der wereld in aanraking kwam, nam alle eigenschappen van den volleerden wereldling aan, en zonder grenzen af te bakenen voor zijne neiging tot lachenden spot, kon hij, als 't hem goeddacht, de rol van den meest afgetrokken gentleman spelen, zonder zich eenig geweld aan te doen. Hoewel hij zelden een boek opensloeg, had hij zich een zuiver Fransch eigen gemaakt: zijn orgaan en zijn zoetvloeiende uitspraak kwamen hem daarbij uitnemend te stade. Zijn mooie kop, zijn fijne gelaatstrekken, waarin schalkschheid en vriendelijkheid, scherpheid en goedigheid, teederheid en spotzucht onderling om den voorrang dongen, zetten hem een onweerstaanbare aantrekkelijkheid bij, en dikwijls wist men niet, of men meer ingenomen was met hetgeen hij zeide dan met de manier waarop hij het aan den man bracht. Dewijl hij veel en gaarne 't woord had, gewoon dat ieder gaarne naar hem luisterde, herhaalde hij vaak hetzelfde meer dan eens — pikante onderwerpen met alleraardigste wijzigingen — doch men werd ook 't luisteren niet moede. Toen ik hem te Parijs voor 't eerst zag, zal hij ongeveer 22 of 23 jaar zijn geweest. Hij was toen nog al gezet, ten gevolge van zijn lange slapen en van de maccaroni, die hij in groote hoeveelheid gebruikte; want aan zijn bed was hij hartstochtelijk verslaafd, en tusschen waken en droomen heeft hij veel schoons geschreven. Aan een diner ten huize van Rothschild werd ik hem voorgesteld. Aan tafel heb ik zeker mijn oogen nog al den kost gegeven en me zeer stil gedragen, omdat hij bij het opstaan me toevoegde: »*Vous êtes l'homme le plus gai que j'ai jamais connu, - c'est a dire après le pape.*"

De volgende opmerking mogen wij aan onze lezers niet onthouden: »Hoe spoedig populaire liederen ook weer worden vergeten, geachte vriendin, hebben wij vaak genoeg ondervonden.... als we namelijk niet jong meer zijn. Waar is de »*Parisienne*", die men na de Juli-dagen lang te Parijs moest dulden? Zeer spoedig wordt een lied vergeten, wanneer het een gelegenheidsgedicht is.... ook de melodie, al is die beter,

gaat er meê verloren. Ze duikt ook dan later wel eens weer op... soms veranderd. Zoo heeft onze vriend C. M. von Weber het »*Marlborough s'en va-t-en querre*", dat eens Goethe vervolgde, zich toegekend. Speel het jagerkoor uit de »*Freischütz*", in het derde deel zult gij het, rhythmisch een weinig gewijzigd, terugvinden."

Wij eindigen ons verslag met hetgeen de briefschrijver omtrent Heine mededeelt:

»Men heeft me vaak gevraagd, of Heine in 't gesprek even geestig was als met de pen. Hoe zou dat mogelijk zijn! Toen ik hem eens bezocht, vond ik hem aan zijn schrijftafel en wierp ik een nieuwsgierig oog op de voor hem liggende papieren, waarop bijna geen regel stond, die niet doorgehaald en door een anderen er boven vervangen was. Hij merkte mijne verbazing op en zei op ironischen toon: »Men spreekt van ingeving, van bezieling en dergelijke — ik werk als de goudsmid, die een ketting maakt, den eenen schalm na den anderen, den eenen in den anderen." Dikwijls droeg hij kleine gedichten voor, die hij pas had gecomponeerd... doch vergiste zich vaak. »Gelooft niet," zei hij eens, »dat mijn geheugen mij in den steek laat; ik kies echter tusschen zoovele verschillende wendingen, dat ik op een bepaald oogenblik licht vergeet, welke ik heb uitverkoren." Zoo een schrijver te werk gaat als met de fijnste wijnen geschiedt, door nl. uit een bloemlezing der korrels zijns geestes een drank voor te zetten, dan zal hetgeen de pers uit het overige perst niet van dezelfde voortreffelijkheid kunnen wezen. Desniettemin was Heine zeer strijdlustig, en in 't gesprek met wie naar den geest zijn evenknie waren, zal hij ongetwijfeld zeer hebben genoten. Over 't algemeen evenwel hield hij veel van een aangenaam praatje, al ontbrak het daarin niet aan krachtige en snijdende uitvallen. Over een invallende gedachte, die hout sneed, was hij zeer blijde, en ik ben er van overtuigd, dat hij soms een groot getal bezoeken aflei, alleen om het gehoorde aan den man te brengen en telken male weer hartelijk er over te lachen. In den omgang met zijne nader bekenden verloor hij, in weerwil van zijn lust om scherp te critiseeren, de bescheidenheid en hoogachting nooit uit het oog."

Wij vertrouwen dat deze proeven voldoende zullen zijn om het boekje bij ons letter- en kunstlievend publiek aan te bevelen.

H. F.

Bloesempje. Eene liefdesgeschiedenis uit het jaar 1779, door Bret Harte. Vertaling van Jhr. B. L. Teding van Berkhout. Nijmegen, Blomhert & Timmerman. 134 bladz. in kl. 8°. Prijs *f* 1,25.

De weg naar Jericho. Een verhaal uit het Westen, door den schrijver van »Helens Kleintjes." Vertaling van Jhr. B. L. Teding van Berkhout. Nijmegen, Blomhert & Timmerman 181 bladz. in kl. 8°. Prijs *f* 1,25.

Beide deze werkjes zien er keurig netjes uit in hun handig formaat, geïllustreerden omslag en netten druk. Men kan haast niet nalaten om ze mee te nemen, als men ze bij zijn boekverkooper ziet liggen, en men behoeft ze maar even open te slaan en ter loops een paar regels te lezen om terstond den wensch te voelen opkomen er nader kennis mee te maken. De naam van Bret Harte op den titel van het eene boeksken is trouwens reeds aanbeveling genoeg. Al is deze humorist nog niet zoo populair als b. v. een Dickens of Thackeray, hij wordt meer en meer gewaardeerd, naar mate men meer van hem te lezen krijgt en men hem beter leert begrijpen. Zijn »Bloesempje" is weer een meesterstukje, vol fijnen humor en satire, met benijdenswaardig talent geschreven en vol waarheid meteen.

Bret Harte's satire is zachtzinnig en goedaardig als men ze vergelijkt bij die van den schrijver van »De weg naar Jericho." Waar gene slagen uitdeelt met een zijden koordje en al spelende, geeselt deze met scherpe roeden om gevoelig te treffen, waar hij raakt. 't Zijn inzonderheid de schijnvromen, die hij onder behandeling heeft genomen, de valsche menschenvrienden, die slechts weldoen uit berekening, en onder een godsdienstig masker het laagste en laaghartigste eigenbelang in 't oog houden. Er is iets overdrevens in de voorstelling, zal

menigeen waarschijnlijk oordeelen en toch verzekert de schrijver, dat hij de geschiedenis van zijn ongelukkigen held, niet geheel verteld heeft zooals zij werkelijk gebeurd is, maar er het al te hoekige van afgeslepen en de donkere schaduwen eenigszins verzacht heeft, om niet van onwaarschijnlijkheid te worden beschuldigd. Men zal hierbij in aanmerking dienen te nemen, dat het »een verhaal uit het Westen" is, waar alles wat anders toegaat dan bij ons, en men aan breeder afmetingen gewoon is in 't goede en kwade beide. Dat er voor 't overige ook in dit boeksken waarheid schuilt, bittere waarheid, zal wel ieder lezer moeten erkennen. Daarvoor behoeft men het oog niet naar het Westen te richten. Priesters, levieten en Samaritanen, zooals zij hier geschilderd worden, vindt men overal, door de geheele wereld heen.

De vertaler heeft aanspraak op een woord van lof en waardeering voor de uitstekende wijze, waarop hij zich van zijne taak heeft gekweten.

L. v. W.

---

verneur Met 6 Plaatjes. Tweede Druk. Deventer, H. J. Ter Gunne. Prijs *f* 0,30.

De geschiedenis van Asschepoetster door J. J. A. Gouverneur. Met 6 Plaatjes. Tweede Druk. Deventer, H. J. Ter Gunne. Prijs *f* 0,30.

Lustige streken en avonturen van Tyl Uilenspiegel door J J. A. Gouverneur. Met 6 Plaatjes. Tweede Druk. Deventer, H. J. Ter Gunne. Prijs *f* 0,30.

De lotgevallen van Jan Klaassen. door J. J. A. Gouverneur. Met 6 Plaatjes. Tweede Druk. Deventer, H. J. Ter Gunne. Prijs *f* 0,30.

Het Zwarte boekje door P. Eldering. Groningen, J. B. Wolters. Prijs *f* 0,50.

Negen allerliefste kinderboekjes zijn me door den ijverigen uitgever, den heer H. J. Ter Gunne, toegezonden en gaarne wil ik er hier een kort woord over spreken. Ze uitvoerig te behandelen laat mijn bestek niet toe, nu zoovele belangrijke werken op recensies wachten.

Deze boekjes zijn alle bewerkt door den heer Gouverneur, die zich reeds sinds jaren door zijne kindergedichten eene zoo welverdiende reputatie heeft verworven. Zijn naam op den titel is eigenlijk de beste recommandatie, welke men bedenken kan. De drie eerste: *Voor ieder wat, Elk wat wils en Al weer wat nieuws* zijn in kl. 4° formaat en bevatten zeer helder gekleurde platen, met een aantal verschillende voorstellingen, zoodat de kleine lezers genoeg te kijken hebben. Allerlei kinderspelletjes ziet men in N°. 1 en 2, zooals paardje spelen, schommelen, sneeuwman maken, vélocipède rijden, schooltje spelen enz. enz. terwijl de randen nog met kleine voorwerpen zijn versierd. N°. 3 met 16 afbeeldingen, twee op elk blad, is voor het kleinste soort van het kleine volkje het meest geschikt. De versjes van Goeverneur geven van alles een duidelijke, eenvoudige verklaring. N°. 4, 5, 6, en 7 zijn in proza en

behelzen de bekende histories van *Klein Duimpje*, *Roodkapje* enz. enz. Ik vind het een goede verbetering, dat Roodkapje in de tegenwoordige edities van dit verhaal van Moeder de Gans, er het leven afbrengt. Voor zenuwachtige kinderen zijn die soort van vertellingen toch al akelig genoeg. Daarom geef *ik* ook de voorkeur aan *Asschepoetster* en *De Gelaarsde Kat.* De oude historische *Tijl Uilenspiegel* vormt N°. 8 en de evenzeer traditionele *Jan Klaassen* N°. 9, beide in dichtmaat. De eerste overtreft in geestigheid zeker den laatste, die eigenlijk de laagste volksklasse representeert. De kinderen schijnen echter pleizier te hebben in dien eersten acteur der poppenkast, dat bewijst het debiet van het boekje, en dan moeten wij maar denken: »Pourvu qu'on s'amuse!"

Bij deze negen boekjes heb ik nog een allerliefst bundeltje *zwarte* plaatjes gevoegd, mij toegezonden door den heer Wolters te Groningen. De teekening dier vierentwintig prentjes, van welke elk twee of drie voorstellingen bevat, laat niets te wenschen over. De tweeregelige bijschriften van den heer Eldering zijn eenvoudig en duidelijk. In dezen trant:

Lijsje maakt het lammetje met bloemen o zoo mooi,
Maar 't zacht onnoozel lammetje heeft liever gras of hooi.

Voor jonge kinderen zijn deze versjes en zwarte beeldjes zeer geschikt.

Leiden. D. F. v. H.

Waarheid en Fantasie. Vier voordrachten door Een Rederijker. Nijmegen, F. E. Macdonald 1877.

Aan dit boek is *alles verouderd* behalve 't jaartal der uitgave en de firma des uitgevers: stijl, spelling, onderwerpen, behandeling, denkbeelden, vooral ook de zoogenaamde humor, die in een woord walglijk is. De *ch* in *voordrachten* is zeker van den drukker.

De versleten titel, de voor onzen tijd vrij onmogelijke onderwerpen, bespiegelingen over gevallen meisjes, ongodsdienstigheid en 't ongeluk van blind te zijn, besloten met een preek over den neus in den humoristischen stijl van 't slechtste

deel der vorige eeuw, dat alles zou ons medelijdend de schouders doen ophalen, over een man, die zooveel dwaasheid en lafheid laat drukken. Maar diepe verontwaardiging maakt zich van ons meester, als we een mensch, die blijkbaar van geen enkele levensvraag van den tegenwoordigen tijd, eenige studie gemaakt heeft, op hoogen toon zijn koffiepraatjes hooren uitslaan over de hoogste uitingen der wetenschap en over hare geestigste hypothesen, die stof tot arbeid zullen geven voor tientallen jaren. De »Rederijker" heeft blijkbaar *nooit* met ernst eenig wetenschappelijk werk gelezen, en schrijft toch: (bladz. 151) »De een weet niets en de andere schier ook niets — inder»daad het is of wij de moderne nederigheid, in het keurslijf »der wetenschappelijke armoede, daar zoo blootsvoets op de »scherpe stoppelen van de kritiek zien loopen; — (*Rec. moet helaas verklaren, dit beeld niet te begrijpen*) — »want wanneer »wij de beide aangegeven uitkomsten van het liberalisme en »het conservatisme van elkander aftrekken, dan wordt de som »van het weten, van de geleerdheid onzer eeuw, in eene breuk, »misschien in $^1/_8$ of $^1/_{16}$ van een gewoon menschenverstand »uit de oudheid opgelost."

Duidelijk is dit laatste ook niet; ik *vermoed*, dat de man beweert, dat de negentiendeëeuwers zestien maal minder ontwikkeld zijn dan hunne voorvaderen: Wat nog bewezen moet worden!

Nieuw is de spelling wasse*n*eus. Van 't aldus genoemde voorwerp lezen we: »Welk een *on*zettend denkbeeld! Welk »een verschrikkelijk gedrocht treedt mij daar voor den geest — »mijn hart rilt en mijne oogen sidderen (*) op het zien van »zulk een aangezetten, aangedraaiden, aangeplakten, aange»wreven, aangesmeerden, aangegroeiden wasseneus.... Ver»beeldt u zulk een ding, week en kneedbaar, ja zelfs gelijk »een vetkaars, smeltbaar — waaraan dan ook alle stof en vuil »kleeft, of althans kleven kan, zooals een vlieg of een mug —

(*) De schr. spreekt over 't Darwinisme alsof hij zich verbeeldt er iets van te weten; *deze* passage doet ons twijfelen, of hij wel 't minste begrip heeft van physiologie: verschuilt hij zich ook achter de leenspreuk: »kinderen en gekken zeggen de waarheid?"

een ding dat in de hitte van het debat gelijk een met zout bestrooide slak kan wegsmelten en vergaan, wanneer het in aanraking komt met het vuur der betweterij en der eerzucht — maar ook evenzeer der wetenschap, der waarheid en der overtuiging."

Elders praat hij van »twee neuzen gloeiend aaneengesmeed, aaneen geschakeld en verbonden in lief en leed."

Het gebrom, gekrijsch en gelamenteer; vooral het doorslaan in strijd met wetenschap en logica, dat alles maakte me 't lezen van dit prul tot een last.

Nieuw is (bl. 45) de verklaring van 't ontstaan der schrikkeljaren uit de leer des bijbels.

Dezen schrijver geven we den welgemeenden raad zich onverwijld de hoogst verdienstelijke werkjes van de heeren *Bogaerts en Koenen* aan te schaffen: *Woorden en uitdrukkingen* en *Taal en taalstudie;* hij kan daaruit de kracht der woorden leeren kennen en leeren inzien, aan welke eischen de beeldspraak moet voldoen, zal ze gepast wezen.

Amsterdam. T. H. DE BEER.

De kindsheid der wereld. Een eenvoudig tafereel van den toestand der menschen in den oudsten tijd, door Edward Clodd, schrijver van *de kindsheid der godsdiensten.* Naar het Engelsch vóor Nederland bewerkt, door de vertaalster van *de kindsheid der godsdiensten.* Nieuwe uitgave. Amsterdam, P. N. Van Kampen & Zoon. 1877. Prijs *f* 0.90.

De inhoud van bovenstaand werkje beantwoordt geheel aan den titel. Het bevat inderdaad een eenvoudig tafereel, geschreven voor de jeugd, als grondslag voor latere, degelijke studie. De stijl is kinderlijk; niet slechts is de grondslag godsdienstig, maar de helft van het werkje wordt ingenomen door de beschouwing van de godsdienstige ontwikkeling. Daar de ontwikkelingstheorie, die het paradijs niet in het verledene, maar in de toekomst plaatst, er onvoorwaardelijk in gehuldigd wordt, is de voorstelling niet bijbelsch, tenzij men, doch zeker tegen de bedoeling van den schrijver, de woorden »van den onbe-

kenden tijd af zijner eerste verschijning op aarde, tot op den tijd, waarmede de geschiedschrijvers gewoonlijk beginnen," in dien zin opvatte, dat deze ontwikkeling het tijdperk van den zondenval voorafging. Als leiddraad bij het onderwijs in die godsdienstige richting, die zich bij hare voorstellingen niet door de bijbelsche voorstelling gebonden gevoelt, kan dit werkje uitmuntend voldoen, terwijl de wel zeer beknopte, maar toch betrekkelijk volledige behandeling den onderwijzer voldoende gelegenheid geeft een en ander punt naar goedvinden uit te breiden; want de hoofdpunten van de stoffelijke, zedelijke en godsdienstige ontwikkeling der menschheid zijn alle behandeld of ten minsten aangestipt. Hun, die zoodanig werkje als leiddraad bij het onderwijs verlangen, is het zeer aan te bevelen.

V. Dr. T.

Gids voor de huisgenooten van krankzinnigen, voor, tijdens en na de verpleging dezer lijders in een gesticht. Naar het Hoogduitsch van Dr. E. Hecker door Dr. C. P. ter Kuile. Met eene voorrede en aanteekeningen van Dr. A. H. Van Andel. Eerste geneesheer aan het krankzinnigengesticht te Zutphen. Enschedé. M. J. Van der Loeff. 1877.

Een klein boekje met rijken inhoud, niet bestemd voor het groote publiek, dat in het bezichtigen van of lezen over een krankzinnigengesticht verpoozing zoekt. Heckers doel is, eenvoudig en beknopt, wenken en raadgevingen te schenken aan belanghebbenden of waarachtig belangstellenden; aan bloedverwanten, betrekkingen en huisgenooten van gemoeds- en zielszieken, die door verstandige behandeling zooveel goeds, door onkunde zooveel kwaads kunnen stichten. Korte bespreking van het wezen en de vormen van gemoeds- en zielsziekten, hunne behandeling in en buiten gestichten, maken den inhoud uit van dit werkje, welks bruikbaarheid bevorderd wordt door een alphabetisch register en dat door de aanteekeningen van Dr. Van Andel voor den Nederlandschen lezer in belangrijkheid gewonnen heeft.

V. Dr. T.

Schetsen uit Baden en 't nieuwe Duitsche rijksland. Met een kaart van Metz en de voornaamste monumenten en gedenkteekenen aldaar opgericht. Door M. de Ras. Utrecht, J. G. Broese. 1877, 129 bladz. in post-8°. Prijs *f* 1,70.

Dit werkje leidt ons rond in de voormalige Fransche departementen Elzas en Lotharingen, en de tegenwoordige Duitsche rijksprovincie, die uit beide departementen gevormd is. Met andere woorden, wij worden daar twee maal rondgeleid, eerst in 1871, en nu weder vóór omstreeks een jaar. Dat de Elzas weder voor goed Duitsch zal worden, schijnt, volgens den Schrijver, wel eenigszins in het vooruitzicht te staan; met Lotharingen echter is, volgens hem, de hoop in dit opzicht niet groot.

Wie zich met die streken en de jongste gebeurtenissen aldaar goed bekend wil maken, neme dit wel geschreven werkje als gids in handen; want ook als gids bij een mogelijk bezoek te dier plaatse kan het dienen, naardien de voornaamste reisgelegenheden er in beschreven worden. Wij hebben het boekje, dat met eene goed bewerkte kaart wordt toegelicht, met veel genoegen gelezen.

N. T.

Open Brief van de Maatschap tot droogmaking van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee aan de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Amsterdam. Gedrukt bij Van Bonga & Comp. 1877. 183 bladz. in roy 8°.

Wij allen weten, dat, toen van de droogmaking der Haarlemmermeer eindelijk de uitvoerbaarheid, het voordeelige en vooral het noodzakelijke was gebleken, er dadelijk vele stemmen opgingen om evenzoo met de Zuiderzee te handelen, indien dezelfde resultaten verkregen konden worden. In 1849 heeft daarop de ingenieur van Diggelen, uit eigen beweging, eene verhandeling in het licht gegeven over de droogmaking van de geheele Zuiderzee, de Friesche Wadden en de Lauwerzee. Het denkbeeld, de vinding echter van het indijken

van het zuidelijk gedeelte alleen, van Enkhuizen over Urk naar de Overijsselsche kust, met vrijlating van de IJsselmonden, is ontstaan in het brein van wijlen den minister van staat Rochussen, die het heeft medegedeeld aan de Nederlandsche Maatschappij voor Grondcrediet, waarvan een zijner zoons mede-directeur was. Dat denkbeeld is, op kosten dezer Maatschappij, onderzocht en uitvoerbaar bevonden door de ingenieurs Beijerinck en Stieltjes; grondboringen, peilingen, locale opnemingen, kaarteering enz., enz., zijn insgelijks door die Maatschappij bekostigd; en toen in het najaar van 1869 het zich liet voorzien dat de Maatschappij eerlang tot liquidatie zou overgaan, waarvan het vervallan van het project het noodlottige en onvermijdelijke gevolg moest zijn, heeft de Maatschap, die de bovengenoemde brochure in het licht geeft, de tegenwoordige aanvragers om concessie, de zaak gered en de onderneming voor het vaderland behouden, door alle rechten en aanspraken op concessie, mitsgaders alle betrekkelijke bescheiden, kaarten, monsters, werktuigen en gedrukte stukken van die Maatschappij voor eene aanzienlijke som gelds aan te koopen, van welken eigensdoms-overgang den 20sten Januari 1870 officieel mededeeling is gedaan aan den toenmaligen minister van Binnenlandsche zaken, die den 27sten daaraanvolgende heeft geantwoord, »dat hij aanteekening had »doen nemen van het bericht betreffende de overdracht van »alle rechten en aanspraken, die geacht worden voort te »vloeien uit de door de Nederlandsche Maatschappij voor Grond»crediet gedane aanvraag om concessie tot het droogmaken van »het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee," — terwijl later dezelfde minister, op het door de Maatschap gedane verzoek van erkenning van recht van prioriteit, bij missive van 29 Maart 1870 heeft geantwoord, »dat er acte genomen is, dat de aanvraag ter dezer zaak de eerste is geweest, welke bij de Regeering is ontvangen."

Nadat dit een en ander in deze brochure is vermeld, wordt voortgegaan met de lotgevallen van deze Maatschap te schetsen gedurende de regeeringen, die elkander sedert zijn opgevolgd, tot de laatste regeering verklaard heeft, dat de droogmaking van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee voor rekening

van het rijk zou plaats hebben. De Maatschap wil hierin wel berusten, doch verlangt dan toch teruggave door het rijk van de door haar gemaakte kosten, die zeer vele zijn, alsmede eene tegemoetkoming voor al de door haar gedane bemoeiingen, benevens eene soort van afkoop; want van haar, en niet van het rijk, is het plan uitgegaan; dat plan derhalve is haar eigendom en mag haar niet maar zoo ontroofd worden.

Dit alles niet alleen, maar veel meer nog, wordt in deze brochure uitvoerig uiteengezet. Wij weten niet of zij algemeen verkrijgbaar is. Dagbladen, die haar ontvangen hebben, zullen wel in uitvoeriger beschouwing daarover treden, dan wij in staat zijn te doen.

H. F.

Schetsen uit Turkije. Door Numa Troulhias. Dordrecht, J. P. Revers. 139 blz. in gr. 16°.

De tegenwoordige oorlog tusschen Rusland en Turkije heeft natuurlijk veler belangstelling opgewekt en aanleiding gegeven om van beide rijken iets meer te weten, dan tot dusver ter hunner kennisse kwam; want die rijken kan men voor velen nog als onbekende landen beschouwen. Vooral geldt dit Turkije, waarvan de statistiek, voor zoo ver die officieel geleverd is, van 1845 dagteekent.

In afwachting van meer uitvoerige werken in deze, ontvangen wij hier een los en luchtig geschreven boekje, dat als lectuur van den dag dienst kan doen. Of het oorspronkelijk of vertaald is, wordt ons noch op den titel noch in een »woord vooraf" bericht. Men behoeft het echter slechts even in te zien, om te bemerken dat de schrijver een Franschman is, die zaken in Turkije had waar te nemen, en bij deze gelegenheid ook als auteur optreedt. Hij heeft goed slag van vertellen, zoodat men hem met genoegen aanhoort; ook bestaat er geen reden om aan zijne waarheidsliefde eenigszins te twijfelen. Wij voor ons ten minste hebben zijne reisschetsen, die zeer goed en vloeiend vertaald zijn, met genoegen gelezen.

H. F.

Fransche Tooneelen door een Engelschman geschetst. Vertaald uit het Engelsch van E. C. Grenville Murray, door L. J. van Hasselt. Zutphen, A. E. C. van Someren. 1877. 301 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 2,95.

Dit boekdeel levert een vijftal — *tooneelen*, zooals de titel luidt, is het rechte woord niet, en wij weten er geen ander voor te bedenken. *Tafereelen* zou beter zijn; maar dit woord is zoo verschrikkelijk misbruikt en zoo alledaagsch geworden, dat wij het ook moeten laten rusten. Dit zij echter zoo het wil — wij gaan maar dadelijk tot de zaak over.

Onze roode Kandidaat is het eerste verhaal, waarin ons geschetst wordt hoe het bij verkiezingen in Frankrijk oegaat. Deze roode kandidaat is de redacteur van een dagblad van de roode soort, en niemand zou het in het hoofd hebben gekregen hem, nu juist eene plaats was opengevallen, tot afgevaardigde voor te stellen; hij deed het echter zelf; en — is het geworden ook! Maar dat heeft moeite gekost; want iedere partij had zijn eigen kandidaat. Hoe dit te werk ging, moet hier gelezen worden; wij voor ons deden het met uitstekend genoegen. Om evenwel de strekking van dit artikel eenigszins te doen kennen, nemen wij het volgende er uit over:

»In negen van de tien gevallen komt de officieele kandidaat met vliegende vaandels uit den strijd. Bij de algemeene verkiezing van 1857 veroverde de oppositie slechts zeven zetels van de twee honderd vijf en zeventig; in 1863 was zij een weinig gelukkiger, dat is, zij telde drie en twintig overwinningen tegen twee honderd zestig nederlagen. De druk, die door de prefekten wordt uitgeoefend, is te sterk, om ergens elders dan in groote steden weerstand geboden te worden, en het was een grillig denkbeeld van Martin Boulet, er ooit aan gedacht te hebben, om een strijd met het gouvernement op touw te zetten in zulk een district als Choufleury, waar het boeren-element de overhand had.

»Maar dit was zijn plan. In de eerste plaats, oneenigheid te zaaien tusschen den prefekt en den aartsbisschop, ten einde den

officieelen kandidaat van den steun der geestelijkheid te berooven; in de tweede plaats, om zijn eigen naam op den voorgrond te plaatsen, opdat de ultra-radikalen, die zich liever van de stemming zouden onthouden hebben dan hunne stem te geven aan zulke mannen als den graaf of den heer Gigot, naar de stembussen zouden komen en het aantal der opposanten vermeerderen; in de derde plaats, den heer Boulet te winnen, zoodat de stemmen van het fabrieksbelang voor het gouvernement zouden verloren zijn; en in de vierde plaats, eene coalitie tot stand te brengen van de vier onafhankelijke kandidaten, dat wil zeggen, hen te binden door deze overeenkomst: dat, indien de verkiezing niet beslist werd bij eene eerste keuze, al de stemmen der oppositie zouden gegeven worden aan dien hunner, welke den eersten dag de meeste stemmen op zich vereenigd zou hebben.

»Om dezen laatsten zin te verstaan, moet in herinnering gebracht worden, dat in Frankrijk geen kandidaat weder als zoodanig kan gesteld worden, tenzij hij eene klaarblijkelijke meerderheid van het gansche aantal werkelijk ingeschreven stemmen verkregen hebbe. Indien er, bijvoorbeeld, 30,000 stemmen in een kiesdistrict zijn, zijn er 15,006 noodig om zijne verkiezing geldig te maken. Indien er daarom vijf kandidaten zijn, een voor het gouvernement en vier er tegen, en de kandidaat van het gouvernement krijgt meer stemmen dan een zijner mededingers, zonder echter de noodige 15,006 te bereiken, moet er eene herstemming plaats hebben. 't Is echter gebruikelijk bij de onafhankelijke kandidaten om vooraf eene overeenkomst aan te gaan, en de gouvernements-kandidaat blijft gewoonlijk over, om op den tweeden dag alleen te dingen met dien zijner tegenstanders, die bij de eerste stemming de meeste stemmen verwierf. De zich terugtrekkende kandidaten nemen natuurlijk de voorzorg om hunne kiezers te verzoeken op den man te stemmen, ten wiens gunste zij zich teruggetrokken hebben."

Wij voegen er ten slotte bij, dat de verkiezingen in Frankrijk, gelijk uit het bovenstaande blijkt, wel in het een en ander opzicht van de onze verschillen; maar dat zij toch punten van overeenkomst aanbieden, (o. a. dat der volstrekte

meerderheid) blijkt uit bovenstaande opgave en verder uit het verhaal ten duidelijkste.

Ons geheim Genootschap, Herinnering aan den »coup d'etat," is de titel van het tweede verhaal dat zich goed laat lezen, maar waarbij wij niet zullen stilstaan.

Met zeer veel genoegen lazen wij: *De minister tegen zin en wil. Eene hedendaagsche geschiedenis.* Dat de spreekwijze *tegen zin en wil* in onze taal niet bestaat, en wij daarvoor *tegen wil en dank* hebben, zullen wij nauwelijks behoeven te zeggen; anders hebben wij op de geheele vertaling als zoodanig bijna geen aanmerking te maken en kwam het ons meestal voor als of wij een oorspronkelijk werk lazen. Deze *minister* kan als een tegenhanger dienen van den *afgevaardigde* in het eerste stuk. Deze komt er, omdat hij zijne zaak goed weet door te zetten, terwijl de benoemde minister zijne eervolle, doch ten hoogste lastige betrekking gaarne aan een ander had overgelaten, die meer ambitieus was dan hij. Dit artikel doet ons de betrekking als minister zooals die inderdaad is, niet zooals zij behoorde te zijn, met weinige trekken zeer goed kennen.

De Ambulance Tricoche. Herinneringen aan het beleg van Parijs. — Dit vierde verhaal leert ons op nieuw hoe het bij omwentelingen toegaat, en hoe meestal zij, die het waarlijk goed meenen, en alles voor het vaderland opofferen, ondervinden moeten dat ondank werelds loon is. Dit is altijd zoo geweest en zal wel altijd zoo blijven.

Eene Petroleuse, Herinnering aan Versailles, is de titel van het vijfde en laatste verhaal. Het is een treurspel in de ware beteekenis van het woord. Op zeker dorp was voor een paar eeuwen door eene aanzienlijke dame, die in hare jeugd een avontuurlijk leven had geleid, in haren ouderdom een prijs voor de deugd gesticht. Deze deugd bestond hierin, dat dorpsmeisjes zich ten minste tot haar twintigste jaar goed hadden gehouden. Dan werden zij met rozen bekroond, droegen als zoodanig den naam van *rosières,* ontvingen een geschenk in geld en nog andere daarenboven, en waren natuurlijk de koningin van het feest, dat met een bal besloten werd. Deze inrichting nu was het ongeluk van een beminnelijk boeren-

meisje uit dat dorp, welk meisje aan hare bekrooning haren vroegtijdigen en schandelijken dood te danken had. Drie jaren na hare bekrooning tot *rosieère* werd zij als *petroleuse* ter dood veroordeeld. Het laatste was een gevolg van het eerste.

N. T.

Onze oorlog met Atsjin, door J. I. de Rochemont, oud Luitenant-kolonel der Artillerie. 's Gravenhage, Joh. Ykema. In 12 à 14 afleveringen; prijs per aflevering 60 ct.

De zes eerste afleveringen, vormende het eerste deel, bevatten een zeer volledig overzicht van onze verhouding tot het Rijk van Atsjin, van de eerste tijden af, dat onze natie daarmede in aanraking kwam, tot aan het begin der verwikkelingen. Daarbij hehooren copiën der verschillende tractaten met dat Rijk, en later met Engeland gesloten, zoodat men geheel voorbereid wordt, om de verschillende redenen, welke aanleiding tot den oorlog gegeven hebben, te kunnen begrijpen en beoordeelen. Vervolgens komt daarin voor: de geheele loop der eerste expeditie, hare toebereidselen, samenstelling, krijgsbedrijven, enz, enz. tot in de kleinste bijzonderheden vermeld. Daarbij worden overgelegd de gewisselde stukken en diplomatieke bescheiden, zoodat men als het ware de geheele expeditie voet voor voet kan volgen.

De bij deze afleveringen behoorende kaarten zijn keurig, en accuraat uitgevoerd, waardoor de waarde van het geheel zeer wordt verhoogd.

Met volle overtuiging kan ik zeggen, dat dit eerste deel een voortreffelijk geschiedkundig werk is, van blijvende waarde.

Ik heb de stelling hooren verkondigen, dat het nog te vroeg was om nu reeds de geschiedenis van dien oorlog te beschrijven, doch acht integendeel het tijdstip zeer gunstig daarvoor. Immers de politieke strijd, welke daardoor veroorzaakt werd in ons Vaderland, is verflauwd, en veel, dat vroeger scherp beoordeeld werd, is door latere goede uitkomsten vergeten. Bovendien zouden door verder uitstel de levendige indrukken verflauwen; bronnen, uit persoonlijke getuigenis bestaande, door

overlijden verloren gaan, enz. Maar bovenal zou er naderhand wellicht niemand gevonden worden, die over zulke vele en nauwkeurige bronnen heeft kunnen beschikken, en die zulk een benijdenswaardig talent heeft om zaken zoo helder als glas voor te stellen, en gebeurtenissen zoo boeiend te beschrijven als de heer de Rochemont.

Vooral de krijgsbedrijven zijn wegslepend te boek gesteld, en onwillekeurig wordt men met geestdrift vervuld bij het lezen der wapenfeiten, door de subalterne officieren, en door manschappen verricht; vooral de beschrijving der herhaalde verovering van de Missigit is schoon Evenzoo deelt men in de teleurstelling der dapperen, dat zooveel opoffering en heldenmoed, met een terugtocht moest eindigen.

De verschillende bevelhebbers dier expeditie worden scherp veroordeeld, wegens de begane feilen, welke wel met bewijzen gestaafd, maar ook zonder mededoogen, breed uitgemeten worden.

Alleen de Opperbevelhebber, de Generaal Köhler ondervindt eene meer zachtmoedige beoordeeling, doordien de schrijver de oorzaken van de feilen, aan den Opperbevelhebber toegeschreven, terugbrengt op de onmiddelijk onder hem in rang en bevel volgende personen.

Zonder den heer de R. te willen beschuldigen, van somwijlen persoonlijke questiën bij het beoordeelen van zaken, te hebben laten in aanmerking komen, kan ik toch niet nalaten behoedzaamheid aan te bevelen tegen den wegslependen betoogtrant van den Schrijver. De lezer oordeele echter zelf.

Leiden, H. C. JUTA.

Eene ziel gered. Een Roman van Wilhelmina von Hillern, schrijfster van: »Door eigen kracht" en »Gier-Wally." Uit het Hoogduitsch door S. J. Andriessen. Tweede druk. Deventer, H. J. Ter Gunne. 1e—4e Afl. 1876. Tweede Deel. 1877. Prijs van het compleete werk ƒ2,90.

De opvoeding der vrouw, haar toekomst, haar positie in de maatschappij, mag men in de laatste jaren met recht de

question brûlante noemen. Er wordt omtrent die punten heel wat wijsheid aan den man gebracht, en die wijsheid is niet altijd van de beste soort. Het is meestal een spelen met holle prases, maar *grondig* wordt de zaak zeer zelden bestudeerd. Het is »Emancipatie" vóór en nà, maar of men zelf wel goed weet, wat men daarmee bedoelt en al de onvermijdelijke gevolgen daarvan kent, is in de meeste gevallen zeer twijfelachtig. Men heeft dames zien handelen op een manier alsof zij niets anders beoogden, dan ons de afschrikkende voorbeelden der Emancipatie te leveren, zoodat ze ons van het gezon verstand der vrouwen een vrij ongunstig denkbeeld gaven. Van een anderen kant is er gespot en geparodieerd, zonder dat men begreep, hoe weing men daardoor eigenlijk *bewees*.

Onder de auteurs echter, die de zaak nauwgezet en onpartijdig hebben onderzocht, verdient de Schrijfster van »Eene ziel gered" in de eerste rijen te staan. Deze Roman is in vele opzichten een meesterstuk. Het karakter der heldin, Ernestine von Hartwich, wordt met een duidelijkheid beschreven en ontwikkeld zooals men zelden vindt. In haar jeugd verwaarloosd en mishandeld omdat »zij maar een meisje is," heeft zij zich vast voorgenomen aan de wereld te toonen, dat zij in verstand en talent niet beneden de mannen staat. Haar oom Leuthold, een schijnheilige schurk, werkt dat streven in de hand en vormt haar tot eene geleerde dame, opdat zij ongehuwd moge blijven en haar vermogen aan hem ten deel valle. Als kind van tien jaar komt zij onder zijn voogdij en krijgt van dat oogenblik af een geheel materialistische opvoeding, zoodat haar alle geloof aan God en een leven na dit leven ontnomen of liever onthouden wordt. Met de levendigste kleuren wordt haar strijd met de minachting en afkeer van het publiek geschilderd en innig medelijden wekt haar toestand op, als zij bij al haar wetenschappelijke kennis zich zoo diep ongelukkig gevoelt. Werd zij als kind evenals het leelijke eendje van Andersen om hare slechte manieren en leelijkheid bespot en geschuwd, later staat zij opnieuw alleen en verlaten, omdat zij te weinig *vrouw* is. Professor Johannes von Möllner wordt haar redder. In vurige liefde voor haar ontbrand, dient hij haar »bittere medicijnen" toe, maar de

zegepraal wordt eindelijk zijn deel en de door Leuthold in 't verderf gestorte ziel is gered. Die Möllner is inderdaad een schoone figuur, vol kracht en zieleadel. Vooral is het goed gezien, dat Ernestine, als zij haar vermogen verloren heeft, niet uit vrees voor armoede Möllners vrouw wordt, maar dat hij haar laat kiezen tusschen een roemvolle betrekking aan een school voor onderwijzeressen en de aanvaarding van zijne hand. Uit haar keus blijkt hoe gelukkig het zielkundig proces is afgeloopen. Belangrijk voor de Emancipatie-questie is de tegenstelling van de werkelijk edele Ernestine von Hartwich met die losbandige gravin Worronska, als tegenstelling van de emancipatie des geestes met die des vleesches. Ook de andere karakters zijn met oordeel gekozen en scherp geteekend, zooals die brave schoolmeester met zijn vrouw en dat dwaze dertigjarige kind: Elsa. Mogen sommige passages wel eens wat sterk gekleurd schijnen, zooals bijv. de houding van den predikant en den pastoor, bij de oproerige beweging der bijgeloovige boeren, dan moet men niet vergeten, dat niet *Nederland* maar *Duitschland* het tooneel der gebeurtenissen is. Van de geestelijken bij ons te lande zal men toch waarschijnlijk wel iets beters kunnen verwachten.

Het verwondert me niet dat dit werk, dat ook zeer goed vertaald is, een *tweeden* druk beleeft; het verdient nog verscheidene uitgaven. Een zoo boeiende en diep doordachte Roman kan meer nut doen dan honderd lange vertoogen.

Leiden. D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Rozen onder de distelen. Historische roman door Dr. L. W. van Deventer. 2 dln. Alkmaar. P. Kluitman.

De schrijver »niet blind voor de *distelen* der Middeleeuwen »(heeft) ook een open oog gehad voor de *rozen*" en ons een verhaal gegeven uit de laatste helft der veertiende eeuw, van gebeurtenissen hoofdzakelijk in Bretagne voorvallende en nu en dan ons verplaatsende naar Londen, naar Parijs en enkele kleinere plaatsen in Frankrijk.

De schrijver hoopt, dat »het geëerde publiek" van (z)ijn »eersteling op romantisch gebied zeggen zal, wat Vader Hie»ronimus V. A. zei van zekere perzik. Mocht zich die gewaagde »onderstelling bevestigen, zoo roept (hij) den lezer tot afscheid »niet alleen »Vaarwel!" toe, maar ook »Tot Weerziens!"

Ook zonder deze vermelding zouden we in dit werk een eersteling hebben gezien, dat bewees ons duidelijk de overgroote voorraad stof, even zorgvuldig geschift, als nauwlettend saamgebracht. Er ligt zeker evenveel goed- als afkeuring in het oordeel »*Too full of information*" immers de schrijver geeft ons vaak zooveel bijzonderheden, noemt ons zooveel personen en geeft ons zooveel bewijzen voor de waarheid van hetgeen hij zegt, dat het boeiende van den roman op den achtergrond gedrongen wordt.

Aan den anderen kant heeft de grondige studie, die is voorafgegaan, den schrijver in de gelegenheid gesteld, ons beschrijvingen van gebruiken en feesten te geven, die van onmiskenbaar talent getuigen.

»Romantische historie" ware voor dit boek beter naam dan »Historische roman." Waartoe in een roman de mededeeling (bl. 40) dat er »bedrevenheid in de Provençaalsche taal (*Langue* d'Oc)" noodig was om »mede te dingen naar het Gouden Viooltje van Toulouse" waarbij bovendien eene noot over de *Jeux Floraux*; waartoe (bl. 41) de vermelding, dat »een anker het symbool van hoop en vertrouwen" is; waartoe

(deel II bl. 161—164) eene opsomming van de voornaamste straten en gebouwen in Parijs.

Vrij van gezochte aardigheden is 't werk ook niet. Evenmin als 't wenschelijk is (II 148) te zeggen: »Hij nam zijn muts van marterbont af" evenmin is 't aardig (II 131) van een krijgsman te zeggen, die onder »lichaamsschudding en sneeuwvlokverblinding" is neergevallen: »Met behulp van een medelijdenden poorter, die hem kende, stond de vernederde hoofdman op, en ontdeed zich, zoo goed hij kon, van de hem aanklevende sneeuwmassa, die hem deed gelijken op een IJs-God uit de fabelwereld." Zoo ook (I 75) »dat ze nimmer uit»ging zonder die wonderlijke, op een extra langwerpig sui»kerbrood gelijkende soort van hoogen punthoed, waarmee we »Ada, gravin van Holland, afgebeeld vinden, en die toen nog »door vele aanzienlijke dames, zoo in als buiten Frankrijk, werd gedragen."

Tegenover deze gebreken, staan goede eigenschappen, waarop de Sch. in het voorwoord(!) wijst, de schrijver heeft »slechts »feiten medegedeeld, die, zoo al niet ontleend, aan de Ge»schiedenis, ten minste niet in strijd daarmee zijn." Ook wat zeden en gewoonten aangaat verklaart hij nergens in strijd te zijn gekomen met de »Waarheid." We kunnen dat gelooven, vooral ook met het oog op de aangehaalde bronnen.

Maar bovenal en vooral zijn we den schrijver dank verschuldigd, dat hij »zijne personen (*niet* heeft) laten spreken in den trant der veertiendeëeuwsche Bretagners; (want), al ware het mogelijk geweest, (de) roman zou er ongenietbaar door geworden zijn."

Zelfs Macpherson en Chatterton slaagden er nog maar gedeeltelijk in, te denken en te spreken als in lang vervlogen tijden en nu is het voor den romanschrijver al hoogst moeielijk (getuige de zeldzaamheid van zeer goede historische romans als Pompeji, Akbar, Ekkehard, Aspasia en enkele van Scott, van Lennep en Schimmel) om den lezer door de omstandigheden in 't historisch verleden te laten voortleven, nog moeielijker is 't, dit te doen door de taal en vooral door te denken, gelijk men in die vervlogen eeuwen dacht.

Bij personen uit de 14e eeuw had ik daarom ook volstrekt negentiende-eeuwsche begrippen, zoo als de woorden *carrière maken*, *restaureeren*, *passeeren*, *kranig* en derg. uitdrukken, weggelaten.

Wij roepen den heer van Deventer *ook* van ganscher harte »Tot Wederziens!" toe en rekenen dan op een historischen roman, waarin de voorafgaande studie minder uit woorden dan uit daden blijkt, waarbij de lotgevallen van de hoofdpersonen — vol dramatisch leven — zooveel plaats innemen, zooveel belangstelling inboezemen, dat er geen behoefte is aan historische bijzonderheden of onnoodige aardigheden.

Amsterdam. T. H. DE BEER.

---

1. H. C. Spruyt. *Theoretisch-practische Inleiding tot de Hoogduitsche taal.* 4e druk. Gron., Noordhoff. Prijs *f* 1,25.

2. H. C. Spruyt, *Hochdeutsche Sprachlehre für Niederländer.* 2e druk. Gron., Noordhoff. Prijs *f* 1,25.

3. H. C. Spruyt, *Oefeningen, behoorende bij de Hochdeutsche Sprachlehre.* 2e druk. Gron., Noordhoff, Prijs *f* 0,75.

Deze werkjes van den heer Spruyt, waarvan dit jaar herdrukken verschenen, zijn met echt Duitsche vlijt en echt Duitsche nauwkeurigheid geschreven; ze hebben echter niet dat dor-geleerde, dat verpletterend volledige, wat tal van Duitsche schoolboeken onbruikbaar maakt. De »Inleiding" kan met een goed leesboek door eerstbeginnenden met 3 à 4 uur les per week, in een jaar worden doorgewerkt. Buitengewone inspanning vergt dit zeer verstaanbaar geschrevene boekje niet en de toegevoegde oefeningen passen uitmuntend bij den tekst.

De beginselen der Duitsche spraakkunst zijn hier onder beknopte regels gebracht en bij elken regel is een voldoende voorraad zinnen ter vertaling gegeven ten einde het geleerde toe te passen. Dat de zinnen bijna altijd een spreuk, eene mededeeling, de vermelding van eenig feit behelzen is een

groot voordeel, dewijl gedachteloos vertalen voorkomen wordt.

Ook is gezorgd dat de Leerlingen reeds dadelijk zinnen kunnen maken, doordat ze gelijk met het artikel ook twee tijden van het verbum *sein* krijgen en de »Anredwörter" leeren kennen gelijk ook aanhoudend de werkwoorden behandeld worden tusschen de andere rededeelen door. Voor sleurgangers is dit natuurlijk een gruwel.

Ter gemakkelijke herhaling zijn alle taalregels nog eens voorin bij elkander gesteld. Deze regels, om ze in eens te karakteriseeren, hebben geheel den vorm van eene korte aanwijzing, die de leeraar of onderwijzer op een verstandige vraag van een leerling geven zou en juist daarin bestaat zeker de hoogste verdienste.

Ik betreur zeer, dat de Schr. de Latijnsche terminologie niet heeft gehouden, met den besten wil zijn de spraakkunsttermen niet te vertalen en de jongelui leeren ze toch ook maar eens voor de *vier* talen.

Ook had ik gaarne duidelijk vermeld gezien, dat de *e* der verbaaluitgangen *niet* na *d*, *t* en Zischlaute wordt *ingeschoven*, maar wèl na *andere* konsonanten *wegvalt*. Het feit is hetzelfde, maar de laatste voorstelling is wetenschappelijk waar, de eerste *niet*. Om dezelfde reden had ik het *art. def* en het *art. indef*, gaarne *bestimmt* en *nicht bestimmt* inplaats van *bestimmend* en *nicht bestimmend* genoemd.

Verdienstelijk is de voorstelling der sterke verben (bl. 81 en volgg.); bij een *vijfden* druk mogen hier ook de klankwoorden eene plaats vinden, die Wetzel opgeeft en waarmede de jongens, naar me jaren lang bleek, zeer veel ophebben, eene plaats vinden.

Ter vermijding van eene gewone moeielijkheid met *Nederlandsche* leerlingen had ik op bl. 135 liefst eenvoudig gelezen: »In den komparatief en den superlatief nemen den Umlaut de adjektieven: jung, kalt,...." dit zou zeker meer helpen dan al het hier gezegde.

En hiermede eindig ik. Beknoptheid en duidelijkheid maken dit werkje *hoogst aanbevelenswaardig*.

De *Sprachlehre* met de *Oefeningen* ken ik sedert de uitgave door het gebruik bij privaatlessen, bij het klassikaal onder-

wijs in de 2e en de 3e klasse der Hoogere Burgerschool te Goes en thans aan het Gymnasium alhier.

De *Oefeningen* alleen, geven reeds rijke stof tot bespreking, toch heb ik steeds de *Sprachlehre* er bij gebruikt, voor noodzakelijke repetitie der mondeling en op het bord behandelde taalregels, die inderdaad zeer duidelijk zijn voorgesteld. De overvolledigheid heerscht meer in de noten, waarover ik gewoon ben veelal een plechtig stilzwijgen te bewaren. De leerstof is voldoende voor twee jaar.

Mijn doorschoten exemplaar bevatte aanteekeningen, die ik den Schr. had willen toezenden, maar de tweede druk heeft mij verrast; daardoor is de mededeeling achterwege gebleven. Met genoegen zie ik, dat vele aanmerkingen vervallen zijn. Voor een *derden* druk, die niet zal uitblijven, mogen de volgende aanstippingen eene plaats vinden, waarbij men gelieve te bedenken, dat de Schr. (gelijk ik in den aanhef zei) gelukkig niet naar Duitsche volledigheid streeft.

In § 3 had over het geslacht der vreemde woorden en der bastaardwoorden moeten gehandeld worden; gaarne had ik daar ook met een woord toegelicht gezien, het voor alle leerlingen onverklaarbare en door vele onderwijzende personen niet verklaarde feit, dat bijv. *Thor* M *een dwaas* en N. *eene poort* beteekent. 'k Heb ter verklaring (!) van dergelijke zaken zelfs exegetisch-etymologische goocheltoeren zien verrichten. Dat mhd. *tôre* een geheel *ander* woord is, dan mhd. *tor* zou anders voor een ieder de zaak duidelijk gemaakt hebben; zoo ook staan ahd. *eribo* en ahd *erbi* anders tegenover elkander dan nhd. Erbe (N. en F.) en mhd. *huot* en *huote* anders dan nhd. *Hut* (M. en F.)

Het *Declinationssystem* had ik gaarne òf meer wetenschappelijk ingedeeld, òf liever nog, gelijk ik het sinds jaren doe, wat meer onvolledig en bij wijze van hulpmiddel behandeld gezien. Is er werkelijk gevaar in, dat de dekl. in den *Sing.* niet van de dekl. in den *Plur.* gescheiden worde? Als bij de »Inleiding" had ik ook hier in § 6 liefst alleen gelezen: *Den Umlaut haben*:

Verder zou *ik* bij woorden *mit schwankender Dekl* of *Grad* niet beide vormen opgeven, maar zelf eene keuze voor den

leerling doen. Hier *kan* de leerling niet zelf beslissen.

Terwijl ik gaarne den Sch. een welverdiende hulde breng voor de wijze, waarop de *Rection der Adjective*, die der *Präp.* en *Verben* vooral ook de *starke Verben* behandeld zijn, moet ik 1° voor de Adjektieven alphabetische rangschikking naar het Nederlandsch en samenvoeging voor *alle* naamvallen vragen en verder *uitbreiding* van de regels voor de scheidbaarheid der *samengestelde* verben: dit hoofdstuk en dat der *Causatieve* verben (hier wel wat kort behandeld) heeft voor den Nederlander groote moeielijkheden. Ook de *modale hulpw.* § 30 hadden een woordje meer verdiend. Met veel zorg zijn ook de adverbien bewerkt en *hier* zijn zelfs *Rechtschreibung* en *Wortbildung* leesbaar en verstaanbaar.

Zonder iets aan de waarde van dit bij uitstek bruikbaar leerboek te willen afdoen, wensch ik toch aan het slot *met eene warme aanbeveling* op het volgende te wijzen:

Dat men ook schrijft *bei Seite nehmen* bewijst niet, dat *bei* ook met den Akk. staat; tal van voorbeelden bewijzen echter dat deze prep. vroeger (evenals thans *auf* en *in*) met den dat. en den akk. stond. Ook had het verschil tusschen *von* en *durch* aangegeven moeten worden en kon sub *bis* ook een zin worden opgenomen als: »Er wird *bis* Ostern ein braves Mädchen u. s. w. gesucht.” Bij *gegen*: waarschuwing tegen uitdrukkingen als: Chinin ist eine wirkzame Arznei *für* das Fieber.

»Er hat es hinter den Ohren” had ik liever vertaald met; hij heeft ze achter den mouw; »Einen hinter das Licht führen” door: iemand zand in de oogen strooien.

Bij *ob* diende aangeteekend, dat het ook met den genitief voorkomt:

> Da weinten zusammen die Grenadier
> Wol ob der kläglichen Kunde

als de *eenige* echte prep. met den gen. Eene verklaring der andere prep. m. d. genitief zou dan tevens 't gebruik van dien naamval bij prep verklaren, een verschijnsel, dat bij vergelijking met de andere nieuwe talen niet zoo vreemd is als het er uitziet.

Bij de konjunctien had wel 't onderscheid tusschen *bis* en *zu*, *bei* en *zu*, *vor* en *bevor*, *da weil* en *indem* en derg·

mogen opgegeven zijn. De leerlingen denken niet altijd even diep door.

Onbepaald en dus onduidelijk is de regel voor de samenstelling met *heit en keit*. De *stam*woorden hebben *heit*, daarom *Sicherheit* en *Lockerheit* omdat in *sicher* en *locker* de *er* geen afleidingssylbe is. Zoo ook had bij de uitgangen *ig* en *isch* wel nader aanduiding van den Umlaut kunnen staan; al wilde men nu niet 't ontstaan physiologisch verklaren. Zonder verdere toelichting mogen *soms* en *dikwijls* en *nu en dan* in geen taalk. schoolb. voorkomen.

De even practische als onderhoudende *Oefeningen* verdienen evenzeer eene warme aanbeveling, slechts wensch ik nog enkele moeielijke woorden vertaald te zien en geen voorbeelden met moeielijkheden, die niet uit de Spraakk. kunnen opgehelderd worden. De Schr. zal even als ik, bij 't gebruik nu en dan daarop stuiten.

Verder schrijft men liefst niet *In* 1871 *verloren die Franzosen* enz. maar eenvoudig: 1871 *verloren die Franzosen;* ook staat in 't Duitsch bij de rangschikkende telwoorden *altijd* (.) dus *Ludwig XIV.* en *Am* 2. *April.* Onverdedigbaar is ook *es* als objekt waar een Objektsatz volgt bijv. *Tyrus wagte* (*es*), *dem Macedonier Alexander zu wiederstreben.* Tevens zij hier aangemerkt, dat voor elken afhankelijken zin een (,) staat. Liever had ik ook *Zeugnis* en *gibt* gespeld.

Moeielijk te bewijzen is zeker: »Die Vögel freuen zich in der Luft, ohne daran zu denken, dass es noch glücklichere Geschöpfe gibt." Dergelijke zinnen liet ik liever weg. Ook had ik de jongens liefst niet geleerd, dat *dichten* van Lat. *dictare* komt, voordat 't *bewezen* is, d. i. nog lang niet. Een en ander bewijze slechts, dat ik het boek nauwlettend gebruikt en den nieuwen druk met mijne aanteekeningen in den ouden vergeleken heb.

Wanneer deze boeken, gelijk ik van harte wensch, steeds meer en meer gebruikt worden, zal daarmede de dood worden aangedaan aan het oude sleurstelsel en zal de grond gelegd zijn tot degelijke beoefening der taal; terwijl voor hen, die de studie der taal *niet* voortzetten een meer dan voldoende kennis is verkregen om in de maatschappij dat gebruik van

de Duitsche taal te maken, dat voor ambt of beroep noodzakelijk is en waartoe natuurlijk voortgezette oefening in 't gebruik de laatste aanvulling moet geven.

Amsterdam. T. H. DE BEER.

De wilden van Londen. Zwerftochten in verborgen hoeken, door James Greenwood. Vertaald door H. F. Chappius. Dordrecht, J. P. Revers. 270 bladz.

Het is juist geen stichtelijke lectuur, die ons in deze schetsen wordt aangeboden, maar leerzaam en belangwekkend zijn de zwerftochten van James Greenwood in hooge mate. Er behoorde voorzeker een meer dan gewone moed toe om door te dringen in de sluiphoeken, waarin de schrijver zich te begeven had, om dingen aan het licht te brengen, die in akeligheid alles te boven gaan, wat de verbeelding zich kan voorstellen. Van toestanden, zooals zij hier geschetst worden, heeft men geen denkbeeld in de gewone kringen van het dagelijksch leven, en het klinkt schier fabelachtig, dat zij in eene beschaafde maatschappij bestaanbaar zijn. Wel weten wij, dat in eene wereldstad als Londen, dat in iedere stad van eenigen omvang de uitersten van rijkdom en armoede, van weelde en ellende elkander raken en deugd en ondeugd hand aan hand gaan, — maar van eene zedelijke verdorvenheid, van een staat van verwildering, van dierlijke ruwheid, als in dit boeksken worden geschetst, zullen maar weinigen zich een begrip kunnen maken.

Met levendige kleuren schildert ons de schrijver de indrukken, die hij op zijne zwerftochten in de verborgen hoeken der wereldstad opving. Hij doet het met inachtneming der meest mogelijke kieschheid, zonder eene al te naakte voorstelling der volle waarheid te geven, maar toch duidelijk genoeg om alle afschuwelijkheid van hetgeen hij zag en ondervond in het icht te stellen. Hij schreef niet, omdat hij behagen schept in het schetsen van akeligheden, maar om de waarheid aan den dag te brengen en de vraag aan het oordeel zijner lezers te onderwerpen of er ook iets te doen zou zijn om verbetering

in het leven te roepen, of er ook iets te redden valt, waar zooveel ellende heerscht. Het antwoord kan niet twijfelachtig zijn, en het ontbreekt dan ook niet aan wenken om aan dien plicht der menschelijkheid gehoor te geven. Heel wat tijd zal er evenwel moeten verloopen, en heel wat ijver aan den dag moeten worden gelegd, om de noodige hervorming in het leven te roepen, om menschen te maken van die duizende rampzalige natuurgenooten, zoo diep in den poel der zonde en zedelijke verbastering verzonken, als daar te midden van de groote wereldstad hun dierlijk bestaan voortslepen.

Het is goed de aandacht te vestigen op de gebreken der maatschappij, en Greenwood's boeksken heeft dus eene hoogst nuttige strekking. Ik beveel er de lezing gaarne van aan, en kan hier ten slotte nog bijvoegen, dat er veel afwisseling en verscheidenheid in gevonden wordt. Niet altijd door worden wij rondgeleid in de poelen van ongerechtigheid en zonde; ook waar wat goeds valt op te merken, toont de schrijver een open oog te hebben, en spreekt hij er met ingenomenheid van. Zoo verhaalt hij ons eene matigheidsgeschiedenis, die een weldadigen indruk maakt, en leidt hij ons elders rond in een kinderhospitaal, met blijkbare voorliefde voor de liefderijke verpleging, die daar aan de verlaten en hulpelooze wezentjes, welke er opgenomen worden, ten deel valt, terwijl hij met een hartelijke opwekking aan alle welgezinden besluit om er toe mede te werken aan inrichtingen als deze meerdere uitbreiding te geven.

Moge hij niet te vergeefs geschreven hebben, en nevens kinderhospitalen meer andere inrichtingen in het leven worden geroepen om den zedelijken toestand te verbeteren, in alle kringen, waarin daaraan behoefte bestaat.

L v. W.

In onze Vlaamsche gewesten. Politieke schetsen door W. G. E. Walter. Gent, Algemeene Boekhandel van Ad. Hoste. Uitgever. 1877. 212 bladz.

Eigenlijke politiek, in den gewonen zin des woords, komt

in deze schetsen heel weinig voor, maar het is ultramontaansche politiek, zooals die ingrijpt in het maatschappelijke, zoowel als in het familieleven, die de schrijver in dit boeksken heeft ten toon gesteld, in eenige voorbeelden geheel aan de werkelijkheid ontleend.

Het tooneel der handeling is Crocke, geen zeer groot, maar een schoon en vroolijk dorp. Een bejaard pastoor, een gemoedelijk, weldenkend, humaan man, een waar herder voor het hem toevertrouwde kuddeken, zorgt met ijver voor de geestelijke belangen zijner gemeenteleden, zonder eenige heerschappij te voeren. Er bestond te Crocke eene Zangmaatschappij waaraan eene afdeeling der Rhetorica was verbonden, en de concerten en tooneelvertooningen, door deze maatschappij van tijd tot tijd gegeven, waren eene alleraangenaamste uitspanning voor de leden onderling, zoowel als voor de hoorders en toeschouwers. Nooit had de goede pastoor er aan gedacht zulke uitspanningen voor ongeoorloofd te houden; integendeel, hij was een voorstander van alle onschuldige genoegens, en voor zoover zijn werkkring dat meebracht, bevorderde hij die zelfs, als er zich eene geschikte gelegenheid voor aanbood. Alles ging uitstekend te Crocke; er heerschte vrede en eendracht onder de bewoners, en welke stormen daarbuiten mochten woeden, te Crocke bespeurde men er niets van en leefde men rustig en tevreden voort.

Maar die gelukkige toestand zou op den duur zoo niet blijven. Reeds bij het leven van den pastoor kwamen bij zekere gelegenheid een paar andere geestelijken eens hoogte nemen van den stand der zaken, en de schrik sloeg dezen vromen paters om het hart, — want ze hoorden wel van wereldsche vermaken; maar van geene geestelijke vereenigingen. Er werden oproerige en kettersche bladen gelezen en door de Kerk goedgekeurde geschriften werden er te vergeefs gezocht. Dat kon en mocht zoo niet blijven. De dood van den ouden pastoor bood weldra eene geschikte gelegenheid aan, om eene algeheele hervorming te Crocke te weeg te brengen. De onschuldige concerten en tooneelvertooningen hielden op, want de vereeniging werd ontbonden, omdat de voornaamste leden gedrongen werden zich terug te trekken. Tegen wil en dank

werd daarentegen iedereen geprest lid te worden van verschillende geestelijke vereenigingen, waarvan niemand het eigenlijke doel begreep, — maar waarvoor men zijne zuur verdiende spaarpenningen moest offeren. Alle gevaarlijke nieuwsbladen werden verwijderd, en daarvoor andere in de plaats ter lezing rondgedeeld. Wie zich niet gewillig en blindelings aan de voorschriften van den pastoor onderwierp, werd er toe genoodzaakt door zedelijke dwangmiddelen, waaraan het bij den afhankelijken toestand, waarin de meesten verkeerden nooit ontbrak. Crocke werd in betrekkelijk korten tijd een broeinest van geestelijke onverdraagzaamheid, van domheid, dweeperij en bijgeloof. Het is schier ongeloofelijk, hoe in weinig tijds zulk eene groote verandering plaats kon hebben, maar — juist hierin steekt de verdienste van deze schetsen, — alles wordt zoo eenvoudig verhaald, en draagt zoozeer den stempel der waarheid, dat men zich onder het lezen daarover in 't geheel niet meer verwondert. Er is niets gezochts in de middelen, die onze clericale drijver in het werk stelt om tot zijn doel te geraken; hij maakt handig gebruik van alle omstandigheden, die hem een stap nader kunnen brengen tot zijn doel, zooals dat van een vroom en gehoorzaam zoon der Kerk verwacht kan worden, en zooals dat ook overal in werkelijkheid gebeurt, waar de zwarte bende een vrij arbeidsveld vindt.

Ik hoop, dat dit boeksken vele lezers zal vinden, vooral ook onder onze Katholieke landgenooten. Er is niets hatelijks in voor den oprechten en gemoedelijken Katholiek, maar het waarschuwt met ernst en nadruk tegen de rampzalige drijverij van het verfoeilijk Ultramontanisme, en waarschuwingen daartegen zijn altijd noodig, niet het minst in onze dagen, waarin de Ultramontanen met den moed der wanhoop strijden om de macht, die hun dreigt te ontzinken, te behouden en zoo mogelijk weder verder uit te breiden.

P. DE F.

Het Korenbloempje. Naar het Fransch (Twaalfde druk) van Gustave Haller. Leiden, De Breuk en Smits 1877.

Gustave Haller, de pseudoniem van Mevrouw Valérie Fould,

is eene in Frankrijk reeds geliefde auteur en het was daarom eene gelukkige gedachte van den ongenoemden vertaler, die zich uitstekend van zijne moeielijke taak kweet, dit korenbloempje op Nederlandschen bodem te verplaatsen. Dat de uitgevers daarbij zorgden voor een keurigen druk en goed papier moge de aantrekkelijkheid der lezing verhoogen, voor den inhoud doen ze weinig of niets af, en het is daarom dat wij er slechts met een enkel woord van melding maken.

En nu de inhoud?

't Is een vreemd boek en een vreeselijk boek ook, dat voor ons ligt. Vreemd omdat daarover een waas van reinheid verspreid ligt, die even verre van bekrompenheid als van onpraetische dweepzucht verwijderd is. 't Is eene idylle met het schokkende, het aangrijpende van een treurspel. Maar 't is ook een vreeselijk boek, want het slingert eene hevige beschuldiging naar het hoofd der beschaafde maatschappij, met hare conventioneele begrippen, haar gemis van smaak voor het ideale, hare bekrompenheid, hare achterdocht, kwaadsprekendheid en onbillijke beoordeeling van hetgeen zij niet begrijpt. Wat wij hier ontvangen uit de hand eener vrouw, die tot den aanzienlijken stand van Frankrijk behoort is een welsprekend pleidooi voor de mogelijkheid eener vriendschap tusschen man en vrouw; waarvan La Bruyère getuigt: »die verbintenis is evenmin hartstocht als zuivere vriendschap: zij vormt eene afzonderlijke klasse.'' Er zijn boeken, die men met een paar pennestreken kan aankondigen, door den inhoud er van mede te deelen; daar zijn anderen welk door zulk eene mededeeling worden geschaad. »Het korenbloempje" behoort tot de laatste soort. Geef eene schets van den inhoud in weinige regels en gij geeft een geraamte, waaraan het leven ontbreekt; geef die in meer uitgebreiden vorm en gij zult voortschrijven en weder voortschrijven, totdat gij verre de grenzen overschrijdt door een recenseerend tijdschrift gesteld. In beide gevallen blijft uwe mededeeling onvolledig. Ware het anders, hoe gaarne zouden we u binnenleiden in dien heiligen tempel der onbaatzuchtige vriendschap, welke Frans Tilmann met Renée De B.... vereenigt; hoegaarne Uwe sympathie opwekken voor dien herculischen worstelstrijd, die in het hart

van Franz wordt gestreden, wanneer hij, de rijk bevoorrechte, die door ééne vrouw bemind, en door eene andere met innige vriendschap vereerd wordt, ervaart dat de liefde der eene niets dan lage hartstocht en verregaande ijdelheid was, terwijl de geuren van de bloem der vriendschap hem onthouden worden door eene openbare meening, die slechts eene keus laat tusschen opoffering van het edelste en reinste of tusschen het ontheiligen van dat edelste en reinste. Ik zou er dan op te wijzen hebben dat de laatste vreugde des lijders wordt verwoest door den mond der lage wulpsche boerin, vrouw Toquin genaamd, die zelve weinig met huwelijkstrouw ophebbende, zulk eene hoedanigheid bij hare zusteren in Eva vooronderstelt, terwijl de kuische Renée, die haren echtgenoot liefheeft en met haren vriend dweept, zich geene schennis dier trouw kan voorstellen. Eene niet geringe verdienste van dit boek is dat, terwijl er tal van toestanden in beschreven, eigenlijk meer aangeduid worden, welke minder kiesche auteurs tot *drastische* tooneelen zouden kunnen verleiden, de schrijfster met fijnen tact, alles heeft vermeden wat den strengsten moralist aanstoot zoude kunnen geven. Het een en twintigste hoofdstuk, dat een zeer gewaagden toestand bevat, levert daarvan, onzes inziens, het onomstootelijk bewijs; terwijl het laatste ons geschreven schijnt met het hartebloed van ééne, wier penseel in fijnheid van teekening en coloriet niets toegeeft aan dat van Victor Hugo, in het slot van »les travailleurs de la mèr."

Wij aarzelen niet deze welgelukte vertaling aan te bevelen bij hen, die de Fransche editie niet kunnen machtig worden of het oorspronkelijke niet in voldoende mate verstaan.

Leiden. J. M. E. DERCKSEN.

Uit Jo's Schetsboek. Losse Verhalen van L. M. Alcott door H. Koorders-Boeke. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon.

Vrouwenkarakters uit het Duitsch van A. Godin door J. H. Ebbeler. Arnhem, J. Rinkes, Jr.

Voor hen, die er tegen op zien een langen roman in één

adem door te lezen, zullen bovenstaande werken een zeer welkome lectuur zijn.

Beide boeken bevatten acht kortere en langere novellen, die zich zeer gemakkelijk en prettig laten lezen.

Vrouwenkarakters krijgen wij te zien op Duitsche badplaatsen, zomerverblijven of Hongaarsche kasteelen. Het schetsboek voert ons in de beschaafde kringen der Nieuwe Wereld.

In beiden echter is de *tendens* merkbaar om den zacht veredelenden invloed der vrouw op hare omgeving te verheffen. Voor jonge meisjes is vooral het boek van Louise Alcott een zeer aanbevelenswaardig geschenk; zij zullen er menigen nuttigen wenk in vinden om trouw te blijven aan de roeping, die zij te vervullen hebben op straffe van zooals Ruth in »Bij de rivier'' zwaar voor die overtreding gestraft te worden.

Over elke Novelle afzonderlijk te spreken zou ons te ver voeren. Even stippen wij slechts aan dat de eerste novelle uit het schetsboek »Zilveren kruikjes" wel als feuilleton verdiende opgenomen te worden in de organen der afschaffings- of matigheidsgenootschappen. Wij zien daarin hoe drie meisjes zich verbinden tegen den machtigen vijand van 't huiselijk geluk: den drank, zooveel zij vermogen te strijden en zoo gelukt het de eerste haar vader, de tweede haar broeder en de derde haar bruidegom van dien rampzaligen hartstocht te genezen. We twijfelen niet of deze schets zal niet alleen met genoegen maar ook met nut door belanghebbenden gelezen worden.

Aangrijpend werd in een Vrouwenhart van Godin de strijd tusschen de vrouw en de moeder in de ongelukkige Monica geteekend. Waarlijk, de geschiedenis van Valentine kon gerust worden gemist om deze novelle wel langer, maar niet belangrijker te maken.

De vertaling der Vrouwenkarakters staat verre achter die van het Schetsboek. Hoe kan 't ook anders?

De naam van mevrouw Koorders-Boeke op het titelblad verzekert ons immers reeds, dat wij iets zullen te lezen krijgen, dat ons het oorspronkelijke niet zal doen betreuren. Hoe dikwijls hoort men na het lezen van een vertaald werk niet:

»We kunnen eigenlijk er niet over oordeelen, de vertaling doet het mooie er van verloren gaan."

Vooral in novellen als die van Alcott, waarvan de grootste aantrekkelijkheid minder ligt in de fijngesponnen intrigue, dan in de fijnheid der détails is het uiterst moeilijk al het schoone in een vreemde taal nauwkeurig en goed weer te geven.

Doch mevrouw Koorders-Boeke toont in al hare vertalingen, de meesterschap, die zij bezit zoowel over de Engelsche als over haar eigen taal; de werken door haar vertaald zijn inderdaad vreemde bloemen, die op onzen grond overgebracht, daar weldra inheemsch zullen worden.

M.

Almanak voor Landbouwers en Veehouders, voor het jaar 1878. Leeuwarden, W. Eekhoff en Zoon. 1877. Prijs 30 cents.

De verandering van redactie is niet in het nadeel van dezen Almanak geweest, waarvan wij weder een jaargang met genoegen aankondigen. De heer H. M. Bruna heeft alles gedaan wat in zijn vermogen stond om den belangstellenden te leveren wat voor de zaak, die hij zich ten doel stelde, geleverd kon worden, en is daarin, naar het ons voorkomt, gelukkig geslaagd. Gelijk wij bij vroegere jaargangen reeds zeiden, moeten al de voorstellen, die er in voorkomen, aan de ondervinding getoetst worden; ze met onverschilligheid te beschouwen en over het hoofd te zien, is niet verkeerder dan ze blindelings na te volgen. De waarheid ligt, gelijk in zoo vele dingen, ook hier in het midden. Wij bevelen dezen nuttigen Almanak ook thans weder van ganscher harte ten gebruike aan.

N F.

De Geschiedenis der wereld, aan het volk verhaald door Adolf Streckfuss. Naar het Hoogduitsch bewerkt door B. Ter Haar Bz. Leiden, P. Van Santen, 1877, Afl. 82.

Met deze afl. is het tiende deel van dit werk compleet, en daarmede het geheel, voor zoo ver dit door den in 1877 over-

leden uitgever ons publiek werd aangeboden. Het eindigt met de vrijmaking der Engelsche koloniën in Noord-Amerika, die zich, als *Vereenigde Staten*, van het moederland hebben afgescheiden en onafhankelijk verklaard. Die vrijmaking, hare oorzaken, haar voortgang en voleinding worden uitstekend beschreven, zoodat dit werk, om het eens zoo te noemen, met een knal-effect eindigt.

Het werk zelf is, door den dood van den Nederlandschen uitgever, thans in andere handen overgegaan. Zal het door deze nu worden voortgezet? Want in het oorspronkelijke zal dit wel het geval zijn, en de geschiedenis der jaren na dien tijd levert stof tot een uitgebreid werk op zichzelf. Wij willen gaarne het beste er van hopen.

N. T.

Nieuwe denkbeelden op natuurkundig gebied. Redevoering den 1sten October 1877 uitgesproken, bij de overdracht van het rectoraat der Hoogeschool te Groningen, door Dr. R. A. Mees. Te Groningen bij J. B. Wolters, 1877. Prijs *f* 0.60.

In deze redevoering wordt gewezen op het belangrijk verschil in gronden, waarop vroeger en later de verklaring van natuurkundige verschijnselen b.v. die van licht en electriciteit berustte, alsmede op de groote omwenteling, die sedert den jongsten tijd in de beschouwingen over de stof en hare verschijnselen een aanvang nam, waaruit dus opnieuw blijkt, dat wel de kennis der feiten en wetten, tot welke hypothesen den stoot geven, blijvende waarde bezit, doch dat de hypothesen zelve telkens door nieuwe vervangen worden.

V. Dr. T.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Fantasia. Novellen door E. van der Ven. Met een voorwoord van J. F. J. Heremans, hoogleeraar te Gent. Schoonhoven, S. en W. N. van Nooten. 1877.

Beter nog dan onze aanbeveling mag die van den Gentschen hoogleeraar en bekenden letterkundige worden geacht, welke voor het boven aangekondigde werkje voorkomt. »Niemand — ik ben er van overtuigd — zal zich beklagen, dat hij met mijnen Antwerpschen lettervriend heeft kennis gemaakt," zegt professor Heremans, en al dadelijk voegen wij gaarne onze overtuiging bij de zijne. Dit neemt evenwel niet weg, dat wij een ernstige bedenking hebben tegen het werkje aan den heer van der Ven, nl., dat het o. i. niet beantwoordt aan den titel. Wat de schrijver »novellen" heeft gedoopt zijn geen novellen, maar niets meer dan schetsjes, losse teekeningen met de pen, de een meer de ander minder uitvoerig. Het romantische karakter ontbreekt te zeer, de verhalen zijn te weinig uitgewerkt om aanspraak te kunnen maken op den naam van »novelle", zoodat men niet verkrijgt wat de titel doet verwachten. Professor Heremans zelf noemt de pennevruchten van zijn vriend »schetsen", en »men zal — zegt hij — moeten bekennen, dat de schrijver met de meeste oprechtheid en goede trouw het penseel heeft gevoerd, en steeds naar waarheid in het leven en de kunst heeft gezocht. Daarenboven onderscheidt hij zich onder de jonge letterkundigen, die in den laatsten tijd in Vlaamsch België, zich een naam hebben gemaakt, door lossen, boeienden verhaaltrant en levendigen stijl."

Niet geheel ongegrond is de vrees van den Gentschen hoogleeraar, dat de heer van der Ven hier en daar wat al te realistische kleuren gebruikte en niet iedereen altijd zijn vrijmoedig uitgesproken overtuiging zal deelen. — Dit laatste, zouden wij zeggen, is ook volstrekt niet noodig. Eene overtuiging, waarmede iedereen zich kan vereenigen is gewoonlijk nogal water- en melkachtig, en wat de eerste bedenking be-

treft: om sommige menschen de ellende, de rampen, de kwalen der maatschappij te doen gevoelen en te begrijpen, er hun eenig flauw denkbeeld van te geven, is het soms noodig meer realistisch te wezen dan men zelf zou willen. De heer van der Ven heeft blijkbaar te goed rondgezien in het leven om hem van overdrijving te durven beschuldigen. De armoede en de honger, *kunnen* leiden tot toestanden als in »Mieke" en »Het proza van den Arme" worden geschetst, zoodat wij niet gelooven, dat de realistische voorstelling van den schrijver hem tot een grief mag worden gemaakt. Overigens bevatten deze schetsen zooveel schoons en waars, dat wij volkomen kunnen instemmen in den lof door professor Heremans er aan toegekend. Vooral de vijf eerste schetsjes, zoo geheel uit het leven gegrepen, munten uit door waarheid van voorstelling en fijnheid van uitvoering. Het laatste en grootste stukje »Fantasia" is zeker een afdoend bewijs voor de kracht der phantasie van den auteur, doch geniet het minst onze sympathie, misschien omdat we niet in staat zijn de schoonheid er van volkomen te waardeeren, bij volkomen onbekendheid met alle Mesmerisme, spiritisme en dergelijke ismen meer. Het *volksleven* te schetsen in al zijn eenvoud en aantrekkelijkheid, maar ook in al zijn ellende en bitterheid is blijkbaar de kracht van den heer van der Ven, en eene kennismaking met deze schetsen zal zeker het verlangen opwekken spoedig meer van hem te mogen ontvangen.

M. W. L.

Een edelmoedige dwaasheid door J. U. Tarchetti. Naar de Italiaansche uitgave door H. J. Wansink. Arnhem, J. Rinkes Jr. 1877.

In weerwil van de vele verdiensten van dit boek zal toch waarschijnlijk menig Nederlandsch lezer het onvoldaan nederleggen. De schrijver wil er de staande legers en den oorlog mede bestrijden en deelt ons de verschrikkelijke levens- en lijdensgeschiedenis mede van iemand, die door den militairen dienst diep ongelukkig en een menschenhater is geworden en

ten slotte zich zelven doodschiet om een ander, dien hij heeft lief gekregen, gelukkig te maken.

Beter berekend voor een opgewonden zuidelijk publiek, waarop het waarschijnlijk een grooten indruk heeft gemaakt, is het minder geschikt om onze meer kalme gemoederen te treffen. De beschrijvingen van de ellende van het soldatenleven, en van de verschrikkingen van den oorlog zijn zoo afschuwelijk, dat ze ons koel laten, omdat ze ons overdreven schijnen. Daarenboven zijn zij, hoewel ook bij ons het lot van den soldaat nog veel te wenschen moge overlaten, niet in overeenstemming met onze militaire toestanden.

Dit mag echter geen reden zijn om de vele schoonheden en ware verdiensten van het werk over het hoofd te zien. De schrijver ontwikkelt in zijn menschkundige en wijsgeerige beschouwingen een schat van menschen- en wereldkennis, die in hooge mate bewondering en waardeering verdient. Met scherpe slagen en bijtende ironie treft hij nu eens de zonden der maatschappij, dan weder de kleingeestigheid en onbeduidendheid der menschen. Doorgaande diep weemoedig, zooals men dat bij meer Italiaansche schrijvers aantreft, ontgloeit nu en dan zijn hart door verontwaardiging, en zwelt tot toorn als hij het lijden der menschen ten koste van anderen beschrijft.

Gaarne wenschen we om het vele schoone het werk een ruim debiet toe, te meer daar de vertaling zeer goed is geslaagd. Van alle vertalingen, die we tot nog toe van den heer Wansink zagen, is deze verreweg de beste. *Experientia docet.*

M. W. L.

Geïllustreerde Bibliotheek voor jongelieden, door P. J. Andriessen, R. Koopmans van Boekeren, Johan Gram, Gerard Keller, Anth. L. de Rop. 's Gravenhage, Joh. Ykema, 1877. Afl. 1—7. Prijs per aflevering: *f*—45.

De heer Ykema, die met zijn tijdschrift »Voor het jonge volkje" lectuur geeft voor kinderen van 9 à 12 jaar, heeft deze Bibliotheek bestemd voor »knapen en meisjes, die de

kinderschoenen zijn ontwassen, maar toch nog niet tot het deftige publiek behooren." Wat in het Prospectus deze woorden voorafgaat wordt niet geheel door mij onderschreven. Ik lees daar: »wat door den man van rijpen leeftijd gezocht, of door de dames het liefst gelezen wordt is juist niet dat wat knapen en meisjes verlangen, die" enz. Neen, dat is de zaak niet! Kinderen willen maar al te graag lezen, wat voor groote menschen is bestemd. Zij verlangen niets liever. Laat de portefeuilles van uw leesgezelschap, maar eens vrij en zonder opzicht aan uwe zoontjes en dochtertjes over, en gij zult eens zien — (als het ten minste geen theologisch- of advocaten-leesgezelschap is) — hoe spoedig die heertjes en dametjes er in zitten te snuffelen en zich met den een of anderen sensatie-roman amuseeren. Neen, aan *lust* voor groote-menschen-lectuur ontbreekt het niet, maar wij mogen juist aan die neiging niet toegeven. We moeten onze romans wegsluiten, al zijn ze ook van geen slecht soort, en tot onze kinderen van 13 of 14 jaar zeggen: »*dat* is nog geen lectuur voor je! Als je grooter bent moogt ge die boeken lezen, *nu* niet!" Als zij op dat verbod er dan voor goed van afzien, *féliciteer* ik u, en raad ik u ze een werkje uit bovenstaande »Bibliotheek voor jonge lieden", in handen te geven.

De voor ons liggende afleveringen bevatten twee compleete verhalen of kleine romans, getiteld: 1° »Albert Varendal," door Ant. L. de Rop, groot 232 blz. met 33 houtsneeplaten, en 2° »De Pleegvader" door Gerard Keller, groot 184 blz. met 34 platen.

Het eerste werkje bevat de geschiedenis van twee weezen, Albert en Cornelie Varendal, kinderen van een generaal, een Hollander, die om zijn patriottische gevoelens naar Frankrijk gevlucht, aldaar tijdens het Schrikbewind wordt geguillotineerd. Twee getrouwe dienstboden Gilles en Hanna, keeren met de kinderen naar Amsterdam terug, waar een verre neef zich over de ongelukkige weezen ontfermt. Ook die steun verloren hebbende moeten Albert en Cornelie nog met veel ellende worstelen, totdat de eerste als schilder een grooten naam verwerft en trouwt met de dochter van den Baron von Stein, die eigenlijk een broeder is van den goeden Gilles,

Varendals trouwen knecht. Men ziet: het boek is nogal avontuurlijk. Dat die rijk geworden mijnheer von Stein, — die ijdel genoeg was, om een baronnen-titel te *koopen*, en zijne dochter zoo gaarne in voornaam gezelschap brengt, — zich zooveel moeite geeft om zijn broeder, den armen huisknecht, op te sporen en later met Gilles, Hanna, Krelis-oom en Pleuntje, zoo frère-compagnon is, komt me wel wat onnatuurlijk voor. Hoe het zij, het boek is onderhoudend geschreven; er is variatie genoeg, en sommige scènes, waarin Mad. Parket met hare blazende kat of de veel-etende Hannes een hoofdrol spelen, doen den lezer hartelijk lachen.

Nog vermakelijker echter is N°. 2 »De Pleegvader" van Gerard Keller. De schrijver heeft in dit verhaal een buitengewoon talent getoond om zijne jonge lezers te amuseeren. De loop der gebeurtenissen is heel eenvoudig en gemakkelijk te volgen. Een Fransch soldaat, Lambert, vindt in een bosch twee kleine jongens, wier moeder dood is en wier vader door gendarmes werd weggevoerd. Hij heeft deernis met die vondelingen, neemt ze mee en laat ze over aan de zorgen van twee zusters, die in zeker dorp een logement houden. Hij woont daarop den oorlog in de Krim bij en redt een ouden Russischen generaal, Dourakine, het leven. Deze laatste, een schatrijke, goedhartige dikkert, speelt verder een hoofdrol in het verhaal. Grappig is het, hoe die oude heer telkens woedend wordt als hij tegengesproken wordt, maar ook iedereen met rijke geschenken overlaadt en de geringste dienst met goud beloont. Dat die Cresus dan ook op de handen gedragen wordt, spreekt van zelf. De heer Keller heeft de verschillende tafereeltjes recht levendig en humoristisch gekleurd, zoodat ook groote menschen er zich mee amuseeren. Ik durf mijne lezers gerust aanraden, dit aardige verhaal aan hunne kinderen te geven. Het geschenk zal stellig een goed onthaal vinden.

De meeste plaatjes, welke in deze »Bibliotheek voor jonge lieden" voorkomen, zijn goed geteekend. De titelplaat van »Albert Varendal" is echter beter dan die van »De Pleegvader."

Op den omslag der afleveringen worden ook werkjes van Andriessen en Joh. Gram, opgegeven, maar deze zijn reeds

afzonderlijk in het licht verschenen. Daaruit zou men bijna opmaken dat de »Bibliotheek” *gestaakt* werd.

Leiden. D. F. v. H.

De Oom van Felix Roobeek. Schetsen uit het Werkelijk Leven door Hendrik Conscience. Twee deelen. Te Leiden bij A. W. Sijthoff; met 4 platen, 223, 219 blz.

Wat men aan Hendrik Conscience heeft, — hoe aangenaam onderhoudend en naïf hij kan vertellen, — hoe eenvoudig en toch schilderachtig hij karakters, toestanden en localiteiten kan schetsen, in één woord hoeveel talent hij bezit, dat weet ieder, die iets van zijne werken gelezen heeft, en ook onder ons Noordelijken zullen er wel niet velen zijn, die met den Zuidenaar geene kennis hebben gemaakt. En wie ook daarom het bovenstaand boek in goede verwachting aanvat, zal zich niet teleurgesteld vinden. En wie op meer of min excentrieke karakters gesteld is, vindt hier zijne gading. Reeds in de Inleiding — of liever het vóórverhaal, (blz. 1—48) van des auteurs tocht naar eene plaats aan de Zuidergrenzen, — ter opsporing *in loco* van *données* over het droevige gebeurde met Fransche émigrés ten tijde van het Schrikbewind, om daarop »een belangwekkend verhaal te bouwen” — komen er eenige voor, die, uitwendig en inwendig, excentriek mogen heeten, o. a. een onbehouwen vleeschklomp, een brouwer met zijn poëtasterig zoontje, en een waanzinnig-verhongerend schilderij-verzamelaar met zijne vrouw — schilderingen curieus genoeg.

Des schrijvers spoortocht leidde niet tot het oorspronkelijke doel; dus van *émigrés*, bloedtooneelen, enz. krijgen we hier niets. Integendeel. Bovengenoemde schilderij-verzamelaar was in ’t bezit van een paar lijvige manuscripten, hier Registers genoemd, die hij den auteur te doorbladeren gaf en later ten gebruike afstond, uit hetzelfde tijdperk afkomstig. Uit het eene daarvan werd dit verhaal ontleend; vóór tien jaar aangevangen, bleef het echter, drie kwart af, door omstandigheden, verder tot nu liggen. Daarin krijgen we nu, onder vele lieve, goede, meer of min eenvoudige, en ook geveinsde,

slechte, bij-karakters, als hoofdpersonen: een Jan-oom, een allervreemdst excentrieke bulderbast, die onder zijn ruwe schors goed van hart moet heeten, maar bij zijn dood ze toch allerleelijkst zal beetgenomen hebben; een Felix-neef, door een gebrek aan zijn hand ontsierd, de verpersoonlijkte schuchterheid, overigens een superlatief van den braven Hendrik, die echter wat al te veel zelf van zijn braafheid opgeeft, die de nukken en grillen, de beleedigingen van Jan-oom, tot ergernis van Jan-oom zelven, duldt en draagt, dag aan dag, als het zachtaardigst lammetje, zacht éénig en alléén uit louter liefde en zuivere, dankbare genegenheid, ook zonder een milligrammetje baatzucht; dan eene nicht Margriet, die, oorspronkelijk van zachte natuur, naar den schijn haar aard geheel verloochent, die ook den ouden podagrist verzorgt, maar zijn bulderen tegenbuldert en, zoo zij meent, hem geheel onder den duim heeft en om haar vinger kan draaien; deze erkent, althans voor Felix, ruiterlijk, dat zij bij haar doen het uitzicht heeft op een deel van ooms erfenis. Uit zulke vrij heterogene bestanddeelen is dit verhaal saamgeweven tot een boeiend geheel. We detailleren niet verder, om den lezer het genoegen niet te bederven. Hadden wij het slot anders gewacht, — hebben we toch deernis met den schuchteren neef, en de kranige nicht, de onbaatzuchtige, en de wel om loon dienende liefde, nu zij allerplotselingst uit de hoogste wolken van verwachting in den diepsten afgrond der werkelijkheid worden neergeploft, — we koesteren voor hen eene stille hoop, dat Jan-oom zelf niet zóó boos is geweest, maar de valschheid van vreemde schurken in 't spel kwam, die later te niet gedaan en het recht hersteld zal worden; want C. belooft ons uit het *tweede* »register" van den schilderij-verzamelaar nog een verhaal, onder den titel *de schat van Felix Roobeek*, waarnaar wij dus verlangend uitzien.

De uitvoering des heeren Sijthoff is allezins lofwaardig; helder gedrukt met eene letter die allerpleizierigst leest.

O. D.

Diligentia. Natuurkundige Voordrachten. Vijfde Serie (1876—1877). Beschreven door P. A. Haaxman Jr. 's Gravenhage. H. C. Susan CHzn. 1877.

Het is een goede oude bekende, wiens wederverschijning wij aankondigen. Reeds voor de vijfde maal stelt de Heer Haaxman hen, die de lezingen in Diligentia bijwoonden, in de gelegenheid zich de nuttige en aangename uren nog eens te herinneren, terwijl het daar verhandelde ook buiten den kring der bezoekers zeker wel op belangstelling zal mogen rekenen. Verscheidenheid van onderwerpen ontbrak ook dit jaar niet.

Terwijl Dr. L. Bleekrode een blik deed slaan in het bestaan der levenlooze stof, toen hij handelde »over de agregatie-toestanden der stof, opgehelderd door het koolzuur in den gasvormigen, vloeibaren en vasten toestand", sprak Dr. E. J. G. Everts »over het leven in de eenvoudigste vormen." Het plantenleven werd herdacht door den Heer H. Witte in zijne beschouwing »over varens" en bij het dierlijk leven werden de hoorders bepaald door de lezing van Dr. P. L. Brondgeest »over den invloed van de luchtdrukking op het leven van den mensch", van Dr. F. J. Dupont »over het ruggemerg", van Dr. Harms »over de hersenen" en van Dr. J. C. van Dooremaal »over het dierlijk magnetisme". Kapitein P. van der Burg en Dr. A Brester Jz. vergunden een kijkje in de toegepaste natuurkunde in hunne lezingen »over staalbrons" en »over photographie" terwijl Prof. D. Grothe zijn gehoor een blik op de maan liet slaan.

V. Dr. T.

Het Roode Kwartaal. Naar het Hoogduitsch van Johannes Scherr, Professor aan het polytechnische instituut te Zürich, door S. H. ten Cate. Arnhem, J. Rinkes Jr. 1877. XIII en 134 bladz. in post 8°.

Dit werkje, hetwelk door den vertaler met een woord vooraf

bij het publiek wordt ingeleid, waarin de redenen ontvouwd worden, waarom hij eene Nederduitsche vertaling niet ondienstig achtte, bevat eene schets van de gebeurtenissen der Commune in 1871. Den heer ten Cate is geen werk bekend, waarin op welsprekender, overtuigender wijze, in een beknopter en sarcastischer vorm, de ellendigheid en onmogelijkheid der Commune wordt aangetoond. Evenwel wordt niet alle schuld van het ontzettend drama op de Commune-mannen geworpen. In korte woorden, maar scherp en treffend, wijst hij de bron van het kwaad aan, en laat hij ons een blik in den afgrond werpen, waarin Europa eenmaal reddeloos zal storten, zonder dat het gelukken zal met de middelen, die men thans aanwendt, het sociale vraagstuk op te lossen. Ziehier in welke bewoordingen de schrijver zich uitdrukt: »Op onzen tijd drukt het wreede ongeluk, om de maatschappelijke tegenstellingen steeds scherper en scherper, den afgrond tusschen rijk en arm, tusschen het te veel en te weinig, steeds breeder en dieper te maken. Hij, die de huishouding der Commune te Parijs in 1871 beschouwt, werpt reeds een blik in dien afgrond. Ziet naar beneden, gij, die durft te zien, te gevoelen en te denken! Uit de donkere diepte staart u het roode drakenhoofd van het sociale vraagstuk aan, niet waar? Gij keert u huiverend af, en uw geschokt gemoed wordt door den angst aangegrepen, dat op zekeren dag de draak uit den afgrond stijgt en stroomen van woede, vlammen en bloed over de aarde zou kunnen blazen! Ja, bij u en allen, die niet gedachteloos zijt, komt huiverend het voorgevoel op, dat eens het uur van den grooten barensnood zal komen, waarin de oproerig geworden arbeid, gelijk een wraaksnuivende Chriemhilde, den grimmigen Hagen-Kapitaal tegelijk met den gouden helm het hoofd zal afslaan, en de sociale »Gottes Dämmerung" al hare verschrikkingen zal loslaten." (bladz. 52)

In nauw verband met het sociale vraagstuk staat hetgeen de schrijver zegt naar aanleiding van het verbranden van het ministerie van finantiën, en hetwelk aldus luidt: »Maar klinkt uit het brandbevel van burger Ferré voor luisterende ooren niet iets als eene voorspelling? Iets, dat alle »grootboeken" in de Europeesche ministeries van finantiën bedreigt?

Zou het niet kunnen gebeuren, dat onze nakomelingen tot het inzicht kwamen, dat zij voor de zonden hunner voorvaderen eigenlijk niet verantwoordelijk zijn? Niet verantwoordelijk en strafbaar voor onze gewetenlooze staatsschuldenmakerij, voor dit zelfzuchtig vergeten der toekomst, voor deze schandelijke belasting op nog ongeboren geslachten? Zal de premisse der geheele finantiëele wetenschap, namelijk: de schuldenhuishouding, die immers in de hoofdzaak alleen de roofridderschap van het gouden kalf baat, niet op een logische wijze tot de conclusie voeren: »Ons schuldboek zij verdelgd!" en zou dan een Europeesch: *faites flamber Finances* niet als een waarachtig woord der Nemesis moeten erkend en begroet worden?" (bladz 103).

Nu wij eenmaal aan het citeeren zijn, kunnen wij ons niet onthouden af te schrijven wat nopens Thiers en Mac-Mahon gezegd wordt (bladz. 17 en 67). Na de woede des volks geschetst te hebben toen de »aartsschurk Thiers" door zijne troepen de kanonnen van den Montmartre liet wegvoeren, luidt het aldus: »De »aartsschurk" Thiers? Dat was dan de dank, gebracht aan den man, die de bevrijding zijns vaderlands van den vreemden inval en de herstelling van het Fransche staatswezen, tot den arbeid zijner dagen en tot de zorg zijner nachten maakte. Een volksdank zooals behoort, en hij overal in het boek der wereldgeschiedenis wordt gevonden. Alleen goochelaars en schelmen zijn zeker van de gunst en den bijval, zoowel der lage als der voorname menigte. De kunst om populair te worden, bestaat daarin, om nog gemeener te zijn dan het lage en het voorname gepeupel; hij, die zoowel op menschen als op volken gezag wil verkrijgen, moet beginnen, hen te verachten. De Nero's, de Tamerlan's, de Iwan's, de Napoleon's worden in de herinnering van het nageslacht, dat met bevende verbazing tot hen opziet, halve, ja, zelfs heele goden. Waarom? Omdat zij der laaghartig voor hen in 't stof gebogen menschheid den voet op den nek zetten: »Koest?" Voor Socrates den giftbeker en voor den profeet van Nazareth het kruis, maar voor Sylla het dictatorschap en voor het monster van Capri de wereldheerschappij en de vergoding! Manon Roland op het schavot, Marat in het Pan-

theon. Voor Schiller een onbetaalde doodkist van dennenhout, voor den gelukkigen beurszwendelaar en millioenendief een marmeren mausoleum. Altijd en altijd dezelfde woeste travestie van Aristoteles' hymne op

»»De deugd, der stervelingen moeilijk doel,
De schoonste prijs van al ons aardsche trachten!""

Omtrent Mac-Mahon uit zich de schrijver niet onwaar maar minder vleiend: »En is niet maarschalk Mac-Mahon een nieuwe, nog nooit vertoonde figuur? Zeker is hij dat. Niet zoozeer daarom, omdat hij, die voor een royalist bekend staat, den president eener republiek vertoont, maar daarom, omdat hij, de van het slagveld van Wörth gevluchte en van het slagveld van Sedan weggedragen generaal, tot opperhoofd van zijn land werd verkozen. Dat zegevierende degens in scepters worden omgesmeed, is meer dan eens vertoond, maar dat een overwonnen degen als scepter dienst doet — dat is nieuw."

Van harte hopen wij dat het hier aangevoerde velen moge aansporen om nader met dit werkje kennis te maken, in hetwelk de gebeurtenissen der Commune in een kernachtigen doch tevens boeienden stijl verhaald worden. Het begin van het drama: het fusileeren van Le Comte en Thomas; het omverhalen der Vendôme-zuil; de vernielingswoede en de moorddadige strijd, welke in de wereldstad plaats greep, dat alles wordt met gloeiende kleuren geschilderd.

In het woord vooraf wordt door den Vertaler ook iets over den schrijver zelven gezegd, die als auteur en geleerde een schitterenden naam bezit, doch hier te lande nog weinig bekend is. In zijn geschiedkundig oordeel is hij altijd scherp en treffend, dikwijls streng, maar nooit onrechtvaardig, — want hij heeft zich gewijd aan den dienst der menschheid. Met recht kan van hem gezegd worden, dat hij een onvermoeid kampioen is in het strijdperk der humaniteit.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Frans van Baarnholt. *De wraak van den Venetiaan.* 's Gravenhage, Joh. Ykema, 1877. Prijs *f* 2.90.

De beoordeeling van dezen vertaalden (?) roman, misschien ook de eerste pennevrucht van een ongeoefend schrijver, die zich achter een pseudoniem wijselijk verschuilt, ware in enkele regelen saam te vatten, zoo we niet tevens door aanhalingen bewijs wilden leveren, dat onze uitspraak, die in stelligen zin afkeurend is, waarheid bevat. Afkeurend zoowel wat den inhoud als de strekking betreft, afkeurend vooral wat aangaat den vorm. Weinig boeken zijn ons nog onder de oogen gekomen die in zoo'n ruime mate stof konden leveren voor een cacographie dan dit boek van ongeveer driehonderd bladzijden, waarvan niet één enkele vrij is van de grofste stijlfouten, de taalfouten er nog buiten gelaten. Wij ontraden dan ook ten stelligste den aankoop er van aan Directeuren van leesgezelschappen en leesinrichtingen, maar geven het den Heeren Cosijn, Kronenberg, Stellwagen, Heeris e. a. als een onuitputtelijke bron voor hunne uitstekende bijdragen op cacographisch gebied. We behoeven het boek slechts hier en daar open te slaan om woorden en zinnen, als de volgende, voor het naschrijven te vinden: bl. 8 de *heetbloedige* natuur des Italiaans; id. den *Noorwegers;* id. de tweede zoon van een *grooten* graaf; id. had hij eenigszins de *scheepvaart beoefend;* bl. 10 de laatste nog *meedoende* gondel; bl. 12 want haar *docht* zij had; bl. 51 een steeds grooter wordend aantal Janitzaren *kwamen;* bl. 133 aan de andere zijde *brak* niets dan hier en daar eenige hoogten, en in de verte de blauwe zee *zijn gezicht af;* bl. 193 dit gevaar wakkerde zijnen *gezakten* moed weder op; bl. 216 dat zijne (des goochelaars) vlugheid zijne *toezieners* allen in verrukking bracht; bl. 288 kwamen de tienmannen terstond samen, om *recht te zitten;* enz. enz. — Het zij echter voldoende! Het onderstrepen van enkele woorden achtten we juist niet noodzakelijk voor de lezers, maar wel voor den schrijver (vertaler) en den uitgever, daar zij beiden waarschijnlijk den scherpen blik voor taal en stijl schijnen te missen, die toch zoo'n eerste behoefte is. Voor den eersten gelooven we het zeer noodzakelijk dat hij

kennis neme van zijne, onwillens, nedergeschreven foutieve opstellen. Enkele bladzijden zooals 208 en 209 geven het bewijs, dat hij een rijke verbeeldingskracht heeft en de woordenschat onzer moedertaal hem niet in den steek laat. Het juiste gebruik er van moet hij nog aanleeren, de kunst om de woorden en beelden ter rechter plaatse te gebruiken mist hij, en de woordvoeging is hem een duister boek. We willen ten minste nog hopen dat het een oorspronkelijk werk is dat hij heeft geleverd, ware dit niet zoo, dan zouden we allen schuld op den uitgever moeten werpen, die misschien op billijken prijs gesteld, slechte waar moest ontvangen, waar hij den arbeider het hem komende loon onthield. Een raad willen we dan niet onthouden. Zij is deze: Zorg dat het boek weldra onder den wondervollen en grooten voorraad van een bonspeculateur-boekhandelaar kome, opdat het werk alleen gekocht worde uit speelzucht en het kans hebbe nimmer tot lectuur te dienen. Ter liefde van onze schoone moedertaal, uit eerbied voor dien schoonen tak van handel, boekhandel genaamd en ter wille van den op het uitgeversgebied een goeden klank hebbenden naam: Ykema zal onze wensch zeker verhoord worden.

Utrecht. N.

Nederland's Letterkunde in de Negentiende eeuw. Bloemlezing ten gebruike bij de beoefening onzer Letterkunde door J. P. de Keyser. In twee deelen: *Proza* en *Poezie.* 's Gravenhage, D. A. Thieme. 1877.

Eerste deel. *Proza.* Prijs: in stukken *f* 6.90; linnen *f* 7.75; prachtband *f* 9.50.

Tweede deel. *Poezie.* Prijs: in stukken *f* 6.50; linnen *f* 7.25; prachtband *f* 9.—.

Met een gevoel van weemoed neem ik de pen op, om een aankondiging te schrijven van bovenstaand werk. De man, die zichzelven daarmee een onvergankelijken eerzuil heeft gesticht, is reeds van het aardsch tooneel afgetreden. Gelukkig dat hij de voltooiing van zijn arbeid, die hem jaren bezig hield, nog heeft mogen beleven. Slechts weinige maanden vóór zijn overlijden zijn de beide deelen in het licht verschenen. Hoe kort

is het nog maar geleden, dat hij met mij in correspondentie trad! Die brieven, waarin zulk een vriendschappelijke toon, en oprechte godsdienstige overtuiging doorstraalden, zullen door mij als een kostbaar souvenir bewaard worden.

Wordt de Keyser door allen, die hem van nabij kenden, diep betreurd, en is het aantal groot der genen, die van hem hulp en terechtwijzing ontvingen; is hij op maatschappelijk gebied met onvermoeiden ijver werkzaam geweest en heeft hij als Redacteur van »De Tijdspiegel" een zware taak met den besten uitslag volvoerd — met *deze* Bloemlezing heeft hij zonder twijfel aan onze letterkunde een onschatbaren dienst bewezen. Zij, die zelven wel eens met het maken van bloemlezingen onledig zijn geweest, kunnen het best beoordeelen, wat het zegt een arbeid van *zooveel* omvang als *dezen* aan te vangen en te voleindigen. Waarlijk, er is een buitengewone moed en wilskracht noodig, om in weerwil van honderd onvoorziene bezwaren tot den einde toe te volharden. En dat dit werk van een buitengewone uitgebreidheid is, kan reeds door het noemen van eenige cijfers worden aangetoond. In het eerste deel, dat niet minder dan 1035 bladzijden groot is, zijn stukken opgenomen van 163 letterkundigen, terwijl het tweede deel, 927 bladzijden groot, stukken van 160 dichters en dichteressen bevat. De beide deelen zijn daarbij in groot 8° formaat en in twee kolommen zeer compres gedrukt, zoodat de inhoud der plus minus twee duizend bladzijden met meer dan het dubbele aantal pagina's van een werk in gewoon 8° formaat is gelijk te stellen. Het getuigenis der cijfers is welsprekend genoeg. Hoevele honderden boeken en geschriften van allerlei aard moesten niet doorgebladerd worden, vóórdat de Verzamelaar van elken auteur een of meer stukken gevonden had, welke diens eigenaardige schrijfwijze konden karakteriseeren, en dus geschikt waren om ze in dit Museum op te nemen. Hoe ontelbaar veel brieven moesten er gewisseld worden om al de bouwstoffen bijeen te krijgen, en om van Heeren Uitgevers de toestemming tot plaatsing te verwerven! Heb ik wel ongelijk, wanneer ik deze *Bloemlezing* een gedenkteeken van ijver moed en volharding noem?

Liefde voor onze taal en letterkunde heeft de Keyser met

dien moed en dien ijver bezield. Hij kende het innige verband tusschen onze taal en ons volksbestaan. Hij kende het gevaar, dat er gelegen is in verwaarloozing onzer eigen taal en letterkunde, om alleen met de werken van buitenlandsche schrijvers te dwepen. In het *Voorbericht* der beide deelen lezen wij: »Taal verloren, volk verloren. Met Neerland's taal, staat en valt het Nederlandsche volk. Daarom, zal het Vaderland nog een toekomst hebben, houde het volk zijn taal in eere, leere het zijn letterkunde kennen, verstaan, waardeeren. Uit vaderlandsliefde geboren, wil dit boek vaderlandsliefde wekken, en daarbij den zin voor al wat waar is, en goed en schoon. Dat er nog edele en grootsche gedachten leven in ons volk, wilden we doen zien. Dat we nog niet behoeven te wanhopen aan Nederland, daarvan wilden we overtuigen."

Wie juicht ze niet toe, deze schoone woorden? En wie zal niet met bewondering, ja, met eerbied het oog vestigen op een arbeid, welke met zoo'n edel doel is aanvaard?

De stukken van elken schrijver worden voorafgegaan door een kort levensbericht en een opgave zijner voornaamste geschriften. Hierdoor wordt de waarde dezer Verzameling niet weinig verhoogd. Van beoordeeling heeft de Keyser zich te recht onthouden. Het is ook veel beter, dat de lezer vrij en onpartijdig zelf oordeele en zelf critiek uitoefene, dan dat hem vooruit reeds de wet wordt voorgeschreven in het apprecieeren en afkeuren. Er is in de laatste jaren reeds meer dan genoeg critiek geoefend en wij loopen gevaar, dat de geestdrift voor onze letterkunde onder den invloed dier koudwaterkuur langzamerhand geheel zal wegkwijnen. Wordt dit werk bij het onderwijs gebruikt, dan moet de *leeraar* den leerling voorlichten. Hem »mag zijne schoone taak niet uit de handen gerukt worden, en de leerling leve niet bij opgevangen phrases."

Een eenigszins volledig verslag van den rijken inhoud dezer twee deelen te geven zou het bestek van dit Tijdschrift me niet toelaten. Wie de bijgevoegde Registers even doorloopt, zal met een vluchtigen blik meer opmerken, dan wij hier kunnen mededeelen.

Het eerste deel vangt aan met Johannes Henricus van der Palm, geboren in 1763 en eindigt met de Schrijfster van »De

jonkvrouw van Groenerode: Mej. Maria Sloot te Roermond, geboren te Samarang in 1853, en bekend onder den pseudoniem van Melati van Java." Welk een bonte reeks van meer of minder bekende letterkundigen vult den afstand aan tusschen dien ouden Leidschen Professor en die Indische jonge dame. We vinden hier stukken van ernstigen en komischen, godsdienstigen, wetenschappelijken en romantischen inhoud. Juist de heterogeene bestanddeelen en de contrasten, welke men hier aantreft, wekken de belangstelling van den lezer in hooge mate. Wij ontmoeten de namen van: Kemper, Feith, v. Alphen, Kinker, Bilderdijk, Fokke Simonsz, Clarisse, Borger, Falck, Petronella Moens, de Clercq, van Hall, Staring, D. J. en Mr. J. v. Lennep. Willems, Geel, de Jonge, v. Limburg Brouwer, Bosscha, des Amorie v. d. Hoeven, v. Koetsveld, Thorbecke, Groen v. Prinsterer, Potgieter, Beets, Hasebroek, Wap, Multatuli, Alberdinghk Thijm, Cremer, Keller, Schimmel, Ten Brink, enz. enz. Als wij ons eens rustig neerzetten, om dit deel door te bladeren, wat geeft dat verschil van inhoud en stijl van al die opstellen ons dan veel te leeren! Hoe merken wij dan, hoe verder wij voortgaan, de grootste veranderingen in vorm en uitdrukking op! Hoe zien wij dan met treffende duidelijkheid, dat de jaren voorbijvliegen en overal sporen achterlaten. Hoe zien wij de oude breedsprakigheid, dien sierlijken omhaal van woorden langsamerhand verdwijnen om voor kortheid en eenvoud plaats te maken. Maar ook hoe zien wij vaak degelijkheid van inhoud in contrast met zekere friveliteit en zucht om te amuseeren, welke bijzonder aan onze dagen eigen is!

Het tweede deel (Poëzie) is van geen minder rijken inhoud. Namen van dichters zal ik hier niet noemen. Velen heb ik onder de proza-schrijvers reeds genoemd. Dat men nevens de namen van Tollens, Da Costa, Ten Kate, Hofdijk, van Beers, enz. enz. ook die van een groot aantal minder bekende dichters aantreft, zal niemand kunnen verwonderen, die op het hierboven genoemde getal van 160 let. Leverde Nederland honderdzestig poëten op van den *eersten* rang, dan zou het alle landen van Europa op dichterlijk gebied overtreffen.

De keuze der stukken is over het algemeen gelukkig. Aan

den eisch om het karakter der Schrijvers te doen uitkomen en het belang hunner geschriften voor onze letterkunde aan te toonen, is zooveel mogelijk beantwoord. Zeer veel is er tevens bij, dat niet van algemeene bekendheid is. Een blik in deze beide deelen zal wel voor niemand zonder vrucht wezen. Van van der Palm vinden wij uittreksels uit zijne feest- en leerredenen en zijn groot werk over de spreuken van Salomo. Van Kinker uit zijne »Proeven eener Hollandsche Prosodia" en zijne »Brieven over het Natuurrecht." Van de Wacker van Zon, bekend als Bruno Daalberg, uit zijn »Jan Perfect." Van Fokke Simonsz uit zijn »Moderne Helicon." Van Wilhelmus Kist: uit »De Ring van Gijges." Van Maria Jacoba de Neufville: uit »De kleine plichten." Van Aernout Drost: uit »Hermingard van de Eikenterpen." De drie laatstgenoemde werken behoorden 40 a 50 jaren geleden tot de geliefkoosde romanlectuur onzer landgenooten. Maar ik ga niet voort, ik gevoel dat ik een onbegonnen werk verricht, wanneer ik zelfs maar een flauw idee van den inhoud wil geven. De Keyser geeft van sommige auteurs zelfs vrij uitgebreide compleete stukken. Zoo vinden wij in het *eerste* deel Van Lenneps »Twee Admiralen" en Potgieters »Jan, Jannetje en hun jongste kind," en in het *tweede* »de Neven" van Helvetius v. d. Bergh en »de Profecy der Starren" van Hofdijk.

Of er nu geene aanmerkingen op deze Bloemlezing te maken zijn? O, wel zeker! de Keyser zou zelf de eerste zijn om dit te erkennen. Welk menschelijk werk is vrij van gebreken? Ik acht bijv. het levensbericht van Bilderdijk niet gelukkig en nog al onbeduidend. Ik zou van Adriaan Loosjes Pz. liever iets uit zijne romantische werken als »Maurits Lijnslager" of »Robbert Hellemans" dan uit zijne »Levensstanden" of »Tijdperken" ontvangen hebben. Ik zou Prof. C. P. Tiele gaarne ook als *proza-schrijver* hebben aangetroffen. Ik zou bij Tollens de naar Claudius en Hebel gevolgde verzen liever door *oorspronkelijke* vervangen zien, gelijk ik alle *vertaalde* stukken in een Bloemlezing misplaatst acht. Maar is het dankbaar om, waar men zooveel goeds ontvangt, scherp op enkele gebreken te zien? Bij het saamstellen van een werk als dit geldt meer dan ooit de spreuk: »La critique est aisée, mais l'art est difficile."

Ik eindig, maar mag dat niet doen zonder een woord van warmen dank aan den heer D. Thieme, die niet heeft opgezien tegen eene zóó gewichtige onderneming als de uitgave dezer bloemlezing. Welke enorme kosten er ook aan verbonden waren, liefde voor zijn vaderland en de vaderlandsche letterkunde heeft hem alle aarzeling doen overwinnen om met den ijverigen de Keyser de handen ineen te slaan. Alle mogelijke zorg en moeite is aan de beide deelen besteed. De druk, hoe compres ook, is duidelijk; de prijs matig, wanneer men den omvang van het werk in aanmerking neemt.

Moge het den Uitgever nu blijken, dat hij niet te vergeefs op ondersteuning gerekend heeft. Deze verzameling van dicht- en prozastukken, — de uitgebreidste, welke nog ooit in onze taal verscheen, — is onmisbaar voor iedereen, die de Nederlandsche Letterkunde van de 19e eeuw grondig wil bestudeeren. En wie in 't bijzonder de Poëzie bemint zal aan tal van schoone gedichtstukken, uren van genot te danken hebben.

Leiden. D. F. v. H.

Geïllustreerd Nieuws. 1877 N°. 1—52. 1878 N°. 1—9. Leiden, A. W. Sijthoff.

Het jaar 1877 is voor de geïllustreerde bladen van het buitenland een zeer gunstig jaar geweest. Een oorlog verschaft altijd de overvloedigste stof voor platen en beschrijvingen, en hoeveel meer dan een oorlog in het Oosten, dat zoo rijk is aan schilderachtige landschappen en merkwaardige kleederdrachten. Ook de »Illustrirte Zeitung" maakte van de aangeboden gelegenheid ruimschoots gebruik, en het »Geïllustreerd Nieuws" dat, zooals men weet, de voornaamste platen daaruit weergeeft, hield ons dus met een lange reeks van tafereelen voortdurend op de hoogte dier, zooveel bloed eischende, Oostersche quaestie. Wij werden nu eens te Petersburg of te Konstantinopel, dan weer op het tooneel des oorlogs verplaatst. De voornaamste spelers in het groote drama passeerden de revue. Wij noemen vooreerst een groot en goed gelukt portret van Keizer Alexander, alsook portretten van Safvet Pacha en Redif

Pacha, ministers van Buitenlandsche Zaken en van Oorlog enz. Groote platen deden ons te Tirnova, Silistria of op het zoo vermaarde slagveld voor Plewna verwijlen. Maar het waren toch ook niet alleen oorlogzuchtige tafereelen, die ons voor oogen werden gesteld, maar ook zeer vredelievende beroemde mannen: professoren, musici, of schilders kwamen ons overtuigen dat toch niet *alles* strijd en bloed is op deze aarde. Een afbeelding van Beethoven naar de groote buste van Albrecht, een portret van Titiaan, naar zijn eigen schilderij, benevens teekeningen van schouwburgen en academie-gebouwen verdienen onze aandacht.

Een korte Hollandsche tekst is tot verduidelijking bijgevoegd. De prijs van dit blad (elken Zaterdag verschijnt een nommer) behoeft niemand af te schrikken.

Twee Vervolgwerken.

De Koopman, Correspondent en Boekhouder. Naar het Hoogduitsch van F. H. Schlössing, bewerkt door C. Knapper Kz. Afl. 8—12. — Tweede druk, Afl. 1, Arnhem, J. Rinkes Jr. 1878.

Nederlandsch Museum. Onder het bestuur van J. F. J. Heremans. Jaarg. 1877, Afl. 4 en 5, Gent, A. Hoste.

Van *de Koopman* hebben wij, de eerste afleveringen in dit tijdschrift aankondigende, een en andermaal met lof gewaagd. Het is, gelijk op den titel te lezen staat, oorspronkelijk een producht van vreemden bodem, dat echter door eene bekwame hand op den onzen is overgebracht en als geacclimatiseerd beschouwd kan worden. Met andere woorden, zoo het tegendeel niet op den titel vermeld stond, zouden wij meenen een oorspronkelijk werk voor ons te zien. Inderdaad moeten wij uit volle overtuiging verklaren, dat de heer Knapper de taak, die hij op zich nam en die alles behalve gemakkelijk was, voor zoo ver wij er over mogen oordeelen, uitstekend ten einde heeft gebracht; want met de afleveringen, hierboven opgegeven, is het werk compteet. Compleet? ja, dit niet alleen, maar

ook uitverkocht, zoodat een herdruk noodzakelijk is geworden, waarvan de eerste aflevering mede hierboven is aangekondigd. Een daarbij gevoegd Prospectus geeft bij deze gelegenheid op, dat deze tweede druk daar, waar de heer Knapper het noodig acht, zal worden herzien, ja zelfs de afdeeling *Koopmans-rekenen* geheel omgewerkt en uitgebreid zal worden. De tweede druk zal uit 12 a 14 afleveringen bestaan, ieder van vier vellen druks, die tegen 40 cents per afl. verkrijgbaar zullen zijn.

Van het *Nederlandsch Museum* hebben wij bij deze twee afl. aan te kondigen. De heer E. van der Ven levert in afl. 4 eene novellette, getiteld: *Het mooie Weeuwtje van de markt*, die wij met veel genoegen gelezen hebben. De heer v. de V. heeft veel aanleg voor dit genre, maar eenige oefening en vooral goede lectuur schijnt hem nog te ontbreken. Zijn bundeltje novellen, *Fantasia* getiteld, is in *de Gids* van 1 Febr. ll. zeer ongunstig beoordeeld. Ook in het *Museum* wordt dat bundeltje aangekondigd, doch op veel humaner wijze. De verslaggever, die ook voor de daarin voorkomende gebreken niet blind is, geeft als zijne meening te kennen, dat de novellen-schrijver in vele opzichten den heer Douwes Dekker (Multatuli) tot model heeft gekozen, en raadt hem, daarvan af te zien. Bij het kiezen van modellen in de letterkunde worden maar al te dikwijls de gebreken nagevolgd, terwijl het geniale er van voor den navolger onbereikbaar is.

Het andere artikel, waarvan wij even willen gewagen, is van den heer J. F. J. Heremans, en getiteld: *De Koninklijke Academie der Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België en de Nederlandsche Taal- en Letterkunde*. Hierin worden beknopt verslag geleverd van deze akademie sedert hare oprichting als *Letterkundige Maatschappij* in 1772 tot op den huidigen dag. De heer Heremans verstaat de kunst om met weinige woorden veel te zeggen, en indien bij ons te lande van het vroegere Instuut en de daarop gevolgde Akademie een verslag in dien geest geleverd kon worden, zou aan de Nederlandsche letterkunde ongetwijfeld eene groote dienst worden bewezen. N. T.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Friesland en de Friezen. Gids voor reizenden door Mr. A. J. Andreae, Mr. J. G. v. Blom JGz., G. Colmjon, Waling Dijkstra, D. Hansma, H. de Jong, M. E. v. d. Meulen, S. K. Sipma, Johan Winkler en anderen. Leeuwarden, Hugo Suringar. 1877.

De klacht: dat wij, Nederlanders, beter met verre streken, met Duitschland of Zwitserland, dan met onzen eigen geboortegrond bekend zijn, is al zoo dikwijls herhaald, dat die tamelijk afgezaagd mag heeten. Ook geloof ik, dat er wel iets ter verontschuldiging van die uitvliegers aangevoerd kan worden. Men moet toch niet vergeten, dat de meeste toeristen niet reizen uit zucht naar onderzoek en om hunne kennis te vermeerderen, maar alleen om zich na maanden van inspanning en vermoeiende beroepsbezigheden wat te verpoozen. In dat geval nu is het licht te begrijpen, dat men met prachtig zomerweer, de heerlijke natuurtafereelen van den Rijn, den Harz of het Thuringerwald prefereert boven de boerendorpen en met vette koeien bevolke weilanden van ons eigen land. Dáár, waar werkelijk trotsche lanen en schilderachtige heuvelen te vinden zijn, zooals in Gelderland of het Gooi, kan men toch niet klagen, dat het aan bezoekers ontbreekt. Wat de kosten betreft, reist men in Nederland ook niet goedkooper, dan in andere landen, Engeland misschien uitgezonderd. In de groote steden is het bij ons zelfs duurder. Ik herinner me nog hoe indertijd eene Duitsche dame aan de table d'hôte te Altenahr me verklaarde, dat zij versteld had gestaan over de duurte der Rotterdamsche en Amsterdamsche logementen.

Dit alles neemt nu echter niet weg, dat sommige onzer Provincies, en daaronder vooral Zeeland en Friesland, meer algemeen bekend verdienden te wezen. Daarom begroeten wij het bovenstaande boekje met bijzonder veel genoegen. Het is geschreven in den trant der gunstig bekende reisboeken van Baedeker en bevat in een onderhoudenden stijl een opgave

van de merkwaardigheden der voornaamste steden en dorpen van Friesland. Na een korte inleiding en een stukje over de Friesche taal worden wij rondgeleid in Leeuwarden, Franeker, Harlingen. Bolsward, Sneek enz., terwijl eenige geliefkoosde rijtoeren, zooals van Leeuwarden over 't Bildt naar Harlingen, of van Leeuwarden over Heerenveen en het fraaie Oranjewoud, niet vergeten zijn. Wat den reiziger bij een kort verblijf in Friesland het meest kan interesseeren wordt vermeld, zelfs een zeiltochtje naar Schiermonnikoog er onder begrepen, en bij groote nauwkeurigheid, en overvloed van historische bijzonheden, is toch alle noodeloos vertoon van geleerdheid vermeden. Het boekje moest een reisgids en geen studie-boek worden.

Bij een land als Friesland, dat zooveel eigenaardigs op het punt van zeden en gebruiken oplevert, is het echter niet genoeg alleen *locale* beschrijvingen te geven, en om die reden acht ik het een uitmuntend idee, dat hier ook, als tot afwisseling, verscheidene stukjes over het huiselijke en maatschappelijke leven der »vrije Friezen" zijn bijgevoegd. Zoo vinden wij uitvoerige beschrijvingen van een boerenbruiloft en een boerenbegrafenis; bijzonderheden omtrent harddraverijen, Friesche paarden en beroemde schaatsenrijders; iets over plaatselijke schimpnamen, waar Friesland rijk aan is, volksbijgeloof en volksoverleveringen, alles van de hand van den heer Waling Dijkstra. Hierdoor is dit werkje ook voor hen, die alleen met zijne gedachten reist, interessant.

De heer Suringar, — ofschoon zijn naam niet op de lijst der medewerkers voorkomt — heeft zich niet enkel als *uitgever* verdienstelijk gemaakt, want verscheidene belangrijke stukken zijn met H. S. geteekend en dus zonder twijfel uit zijne pen gevloeid.

Het boekje ziet er goed uit; er is veel zorg aan besteed. Het is in het bekende roode Baedekers-bandje gestoken en bevat bij de twintig plaatjes. *Eene* zaak betreur ik echter, dat er namelijk geen enkel kaartje en geen enkele plattegrond aan toegevoegd is. De Uitgever verdedigt zich daaromtrent wel, doch ik ben het met die verdediging niet volkomen eens. Voor een paar plattegronden en een wandelkaart zou een toerist, die dezen Reisgids gebruikt, waarschijnlijk gaarne de meeste pren-

tjes willen missen. Op het schutblad worden wel kaartjes aangewezen, maar men is niet overal en altijd in de gelegenheid ze te koopen. Het gemak der Duitsche Reisboeken wordt door de menigte kaartjes uitermate vermeerderd. Men kan juist daardoor de zoo lastige en dure wegwijzers ontberen en is vrij in het kiezen van zijn weg.

Maar genoeg hierover. Allen, die in het aanstaande reisseizoen Frieslands vette landouwen denken te bezoeken, kunnen niets beters doen dan zich dit boekje aan te schaffen. Voor practische inlichtingen omtrent reisgelegenheden en logementen is voldoende gezorgd.

Eene onuitwischbare herinnering. Naar het Hoogduitsch van E. Werner, schrijfster van: *Aan het altaar, Glück auf! Vineta,* enz. door Hermina. Met portret en levensbericht. Arnhem, P. Gouda Quint. 1877. IV en 162 blz. kl. 8°.

Met bovenstaand verhaal, dat in het Hoogduitsch den titel van »Hermann" draagt is de schrijfster van het ook bij ons zoo geprezen »Glück auf!" voor het eerst in de »Gartenlaube" opgetreden. Dat de vertaalster, die ons deze bijzonderheid mededeelt aan den titel: »Eene onuitwischbare herinnering" de voorkeur heeft gegeven, kunnen wij zeer goed begrijpen. Een *naam* is op zichzelven vrij onbepaald, en in dit geval rijst de vraag bij den lezer op, of Geertruida niet meer dan graaf Herman de eigenlijke hoofdpersoon is.

Onuitwischbaar is voor den jongen graaf Arnau de herinnering aan een moord door zijn vader jaren geleden uit zelfbehoud gepleegd op den rentmeester Brand. *Onuitwischbaar* is voor Geertruida, Brands eenige dochter, de herinnering aan de schande, door den hooggeplaatsten misdadiger op haars vaders nagedachtenis geworpen. Graaf Arnau had zich als kamerheer van den Vorst aan toevertrouwde gelden vergrepen en verlangde hulp van den rentmeester. Deze weigerde en dreigde zelfs de zaak ruchtbaar te zullen maken. Tot vertwijfeling gebracht neemt de graaf een pistool op en schiet den rentmeester neder, waarop hij later vertelt dat Brand zelf den

schurk heeft gespeeld en, door zijn chef tot verantwoording geroepen, zich van het leven heeft beroofd. De misdaad is echter niet verborgen gebleven; Arnau's zoontje Herman was in het kabinet, waar alles gebeurde, ongezien tegenwoordig. De knaap deelde het vreeselijke geheim alleen aan zijne grootmama mee, en bleef ook later het diepste stilzwijgen bewaren. De verhouding tusschen vader en zoon was daardoor echter van zeer zonderlingen aard, en de herinnering aan het gebeurde drukte op beiden als een zware vloek. De oude graaf Arnau stierf, en de verwarde financies der familie werden in een beteren toestand gebracht. De jonge graaf deed te vergeefs nasporingen naar de weduwe en dochter van den ongelukkigen rentmeester. Onverwachts ontmoet hij die dochter, die thans Geertruida Walter heet en wier moeder in behoeftige omstandigheden is overleden. De naam Arnau doet in het hart van het jonge meisje al de haat en wrok herleven, welke zij koestert jegens den man, die haar vader in het verderf stortte. Op den *zoon* wil zij al dien haat overbrengen, maar de god der liefde verzet zich daartegen. De karakters der beide jonge lieden hebben veel overeenkomst. Herman is, evenals Geertruida, van een edele maar ook hooghartige natuur. De eerste ontmoetingen kenmerken zich door stugheid en trots van beide zijden, want de jonge graaf begrijpt niet waarom dat schoone meisje hem zoo vijandig behandelt. Intusschen is de liefde reeds de jeugdige harten binnen geslopen en als eindelijk de sluier wordt opgeheven, als Geertruida als vijandin tegenover Herman staat, dan ontzinkt haar de kracht. Het document, waarmee zij haars vaders nagedachtenis van elken blaam kan zuiveren, ten koste van Hermans toekomst, wordt door haar vernietigd. De misdaad wordt op deze wijze niet »gewroken maar verzoend."

Ziedaar in hoofdtrekken de inhoud van het verhaal, dat boeiend is geschreven. De begaafde Schrijfster verloochent ook hier haar schoonen dichterlijken stijl niet. Menig tafereel is met buitengewone dramatische kracht geschetst. Sommige details verraden een minder geoefende hand. Zoo is het misschien wel wat onnatuurlijk, dat een knaap van 8 à 9 jaar zijn geheim zoo trouw bewaart. Door Herman een jaar of vijf ouder

te maken ware de zaak waarschijnlijker geworden. De wijze, waarop Geertruida het belangrijke document vindt, is ook niet natuurlijk. De verschijning van dien goeden dorpspredikant in het laatste gedeelte, die vervolgens geheel geïgnoreerd wordt, komt ons tamelijk onnoodig voor.

Maar in weerwil dezer gebreken zal »Eene onuitwischbare herinnering" ongetwijfeld door iedereen met groote belangstelling gelezen worden. Hermina's vertaling is vrij zuiver. Wij vonden slechts weinig germanismen, zoozals blz. 32 »Grijp u eindelijk aan." De waarde van het boekje wordt niet weinig verhoogd door een levensbericht der Schrijfster, die eigenlijk Elisabeth Buerstenbinder heet, benevens een goed geteekend portret, hetwelk ons een zeer interessant gelaat vertoont.

Leiden. D. F. v. H.

Handleiding bij het eerste onderwijs in de scheikunde aan burgerscholen, door Dr. D. Huizinga. Tweede druk. Groningen. 1877. P. Noordhoff. Prijs *f* 0.75.

Het bovengemelde werkje brengt zijne aanbeveling mede; immers, dat een tweede druk noodzakelijk was, bewijst dat het zijn weg gevonden heeft, en daar er niets aan den inhoud veranderd is, zal de aankondiging van de verschijning der tweede druk wel voldoende zijn. Voor hen, die met dit geschrift nog geen kennis mochten gemaakt hebben, zij vermeld, dat Dr. Huizinga met de hem eigene gaaf van populaire behandeling een handleiding gaf ten gebruike op burgerscholen. Uitgaande van het bekende, zoo mogelijk het alledaagsche, dringt hij steeds dieper door ter verklaring van de verschijnselen en hun onderling verband en heldert deze daarbij zooveel mogelijk door proeven op. Daar dit boekje niet tot zelfonderricht, maar tot hulp bij het onderwijs bestemd is, zijn vele zaken slechts met een enkel woord aangestipt, die door den onderwijzer mondeling uitgebreid moeten worden. Beknoptheid, eenvoudigheid en degelijkheid bevelen dit werkje voor het aangewezen doel zeer aan.

De mensch en diens plaats in de natuur in het verleden, het heden en de toekomst of van waar komen wij? wie zijn wij? waar gaan wij heen? door Dr. Ludwig Büchner. Schrijver van »Kracht en Stof". »Uit het leven der dieren". Uit het Hoogduitsch door R. E. de Haan. Directeur der Rijks Hoogere Burgerschool te Winterswijk. Nijmegen, Blomhert en Timmerman. 1877. In 7 afleveringen à *f* 0.50.

Bovenstaand werk, van welks eerste aflevering wij een uituitnemende vertaling ontvingen, vormt één geheel met en is een vervolg op 's schrijvers »Kracht en Stof" en »Uit het leven der dieren", geschreven tot bekendmaking en verspreiding van de leer van het materialisme.

Deze eerste aflevering bevat eene inleiding, waarin doel en hoofdinhoud van dit werk worden aangegeven; een gedeelte van eene beknopte, heldere voorstelling van de vruchten der geologie met betrekking tot het voorkomen van den mensch, ter beantwoording van de eerste op den titel geplaatste vraag »van waar komen wij?", en eene inhoudsopgaaf van het geheele werk. Uit deze blijkt, dat bij de beantwoording der vraag »wie zijn wij?" de mensch van het standpunt der ontwikkelingstheorie zal beschouwd worden naar zijn afkomst van en zijn verband tot de dierenwereld en voorts de hooger ontwikkelde mensch zal vergeleken worden met den lager ontwikkelden ten opzichte van de voornaamste levensuitingen; terwijl in het antwoord op de derde vraag »waar gaan wij heen?" de mensch zal worden voorgesteld als het eindprodukt van het aardsche ontwikkelingsproces en beheerscher van alle lagere vormen. Hierbij zal een overzicht worden gegeven van de geschiedenis der beschaving van den ruwen aanvang tot op de tegenwoordige hoogte en eene beschouwing van den toekomenden toestand van staat en maatschappij. Geest en strekking van Büchners werken zijn genoegzaam uit de twee voorafgaande bekend, met welke dit geschrift in belangrijkheid van inhoud, helderheid van voorstelling en beslistheid in het streven naar het doel, zoo ver uit de verschenen aflevering en den inhoud kan worden opgemaakt, op één lijn gesteld zal moeten worden.

V. Dr. T.

Jane. Naar het Engelsch van Mrs. Newman. Schrijfster van »Te Laat". Kampen, Laurens van Hulst. 1877. Twee Deelen. 241 en 275 bladz. in post 8°.

Het verhaal, hetwelk onder den eenvoudigen titel van *Jane* het publiek wordt aangeboden, kan, naar ons inzien, tot die soort gerangschikt worden die wel goed geschreven bladzijden bevatten, maar bij weinig oorspronkelijkheid niet uitstekend kunnen genoemd worden, daar de schrijfster somwijlen vervalt tot het schilderen van onwaarschijnlijke en overdreven toestanden En toch zou men onrecht doen in haar niet een zelfs ernstig streven naar réaliteit op te merken. Vooral openbaart zich dat streven in het schetsen van het karakter en de gedragingen van de hoofdpersoon van het verhaal. Terwijl haar vader zich in Indië bevond, werd zij daar geboren; maar nadat deze zijne echtgenoote een jaar na hare geboorte verloren had, zoo spoedig mogelijk naar een beter klimaat, en later naar eene kostschool in Engeland gezonden, ten einde haar tot gouvernante op te leiden. Later, toen zij ongeveer zeventien jaren oud was, veranderde hij van plan; hij zou naar Engeland terugkeeren en met zijne dochter samen gaan wonen, welke terstond de school zou verlaten en den tijd tot zijne komst bij eene tante doorbrengen. Tot zoo lang zou deze het meisje tot zich nemen en haar behandelen als hare nicht en zijn erfgenaam wat zij eenmaal zou worden. Doch op het oogenblik dat de vader zou overkomen, kwam het bericht dat hij was overleden, en met andere goederen werd ook het testament gevonden, hetwelk echter op geheimzinnige wijze verdween. Hoe afgezaagd ook, zou het boek even goed den titel van het »Verdwenen Testament" kunnen dragen, daar dat de spil is waar het verhaal op draait; maar door wiens toedoen, op welke wijze het verdwijnt, en hoe het eindelijk te recht komt, hieromtrent treden wij het liefst niet in bijzonderheden. Alleen willen wij zeggen, dat Jane met di zaak in het nauwste verband staat, en vooral te dien opzich haar edelaardig karakter zeer voordeelig uitkomt.

Hoewel een roman zonder liefdesgeschiedenis niet denk-

baar is, moeten wij daaromtrent iets in het midden brengen. Een jongeling, die reeds sinds jaren zoo goed als verloofd was met hare nicht; haar tot nog toe als een kind behandeld, en om hare schoolmeisjesmanieren uitgelachen had, leerde haar langzamerhand beter kennen en verklaarde haar zijne liefde. Toen hare nicht dit ontdekte, kwam de jalouzie in het spel, en dit bracht een geheele verandering in haar gedrag en gevoelens tegenover haar teweeg, ofschoon Jane haar verzekerde dat zij niet met opzet haar geluk had willen verwoesten. Dit had ten gevolge dat zij besloot om, hoe hard het haar ook viel, van haar minnaar te scheiden, en heimelijk de woning harer tante te verlaten; zich naar Londen te begeven en aldaar te trachten als gouvernante in haar eigen onderhoud te voorzien.

Voorloopig neemt zij te Londen haar intrek bij zekere Mrs. Brice, eene arme vrouw, die een snoepwinkeltje had, alwaar zij eene kamer huurt; terwijl zij zich aan het kantoor van een agent vervoegt ten einde eene betrekking als gouvernante te erlangen. Daar zij geen aanbevelingen bezit, gaat dit zoo gemakkelijk niet; maar eindelijk heeft zij toch het geluk te slagen bij de dames Drake. Door een misverstand uit die betrekking ontslagen, belandt zij bij Lady Roughton en eindelijk weder bij hare tante, nadat deze eene advertentie in de »Times" geplaatst had, om eenig naricht omtrent Jane Bell in te winnen. Niet alleen wordt zij in genade en gunst aangenomen; maar huwt ook (einde goed al goed) met den jongeling, die haar zoo innig liefheeft.

Dit is in zeer vluchtige trekken de loop van het verhaal. Wij zouden te veel zeggen indien wij de eigenlijke ontknooping gingen ontleden, welke in verband staat met het verdwenen testament, waarvan boven gesproken werd. Om billijk te zijn, staan wij met een woord bij enkele détails stil, en ten einde hiermede te beginnen moeten wij erkennen (hoe weinig deze Roman ons ook heeft aangetrokken) dat het tweede deel ons veel meer geboeid heeft dan het eerste. Het huisgezin van Mrs. Brice is met takt beschreven. Zij zelve is eene hupsche en werkzame vrouw; terwijl haar man, die weinig of niets uitvoert, vol is van plannen om de arbeidende klasse

te verbeteren of tot een hooger peil op te heffen. Te dien einde verspilt hij zijn tijd met het bijwonen van meetings, waar hij lezingen houdt; begint zelfs met het schrijven van een boek, doch zijne meeste denkbeelden waren, òf reeds vroeger in toepassing gebracht, òf als niet uitvoerbaar ter zijde geschoven. Men ziet derhalve dat de schrijfster de *questions brûlantes* van den dag niet onaangeroerd laat.

Vooral is zij in haar kracht, wanneer zij ons bij de dames Drake binnenleidt. Levendig en frisch is hare beschrijving van dat ouderwetsche en sombere huis met dien hoogen muur. En de dames zelve achten wij tot de best geslaagde figuren van den roman te behooren. Het moest met Jane in die betrekking wel spaak loopen, toen zij, tusschen de dames in geplaatst, het haar niet alleen bevreemde, dat ze in 't geheel niet tegen *elkaar* spraken; maar ook langzamerhand tot de onaangename ontdekking begon te komen, dat ze der eene mishaagde, zoo ze iets zei, dat de goedkeuring der andere wegdroeg, en omgekeerd.

De épisode, in welke Lady Roughton ten tooneele treedt, is niet minder boeiend en levendig geschreven; maar het behoort tot de toevalligheden, welke alleen in den roman voorkomen, dat Lady Roughton nu juist de moeder van Jane is, en haar echtgenoot op haar moet verlieven. Dit nu nog daargelaten (want daarvoor zal men zeggen is het een roman) vervalt de schrijfster in het onwaarschijnlijke en overdrevene wanneer zij ons verhaalt, hoe Jane en haar minnaar zich aan het strand te ver in zee gewaagd hebben en door den vloed verrast worden. Staande op een klip, omringd door woeste en brullende golven, in het aangezicht des doods, houdt men in den regel niet zulke *pathetische* samenspraken, zooals hier de dramatische personen in den mond gelegd worden. Zoo luidt het b. v. (II. 227): »Zij liet haar oog gaan over die meedoogenlooze steenmassa's, waartusschen de golven in den helderen zonneschijn lustig op en neer dansten. » »Indien wij *vernietigd* werden, dan was het hier al niet zooveel erger dan ergens anders. Maar *dat* gelooft ge toch niet?" " » »Gij spreekt van de ziel — maar ook, voor hen, die denken *alles* te weten, is en blijft *dit* immers een mysterie," sprak hij somber. » »Ik

weet, dat een deel van mij niet tusschen deze rotsen kan vernietigd worden." »»Hoe weet gij dat?"" »»Omdat dit deel hooger kan stijgen — zich verheffen kan boven de rotsen.""

Doch genoeg. Het aangevoerde moge volstaan om eenig denkbeeld van geest en strekking van dat verhaal te geven. Terwijl het ons altijd leed doet, wanneer het oordeel over een boek niet gunstiger kan zijn, en ons vleien dat de beweegredenen daartoe genoegzaam gemotiveerd zij, mogen wij ten slotte een woord van lof voor den vertaler niet onthouden, die het bewijs heeft geleverd dat hij ten volle waardig is, dat hem een beter werk ter vertolking worde toevertrouwd. Ook de uitvoering is, zooals men steeds van den uitgever Laurens van Hulst gewoon is, onberispelijk.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Verzameling van Spreekwoorden en spreekwoordelijke gezegden der Fransche taal, bijeen gebracht, gerangschikt en in het Nederlandsch vertaald, om de beoefening van deze beide talen en de kennis van hare eigenaardigheden te bevorderen. Te Zutphen, bij A. E. C. van Someren. Prijs *f* 1.10.

De lange titel, de Siegenbeeksche spelling, het stroeve, gele papier, dat alles doet ons vermoeden, dat dit boek eene uitgave van ouden datum is.

We verklaren evenwel gaarne, dat de verzameling idiotismen een belangrijke bijdrage mag heeten, tot de studie der Fransche taal; vooral ook, omdat een register, waarin de hoofdwoorden alphabetisch geschikt zijn, den weg wijst tusschen de 4000 uitdrukkingen, die hier voorkomen.

De bewerker der hoogst verdienstelijke »Fransche Spraakwendingen van prof. Bischoff" wijst in de voorrede van dat werkje op het feit, dat *hij* beter dan iemand in staat was, de volzinnen *juist* te vertalen, dewijl hij ze rechtstreeks uit de werken, waarin ze voorkomen, vertaalde en men dus vaak aan eene bijzondere bedoeling des schrijvers te denken heeft. Dat excuus moge *hier* eene enkele maal gelden, *lang niet* overal.

Tel brille au second rang, qui s'éclipse au premier is bijv. niet: ***Die op den hoogsten rang wordt overschaduwd, kan schitteren op den tweeden*** hetwelk bovendien tamelijk onbeduidend is.

Voltaire van Henri III. (Valois) sprekende, die reeds op 18jarigen leeftijd den slag bij Jarnac en dien bij Moncontour gewonnen had en die als koning later een toonbeeld van verwijfdheid werd, getuigt van hem:

> Tel brille au second rang, qui s'éclipse au premier;
> Il devint lâche roi, d'intrépide guerrier:
> Endormi sur le trône au sein de la mollesse,
> Le poids de sa couronne accablait sa faiblesse.

Onmogelijk kan de zin van den eersten regel anders zijn dan:

»Menigeen schittert op den tweeden rang, die op den eersten zich zelven in den weg staat," temeer daar de verklaring volgt: »Van een onverschrokken krijgsman werd hij een lafhartig kcning." In de spreektaal hooren we nog: »Een heel(e) goede knecht is nog lang geen goede baas."

Of »C'est du pain cuit" vertaald moet worden door »Dat is een appeltje voor den dorst," mag ook betwijfeld worden. 't Past licht best bij »'t is gesneden brood" d. i. 't is gemakkelijk werk, alles is gereed gemaakt" enz.

Waarom bij: *Il n'est rien tel que d'avoir un cher soi*, niet eenvoudig: »Eigen haard is goud waard" inplaats van: »Er gaat niets boven een eigen 't huis, waar bovendien *thuis* had moeten staan?

Onvoorwaardelijk kunnen we 't boek dus niet aanbevelen, al erkennen we, dat er veel goeds in zit.

Wie echter idiotismen wil leeren, doet beter, *zelf* een dergelijk werk uit de schrijvers saam te stellen (hij behoeft het *niet* te laten drukken); zijn voorraad idiotismen is dan tevens een maatstaf voor zijne lectuur en zijne studie en *niet* eenvoudig een proefje van geheugen.

Amsterdam. T. H. DE BEER.

Nederlandsche Spraakkunst door D. de Groot, Directeur der Rijkskweekschool voor Onderwijzers te Deventer. Groningen P. Noordhoff, Arnhem J. Voltelen. 4e druk Prijs *f* 1.25.

Deze spraakkunst behoort tot de boeken, welke waard zijn een vierden druk te beleven en dien ook kunnen beleven ***alleen*** door innerlijke waarde en zonder aanhoudenden steun van vrienden.

In 240 bladz. geeft de schr. ons in aangenamen vorm al ***zeer veel***, ja meer dan in menig werk van veel grooter omvang.

Alleen hadden definities, die zeker niet altijd onberispelijk zijn, wel wat minder in aantal kunnen wezen.

We kunnen niet beter doen, dan onze lezers te verwijzen naar de gunstige beoordeeling van deze spraakkunst door ***Dr. Jan Te Winkel***, die in N°, 1 van NOORD EN ZUID, ***Taalkundig tijdschrift voor de beide Nederlanden*** een uitvoerige studie aan dit verdienstelijk werkje wijdt.

Amsterdam. T. H. DE BEER.

Algemeene Geschiedenis in Verhalen. Een leesboek voor het eerste Middelbaar en Hooger en het uitgebreid Lager Onderwijs, Normaal- en Kweekscholen. Vrij naar het Hoogduitsch van H. Solger, door S. Wagenaar, Leeraar aan de hoogere burgerschool met 3jarigen cursus te Rotterdam. Drie stukjes: Oudheid, Middeleeuwen, de Nieuwe tijd. Rotterdam, Hendrik Altmann. In kl. 8°.

Handleiding bij het Onderwijs in de Algemeene Geschiedenis voor Hoogere burgerscholen en Gymnasiën. Naar het Hoogduitsch van Prof. D. W. Herbst Vijf stukjes. I. Geschiedenis der Grieken, bewerkt door D. van Hinloopen Labberton. II. Gesch. der Romeinen, bewerkt door Dr. G. Eckertz. III. Middeleeuwen. IV. Nieuwere en V. Nieuwste Geschiedenis, bew. door S. Wagenaar. Rotterdam, Hendrik Altmann. In post 8°.

Onder de wetenschappen, onmisbaar voor hen die op weten-

schappelijke beschaving aanspraak willen maken, neemt de kennis der Algemeene Geschiedenis of Wereldhistorie eene eerste plaats in. Zij behoort uit haren aard tot het Hooger Onderwijs; want zij is van te grooten omvang en eischt een te ruimen en te onbevooroordeelden blik om als in het voorbijgaan behandeld te worden. Aan leerboeken daarover ten onzent ontbreekt het niet, en de verdiensten van vele daaronder willen wij volstrekt niet tegenspreken; verscheidene echter lijden aan het gebrek, dat daarin wordt naverteld wat men over dit onderwerp door voorgangers vond opgeteekend en eigenonderzoek daarbij meestal eene ondergeschikte rol speelt. Het uitstekendste werk, dat ons te dezer zake in handen kwam, is *De Geschiedenis der Wereld, aan het Volk verhaald* door Adolf Streckfuss, naar het Hoogduitsch bewerkt door B. ter Haar Bz. Dit werk is echter een op eene vrij groote schaal aangelegd leesboek, en ook nog niet compleet. Mocht dit over een paar jaren het geval zijn, dan zou aan het onderwijs ten onzent, naar ons voorkomt, eene wezenlijke dienst worden bewezen, om daarnaar een leerboek te bewerken, dat voor Hooger Onderwijs geschikt was en ook voor Middelbaar Onderwijs dienen kon, ten ware men voor het laatste het in beknopten vorm wilde teruggeven.

Bij het Lager Onderwijs, ook zelfs bij het Uitgebreid Lager, is het, dunkt ons, niet te huis. De heer Wagenaar heeft intusschen gemeend ook bij het laatste den lust tot kennis daarvan te moeten opwekken en eene vrij goede navolging geleverd van één Leesboek naar het Hoogduitsch van H. Solger, waarvan men den geheelen titel hierboven lezen kan. Drie stukjes zien daarvan het licht, en een vierde zijn wij nog te wachten.

Bij denzelfden uitgever ziet ook eene Handleiding het licht over hetzelfde onderwerp, doch nu uitsluitend voor Hoogere Burgerscholen en Gymnasia ingericht. In het voorbijgaan kunnen wij niet nalaten ons leedwezen te betuigen, dat de minister Thorbecke de Gymnasiën of zoogenaamde Latijnsche Scholen niet met het Middelbaar onderwijs vereenigd heeft. De kennis van Latijn en Grieksch, die hij meende dat alleen tot voorbereiding van Hooger Onderwijs moesten dienen, hadden bij het Middelbaar Onderwijs niet eens facultatief gesteld

behoeven te worden, daar dit toch reeds feitelijk bij de Gymnasiën het geval is. Om echter op ons onderwerp terug te komen:

Het werkje van Herbst bevat ongetwijfeld veel goeds, en den heer Wagenaar komt de lof toe, dat hij de navolging, door voorgangers van hem aangevangen, op eene voldoende wijze ten einde heeft gebracht. Wij kunnen echter niet in bijzonderheden treden, naardien een verslag daarvan te veel ruimte voor dit tijdschrift vereischen zou.

N. T.

De zeven doodzonden. Een gedicht van Robert Hamerling, Metrisch overgezet door F. W. N. Hugenholtz. Amsterdam, J. C. Loman Jr.

Verschillende omstandigheden, van onzen goeden wil onafhankelijk, hebben ons tot heden belet, van bovenstaand dichtstuk eene eenigszins uitvoerige aankondiging te schrijven. Wij meenen echter dat het nog niet te laat is, ons verzuim te herstellen. Hamerling's werk heeft nog niets van zijne waarde verloren; het onderwerp immers zal recent blijven zoolang de wereld staat; de Demonen, dat wil zeggen: de booze hartstochten beheerschen ons en zullen ons blijven beheerschen tot het einde.

Het gedicht »Die sieben Todsünden," wordt door Hamerling eene *Cantate* genoemd, geschreven voor den Weener componist Albert Goldschmidt, aan wien de dichter zelfs idée en plan in algemeene omtrekken verschuldigd is. De eischen der muziek moesten dus in het oog worden gehouden en men kan nagaan, dat vele eigenaardigheden van vorm en inhoud daaraan zijn toe te schrijven. Of het dichtstuk, zooals het daar ligt, voor de muziek volkomen geschikt is, meenen wij te moeten hetwijfelen. Evenmin als de *Vertaler* hebben *wij* ooit iets van die muziekale uitvoering vernomen, doch wij vreezen, dat de uitvoerigheid van het geheel en de lengte van sommige gedeelten, den indruk op het publiek zullen benadeelen.

Als *dichtstuk* echter vervalt het bezwaar van te groote uit-

voerigheid, en bezit het onbetwistbare verdiensten. Het dramatische en zangerige van den vorm maakt de lezing zeer aangenaam en verhoogt het effect, wanneer een talentvol declamator er zijne krachten aan beproeven wil. Bij een goede voordracht zal de zoo plastisch geschreven tweede afdeeling, met dialogen en koren, ongetwijfeld een sterken indruk maken.

Dat dit werk een godsdienstig gestemd of *geloovig* gemoed niet bevredigen kan, ligt in den aard der zaak. Wij missen hier geheel en al den »lichtenden achtergrond van het geloof" zooals de Vertaler terecht aanmerkt. Hamerling geeft ons een alles behalven opwekkend tafereel van het menschdom. De mensch verschijnt hier in al zijne traagheid, zwakheid en gemeenheid. De ijverigste, edelste en braafste bezwijkt als hij aan verleiding is blootgesteld. Pelgrims, die met vurigen moed den tocht hebben aanvaard, vleien zich vermoeid neer, als zij het sluimerlied van den Demon der *traagheid* vernemen. De grootmoedigste held, de lieveling des volks, wordt een bloeddorstige dwingeland als de Demon van den *hoogmoed* begint te fluisteren. Het onschuldigste meisje werpt haar eer weg, de eerlijkste jongeling verkoopt zijn geweten, als de Demon van de *hebzucht* zijne goudstukken laat blinken. Waar de Demonen van *wellust* en *gulzigheid* hun spel drijven, zinkt de mensch in een poel van beestachtigheid weg!

Zeker, die voorstelling is in 't geheel niet vleiend voor onze eigenliefde. Het Pessimisme van den dichter kleurt de schilderij zoo donker mogelijk! Geen wonder, wanneer wij er zelfs een beetje boos om worden, temeer omdat wij niet zeggen kunnen, dat hij ons iets *onwaars* vertelt. En men wordt het spoedigst boos, als de boetprediker gelijk heeft. Wij vinden het anders zoo aangenaam te vernemen, dat wij, menschen, van zoo'n verheven afkomst zijn en zoo'n grootschen aanleg bezitten, en nu brengt Hamerling ons tot de conclusie, dat wij toch eigenlijk bedroefd weinig waard zijn, en het er maar van afhangt of onze booze neigingen sterk genoeg worden aangeblazen.

De dichter wordt geheel door zijne zwaarmoedige levensbeschouwing beheerscht en als het zijn doel geweest is, om in de derde afdeeling dezer Cantate ons weer volkomen te

bevredigen en ons met blijde hope op een schoone toekomst te vervullen, dan achten wij zijne poging mislukt. De orkaan is wel voorbijgegaan, doch de lucht is nog woest en somber en het uitzicht op lief en zonnig zomerweer is nog ver. De dichter heeft als het ware de wereld tot splinters geslagen en nu valt het hem hoogst moeilijk haar weer op te bouwen. Daar is meer kracht voor noodig, dan waarover hij schijnt te beschikken. De heer P. D. Chantepie de la Saussaye had gelijk toen hij zeide: »Het koor der overwinnende lichtgeesten aan het eind klinkt mat, vergeleken met de triomfkreten der Demonen, die toch heeten verslagen te zijn." Het is of Hamerling in de tweede afdeeling de gansche volheid zijns geestes heeft uitgestort en hij er de derde afdeeling alleen bijvoegde, omda hij zijne lezers toch niet in het midden der puinhopen mocht achterlaten. De dichter heeft een zeer gewone fout begaan. Wanneer men de schaduwzijde eener zaak op treffende wijze in het oog laat vallen, dan komt men meestal krachten te kort om de lichtzijde zoo te schetsen, dat zij de bovenhand behoudt.

Wanneer aan het slot der tweede afdeeling een algemeene vernielende krijg onder de verschillende volkeren heeft gewoed, en de geheele aarde in ellende en jammeren gedompeld is; als het koor der duivelen heeft aangeheven:

»Danst op den puinhoop, trawanten der helle,
Wij vieren het hoogste, het heerlijkste feest!"

dan zit het menschdom moedeloos te treuren, en gevoelt behoefte aan redding. Smachtend staart het oog in de verte en ziet den *zanger* naderen, die een lied aanheft van *waarheid*, *vrijheid*, *schoonheid* en *liefde*. De hoop herleeft. De lichtgeesten, door der menschen verdorvenheid verjaagd, worden teruggeroepen; zij vangen den strijd met de machten der duisternis aan en behalen de overwinning.

Dit klinkt nu wel schoon, maar wij vinden dat alles toch vrij onbestemd. Waar zijn die geesten des lichts? In ons eigen hart? Maar hebben zij dan niets te zeggen gehad, toen de booze geesten den mensch verdierven?

De heer Hugenholtz heeft door het vertalen van dit merk-

waardige, en in vele détails *prachtige* dichtstuk, een hoogst verdienstelijk werk verricht, Zijne taak is uitmuntend geslaagd, en maar zelden ontmoetten wij eene of andere min gelukkige uitdrukking. Daaronder rekenen wij op blz. 12: »*Lang* (in den zin van *geven* of *toereiken*) Uwen lauwer mij, Meester en Heer!" En ook het woord: »paalburgerbuiken" op blz. 68. In het Hoogduitsch staat wel: »Pfahlbürgerbäuche" maar dat doelt op klein-steedsch, kruideniersachtig, of iets dergelijks. Waar Hamerling dus door den Demon der gulzigheid de verschillende dranken laat noemen, daar is zware, krachtige wijn voor de mannen, champagne voor de vrouwen, bier voor de kleine-burgers bestemd.

Bij zooveel goeds als deze vertaling bevat, is het ook jammer, dat de heer Hugenholtz zich niet hier en daar eenige wijziging of weglating veroorloofd heeft. Hamerling is in dit gedicht vaak erg ruw en daardoor niet bijzonder kiesch. Wordt dit nu zoo trouw overgebracht, dan klinkt het in 't Hollandsch nog veel platter. Dit geldt vooral dáár, waar de gulzigheid en de wellust optreden, »'k wil uit mijn laars gaan zuipen" op blz. 73 is al te plat en het gesprek tusschen den Demon en de vrouw is in de vertaling er niet op verbeterd.

Op vele schoone en zangerige gedeelten willen wij ten slotte ook nog wijzen, zooals de dialoog van het minnende paar blz. 30 en verv. De moeder bij haar kind, blz. 36; de strijd der volkeren, blz. 96, enz. enz. Gaarne bevelen wij dit gedicht ter lezing aan. Wie er aan begint, zal het stellig uitlezen, want het eentonige van andere groote dichtstukken, wordt hier niet gevonden. De Vertaler heeft den geest van het geheel goed gevat en reeds uit de bovenstaande opmerkingen kan blijken, dat hij niet van groote *vrijheid* te beschuldigen is.

Leiden. D. F, v. H.

Neerlands Dichterschat. Keur van Poëzie uit onze dagen. Bijeenverzameld door F. H. van Leent. Arnhem, K. van der Zande, Firma: Stenfert Kroese en van der Zande. 476 blz. kl. 8°.

Aan poëtische bloemlezingen is zeker ten onzent geen gebrek (ofschoon het aantal Engelsche, Fransche of Hoogduitsche nog veel grooter is) maar evenzeer is het niet te verwonderen, dat dergelijke verzamelingen in den smaak van het publiek vallen. Een bundel van dezen of genen dichter bevat gewoonlijk, bij enkele zeer gezochte verzen, ook veel wat niet iedereen interesseert. Bij de uitgave wordt alsdan meer op volledigheid, dan op den smaak der lezers gelet. Bij eene *bloemlezing* is dit echter geheel anders. De verzamelaar, die zijne taak goed begrijpt, kiest alleen *die* gedichten, van welke hij kan vermoeden, dat zij met welgevallen zullen ontvangen worden, en voor iedereen geschikt zijn.

Ook de heer van Leent heeft bij het uitgeven van bovengenoemde »Dichterschat" blijkbaar dat doel in het oog gehouden. Hij heeft een verdienstelijk werk verricht, juist dáárom verdienstelijk, omdat hij meest weinig bekende verzen heeft opgenomen. In zijn voorrede zegt hij: »*Deze* verzameling onderscheidt zich van de bestaande bloemlezingen, doordien ze voor meer dan de helft geheel nieuwe gedichten bevat en bijna alle Nederlandsche dichters van onzen tijd hierin eene plaats innemen, terwijl, op een paar uitzonderingen na, geene dichtstukken zijn opgenomen, die reeds elders in dergelijke werken eene plaats vonden." — Met het idée, om in eene bloemlezing eens wat andere verzen dan de algemeen bekende, op te nemen, kan ik me wel vereenigen. Ik weet wel dat er menschen zijn, die dergelijke verzamelingen onvolledig achten, wanneer zij er niet zekere geijkte, en als meesterstukken aangeprezen verzen in aantreffen, maar om de waarheid te zeggen, vind ik het wel ietwat vervelend, altijd hetzelfde te lezen. Wat geeft het mij of ik een gedicht, dat ik al lang van buiten ken, in drie of vier bloemlezingen aantref?

De heer van Leent heeft ons in zijn »Dichterschat" iets nieuws willen geven, en daarom heeft hij aanspraak op waardeering. Over het algemeen is hij gelukkig in zijne keuze geweest, en brengt hij ons in kennis met menige inderdaad geurige bloem uit den tuin der Nederlandsche poëzie.

De Zuid-Nederlandsche dichters, zijn wel wat karig behandeld, al begint de Bundel ook met een gedicht van Frans de Cort,

aan den te vroeg gestorven Tony Bergmann gewijd. Nu de verzamelaar niet alleen Noord-Nederlandsche dichters opnam, had hij mannen als Jan van Beers, Dautzenberg, van Duyse of van Rijswijck niet moeten overslaan. Aan dat verzuim heeft hij waarschijnlijk het minder gunstig onthaal te danken, dat hem in zeker Zuid-Nederlandsch tijdschrift te beurt is gevallen.

Als mijn bestek het mij gedoogde, zou ik op verscheidene weinig bekende gedichten wijzen, welke hier voorkomen, en met volle recht verdienden meer bekend te zijn.

Voor beoefenaars der uiterlijke welsprekendheid is deze Verzameling zeer aan te bevelen. Gedichten als Hofdijks »Pijpgast," Elliot Boswels »Bloem uit Gelderland," Tollens' »Hondentrouw" enz. zijn voor declamatie uitstekend geschikt.

Leiden. D. F. v. H.

De Jonkvrouwe van Groenerode, door Melati van Java. Met een woord vooraf van Dr. Jan Ten Brink. Tweede druk. Leiden, Gualth. Kolff. 1877.

In *Het Leeskabinet* voor 1875, heb ik mijne ingenomenheid betuigd met bovenstaanden Roman. Ik noemde Melati een liefelijke verschijning in onze litteratuur. Ik zeide, dat zij met kracht ijverde voor al wat *waar* en *schoon* is, en ik eindigde mijn opstel met deze woorden: »Ik heb de jeugdige Melati van Java nooit ontmoet, maar moge zij dit verslag beschouwen, als mijn oprechte welkomstgroet op het gebied onzer vaderlandsche letterkunde, die nog veel van haar verwacht."

Welnu, thans ligt de *tweede* druk van »De Jonkvrouwe van Groenerode" voor mij, en het is dus duidelijk gebleken, dat velen even gunstig over dit boek hebben gedacht en Melati van ganscher harte welkom hebben geheeten.

Eene verdere aanbeveling zal thans wel overbodig zijn. De gevierde letterkundige Dr. Jan Ten Brink, die in zijn inleidend woord voor den eersten druk sprak van een letterwerk, geurig en rein, als de lieve tropische bloemen, wier naam Melati op het titelblad schreef, — laat dezen druk door een korten brief aan den uitgever voorafgaan. Tevens zijn er *vier* platen

in kleurendruk aan toe gevoegd, van onzen welbekenden teekenaar G. J. Bos. De redding van v. Heldens zoontje, waar ik vroeger als een der schoonste tafereelen uit het boek op wees, wordt thans aanschouwelijk gemaakt door een lief plaatje, tegenover den titel.

Daar de ijverige Uitgever ook voor een netten band zorgde, kan deze tweede druk een zeer welkom cadeau voor jonge dames zijn.

Leiden. D. F. v. H.

Humoresken op Vondels Gijsbreght van Aemstel, door J. Linse. Leiden, A. W. Sijthoff 1877. Twintig op steen geteekende platen in portefeuille.

Vondels Gijsbrecht van Amstel, die jaarlijks de bewoners van Amsterdam naar den Stadsschouwburg doet stroomen, heeft den heer Linse opgewekt, om eenige humoristische platen in het licht te geven. Over het gepaste of niet gepaste van parodieën, met betrekking tot ernstige zaken of beroemde kunstwerken wordt ten onzent nogal verschillend geoordeeld. De leekedichter had gelijk toen hij zeide: »Wee, u, zoo ge in taal of toon *aardig* wordt bevonden!" Het komt ons voor, dat de teekenaar zelf niet zóózeer aan zijn komischen luim durfde toegeven, als hij wel voornemens is geweest. De eerste negen platen zien er grappiger uit, dan de volgende. Van Gijsbrecht is een komische figuur gemaakt, maar Gozewijn, Badeloch en Klaeris wekken den lachlust volstrekt niet op. Daardoor hebben Plaat 11, 12, 14 en 15 een ernstig karakter gekregen. Wie niet van parodieën houdt, zal dit zeker apprecieeren. Badeloch is een bevallig geteekende figuur. Op Plaat 10 staat de trouwe echtgenoot in een goed opgevatte tragische houding, terwijl de dikke Gijsbrecht, als de held uit een opera comique met stoel en al ondersteboven valt. De uittocht van Gijsbrecht en familie is een der aardigste platen. Over het algemeen is de teekening der tafereelen welgelukt, zoodat wij dit Album gaarne aanbevelen.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

De Koning bidt, naar het Italiaansch van E. Petrucelli della Gattina, door H. J. Wansink, 2 dln. Arnhem, J. Minkman. 1877.

Een nieuwe bron is geopend ten bate van het romangrage publiek, dat liefst op vertalingen teert, het meeste let op boeiende, roerende en verschrikkelijke titels, en ongaarne moord en doodslag, marteling en vergiftiging prijs zou geven voor stiller, rustiger, maar ook zooveel te meer hartverheffender tafereelen en tooneelen. Leverde vroeger de Fransche, Duitsche en Engelsche markt haar behoorlijk aandeel, thans schijnt ook Italië's gouden boomgaard op het gebied der romantiek geplunderd te worden en zijne meest buitensporige kunstproducten van onbekende grootheden in Nederlandsche woorden, — later zal blijken waarom we niet zeggen in Nederlandsche taal en stijl, — den lezer in bibliotheken en leesgezelschappen te worden opgedischt. Er is een korten tijd geweest, dat alleen de uitnemendste vruchten van een de Amicis, d'Azeglio en anderen in goede en degelijke vertolkingen werden aangeboden en het Italiaansche merk gold voor aanbeveling, maar nu schijnt de markt te verloopen. Dank zij een vertaler, die 't nu eenmaal gemakkelijk vindt het Italiaansch zoo goed en zoo kwaad mogelijk te verhollandschen, dank een schrijver, die verlekkerd is op den ruimen oogst, die Italië's lettergaard aan anderen opleverde, dank het publiek dat zich gaarne als 't maar uit den vreemde komt, knollen voor citroenen in de handen laat stoppen.

Niet alles toch is goud wat er blinkt en al heeft de heer Wansink eene uitstekende reputatie verkregen en al is zijn uitgever bezig er eene te maken, niettemin wordt het ook aan hen bewezen, en we zullen het door »de koning bidt" aantoonen, dat de menschelijke zwakheden ook zelfs vertalers en uitgevers parten kunnen spelen. De eerste is afgegaan op het Italiaansche cachet, de tweede op den naam, dien de vertaler bereids had gemaakt en de voorheen goede keuze bij zijne bewerkte, verwerkte, en vertolkte pennevruchten

Geheel iets anders dan de titel doet vermoeden wordt den lezer aangeboden. Lazen we niet van tijd tot tijd den naam van koning Frans en werden we niet door de jaartallen er aan herinnerd, we zouden meenen naar de Doge-stad verplaatst te zijn in haar tijdperk van duisternis en misdaad, toen verraad en moord schering en inslag waren, en men door het spionnenstelsel, de geheime verrichtingen der Jezuïten en andere werken van den nacht, geen enkel oogenblik zijn leven zeker was. Onze Romancier laat echter in onzen tijd zijn personen handelen en werken, martelen en dooden, schetst ons de regeering van koning Frans te Napels, onder hoog toezien van de Jezuïeten; schildert hunne orde op de meest afzichtelijke wijze, legt voor de honderdste maal hun doel en drijven bloot, beschouwt den celibatairen staat in betrekking tot de vrouw, ontsluiert de geheimen van den biechtstoel, geeft wat daarover met mogelijkheid te geven is en voegt daarbij nog de politie, het onzichtbare werktuig van de Jezuïeten, die hun steunt en de macht laat behouden, bevestigt en uitbreidt, die helaas maar al te krachtig door de orde wordt in handen gehouden.

Voor de liefhebbers van dergelijke lectuur is er dus veel in, dat zal aantrekken en het werk telken keer meer en meer beduimeld en bevlekt in de leesbibliotheken zal doen terugkeeren, maar is het met onze beschaafde negentiende eeuw overeen te brengen, in ons rustig en vredig Nederland, dat ons een martelgeschiedenis wordt opgedischt, die de meest koelbloedige lezers van het Martelaarsboek, — verkwikkende lectuur, — zeker nog de haren te berge zal doen rijzen; mogen we een boek aanbevelen, dat in de huiskamer weken, dagen achtereen zal blijven liggen, vol van een reeks verhalen der betrekkingen tusschen hooge kerkvorsten, Jezuieten, priesters en hunne bijzitten; kan een boek nut doen, dat niets geeft, dan een schildering van gruwelen, afpersingen, schanddaden van dienaars van Christus, wier eenigste leer en tevens hoofdleer is: het doel heiligt de middelen, en dit alles aaneengehecht door een zwakke intrige: de geschiedenis van een arm vrijzinnig priester en zijn schoone reine zuster van zeventien jaar, die beiden vervolgd worden, de eerste om zijn vrijzin-

nigheid, de laatste om hare schoonheid en waarvan het slot is, — waartoe dan ook de vervolgingen en martelingen moesten strekken, dat Bambima rust vindt in de armen van pater Piombino, die haar »de biecht afhoorde," en waardoor haar broeder Don Diego, die »op veertigjarigen leeftijd nog *zuiver* was en zelfs op het voorhoofd zijner zuster, een cherubijntje van zeventien jaren, nog nooit een kus gedrukt had," de waardigheid van bisschop verwierf. Doch hopen wij, dat alleen enkelen, liefhebbers en navorschers van de handelingen der Jezuieten zich dit boek zullen aanschaffen, zoo ze het al niet in het Italiaansch kunnen lezen, want zeer zeker zal het oorspronkelijke werk verre te verkiezen zijn, boven deze vertaling waaraan vele vlekken en vlekjes kleven. Enkele aanteekeningen mogen daarvan het bewijs leveren. Ze zijn meerendeel aangeteekend bij de lectuur tot bladz. 129, toen we verder alleen op den inhoud hebben acht gegeven. Op bladz. 7 stuiten we op eenige tegenstrijdigheden, die we niet weten of aan den schrijver dan wel aan den vertaler zijn te wijten. We lezen eerst regel 6 v. b. dat Don Diego een paar zware schoenen met ijzeren gespen *voortsleepte*, ging vooraf, dat hij *groot en sterk* was en eenige regels lager, wandelt hij, in hetzelfde tijdstip dat ons zijn portret wordt geschilderd, met *vasten tred* heen en weer, terwijl hij, — en nu komt een andere opmerking, — terwijl hij »uit eene *pijp met een* aarden kop en een krom rieten roer" rookte, welke pijp *met een aarden kop en een krom rieten roer*, door den vertaler een *werktuig* wordt genoemd, dat Don Diego tusschen zijne tanden hield, om ons daarna op bladz. 8 te vergasten op »eene *levendigere* wijze", en een zusje van »*menschelijkere* driften". Over het algemeen kan van de eerste bladzijden de aanmerking gelden, dat de vertaler nog geen gang had, dat zijn phantasie en zijn woordenschat hem nog in den steek lieten. Daardoor dan ook dorre beschrijvingen, en een houterige stroeve dialoog, die later, vooral in het tweede, en in het slot van het eerste deel merkbaar losser en vloeiender wordt. Zinnen b. v. als op bladz. 8: »Men moet dit echter noch met de kastijdingen van het kluizenaarsleven, noch met het verterende peinzen verwarren," zullen wel niet tot staaltjes van modelstijl kunnen dienen. Evenmin, zooals op bladz. 9, »Het geheel van

dat hoofd gaf het door den wil bedwongen dierlijk geweld van de voor de waardigheid der gedachte onderdrukte woeste driften, de onder den looden mantel der gelatenheid machteloos gemaakte heerschzucht te kennen." Zeker maken we deze be(ver)oordeeling uitvoeriger dan met de waarde van het boek, zoowel wat inhoud als vertaling aangaat, is overeen te brengen, maar daar we in den aanvang schreven, dat er wel Nederlandsche woorden gebruikt waren, maar geen Nederlandsche taal en stijl, zullen we die uitspraak wettigen door hier en daar een greep te doen uit de vele aanteekeningen die we gemaakt hebben. Zoo noemen we bladz. 10 ***inadembare;*** bladz. 16 ***examen gemaakt;*** bladz. 19 ***door de koude bevangen ging hij zijn leger opzoeken;*** bladz. 20 »hij bekreunde er zich slechts ***middelmatig*** om" en lager op diezelfde bladzijde: »Daarbij had hij een uitgebreid kantoor tot plaatsing ***van troon en altaar getrouwe*** dienaren;" bladz. 26 »***omgevallen*** boeken, die ***overdwars geplaatst*** zijn;" bladz. 43 »in tegenwoordigheid van haren ernstigen, ***luide studeerenden*** broeder;" bladz. 56 »Hij .... was afkeerig van zijne betrekking, ***vervulde ze slecht maar dacht goed";*** bladz. 62 in 4 regels driemaal ***geven;*** bladz. 67 ***een sierlijke stedeling;*** bladz. 70 »Don Diego groette zijn ***lot;"*** op dezelfde bladz. onderaan »zijn hoofd te ***ontdekken;"*** bladz. 93 hij verbleekte ***akelig***; bladz. 115 »***Eindelijk*** zijt gij .... hoe zal ik het zeggen? .... ***aangename waarnemen";*** bladz. 129 »de punt van zijn ***rechten neus*** richt zich een weinig omhoog" enz. enz. Voegen we daarbij nu nog als bewijs van het talent des ***schrijvers*** om den lezer aangenaam bezig te houden een stuk van bladz. 14, luidende: »Nadat zij de salade op een schotel toebereid had, keek zij of de pot kookte, en daar het water reeds zong, nam zij een weinig zout en een grooten lepel vol fijngehakt spek en deed dit met eenige bladen peterselie in het nu kokende water. Vervolgens haalde zij een schotel vol meel van maïs, en begon dit even als sneeuw met kleine hoeveelheden in den pot te strooien, het mengsel tevens met een grooten lepel omroerende. Toen zij meende er meel genoeg in gedaan en lang genoeg geroerd te hebben om de klonters fijn te maken, verwijderde zij zich van het vuur en liet den pot zachtjes koken." Het is of Aaltje, — de zui-

nige keukenmeid, — is nageschreven en zeker zal het recht aan onze zijde zijn waar wij van de beoordeeling eene *ver*oordeeling maakten. Lichtende punten zijn er in het boek niet veel, toch willen we op een wijzen, en dit is het onderhoud van den bisschop met Don Diego. Het schijnt zelfs dat die gloedvolle bladzijden invloed hebben gehad op den vertaler, hem hebben bezield, waardoor ook zijn geest met vaste hand de pen bestuurde en zijne gedachten tot bezielde taal hervormde. De heer W. heeft dan ook reeds te veel bewijzen gegeven van een goed vertaler te zijn, dan dat we met dit werk de geheele schuld op hem alleen zouden willen werpen. De schrijver drage er het grootste deel van.

Utrecht. N.

Handleiding bij de beoefening van de kennis der natuur, ten dienste van onderwijzers en aankomende onderwijzers, door Dr. M. Salverda. I. Beschrijvende natuurwetenschappen. Uit te geven in 2 deelen, te zamen van ongeveer 31 vel druks, voorzien van volgens schatting, 500 afbeeldingen, á *f* 0,37$^1/_2$ de aflevering van 2 vel druks. Te Groningen bij J. B. Wolters. 1877.

Landbouwdierkunde, Nuttige en Schadelijke dieren van Nederland door Dr. J. Ritzema Bos, leeraar aan de rijkslandbouwschool te Wageningen. Te Groningen bij J. B. Wolters 1877. 1e en 2e Afl. Prijs *f* 1,25.

Het doel, door Dr. Salverda bij het schrijven van dit boek beoogd, is den onderwijzers de studie der natuur te verlichten en zoo mogelijk te veraangenamen. Volledige stelselmatige overzichten zijn er niet in gegeven; het doel is te leeren *zien* door *eigen oogen, zelf te verwerken*, wat is waargenomen, waarom den gebruiker dringend wordt aanbevolen zich niet te vergenoegen met de beschouwing der gegevene afbeeldingen, maar de *natuurvoorwerpen zelve*, voor zoover ze binnen zijn bereik liggen, te onderzoeken. Geen compendium wenscht de schrijver te geven, dat slechts behoeft gekend te worden om een examen te kunnen afleggen, maar eene handleiding om de

zoo moeielijke *kunst van waarnemen* te leeren en tevens bekend te worden met de *hoofdzaken* van het vak. In de verschenen aflevering vinden wij eene beschrijving van het menschelijk geraamte, waarbij gewezen wordt op de beteekenis der deelen voor het gebruik, zoo op zich zelf beschouwd als in vergelijking met overeenkomstige deelen bij dieren, terwijl de beschrijving van bijzonderheden uit het leven van deze laatsten toont, dat het den schrijver ernst is met zijn streven om de studie te veraangenamen. Het paard, rund, schaap, hert, zwijn en de hond komen vervolgens op zich zelf en in verband met andere vertegenwoordigers van het dierenrijk ten sprake. Naar de belangrijkheid van den inhoud, den rijkdom aan afbeeldingen en de keurige uitvoering, mag dit werk inderdaad goedkoop heeten, te meer, daar de koopers het *natuurkundig lees- en leerboekje, ten gebruike op de lagere scholen* van dezelfden schrijver (in 3 stukjes, met de noodige houtsneden) gratis ontvangen.

Naar het uiterlijk, den vorm en de uitvoering der letter- en plaatdruk, is met dit werk het in de tweede plaats genoemde op eene lijn te plaatsen.

De schrijver Dr. J. Ritzema Bos, wenscht een *dierkundig handboek* voor den landman te vervaardigen, geen boek over veeteelt, gezondheidsleer of geneeskunde van het vee, en daarin te behandelen: 1) de *huisdieren*, met betrekking tot hun bouw, vergeleken met verwandte dieren, hun afkomst, rassen enz. 2) de *vrij levende voor den landbouw schadelijke of nuttige dieren*, 3) *dieren*, die betrekking hebben op *jacht* en *visscherij*, beide zoo volledig mogelijk beschreven met het oog op de belangen van den landbouwer. De stijl is aangenaam, levendig, en de inhoud wordt door menige schoone afbeelding opgehelderd. Na eenige algemeene beschouwingen omtrent het leven der dieren, in verband met de natuur in haar geheel, worden in de eerste twee afleveringen *de bouw* en de *verrichtingen van het dierlijk lichaam* behandeld, uitgaande van de allereenvoudigste levende wezens; daarna een aanvang gemaakt met de beschrijving van de voor den Nederlandschen landbouw belangrijkste

dieren in *stelselmatige volgorde*, beginnende met de gewervelde dieren. Telkens, na uitvoerige behandeling van de type van eenige soort, volgt een tabellarisch overzicht, waarin de benamingen, onderscheidende kenmerken, verblijfplaatsen, leefwijze, verhouding tot den landbouw der tot zulk eene soort behoorende dieren zijn opgegeven. Tot dusvere werden behandeld: de *vleermuizen*, *insekteters* (egel, spitsmuis), *knaagdieren* (eekhorentje, ratten en muizen en hunne verdelgingsmiddelen). Het geheel belooft een belangrijk werk te zullen worden, dat, behalve op den naam van een nuttig leerboek, ook op dien van een aangenaam leesboek aanspraak zal kunnen maken.

Stephen Trenchard's Erfenis, door Miss Braddon. Uit het Engelsch door A. A Deenink, M. Lz. Haarlem, de Erven Loosjes 1877, 370 en 358 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 6,90.

Het is dikwijls moeilijk een gemotiveerd oordeel over een roman uit te spreken, zonder eene korte schets te geven van den inhoud. Voor hen, die het werk reeds gelezen hebben, bestaat hiertegen weinig bezwaar, maar voor anderen, die op beoordeeling wachten, om naargelang die gunstig of ongunstig luidt, een nieuwen roman al of niet ter hand te nemen, wordt menigmaal te veel van de illusie weggenomen, wanneer zij reeds vooraf met den loop des verhaals bekend zijn gemaakt. Wat de werken van Miss Braddon in het bijzonder aangaat, zou ik er mij bepaald een gewetenszaak van maken iets te verraden van de intrigue of ook maar in de verte aan te duiden, waarop de ontknooping neer zal komen, want het genoegen van den lezer zou daardoor voor het grootste gedeelte geheel bedorven worden. Ik zal dan van Stephen Trenchard's erfenis ook niets zeggen, noch van de hoegrootheid daarvan, noch van den gelukkigen erfgenaam, die er mee ging strijken, noch van hen, die er op hadden gehoopt, maar teleurgesteld uitkwamen. Gelukkig behoef ik dat ook niet te doen, omdat ik zonder daaromtrent iets te verklappen, reden genoeg heb om de aandacht op dezen roman te vestigen en de lezing ruimschoots aan te bevelen. Ik herinner mij wezen-

lijk niet een der vroegere romans van deze schrijfster met zooveel genoegen van het begin tot het einde gelezen te hebben, als met deze belangwekkende geschiedenis het geval was. Nu ja, er komt wel eens iets onwaarschijnlijks in voor, maar de kritiek over een zoo algemeen gebrek in werken van verdichting, wordt geheel ontwapend, wanneer er zoo veel goeds tegenover staat. Inzonderheid is het de inderdaad geestige karakterschildering, waarin de schrijfster ditmaal bijzonder gelukkig is geslaagd. Niet alleen aan de hoofdpersonen, maar ook aan verscheidene anderen, zelfs die maar een enkele maal en in ondergeschikte rol ten tooneele verschijnen, is in dat opzicht de meest mogelijke zorg besteed. In de drie gezusters Faunthorpe heeft de schrijfster zich zelve overtroffen; ieder in haar verschillend karakter is natuurlijk en waar, en recht pikant zijn de tooneeltjes, die gedurig tusschen deze drie jonge dames worden afgespeeld. Haar zachtmoedige oom, de geduldige en goedaardige dokter Faunthorpe, tusschen dit drietal in, vormt een alleraardigste contrast met de nichtjes.

Als 't niet zooveel plaats wegnam, zou ik gaarne een of ander tooneeltje afschrijven, waarin de goede oude man met zijne onverstoorbare gelatenheid tusschenbeide treedt bij de kibbelarijen van de gezusters, en de hatelijkheden, die vooral Marion aan de beide anderen toevoegt, zooveel mogelijk poogt te verzachten. Ik moet echter naar het boek zelf verwijzen, om met het merkwaardig drietal kennis te maken, en zeker zou ik mij al zeer vergissen, als de lezer, in 't bijzonder de jongste van de drie, de onbesuisde en soms zoo onhandelbare Jane, niet welgaarne eens zou toejuichen, als zij haar zuster Marion in het vaarwater zit, of met het onnoozelste gezicht van de wereld, als dat zoo eens te pas komt, aan dezen of genen de brutaalste jokkens vertelt. Bij al haar goddeloosheid zit er zoo veel goeds in dat schepseltje, dat we niet na kunnen laten van haar te houden, en tot de veronderstelling komen dat er op den duur nog wel iets van haar terecht zal kunnen komen.

Het kleinsteedsche leven te Redcastle wordt mede op geestige wijze beschreven, en in het algemeen durf ik gerust verzekeren, dat men al heel veel eischend moest zijn om dezen roman niet bij uitnemendheid boeiend en amusant te vinden. De

schrijfster heeft inderdaad een benijdenswaardig talent aan den dag gelegd in het schetsen van personen en toestanden en ik twijfel er niet aan, of »Trenchards erfenis" zal nog lang als een harer beste werken worden heschouwd en gezocht. Het zal nog met genoegen worden gelezen, als sommige andere romans van hare hand verouderd en vergeten zijn.

P. D. F.

Stormvloed. Uit het Hoogduitsch van Friedrich Spielhagen, door K. van der Zijde, Sneek, J. T. van Druten, 1877, 3 dln. 247, 332 en 333 bladz. in gr. 8° Prijs *f* 6,—.

Wie de vroegere werken van Spielhagen, die ook in onze taal overgezet zijn, gelezen heeft, herinnert zich ongetwijfeld den schrijver als iemand van een geheel oorspronkelijk en meer dan gewoon talent. Ook al kon men om deze of gene reden geen onverdeelden bijval schenken aan zijne romans, men werd toch onwillekeurig aangetrokken door den meestal zeer belangwekkenden inhoud zijner verhalen en men herkende in den schrijver den helderen denker, den moedigen strijder voor vooruitgang en verlichting op stoffelijk en geestelijk gebied. Geen wonder, dat een nieuw werk van zijne hand spoedig de aandacht onzer uitgevers trok, en dat van zijn »Stormvloed" aldra eene vertaling het licht zag. Ik acht het een voorrecht in de gelegenheid gesteld te zijn, dezen roman aan de lezers van dit tijdschrift te mogen aanbevelen, omdat ik er met onvoorwaardelijken lof van kan spreken. »Stormvloed" is in mijn oog een meesterstuk, zooals zij slechts bij uitzondering op romantisch gebied onder onze oogen komen. Bij uitnemendheid boeiend, wat den inhoud betreft, is het tevens een boek van hooge beteekenis, waarin verschillende sociale vraagstukken ter sprake worden gebracht, en inzonderheid Duitschlands maatschappelijke toestanden zeer naar waarheid geschilderd worden. Burger- en adeltrots worden tegenover elkander gesteld. Mannen, eerbiedwaardig in hunne vasthoudendheid aan overgeërfde begrippen, maar waardoor ze in botsing komen met moderne denkbeelden en moderne toestan-

den, die zich baan breken in weerwil van alle verzet tegen den oppermachtigen geest des tijds, zien wij in hevigen en wanhopigen strijd geraken, en liever bezwijken dan toegeven aan 't geen dwaling en verkeerdheid is in hun oog. Zij dwingen achting af door de heilige overtuiging waarmee zij hunne zaak verdedigen, zelfs waar die niet meer te verdedigen is, volgens de meer en meer veldwinnende begrippen van onzen tijd. Nevens zulke mannen, kampende met verouderde beginselen en vooroordeelen, maar eerlijk van inborst, treden er ook voor den lezer op van die eerlooze schurken, de vertegenwoordigers van de zwendelarijen op groote schaal, wier slachtoffers legio zijn. Grootsche finantieele ondernemingen, met ophef aangekondigd, maar louter berustende op bedrog, en slechts ten doel hebbende om enkele roekelooze waaghalzen te verrijken ten kostte van zoovele lichtgeloovige dwazen, die hun hunne zuurvergaarde spaarpenningen toevertrouwen, — in de laatste jaren hebben ze ook in Duitschland tallooze ongelukkigen ten verderve gesleept. Spielhagen heeft daarvan behendig gebruik gemaakt voor de intrigue van zijn verhaal, en daardoor ook gelegenheid gevonden omtrent de financieele vraagstukken van den dag zijne denkbeelden te doen kennen. — Recht dichterlijk is voorts het idee van den schrijver om aan den Stormvloed in het maatschappelijke, zooals die hier beschreven wordt ook de beschrijving van een Stormvloed in de natuur te verbinden, en meesterlijk is de beschrijving der vreeselijke natuurtooneelen, die hij den lezer in al hunne akelige grootschheid geeft te aanschouwen. Somber, maar naar waarheid gekleurd zijn die tafereelen, waarbij we menschenlevens zien verloren gaan en schatten aan gebouwen en bezittingen door den alvernielenden watervloed in het niet zien verdwijnen, omdat niet bijtijds gehoor was gegeven aan de waarschuwende stem van mannen van kunde en ervaring, die lang te voren voorspeld hadden, wat vroeger of later bij opkomenden storm moest gebeuren, wanneer niet bij tijds maatregelen werden genomen om zich te beveiligen voor het geweld van wind en golven.

Men ziet het, de grondtoon van het boek, evenals de strekking is hoogst ernstig. In den loop van het verhaal wisselen

evenwel ernst en hums elkander af, en menig heerlijk tooneeltje van vroolijke, onschuldige en goedhartige dwaasheid brengt den lezer in opgewekte en aangename stemming, nadat hij even te voren in angstige spanning gebracht werd, door getuige te zijn van een of ander hartstochtelijk tooneel van hevigen strijd tusschen verschillende personen. Een diep gevoel legt de schrijver voorts aan den dag, wanneer hij ons in kennis brengt met blinde Cilly, een jong meisje, een engel van reinheid en goedheid, wier kort leven enkel gewijd was aan liefde, waarmede zij — de arme blinde — allen met wie zij in aanraking kwam en die zulks noodig hadden, tot hulp en steun verstrekte.

Inderdaad Spielhagen heeft in dit zijn werk getoond over welk een veelzijdig talent hij heeft te beschikken en zijn »Stormvloed" is een roman van blijvende waarde, die zeer zeker ook in later tijd nog gerekend zal worden tot een der uitstekendste voortbrengselen op letterkundig gebied uit onze dagen te behooren.

L. v. W.

Herinneringen uit Abyssinië en Arabië, door B. Nachenius Jz. Met eene kaart der reisroute en plaatsnamen. Amsterdam, C. F. Stemler 1878, 292 bladz. in post, 8°.

De schrijver leidt dit reisverhaal in met de volgende woorden: »Zij, die den avond van 21 Augustus 1873 op *la Place des Consuls* te Alexandrië wandelden, konden, te midden der Arabieren, Grieken en Italianen, en de enkele heeren, die daar tusschen kantoortijd en avondbeurs nog een luchtje komen scheppen, eenen in diep gepeins verzonken wandelaar waarnemen, die afgemat door de vochtige warmte, welke dien dag geheerscht had, ongevoelig scheen te zijn voor de vele schoone vrouwen, op welke de Europeesche maatschappij te Alexandrië terecht trotsch mag wezen, en die in haar landauers en victorias van den traditioneelen wandelrid aan het kanaal terugkwamen. Die eenzame wandelaar was ik."

De reden van des schrijvers diep gepeins, te midden van

al die drukte, was, gelijk hij verder mededeelt, niet een uitvloeisel van angstige bekommering over het een of ander belangrijk vraagstuk van den dag, maar alleen de overweging, welk koffiehuis hij bevoordeelen zou, om er voor het avonddiner een glaasje mastic met ijs te gebruiken.

Zijne keus viel op het *Café Triest*, waar men buiten kan zitten, en evenals bij Vink, Stern of Zopitz, door Duitsche meisjes bediend wordt, wier hartelijkheid en gracieuse glimlachjes in juiste evenredigheid staan tot de quantiteit of qualiteit der door de bezoekers geschonken *pourboires*.

Terwijl de schrijver daar onder de veranda aan een alleenstaand tafeltje zoo bij zijn glaasje zat, dat uit venkel op brandenwijn getrokken bestond, kwam een vriend naar hem toe en bij hem zitten, en over handelszaken met hem praten. Het gevolg daarvan werd het aangaan van een reistogt met dezen, om daarbij de voornaamste handelsplaatsen in die omstreken te bezoeken, ten einde door eigen ondervinding te weten wat in het belang hunner zaken hun het best dienstig was. Nu laten wij den schrijver zelf weder spreken:

»Ik heb gemeend een zooveel mogelijk geregeld verhaal van mijne ondervindingen en ontmoetingen te moeten geven, waarom ik trouw aan den avond van elken dag mijne aanteekeningen in het reisjournaal boekte, ten einde wellicht nuttig te wezen aan de reizigers, die later dezelfde reis, of een gedeelte er van, wenschen te doen, of aan hen, die omtrent de producten, handel en zeden dier landen iets naders wenschen te leeren kennen.

»Ik stelde mij daartoe voor, dit reisverhaal in twee afdeelingen te splitsen, die wel te zamen een geheel zullen vormen, doch waarvan het eerste gedeelte meer speciaal over de Roode Zee en Abyssinië zal handelen, terwijl ik trachten wil in het tweede gedeelte den lezer eenige, zoo ik mij vlei, interessante mededeelingen te doen over mijne reis van de Roode Zee naar den Blauwen Nijl, als ook de zoo gevaarlijke en moeielijke reis te beschrijven van vijf maanden, doorgebracht in een open schuitje, om van den Blauwen Nijl tot aan Kaïro, dus meer dan achttienhonderd Engelsche mijlen, over alle watervallen heen, weer te midden mijner vrienden te Alexandrië te arriveeren."

Thans volgt het reisverhaal, dat den inhoud van dit welgeschreven boek uitmaakt en dat wij met belangstelling gelezen hebben. Er zullen onder onze lezers zich wel bevinden, die bekend zijn met hetgeen Hafner aangaande zijne tochten en ontmoetingen in Achter-Indië en op het eiland Ceylon heeft medegedeeld. Minder avontuurlijk, doch meer wetenschappel ijk, is het verhaal van den heer Nachenius, dat ons in dit werk wordt aangeboden; beider verslag komt echter hierin overeen, dat ze met belangstelling gevolgd kunnen worden.

Op de kaart, die achter dit werk gevoegd is, zouden wij, vooral wat de spelling der eigennamen betreft, gegronde aanmerkingen kunnen maken; wij gevoelen daartoe echter geen lust. De heer Nachenius geeft op den titel zijn eigen naam in Ethiopische letters terug, zooals hij zegt gewoon te zijn dien in Abyssinië te teekenen. Of het getal onzer lezers juist wel groot is, die met het Ethiopisch schrift bekend zijn, zouden wij niet durven verzekeren. Te hunner kennisgeving diene dan, dat die vijf letters in het Ethiopisch letterlijk luiden: *na-che-ne-jo-se*, dat vrij wel met *nachenius* overeenkomt, wanneer men de *o* als die in ons *bos* uitspreekt en de slot-*e* als stom beschouwt. H. F.

De Zwarte Huisvrouw. Naar het Italiaansch van Edoardo, door H. J. Wansink. Arnhem, J. Minkman. 1877. Twee Deelen 218 en 197 bladz. in gr. 8°.

Daar de titel van dit werk voor velen bij de eerste lezing misschien niet zeer duidelijk zal wezen, beginnen wij met de kennisgeving, dat *Edoardo* de naam of pseudoniem van den schrijver is, terwijl men onder *zwarte* huisvrouw *Jezuïtische* huisvrouw verstaan moet.

Dit laatste klinkt in veler ooren misschien eenigzins bar; het zou echter jammer zijn, indien zij zich daardoor de lezing van dit welgeschreven werk ontzeiden. Ook is het woord *zwart* in deze beteekenis ons zoo vreemd niet meer; van *zwarte* internationalen toch lezen wij dagelijks in onze nieuwsbladen. Maar nu om op het werk zelf te komen.

Dit verplaatst ons in den tijd, toen Italië, dat schoone land, de wieg en bakermat van zoo vele edele geesten, maar tevens van priesterheerschappij en verstandsonderdrukking, die heerschappij en onderdrukking moede geworden, zich dat juk van de schouders wilde werpen. Wij, Nederlanders, herinneren ons onzen tachtigjarigen strijd tegen Spanje, die eigenlijk mede een strijd tegen priesterheerschappij was. Welnu, evenzoo heeft men in Italië daartegen gekampt, evenzoo heeft dat stroomen bloed gekost, maar ook evenzoo heeft het de priesterheerschappij, wel nog niet geheel, maar dan toch reeds grootendeels op zijde gezet. Hoe alles verder zal afloopen, moet de tijd leeren.

Het tegenwoordige verhaal leidt ons in bij de hertogin van Ronciglione te Rome. Haar man, uit een der edelste geslachten gesproten, had zich met eenige anderen verbonden tot pogingen om het priesterdwangjuk van zich af te werpen. Tot die anderen behoorde — behalve eenige vrienden, mede uit edele geslachten afstammende — ook een man uit het volk, met name Domenico Bonelli, die eene beminnelijke en schoone dochter had, Costanza geheeten.

Deze hertog was intusschen gestorven, en zijne weduwe, benevens hun zoon Armando, die beide reeds voor de hervorming gestemd waren, werden na zijnen dood door de priesters in meerdere of mindere mate tot het oude geloof teruggebracht. Intusschen had Armando op eene wandeling eene ontmoeting gehad met bovengenoemden Bonelli, die hem had weten over te halen om zijnen vader na te volgen en zich aan de zaak der hervorming te blijven toewijden. Deze, een jongeling met veel edels in zijn karakter, maar nog te jong voor vaste beginselen, had aan dien wenk spoedig gehoor gegeven en de betrekkingen door den dood zijns vaders ontbonden, weder aangeknoopt. Verscheidene bezoeken ten huize van Bonelli waren daarvan het gevolg geweest. Deze leefde, als een man uit het volk, in eene zeer eenvoudige woning. Die woning echter werd opgeluisterd door eene ster van de eerste grootte — zijne dochter Costanza namelijk. Nu zegt vader Cats wel: »Vuur bij het stroo, En dient niet alzoo," maar wie kan juist altijd vuur van het stroo afhouden? Om kort te

gaan, het duurde niet lang, of de vurige Armando was op Costanza smoorlijk verliefd, en deze had hem hare wederliefde geschonken, — volstrekt niet omdat hij een hertog was, maar omdat hij als jongman indruk op haar gemaakt en haar hart veroverd had.

Het werk begint nu met een bezoek van Armando bij zijne moeder, waarin deze verklaart Costanza te willen huwen. Dat de oude hertogin veel heeft tegen een huwelijk van haren zoon met een meisje uit het volk, zal wel niemand bevreemden; de zoon echter verklaart dat, indien zijne moeder hare toestemming niet geeft, hij zal wachten tot hij meerderjarig is.

Wij zullen niet voortgaan met den loop van het verhaal te vervolgen, naardien wij daardoor den lezers er van eene ondienst zouden doen. Alleen zij gezegd, dat Armando niet met bovengemelde Costanza in het huwelijk treedt, maar met een ander meisje, dat door de Jezuïten tot hun werktuig gebezigd wordt, en de *zwarte huisvronw* is, die op den titel van dit boek wordt aangegeven. Het geheel doet ons een blik werpen op het raderwerk van het Jezuïtisme, welks leden zich, al naar omstandigheden, als engelen des lichts of in eene geheel andere gedaante voordoen, alles echter te werk stellende wat dienstig is om hun doel — de wereldheerschappij — te bereiken.

Het werk, dat wij aankondigen, is heel eenvoudig en verstaanbaar geschreven — en gelukkig ook vrij goed vertaald, kunnen wij er bijvoegen. De Franschen zouden het misschien *une simple histoire* noemen. En toch, welk een diepen blik doet het ons werpen in het weefsel van het Jezuïtisme gedurende de vele jaren, die Italiëns vrijmaking zijn voorafgegaan.

Wij bevelen dit boek, dat wij met zeer veel genoegen gelezen hebben, gaarne ter lectuur aan van ieder, die in de zaak belang stelt.

N. T.

Liderose. Roman in twee deelen door Emma Es. Arnhem, J. Rinkes Jr. 1877. 272 en 294 blz. gr. 8°,

Ik beschouw het voor een recensent altijd als een plicht van beleefdheid of discretie, een pseudoniem te eerbiedigen. Al weet hij ook door het publieke gerucht of door bijzondere relaties, wie de anonieme schrijver of schrijfster is van een werk, dat hij te beoordeelen heeft, dan mag hij toch zijne wetenschap niet aan zijne lezers mededeelen. Ook voor hem moet de auteur een vreemde blijven, omdat deze dit, zooals uit den pseudoniem blijkt, aldus begeert.

Bij het recenseeren van bovenstaanden roman bevind *ik* mij echter in een ander geval. Niet uit loopende geruchten, niet uit eene vertrouwelijke mededeeling, maar uit gedrukte stukken weet ik en kan iedereen weten wie Emma Es, de auteur van »Liderose," is. Behalve dat wij op blz. 704 van het »Biogr. Woordenb. der Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkundigen" van de H. H. Huberts, Elberts en van den Branden, — nevens den naam *Emma Es* vermeld vinden: »Zie *Sipman* (*M. A.*)," wordt ons tevens in N°. 31, II^en Jaarg. van het Weekblad »Euphonia" bericht, dat de heer M. A. Sipman (Emma Es) de redactie van dat Blad heeft aanvaard. Ik acht het dus een dwaasheid om nu nog, in mijn verslag, van eene *Schrijfster* te spreken, waar iedereen weten kan, dat wij hier de pennevrucht van een *Schrijver* voor ons hebben.

»Liderose" is, wat onderwerp en wijze van bewerking betreft een merkwaardig boek. Het idee is geheel nieuw; het is mij ten minste niet bekend, dat men in andere romans iets dergelijks vindt. De nieuwheid van vinding maakt nu echter juist *mijn* taak moeilijk. Hoe zal ik een eenigszins gemotiveerd verslag schrijven, zonder te vertellen, waarin die nieuwheid bestaat, en doe ik dat, dan beneem ik den lezer, die »Liderose" nog niet kent, het aangename der verrassing. Wie dezen roman doorleest, zal stellig aan het eind *verrast* wezen. Waarover? Ja, dat is het nu juist, wat ik niet zeggen kan, zonder dat ik de surprise bederf. Ik moet dus eigenlijk doen, zooals zij, die over de Vrijmetselarij schrijven; dat wil

zeggen: zij praten er lang over, maar aan het slot laten zij u eigenlijk even wijs en weet gij het fijne van de zaak nog niet.

»Liderose" vangt aan met de Inleiding van een nog onvoltooiden Roman. Daarin wordt de hoofdrol vervuld door een candidaat-notaris, een geraffineerden schurk, Luitz-Stahl geheeten, die zich verbindt met zeker bekoorlijk jong meisje, Lelia Wallangar, omdat hij weet dat haar broeder Hein Wallangar, door eene oude rijke tante tot universeel erfgenaam is benoemd. Door allerlei listen stort hij dien broeder in het verderf en laat hem door handlangers vermoorden, opdat Lelia alleen in het bezit der erfenis moge geraken. Met den dood van Hein Wallangar bij Galway in Engeland eindigt deze Inleiding, bestaande uit vier hoofdstukken. Hierop volgt de eigenlijke Roman, in welken Luitz-Stahl en zijne echtgenoote optreden als bezitters van het prachtige landgoed *Liderose* (Litde-roses). Zij onderscheiden zich door menig goed werk, en doen met hun geld zooveel nut, als zij maar kunnen. Zij zijn daardoor in den omtrek zeer gezien en geacht. De wijze, waarop Luitz-Stahl zich voordoet, is zoo innemend mogelijk, zoodat zelfs zij, die hem niet vertrouwen, er de dupe van worden. Tot die achterdochtigen behoort in de eerste plaats een zekere heer Corn, die eigenaar is geworden van een huis, waarin een schatrijk heer, Mulicius geheeten, heeft gewoond. In dat huis vond hij papieren, die hem de stof aan de hand gaven voor de hierboven vermelde Inleiding. De Roman, dien hij daarop zou laten volgen hing af van de bijzonderheden, welke hij verder omtrent Luitz-Stahl en diens familie ontdekken zou. In weerwil van de eerbewijzingen, welke den heer van *Liderose* in het openbaar te beurt vallen, in weerwil van den lof welke hem wordt toegezwaaid voor de schoone wijze waarop hij zijn geld besteedt en de vele nuttige inrichtingen, welke hij tot stand brengt, zijn er toch omtrent hem vele kwade geruchten in omloop. Niet alleen de aan Hein Wallangar toekomende erfenis, maar ook de nalatenschap van Mulicius zou hij zich toegeëigend hebben. Corn heeft zich ten taak gesteld den schijnheiligen booswicht te ontmaskeren en brengt dus een soort van verspiedingsstelsel in werking, ofschoon zijn intieme vriend Hovas het spoedig met hem over deze zaak on-

eens wordt, en Luitz-Stahl voor een eerlijk man aanziet. Welk een loop de gebeurtenissen nu nemen en of Corn al of niet in zijne plannen slaagt, mag ik niet openbaren. Ik heb nu iets van den inhoud van »Liderose" verteld maar het rechte nog niet, wie zichzelven voor scherpzinnig houdt, moge raden naar de *surprise!*

De Schrijver heeft zich een edel doel voor oogen gesteld. Het denkbeeld hetwelk aan »Liderose" ten grondslag ligt, wordt aan het einde uitgesproken, door den braven, maar tevens wat langdradigen notaris Indersloten. Werd de waarheid dier woorden minder uit het oog verloren, er zou heel wat verdriet en ellende worden voorkomen. Wegens die nuttige strekking verdient «Liderose" dus reeds eene eervolle plaats onder de oorspronkelijke romans van den laatsten tijd. De Schrijver heeft goed in de wereld rondgekeken en zijne karakters aan de werkelijkheid ontleend. Wanneer ik eene opmerking mag maken dan is het deze: dat de heer Sipman niet altijd even duidelijk zijne bedoeling laat uitkomen. Zoo begrijpen we niet recht met welk doel de heer Corn dien haastigen rid in het IIe hoofdstuk onderneemt, daar hij toch vrij gemakkelijk de woonplaats van een zoo voornaam heer als Luitz-Stahl had kunnen uitvinden. Ook is er voor den lezer veel duisters in het discours van Marianne in het XVIe hoofdstuk met den schilder Meruval, ja in de geheele verloving van Karel van Marken met Marianne.

Aardig zijn daarentegen sommige tafereelen geteekend. Vooral behoort daartoe het feest op Liderose met die hulde der kiesvereeniging aan Luitz-Stahl. Alles wat met de opening der Meisjesschool eh de plechtige kiezersvergadering in verband staat, is zóó levendig voorgesteld, dat men zich verbeelden kan er bij tegenwoordig te zijn.

Wat druk en papier betreft heeft de heer Rinkes gezorgd, dat deze Roman dadelijk op iedereen een aangenamen indruk maakt.

Leiden. D. F. v. H.

Klokslag 12 *ure* door H. Wachenhusen. Leiden, D. Noothoven van Goor. 1878. 271 blz. 8°. Prijs *f* 2,90.

De Duitsche schrijver Hans Wachenhusen heeft in den laatsten tijd als aangenaam, onderhoudend verteller, eene groote reputatie gekregen. Hij schrijft in den trant der Fransche romanciers; is zeer vindingrijk in het verzinnen van vreemde avonturen en verwikkelingen, zoodat hij stellig hen bevredigt, die niet van alledaagsche geschiedenissen houden en spoedig gereed zijn met de opmerking: »Als een verhaal zoo heel gewoon is, dan interesseert het me niet en behoef ik het niet te lezen." Is Wachenhusen dus de rechte man voor de liefhebbers van sensatie-lectuur, hij onderscheidt zich toch gunstig van velen zijner Fransche collega's, doordat hij de zedelijke strekking niet uit het oog verliest, maar van het hoogste gewicht acht. Dit blijkl ook weer uit bovenstaanden Roman. Geene immoreele voorstellingen maken het boek tot een contrabande voor jonge lieden. Integendeel kan menigeen, die eenigermate aan het zelfde euvel mank gaat als de hoofdpersoon, Frits Vonberg, er een nuttige les uit trekken. De arme Frits is een *verkwister* in de ergste beteekenis van het woord. Hij werpt het geld met volle handen weg, eigenlijk alleen voor het pleizier van het uit te geven, en zelfs een milliard zou tegen zoo'n spilzucht niet bestand zijn geweest. Als zoon van een schatrijk koopman is hem een groot fortuin in den schoot geworpen, zonder dat hij er eenige moeite voor heeft gedaan, zoodat hij geen flauw begrip heeft van de waarde van het geld. Hij is dan ook de zeer gewenschte prooi van zijne vrienden en bedienden, en wordt door hen op de brutaalste manier geplukt. Twee woekeraars weten hem door een echte boevenstreek, waarbij *het uur van twaalven* een belangrijke rol speelt, voor een spotprijs van zijn prachtig landgoed Ellernheim te berooven. Uit deze bijzonderheid kunnen mijne lezers zien, dat zij uit vrees voor een akelige moordhistorie het boek niet ongelezen behoeven te laten. De titel »Klokslag 12 ure" zou hen anders wel eens kunnen afschrikken, daar die zoo denken doet aan een bloedig, middernachtelijk drama. Dat Frits door zijne dwaas-

heid spoedig tot den bedelstaf wordt gebracht, liet zich gemakkelijk raden. Zelfmoord wordt zijn eenige uitweg. Maar de Voorzienigheid schijnt het (met behulp van Hans Wachenhusen) nogal goed met hem te meenen, zoodat in plaats van een vroege dood een strenge leerschool hem wacht. Onder de personen, die om Frits zijn gegroepeerd, trekken vooral de oude Majoor, met zijne lieve eenvoudige dochter Roberta, die zoo innig veel van den dwazen jongen houdt, en de twee uitmuntend geschetste woekeraars: Leonhart en Sobernthal onze aandacht. Het boek is amusant geschreven en maakt menigmaal onze nieuwsgierigheid gaande.

Tooneelstukjes voor het Salon, door Helena. Tiel. — 1877. — D. Mijs. N°. 1. *Oorlog en vrede.* Blijspel in 3 tafereelen. N°. 2. *Roosje.* Blijsp. in 2 taf. N°. 3. *Het gebrek van Klaartje.* Blijspel in 1 Bedrijf.

Er schijnen op letterk. gebied *twee* Helena's te zijn. Ten minste is de *Helena*, die bovengenoemde stukjes schreef, niet dezelfde, die, zooals men weet, aan dit Tijdschrift medewerkt.

Tooneelstukjes voor het Salon, dat wil zeggen: geschikt om bij eene feestelijke gelegenheid in den huiselijken kring te worden vertoond, zijn altijd welkom. Het komt ons echter voor dat *deze* stukjes wel wat onbeduidend, wij zouden bijna zeggen: kinderachtig zijn, om algemeen in den smaak te vallen. Voor *kinderen* daarentegen komt er weer te veel over het huwelijk in voor, zoodat ze eigenlijk alleen kunnen dienen voor de kinderen in de ongelukkige tusschen-periode N°. 1 bevalt ons het minst. Man en vrouw hebben beiden een geheim, maar dat van den eerste bestaat daarin, dat hij na het diner een dutje gaat doen. Zoo'n geheim is nu toch wel wat *heel* flauw; vooral voor een stuk in *drie* tafereelen! N°. 3. »Het gebrek van Klaartje" zal waarschijnlijk wegens de drukte van den pottenwinkel het meest bij de uitvoering voldoen.

D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

De Israëlietische Letterkunde als onderdeel der Christelijke Theologie. Redevoering bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Universiteit te Utrecht, den 8sten December 1877 uitgesproken door Dr. J. J. P. Valenton Jr. Groningen, P. Noordhoff. 1877. Prijs *f* —,60.

Met ingenomenheid kondigen wij deze redevoering aan. Hare strekking is: het goed recht te betogen van de Israëlietische Letterkunde op een plaats in de Theologische Faculteit. Wij laten deze rechtvaardiging voor hetgeen zij is, en verwijzen in dit opzicht naar het helder betoog van Prof. Rauwenhoff in het Maartnummer van het Theologisch Tijdschrift. Maar wat ons in deze redevoering bijzonder trof is: de handhaving van het recht der kritiek en van de absolute vrijheid der exegese, terwijl gebroken wordt met het oppervlakkige supranaturalisme.

Wij geven toe, dat hier en daar enkele restricties gemaakt worden, o. a. waar gesproken wordt van een »zich plaatsen op het standpunt der kerk en uitgaan van haar levensbeginsel" bij het beoordeelen der bijbelboeken. Maar daartegenover wordt onomwonden verklaard: »niets is dringender noodig dan om, na zorgvuldig onderzoek, aan ieder der bronnen hare eigene plaats en hare eigene waarde te geven, en ook bij de latere bewerking der stof nooit uit het oog te verliezen, uit welke dier bronnen men put. Eerst waar dit geschied is, waar men aldus om zoo te spreken in de werkplaatsen zelve afgedaald is, en de in onze O. Testamentische boeken tot op zekere hoogte tot stand gebrachte eenheid in hare wording uit niet zelden zeer verschillende bestanddeelen nagegaan heeft is het mogelijk tot een juiste voorstelling te komen van wat in de O. Testamentische theologie een geregelde uiteenzetting vraagt."

Dezelfde opmerking geldt het supranaturalisme des schrijvers. De Hoogleeraar is dualist: hij spreekt van een goddelijken factor in het Christendom, waardoor aan zijn zuiver

menschelijk karakter volstrekt niet te kort wordt gedaan. Het wezen des Christendoms is hem de vereeniging van goddelijk en menschelijk leven, gelijk deze in den persoon van Jezus voltooid is. Hoe wij ons deze vereeniging hebben te denken wordt niet. gezegd. Het goddelijke schijnt als een Deus ex machina van boven of van buiten te komen. In zoo ver vinden wij hier supranaturalisme. Maar daartegenover wordt van het Christendom gezegd, dat het een historisch verschijnsel is, dat niet verstaan noch op zijne rechte waarde geschat kan worden, zonder voldoende kennis van den bodem, waarop het geteeld is en waaruit het zijne eerste levenssappen heeft geput. »Neem dezen bodem weg," zoo heet het, »en het Christendom hangt in de lucht; gij kunt de eigenaardigheden er van niet begrijpen; zij zijn u vreemde munten, waarvan gij de namen wel, maar de juiste waarde niet kent." »Evenzoo," lezen wij verder, »is het met het proces, dat er aan voorafgegaan is. Ook dat maakt een deel der geschiedenis uit, en moet, zal het recht begrepen worden, in oorsprong en verdere ontwikkeling worden gekend. Vandaar, dat er voor de studie van de historische wording van het Christendom niets gewichtiger is dan de juiste kennis van de boeken des O. Verbonds in hunne onderlinge verhouding en chronologische orde. Zoolang deze gemist wordt, ontbreekt ook de mogelijkheid om tot een heldere voorstelling te komen van wat er eigenlijk in het geestelijk leven van Israël in dit opzicht heeft plaats gehad, en kan men den invloed niet nagaan, dien de in het Christendom geheel voltooide eigenaardigheid van den Israelitischen godsdienst in de verschillende tijdperken van zijn bestaan op de natuurlijke geestesuitingen van het volk heeft gehad."

Dat is degelijke, gezonde taal! Wij wenschen Utrecht's Academie geluk met dezen jeugdigen Hoogleeraar, wien het voorrecht verleend worde, vele leerlingen met zijn humanen geest te doordringen.

Leiden. H. G. HAGEN.

1. *Leerboek der Algebra*, door J. Versluys, Leeraar aan de Rijks hoogere burgerschool te Groningen. Eerste deel. Derde verbeterde druk. Groningen, W. Versluys. 1877. Prijs *f* 1,25.

2. *Verzameling van rekenkundige opgaven voor het uitgebreid lager en middelbaar onderwijs*, door L. van Zanten Jnz. Directeur der B. A. S. en Leeraar aan de H. B. S. te Tiel. Groningen. P. Noordhoff & M. Smit. 1877. Prijs *f* 0,90.

3. *Geleidelijk opklimmende rekenoefeningen voor de lagere scholen*, door H. M. Labberté, Hoofdonderwijzer te Aarlanderveen. Groningen, P. Noordhoff & M. Smit. 1877. Prijs 1e stukje *f* 0,20. 2e stukje *f* 0,20.

De drie bovenstaande werken werden ons door de uitgevers ter beoordeeling toegezonden.

N°. 1 is een oude bekende, dien wij met vreugde weer ontmoeten. Het is een goed leerboek, dat zoo zeer in den smaak van de leeraren onzer inrichtingen voor het middelbaar onderwijs en der gymnasiën valt, dat de tweede oplage in korten tijd is uitverkocht. De nieuwe uitgave is nu in twee deelen gesplitst, dat wij met het oog op den prijs moeten toejuichen. De kosten voor het onderwijs, vooral door de gedurige verandering van leerboeken, zijn nogal groot en voor vele ouders bezwarend. Het eerste deel omvat nu de behandeling der geheele en gebroken stelkunstige vormen, de vergelijkingen van den eersten graad met ééne en meer onbekenden, de gebroken vormen, de wortelvormen en de vierkantsvergelijkingen met ééne onbekende, dat dus in hoofdzaak zooveel is, als op eene hoogere burgerschool van driejarigen cursus behandeld wordt. Wij kunnen er op wijzen, dat nu de vermenigvuldiging van geheele stelkundige vormen en de leer der wortelvormen op eenvoudige wijze behandeld is, zonder aan de gestrengheid te kort te doen; ook de deeling en de gebroken vormen zijn eenigszins scherper behandeld en het hoofdstuk over ongelijkheden van wortels en machten en de on-

metelijke exponenten heeft eene kleine vermeerdering ondergaan. Door deze veranderingen is nu voorzeker aan de bezwaren, vroeger door velen geopperd, te gemoet gekomen. Het is een werk, voorzien van talrijke voorbeelden ter toepassing, dat wij ten zeerste moeten aanbevelen.

N°. 2. De doeleinden, die de heer v. Z. zegt bij het schrijven en vergaren dezer verzameling van opgaven in het oog gehouden te hebben, zijn:

1°. Herhaling en bevestiging der theorie.

»De theoretische vragen, daartoe gekozen," zegt de schrijver, »zijn zoo, dat ze niet door elken docent op de les gedaan worden." Geen docent aan eene school voor uitgebreid lager of middelbaar onderwijs, die de door u gedane vragen leest, zal dit toegeven. Of zijn niet vragen, als:

Zijn er ook evene getallen, die ondeelbaar zijn?

In welke factoren kunt gij 24 ontbinden?

Welke deelers heeft 24?

Zoek de ondeelbare deelers beneden 300.

Wat zijn er meer deelbare of ondeelbare getallen? enz. vragen, die elk docent doet, als hij over de deelbaarheid der getallen handelt?

2°. Bevordering van vaardigheid in het cijferen.

Het spreekt van zelf, dat die vaardigheid verkregen wordt door veel te cijferen en met getallen om te gaan, maar zijn daartoe zulke barre opgaven noodig als op bladz 35 tot 41 voorkomen? Heeft de schrijver, bij het samenstellen en vergaren dier opgaven, in het oog gehouden voor wie hij schreef en rekening gehouden met den tijd, dien de leerlingen voor het cijferen beschikbaar hebben? Hoeveel van die barre voorstellen zal een leerling van middelmatige vlugheid, die des daags op school gaat, op een avond kunnen maken, als hij nog bovendien eene cijferkunstige of algebraïsche les moet bestudeeren, eene Fransche, Duitsche of Engelsche thema of vertaling moet maken, eene geschied- of aardrijkskundige les moet overzien en wie weet wat meer? Maar de uitkomsten zijn eenvoudig, zegt de schrijver. Wij moeten dit gelooven, want de uitgevers hebben verzuimd ze ons toe te zenden. Doch wat geeft dat den leerling

die, om vaardigheid in het cijferen te krijgen, alles dient uit te werken zooals immers het doel is. Wat den leeraar slechts spelen met getallen is, kost hem veel tijd al doet hij het nog zoo vlug.

3°. Toepassing der theorie op practische vraagstukken.

Onder de vraagstukken, waarop de theorie wordt toegepast, zijn een groot aantal aan de meetkunde, de natuurkunde en den handel ontleent. »Charades," zegt de schrijver, »kan men gevoegelijk missen. De werkelijkheid biedt zooveel stof tot nadenken en stelt zulke hooge eischen, dat men zich met wiskundige raadsels niet behoeft in te laten." Wij stemmen dit den schrijver gaarne toe en toch heeft hij hier en daar onder de gemengde opgaven van die raadsels opgegeven. Waarom?

De vragen en opgaven zijn zoodanig gekozen, dat elke regel der cijferkunst tot zijne rechten komt. Zelfs is aan den kettingregel eene ruimere plaats aangewezen dan gewoonlijk geschiedt. »Ik vind het onverantwoordelijk dien regel van de hoogere burgerschool te verbannen," zegt de heer v. Z. Is dat wel zoo? Die verbanning heeft immers niet plaats gehad en gij zegt immers dat er gewoonlijk eene plaats aan dien regel wordt aangewezen, al is ze dan ook zoo ruim niet als de uwe. En waarom zou men ze ook verbannen? Heeft niet de hoogere burgerschool eene algemeene ontwikkeling ten doel, waarbij men even goed leert wat voor den handel (boekhouden, percent-rekening, kettingregel) noodig is, als voor eenig ander vak?

De vragen en opgaven zijn goed en duidelijk gesteld, en bieden de meeste verscheidenheid aan; wij kunnen den leeraren gerust aanraden ze hunnen leerlingen in handen te geven. Ze alle te laten uitwerken zullen zij zeker niet doen, maar wel er die uitkiezen, die kunnen dienen tot toepassing van het geleerde bij elke behandelde les. Zij moeten echter geene opgaven kiezen als N°. 13, bladz. 4: »In een stal zijn 6 paarden, 14 koeien en 20 schapen. Hoeveel dieren zijn er; hoeveel paarden; hoeveel koeien; hoeveel schapen?" want dan zullen de jonge heeren van de hoogere burgerschool al licht denken, dat de leeraar den gek met hen steekt. Die opgave is zeker onder de menigte van ruim 1400 bij vergissing ingeslopen.

N°. 3. In het voorbericht van het eerste stukje zegt de schrijver, dat ze bestemd zijn om als inleiding te dienen voor de bekende boekjes van Boeser en dat hij voornemens is ze met nog drie te vermeerderen. Het 1e, 2e en 3e stukje moeten aan het eerste rekenboekje voorafgaan, het 4e moet de leemte tusschen het eerste en het tweede boekje aanvullen en het 5e als inleiding tot het derde boekje dienen.

»Het doel van het rekenonderwijs op de lagere scholen moet zijn: het verstand op te scherpen en den leerling tot zelfhulp te bekwamen," zegt de schrijver. Dit doel heeft hij bij de samenstelling dezer beide stukjes steeds voor oogen gehad. Op eene zeer eenvoudige en voor jeugdige kinderen bevattelijke wijze leert hij hun in het eerste stukje met behulp van strepen op aanschouwelijke wijze de getallen maken van 1 tot 10, ze samenstellen en ontbinden; in het tweede stukje, zonder behulp van strepen, in drie afdeelingen van 10 tot 20, van 20 tot 60 en van 60 tot 100. Het rekenraam, dat op vele scholen aanwezig is, zou dezelfde dienst kunnen bewijzen als de streepjes. Elk boekje is verdeeld in oefeningen, meestal van vier paragrafen, waarvan de eerste en derde dienen om de getallen te maken en samen te stellen, de tweede en vierde om ze te ontbinden en in deelen te verdeelen. Bij elke paragraaf is een getal opgaven tot oefening gevoegd.

De opklimming is zeer geleidelijk; nergens hebben wij leemten of sprongen ontdekt; overal is herhaling en vooruitgang. Wel zijn ons hier en daar dingen voorgekomen, die wij niet kunnen goedkeuren en die den schrijver waarschijnlijk ontsnapt zijn. Zoo lezen wij in het eerste stukje op bladz. 40: »Het cijfer voor *tien* is 10." Als 10 een cijfer is zoo goed als 9 of 8, wat is dan 11, 12, 20 of 100? Op bladz. 45 lezen wij de vraag: »Waarom is $3 \times 3 = 9$?" De schrijver heeft wel gezegd wat de teekens +, — en × beduiden, maar wat = beteekent en hoe het gelezen wordt, zegt hij niet. Zal het kind die vraag dus kunnen beantwoorden? Het deelteeken (:) wordt slechts éénmaal gebruikt. Op blz. 46 van het eerste stukje staat namelijk de vraag: »Hoeveel is 3 : 3 (d. i. 't derde deel van 3)." Zal een kind dat begrijpen? Kan een kind de vraag: »Waarom is 10 meer dan 01?" op blz. 46 beantwoorden?

Behoort die niet 'thuis in het tweede stukje blz. 5? Op blz. 40 van het tweede stukje wordt onder anderen opgegeven: »Vul in $^1/_2$ van 3," zonder dat de leerling weet, wat de uitdrukkingen $^1/_2$, $^1/_3$ enz. beteekenen en gelezen worden. Zal hij zich nu zelven kunnen helpen? Een paar drukfouten gaan wij stilzwijgend voorbij; ze vallen van zelf in 't oog. De schrijver heeft met het oog op den jeugdigen leeftijd zijner leerlingen overal de syllaben gescheiden, dat zeker niet is af te keuren.

In weerwil dezer weinige aanmerkingen noemen wij het goede boekjes, waarvan wij de kennismaking moeten aanbevelen.

J. v. L.

Hélène van Bentinck. Roman in 3 boeken en 2 deelen door Cornélie Huygens. Dordrecht bij J. Revers. Prijs *f* 6,—.

Hélène van Bentinck door Jonkvrouwe Huygens.

Is 't toeval of opzet dat deze twee in onze geschiedenis zoo bekende namen op dit titelblad vereenigd zijn? Wanneer het waar is dat de eerste bladzijde 't moeielijkste van het heele boek is en daarvan gedeeltelijk het succes afhangt, dan is het lot van Hélène van Bentinck verzekerd; wij denken immers bij 't lezen van den titel dadelijk aan een onuitgegeven bladz. uit onze vaderlandsche geschiedenis aan een monografie van een afstammelinge der Bentincks door eene achterkleïndochter van Constantijn Huygens verhaald.

Deze illusie laten wij echter varen, want bij nader inzien zou Hélène van Bentinck even goed een anderen adellijken naam kunnen dragen; 't verhaal speelt in onzen tijd en nergens vindt men eenige toespelingen op het geslacht, waarvan de heldin schijnt af te stammen.

Voor dat wij iets van den loop dezer geschiedenis zeggen, willen we een paar aanmerkingen over den stijl niet achterwege laten in de hoop, dat bij een tweede werk, jonkvrouwe Huijgens er haar voordeel mede moge doen. Hier en daar verraadt hare manier nog de beginneling; de stijl is kunsteloos, en blijft zelfs in de meest pathetische oogenblikken laag

bij den grond; de gesprekken zijn over het algemeen vloeiend. Jammer dat ze herhaaldelijk ontsierd worden door woorden, die de spreektaal der dames tegenwoordig kenmerken en die eigenlijk heel weinig zeggen. Op elke bladzijde haast ontmoet men den uitroep: Hoe heerlijk, of hoe vreeselijk! Ze staan misschien in den mond eener spreekster zeer gedistingueerd, maar gedrukt maken zij een minder aangenamen indruk. Eens betrappen wij de schrijfster op een hoogere vlucht; 't is op bladzijde 106 van het eerste deel, waar zij de vreugde eener eerste liefde verheft. Jammer dat zij den langen volzin niet nauwkeurig heeft nagelezen; wij onderschreepten daarin zevenmaal het woordje *zullen*.

Het tooneel, waarin hoofdzakelijk de handeling voorvalt is de liefelijke vallei in Limburg tusschen Maastricht en Aken; daar woont de jonge, schoone Hélène van Bentinck met haar grootmoeder op een villa Voorzorg genaamd; dicht bij hen verheft zich het sombere kasteel van den graaf van Schwarzenberg, aan bewoners dier streken zoo bekend. Hélène is een natuurkind, zonder eenige kennis van de wereld of de menschen. Zooals bij alle eerstbeginnenden zal het een jonge idealistische schilder zijn, die bij deze *ingénue* de rol van *jeune premier* zal vervullen.

Eduard van Waldheim is een timmermanszoon, die na groote opofferingen en moeite zich omhoog heeft geworsteld en nu een Europeeschen naam bezit; hem is 't opgedragen de kapel van Schwarzenberg (Freule Huygens houdt van hoog-adellijke, in de geschiedenis bekende namen) te beschilderen.

Eduard en Hélène ontmoeten elkander dagelijks, want de jonge gravin Maria is Hélène's beste vriendin; beide dames ontvangen teekenlessen van den kunstenaar. Marie is een goed maar leelijk meisje en dus rusten Eduard's oogen alleen op Hélène; ook zij vindt in hem het door haar gedroomde ideaal van mannenwaardigheid en kracht, maar slechts langzaam komt zij tot het bewustzijn harer liefde.

Deze eerste hoofdstukken zijn niettegenstaande het weinig nieuwe van het onderwerp boeiend en frisch geschreven, en doen ons veel verwachten van de pas gelegde intrigue.

Eindelijk komt de liefdesverklaring; Hélène belooft zonder

zich te bedenken, Eduard's vrouw te zullen worden, hij schijnt door die belofte zeer gelukkig en vraagt van haar geheimhouding over het voorgevallene.

Als een echt onbezonnen kind denkt Hélène niet aan den tegenstand harer familie en geniet eenige weken lang, ofschoon in 't geheim, met volle teugen van haar geluk.

Daar verschijnt haar eenigste broeder de volbloed-aristocraat Henri, op de villa met zijn vriend de Rivoli, een roué, aan wien hij de laagheid heeft zijn zuster te willen uithuwelijken. Deze komt achter de verhouding tusschen Waldheim en Hélène; Henri wil niets weten van een huwelijk tusschen den schilder en zijn zuster, wat licht te begrijpen is. Minder natuurlijk is Henri's onbeleefde houding tegenover den beroemden kunstenaar; gewoonlijk nemen zulke aristocraten als Henri, een beschermenden toon aan tegenover celebriteiten, die zij in hunne salons gaarne zien, ofschoon zij minder gesteld zijn op innige verbindtenissen met zulke menschen. Jonkvrouw Cornélie is zoo goed en verlicht, die patricische gevoelens van Henri belachelijk te vinden; het publiek dat voor een groot deel niet uit adellijken bestaat, zal deze meeningen eener freule ongetwijfeld weten te waardeeren.

Henri en zijn waardige vriend trachten iets ten nadeele van Eduard te vernemen en 't gelukt hun boven verwachting. Met geveinsde onverschilligheid steekt Henri de arme Hélène een dolk in 't hart, door haar als een eenvoudig nieuwtje te vertellen, dat haar aangebeden bruidegom getrouwd is, en zijne vrouw nog leeft.

Geen wonder dat het arme kind door dit bericht, waarop bijna dadelijk de dood volgt harer grootmoeder, diep geschokt, bijna krankzinnig wordt. Wij volgen met belangstelling den verderen loop van 't verhaal. Helaas! wat het keerpunt is in Hélène's leven, wordt het ook van den tot nu toe goed opgezetten roman.

Eerst denken wij, dat dit verhaal niets dan een lasterpraatje is door den broeder en den teleurgestelden minnaar verzonnen, en verwonderen ons dat Hélène dit ook niet denkt, maar als wij uit Maria's mond hooren, dat Eduard zelf deze verzocht, die geschiedenis bij Hélène te bevestigen en slechts

in een eenigszins verschoonend daglicht te stellen, dan onttrekken wij Waldheim alle sympathie en hopen dat ook Hélène, al is haar hart gebroken, hare liefste illusie verstoord, dit ook doen zal. Maar neen! zij vergeeft hem dadelijk, beklaagt hem en blijft, ofschoon voor eeuwig van hem gescheiden, hem beminnen, die haar levensgeluk zoo wetens en willens verwoestte.

Wij zijn echter zoo edelmoedig niet en in ons oog is Eduard van dit oogenblik af een lage verrader, vooral wanneer wij van Maria hooren moeten, dat hij eerst na Hélène's jawoord te hebben ontvangen, er aan dacht zijn arme vrouw, (wier eenigste schuld het was hem te veel te beminnen) te vragen hoe zij over een scheiding dacht.

Deze antwoordde, dat zij hiertoe volstrekt niet van zins was; groote teleurstelling voor Eduard, die Hélène werkelijk hartstochtelijk beminde, wat niets buitengewoons was, daar de jonge freule alles bezat, wat een timmermanszoon-schilder in zijne vrouw kon verlangen en voor graven en hertogen nog een brillante partij zou wezen. De ergste grief tegen Waldheim is echter de bekentenis van Maria, dat het zijn voornaamste streven was, de heele geschiedenis van zijn eerste huwelijk voor Hélène geheim te houden.

Het vervolg zullen wij niet meer verhalen: wij die een schurk als Eduard, heel wat anders toewenschen dan de trouwe liefde van Hélène en de sympathie en het medelijden van Cornélie Huygens, zien met slecht verborgen spijt, dat de Nemesis zich nergens vertoont. Integendeel; Eduard hereenigt zich met zijn vrouw, die we als een lief, zacht schepsel leeren kennen, brengt met haar eenige gelukkige jaren door en wanneer zij juist bij tijds zeer bescheiden van het tooneel verdwijnt om aan de tering te sterven, dan is Hélène zeer blijde, na zich eenige jaren verveeld te hebben, haar troost zoekende in botanie, vergeefsche correspondentie met uitgevers (van wie freule Huygens naar mijn zin te veel kwaad zegt) emancipatie-ideeën en schriften, bals, wereldsche vermaken, maanden lang logeeren en coquetteeren, zonder slag of stoot haar ouden vriend de hand te kunnen reiken voor het leven!

We verlaten haar zeer gelukkig in 't bezit van haar lieven, sterken, superieuren man, in de hoop spoedig moeder te worden van een dochtertje dat zij ter herinnering aan de vrouw, die haar een paar ongelukkige jaren deed doorbrengen, Lucie wil noemen.

Ook de broer Henri is half bekeerd van zijn ouderwetsche idées, dank zijn degelijk vrouwtje Caroline met Maria of zuster Angélique, de best geslaagde figuren uit het werk. Zelfs een andere teleurgestelde minnaar uit Hélène's tweede tijdvak is gelukkig in 't bezit eener andere vrouw, alleen Rivoli komt er slecht van af.

We laten dus allen achter in een toestand van groote tevredenheid; maar de kunst, maar de lezers?

Wat de lezers betreft, deze zijn waarschijnlijk bijna allen blijde dat die twee elkander toch hebben gekregen, en de kunst?

Deze zal jonkvrouw Huygens gaarne opnemen onder het getal der priesteressen in haren tempel, maar dan moet zij eerst leeren inzien, dat om daarbinnen toegelaten te worden, iets meer noodig is dan een warm voelend hart en een gemakkelijk vloeiende pen.

M.

Noord en Zuid. Taalkundig Tijdschrift voor de beide Nederlanden, ten behoeve van Onderwijzers enz. onder redactie van T. H. de Beer enz. 1ste jaargang. N°. 1 en 2.

Toen de eerste aflevering van dit tijdschrift was verschenen, beloofde ik aan den Redacteur van het Leeskabinet, dat ik het aan de lezers van zijn tijdschrift zou aanbevelen. De heer de Beer had mij namelijk reeds medegedeeld, welk doel hij zich met de uitgave van »Noord en Zuid" voorstelde; dat doel kwam mij zeer gepast voor in onze dagen, en als eene eerste schrede op den door hem gekozen weg scheen de eerste aflevering mij toe een woord van welwillende waardeering te verdienen. Aan het ter wereld komen van die eerste aflevering had ik zelf deel, wel is waar een zeer klein deel, maa

ik vleide mij, dat hetgeen ik over het gebruik van Cacographiën op de scholen, naar aanleiding van het boekje van den heer Heeris had geschreven, ten minste de moeite der overweging verdiende. Edoch, naar het oordeel van het Groninger Schoolblad heb ik dat mis gehad. Ik las in N°. 1. dat »Noord en Zuid" niet veel te beteekenen had; een paar opstellen uitgezonderd, was het eerste nummer de kennismaking niet waard. Voor mijzelven kwam er dat minder op aan; vooreerst, ik heb in het eerste nummer slechts eene korte recensie geschreven en voorts, de Redactie van het Schoolblad gelieve te bedenken, dat ik mij niet behoef geslagen te achten, als *zij* iets van mijne hand kortweg naar de voddenmand verwijst. Wat zou ik doen? Tegenover het Schoolblad in het Leeskabinet optreden met de vermelding, dat het eerste nummer van »Noord en Zuid" vele verdienstelijke bladzijden telde, onder anderen, die, waarop mijne wel is waar korte, maar goed doordachte recensie van de Cacographie van den heer Heeris te lezen stond? »Laat ik liever aflevering 2 afwachten" dacht ik, en daar ik zelf nu aan de samenstelling dezer aflevering part noch deel heb, kan ik onbeschroomd zeggen dat ik haar met veel genoegen gelezen heb en den wakkeren Redacteur vele medewerkers en vele inteekenaars toewensch. Die wensch is trouwens reeds aardig vervuld, en, wat het meest beteekent, goede medewerking is den heer de Beer niet alleen toegezegd, ook geschonken.

Van mijne belangstelling wensch ik door een tweetal opmerkingen het bewijs te geven. Vooreerst:

De Heer Te Winkel zegt, dat het bijvoegelijk naamwoord *gelijk* altijd den datief regeert. Hoe verklaart hij dan de zoo bekende vormen: zijns gelijken, mijns gelijken enz. moeten wij daarbij niet denken aan het Latijnsche sui similis?

Ten tweede: als van Boekeren om zijn »misdadigers-roman *aan den Booze verkocht*, wordt hard gevallen, dan rijst de vraag bij mij op, of het niet billijker zijn zou het geheele genre, waartoe de werken van Daudet even goed behooren als die van Emile Zola, eens onder handen te nemen?

Leiden. W. P. WOLTERS.

Salon-Bibliotheek. Deel I—IV. Rotterdam, Hendrik Altmann. 1877. Prijs bij inteekening 80 cts. per deel. Afzonderlijke deelen *f* 1,—.

I. *Elize* door de schrijfster van »Te Laat." 317 bladz. in 16°.

II. E. A. Wildenhahn. *Volbrecht's omzwerving of schetsen uit zijn Jongelingsleven.* 324 bladz. in 16°.

III. *De Bedevaartgangers* door de schrijfster van »Te Laat." 334 bladz. in 16°.

IV. H. C. Andersen, *Winteravond vertellingen.* Vertaald door C. M. Mensing 210 bladz. in 16°.

I en III. Ongeveer veertig jaren geleden trad het »Jonge Holland," zooals Nicolaas Beets met zijne tijdgenooten genoemd werd, met buitengewone kracht op. Sommigen zijn reeds door den dood weggerukt, en de namen van anderen niet meer dan eene herinnering geworden. Tot laatstgenoemde behoort ook de nu reeds bejaarde mejuffrouw Elizabeth Johanna Hasebroek. Er wordt wel eens beweerd, dat de hedendaagsche romans niet zoo degelijk zijn als de vroegere. Al moge die bewering weersproken worden, is het althans zeker dat de levendigheid, die gedurende een twintigtal jaren in onze Letterkunde heerschte, is afgenomen, en een stilstand is ingetreden, waarvoor verschillende oorzaken zijn op te sommen. Dit heeft wellicht den heer Altmann bewogen eenige romans van de schrijfster van »Te Laat" het Publiek in een hernieuwd gewaad aan te bieden. Al sedert lang heeft de critiek over die romans uitspraak gedaan; maar wijl men mag veronderstellen dat zij bij een groot deel van het tegenwoordig geslacht onbekend zijn, zij het niet ongepast daaromtrent met een enkel woord het een en ander in het midden te brengen. Natuurlijk bepalen wij ons bij de thans toegezondene.

Nadat ten jare 1838 *Te Laat* was verschenen, en eene

goede ontvangst genoot, zag reeds in het daarop volgend jaar *Elize* het licht. De voortreffelijke Elize is, evenals de heldin der geschiedenis van haar eersten roman, het slachtoffer van haar gevoelig hart. Eerst de wraak van een booswicht, wiens verliefde aanzoeken zij van de hand wijst, en daarna de heimelijke maar onbeantwoorde liefde voor een edel man, veroorzaken haar eene ongeneeselijke kwaal, die haar, na het vervullen van zware plichten, vermoeid van den last en de smarten des levens, maar met blijde hoop voor de toekomst, ten grave doet dalen.

In deze treurige geschiedenis is het vrouwelijk hart over 't geheel zoo treffend geschilderd, als het best door eene vrouw, en wel door eene met een fijn oordeel en smaak begaafde vrouw, kan geschieden. Evenwel bevat het boek juist niet altijd lofredenen op het vrouwelijk geslacht, zooals o. a. blijkt uit de volgende zinsnede (bladz. 89):

»Cecilia, het meisje somwijlen zoo zachtmoedig-vriendelijk, zoo vleijend-goedaardig, dat men meende een engelenziel in haar blaauw oog te zien, maar 't was of 't spel sprak, er gebeurde dan al spoedig een kleinigheid, welke vermoeden deed, dat die fulpen kattepootjes mede tot het toilet van den dag behoord hadden. *Chassez le naturel, il revient au galop.*"

In het voorstellen van mannelijke karakters is de schrijfster minder gelukkig geslaagd. De weeke, vrouwelijke Johannes en de norsche en trotsche Ellington zijn toch beiden weinig aanbevelingswaardig, om gunstelingen te zijn van meisjes en vrouwen, die hare waarde gevoelen. En toch zijn er vrouwen, welke als door een magneet door zulke excentrieke karakters worden aangetrokken, en den verdienstelijken man, wiens zedigheid hem in hare schatting een te alledaagsch voorkomen geeft, met minachting aanzien. Of deze voorkeur die meisjes tot gelukkige vrouwen maakt, is echter de vraag?

Koos mejuffrouw Hasebroek in hare beide eerste romans bij voorkeur onderwerpen uit het gevoelsleven, in hare *Bedevaartgangers* heeft zij ook getoond, dat zij voor de schildering van krachtige karakters en hevige toestanden geenszins be-

hoeft terug te deinzen. Meesterlijk o. a. is de schildering der in hare eigene netten gevangene coquetterie van Ottilia, der wankeling van Josua tusschen zijn godsdienstig geloof en zijne liefde voor de schoone Christin. De afwisseling van het tooneel der verhaalde geschiedenis, nu eens Amsterdam met zijne weelde en rijkdom, dan eens de gebergten en dalen van Palestina of de oranje- en citroendreven van het paradijsachtige Valencia; de karakterschildering der verschillende personen, van den wraakgierigen Alonzo, de zachtaardige Lea, welke ofschoon eene Israëlitische, zonder dat zij zelve het vermoedt, niet ver is van het Christendom, in één woord, al het boeiende van den roman paart zich aan eene uitmuntende zedelijke strekking. »Mejuffrouw Hasebroek" zegt Hofdijk terecht [1]) »is wel de duive uit de dorps-pastory, en uit hare godsdienstige schriften ademt een geest, die zelfs het strakke dogma van Dordrecht een liefelijke verwe, en zijner stroefheid een hemelschen glimlach geeft."

Dikwijls wordt op romans de aanmerking gemaakt dat er onwaarschijnlijkheden in voorkomen. In een verdicht verhaal mag dat echter wel, mits het die avontuurlijke en verrassende onwaarschijnlijkheid is, waardoor het verhaal aangenamer en onderhoudender wordt. Heeft men echter (zooals in *de Bedevaartgangers* het geval is) te doen met zekere onnatuurlijke onwaarschijnlijkheid, dan wordt het genoegen der illusie ietwat verstoord. Wie zal het toch, om iets te noemen, waarschijnlijk achten dat een Spanjaard, die eerst onlangs de zachte luchtstreek van Valencia verlaten heeft, te Amsterdam gekomen, in het schaatsenrijden, eene hem vroeger dus onbekende lichaamsoefening, door de sierlijkheid en vlugheid zijner bewegingen allen overtreft? — Moge ook al Josua's schoone stem helder geklonken hebben in het Hosanna, welks treffende indruk allerlei gezindten doet toevloeien naar de Portugeesche synagoge; hij was toch zeker te zeer gewoon aan de wanluidende zinggebeden der Israelieten, dan dat het Psalmgezang, begeleid door de tonen van het orgel

---

[1]) »Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde."

in eene Protestantsche kerk, voor hem zoo oorverscheurend zou geweest zijn, als de schrijfster dit doet voorkomen. Doch genoeg. Waar zooveel schoons wordt gevonden, hinderen zoo weinige vlekken niet. Bij de schaarschte van goede oorspronkelijke werken van smaak, worde het boek in zijn vernieuwd uiterlijk steeds op den rechten prijs gewaardeerd.

II. Levendig staat het mij nog voor den geest, dat toen ik nog een jongen was, een pakket boeken van den Boekverkooper werd gezonden, waarbij zich ook *Volbrechts Omzwerving* van Wildenhahn bevond. Als een der beste welke dat pakket bevatte, werd het mij zeer aanbevolen. Doch wel wat stijfhoofdig als ik altijd was, viel mijn keus op een ander boek, dat er wat vroolijker en minder vroom uitzag. Het is moeielijk te bepalen of ik door de lezing van *Volbrecht's Omzwerving* minder stijfhoofdig en in 't algemeen beter zou geworden zijn; maar zeker is het dat ik, nu datzelfde boek mij ruim 30 jaren daarna ter aankondiging werd toegezonden, en ik dus verplicht was het te lezen, eenigen spijt gevoel het in vroeger jaren niet gelezen te hebben. *Volbrecht's Omzwerving*, toch, is een gedeeltelijk op waarheid gegrond verhaal, hetwelk in een behagelijk romantisch gewaad gehuld, nu nog in onzen veel bewogen tijd vooral jongelingen, die als Volbrecht gereed zijn de wereld in te treden, opwekken zal den schrijver te volgen in de boeiende schakeeringen en kronkelingen van zijn rijk gestoffeerde tafereelen.

Daar sommige lezers zich dit belangrijk boek nog wel zullen herinneren, kan het onnoodig geacht werden van den overrijken inhoud eene (ook uit den aard der zaak) dorre schets mede te deelen. Om die reden bepalen wij ons bij de hoofdgedachte. Volbrecht dan, is een jongeling, die bij veel ontwikkeld verstand en een welgeplaatst hart, nogtans door verkeerd geleide studiën een dweepend voorstander geworden is van de valsche wijsbegeerte onzer dagen, welke zelfs het Evangelie misbruikt om, onder de schoonklinkende prediking van vrijheid, voortreffelijkheid en gode gelijkheid des menschen alle stellige openbaring te verwerpen, een kracht- en geesteloos naturalismus op den troon te stellen en het schep-

sel tot den ijdelsten vergoder van zich zelven te maken. Doordrongen van deze lievelingsdenkbeelden, door welke hij zich ver boven zijne tijdgenooten verheven waant en van welke hij eene geheele transformatie en volmaking der wereld wacht, betreedt hij het tooneel van het werkelijk leven; maar de treffende loop zijner eigene lotgevallen leert hem proefondervindelijk, dat al de schijnschoone bespiegelingen zijner menschelijke wijsheid noch troost in leed, noch kracht in verzoeking, noch licht in duisternis schenken kunnen. Zijn heilloos leerstelsel toch is het middel om den dood van een achtbaar grijsaard te verhaasten, wiens dochter in jeugdige opgewondenheid zich door zijn onderwijs tot zijne denkwijze liet overreden; verbittert de laatste levensure zijner godvruchtige moeder, en wikkelt hem, op een ter verstrooiing ondernomen reis, door blind zelfvertrouwen, in een listig gespannen net van verleiding, waarin hij, als tegen wil en dank op den rand van een' afgrond gevoerd, nog in tijds mag ontwaren, welk een diepen val hem zijn verwaten laatdunkendheid had bereid. Het toeval, toch, leidt Volbrecht eerst onder het gehoor en daarna in de woning van een Evangeliedienaar, die bij eigen ondervinding de treurige doolwegen der twijfelarij heeft gekend, onder wiens leiding de teleurgestelde en beschaamde wereldwijze een nederig, blijmoedig en dankbaar Christen wordt. Door leer en voorbeeld van den zoo geleerden als Evangelisch gezinden grijsaard stilt zich de storm in Volbrecht's binnenste door het woord van Hem, die vermoeiden en belasten ruste toezegt, en maakt plaats voor den liefelijken vrede des Evangelies; zoo leert hij een meisje, pleegdochter zijner moeder, vroeger om hare Evangelische godsvrucht als iemand van bekrompen verstand geminacht, hoogschatten en verwerft in haar eene beminnende en deugdzame gade, — zoo mag hij de beginselen van een geluk smaken, welks volkomenheid hem de hemel hopen doet.

Ziedaar in breede trekken den gang van een werk geschetst, hetwelk zoowel door afwisselenden inhoud, als door dichterlijke voorstelling en verlicht godsdienstigen geest niet alleen velen zal boeien, maar ook nuttig kan zijn.

IV. Is de aankondiging van het werk van Wildenhahn langer geworden dan mijn plan was; die van de vertellingen van Andersen kan zeer kort zijn. Niet zoozeer omdat het werkje kleiner in omvang, of in zijn soort minder belangrijk is; maar omdat men veilig mag veronderstellen, dat Andersen ook bij een jonger geslacht niet alleen bekend, maar ook geliefd is. Velen die de bevallige, reine gedachten-beelden van eene dichterlijke ziel weten te vatten, en een uitnemenden humor te verstaan, hebben dit uitmuntend boekske genoten, waarin met meesterhand de fijnste schakeeringen des gevoels, de dwalingen van het hart, en de toestanden uit verschillende levensverhoudingen geboren, in de luchtige gestalte, in de losse omtrekken van bekoorlijke gelijkenissen geteekend worden. Maar *punctum*. Alle aanprijzing is als 't ware overbodig. Alleen zij nog een oprecht woord van hulde gebracht aan mijn ouden vriend en schoolmakker Hendrik Altmann, en dat hij veel succes en vreugde van zijne *Salon-Bibliotheek* moge beleven is de wensch van hem, die zich steeds noemt

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

»*Oude liefde roest niet*". Een Nederlandsch Indisch verhaal door M. C. Frank. Schrijfster van: »Célines beproeving, Hoe zij oude vrijster werd, Oost-Indische menschen en dingen geschetst." Leiden, D. Noothoven van Goor 1878. Prijs *f* 2,90.

Céline's beproeving. Nederlandsch-Indische Novelle door M. C. Frank Schrijfster van »Oude liefde roest niet. Hoe zij oude vrijster werd", enz. Leiden, D. Noothoven van Goor. 1878. Prijs *f* 2,90.

Voor allen, die in onze romantische litteratuur geene vreemdelingen zijn is Mevrouw Frank ongetwijfeld een goede bekende. Heb ik de lezers van dit tijdschrift menigmaal in de gelegenheid gesteld met hare novellen kennis te maken, het is vooral door haren Roman in drie deelen. »Hoe zij oude

vrijster werd" van welken ik in den vorigen jaargang een verslag gaf, dat zij zich eene groote reputatie heeft verworven.

Thans vestig ik weder de aandacht op twee boeken van hare hand. Ik voeg ze hier bij elkander, niet alleen omdat het beide Indische verhalen zijn, maar ook omdat zij blijkens den titel tegelijkertijd, geschreven of ten minste op hetzelfde tijdstip uitgegeven zijn. Op den titel toch van »Oude liefde roest niet" heet Mevr. Frank schrijfster van »Céline's beproeving" en op dien van »Céline's beproeving" weer schrijfster van het eerstgenoemde werk. In het onderwerp der beide verhalen is ook eenige overeenkomst, daar beide hoofdpersonen: Elvira en Céline, onbemiddelde jonge meisjes zijn, die door de tegenwerking en listen van anderen, buiten haar schuld, aan het bitterste verdriet ten prooi worden.

De werken van Mevrouw Frank zijn geene bepaalde tendenz-romans, een genre dat bij strenge moralisten zeer in trek is, maar ook op den duur wel eens vervelend kan worden. Bij haar kan men niet aan het eind van het boek duidelijk zien, welke verhevene waarheid de schrijfster in een helder licht heeft willen stellen, een paar van hare kleinere verhalen »Kinderen van éénen vader" (Leeskabinet 1875) en »Per Procuratie getrouwd" misschien uitgezonderd. Op de laatste bladzijde van »Oude liefde roest niet," worden de woorden van den titel wel even gereleveerd, maar toch heeft de *waarheid* welke daarin opgesloten ligt geen overheerschenden invloed op het geheele boek. Elvira blijft niet om Jhr. van Sandwijk ongetrouwd; (het zou dan ook wel wat veel gevergd zijn) Jhr. van Sandwijk komt haar uit zichzelven niet opzoeken, maar de geheele ontmoeting aan het eind is toevallig en het noodlot voert, als het ware, de gelieven weer tot elkander. Dat Maurits haar niet verstoot wegens hare verbintenis met Van Emberg is wel een bewijs voor het niet roesten der oude liefde, doch Elvira is in die zaak ook volkomen onschuldig; zóó kan ieder meisje er in loopen.

Waar dus bij deze Schrijfster een bepaalde tendenz ontbreekt, mist men toch in de détails de zedelijke strekking niet. Zij weet hare tafereelen zoo aanschouwelijk voor te stel-

len en hare karakters zoo scherp te teekenen, dat al de hatelijkheid of dwaasheid van sommige personen op den lezer den daarmee beoogden indruk maken moet.

Oude liefde roest niet is een boeiend zelfs hier en daar zeer tragisch verhaal, dat ik met de grootste belangstelling heb gelezen. De heldin, Elvira, een zeer bekoorlijk meisje, is de voordochter van Mevr. Roberts, eene dame, die tweemaal een vrij onverstandig huwelijk heeft gedaan en nu zij daar zelve de financieele bezwaren van ondervindt, hare dochter juist, bij wijze van compensatie, tot eene zeer lucratieve verbintenis, zonder eenige genegenheid, dwingen wil. Elvira bemint een onbemiddelden zeeofficier, Maurits van Sandwijck, maar hare moeder onderschept na zijn vertrek zijne brieven en weet door hare intriges de jongelieden te scheiden. Het arme meisje gelooft, dat haar minnaar van haar heeft afgezien en accepteert daarom eindelijk het aanzoek van een rijk man, die veel ouder is dan zij, en met wien zij ook acht jaren vrij gelukkig leeft. Hoe die band plotseling op een zeer tragische manier verbroken en Elvira opeens in de diepste ellende gedompeld wordt, wil ik hier niet uitvoerig verhalen. Zeker is het, dat dit gedeelte van het boek iederen lezer zal meeslepen. De Schrijfster geeft hier blijken van een buitengewoon dramatisch talent. Met hoeveel kunst is alles voorbeleid voor de vreeselijke catastrophe op dien noodlottigen avond! Heeft Elvira zich eigenlijk zonder ware liefde aan Van Emberg verbonden, langzamerhand, en vooral bij de geboorte van haar eerste kind, heeft zij zich toch aan den edelen man leeren hechten. Zij is hem meer en meer gaan waardeeren, merkt zijne schoone karaktertrekken op en, als hij haar op oudejaarsavond even verlaten heeft met het doel om spoedig terug te keeren, bekent zij in hare overpeinzingen zichzelve, dat zij hem »nu »bemint met geheel haar hart." En als zij dat gezegd heeft dan — — maar ik wil niets meer mededeelen. Ik wilde alleen doen zien hoe juist die schildering van Elvira's thans zoo gelukkigen gemoedstoestand, den indruk moet versterken van hetgeen spoedig volgen zal.

Onder de verschillende handelende personen verdienen in 't bijzonder onze aandacht: de edele en toch zoo schuldige

Van Emberg, de Indische nabob Klinkmans en zijn schurkachtige zoon, de goede Piet en zijn vrouwtje (eigenlijk pendanten van luitenant Morsch en zijne Elize uit Mevr. Franks grooten Roman) maar vooral Elvira's moeder Mevrouw Roberts die in al haar zwakheid, haar deugden en ondeugden meesterlijk is geteekend. Een vrouw met een beperkt verstand, zooals de Schrijfster haar voorstelt en die toch, als het er op aan komt zich ten koste van haar schoonzoon te verrijken met de grootste sluwheid handelt. De ondervinding leert dan ook dat groote arglistigheid met een bekrompen verstand zeer goed samengaat. De beschrijving van de wijze, waarop Mevrouw Roberts het huishouden op Rassamalah bestuurt, alsmede die der feesten te Goenoeng-Laoet, behooren tot de fraaiste bladzijden uit het boek.

Het huwelijk van Van Emberg in Nederland is misschien wel wat meer romantisch dan bepaald noodig was. Of de *geheime* wijs waarop het gesloten werd in ons land zelfs wel *mogelijk* is, durf ik niet beslissen.

Maar hoe dat zij, na al het voorgaande is het eigenlijk nog onnoodig hier bij te voegen, dat ik de lectuur van »Oude liefde roest niet" dringend aanbeveel.

Céline's beproeving wordt door de Schrijfster terecht eene *Novelle* genoemd en is dan ook veel beknopter dan het vorige werk. Zoowel door het onderwerp, als door de meer vluchtige en schetsachtige bewerking behoort ze tot het Novelle-genre. Daarom is het ook billijk de eischen minder hoog te stellen, dan bij een goed geacheveerden Roman. Over de gebeurtenissen, welke aanleiding geven tot Céline's ellende, is Mevr. Frank mischien wel wat gemakkelijk heengestapt. De arme Française handelt toch waarlijk al te weinig zelfstandig. Hare zachtheid en angstvalligheid wordt flauwheid. Waarom dien eed af te leggen, terwijl hare meesteres toch geen engel van goedheid voor haar was? Waarom bracht haar verloofde de waarheid niet aan den dag? want *hij* dient toch alles geweten hebben; anders had hij haar niet getrouw kunnen blijven. Nu is het waar, dat men bij romans niet elke gebeurtenis in een goudschaaltje wegen kan en ten opzichte

der waarschijnlijkheid menigmaal wat door de vingers moet zien. Een andere bedenking mag ik echter niet verzwijgen, ze geldt namelijk de verhouding van Céline tot haar verloofde. Ik betreur het, dat de Schrijfster die betrekking niet *onschuldig* heeft laten blijven. De luitenant Herbert verschijnt nu in een allesbehalve schoon daglicht. Hij was haar eenige beschermer en maakte in haar hulpeloozen toestand misbruik van haar zwakheid. Terwijl hij haar in die afgelegen hut der oude verborgen hield, had hij haar eer moeten ontzien. Had in dat geval een zeer realistisch lezer misschien wat ongeloovig geglimlacht, bij het denken aan de vurige liefde dier jonge lieden en het warme klimaat, ik geloof toch dat de moreele en aesthetische waarde der Novelle er bij gewonnen zou hebben.

Deze vrijmoedige aanmerkingen moge Mevr. Frank beschouwen als bewijzen mijner warme belangstelling in haar werk. Want waarlijk ook dit verhaal is met zooveel gloed en kunstvaardigheid geschreven, dat het de aandacht van ons romanlezend publiek ten volle verdient. Hoe levendig wordt ons de gewetenswroeging der rampzalige Julia geschilderd! En hoe zijn wij vervolgens als het ware zelve getuigen van de verschrikkingen der heerschende epidemie, waarbij Céline als reddende engel optreedt. In de accessoires harer verhalen slaagt Mevr. Frank altijd uitmuntend. Ademt men het eene oogenblik den geur der bloemen in te midden der prachtige salons van den rijken Zero, eenigen tijd later ziet men die Chineesche kar op den bemodderenden landweg of het hutje der oude inlandsche vrouw even duidelijk voor zich.

En hiermede neem ik afscheid van deze beide werken, die ook wat het *uiterlijk* betreft zichzelve aanbevelen.

Leiden. D. F. v. H.

Leven en Lotgevallen van Henri Martin, ex-directeur van de Rotterdamsche Diergaarde. Naar persoonlijke mededeelingen oververteld door Pierre Amedée Pichot, Bestuurder van de Revue Brittannique. Uit het Fransch. Deventer, H. J. Ter Gunne 1877. Prijs *f* 1,25.

»Het leven van een dierentemmer, die niet door zijne dieren verscheurd is geworden, is zeker wel in staat onze nieuwsgierige belangstelling op te wekken, vooral wanneer die temmer niemand anders is, dan de beroemde Martin, die te Parijs en in schier alle groote steden van Europa met de grootste toejuiching is begroet," zoo vangt de schrijver van dit werkje zijn voorbericht aan, en wij gelooven dat niemand hem zal tegenspreken. Wie heeft niet in zijn jeugd veel gehoord van de menagerieën van Van Aken en Martin en van de onverschrokkenheid, waarmee laatstgenoemde *leeuwen* en *tijgers* wist te bedwingen! Reizende menagerieën behooren tot het verledene; in de laatste jaren komen zij niet meer voor. Zij zijn vervangen door de uitgebreide zoölogische tuinen in groote steden. De wilde dieren vinden daar een vaste woonplaats en leven er, zooals de heer Pichot op blz. 72 en 73 zegt, veel korter dan in hunne vroegere verblijven. Dat dit echter voornamelijk aan de nieuwerwetsche inrichting der hokken zou toe te schrijven zijn, betwijfelen wij. Wij gelooven veeleer, dat de vochte grond en het gure klimaat in ons land bij een permanent verblijf nadeelig werkt, terwijl bij rondreizende menagerieën de dieren nooit lang aan schadelijke uitwasemingen en invloeden waren blootgesteld.

De verwachting, dat men hier een merkwaardigen levensloop beschreven zal vinden, wordt niet teleurgesteld. Henri Martin behoorde als kind tot die jongens, waarmee de familie geen raad wist en geleek dus in dat opzicht op onzen Michiel de Ruyter. Zijn vader gaf hem daarom in de leer bij een gezelschap kunstrijders, onder directie van Guillaume en eenige jaren later verbond hij zich aan den vermaarden circus van Blondin. Hij is dus zijn loopbaan als kunstrijder aangevangen en schijnt door zijn paardendressuur en gevaarlijke toeren zich een groote renommee verworven te hebben. De wijze, waarop hij den circus met de menagerie verwisseld heeft, hetgeen eerst op zijn 27e á 28e jaar geschiedde, zal zeker de dames bijzonder interesseeren. Martin is namelijk om geene andere reden dierentemmer geworden, dan om de hand van eene jonge dame te verwerven, op wie hij verliefd was. Uit liefde voor Mej. Van Aken de zuster van den directeur der

menagerie van dien naam stelde hij zich aan het verschrikkelijke gevaar bloot bij den tijger Atyr in het hok te gaan en dezen geheel aan zich te onderwerpen. Behalve dit bewijs van moed vinden wij nog menig avontuur, dat ons Henri Martin als een echten held kennen doet.

Eene kleine opmerking. De Schrijver spreekt op blz, 75 en verv. bij herhaling van zekere vogels, welke hij *Kangaroe* noemt. Nu kennen wij wel onder de zoogdieren, de Kangaroe of Kangoeroe, een springhaas, maar een *vogel*, die dergelijken naam draagt was ons tot heden onbekend.

Het boekje is onderhoudend geschreven en alle aanbeveling waardig. Is er veel dat den lezer verbaast of ontroert, alles heeft daarbij de verdienste van werkelijk gebeurd te zijn.

Zes Mei. Novelle van I. J. de Rochement, Oud Luitenant-Kolonel der Artillerie. (Maurits) 's Gravenhage, Joh. IJkema 1877. 68 blz. kl. 8°. Prijs *f* 0,75.

Volgens eene korte voorafgaande inlichting hebben wij hier te doen, met een opstel, dat de Heer de Rochemont op 20 jarigen leeftijd in een Indisch jaarboekje plaatste en nu omgewerkt en gewijzigd heeft. In weerwil van die omwerking zijn de jeugd en mindere bedrevenheid van den Schrijver hier nog wel een weinig te herkennen.

Zes Mei is een vrij sombere geschiedenis, die de strekking heeft om aan te toonen, dat een mensch alleen door veel verdriet en lijden rijp kan worden voor het leven hiernamaals. Gaarne hulde brengende aan de goede bedoeling des Schrijvers, verschillen wij toch met hem van opinie. Mogen velen onder zware rampen troost kunnen vinden in dien stelregel, toch zal het beter met ware levenswijsheid overeen komen om ook en vooral in dagen van zonneglans en voorspoed naar eigen ontwikkeling en zedelijken vooruitgang te streven. Voorspoed mag niet alleen geen hinderpaal daartoe zijn, maar *is* het ook niet altijd. Het al of niet heilzame van *tegenspoed* hangt meest van het *individu* af; menigeen wordt in het ongeluk wrevelig, waar hij vroeger edel en humaan was, en dan is het lijden geen »voorrecht" meer.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Door Eigen Kracht. Naar het Hoogduitsch van U. Von Hillern-Birch, schrijfster van »Eene ziel gered" en »Gier-Wally". 2e druk met een voorbericht van Elise A. Haighton. Deventer, H. J. Ter Gunne. — 1877. Prijs *f* 1.90.

Een tweede druk en een inleidend schrijven van mejuffrouw Elise A. Haighton zijn aanbevelingen genoeg voor een boek, dat door zijn net uiterlijk, handig formaat, goede vertaling, en bovenal door den naam van de talentvolle schrijfster en den opwekkenden titel: »Eigen Kracht" bijna geen aanbeveling meer behoeft. En toch voelen we ons gedrongen om met een enkel woord de lezers van dit album op het degelijke werkje, in den aangenamen romanvorm gegoten, opmerkzaam te maken. Voor hen die het gelezen en genoten hebben kan het een prikkel zijn om anderen tot de lectuur op te wekken en het in wijder kring bekend te maken, terwijl zij die het nog niet lazen er een opwekking in zullen vinden om tot den aankoop over te gaan. Want waarlijk zulke boeken, die zoo'n gezonden en frisschen geest ademen, verdienen aanprijzing en waardeering. Waar Smiles in zijne algemeen bekende werkjes: »Help u zelven" e. a. den mensch wijst op zijn innerlijke kracht en op de kiem die in hem ligt om die kracht tot nut van zich zelven en van anderen aan te wenden, te gebruiken, te versterken en op anderen over te storten, daar werkt Mev. V. H.—B. in voort, maar zij giet hare gedachten in den meer boeienden verhaalvorm, waarin de personen handelend optreden en door warmen dialoog de zeggingskracht versterken. Kunnen we de werkjes van Smiles, in toepassing van de verdeeling in de poëzie, leerdichten noemen, we staan bij Mev. V. H.—B. voor een drama, waarvan de karakters uitstekend geteekend zijn en nog meer en beter dan de gewone betoogtrant doel kunnen treffen en den lezers de waarde en waarheid van het devies »Door Eigen Kracht" doen gevoelen en erkennen.

Voor den bevooroordeelden of oppervlakkigen lezer moge

misschien dit boek, vooral met het oog op de ernstige beroeringen door de sociaal-democraten opgewekt en hun blind drijven en dwalen, afkeuring verdienen, omdat het niet meer of minder predikt dan de negatie van den adel voor zooverre deze niet gesteund of gestempeld wordt door talent, werkzaamheid en andere maatschappelijke deugden, voor den ernstigen lezer, die leest wat er staat en geen spijkers op laag water zoekt is het een bron van het zuiverste water, die laaft en verfrischt, die versterkt en gezond maakt, daar waar het dwaalbegrip ingeworteld is, dat alleen geboorte rechten geeft boven anderen. En niet enkel gebruikt de schrijfster haar titel als een machtspreuk, neen zij geeft er leven en ziel aan. Uit de meeste bladzijden waait een weldadige koelte u tegen, die den gloeienden wang van verteerenden hartstocht verkoelt, terwijl het tintelende oog, waaruit een demonische geest spreekt van opstand tegen den meerderen, van gelijkheid, vrijheid en broederschap, haar verhitten glans verliest door den traan van deemoed en weemoed die onder het lezen opwelt. Niet toch, zijn tegenstand en heftig verzet de middelen om zich bij lagere afkomst te willen meten met de aristocraten, neen eigen kracht moet ons verheffen, verhoogen en den slagboom verbreken, die den eenen mensch van den anderen scheidt. Eigen kracht alleen, kan de hefboom zijn om te woekeren met de talenten ons toevertrouwd, eigen kracht alleen is het, die *adelt* en den mensch het bewijs levert naar Gods beeld geschapen te zijn. Daarom zouden we het van de daken willen prediken: koop en verspreid Door Eigen Kracht, maar meer nog sterk door de lectuur de kracht, die in u is, opdat het zaadje een boom worde, waaronder anderen zich kunnen verkwikken en ruste vinden.

Utrecht. N.

Uit Tijden van Gisting. Roman van Victor Blüthgen. Uit het Duitsch vertaald door J. H. Ebbeler. Arnhem, J. Rinkes Jr. 1878. Twee Deelen, 262 en 232 bladz. in gr. 8vo. Prijs *f* 4.75.

Onder de gewichtige keerpunten in de Geschiedenis mag

voorzeker de Fransche Omwenteling van 1848 genoemd worden. Zij was wel is waar eene voortzetting van die van 1789; maar de bestanddeelen van wanorde zijn minder, die van vooruitgang menigvuldiger. In de eene zoowel als in de andere is het een zedelijk denkbeeld, hetwelk zich in de wereld lucht geeft. Dit denkbeeld is het volk, het volk, dat zich in 1789 van de slavernij der onwetendheid, der voorrechten, der vooroordeelen, der absolute monarchie losmaakt; het volk, dat zich in 1848 vrij maakt van de oligarchie van het kleinste aantal, en van de monarchie met eene vertegenwoordiging, op eene te kleine schaal daargesteld; de ontwikkeling in de regeering van het recht en belang der menigte.

Voor dat die omwenteling uitbrak, had het, behalve in Frankrijk, in andere landen, vooral in Duitschland, al lang gegist. »Zonderlinge stemmen," (het zijn de woorden van den schrijver van het Boek, dat ter aankondiging voor ons ligt [I. 38]) »werden in de lucht vernomen; zij kwamen uit de struiken, uit de muren en predikten vrijheid en volksrechten, en spraken het woord der toekomstige verlossing. Hier en daar in het verborgen stonden profeten op, heilige en onheilige, die voor eene geloovige schare de heimelijke taal des tijds duidelijk maakten en met brandend verlangen wachtten om op de daken uit te schreeuwen, waarvan het hart vol was. Al die wervelwinden waren boden van aanstaande onweders en in het Westen werd de bliksem van tijd tot tijd reeds zichtbaar. Maar de storm was nog niet zoo nabij, als de profeten het wel wenschten, want men schreef eerst het jaar 1847."

Het zijn nu die gistingen en woelingen, welke, zooals de titel ook aanduidt, het hoofdonderwerp van dezen roman uitmaken. De schrijver doet ons getuigen zijn van geheime bijeenkomsten, welke »de buitengewoon ijverige politieorganen, waarvan elke groote stad er ten minste een paar bezat," trachtten te verstooren. »Gevangennemingen beschouwden deze als verdienstelijke heldendaden; trouwens, wat zou hen hierin hebben kunnen weerhouden? De willekeur genoot alle soorten van privilegies, ten einde de inrichting van het staatswezen tegen samenzweringen te behoeden, het was de tijd, waarin de afschrikkingstheorie, die de geraffineerde marteltuigen der

middeleeuwsche justitie in het aanzijn had geroepen, hare laatste proef wilde nemen, om daarna, onder den invloed der moderne beschaving, in het groote lijkenhuis van menschelijke dwalingen, de geschiedenis genaamd, te worden bijgezet." (I. 133).

In deze geheime bijeenkomsten maakte het plan eener demonstratie een gewichtig punt uit, welke de afgevaardigden in den Landdag, die dezer dagen uit Berlijn naar huis zouden terugkeeren, moest gelden. Daar die heeren vast besloten waren zich te onthouden van alle transactie, moesten de Rijnlanders de tanden eens laten zien. Bedoelde demonstratie moest eene bedreiging zijn, misschien, dat zij het middel werd om eene revolutie overtollig te maken. De demonstratie viel echter geheel in duigen door een' hevigen stortregen. De rijtuigen kwamen wel; maar zij waren ledig. De afgevaardigde was niet gekomen; waarom, dat wist men niet te zeggen. Het volk ging onverrichter zake naar huis, en in de stad was het nog stiller als anders; het was alsof de regen het vuur had uitgebluscht, alsof de bedwelming, onder den invloed der stortvlagen, voor eene volkomene ontnuchtering had plaats gemaakt.

Hoewel deze demonstratie mislukt was, bleef, zooals trouwens ook in Italië en Zwitserland, dezelfde gisting bestaan, totdat eindelijk de februari-omwenteling uitbrak, en Frankrijks troon ineenstortte. De uitwerkselen van dit feit lieten zich in de fabriekstad aan den Rijn ook ernstig en dreigend aanzien. »Leve het Volk, de Republiek, de Constitutie!" waren de opschriften die op de wanden der huizen geschreven stonden. Gaarne erkennen wij, dat de straatgevechten en vooral de strijd op de barricaden, welke ook aldaar plaats grepen, levendig beschreven zijn, maar voegen er in eenen adem bij dat (wellicht door eene te hoog gespannen verwachting welke wij er van koesterden) dit werk niet door groote belangrijkheid uitmunt. Geschreven in een dikwerf opgeschroefden en gezwollen stijl, (ten bewijze strekken daarvan boven aangehaalde citaten) die door weinig ontwikkelde lezers voor dichterlijke verheffing of pathos wordt gehouden; maar die het alle aanspraak op een aesthetisch kunstwerk doet verliezen;

kan het zich niet boven het middelmatige verheffen. In weerwil wij niets liever zouden doen dan hier de pen neder te leggen, brengen wij, ten einde niet onbillijk te schijnen, omtrent het romantisch deel van het Boek iets in het midden.

Doctor Urban, een der hoofdpersonen van den roman, is hartstochtelijk verliefd op Emilie Horneman; doch hare moeder is hier sterk tegen, daar zij haar liever gehuwd ziet met Zehren, een wattenfabriekant. Hierop wordt een schaking beproefd, maar juist op het oogenblik dat het paar wil éclipseeren, verschijnt mama op den drempel der deur, terwijl haar gestalte door een fellen bliksemstraal verlicht wordt. Gelijk aan eene gehoorzame dochter betaamt, gaat Emilie, onder het rommelen van den donder (een veel gebezigd middel om middelmatige romans en dichtstukken schijnbare kracht en een knal-effect bij te zetten) weder mede naar de ouderlijke woning, alwaar de moeder, alvorens wat van den regen uitgedropen te zijn, een roerend tafereel van haar verleden ophangt, waarbij zij er op aandringt dat Zehren de echtgenoot harer dochter zou worden, omdat hij de middelen bezat om haar den vrede harer ziel weder te geven. Nadat zij haar verhaal voleindigd had, van tijd tot tijd gestoord door de dreunende donderslagen en de oogen even nederslaande, wanneer de bliksem zijne stralen over de oude meubelen wierp, (het is in het belang der meubelmakers dat het dikwijls dondert) belooft het jonge meisje, dat in hare doornatte lichte kleeding huiverde, (waarom heeft zij zich niet eerst verschoond?) dat zij Zehren zal huwen. Met eene vriendin daarna naar eene afgelegen plaats gezonden, weet doctor Urban, die als medicus voor natte voeten wel middelen heeft, haar in haar Patmos te verrassen. Terwijl zij met haar vriendin aan den oever van den Rijn wandelt, grijpt hij haar met krachtige hand aan; zet haar in een boot, en roeit haar, terwijl hij slechts zeide: »Goeden avond, Milli!" midden in den Rijn. Het is niet doenlijk in weinige woorden het roerend tafereel weder te geven hetwelk hierop volgt. Na eene schermutseling van verwijten, waarbij het volle maanlicht op het gelaat van Emilie viel, hetwelk er scherp en koel uitzag, valt hij in de boot voor haar op de knieën, en bezweert haar weder de zijne te

worden. Emilie bleef onverbiddelijk; zij deed niets anders, dan wat zij doen moest. Urban wilde haar niet aan dien Zehren laten; tot wanhoop gedreven wilde hij een God zijn of een duivel, en, voortgeslingerd door eene krachtige hand, vlogen de riemen in het opspattende water. »Nu zijt gij de mijne," zeide hij met woeste vreugd. »Onscheidbaar, eeuwig, zonder redding." — »Meent gij dat, moordenaar," sprak zij, »dat zal nog te bezien staan." Hierop sprong zij in de rivier, en terwijl Urban met angstige blikken naar de plaats tuurde waar zij weder boven kwam, en het lichaam zich, terwijl de blanke armen boven het water kwamen, voortbewoog, viel het hem in dat zij op de kostschool zwemmen had geleerd. Hij verkeerde intusschen in een hachelijken toestand; de boot, ten speelbal van de golven, kwam onder het holle gebrul van een waterval; geslingerd tegen een klip, kantelde het vaartuig om; hij greep het stuk rotssteen, en terwijl hij daar bleef hangen, beproefde hij een blik in de diepte te werpen, om zich te orienteeren; (sic! sic!) maar de golven sloegen over hem heen, en zekerlijk ware hij daarin omgekomen, zoo hij niet door Zigeuners, die daar toevallig zich met visschen bezig hielden, gered ware. Het overdrevene van dit tafereel, waarvan wij slechts eene flauwe schets konden geven, en dat men in al zijne kleuren moet lezen, ten einde niet zoo zeer de schoonheid er van te genieten, als wel om zich aan het ongerijmde en bespottelijke te ergeren, nog daargelaten, vragen wij alleen af of het niet hoogst onnatuurlijk en met het gezond verstand in strijd is, dat dezelfde doctor Urban, door de liefde tot de uiterste wanhoop gedreven, al spoedig met de vriendin van Emilie huwt? Maar hij wordt ons dan ook afgeschilderd als een man, die het niet aan bekwaamheid, maar aan karakter ontbreekt. Ook in de politieke rol, die hij vervult, kan hij onze sympathie niet verwekken. Steeds vervuld met denkbeelden van vrijheid, ontbreidelde hij de hartstochten eener revolutie, zonder de gevolgen te berekenen. Met doctor Urban vormde Karel Horneman, de broeder van Emilie, een groot contrast. Steeds gekleed in een verbazend langen jas, en het hoofd gedekt door een muts met een langen kwast, waarom hij den bijnaam van de Paçha had verkregen, mocht Karel

zich de eer toeschrijven menigen straatoploop, waartoe de armoedige ambachtslieden zoo licht overgaan, verhoed te hebben. »Op zijn raad hadden de meer vermogende leden van de democratische beweging een ondersteuningskas gesticht, waarvan hij, alleen reeds door zijne kennis der locale toestanden, de ziel was geworden: zijn vroegere omgang met de stedelijke armen had hem dit denkbeeld aan de hand gegeven. En hoe practisch bleek dit denkbeeld in de uitvoering te zijn! Niets was gemakkelijker dan zich op die wijs sympathie te verwerven, de voorbarige losbarsting der brandstoffen te voorkomen en zich zekerheid te verschaffen, dat op een gegeven oogenblik de groote meerderheid der strijders zich achter de wapperende opstandsvaan zou aansluiten." (I. 188).

Hoewel sommige zinsneden de Duitsche afkomst verraden, zij hier ten besluite nog bijgevoegd, dat de vertaling overigens vrij wel geslaagd mag heeten.

's Gravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Plantkunde voor eerstbeginnenden, naar de leerboeken van M. T. Masters, O. W. Thomé en anderen, bewerkt door S. P. Huizinga, Leeraar aan de R. H. Burgerschool en Burger-, dag- en avondschool te Leeuwarden. Met een aanbevelend woord van Prof. P. de Boer, te Groningen. 1ste stuk (Morphologie en Systematiek) met 165 houtsneefiguren. Tweede druk. Groningen, P. Noordhoff en M. Smit. 1877. Prijs *f* 1.90. Het 1ste en 2de stuk (anatomie en physiologie) zijn elk afzonderlijk verkrijgbaar).

Dierkunde voor eerstbeginnenden, bewerkt door S. P. Huizinga. Tweede stuk met 132 houtgravuren. Groningen, P. Noordhoff en M. Smit. 1877. Prijs *f* 1.90.

I. De behoefte aan een tweeden druk strekt tot bewijs, dat eerstgenoemd werk gewild is, en dat het aan zijn doel beantwoordt; opwekking van den lust tot beoefening der plantkunde, bleek Dr. Cattie, volgens diens beoordeeling van den eersten druk, bij ondervinding. Beter aanbevelingen kunnen

zeker moeielijk aan een werk ten deel vallen. De keus der uitvoerig behandelde, voor den leerling gemakkelijk verkrijgbare planten, de stelselmatige opklimming van het eenvoudige tot het saamgestelde, de duidelijke en levendige voorstelling, de vele en goede afbeeldingen, dit alles te zamen maakt dit werk dan ook inderdaad tot een alleszins geschikte en bruikbare handleiding bij het onderwijs.

II. Evenals in het eerste stuk van het in de tweede plaats genoemde werk zijn ook nu ten vervolge gemakkelijk verkrijgbare diersoorten behandeld, zoodat de leerling in staat gesteld wordt zelf te leeren waarnemen. Uit de kennis dezer diervormen, als typen, wordt dan opgeklommen tot die van klassen, orden enz. en worden niet slechts allerlei belangrijke bijzonderheden medegedeeld omtrent den bouw en het leven van enkele dieren, maar tevens verkrijgt de lezer een algemeen overzicht van het dierenrijk in zijn geheel. Het thans volledig verschenen werk mag met recht aanspraak maken op de gunstige beoordeelingen aan het eerste stuk te beurt gevallen.

Handleiding bij het onderwijs in de kennis der bouwmaterialen aan Ambachtsscholen en andere inrichtingen van onderwijs voor den handwerksstand en tot zelfonderricht, door D. de Vries, Directeur der Ambachtsschool te Rotterdam. Groningen P. Noordhoff en M. Smit, 1877.

Dit werkje bevat veel wetenswaardigs omtrent den oorsprong, de eigenschappen, bewerking, toepassing enz. der verschillende stoffen, in de ambachten in gebruik, hierdoor alsmede door eene menigte getalsopgaven, belangrijk voor de praktijk, kan het inderdaad tot eene blijvende vraagbaak voor den ambachtsman strekken. Intusschen is er in het doel, door den schrijver beoogd, iets tweeslachtigs; het moet n. l. *als leiddraad bij het onderwijs* kunnen dienen, waarbij er op gerekend wordt, dat door den onderwijzer *veel zal worden aangevuld en zoowel door aanschouwing der stoffen als door proeven zal worden geleerd en verklaard*, en tevens zal het *met vrucht den leerlingen tot zelfonderricht in handen moeten gegeven kun-*

nen worden. Aan dit tweeslachtig karakter is het waarschijnlijk toe te schrijven, dat er aan de eenheid van bewerking hier en daar iets ontbreekt. Zoo wordt bij de gewone houtsoorten de nederduitsche en wetenschappelijke naam der boomsoorten opgegeven, bij de fijne houtsoorten niet. Van de verschillende handelsprodukten van hout worden bij *ruig* of *rondhout* en *beslagen hout* slechts de namen opgenoemd; bij *gezaagd hout* vermeld, wat men onder *binten, ribben* enz. verstaat. Bij de steensoorten wordt opgegeven, hoe men hunne hoedanigheid kan beproeven (bl. 31), bij asphalt, hoe men inmenging van pek kan ontdekken (bl. 167), niet, hoe men kan onderzoeken of tras aan de eischen van zuiverheid voldoet (bl. 61). De boraxbereiding wordt uitvoerig behandeld, van spiritus worden alleen de bestanddeelen opgegeven. Zoo er een tweede druk mocht noodig zijn, zou het hierom wenschelijk wezen zich òf uitsluitend te bepalen tot het geven van een *leiddraad bij het onderwijs*, in welk geval nog een en ander kon gemist worden, òf het door eenigszins uitvoeriger bewerking werkelijk tot *zelfonderricht* geschikt te maken. In dit geval zou het dan onder anderen wenschelijk zijn, dat b. v. werd opgegeven, welke rol de rook van groen elzenhout in de pannenbakkerij, de toeslagen in de hoogovens, de bruinsteen bij de glasbereiding spelen; welke stoffen het zijn, die marmer en glas kleuren enz., terwijl een alphabetisch register van een werk, waarin zoovele technische termen voorkomen, de bruikbaarheid zeker zeer zou verhoogen.

V. Dr. T.

Herinneringen van een Parijsch Reporter, door Louis de Semein. 8°. met geïllustreerden omslag en houtsneden in den tekst. Arnhem, J. Minkman. 1877.

Herinneringen van een Parijschen *Reporter!* Dat geeft immers iets te verwachten! Want, weten de lezers wel wat dat voor persoon, wat zijn officie is? Vermoedelijk wel niet allen. 't Is in 't algemeen iemand, die aan een nieuwsblad verbonden is, niet zoozeer aan 't bureau zelf als mede-opsteller

of Redacteur, maar buitenshuis als opschommelaar en aanbrenger van 't nieuws. Er zijn er van onderscheiden graad en soort. De minsten zijn de straatslijpers, die de stadsnieuwtjes, standjes, oploopjes, kloppartijtjes, ongelukken, enz. opsporen en aandragen voor een dubbeltje of kwartje per stuk — eene soort, die in Engeland door zich zelven en anderen wel in vollen ernst genoemd worden »melancholy-event-*makers*" — welke benaming niet voor hunne doorgaand onkreukbare waarheidliefde getuigt. — Eene hoogere soort is die, in vaste dienst, allerlei vergaderingen, rechtszittingen, min of meer openbare feestelijkheden, enz. bijwonen, en daarover een korter of breeder verslag voor de courant opmaken, waartoe hun stijl, oordeel en algemeene kennis noodig zijn; dat moeten ook ietwat nette lui zijn, om zich onder alle rangen te kunnen vertoonen en bewegen; bij feesten mogen zij dan ook wel, als dienaars der pers, gratis mee-eten en meedrinken, mits zij niet mee-*speechen*, en een verslag leveren — getrouw? dat hoeft niet, maar met alle mogelijke lofprijzende epitheta opgedirkt, en vooral den onzin der geslagen toasten tot hooge welsprekendheid verheffen. De stof, die dezen aanbrengen, is echter voor de publiciteit bestemd. Maar er zijn er ook wier officie het is, en die er op uitgeslapen zijn, om op te duiken wat nog geheim is, en het aan de groote klok te hangen. Dat zijn de knapsten. Deze deinzen voor niets terug, en gaan, krom of recht, met list of geweld, op hun doel af. Bescheidenheid is in hun woordenboek onbekend. Zij *interviewen* (een nieuw, internationaal, Engelsch-Hollandsch woord) iedereen, tot gezanten en ministers, misschien wel koningen en keizers toe. Hebt ge een geheim, en ziet ge zoo'n wezen op je afkomen, vlucht ijlings; anders raak je zeker je geheim kwijt. Overal kruipen zij in, dringen zij door, om te luistervinken, nieuws uit te zuigen, uit te persen, en te verklappen. Driest gaan zij je met hun vragen te lijf, of trachten door allerlei streken achter de waarheid te komen. 't Zijn echte *detectives*. Men begrijpt licht dat die soort vrij wat kennis, ook menschenkennis, vlug verstand, vele talenten moet bezitten, en vooral dat het, onder een allerfatsoenlijkst voorkomen, recht onbeschaamde rekels moeten wezen, die met een leuk gezicht

een opgeloopen grofheid of beleediging voor zoetekoek kunnen opeten, en als ze de voordeur worden uitgesmeten, door de achterdeur, desnoods door het venster of het riool, weer binnendringen. Ook moeten ze lang niet onbedreven zijn in de vercieringskunst, om, als ze een droppel waarheid zijn te weten gekomen, er een heel vat van te maken, zonder dat de goëgemeente al te zeer de verdunning kan merken, of wel een interessant, althans woord- en klankrijk, verslag te geven van een *interview* dat ze nooit hebben gehad. Men zal toch wel begrijpen dat geen hooggeplaatste, geen diplomaat vooral, aan den eersten den besten snoeshaan, die hem uit naam der pers aanklampt, zoo hij hem al ontvangt, van 't geen hij weet of in hem is het fijne van de mis zal vertellen, maar wel met een kluitje in 't riet sturen, of hem zooveel waarheid of schijnwaarheid laten opvangen als men noodig keurt zijdelings gepubliceerd te zien. Zoo zullen ook de heeren Reporters, bij de oorlogvoerende legers toegelaten, door de veldheeren wel niet *ad intima consilia* worden geroepen, en zal men hen alleen dat laten zien en opmerken wat zeer onschuldig gedrukt mag worden.

Uit het bovenstaande ziet men wat gewichtige, voor de nieuwspers onontbeerbare sujetten die geadmitteerde verklikkers zijn. Nu is bij ons het *genus* op verre na nog niet zoo grootsch ontwikkeld als in het buitenland, Engeland, Noord-Amerika, Frankrijk, speciaal Londen, Nieuw-York, Parijs; maar 't begint er toch al een klein beetje naar te lijken.

Hier hebben we nu zulk eene persoonlijkheid voor ons, en wel een Parijsche, die ons zijne herinneringen ten beste geeft. 't Is wel geen Franschman van ouder tot ouder, maar een Nederlander schijnt het; doch hij is zoo geheel en al Parijzenaar geworden, dat hij, naar zijne eigene aanduiding, buiten Parijs buiten zijn element is, als een visch buiten het water. Wij zullen dus wel veel van hem vernemen over Parijs en het intieme Parijsche leven in alle lagen en kringen, vooral ook waar dit met de politie in aanraking komt. En dat doen wij ook, en toch stelt het te leur, want dat vele is lang niet alles wat nieuws of treffends. Uit den aard der zaak is 't een mengelmoes, een pot-pourri: veel verscheidens,

koddigs, ernstigs, akeligs, walgelijks zelfs, en nietigs niet weinig; hier en daar eene juiste opmerking en oordeelvelling, maar ook wat geen steek houdt, ja kant noch wal raakt; pikante, geestige uitingen, maar ook waarbij het zout deerlijk ontbreekt.

Niettemin, voor wie het boekje ter hand neemt tot uitspanning, tot vluchtige kennismaking met een en ander wat er in wordt opgedischt, laat het zich met eenig pleizier lezen; want het vordert weinig of geene inspanning, de stijl is los en levendig, schoon niet altijd even gekuischt, en 't is niet vies en niet immoreel in den gewonen zin. Als zoodanig, maar niet als iets hoogers, iets degelijks, kunnen wij er de opmerkzaamheid op vestigen.

O. D.

Een Sleutel. Rij van oorspronkelijke Gedichten, ter voorbereiding van de studie onzer Letterkunde, verzameld door M. en L. Leopold. Groningen, J. B. Wolters. 1877. 318 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 1,50.

Het ontbreekt niet aan bloemlezingen uit de werken van onze dichters, zoo tot schoolgebruik als tot eigen uitspanning en beoefening. Het getal dier bundels wordt bij deze met den tegenwoordigen vermeerderd. De verzamelaars, beseffende dat men naar de oorzaak hiervan vragen zal, voeren in hun voorbericht een scherpzinnigen leerling van de vierde klasse eener Hoogere Burgerschool sprekende in, met de verklaring, dat de hem bekende en ingevoerde bloemlezingen, zijns bedunkens, te *mooi* — dat is te *vervelend* zijn.

Hiervan is wel iets waar; want veel goede smaak, zoo in keuze van stukken als in uitvoering, wordt er juist niet in aangetroffen. Wordt echter thans in beide opzichten in dezen bundel iets beters geleverd? Dit is eene kritieke vraag, waarop het geven van antwoord vrij moeielijk valt; immers, wij zouden dan de vroegere bundels, en ook deze, met elkander moeten vergelijken, waartoe wij noch gelegenheid, noch tijd, noch lust hebben. Ons alleen tot den tegenwoordigen, net uitge-

voerden bundel bepalende, verklaren wij dat men daarin vele dichtstukjes of fragmenten uit dichtbundels aantreft, die inderdaad den lust opwekken om met de werken, waaruit ze zijn overgenomen, nader kennis te maken, in zoover ze den lezer niet reeds bekend zijn. Aan onze zuidelijke taalbroeders is in deze bloemlezing gelukkig eene niet onaanzienlijke plaats afgestaan. Enkele stukjes hadden wel kunnen achterwege blijven, zooals b. v. *De vrouwen van Wijnsberg*, dat geen oorspronkelijk dichtstukje van Bilderdijk, maar door hem naar den Duitschen volksdichter Bürger gevolgd, of eigenlijk verbilderdijkt, d. i. verhaspeld is. Er bestaan van dat naive dichtstukje navolgingen, die vrij wat beter zijn.

N. T.

Vorstelijk bloed. Historische roman: uit het Hoogduitsch van A. E. Brachvogel, door J. Loogman Jr. Twee deelen. Gouda. G. B. Van Goor & Zonen.

Albert Emil Brachvogel, de bekende Berlijnsche dichter, romanschrijver en dramaturg, wiens »Narcis" *'t repertoire* van het Rotterdamsch tooneelgezelschap tot sieraad verstrekt, schonk, onder bovenstaanden titel, zijnen landgenooten een boek, dat eene vergelijking met de bekende werken van Samarow en Mühlbach op glansrijke wijze kan doorstaan, ja, die uitlokt door schilderingen van historische toestanden waardoor een romantische draad is geweven, welke hier en daar de meesterhand des wevers verraadt. Ook hier, evenals bij Samarow, maken wij kennis met Duitsche staten en staatjes, gedurende de belangwekkende jaren 1869 en 1870, waarin het Pruissen gelukte in Noord-Duitschland eene positie te verkrijgen of te versterken, welke in Januari 1872 het resultaat bewerkt, dat den grijzen Friedrich Wilhelm de Keizerskroon werd op de slapen gedrukt.

De loop der hier ons verhaalde geschiedenis is deze:

Sassenhausen en Friedensburg, twee vorstendommetjes welker bewoners en Landsvaders elkander sinds eeuwen gehaat en bestreden hebben, zijn tijdelijk in vrede; zoodat vorst Her-

man, die laatstgenoemd rijkje bestuurt, en zijn vader Lotharius in de regeering was opgevolgd, er in goeden ernst aan kan denken de eenige dochter van hertog Lodewijk, die over Friedensburg gebied voert, ten huwelijk te vragen. Hortense — zoo heet de dochter — is niet ongenegen dat huwelijk aan te gaan; maar haar vader, die de — volgens Metternich goede — hoedanigheid bezit, om op zijn tijd ondankbaar te zijn, is er tegen; al mag hij niet ontkennen dat Herman's vader hem eene groote dienst heeft bewezen, toen hij de Friedensburger *demagogen* uiteen joeg, die er een revolutietje »a l'instar de Paris" op na wilden houden, dat jammerlijk in het water viel. Hij schonk dan ook de voorkeur aan zekeren prins Rudolph, die daarop aan het hof verschijnt, om eens een kijkje te nemen; maar op eigenaardige wijze de zekerheid opdoet dat hij onverrichter zake zal dienen te vertrekken.

Daar Hortense nu eenmaal Herman huwen wil, geeft Lodewijk zijne toestemming en niets schijnt het geluk der jongelieden in den weg te staan. Had de Bruidegom, bij al de uitstekende hoedanigheden welke hem kenmerken, nu nog die bezeten van volkomen vertrouwen te schenken aan het voorwerp zijner liefde; dan zou niets aan het heil van beiden hebben ontbroken. Dan, helaas, dit was het geval niet. Herman heeft iets te verbergen, namelijk eene goede daad. Hij heeft het bestaan ontdekt eener natuurlijke zuster, Hermione genaamd, die het leven dankt of wijt aan eene *liaison* van papa Lotharius met eene »dame de palais", later gehuwd met een gewezen opperstalmeester, den chevalier De Miron. Dat meisje, in een zomerpaleis gehuisvest, brengt hem in niet geringe verlegenheid, daar hij haar niet als zuster bij Hortense wil inleiden voordat hij gehuwd is; waarna ook zij in den echt zal verbonden worden met den majoor Von Holzapfel, die haar innig lief heeft. Lodewijk, die, door den nood gedwongen, in het huwelijk zijner dochter heeft toegestemd, krijgt door De Miron kennis van het feit; en nu is het de taak des ministers Pratrera te zorgen dat de Prinses, door jaloerschheid verblind, van het sluiten der echtverbintenis afziet. Men begrijpt wat volgt. Hermione.... maar ik wilde uwe belangstelling opwekken, niet bevredigen. Lees zelf, en

gij zult u den tijd niet beklagen aan het lezen besteed. Gij behoeft het dan ook niet zoo nauwkeurig te doen, als ik, die ook over de vertaling te oordeelen had, welke hier en daar wel iets te wenschen overlaat. Zoo hebben wij ons te wachten voor het verleenen van burgerrecht in onze taal aan woorden en samenstellingen als: »overrasschen", »het zorgvuldigst gevoel" en »een raadsel dat zich voltooit." Zoo is de verklaring dat men »geen middag hield" en eene deur »met voorbedachtheid" afsloot, als onnederlandsch, niet »*op*" — gelijk de schrijver zegt — maar »*aan*" de kaak te stellen.

Dit belet niet dat de geheele indruk, dien de vertaling op mij maakt, zeer bevredigend is en dat ik deze opmerkingen, welke ik met eenige zoude kunnen vermeerderen, slechts in het midden bracht om te doen zien dat ik nauwkeurig gelezen heb.

Leiden, J. M. E. DERCKSEN.

Een Godsbegrip volgens ontwikkelingstheorie. Leiden, Gebroeders van der Hoek 1878. Prijs *f* —85.

»Kunt ge mij zeggen wie God is?" vroeg eens een koning aan een wijsgeer. De wijsgeer verzocht een dag uitstel om die vraag te beantwoorden. Toen de dag verstreken was, vroeg hij nog twee dagen om er over te denken. De koning, gemelijk geworden, wenschte te weten, waarom hij telkens op uitstel aandrong. En de wijsgeer antwoordde daarop: »hoe meer ik er over denk, des te duisterder en onverklaarbaarder wordt het mij."

Dit verhaal kwam mij gedurig in de gedachten bij het lezen van bovengenoemde verhandeling. Een schat van natuurkundige kennis bevat zij: de nieuwste theoriën over het ontstaan der wereld worden er op duidelijke wijze in uiteengezet, hier en daar verrijkt met menige verrassende opmerking. Maar.... als het aankomt op het bepalen van een godsbegrip, dan raken wij de kluts kwijt, en worden wij rondgevoerd in een wereld van de meest onbeteugelde phantasie.

Welke zijn dan de denkbeelden des onbekenden schrijvers?

Ze zijn deze: Onze aarde (en dit geldt ook van de andere werelden) is niet rechtstreeks het werk van de oneindige substantie, waaraan wij geen enkele eigenschap kunnen toekennen, maar van een wezen, dat hooger ontwikkeld is dan de menschen. Hoe dusdanige wezens ontstaan wordt aldus beschreven: »het leven in het algemeen en dat van de menschheid in het bijzonder gaat, ondanks den van de stof afhankelijken, zich steeds herhalenden teruggang, immer voorwaarts: hierom zullen wij het er voor mogen houden dat, als de mensch het einde van zijn leven bereikt heeft, er zich uit hem een kiem van meer primitieven materievorm zal afscheiden, die zich in een andere wereld of wereldorde zal kunnen ontwikkelen, om steeds voortgaande eens te worden schepper eener wereld als de onze. Deze voorstelling sluit zich aan de theorie welke aanneemt, dat het ontstaan van nieuwe soorten van organische wezens op aarde zijn grond heeft in het overbrengen van kiemen, afkomstig van andere werelden." Omtrent de vermogens dezer uit onze wereld ontwikkelde wezens, wordt het volgende gezegd:

1°. Zij zullen werelden als de onze kunnen scheppen: grootmachtig, niet volstrekt almachtig zijn.

2°. Hun weten zal naar aard, omvang en diepte veel krachtiger ontwikkeld zijn dan van ons menschen; zij zullen echter niet volstrekt alwetend zijn.

3°. Hunne daden zullen wilsdaden, hunne macht betrekkelijke vrijmacht zijn.

4°. Hunne gezindheid zal minstens zijn, wat die van de menschheid wezen zal op het toppunt harer volmaking: d. i. het *ware*, *goede* en *schoone* te verwerkelijken zal hun streven zijn.

De reeks van die scheppende machten is oneindig; maar die reeks bestaat toch uit eindige termen. Ieder dezer termen vertegenwoordigt de scheppende macht van eene bepaalde wereldorde, en onder hen is er één, die onze wereld (het voor ons bewustzijn toegankelijk deel van het heelal) schiep, die uit soortgelijke wereld als de onze voortsproot en omtrent wiens wezen wij ons hierom eene, zij het ook onvolledige voorstelling kunnen vormen. Dit deel der scheppende macht

is in het bijzonder *onze God*, onze schepper, het voorwerp van onzen godsdienst, en dat deel van het Heelal, dat Hij voortbracht, *onze* wereld.

De vraag of wij ook zulke scheppers kunnen zijn of zullen worden, wordt door den schrijver toestemmend beantwoord. De mogelijkheid bestaat zelfs, dat wij het zijn, zonder het te weten. Hij zegt: »dat wij er niets van bemerken, bewijst er niets tegen. In onze wereld treedt toch eerst bewustzijn in den kosmos op; eerst bij de dieren openbaart het zich en dan nog aanvankelijk flauw, slechts langzaam toenemend en zelfs bij den mensch is het nog hoogst onvolledig. De voornaamste levensprocessen hebben bij ons geheel bewusteloos plaats; van de aantrekking, de warmteopwekking, enz. die de wetenschap leert, dat wij op de voorwerpen in onze nabijheid uitoefenen, bespeuren wij niets; en toch geldt dit nog lichamen, voorwerpen derhalve, die binnen het bereik onzer zinnelijke waarneming vallen. Het is dus zeer goed denkbaar, dat wij volkomen bewusteloos een wereld scheppen, die eens, bij onzen overgang tot hooger scheppingsorde, door ons tot een wereld als de onze zal worden ontwikkeld."

Doch genoeg! Ex ungue leonem! Waren er geen ernstiger denkbeelden in deze verhandeling, dan die phantastische omkeering der eeuwenoude aeonentheorie, wij zouden tot de lezing niet durven opwekken. En hadden wij lust om scherpe critiek uit te oefenen, wij zouden nog in menig ander opzicht stof te over kunnen vinden. Zoo teekenen wij protest aan tegen de verwarring van godsdienst met theologie (bl. 58) tegen de zeer onjuiste voorstelling van het verband tusschen gelooven en weten (bl. 55), tegen de oppervlakkige opvatting van het gebed (bl. 60), van de aanbidding Gods (bl. 63), enz....

Maar is de schrijver op het gebied van godsdienst en theologie minder tehuis, met veel kennis van zaken beweegt hij zich op het gebied der moraal. Wil men daarvan een proeve, men leze wat men zou kunnen noemen de psychologie der zedelijkheid: »In het eerste tijdperk ontwikkelt men zijne zedelijke eigenschappen nagenoeg lijdelijk en leert evenzoo zedewetten kennen; de werking heeft plaats van buiten naar binnen. In het volgende treedt de mensch meer werkend op

en is de werking inwendig. Niet slechts acht de mensch dan plichtmatig te doen, wat hij als goed heeft leeren erkennen, doch plichtsvervulling op zich zelve erkent hij als nuttig en noodig, wordt hem een beginsel. Nu eerst worden de daden waarlijk zedelijk, d. i. zij worden gedaan, omdat men zelf inziet, dat zij goed zijn. Het zedelijk gevoel ontving in de plaats van den steun van buiten de uitspraak van de rede. Zedelijk handelen gevoelt men zijn *roeping*. Bovendien worden de overgeleverde zedewetten voorwerpen van verstandelijke beschouwing; de mensch gaat na, waarom deze en gene wet is aangenomen, waarom dit bevolen, dat verboden wordt; volgt naar eigen inzicht op, wat hij voor goed houdt, verwerpt wat hij ongegrond vindt. Daar hij de goede en kwade gevolgen heeft leeren inzien, zijn belooningen en straffen voor hem overbodig geworden, en de steun, dien hij van buiten ontvangt in den strijd tegen de zinlijkheid in en buiten zich, is geen gebod meer, maar opmerking, aanwijzing, voorbeeld, aanwezigheid en medewerking.

Is zoodoende het zedelijk gevoel versterkt en de zedelijke kennis zelfstandig geworden, gezuiverd en uitgebreid, dan treedt het derde, hoogste tijdperk in. Hierin bereikt het zedelijk gevoel zijn hoogste ontwikkeling, de werkzaamheid uit zich vooral naar buiten; de plicht, eerst roeping geworden, gaat nu over in *gewoonte*, *behoefte*, wordt een zoogenaamde *tweede natuur*, een *goede hoedanigheid*, een *deugd*. Zelve tot lust geworden, heeft de strijd met den zinnelijken lust zich opgelost in harmonische zamenwerking tot steeds hooger ontwikkeling van den mensch.

Is het gewoonte geworden altijd en overal het goede te doen, dan is tevens de behoefte ontstaan aan een maatstaf om in elk geval te kunnen bepalen, wat goed of slecht is. Die maatstaf is gevonden; hij is deze: goed, plichtmatig, onze roeping waardig is alles wat der menschheid ten goede, tot geluk; slecht, plichtstrijdig, onzer roeping onwaardig, alles wat der menschheid ten kwade, tot ongeluk strekt. De inwendige strijd tegen zinnelijken lust is vervangen door den uitwendigen; want in de wereld rondom heerscht niet slechts ook, maar overheerscht nog de zinlijkheid, terwijl het ons op dit stand-

punt behoefte is die wereld zedelijk te hervormen."

Ook omtrent het *geweten*, dat door zoo menigeen nog verward wordt met het zedelijk gevoel heeft hij een duidelijke voorstelling. »Elke drijfveer onzer handelingen," zegt hij, »b. v. zinnelijke lust, schoonheidszin, zedelijk gevoel, brengt, zoo en naarmate er aan voldaan wordt, een aangename of onaangename gewaarwording teweeg; met betrekking tot het zedelijk gevoel noemen wij de aangename gewaarwording (in geval van eigene daden) zelfvoldoening, de onaangename zelfbeschuldiging; de eerste als gevolg eener zedelijke (als goed erkende), de laatste van eene onzedelijke (slechte) handeling. Deze gewaarwordingen noemen wij nu *stem van het geweten*."

Als de hoogste openbaring van het zieleleven, schetst hij met groote voorliefde Jezus. Wij hebben er wel geen vrede mede, dat hij hem als wijsgeer voorstelt, en geen oog schijnt te hebben voor het spontane in zijne godsdienstige en zedelijke energie; maar overigens toont hij een warme sympathie voor Jezus te hebben. Hoe kan het anders?

In één woord: er is veel waars en goeds in deze verhandeling, waardig om gelezen, en herlezen te worden. Bij de lezing ergere men zich evenwel niet te veel aan vergissingen en taalfouten. Op bl. 2 lezen wij: van het *on*bekende tot het bekende te besluiten is de weg der wetenschap. Op bl. 69 worden lust en maatstaf" vrouwelijk en op bl. 75 »stem" mannelijk gemaakt. De 2e naamval van leelijk wordt »leelijksch" geschreven (bl. 43). Maar een flinke, degelijke letter en de nette druk maken de lezing aangenaam.

Intusschen moet de poging om een nieuw godsbegrip te formuleeren als geheel mislukt worden beschouwd. Dit neemt niet weg, dat wij in die poging met innige blijdschap de onuitroeibare begeerte des menschen opmerken, om zich een voorstelling te vormen van het goddelijke Wezen, en mitsdien den onbekenden schrijver met ingenomenheid begroeten onder de zoekende zielen.

Leiden. H. G. HAGEN.

Londinias, door C. Vosmaer. Leiden, A. W. Sijthoff. 1877. Prijs *f* 0,75.

Dit gedicht, in stijl en metrum gelijkend op een Grieksch Epos, bevat de beschrijving eener reis van den heer Vosmaer met drie zijner vrienden naar Londen, voornamelijk ter bezichting van de kunstschatten, welke in het Britsch Museum berusten.

Dit stuk heeft reeds bij de eerste verschijning, nu een jaar of vier geleden, met recht de grootste goedkeuring in de litteraire kringen verworven. Eene aanbeveling kan dus wel overbodig heeten. Deze tweede editie is verrijkt met een nieuwen zang, waarin een schilderachtig tafereel wordt opgehangen van de antieke versieringen, welke de groote kunstenaar Alma Tadema in zijn woning heeft aangebracht. Het kunstwerk van den heer Vosmaer heeft daardoor nog aan waarde gewonnen.

De uitvoering is boven allen lof verheven. Het boekje ziet er met die antiek-moderne plaatjes zeer eigenaardig uit.

Als gij Londinias leest, gedicht in den stijl van Homeros,
Waant ge in den geest u verplaatst bij het heldengeslacht der Hellenen,
Toen nog het geld niet verdween door listige dienaars van Hermes,
Maxwills en ander gesnor als kostbare effecten verkoopend.
Toen nog geen hagel of kruid was dienstig aan Nobilings moordlust,
(Booze sociaal-democraat in het groote gewest van de Duitschers)
'k Adem in zuiverder lucht, dan hier boven Bato's meerassen,
Kikker- en koortsland, voorheen aan de macht van Poseidon ontweldigd!
Al wat onze oogen verkwikt, of onze ooren kan streelen, vergetend,
't Attisch zout en den geur van het Bijblad daaronder begrepen,
Dank ik, vol eerbied geknield voor 't outer van Foibos Apollo,
Rein, letterkundig genot aan de epische zangen van Vosmaer!

Leiden. D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Olivier Westwood of De Wereld overwonnen. Uit het Engelsch van Emma Jane Worboise. 3 dln. Haarlem, Erven Loosjes.

Blijkens de aankondiging op den omslag hebben de Erven Loosjes eene vertaling bezorgd van eene reeks Engelsche romans, en van die boeken mag gezegd worden, dat zij door degelijkheid en goede bewerking uitmunten. Olivier Westwood sluit zich op waardige wijze aan deze serie aan, want het is een zeer onderhoudend en flink boek, en de vertaler (of moeten wij over vertaalster spreken?) heeft volle aanspraak op den dank van het Nederlandsche publiek, want de stijl is zoo gemakkelijk, de taal zoo zuiver, dat ons genot geen enkel oogenblik verstoord wordt door gewrongene constructies, of ergerlijke barbarismen.

Terwijl ik bezig was het boek te lezen, ontmoette ik een tweetal vrienden, die reeds met den roman kennis gemaakt hadden. Beiden hadden het boek doorgelezen, de een in het oorspronkelijke, de andere in het Hollandsch. Ieder op zijn beurt maakten zij een heel korte opmerking, en die opmerkingen, ofschoon van weinig beteekenis, en aanvankelijk weer door mij vergeten, zijn mij later, na voleindigde lectuur, weer in den zin gekomen, en zullen mij nu, waar ik mijne meening ga zeggen, tot uitgangspunt dienen.

't Is een damesboek, zoo luidde het oordeel van den vriend, die de Hollandsche bewerking had gelezen. Was dit een lofspraak? Althans mag het niet als een afkeurend oordeel worden opgevat. Zoolang karakter en smaak bij de vrouwen nog eenigszins anders gevormd zijn en zich anders doen gelden als bij de mannen, zullen er enkele boeken sijn, die meer bijzonder in de gunst van het schoone geslacht deelen, en andere, die in 't geheel geen genade in hare oogen kunnen vinden. Frederika Bremer, om eens een naam te noemen, behoort tot de eerste bevoorrechte soort, Sterne tot de laatstgenoemde rubriek. Olivier Westwood is in zooverre een damesroman, daar er geen bijzonder sterke zenuwen voor vereischt worden om het geregeld door te lezen. Ook worden er in dit boek geen too-

neelen en toestanden geschetst, die voor het vrouwelijk gemoed al te stuitend, of om de eene of andere reden voor een dames-ziel minder genietbaar zijn. Toch zou ik de schrijfster onrecht aandoen, wanneer ik het deed voorkomen, alsof haar verhaal alleen belangrijk kon zijn voor Eva's dochteren. De helden zijn mannelijk, en de vrouwelijke figuren krachtig genoeg om ook bij de heeren der schepping sympathie te vinden, en de meeste personen zijn zoo naar 't leven geteekend, zoo natuurlijk en waar, dat zij ook om die reden aantrekkelijkheid hebben voor allen die, hetzij mannen of vrouwen, gaarne hun studie maken van den mensch. Ook is, naar ons oordeel, de best geteekendc figuur niet die van den hoofdpersoon, maar die van zijne nicht en zusterlijke vriendin Polly. Hoeveel belang immers Olivier ons ook inboezemt, en dat doet hij inderdaad, hij gelijkt toch nog te veel op een romanheld; maar Polly, ofschoon lang geen alledaagsche figuur, is geen boekenmensch, zij leeft, 't is een kennis van ons; als zij spreekt, dan luisteren we, en als we in lang niet iets van haar hoorden, dan komen wij in verzoeking eens te gaan bladeren om te zien, waar en wanneer we iets van haar zullen vernemen. Toch is zij op verre na geen ideaal; in de wijze, waarop zij later over haar eigen man en haar eigen huwelijksleven spreekt, is zelfs iets, dat lang niet stichtelijk is. Maar als diezelfde Polly eenige hoofdstukken verder met zooveel gevoel en zoo naar waarheid uitweidt over de zaligheid, die een echte vurige wederzijdsche liefde schenkt, een schets, waarbij haar zelve de tranen in de oogen komen, en ook menig lezer diep geroerd zal worden, dan vinden wij haar zoo lief, zoo edel. Ja, en dan is er in dat tegenstrijdige, dat er bestaat in hare redeneeringen over de huwelijksliefde in het algemeen en de zinspelingen op hare eigene omstandigheden zooveel waars en natuurlijks, dat wij ook om deze reden de karakterschildering zoo uitnemend durven noemen.

Niet minder goed geteekend is Polly's moeder, de strenge en bekrompene tante, die niet alleen hare zusters, maar ook haar eigen kind en vooral ook haar aangenomen pleegkind zoo hard behandelt, en toch eindigt met ons medelijden op te wekken, en een deel van onze genegenheid te winnen.

Ik heb ook in vollen ernst hooren beweren, dat deze roman een orthodox boek was. Een orthodox boek! ..... lieve vrede! wat durft men toch al niet zeggen; met evenveel recht zou ik kunnen beweren, dat het Evangelie van Mattheus een Farizeeuwsch boek is, omdat daarin de strafredenen tegen de Farizeërs zijn opgenomen. Voor velen, dit mag ook niet voorbij gezien worden, zou juist in dat orthodoxe de verdienste liggen, en wij zullen, hoop ik, liberaal genoeg zijn, om tot zulk een oordeelvelling ieder de volle vrijheid te laten. Maar onze schrijfster verkondigt zulke gezonde frissche opvattingeu aangaande godsdienst en zedelijkheid, haar christendom is zoo practisch, hare vromen zijn zoo vroed en zoo vroolijk en ook zoo ernstig en gemoedelijk, dat wij met volle vrijmoedigheid zeggen: indien Emma Jane Worboise orthodox is, dan moeten wij het allen worden. Ik begrijp heel goed, hoe de vork in den steel zit: mijn zegsman heeft hier en daar in den roman de bewijzen gevonden, dat de schrijfster zich niet schaamt een christin te zijn, en zedelijkheid en godsdienst als nauw verwante zaken beschouwt; en dat is immers voor velen onzer hedendaagsche radicalen genoeg, om den neus op te trekken. Enkele bladzijden zijn er in Olivier Westwood, waarop de schrijfster haar hart eens lucht geeft, en met eenige uitvoerigheid hare denkbeelden uiteenzet over de ernstigste levensvragen, maar dan zijn het wezenlijk levensvragen en niet dogmatische quaestiën, en zij zoekt haar kracht niet in een ommehaal van woorden, maar in een ernstig beroep op de conscientiën.

Nu zouden wij ook wel onze aanmerkingen kunnen maken, want volmaakt is het boek niet, maar naardien deze aanmerkingcn betrekking hebben op zaken van ondergeschikt belang, en een van beide: de lezer zelf die vlekjes opmerkt of ze over het hoofd ziet, zoo reken ik, dat ik, door er op te wijzen, in het eerste geval een tamelijk overbodig, in 't laatste een onnoodig werk zou doen.

Was het een oorspronkelijke roman, dan zou ik deze zaak anders behandelen, want ik blijf nog altijd gelooven, dat een auteur iets kan leeren uit een recensie, tenminste uit eene zoodanige, die met kalmte en eenige kennis van zaken is ge-

schreven. Maar dewijl mevrouw Worboise hoogstwaarschijnlijk dit ons verslag nimmer onder de oogen zal krijgen, zoo behoeven wij om harentwille geen critiek te leveren.

R. KOOPMANS VAN BOEKEREN.

Beroemde toonkunstenaars van de zestiende eeuw tot op onzen tijd, door Félix Clément. Tweede, goedkoope druk. Herzien door Mr. H. A. Viotta. Met portretten. Twee dln. kl. 8°. te zamen 598 blz. Haarlem, Kruseman en Tjeenk Willink, 1877.

Het is tegenwoordig de tijd der goedkoope of volks-edities. Wanneer een boek algemeen in den smaak is gevallen, dan kan men bijna zeker zijn, het over een jaar of drie, vier, in een veel goedkooper gewaad te kunnen verkrijgen. Wij noemen dit een gelukkig verschijnsel, want daardoor zijn ook de minder gefortuneerde stervelingen in staat van de geurige vruchten op letterkundig gebied te genieten.

Om echter aan het goede doel volkomen te beantwoorden, moet eene zoodanige tweede editie het oorspronkelijke werk getrouw teruggeven en zich alleen door den uiterlijken vorm: druk, papier, platen enz. daarvan onderscheiden. Is dat nu zóó met bovenstaande levens van Beroemde toonkunstenaars? Hooren wij wat de heer Viotta in zijn voorbericht zegt:

»Eenige jaren geleden verscheen bij den heer A. C. Kruseman te Haarlem, het werk *Beroemde toonkunstenaars van de zestiende eeuw tot op onzen tijd* door Félix Clément, voor Nederland bewerkt door mevrouw van Westhreene. Dat werk, ofschoon in vele opzichten een welkome gave voor de beminnaars der toonkunst, heeft twee groote gebreken. Vooreerst bevat het vele biographieën van *onberoemde*, althans van zoodanige kunstenaars, die alleen voor den muziekgeleerde nog waarde hebben; ten tweede worden vele bijzonderheden vermeld, die alleen den franschen lezer belang inboezemen" enz. en verder: — »In deze uitgave zijn alleen de biographiën van algemeen bekende kunstenaars opgenomen, hetgeen ten gevolge heeft, dat het werk ongeveer een derde kleiner is geworden."

Ziedaar dus den stand der zaken. We hebben hier eigenlijk geen *tweeden druk* van, maar een uittreksel uit het groote en hoogst verdienstelijke werk van Félix Clément voor ons. In de eerste editie toch vindt men de levensschetsen van 131 toonkunstenaars en in deze tweede uitgave van niet meer dan 50. Zie, dat dient het publiek te weten, vóórdat men, op den *titel* alleen afgaande, dezen »tweeden druk" bestelt.

Wij hebben ons vroeger het werk van Félix Clément aangeschaft en nooit een oogenblik spijt gehad, over de kosten te zijn heengestapt. We vonden er veel in dat niet van algemeene bekendheid was en dus bewees met hoeveel vlijt en studie de schrijver ook lang vergeten geschriften onderzocht had. Uit den aard der zaak moest in deze nieuwe uitgave veel vervallen wat de waarde van het boek juist verhoogde. De heer Viotta heeft van de vergunning (of misschien de verplichting) om biographieën weg te laten, naar ons oordeel wel wat ruim gebruik gemaakt. Al wilden wij voor een oogenblik toegeven dat verscheidene namen vooral uit het eerste deel konden gemist worden, dan hadden wij toch bekende componisten uit onze dagen als *Donizetti*, schrijver van »La Favorite," »Lucie de Lammermoor," »La fille du régiment" enz., *Félicien David*, *Ambroise Thomas*, componist van de bevallige »Mignon" en *von Flotow* bij het opera-minnend publiek zoo bekend om zijn »Martha," — gaarne behouden gezien. Dat *Donizetti* ontbreekt moet in het oog vallen als men het leven van *Verdi* leest, omdat dáár meer dan eens over hem gesproken wordt en *Verdi* als zijn opvolger wordt aangeduid. Ook het schrappen van bijzonderheden, die voor een Hollander niet belangrijk zijn, is een gevaarlijke operatie, want — de kunst heeft geen vaderland maar behoort aan allen. Waarom zou het bijv. een *Hollander* niet interesseeren dat de »Freyschütz" in het Fransch »Robin des Bois" genoemd werd?

Hebben wij thans op de schaduwzijde dezer goedkoope editie gewezen, wij mogen ook de lichtzijde niet vergeten. De heer *Viotta* heeft de biographieën van eenige nog levende componisten, zooals *Wagner*, *Richard Hol* en *Nicolaï* tot op onzen tijd bijgewerkt en waar het noodig was, gewijzigd, en tevens heeft hij, — wat vooral lof verdient — eene biographie van

den thans zoo en vogue zijnde *Brahms* bijgevoegd. Ook achten wij het een aanwinst, dat een register aan het slot het opzoeken van bekende muziekstukken enz. gemakkelijk maakt.

Het résumé van ons oordeel komt dus hier op neêr:

Wie den geheelen »Félix Clément" verlangt, wegens zijn volledigheid en rijkdom, zal zich in deze editie bedrogen zien en niet vinden wat de *titel* belooft, maar aan hen, die tevreden zijn met degelijke en oordeelkundige levensschetsen van eenige zeer beroemde componisten, recommandeeren wij de nieuwe uitgave gaarne. Zij onderscheidt zich door een zeer handelbaar formaat, en duidelijken letter. Voor reislectuur is het boek beter geschikt dan de eerste meer ernstige uitgave.

Leiden. D. F. v. H.

Hortense's illusie, door A. M. H. v. D. — Haarlem, bij de Erven Loosjes. Prijs *f* 2.25.

Een allerliefst keurig boekje, netjes uitgevoerd in een fraai grijs bandje, juist geschikt om een dames-hanger te versieren naast even smaakvol ingebondene maar nooit geopende classieken, want waarlijk, wie Hortense's illusie tot geschenk ontvangt, moet op gevaar af van zijne eigene illusie verstoord te zien het lieve boekje niet doorbladeren, maar ongelezen eene plaats geven, waar band en rug tot hun vol recht komen.

Er worden tegenwoordig zooveel verhalen geschreven, die men als novellen betitelt en die een welwillenden uitgever vinden, bereid om voor een keurig kleed te zorgen, dat we waarlijk verwonderd staan, wanneer sommige dames tegen diezelfde uitgevers in volle wapenrusting ten velde trekken, daar deze zoo onhandelbaar, zoo onredelijk, zoo hebzuchtig enz. enz. zijn.

Als er in Hortense's illusie ernstig sprake is van een illusie, dan is het ongetwijfeld die van den uitgever, wiens meening het geweest schijnt te zijn, door een onberispelijke uitvoering te vergoeden, wat de zoogenaamde novelle aan stijl, waarschijnlijkheid, geregelden gang, flinke ontknooping enz. moest missen. De schrijfster — want even ongerijmd zou 't zijn de anonieme auteur van een verhandeling in tien deelen over

het Romeinsche en Justiniaansche recht voor een dame te houden als A. M. H. v. D. te verdenken een man te zijn — heeft het zeer druk met de vlechten van hare beeldschoone, wonderbare heldin, die in drie maanden tijds zooveel profiteert van de lessen van één meester, dat zij een Europeesche reputatie verovert van dramatische of opera-kunstenares (hier zijn we niet achter kunnen komen) doch het zijn vooral de vlechten, die oorzaak zijn van haar succes; waarom het werkje toch niet »Hortense's vlechten" genoemd? Van de illusie hoort men haast niets en de vlechten komen op elke bladzij terug.

In één ding munt mej. v. D. echter uit: in het verzinnen en beschrijven der garderobe harer Hortense; wij weten precies hoe deze jonge dame in alle omstandigheden des levens is gekleed geweest van de strikken af, die hare wondervolle vlechten versieren tot aan de muiltjes, waarin zij te huis hare voetjes steekt.

Als het juffrouw v. D.'s illusie is als schrijfster op te treden, dat zij dan trachte redactrice te worden van een modejournaal. De fijne smaak, die alle toiletten van Hortense kenmerkt zal haar ongetwijfeld in dat geval onbetaalbare diensten bewijzen.

M.

Een tocht met hindernissen. Avonturen van Jan en Agnes de Molenaere, door Johan Gram. Met 40 platen. 's Gravenhage, Joh. Ykema 1877. Prijs *f* 1.50.

Mark Twain. De lotgevallen van Tom Sawyer. Uit het Engelsch, door Myra. Arnhem, J. Rinkes Sr.

De beide hier aangekondigde werken zijn voor de jeugd bestemd, dat wil zeggen voor kinderen, speciaal jongens, van 10 tot 14 jaren. Dit althans maak ik uit den inhoud op. Hoewel er niets bepaald verkeerds in staat, geloof ik toch niet, dat ze met een gerust geweten bijzonder voor het aangewezen doel kunnen worden aanbevolen.

Op den boeienden verhaaltrant en aangenamen stijl, de levendigheid van voorstelling, zuiverheid van taal enz. valt

niets af te dingen. Hoezeer Johan Gram in dat opzicht uitmunt en hoezeer hij den waren toon weet te treffen als hij voor een jeugdig publiek schrijft, is bekend; niemand zal er aan twijfelen als ik verzeker, dat ook in het bovenaangekondigde werk die eigenschappen van den schrijver ruimschoots uitkomen. Hetzelfde is het geval met Mark Twain; hij evenaart — om niet te zeggen overtreft — Gram in genoemde hoedanigheden, en het boek van Twain is door Myra uitstekend vertaald. Ik herhaal: in schoonheid van vorm en taal laten beide werken niets te wenschen over.

Dit is echter niet voldoende, allerminst voldoende voor werken bestemd voor de jeugd. 't Zou verkeerd zijn te onderstellen, dat men het met zulke boeken zoo nauw niet behoeft te nemen. Integendeel: zij eischen in *alle* opzichten de meest mogelijke zorg ook voor den inhoud. Een slechte roman zal op het eenmaal gevormde karakter weinig invloed uitoefenen, een boek voor kinderen bestemd kan van beslissenden invloed wezen voor de vorming van menig jeugdig hart.

Ziehier het kort begrip van den inhoud van Grams boek. Jan en Agnes de Molenaere wonen met hunne ouders op Borneo, waar vooral Jan naar hartelust van het vrije leven geniet. Een groote Orang-oetan schijnt op hem gecharmeerd te zijn, krijgt hem door Jan's eigen schuld in zijn macht en neemt hem mede de bosschen in. Met veel moeite wordt Jan it zijn macht bevrijd, ten koste van het leven van den Orang-oetan. Dit voorval doet de ouders besluiten hun kinderen naar Nederland te zenden; met een bevriend kapitein gaan zij naar Engeland om daar aan oom en tante Norton te worden bezorgd. Daar gaan ze o. a. den dierentuin zien en bij een bezoek aan de beeren, buigt Jan te veel voorover en valt in den kuil, waaruit hij als door een wonder wordt gered. Kort daarop raken oom, tante en kinderen in een gedrang en de beide laatsten worden ontvoerd en komen bij een troep paardrijders, die Jan tot »Mazeppa" promoveeren, terwijl Agnes in de koren danst. Bij de uitvoering van Mazeppa worden zij door oom en tante herkend en bevrijd. Zoo spoedig mogelijk gaan zij nu naar »Holland" en wel naār Voorburg bij den aan podagra lijdenden oom Tobias en zijne huishoudster

Neel. Jan wordt op een kostschool besteed, waar de ergste jongensschanddalen gebeuren, terwijl Agnes bij eene familie van der Selten te Delft wordt besteed voor 1200 gulden 's jaars, waar zij het zoo goddeloos slecht heeft en zoo schandelijk wordt behandeld, dat zij ontvlucht en naar oom Tobias gaat. Jan voert intusschen op school allerlei guitenstukken uit, wordt vervolgens student te Delft en kort daarop komen de ouders uit Borneo over, om voortaan hunne kinderen bij zich te hebben.

Ik veroorloof mij de vraag: wat leerzaams bevat nu zulk een verhaal, vol dwaze avonturen, die uitsluitend geschikt zijn een avontuurlijken zin bij de kinderen op te wekken? Het boek is veeleer geschikt om de jeugd opmerkzaam te maken op de gebreken der volwassenen dan om haar eigen harten te vormen, haar verstand te ontwikkelen, haar gevoel te veredelen, haar hart te beschaven.

Dezelfde bezwaren heb ik tegen »De lotgevallen van Tom Sawyer." Het tooneel is in Amerika, en dat nog wel uit een tijdvak 30 of 40 jaren geleden. Ziehier wat de schrijver in zijn voorrede zegt: »Het meerendeel der avonturen, die in dit boek vermeld worden, zijn wezenlijk gebeurd; sommige heb ik zelf ondervonden, de overigen zijn ervaringen van schoolmakkers. Huck Finn is naar het leven geteekend; Tom Sawyer eveneens, maar hij is niet naar één persoon genomen; hij is eene vereeniging van de karakters van drie jongens, die ik gekend heb en behoort dus tot de samengestelde bouworde.

»De koddige bijgeloovigheden, waarvan in dit boek gewag gemaakt wordt, heerschten dertig of veertig jaren geleden toen mijne helden kleine jongens waren, onder de Amerikaansche kinderen en slaven bijkans algemeen. — Ofschoon de hoofdbestemming van dit boek is, de jeugd te vermaken, hoop ik dat de volwassenen hierdoor niet zullen worden afgeschrikt het ook te lezen, daar het gedeeltelijk in mijn plan lag te trachten, ook hen op eene onderhoudende wijze in herinnering te brengen aan hetgeen zij eens zelve waren, hoe zij dachten en spraken, en tot welke ondernemingen zij zich lieten overhalen."

Ik schreef de geheele voorrede over om den aard van het

boek te doen uitkomen en hoop, dat het laatstgenoemde doel van den schrijver meer zal worden bereikt dan het eerste, nl. dat het meer door volwassenen zal worden gelezen. Dat echter volwassen *Nederlanders* er hun beeld van 30 of 40 jaren in zouden herkennen, betwijfel ik. De zonderlinge avonturen on stoutmoedige daden, die misschien in dien tijd door Amerikaansche jongens werden ondervonden en gepleegd, zijn hier onbekend. Liefdesavonturen en declaraties tusschen jongens en meisjes van 10 à 12 jaren is een bij ons onbekende luxe; 's nachts met een doode kat naar het kerkhof te gaan als middel om wratten te verdrijven, daar getuige zijn van een moord; met zijn drieën naar een onbewoond eiland te vertrekken om zeeroovertje te spelen, en 's zondags in de kerk weer boven water te komen, als de lijkdienst over de verloren gewaanden wordt gevierd; in spookhuizen naar verborgen schatten te graven, daar moordenaars en dieven op 't spoor te komen, een misdaad te verhinderen; als getuige voor de rechtbank de misdadigers bekend te maken en de veroordeeling van een onschuldige te beletten; met een meisje in een grot verdwaald raken, er driemaal 24 uren in doorbrengen en eindelijk door eigen beleid een uitweg vinden, waardoor het geheele stadje in zenuwachtige opgewondenheid geraakt; vervolgens uit die grot nog een intusschen ontdekte schat gaan halen, door boosdoeners daar verborgen, — ziedaar slechts enkele van de vele avonturen door de beide helden Huck en Tom in dit boek doorleefd en die zeker in de verste verte geen overeenkomst zullen hebhen met de jeugdige heldendaden van eenig Nederlandsch huisvader.

Voor de kennis van Amerikaansche toestanden en karakters biedt het boek een aangename en onderhoudende lectuur aan voor volwassenen, maar kan m. i. een nadeeligen invloed uitoefenen op jeugdige harten, daar het bij uitstek geschikt is om de lust tot kwaad doen, het plegen van kwâjongensstreken, het jagen naar avonturen, en dergelijke ongebondenheden meer op te wekken, zonder in eenig opzicht tot orde, werkzaamheid, vlijt, nauwgezetheid, gehoorzaamheid en andere kinderlijke deugden aan te sporen.

»Een kinderwerkje — zegt Leopold — moet geen *roman*

wezen. Dat wordt het echter, zoodra de schrijver te zeer op wonderbaarlijke, ingewikkelde en vreeselijke voorvallen jacht maakte, — zoodra hij in zoete, sentimenteele schilderingen vervalt of bespiegelingen geeft in plaats van de rustige ontwikkeling der feiten; ook als hij het leven te zeer idealiseert. In zulke boekjes vindt de jeugd een hoogst gevaarlijk, overspannend voedsel voor hare phantasie en wordt zoo aan de werkelijkheid ontrukt, waarin zij toch leven en handelen moet. Zij wordt er door vervreemd van het *ware* schoone, van de natuur en hare eenvoudige taal."

Ziedaar een nuttige vingerwijzing voor allen die zich aan lectuur voor de jeugd willen wijden.

M. W. L.

In 't Schipperskwartier. Tafereelen uit het Vlaamsche volksleven, door Sleeckx, Lid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Derde druk. Gent, A. Hoste. 1877. 304 bladz. in post-8°. Prijs *f* 1.50.

Sleeckx, ofschoon in de eerste plaats voor zijne Vlaamsche landgenooten schrijvende, is echter geen vreemdeling voor ons Noord-Nederlanders. Van dit verhaal toch zag de eerste uitgaaf in twee boekdeelen in 1861 bij H. J. van Kesteren te Amsterdam het licht, waarna een tweede druk in 1864 bij W. Rogghé te Gent werd uitgegeven. Dezen derden druk hebben wij dus eigenlijk niet meer te beoordeelen, daar eene aankondiging er van voldoende kan geacht worden. Wat wij alleen te berichten zouden hebben, is dat men hierbij het eerste deel ontvangt der werken van den heer Sleeckx, welker uitgave in vijftien à zestien deelen compleet zal zijn. Vier daarvan zullen jaarlijks het licht zien, terwijl ieder van ruim driehonderd bladzijden 3 francs voor België en *f* 1.50 voor ons land kosten zal. De twee volgende boekdeelen zullen bevatten *de Straten van Antwerpen.*

De beide eerste uitgaven van dit werk zijn ons niet ter hand gekomen, en daar dit waarschijnlijk wel met vele lezers van dit tijdschrift het geval zal zijn, willen wij ons met boven-

staande dorre aankondiging niet van onze taak afmaken. Wij verklaren volmondig dat wij dit voor het volk geschreven werk met uitstekend genoegen hebben gelezen, en gelooven ons niet aan overdrijving schuldig te maken, als wij zeggen, dat wat de beroemde schilder Israëls ons door zijn penseel te aanschouwen geeft, hier door den heer Sleeckx met zijne welversneden pen geleverd wordt. Even als bij Israëls wordt hier het leven afgemaald van eenvoudige huisgezinnen, die aan en op den oceaan zijn geboren en opgegroeid. Het lief en leed in hun eenvoudigen kring wordt ons met treffende kleuren voor oogen gesteld; wij zien dat zij ook een lijden en strijden in deze wereld hebben gelijk zij, die in hoogere kringen geplaatst zijn, en tevens dat zij een hart bezitten vooral niet minder gevoelig dan de laatsten.

Het zou ons niet moeielijk vallen, ja zelfs ons zeer aangenaam zijn, eene korte schets van dit verhaal te leveren. Liever echter zien wij daarvan af, en verwijzen onze lezers naar het boek zelf, dat wij met volle ruimte aanbevelen.

H. F.

Uit de Russische Wereld. Naar het Fransch van Henry Gréville door Francisca Gallé. Arnhem, Stenfert Kroese en K. v. d. Sande. 1878. 472 bladz. in post-8°.

Deze bundel bevat zes Novellen, waaronder drie zeer kort en drie van vrij grooten omvang zijn. De eersten dragen de titels *Lina*, *Lebadka* en *het Bal van den Goeverneur*; de laatsten *Prinses Oghrof*, *Dosia* en *de Bruid van Saveli.* Alle spelen in Rusland, gelijk de titel opgeeft; of echter Gréville ze uit het Russisch heeft overgenomen, dan wel of hij de auteur er van is, wordt niet gemeld. In het laatste geval moet hij in Rusland, en wel in een der hoofdsteden, voor korter of langer tijd gewoond hebben, naar het ons voorkomt, waartegen aan te merken zou zijn, dat veel van het Russische leven, door hem geschetst, ook op dat in Frankrijk toepasselijk is; zoo worden, b. v., de groote en de halve wereld er in afgemaald op eene wijze, dat men zou wanen zich in Frankrijk te bevinden.

Toch kan dit slechts schijn wezen; want Rusland heeft van andere landen altijd iets *overgenomen* (in alle beteekenissen); het zou ook anders zulk een uitgebreid rijk niet geworden zijn (*).

Om de lezers van dit tijdschrift eenig denkbeeld van de richting dezer novellen te geven, zullen wij eene zeer korte schets van de eerste leveren.

Zij draagt ten titel *Lina*, zijnde eene verkorting van *Magdalina*, de Russische spelling van het Fransche *Madelaine*, waaruit wij toch zouden besluiten dat de verhalen oorspronkelijk Russisch zijn. Deze Lina nu was eerste danseres in het corps de ballet aan een der Russische schouwburgen. Opgevoed aan eene Fransche tooneelschool, sprak zij Fransch om te stelen en was om hare lieftalligheid in hare betrekking gezien bij iedereen. In weerwil der verzoekingen, die haars gelijken omringen, bleef zij onbesproken van gedrag; de liefde was evenwel nog niet tot haar doorgedrongen.

Dit zou echter spoedig anders worden. Zij werd opgemerkt door zekeren graaf Charles, een lichtmis van twee-en-twintig jaar, die in de stalles haar onophoudelijk zat aan te turen, en werd op hem verliefd. Hij vroeg haar, of hij bij haar aan huis mocht komen, en dit werd hem toegestaan. Wij moeten hier, voor wij verder gaan, tusschen voegen, dat zij bij eene oudere zuster inwoonde, die in deze als verhaalster optreedt. Die zuster heeft zelve in vroegere dagen een avontuur van dien aard gehad, en weet dan ook over die dingen mee te praten. Zij tracht wel nu en dan hare zuster met goeden raad te dienen; maar het helpt niet veel, — het jonge ding is tot over de ooren op Charles verliefd. Nu gaan wij verder.

Lina onderscheidt zich in zoo verre van hare mede-danseressen in dit opzicht, dat zij niets van den graaf wil aannemen dan wat tot hare dagelijksche levensbehoeften behoort. Voor het overige leven beiden als man en vrouw, die elkander liefhebben. De gevolgen blijven niet uit. Eerst een zoon en toen een dochter. Vóór de geboorte van de laatste echter begon

(*) Het is in den laatsten tijd bekend geworden, dat Henry Gréville eigenlijk een dame is, die haar jeugd in Rusland heeft doorgebracht en met een Franschman is gehuwd. Redactie.

Lina reeds te kwijnen; want zij wist niet recht hoe zij het met haren Charles had; deze was zoo wonderlijk, dat zij er niets van begreep. Eindelijk brak de bom los. De graaf had alles doorgebràcht en werd nu door zijne ouders genoodzaakt om een leelijk meisje met geld te trouwen.

De afloop is kort. De graaf is met zijn huwelijk, gelijk van zelf spreekt, ongelukkig, en Lina sterft aan een gebroken hart.

Uit deze korte schets van de eerste novelle zal men den geest der overigen nagenoeg kunnen opmaken. Wij moeten echter hierbij opmerken, dat wij aan de grootere novellen, als meer uitgewerkt, boven de kleinere de voorkeur geven.

N. T.

Zijn tweede Ik. Uit het Duitsch van Levin Schücking, door N. van Buuren. Gouda, G. B. van Goor Zonen. 1877. 223 bladz. in gr. 8°.

Levin Schücking is een verdienstelijk schrijver van verschillende min of meer uitvoerige romans of kortere novellen, meestal verspreid in deze of gene geillustreerde tijdschriften; maar men kan verdienstelijk schrijver zijn, zonder daarom altijd even gelukkig te wezen in de keuze en behandeling van zijn onderwerp. »Zijn tweede Ik" is een der ongelukkigste voortbrengselen van zijne anders zoo vaardige en welversneden pen. Het bevat de geschiedenis van een avonturier, die zich den naam van een ander heeft toegeëigend, om zich van eene erfenis meester te maken. De rechtmatige eigenaar van dien naam, dien men dood gewaand had, komt nog bij tijds voor den dag, om »zijn tweede Ik" te ontmaskeren en daarna spoorloos te doen verdwijnen. De keuze van dit onderwerp is niet bijzonder nieuw, zooals men ziet. Als nu echter de vorm van het verhaal nog maar uitmuntte! maar daarop valt helaas! ook al niet te roemen. 't Is wel een heel »vreemdaardige" (om met den vertaler te spreken), maar eene zeer weinig belangwekkende geschiedenis, die ons te lezen wordt gegeven.

De hoofdrol wordt er in gespeeld door eene jeugdige prin-

ses, die wij gedurig op weg vinden om boodschappen te doen met een »dienstmeisje". De eerste boodschap, die wij vernemen dat zij doet, is, dat zij een zak geld gaat halen bij een boer. Zij ontmoet op haar terugweg naar huis, een vreemdeling die haar aanspreekt, dood familiaar met haar meewandelt en haar terstond een bedekte liefdesverklaring doet. Deze vreemdeling blijkt later de wezenlijke erfgenaam te zijn van den naam, dien hij haar opgaf, maar onder welken intusschen ook een ander met het hierboven reeds vermelde doel is opgetreden. De zonderlinge verwikkelingen, waartoe de aanwezigheid van twee personen van denzelfden naam aanleiding geven, zoolang niet uit te maken is, wie de eigenlijk rechthebbende is op naam en erfenis, maken den verderen inhoud van het verhaal uit. Ten laatste komt alles natuurlijk terecht. 't Blijkt dan meteen, dat de vorstin ook terstond verliefd geworden was op den geheimzinnigen vreemdeling, dien zij maar eenmaal ontmoet had, en als hij haar dan nogmaals ontmoet en zijne liefdesverklaring in ronde woorden herhaalt, gevoelt zij zich eerst beleedigd, dat een eenvoudig edelman zijn oog durft opslaan tot haar, de vorstin, — begint zij te schreien en loopt zij weg, zonder iets te zeggen. Onverwacht komt dan evenwel de boer voor den dag, van wien zij vroeger geld heeft geleend. Hij is getuige geweest van haar gesprek met den vreemden heer, en zegt, dat hij zich verplicht acht, haar vader er kennis van te geven, dat zij in het eenzame bosch een samenkomst heeft gehad met een vreemd man en met hem over liefde heeft gesproken. Daarop wordt zij rood van toorn en zegt: »Weet het, meier van Jochmaring! deze vreemde man heeft als een eerlijk man naar mijne hand gedongen en ik ben zijne bruid." — »O, neem mij dan niet kwalijk," zei de meier, — en hiermede was de zaak in orde.

Ik heb wel eens gehoord, dat er in die kleine vorstendommetjes van voorheen, wondervreemde dingen gebeurden, maar betwijfel zeer of het er ooit gebruikelijk was, dat vorstinnen met dienstmeisjes gingen wandelen, of boodschappen doen, of zich zoo familiaar door onbekende mannen, welke zij ontmoeten, lieten vergezellen. Ik laat dat voor rekening van den

schrijver. Veel van het »vreemdaardige," dat in deze geschiedenis voorkomt, zal intusschen ook wel op rekening gesteld moeten worden van den vertaler; want de vertalirg is bijzonder slordig. Ik zou gemakkelijk een paar bladzijden kunnen vullen met aanwijzingen van germanismen en allerlei ongelukkige uitdrukkingen, die bewijzen, dat de bewerker in het Hoogduitsch niet zoo goed thuis is als een vertaler behoort te zijn, en ook in zijne moedertaal fouten begaat, die een schooljongen zou verbeteren. Ik zal mij met dat onvruchtbare werk evenwel maar niet vermoeien; de lezer zou er mij geen dank voor weten, en ik ben reeds uitvoerig genoeg geweest over een boek, dat veilig onvertaald kon gebleven zijn, zonder dat iemand er iets aan verloor.

P. DE FRIES.

Spoorwegverhalen, door Charles Lever. Vrij uit het Engelsch vertaald door J. van Giffen, geb. Romein. Maassluis, J. van den Endt & Zoon. 158 bladz. in post. 8°.

Behalve eene inleiding bevat dit boeksken een zestal novellen of schetsen, die geestig geschreven zijn en zich aangenaam laten lezen. Zooals de titel reeds vermoeden doet, behelzen ze meest ontmoetingen op reis. Niet het minst aardig is het laatste verhaal: »De heer Blake in België," vermeldende hoe die heer drie en een halven dag noodig had, om per spoor van Antwerpen naar Brussel te komen. Mijnheer Blake was een Ier, die door zijne vrouw overgehaald was, ter wille van de zuinigheid buiten 's lands te gaan wonen, maar daarbij de ondervinding opdeed, dat het met die Economie precies gelegen was, als met zijn eigen reis van Antwerpen naar Brussel, die een uur en vijftien minuten had moeten duren, maar door een zamenloop van omstandigheden ruim drie en een halven dag geduurd had, zoodat men, gelijk hij zeide, zijn doel op eene verbazend wijdloopige wijze kan bereiken om ten slotte te ontwaren, dat het niets is om op te roemen.

Ook de andere verhalen zijn zeer lezenswaard en inzonderheid aan te bevelen als amusante lectuur op reis of in een

of ander snipperuurtje, dat men aangenaam doorbrengen wil.

Ik heb mij verbeeld, dat de vertaling hier en daar eene niet al te geoefende hand verraadt. »Laat geen schoone *lezer*, met fraaie, donkerblauwe oogen, spottend glimlachen," lezen wij in de eerste regels van de inleiding. Het spreekt van zelf, dat de schrijver geen *lezer*, maar eene *lezeres* op het oog heeft gehad, — maar dit kan ook een fout zijn, die bij de correctie over het hoofd is gezien. Meer hinderlijk vond ik, dat er van lieve jonge dames gesproken wordende, niet een enkele maal, maar gedurig zooveel ophef wordt gemaakt van haar welgevormde wreef, haar beeldschoone wreef enz. Ik heb alle achting voor de schoonheid van dat lichaamsdeel, maar vooral als men die, zooals bij herhaling geschiedt, in één adem hoort prijzen met een mooien of bekoorlijken hals, zou men, dunkt mij, eerder aan een mooi paardje denken dan aan eene jonge juffrouw. Of de schrijver een bijzonder scherp oog heeft voor de bekoorlijkheid der wreef, durf ik niet beslissen, maar in de vertaling zou ik zeggen, had men beter gedaan van een welgevormd voetje te spreken, of nog liever in plaats daarvan b. v. op een paar mooie heldere oogen, een paar frissche kersroode lippen of een rij tanden als paarlen of zoo iets te roemen. Ik geloof, dat iets van dien aard in Hollandsche ooren beter zou klinken. Vooral nu eene dameshand de vertaling heeft bezorgd, trok de meermalen herhaalde, en naar ik meen bij ons min gebruikelijke uitdrukking mijne opmerkzaamheid, en daar het boeksken, volgens het titelblad toch *vrij* vertaald werd, zou wel niemand er de vertaalster een verwijt van hebben gemaakt, wanneer zij zich veroorloofd had, voor het door den schrijver gebezigde woord een ander te kiezen.

L. v. W.

De Geschiedenis van Nederland, aan het Nederlandsche Volk verteld door Mr. J. van Lennep. Zesde Druk. Naar de latere nasporingen gewijzigd en tot op onzen tijd voortgezet door Dr. J. van Vloten. Leiden, D. Noothoven van Goor. Aflevering 1—3.

Dit werk draagt drie recommandaties op den titel, die eigenlijk elke andere recommandatie overbodig maken. De eerste is de naam van Van Lennep zelf, die bij groot en klein, bij alle rangen en standen een waarlijk benijdenswaardigen klank bezit; de tweede is de vermelding dat deze »Geschiedenis" een zesden druk beleeft, en de derde is de naam van Dr. Van Vloten, als geschiedvorscher reeds sinds jaren zoo hoog gewaardeerd.

Historische werken worden minder gelezen, dan ze verdienen, omdat het publiek bevreesd is iets droogs of geleerds te zullen vinden. Vele kundige mannen toch missen den tact, om de resultaten hunner nasporingen in een wat onderhoudenden stijl mede te deelen. Bij onzen Van Lennep was dat echter geheel anders. Was hij een degelijk geleerde, die getoond heeft menigen eerwaardigen foliant en menig half onleesbaar handschrift te hebben doorgeworsteld — hij was tevens een onderhoudend verteller, een romanschrijver en novellist, die zijne lezers wist te boeien, ja, ze soms door zijne geestige invallen in de vroolijkste stemming van de wereld wist te brengen! Wie kent Van Lennep niet als *historicus*, als *dichter*, als *mensch!* En dat zijne »Geschiedenis van Nederland" hem waardig is geweest, bewijst ongetwijfeld de omstandigheid dat *vijf* drukken zijn uitverkocht. Voor Frankrijk of Engeland mag dat misschien zooveel niet beteekenen, doch in ons kleine vaderland is het een zeldzaam verschijnsel.

Bij eene nieuwe uitgave moest evenwel in het oog worden gehouden dat er verscheidene jaren zijn verloopen, sinds Van Lennep dit werk schreef; dat de Wetenschap in dien tijd niet stilstond en dat veel, wat vroeger als ontwijfelbaar zeker werd aangenomen, in onze dagen in een ander licht verschijnt. Een nauwkeurige *herziening* was dus een eerste vereischte, en aan wien kon die gewichtige zaak beter worden toevertrouwd dan aan Dr. Van Vloten, die reeds op Van Lennep's verzoek een gedeelte van het boek, namelijk het Tijdvak van den Opstand tegen Spanje, voor de 2e uitgave doorzien en gewijzigd heeft. De Schrijver-zelf had hem dus voor die taak verkozen en geweten, dat ze in *zijn* geest zou volbracht worden.

»De Geschiedenis van Nederland" zal verschijnen in 27 à 30 afleveringen elk met een Gelithographeerde met zorg in

kleuren gedrukte plaat. Onder de teekenaars, die daaraan zullen medewerken, vinden wij mannen genoemd als: Greive, Hollander, Ten Kate, Pieneman, Rochussen, Scholten enz.

De drie afleveringen, die voor ons liggen, loopen van de oudste geschiedenissen dezer landen tot het begin der regeering van Graaf Willem IV (1304), en zijn versierd met platen van Peduzzi, Rochussen en Zürcher. Wij zijn dus nog midden in den Grafelijken tijd, dien onze historieschrijvers — wij weten het nog wel uit onze jeugd — altijd zeer uitvoerig hebben behandeld. Van Lennep heeft het verhaal der eeuwige veeten tusschen graven en hertogen, waar de arme burgers altijd de dupe van waren, — dat uit den aard der zaak niet vrij is van eentonigheid — afgewisseld met anecdoten en belangrijke bijzonderheden omtrent de zeden en gewoonten dier dagen.

Deze drie afleveringen bevatten 144 blz. zeer compres gedrukt, zoodat de prijs bijzonder matig mag heeten.

Wij hopen later op dit Werk terug te komen.

Elisa. Drama in vier bedrijven door Désiré Delcroix. Bekroond met den driejaarlijkschen prijs der Nederlandsche tooneellitteratuur, ingesteld door het Belgisch Staatsbestuur voor het 7de tijdvak (1874—76). Leiden, A. W. Sijthoff. 1877.

De bijzondere onderscheiding, welke aan dit stuk is te beurt gevallen, zal wel voornamelijk te danken zijn aan de geschiktheid om een gewoon schouwburgpubliek, een publiek, dat niet veel eischt, eenige oogenblikken aangenaam bezig te houden. Hooge letterkundige waarde toch kan ik er met den besten wil niet aan toekennen. Noch wegens onderwerp of tendenz, noch wegens een poëtischen of kernachtigen dialoog is dit drama merkwaardig. Geene nieuwe denkbeelden, geene nieuwe verrassende scènes, of combinaties! Een grijsaard, die zijn rijkdom heeft te danken aan een moord, of iets, dat daarmee gelijk te stellen is, en altijd onder den last van zijn misdaad gebukt gaat. De kleindochter van den vermoorde, die wegens hare armoede gedwarsboomd wordt in hare liefde. Een hard-

vochtige vader, die zijn zoon tot een rijk huwelijk wil dwingen — ziedaar de voornaamste gegevens waarop dit stuk is gebaseerd. Die rijke vriend, dien men zonder hulp te bieden laat verdrinken om zijne schatten meester te worden, herinnert sterk aan »Zóó werd hij rijk," het bekende drama van A. Ruisch. De oude zondaar Van Duren heet dáár Dornstein. Er is dus weinig nieuws in Delcroix's »Elisa." Wat het ons geeft hebben wij in andere drama's al zoo menigmaal gezien.

De personen zijn ook zeer alledaagsch en gelijken sprekend op al de oude misdadigers, edele, behoeftige meisjes, vurige minnaars en hardvochtige vaders van het Fransche tooneel. Als bewijs bijv. hoe de Schrijver nog altijd de traditioneele manier om een rijkaard te karakteriseeren, huldigt, haal ik het 3[e] tooneel van het 3[e] bedrijf aan. Daar wordt gevraagd wat mijnheer de Wilder op dat oogenblik uitvoert en het antwoord is, dat hij op zijn kamer zit om rentebriefjes (coupons?) te knippen, hetgeen »zijne liefste bezigheid en zijn grootste genot" is.

Elisa's karakter is vrij zwak geschetst en wekt slechts in geringe mate onze bewondering. Hare verklaring dat zij Alfried niet bemint, is in de gegeven omstandigheden zóó weinig geloofwaardig, dat die jonge man al heel onnoozel moet zijn, om daar zonder nader onderzoek eenig gewicht aan te hechten.

In weerwil van dat alles kan het stuk op het tooneel wel eenig effect maken. De scènes, waarin Van Durens gewetenswroeging een hoofdrol speelt, zijn daarop berekend. Wie Peters vroeger in het reeds genoemde »Zóó werd hij rijk!" zag, zal weten wat een geoefend acteur daarvan maken kan.

Om die reden zal »Elisa" ongetwijfeld menigmaal voorkomen op de programma's der Tooneelvereenigingen, waarbij het dan tevens als tweede recommandatie kan gelden, dat de toeschouwers zich aan geene immoreele toestanden of uitdrukkingen behoeven te ergeren.

Leiden. D. F. v. H.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Reis van Gosen naar den berg Sinaï, door G. Ebers, Hoogleeraar te Leipzig. Vertaald door A. M. Cramer. Enschedé, M. J. van der Loeff. Prijs *f* 3,60.

Reeds te lang verzuimden wij deze hoogst belangrijke reisbeschrijving van Prof. Ebers aan te kondigen. De beroemde auteur van »de Egyptische Koningsdochter", van »Warda" en van »Homo Sum", die zich op het gebied der historische romantiek zulk een onsterfelijken naam verwierf, heeft ons niet minder aan zich verplicht door het uitgeven van dit tot in kleine bijzonderheden nauwkeurig en boeiend geschreven reisverhaal. Het land, dat hij te voren slechts in zijne verbeelding had gezien, en waarvan de teekening in zijne romans toch zoo juist en levendig was, alsof hij 't met eigen oogen had aanschouwd, heeft hij later mogen bezoeken. Daardoor heeft hij gelegenheid gevonden zijne vroegere voorstellingen te vergelijken met de reisindrukken, die hij zelf kreeg, en gene door deze te verbeteren, aan te vullen en te verrijken. In het belang zijner Egyptische en Oud-Israëlitische studiën heeft hij de reis van Gosen naar den berg Sinaï gemaakt. Hij wilde o. a. den weg nagaan, dien eens de kinderen Israëls zijn gevolgd na hun uittocht, en een onderzoek instellen naar de plaats der Mozaïsche wetgeving.

Naar onze bescheiden meening beheerscht dit doel zijn reisverhaal te zeer. Gedurig worden wij opgehouden door allerlei pogingen om de bijbelsche verhalen aangaande den weg, dien de Israëlieten genomen hebben en de ervaring, die zij daar opdeden, met de tegenwoordige plaatselijke gesteldheid in overeenstemming te brengen. Van het biezenkistje van Mozes lezen wij dat het onmogelijk te Memphis aan de wateren van den Nijl kan zijn toevertrouwd, omdat het dan tegen den stroom zou hebben moeten indrijven, en omdat bij Memphis de Nijl zoo breed is, dat Mozes' zuster, die »van verre stond" het kistje moeilijk lang in 't oog kon houden. Niet Memphis moe derhalve het tooneel van dit feit (?) zijn geweest, maar Tanis.

Zoo wordt breed uitgeweid over de voeding der Israëlieten in de woestijn met manna, en aangetoond, dat dit niet als het eenige voedingsmiddel mag worden beschouwd, maar als toespijs, die bij de Egyptenaren voor het voornaamste bestanddeel van den maaltijd werd gerekend. Ook de verschillende denkbeelden der reizigers en bijbelverklaarders over de kwakkels vinden hier een plaats. Vooral haarfijn is zijn onderzoek over de vraag, welke de berg is geweest, waarop Mozes de wet van Jahve heeft ontvangen: de Serbâl of de Sinaï. Terwijl Strauss, Robinson, Palmer, Tischendorf en anderen den Sinaï als zoodanig aanwijzen, houdt hij er zonder bedenking den Serbâl voor. De vertaler heeft zeer juist begrepen dit gedeelte aanmerkelijk te moeten bekorten, en in één bladzijde samen te vatten, wat op 36 bladzijden van het oorspronkelijke geschrift vermeld staat.

Maar daargelaten deze uitweidingen, welke ongetwijfeld gewaardeerd zullen worden door hen, die andere gronden behoeven voor hun geloof aan de geschiedkundige werkelijkheid der bijbelsche verhalen dan omdat ze in den Bijbel staan, zal niemand dit reisverhaal volgen zonder de erkentenis, dat hij aan de hand van een degelijk geleerde, een uitnemend opmerker en boeiend verhaler eene belangrijke reis heeft gemaakt, terwijl hij gaarne allen lof zal brengen aan den vertaler, die op uitnemende wijze zijne lang niet gemakkelijke taak heeft volbracht.

Leiden. H. G. HAGEN.

Los kruit en scherpe patronen, door R. Koopmans Van Boekeren. Leiden, A. W. Sijthoff. 1878.

»Los kruit en scherpe patronen" is de titel van eene verzameling van grootere en kleinere opstellen van den heer Van Boekeren. Die titel is goed gekozen. Het is toch den schrijver niet alleen te doen om aardig te zijn, maar om te raken, te treffen, om, kan het zijn, de vossen, die den wijngaard van ons leven bederven, dood te schieten. Soms is het een schot met los kruit, dat hij op hen richt, dan weer raakt hij hen zoo gevoelig, dat zij wel eene harde huid moeten hebben, als

ze niet schreeuwen en doodvallen. Vooral tegen schijnheiligheid en onwaarheid richt hij zijne wapenen. Getuigen daarvan zijne lezing over »een winkelhaak", waarvan wij de inkleeding wel anders hadden gewenscht, en het kleinere stukje »één, twee, drie! — in Godsnaam", dat wij een juweeltje vinden van conceptie en uitwerking.

Soms is de heer Van Boekeren zeer gelukkig in het kiezen der namen voor zijne helden en heldinnen; maar voor den waarachtigen ernst van het schoone verhaal is de titel, »de liefdeshistorie van Kaatje Knapp" niet gelukkig gekozen.

De gemakkelijke wijze, waarop de schrijver vertelt, verleidt hem dikwijls, meer dan oorbaar is, allerlei uitweidingen te maken, die met het onderwerp in weinig of geen verband staan. Hij schijnt het zelf te gevoelen, en spreekt het in de door velen genoten Nutslezing over Urk, in dezer voege uit: »Nu echter komen wij op een terrein, waarop wij zoo lichtelijk te lang ons ophouden. Als we toch over 't schoone geslacht beginnen uit te weiden, dan komen we niet, waar we wezen moeten. Ulysses was geen talmer; integendeel een voortvarend man, maar toen hij bij Calypso en haar nimfjes zat, toen vergat hij zijn reisplan, en al keuvelend met de dames, bleef hij zeven jaren plakken en kwam dus zeven jaren te laat op zijn eiland Ithaca aan. Zoo komen wij veel te laat op ons eiland Urk..."

Benijdenswaardig intusschen is het plastisch talent van den schrijver. Wij kunnen niet nalaten een paar proeven daarvan mede te deelen. Op bladz. 103 in het stukje »Halfweg", lezen wij: »Wij zien die huiskamer nog, zooals zij zich in onze kindsche (kinderlijke) dagen voordeed in 't gezellig theeuurtje in de wintermaanden. Het theewater werd destijds te vier uren binnengebracht, en kon zoo mooi suizen en zingen; ik verbeeld mij altijd, dat de tegenwoordige theeketels niet zoo muzikaal meer zijn — of zou 't aan het moderne water liggen? Vader heeft de opmerking gemaakt, dat het groote licht heeft uitgeschenen, waarop moeder de breikous weglegt, terwijl zij verzekert, dat men toch kan zien, dat de dagen langer worden, met bijvoeging — als er visite is — dat het heel wat scheelt, of men in een binnen- of in een tuinkamer huist

daar men in laatstgenoemde, vooral als ze op 't westen ligt, veel langer dag heeft. Nu staat moeder op om de luiken te sluiten. Boven den perenboom glinstert reeds een sterretje, witte wolken met geelachtige randen drijven lager; we konden wel eens sneeuw krijgen, zegt moeder, en ik hoop, dat zij gelijk heeft."

Zoo ook op bladz. 185 de beschrijving van den angst der visschersvrouw.... »als tegen den avond de teekenen des hemels voorspellen, dat er storm op handen is, — en o, zij kent ze zoo goed, die profetiën, die zelden onvervuld blijven, — dan gaat ze met zulk een beklemd gemoed in huis, dan beklimt ze met zooveel vrees en bekommering haar legerstede. Wel legt zij het hoofd neer op de peluw, maar aan slapen denkt ze nog niet, ze luistert, of het ook reeds harder begint te waaien, ze rijst weer overeind; want ja, de wind steekt op, er is een luik, dat klept, een reet, waardoor de storm huilt, de gebinten kraken, alles schudt. Hoort! hoe de zee bruischt (bruist), hoe haar golven met donderend geklots tegen de palen breken. O God! — wat wordt het erg! Zij kan het in de bedstede niet langer uithouden — zij loopt naar het venster, de lucht is zwart, alles is stikdonker. Nu zal zij bidden tot Hem, die de zee beheerscht en de stormen gebiedt, tot den Vader, die ons een licht blijft in den donkersten nacht. Eindelijk zoekt zij de sponde weer op; nogmaals vouwt zij de handen om hare dierbaren aan Gods bescherming op te dragen. Daarna sluimert zij in, maar om spoedig weer wakker te schrikken. Heeft zij gedroomd, of was het werkelijkheid?.... maar zij hoorde immers noodgeschrei.

Stil eens.... neen, zij hoort niets dan het loeien van den orkaan, dan het dof gebrul der baren. De morgenschemering grauwt, maar in haar hart wordt het nog niet licht; de wind gaat liggen, maar de storm daarbinnen is niet bedaard, neen, zij komt niet tot rust, eer zij 't zeil herkent van 't schip, waarop haar man toeft, of van ooggetuigen goede tijding heeft ontvangen....."

Doch wij schrijven niet meer af; wij wekken op tot de lezing. Die lezing wordt ook aangenaam gemaakt door een helderen druk en weinig of geen taalfouten. Als op bladz. 5

staat, dat de Nederlanders zich den voet op den nek hadden gezet, dan zal niemand denken aan onmogelijke, halsbrekende toeren van die Nederlanders, maar aan een lapsus calami, en er van maken »hadden laten zetten." Doch afgezien van zulk een fout, hopen wij, dat velen zich van veel erger fouten zullen laten bekeeren door de onderhoudende en boeiende wijze, waarop de heer Van Boekeren de waarheid weet te zeggen, zoodat zijne schoten, 't zij met los kruit of met scherpe patronen, werkelijk doel mogen treffen.

Leiden. H. G. HAGEN.

J. N. Valkhoff. *Vocabulary, containing such words and familiar phrases as are often used in Conversation* (a Vademecum for Travellers). Second Edition. Groningen, P. Noordhoff and M. Smit. Prijs *f* 0.80

J. N. Valkhoff. *Nouvelles Lectures Françaises.* Troisième Edition. Gron. id. id. Prijs *f* 0.80.

J. N. Valkhoff. *De uitspraak van het Fransch,* voor allen, die deze taal leeren. Gron. id. id. Prijs *f* 0.80

J. N. Valkhoff. *Het eerste Fransche Boekje.* Gron. id. id. Prijs *f* 0.80.

De heer Valkhoff behoort tegenwoordig ongetwijfeld tot de *meest gelezen* schrijvers van Nederland; zelfs Beets en de Génestet hebben niet zoo'n groot aantal personen gevonden, die hunne werken telkens en telkens weer ter hand nemen, als de zeer vruchtbare schrijver van eenige reeksen hoogst bruikbare schoolboeken. Op de keerzijde der boeken bij de bekende Groninger firma uitgegeven, heeft de heer Valkhoff zich een eerzuil gesticht in den vorm van een kolom namen, die niet ongelijk aan de Nijlkolom de hoogte bepaalt, waartoe hun jaarlijksche winst in »Valkhoff's" kan loopen. De meeste dier boeken worden aanhoudend herdrukt, en geen wonder: wat

de »cadger" volgens »The Slang Dictionary" met ∩+ aanduidt als »if you have what they want, they will buy" geldt in de eerste plaats van schoolboeken. De heer Valkhoff is een zeer practisch man, hij »gives what they want" en.... »they buy". Er wordt van den onderwijzer weinig meer gevorderd, dan nauwkeurig toezien, dat de leerling het boek in alle deelen nagaat en netjes werkt. De leerling wordt gedwongen telkens het voorafgaande te herhalen. Verder is er geregelde opklimming in, terwijl de uitgevers zorgen, de brillen niet op de school te doen toenemen, door goed wit papier te geven en een flinke duidelijke letter.

Ik voor mij zou nu wel een beetje meer wetenschappelijke voorstelling van taalwetten en taalregels verlangen, maar zeer velen in den lande »don't want it" en zeer zeker had zoo iets invloed op het debiet en velen »would n't buy". Daarom moge het zoo blijven, tot er een tijd komt, waarop ons hervormd universiteits-wezen aan het *wetenschappelijk* taalonderwijs een zedig plaatsje verleent naast *wetenschappelijk* onderwijs in alle andere zaken, waarbij met het taalonderwijs ook nog *iets* meer beoogt wordt, dan *practisch* nut alleen, terwijl men thans met de andere vakken *alles* beoogt, wat hoogst wenschelijk is, maar den eisch van *practisch* nut min of meer verwerpt. Ik spreek dien wensch te dringender uit, omdat ik vrees, dat een, der wetenschap vijandig streven, eenmaal *alleen* practisch nut zal vragen en onze nationale opvoeding zal maken tot eene »africhting". Daartegen dient gewaakt. De doctrinairen hebben door hun hooge eischen de mannen van gisteren er toe gebracht, het tooneel gereed te maken voor »opera bouffe" en »Posse"; moge in 's Hemels naam geen doctrinair streven naast onze goede scholen, dresseerkamers doen ontstaan.

Valkhoff's werkjes behooren tot de *juste milieu*; ze vinden juist daarin hun kracht.

De *Vocabulary* is een goed uitgevoerde woordenlijst, waarin onder verschillende hoofden een waarlijk verbazende menigte veelal eigenaardige woorden en zegswijzen zijn bijeengebracht.

Er is gelet op de taal van den dag en ongetwijfeld komen

hier woorden voor, die in menig woordenboek nog ontbreken. Uit *Brewer* en een of ander »Conv. Lex." zijn noten en verklaringen toegevoegd, die evenwel niet altijd even juist zijn en een zekere ongelijkmatigheid aan 't werk geven. Of Mackintosh, (Lord) Byron, (Lord) Raglan en andere jassen hun naam ontleenen aan den *uitvinder*, (zooals de heer V. aangaande den eerst genoemden zegt) of wel naar den man op wiens portret men dit kleedingstuk opmerkt of waaraan ook, is eene zaak, die m. i. eerder een »wetenschappelijk gevormd" kleedermaker aangaat. Een woord als *proxy* (bl. 7), had ik liever verklaard gezien. De verzameling woorden verdient overigens allen lof. Op de school zal men echter eene keus moeten doen: de eisch zal toch te sterk wezen, dat de leerlingen de meeste werktuigen van een schrijnwerker en van een tuinman, de meest gebruikelijke benamingen bij kleerenwasscherij en soldaterij kennen. De plaats waar de school gelegen is, zal de keus gemakkelijk genoeg maken. Aan den Helder zal men wel andere groepen kiezen dan in Roermond of te Hemelumer-Oldephaert. *Vijf bladzijden* scheepstermen heeft de leerling te Beilen of Gieten bijv. hoogstwaarschijnlijk niet noodig. De correctie is goed, enkele drukfouten, bl. 65 *demonstrat-ed* voor *demonstra-ted* bijv., zullen wel nooit uitblijven. Op bl. 73 gelieve men echter *ante-meridien* en *post-meridien* te veranderen in *ante-meridie*M en *post-meridie*M; het woord *dies* is echt Latijn en heeft een *m* in den acc. de *n* staat alleen in eenige Grieksche van de eerste deklinatie.

Aangaande enkele noten nog een woord.

Jack Frog (bl. 87) heet »Franschman, eigenlijk Parijzenaar naar hun wapen: drie kikkers of padden." Het is niet onmogelijk, dat de bewoners van Lutetia zulk een wapen voerden, maar hoe komt Arbuthnot in zijne satire: »Geschiedenis van John Bull" er toe de Franschen Lewis Baboon en de *Hollanders* juist Nicholas Frog en Nick Frog te noemen. In Ellicot's Horae Apocalyticae IV. 64 (Ed. van 1847) wordt wel over de drie kikkers of padden van het oude wapen van Frankrijk gesproken; in Seward's »Anecdotes" komt weer eene andere verklaring voor — echter niet van den naam Jack Frog (die, naar ik meende, ontleend was aan het geliefkoosd gerecht van

gebraden kikkers, dat in Frankrijk werd bedacht) maar van *Johnny Crapaud.* (*)

Ook komt eene verbastering van Valentine uit *galantin* mij tamelijk verdacht voor. Hoe dan »St. Valentine was selected for the sweethearts' saint because of his name" is mij onbegrijpelijk en dat te meer, daar juist de *love* eerder dan de *sweetheart* zich tot St. Valentine wendt. Misschien zou de laatste zich eerder tot St. Dunstan kunnen wenden (Vide: Vicar of Wakefield). Op bl. 95 had *Brawn* als het werkelijk »pootjes, ooren enz. in 't zuur" beteekent, door *sult* of *zult* kunnen vertaald worden.

Terwijl ik allen lof heb voor dit boek, in handen van een verstandig docent (geen sleurman) moet ik mijn vriend, den Schr. aanraden de noten hier en daar eens natezien en in een *derden* druk, die wel niet zal uitblijven, liever etymolologische noten te geven, waardoor het den leerling mogelijk wordt eenig begrip te krijgen van de wijze 1° *how words are made*, 2° *how words are used* en 3° *how words are abused* waarbij Schele de Vere's *Studies in English* en natuurlijk Morris, Skeat, Sweet e. a. belangrijke diensten kunnen bewijzen.

De *Nouvelles Lectures françaises* zijn eene goede verzameling onderhoudende stukjes om te lezen, te vertalen, te bespreken en stof tot verdere spreek- en stijloefeningen te geven, waartoe er opgaven en vragen aan de lesjes zijn toegevoegd. Het boekje beleeft reeds een *derden* druk en zal er nog wel meer beleven. Het is bestemd voor kinderen, die al een beetje Fransch kunnen spreken, althans de eerste *vraag* is: »Qu'est-ce que la chèvre?" eene vraag, die een jeugdigen Gallomaan allicht evenveel moeite kan geven als de vraag: »What is a boy?" aan Caxton.

Het Eerste Fransche Boekje is op eene geheel nieuwe wijze bewerkt. De lees- en vertaaloefeningen klimmen op, naarmate de leer der uitspraak verder behandeld is. De leerlingen leeren hier Fransch lezen op dezelfde wijze, waarop zij Neder-

---

(*) Vergl. Mussehl, Bei-, Spitz- und Spott-Namen (Surnames and Nicknames) Hoboken N. J. 869. —

landsch leerden lezen. Voor zeer jonge kinderen is *dit* boekje inderdaad een ware schat. Paedagogisch heeft deze methode tegen, dat de kinderen zeer vele woorden lezen, waarvan ze den zin niet verstaan; maar, even als bij *Deutsch's Letters* heeft de Schr. hier nog al veel woorden gekozen, die op het Nederlandsch gelijken. Toch kan men ook in den beginne heel wat aan het geheugen toevertrouwen en zoude de vertaling er bij geschreven en van buiten geleerd kunnen zijn. Op vernuftige wijze heeft de Schr. met de allereenvoudigste zinnetjes beginnende toch gelegenheid gevonden, geleidelijk opklimmend ook een grammaticalen cursus te geven. Dat alles bevalt me beter dan de monster-versjes op bl. 99. De subst. op *ou*, die als meervoudsuitgang *x* hebben en die, bij welke *ail* in *aux* verandert, dat wil zeggen, waarbij *ailx* of *aulx* thans *aux* geworden is, kunnen zonder hulpmiddel van buiten geleerd worden en anders is onze oude *pons*:

»Mon *chou*, mon *joujou*, mon *bijou*.

Prenez ce *caillou* et cassez les *genoux* à ce *hibou* qui a des *poux*" wel bijna even onzinnig, maar veel korter en begrijpelijker dan het episch gedicht dat »de onderwijzer voor de leerlingen zal vertalen."

De uitspraak van het Fransch bevalt me het minst, al erken ik gaarne, geen speciale studie van dit onderwerp gemaakt te hebben en dus niet bevoegd te zijn, uitspraak te doen over deze theorie der uitspraak. Hugo Wendel liet in 1875 te Plauen verschijnen: »Die Aussprache des Französischen nach Angabe der Zeitgenossen Franz I." Ik heb dat met belangstelling gelezen; de Schr. gaf daarbij op, wat er *voorheen* aangaande de uitspraak gezegd was. De heer Valkhoff geeft echter de leer voor de *hedendaagsche* uitspraak en daarbij denk ik aan de woorden van Littré (Dictionnaire, I. Préface XIII): »un traité de prononciation.... devrait en constatant présentement le meilleur usage,.... essayer de remonter á l'usage antérieur afin de deduire...."

Dat constateeren van *le meilleur usage* heeft nog al wat in en heeft nog geen Nederlander kunnen verlokken naar den hedendaagschen stand der wetenschap zoo iets voor zijne moedertaal te doen. Voor een vreemdeling, is zulk eene taak

m. i. alleen uitvoerbaar, wanneer hij eene reeks van jaren in de beste kringen in Frankrijk heeft verkeerd en daar de beste sprekers en taalkundigen met dat doel voor oogen heeft bestudeerd en ondervraagd.

Maar ik mag de *wijze* van bewerking niet beoordeelen; de leerlingen krijgen niet te veel op eens, de regels zijn kort en duidelijk, de leesoefeningen zeer talrijk, in zooverre is aan den eisch voldaan.

Maar eene andere vraag is, voor wie het boek bestemd is. De titel zegt »Voor allen, die deze taal leeren" als deze allen het koopen, zal dit boek een ware goudmijn en wel een onuitputtelijke goudmijn voor de uitgevers zijn. Maar voor de *school* is m. i. het levend woord het eenige, dat goede uitspraak geeft, al ontken ik niet, dat eenige weinige regels hier en daar nut kunnen doen. Daarvoor ook alweer een boek, acht ik een last voor de jongens, een bezwaarpost voor de tafel van werkzaamheden en een groote moeielijkheid met een hulponderwijzer, die een niet zeer zuivere uitspraak heeft. Voor vele jaren gaf ik eens een stuk over »Prononciation Française d'après les leçons de Mr. Roosmalen, professeur à Paris" in het toenmalig Driem. tijdschr. voor nieuwe talen." Enkele regels hadden daar practische toepassing bijv. de uitgang *acle* waarvan de uitspraak *grave* of *aigue* is naar de beteekenis, het woord *arabe* en zoo meer; moeten de leerl. echter ook leeren dat men *moest* zeggen *éducátion* maar dat niemand het doet? Wat over de *l mouillé* (zie Littré)? En hoeveel regels voor de weinige, die men noodig heeft. Zoo bijv. bl. 89 »De *t* van *ôt* bij bijwoorden wordt altijd verbonden: *tôt ou tard.*" Maar nu »Tant de choses pour une ommelette?" — volgens den *Dictionnaire des Rimes* achter het woordenboek van Boiste zijn er zoo maar vier: *tôt*, *tantôt*, *bientôt* en *aussitôt* en daarvoor alweer een regel. »Het is er maar éen!" Eilieve, zulk een regel is het strootje, dat den rug des kameels doet breken. Ik zou zoo bang zijn, dat dit boek aanleiding gaf tot het opgeven van lessen en het overhooren van lessen over »De uitspraak van het Fransch" aan »allen, die deze taal leeren" en ik zou inderdaad medelijden hebben met die martelaartjes voor eene overigens misschien zeer goede zaak.

Maar al had dit boekje nu misschien geen groot succes, er zullen altijd zeker heel veel koopers zijn voor Valkhoff's onderhoudende en echt practische boeken bij het onderwijs in vreemde talen.

Amsterdam. T. H. DE BEER.

Archie Lovell, door Mrs. Edwardes, schrijfster van: »Zullen wij haar gaan zien?" Uit het Engelsch door Mevr. van Deventer—Busken Huet. 2 deelen. Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. 1878.

Gaarne bekennen we in langen tijd geen roman te hebben gelezen, die ons door vorm en karakterteekening meer boeide dan dit boek. De opvatting van het karakter der hoofdpersone Archie Lovell is oorspronkelijk, bijna tot overdrijvens toe. Een meisje van reeds zooveel ondervinding en dat reeds zooveel van de wereld heeft gezien als Archie en zich zoo gemakkelijk over een half gedwongen reisje, in gezelschap van een jongman als de knappe Gerald Durant heenzet, en zoo weinig surupule aan den dag legt, is zeker een hoogst zeldzame verschijning. Een dergelijke naïveteit is eenigszins onnatuurlijk.

Het komt ons voor, dat dit grootendeels op rekening moet worden gesteld van de groote consequentie, waarmede de schrijfster haar karakterteekening volhoudt. De naïeveteit van Archie, de weekelijkheid van Gerald Durant, de zelfzucht en laaghartigheid van zijn neef Dennison, de onbeduidendheid en zwakheid van den heer Lovell, de strengheid van majoor Seton, zij zijn bijna allen tot overdrijvens toe volgehouden.

Zooals in vele Engelsche romans, ligt ook in dit boek de intrige niet diep en is de loop van het verhaal vrij eenvoudig, maar om de hoofdpersonen heeft de schrijfster een vrij talrijke groep nevenpersonen gesteld, waardoor het haar mogelijk is, den lezer een blik te doen slaan in verschillende kringen van het Engelsche volksleven. Het hoofdmotief van het boek is de misleiding van een mooi boerenmeisje, Margaret Hall door Robert Dennison, evenals Geralt Durant een neef van sir John Durant. Dennison heeft haar in stilte getrouwd, ter-

wijl het vermoeden daarvan op Geralt rust, die met zijne nicht Lucia moet trouwen en erfgenaam van sir John worden. Dennison heeft echter behoefte aan geld van zijn oom, waarom hij Margaret weldra moede wordt en haar zoo hard behandelt, dat zij zich uit wanhoop verdrinkt. Haar lijk wordt gevonden. Dit geeft aanleiding tot een rechterlijk onderzoek en een proces, hetwelk tot de ontknooping voert. Geralt Durant wordt beschuldigd van moord op Margaret. Archie Lovell komt om te getuigen, dat op den avond, toen Margaret zich verdronk, Geralt Durant met haar op het perron van den Zuid-Ooster spoorweg bij Londen Bridge stond.

Tal van personen en feiten brengt de schrijfster met die gebeurtenis in verband en dat wel in een zoo aangenamen vorm, dat men het boek van het begin tot het einde met genot leest. Inkleeding, stijl en taal laten weinig te wenschen over en daar de vertaling uitstekend is, durven we dezen roman met volle overtuiging aan het lezend publiek aanbevelen, als een mooi en degelijk werk.

K. W. L.

Wandelingen in Noorwegen. Bijdrage tot de kennis van land en volk, door Hendrik Wolfgang van der Mey. Haarlem, W. C. de Graaff. 444 bladz. in gr. 8°.

De heer van der Mey bericht den lezer in »Een woord vooraf," dat dit reisverhaal grootendeels ontworpen is na afloop van vermoeiende ambtsbezigheden; misschien is zijn uitstapje naar Noorwegen dan ook wel eene vrucht van de noodzakelijkheid om zich eens, zij het dan ook slechts voor weinige weken, te verpoozen. Dit blijkt trouwens genoeg uit hetgeen hij ons reeds in het begin van zijn reisverhaal meldt. Zijn tochtje nam een aanvang in den morgen van 4 Augustus 1876, toen hij op eene stoomboot plaats nam, die hem in drie etmalen van Rotterdam naar Bergen in Noorwegen zou brengen.

Zijn reisverhaal hebben wij met belangstelling gelezen. Het is wel, zegt hij, niet eene schepping, maar alleen eene be-

proeving van krachten, die men hier moet zoeken; maar toch zijn wij best tevreden met hetgeen hij ons geleverd heeft.

Zijne eigenlijke reis wordt in de eerste veertien hoofdstukken van dit werk beschreven; daarop volgen nog drie hoofdstukken, ieder van veel grooteren omvang dan de veertien eerste, waarin hij uit daarover handelende werken, en om het zijne zoo volledig mogelijk te maken, het oude Christiania beschrijft, een beknopt geographisch en statistisch overzicht van Noorwegen en eindelijk de geschiedenis van dit uitgebreide en niet zeer bereisbare kustland levert.

Gaarne zouden wij het een en ander uitschrijven, ten einde onze lezers met het werk zelf nader bekend te maken, doch wij zijn aan plaatsbestek gebonden en moeten ons derhalve tot het aanteekenen van enkele punten bepalen. Het volgende zal men ongetwijfeld niet zonder belangstelling vernemen. In het onherbergzame en zoo slecht bevolkte Noorwegen — de bevolking bedraagt nog op verre na geen twee millioen inwoners — leefden op 31 December 1865 ruim elf honderd bewoners van tusschen de 90 en 100 jaren, terwijl nog 24 dezen laatsten leeftijd te boven gingen. Men schijnt er nog al blinden te hebben; ten minste, die zelfde opgave levert het getal van 2320, waarvan ruim 1100 boven de 70 jaren.

Het volgende kunnen wij niet nalaten af te schrijven:

»Op vele plaatsen in Noorwegen moet de frissche berglucht zeer heilzaam zijn voor borstlijders, waarbij nog gemeld moet worden, dat in de melk der alpenkruiden etende dieren bijzondere heelkracht aanwezig moet zijn. Behalve in de omstreken der stad Bergen vindt men ook te Olken, in het dal van Valdres, tusschen Reien en Stee, des zomers vele personen, die zich hier tot herstelling hunner gezondheid ophouden. Wordt Noorwegen mettertijd meer bekend, en het reizen in het land gemakkelijker gemaakt, dan zal het waarschijnlijk evenveel Cur-plaatsen bekomen als Duitschland en Zwitserland. Waarschijnlijk; dit woord komt ons telkens op de lippen; als wij ons de vraag voorleggen, of Noorwegen nog eens even zoo bekend en evenveel bezocht zal worden als Helvetië. Het eerste gelooven wij wel, doch het laatste moeten we betwijfelen. Het land is daarvoor te groot en te woest. Want al

kunnen zijn natuurschoonheden, die dikwijls breed worden uitgemeten, met die in Zwitserland wedijveren, toch is er iets in de noordsche landschappen, waardoor zij ons oog minder boeien dan die der zuidelijke streken. Maar er is nog iets. Ge staat bij dien schoonen waterval, wiens wederga in Europa niet gevonden wordt. Ge geniet. Maar zult ge ten volle genieten, indien ge weet dat ge nog 10 uren te maken hebt alvorens een nachtverblijf te vinden, en zonder het vooruitzicht te hebben uwe krachten door gezond voedsel te kunnen versterken?

Raden wij daarom af naar Noorwegen te gaan? Geenszins: we roepen allen toe; gaat er heen, om een land en een volk te leeren kennen, die, gelijk Emil J. Jonas zegt, inderdaad verdienen bekend te zijn.

Op bladz. 397 wordt melding gemaakt van de ontdekking van Noord-Amerika door de Nooren omstreeks vijf eeuwen vóór Columbus. Deze vermelding geschiedt echter slechts in het voorbijgaan, en noch de steller er van, noch de heer van der Mey die het overneemt, schijnt bekend te zijn geweest met het uitgebreide werk in gr. kwarto, met vele kaarten en platen, dat over dat onderwerp in 1837 te Kopenhagen het licht heeft gezien. Dit werk, bij afwisseling geschreven in het Latijn, IJslandsch, Deensch en Engelsch, ligt terwijl wij dit schrijven nevens ons, en is onontbeerlijk voor allen, die de geschiedenis der Aardrijkskunde beoefenen.

Op spelling en correctie van deze Wandelingen zullen wij geen aanmerking maken, behalve alleen dat de heer van der Mey had behooren te zorgen dat de Noordsche *y* niet door *ij* vervangen was geworden, gelijk wel niet altijd, maar toch dikwijls in dit werk geschied is. Zoo leest men *Noordkijn*, *Norderneij*, *Fremsijnethad*, *Gijnt*, *Fladebij*, *Gijldenloi*, *Sijsterflet*, voor *Noordkyn*, *Norderney*, *Fremsynethad*, *Gynt*, enz. De Noordsche *y* is onze heldere *u*, die kort is in *brutaal* en lang in *duur*, en heeft met onze *ij* niets te maken.

H. F.

Boter- en Kaasfabrieken. Eenige practische denkbeelden over hedendaagsche landbouwtoestanden door J. Rinkes Borger. Leeuwarden, W. Eekhoff & Zoon. 1878. (44 blz.)

Toepassing van het beginsel van verdeeling van den arbeid op den landbouw wordt in dit geschrift aanbevolen. Na gewezen te hebben op den kritieken toestand, waarin de landbouw zich tegenwoordig bevindt, deels wegens het stijgen van de prijzen der gronden, deels wegens de kostbaardere levenswijze en de verhooging der werkloonen, maakt de schrijver er opmerkzaam op, hoe inzonderheid onze zuivelbereiding bedreigd wordt met het groote gevaar overvleugeld en achteruit gezet te worden door die van andere landen. De oorzaak hiervan zoekt hij in de onkunde, het gebrekkig toezicht en gemis aan doelmatige hulpmiddelen, die met de tegenwoordige wijze van werken veelal gepaard gaan; het geneesmiddel in de oprichting van boter- en kaasfabrieken, waardoor niet slechts de finantiëele toestand onzer landbouwers en de hoedanigheid der producten zouden verbeterd worden, maar bovendien zoowel de boer als de boerin den noodigen tijd zou besparen om deel te nemen aan de hoogere ontwikkeling, die onze tijd ook van den landbouwersstand eischt. De belangrijkheid van het onderwerp maakt kennismaking met dit werkje wenschelijk.

Natur und Gesellschaft Schauspiel, in fünf Aufzügen von Marie L. F. Mohr, Verfasserin des Trauerspiels: »Die Unverantwortlichen.” Utrecht. — J. L. Beijers 1877.

Met groote belangstelling heb ik bovengenoemd tooneelspel gelezen. De Schrijfster bezit onmiskenbaar veel talent en is ongetwijfeld meer gerechtigd tot het uitgeven van dramatische geschriften, dan menigeen van het legio onzer hedendaagsche dramaturgen. In *haar* stuk vindt men geen onbeduidend, alledaagsch intrigetje met even alledaagsche personen en gesprekken. Zij heeft werkelijk iets te zeggen gehad. Een schoone idee zweefde haar voor den geest. Hare karakters, ofschoon

niet alle even krachtig geteekend, interesseeren ons en als wij aan het einde van het stuk gekomen zijn, bladeren wij het nog gaarne eens door om eenige boeiende scénes en schoone waarheden voor de tweede maal te genieten.

Uit deze woorden blijkt genoegzaam, dat het stuk een gunstigen indruk op mij gemaakt heeft, en ik zou het dus hierbij kunnen laten, wanneer ik niet begreep dat ik aan mijne lezers zoowel als aan de Schrijfster meer dienst bewijs, door mijn oordeel nog wat nader te omschrijven en mijne op- of aanmerkingen er bij te voegen.

Het hoofddenkbeeld van dit tooneelwerk wordt door den titel: »Natur und Gesellschaft” aangewezen. Het is de inspraak des harten, gevoel van plicht en menschenliefde tegenover de vormen der zoogenaamde beschaafde wereld. Het is het warme gevoel, de edele opwelling, zooals men die bij den nog onbedorven mensch aantreft, tegenover een koude welvoegelijkheid, die ons altijd doet vragen: wat zullen de menschen daarvan zeggen? In het »Vorbericht” wordt het vermoeden te kennen gegeven, dat de tegenstelling tusschen *Natur* und *Gesellschaft* voor sommige lezers niet genoeg door de handeling wordt uitgedrukt. Dat vermoeden is volstrekt niet ongegrond. Werkelijk schijnt die tegenstelling meer dan eens uit het oog te verdwijnen. De reden daarvan ligt in een gebrek aan eenheid van handeling, waardoor onze belangstelling van de eene persoon naar de andere overgaat.

Er zijn in dit tooneelspel eigenlijk *twee* hoofd-intriges. 1° De betrekking tusschen Eugenie von Podalsky en Franz Carlsen; 2° Die tusschen Eva Starnberg en Clemenz von Schenkh; terwijl hierbij nog als secondaire intrige, de toenemende sympathie van Beatrice voor Joseph Ulrici te voegen is. Alleen in de eerstgenoemde persoonlijkheid: Eugenie von Podalsky en hare handelingen, treedt de strijd tusschen *Natur* und *Gesellschaft* sterk in het licht. Gedurende haar engagement met Joseph Ulrici en terwijl deze haar wegens afwezigheid van haar oom, bij wien zij woonde, niet bezoeken mocht, heeft zij een jongmensch, een neef, die in een duel iemand doodelijk had gewond, een paar dagen bij zich aan huis verborgen gehouden. Haar verloofde vernam dit en verbrak zijn engagement. Hij

verkoos zich niet te verbinden met een meisje, dat zich zoo weinig aan de regelen der welvoegelijkheid stoorde. *Hier* komt dus de hoofdidee volkomen tot haar recht. Eugenie handelt geheel volgens de inspraak van haar edel hart; haar neef i in groot gevaar, zij wil hem redden en kan niet gelooven, dat haar verloofde haar daarom zal wantrouwen. Maar de wereld veroordeelt haar, noemt haar excentriek en voor Joseph Ulrici is die uitspraak een orakel

Na deze gebeurtenis wordt Eugenie de beschermengel van Franz Carlsen, een jong schilder met veel talent, maar die door de »Oomes" nog wordt teruggezet. Door haar invloed verkrijgt hij roem en fortuin.

Beantwoordt dit alles vrij getrouw aan den titel van het stuk, veel minder is dat het geval met de verhouding tusschen Eva en Clemenz, waarmee wij verder worden bezig gehouden. Eva heeft reeds jaren lang den vriend harer jeugd: Clemenz, bemind, maar deze is door hare geestige, coquette nicht Beatrice betooverd. Toevallig is hij er echter ongezien getuige van, hoe Eva hem innig liefheeft, terwijl het Beatrice voornamelijk om zijn geld te doen is. *Hier* hebben wij dus meer belanglooze liefde tegenover het koude egoïsme, dan wel *Natur* tegenover *Gesellschaft*. Indien Eugenie's geschiedenis: haar engagement met Ulrici en haar liefderijke ondersteuning van den gevluchten duellist, in het stuk zelf voorkwam en niet vóór het ophalen der gordijn had plaats gehad, dan zou het thema der Schrijfster duidelijker in het oog zijn gevallen.

Nu tot de karakterschildering overgaande, trekt Eva mij het meest aan. Die warmte, die eenvoud, dat echt vrouwelijke, maken een alleraangenaamsten indruk. Met hoeveel waardigheid en toch zoo lief en zacht wijst zij Clemenz af, als zij begrijpt dat hij haar alleen uit dankbaarheid jegens haar vader ten huwelijk vraagt. En met hoeveel ijver trekt zij zich kort daarop zijn belangen aan, wanneer zij meent, dat hem een financiële ramp getroffen heeft. Waarlijk, in een galerij van schoone vrouwenkarakters, verdient Eva een eereplaats, en ik maak Mej. Mohr voor *deze* persoonlijkheid oprecht mijn compliment.

Eugenie von Podalsky zou, bij al hare goede eigenschappen en hare edele bedoelingen toch minder mijn ideaal zijn. Zij

behoort tot de zoogenaamde geëmancipeerde, excentrieke dames. Een bekoorlijk jong meisje, dat na zoo'n engagementsgeschiedenis uren lang met een jong schilder alleen zit en onverzeld publieke tuinen bezoekt, geeft wel aanleiding tot eenige bedenkingen. De Schrijfster zal me misschien tegenwerpen dat voor de *reinen* alles *rein* is, — edoch, de menschen zijn nu eenmaal niet rein! Eugenie von Podalsky bezit deugd en karakter genoeg om gevaarlijke proeven te kunnen doorstaan, maar hoevele jonge meisjes zouden er wellicht onder bezwijken! De welvoegelijkheid is eenigermate te vergelijken met de *policie* en de *justitie*. Als alle menschen eerlijk en ordelievend waren, dan kon men rechtbanken en agenten van policie best missen. Als alle jonge lieden uitmuntten door deugd en kuischheid, bestand tegen iedere verzoeking, dan behoefde men zich aan geene welvoegelijkheid meer te storen, en konden jonge dames en jonge heeren gerust alleen met elkaar op reis gaan. Maar de stand van zaken is nu ongelukkig anders, en wie eenmaal zekere grenzen overschrijdt, kan er licht toe komen om geen enkele grens meer te respecteeren!

Onder de overige karakters zijn Beatrice, Franz Carlsen, de kunstkritikus Ruppelius en Clemenz, met juistheid geteekend.

Als technisch bezwaar voor eene opvoering moet, vrees ik, gelden, dat in het eerste en 3e bedrijf te veel gepraat en te weinig gehandeld wordt. Het 2e wekt meer belangstelling en vooral het 4e en 5e kunnen op een tooneel uitmuntend voldoen. Hoe allerliefst is het 2e tooneel 4e acte tusschen Eva en Clemenz; hoe boeien ons vervolgens de scènes tusschen Clemenz, Ulrici, Beatrice en Eva, waardoor Clemenz Eva's edel hart zoo duidelijk leert kennen. Dit alles is met een fijnheid en tact geschreven, die bewondering wekt. En hoe stijgt de belangstelling van den toeschouwer als Beatrice den schilder Carlsen vertelt, dat zijne schilderijen niet door het publiek maar door Eugenie-zelve gekocht zijn, en hij daarop zijne weldoenster met verwijtingen overstelpt! Ook in de 5e acte, wordt de belangstelling gaande gehouden, terwijl het optreden van Beatrice als aanklaagster van Eugenie en de triomf der laatste, een treffend slot vormt.

De dialoog is zuiver, vloeiend en soms dichterlijk. Ik zou

er gaarne een proef van geven, wanneer ik mij nog meer plaatsruimte gunnen mocht. Het boekje ziet er zoo smaakvol uit, wat papier en druk betreft, als wij dit van den heer Beijers gewoon zijn.

Leiden. D. F. v. H.

Varia. — *Luimige schetsen, enz.* door een student. Uitgegeven ten voordeele van de nagelaten betrekkingen der bemanning van het verongelukte stoomschip »Friesland". 's-Gravenhage. Van Weelden en Mingelen. 1878. Prijs *f* 1,50.

Gaarne hebben wij een woord van aanbeveling over voor bovenstaand boekje. Het treurig lot van de »Friesland" verdient algemeen deelneming en daarom juichen wij des Schrijvers edele poging van ganscher harte toe. Deze stukjes onderscheiden zich gunstig van verscheidene met een weldadig doel uitgegeven geschriften, doordat zij niet vervelend maar vrij amusant zijn. Voldoen ze niet aan hooge litteraire eischen, er is toch veel in, dat de aandacht bezighoudt en den lezer een vroolijken glimlach ontlokt. Aan den titel *Varia* beantwoordt de inhoud volkomen. Er is *variatie* in overvloed.

De rij wordt geopend met »Een nachtelijk avontuur," een klein, niet onaardig, ietwat ondeugend, verhaal. Daarop volgen »Speculatie", een klein stukje dat ons beter beviel dan de »Schets van een ridderroman", een al te vaak behandeld idee, en een vaudeville in één bedrijf: »Verkeerde Adressen". Na een vergelijking tusschen *Spoortrein en huwelijk*, vinden wij een groot verhaal »Ongelukkig in de liefde", dat een paar goed vertelde episoden bevat, en een tweede vaudeville »In *de postwagen*" die de vorige in geestigheid verre overtreft. De drie laatste stukjes »Kool", »Verhuizen" en »Zuur" zijn niet de minste van dit Bundeltje.

Onder de lijst der inteekenaars staat een opgave der kosten, waaruit blijkt, dat de zuivere winst nog slechts *f* 63,70 bedraagt. Moge dit menigeen opwekken nog een exemplaar te koopen. Elke daalder is *nu* grootendeels zuivere winst en zal des Schrijvers satisfactie verhoogen.

Het geheim der oude juffrouw, door E. Marlitt. Uit het Hoogduitsch. Derde Druk. Deventer, A. Ter Gunne, 1877. Prijs *f* 1,90.

Het Heideprinsesje,, door E. Marlitt. Uit het Hoogduitsch. Derde druk. Deventer, A. Ter Gunne. 1877. Prijs *f* 2,70.

De tweede vrouw, door E. Marlitt. Uit het Hoogduitsch. Tweede druk. Deventer, A. Ter Gunne. 1877. Prijs *f* 2,—.

Nu juist een jaar geleden plaatsten wij in dit Tijdschrift eene biographische schets met portret van de Duitsche romanschrijfster Eugenie John, bekend onder den pseudoniem van E. Marlitt, en zeiden daarin het een en ander omtrent den inhoud harer werken. Naar dat stukje, zoowel als naar vroegere recensies in het Bibliographisch Album, verwijzen wij den lezer, nu ons nieuwe uitgaven van: »Het geheim der oude juffrouw", »Het Heideprinsesje" en »De tweede vrouw" werden toegezonden. Wij maakten de opmerking dat »Goud Elsje en »Het geheim" (hier voor het eerst verschenen in 1870) kunnen geacht worden het meest tot Marlitts roem te hebben bijgedragen. Al wat zij verder schreef heeft eenige overeenkomst met elkander, hetgeen aanleiding heeft gegeven tot het verwijt, dat zij zichzelve *herhaalt*. Zoo is de verdrukking der onschuld, welke met den schoonsten triomf eindigt, een harer meest geliefkoosde onderwerpen en te vinden zoowel in »Het Geheim" als in »De tweede vrouw."

Dat het publiek Marlitts schrijfwijze van harte toejuicht blijkt uit de herhaalde uitgaven. De tweede druk van »Het Geheim" werd in 1874, die van »Het Heideprinsesje" in 1875 in dit Album aangekondigd en nu liggen de *derde* drukken voor ons. Van »De tweede vrouw" het eerst verschenen in 1874, ontvangen wij hier een *tweeden* druk, en dit zal volgens den gewonen loop der dingen waarschijnlijk ook wel niet de laatste zijn. Marlitt weet door de poëtische wijze, waarop zij hare tafereelen kleurt, door iets sprookjes-achtigs in hare verhalen, duizenden te boeien, terwijl haar tendenz, haar echtchristelijke zin, de meeste sympathie verdient.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Het Katheder-socialisme. Redevoering bij de aanvaarding van het Hoogleeraarsambt aan de Rijks-Universiteit te Utrecht op den 23 Maart 1878, uitgesproken door Mr. J. Baron d'Aulnis de Bourouill. Utrecht J. L. Beyers 1878.

De Quintessens van het Socialisme. door Dr. A Schäffle. Naar den vijfden druk uit het Hoogduitsch door Mr. A. Broedelet. Gouda, G. B. van Goor Zonen. 1878.

Deze beide geschriften hebben de groote verdienste ter juistertijd te zijn verschenen. Sedert de ontwikkeling der sociaaldemocratie in Duitschland een omvang heeft genomen, die daar het geheele staats-organisme met ernstige schokken bedreigt, en velen met angst en vrees vervult; sedert ook bij ons een sociaal-democratische vereeniging is gesticht, die haar programma heeft geformuleerd, is de belangstelling in, of liever de nieuwsgierigheid jegens de nieuwe maatschappelijke secte algemeen geworden.

Welnu, indien men wil weten wat het socialisme eigenlijk beoogt, wat het op maatschappelijk gebied wil tot stand brengen, men leze de tweede der bovengenoemde brochures »De Quintessens van het socialisme," waarin men een vrij uitvoerig overzicht vindt van het streven der socialisten, dat geheel gebaseerd is op het grondbeginsel: opheffing van alle *privaat bezit*, ten aanzien van productie-middelen en daarvoor in de plaats stelling van *collectief* bezit, en organisatie van den arbeid van staatswege. Ook het programma der Amsterdamsch-sociaal-democratische vereeniging heeft dat beginsel ten grondslag en stemt overigens vrij wel overeen met de Duitsche beginselen.

Bij de vrees, die tegenwoordig door velen voor de sociaaldemocraten wordt gekoesterd en de diepe verachting zelfs die hun wordt toegedragen is het zeer aanbevelenswaardig eens nader kennis te maken met hun beginselen en bedoelingen, want het spreekt van zelf, dat daaromtrent de meest verkeerde

en overdreven begrippen in omloop zijn, waardoor de verstandhouding nog ongunstiger wordt. Bij een nadere kennismaking zal men inzien, dat de sociaal-democratie onderscheidene beginselen verkondigd, die onhoudbaar zijn en die zij zelf weder zal moeten opgeven, omdat het onmogelijk zal blijken ze in toepassing te brengen, als in strijd met het karakter van een gezonde maatschappij en een goed georganiseerde staat. 't Zal onnoodig wezen er tegen te velde te trekken, de sociaal-democraten zullen van hunne beginselen vele weder over boord werpen, zoodra zij door beter kennis van het maatschappelijk organisme hebben leeren inzien, dat dit in de meeste opzichten niet kan worden gereglementeerd, omdat het zijn ontstaan geheel te danken heeft aan de ontwikkeling van 's menschen behoeften en eischen in den loop de tijden. Voorzeker, die eischen en behoeften veranderen en wijzigen zich, en naarmate daarvan eischt van tijd tot tijd het maatschappelijk organisme eene reorganisatie, doch bijna uitsluitend in den *vorm;* de grondbeginselen blijven, omdat zij voor alle tijden geschikt zijn. Eene reorganisatie is voorzeker ook thans in menig opzicht noodig. Niet alleen de sociaal-democraten beweren dit, maar allen die den voortdurenden vooruitgang en de krachtige ontwikkeling van staat en maatschappij beschouwen als de beste waarborgen voor het menschelijke geluk. Vele door de sociaal-democraten gestelde eischen en door haar verkondigde beginselen komen dan ook volkomen overeen met hetgeen vele liberalen reeds geruimen tijd hebben gewenscht: afschaffing van staande legers; algemeene dienstplicht; leerplicht; algemeen stemrecht; recht van oorlogverklaring alleen door het volk; afschaffing van den arbeid van vrouwen en kinderen; enz. Als volkomen te rijmen met de algemeene zoowel als met de individueele belangen zullen dergelijke beginselen volkomen toepasselijk zijn, maar waar de sociaal-democratie als 't ware de vernietiging van het individueel bestaan aantast, zal zij blijken niets meer dan een ziekelijke phantasmagorie te zijn, die spoedig door den polsslag van het gezonde menschenleven zal worden onderdrukt.

Intusschen is bij het ontstaan van zoodanige nieuwe richtingen en begrippen de positie der regeering, in het algemeen,

van ieder staatsman in het bijzonder en ook van de wetenschap, moeilijk; de beide eerstgenoemden verlangen dikwijls van de wetenschap eene aanwijzing hoe te handelen en dat haar dikwijls onmogelijk is die te verschaffen, ja zelfs niet van haar moet worden gevraagd, toont Mr. J. Baron d'Aulnis de Bourouil vrij duidelijk aan in zijn uitstekende hierboven aangekondigde redevoering over het Katheder-socialisme. Voor een groot deel is, volgens genoemden schrijver, het ontstaan dier richting te danken aan de verwarring van *wetenschap* en *kunst* op staatkundig gebied. Nevens vele andere werpen de katheder-socialisten de oude economisten het verwijt naar het hoofd, dat zij onpractisch waren. Professor d'Aulnis toont echter op uitstekende wijze aan wat o. i. veel te veel uit het oog is verloren — dat regeeren meer een kunst dan eene wetenschap is, zoodat de staatsman dikwijls onmogelijk de theorieën der staathuishoudkundige wetenschap in toepassing zal kunnen brengen.

Intusschen moet de wetenschap wetenschap blijven en met kalmen blik de verschijnselen nagaan en bestudeeren om zoó mogelijk daaruit leeringen te trekken voor de toekomst, die de bekwame staatsman niet zal verloochenen, maar gebruiken voor zooveel de omstandigheden dit gedoogen.

Na een kort overzicht over het ontstaan en het streven van de katheder-socialisten en na te hebben aangetoond hoeveel punten van overeenkomst tusschen hen en de oude economische school bestaan, komt professor d'Aulnis tot het resultaat, dat de beweging der katheder-socialisten weldra tot de geschiedenis zal behooren, evenwel niet zonder voor wetenschap en praktijk nut te hebben gesticht; daar zij op beider gebied een nieuwe impulsie heeft gegeven.

Zoo dikwijls worden regeeringsdaden gekritiseerd door personen, die nimmer zelve tot regeeren geroepen werden en alles uit de boeken hebben. 't Deed ons genoegen dat het verkeerde hunner handelingen — onder de collega's van professor d'Aulnis, zijn er, die zich zijn lessen kunnen ten nutte maken — hun eens onder het oog werd gebracht door een man der wetenschap. »De taak des wetgevers — zegt hij — is bij uitnemendheid moeilijk. Er zijn evenwel economisten,

die er hun voornaamste roeping in schijnen te vinden tot aanbouw der maatschappij voortdurend plannen te ontwerpen, hoe meer omvattend en luchtiger des te liever. Die klachten »*ex professo*" aangeheven, die puinhoopen, aan de schrijftafel »*ex professo*" gesticht, die gebouwen »*ex professo*" op het papier opgetrokken — zij zijn in mijn oog, bij uitstek onvruchtbaar. Geen gevaarlijker richting voor het economisch onderwijs, dan die waarvan zij het hoofdonderwerp uitmaken. Niet daardoor worden krachtdadige burgers gevormd. Om krachtig te handelen moet men eerst leeren zien en goed zien is een groote kunst. Want men moet zien met de oogen des verstands, en het verstand moet door wetenschap zijn gevormd. Ik zal mij daarom zooveel mogelijk bewegen op het veld van onderzoek naar hetgeen bestaan heeft en hetgeen bestaat."

Wij meenen de lezing van deze belangrijke redevoering verder dringend te mogen aanbevelen aan allen die wel eens over politiek en economie spreken, en de Utrechtsche hoogeschool geluk te mogen wenschen met den nieuwen nog jeugdigen professor, die voor de wetenschap en voor de praktijk nog veel kan doen. Moge hem dit gegeven worden.

K. W. L.

De Hand van Adelberta. Door Thomas Hardy, schrijver van: Ver van het stadsgewoel. Uit het Engelsch door H. T. Chappuis. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon, 1878. Twee deelen. 333 en 339 bladz. in gr. 8°. Prijs *f* 6.50.

Al sedert lang zijn voorredenen en voorberichten uit de mode. In den regel werden zij door gewone romanlezers niet gelezen en wanneer de schrijver den takt bezit om aan zijn werk een veelzeggenden titel te geven, zijn zij ook overbodig. En dit is hier het geval. Wanneer toch de lezer het boek opslaat en zijn oog rust op de groote kapitale letters: »De Hand van Adelberta," dan vermoedt hij al dadelijk wat hij te verwachten heeft: de geschiedenis eener jeugdige schoone, die steeds omringd wordt door aanbidders, die hare hand willen bezitten. Is dit vermoeden in den scherpzinnigen lezer opgekomen, dan

heeft hij ditmaal niet misgetast.

Adelberta was de dochter van een bottelier; werd hulponderwijzeres, en wist zich, zoowel begaafd met schoonheid als verstand, door de lessen die zij van hare meesters ontving, in vergelijking van hare medeonderwijzeressen, op eene buitengewone hoogte te verheffen. Daarna gouvernante geworden, trouwde zij in het geheim met den zoon van de dame, bij wie zij die betrekking vervulde. Die zoon stierf aan een op zijn huwelijksreis gevatte koude, en die gebeurtenis bewoog zijn moeder, lady Petherwin, voor al het voorgevallene vergiffenis te schenken, en zich de afgedwaalde aan te trekken. Zij voltooide hare opvoeding door haar naar een kostschool te zenden en nam haar daarna mede om met haar in Engeland samen te wonen.

Aan dit samenwonen kwam echter spoedig een einde door het overlijden van lady Petherwin. Zij had Adelberta niets vermaakt dan de opbrengst van de huur van het huis in Londen, hetwelk zij bewoonde, met de meubelen, en derhalve moest zij nu voor zich zelve zorgen. Vroeger had zij reeds een bundel gedichten uitgegeven, die met grooten bijval ontvangen was; doch met de dorre werkelijkheid om zich heen, was het haar niet meer mogelijk de aangename genietingen des levens in dichtmaat te bezingen en tot prozaschrijven voelde zij zich ook niet geschikt. Liever wilde zij iets nieuws beproeven en hare vertellingen in het publiek voordragen, waartoe zij Defoe tot model koos, daar de stijl van dien schrijver zich zelfs beter tot spreken dan tot schrijven eigent. Onbeschrijfelijk was de opgang welke Adelberta als *romancière* bij het Londensche publiek maakte. Niet alleen bezat zij eene opmerkelijke gave van verhalen, maar ook haar persoonlijkheid was zeer in haar voordeel.

Geen wonder was het dat hierdoor de drom van aanbidders die zij bezat, steeds toenam. Maar zegt zij zelve: (I. 240) »Het leelijkste van mijn geheelen tegenwoordigen toestand is, dat ik deze voorbijgaande belangstelling bij velen — doch een innige vriendschap bij niemand opwek. Wanneer al de genegenheid, die de geheele drom mijner aanbidders voor mij koestert, in de harten van twee of drie hunner kon worden

overgestort, zouden die drie mij nog hartelijker lief hebben dan zich zelven; doch thans is die over allen verspreid en doet ze in geen enkelen haar werking sterk genoeg gevoelen om ze tot handelen te doen overgaan."

Bij het aangaan van een huwelijk had zij aan zich zelve de plechtige gelofte afgelegd en dit was haar doel, dat zij trouwen zou in 't belang van het welzijn van hare ouders en verdere bloedverwanten. »Willen wij," zegt de schrijver, (II. 2) »het dorsten naar materieel, in een huwelijk te zoeken voordeel, dat wij bij de dichteres en *romancière* opmerken, nagaan, dan mogen wij een enkele eigenaardigheid daarbij niet vergeten, omdat die eigenaardigheid juist tot haar verontschuldiging strekt. Niet alleen zocht zij een man te boeien, die geld genoeg had om in het onderhoud van haar en van haar bloedverwanten te voorzien, maar tevens wenschte zij in dien man iemand te vinden, dien zij achting toedragen kon, en die haar, door het fortuin dat hij haar aanbracht, in staat stelde om, eenmaal van geldzorgen bevrijd, haar talenten verder te ontwikkelen en daarmee dan later zelve voor haar familie te woekeren."

Ik acht het onnoodig om de aanbidders of minnaars van de heldin van ons verhaal bepaald de revue te laten passeeren. Een enkel woord zij genoeg. In de eerste plaats komt in aanmerking de bekwame muziekmeester en organist Christoffel Julian, die voor haar eerste huwelijk reeds den »bons" kreeg; later zoo goed als met haar geëngageerd, was hij zoo edelmoedig om (hoewel niet onvoorwaardelijk) van haar af te zien, daar hij niet genoegzaam middelen bezat om eene vrouw te onderhouden. Later huwt dat jonge mensch met de kleine, zenuwachtige Picotee, de meest geliefde zuster van Adelberta, die »doodelijk" van hem is. Vervolgens treedt de geniale schilder Ladywell ten tooneele, die hare schoone gelaatstrekken door het penseel wedergaf; dan zekere mijnheer Neigh, een man met veel geld, maar een terugstootend karakter, en eindelijk *last not least* de wulpsche burggraaf Mountclerc, die op zijne landgoederen er een klein Trianon op nahoudt, en ten laatste met Adelberta huwt. Deze Lord speelt in den roman geen onaanzienlijke rol, doch door in bijzonderheden te

treden met al hetgeen omtrent deze verbindtenis in verband staat, zou de illusie der lezers te veel ontnomen worden.

Ik kan niet van ganscher harte erkennen dit Boek met onverdeeld genoegen gelezen te hebben; het eerste deel lijdt aan zekere monotonie; vooral daar waar Mountclerc ten tooneele treedt, bezit daarentegen het tweede deel al het boeiende en belangwekkende, hetwelk in den regel dikwijls in den zelfs meest middelmatigen roman gevonden wordt. Derhalve is de verdienste dat het tweede deel zooveel boeiender als het eerste is, zoo groot niet. Ook zou ik wel gaarne aan meer daartoe bevoegden de vraag willen stellen of de strekking van het Boek, hoewel er in de verste verte niets onzedelijks of zedekwetsends in gevonden wordt, voor jonge meisjes wel zeer nuttig kan zijn, daar coquetterie en behaagzucht niet gelaakt, maar vergoelijkt en als 't ware achter een dekmantel verborgen worden?

Hiermede wil ik zeggen dat Adelberta het met zichzelve niet eens is, wie zij uit den drom harer aanbidders zal kiezen. Zij speelt de coquette en houdt ze aan 't lijntje vast, omdat het haar slechts te doen is om den geldelijken toestand harer familie te verbeteren. Derhalve heeft men hier te doen met een huwelijk meer uit berekening dan uit liefde. Zelfs worden boeken over de nuttigheidsleer en de *disciplina arcan* overhoop gehaald om hare coquetterie te maskeeren. Wel wordt gezegd (II. 142) dat »zij van een liefelijke en vroolijke volgelinge van Werther in een wanstaltige aanhangster van de theorieën van Bentham herschapen was," doch het vervolg der geschiedenis leert dat zulks maar praatjes voor de vaak waren.

Bij al het goede echter hetwelk de schrijver ons in deze zijne schepping ten beste geeft, mogen wij hem over deze inconsequentie niet hard vallen. Om van de menschkundige schildering van sommige karakters, zooals van de hoofdpersoon, Christoffel Julian, Picotee, en vooral Mountclerc, niet te spreken, greep mij somwijlen een diepe bewondering aan over het meesterschap hetwelk de talentvolle schrijver toont te bezitten in schilderachtige en plastische beschrijvingen, zooals b. v. die van Harefield Estate, (I. 294) en het bezoek aan de graftombe van Milton in de Cripplegate-kerk, (I. 316). De

beschrijving van de vergadering van het Keizerlijk Genootschap te Comb Castle (de bouwvallen van een middeleeuwsch kasteel) (II. 48), aarzel ik niet te zeggen, dat tot de best geslaagde bladzijden van het Boek behooren, hoewel de gewone romanlezer in de daarin vermelde geschiedkundige bijzonderheden weinig belang zal stellen. Bij het verhaal van het beklimmen van den toren der kathedraal te Rouzan, (II. 95) kwam de begeerte in mij op om van de pen van Thomas Hardy ook eens eene reisbeschrijving te ontvangen, wijl hij in dat genre zijn schildertalent nog meer als in den roman kan ontwikkelen. Bij de beschrijving van dit meesterstuk van middeleeuwsche bouwkunst heeft, hetzij de schrijver of de vertaler niet de nieuwste bouwkundige terminologie geraadpleegd. Nog algemeen spreekt men van den *Gothischen* bouwtrant; en toch is deze benaming onjuist, en daarom in de architectuur verworpen. Hoe die benaming ontstaan is, en in hoeverre de Gothen daarin deel gehad hebben, hieromtrent kan hier ter plaatse niet in bijzonderheden getreden worden. Genoeg zij het gezegd, dat men sedert lang van den Germaanschen, spitsbogen of ogivalen stijl spreekt. Met dwarsverbindingen en standvinken rondom den toren, (II. 95) worden waarschijnlijk *beuken* en *zijbeuken* bedoeld. — Dwarsschip wordt *transept* genoemd.

Doch: *Transeat cum ceteris.* Verdere aanhalingen zijn overbodig. De schrijver zal waarschijnlijk dit Tijdschrift nimmer onder de oogen krijgen, en de vertaler beschuldige ons niet van vitzucht, maar zie in deze aanmerkingen het bewijs, dat wij het Werk met aandacht gelezen hebben. Ik moet ook erkennen, dat het in een roman weinig afdoet of de juiste technische bewoordingen gekozen zijn, hetwelk in een meer wetenschappelijk werk meer gewicht in de schaal zou leggen. Ten slotte voeg ik hier nog gaarne bij, dat de vertaling overigens uitstekend mag genoemd worden.

'sGravenhage. JAN GIJSBERTSZ.

Vorstenmoord. Een ernstig woord tot het Nederlandsche volk door Alexander. Arnhem. — H. W. van Marle. — 1878. Prijs *f* 0,25.

De twee, gelukkig verijdelde, moordaanslagen van Hödel en Nobiling op den 81jarigen keizer van Duitschland hebben de verontwaardiging van alle weldenkenden gaande gemaakt. Toch is hier en daar over die zaak gesproken op eene wijze, die wel als een eenigszins bedenkelijk teeken des tijds mag beschouwd worden. In die omstandigheid schijnt de schrijver, die zich achter den pseudoniem van Alexander verbergt, aanleiding te hebben gevonden, om een waarschuwend woord tot zijne landgenooten te richten. Wij hopen dat hij het door hem beoogde doel bereiken zal en zijne gemoedelijke vermaningen menig geopend oor zullen vinden.

Eene kleine opmerking. De moord der gebroeders de Witt wordt op blz. 12 wel wat vreemd te pas gebracht. In de eerste plaats waren zij geen *vorsten*, en ten tweede kan men dien moord toch wel een gevolg der volkswoede noemen. Al mogen sommige aanzienlijke personen er belang bij gehad hebben, zeker zou die gebeurtenis niet *zoo* hebben plaats gehad, wanneer het volk niet op de twee slachtoffers ten hoogste verbitterd ware geweest. Eigenlijk begrijpen wij het doel dezer historische herinnering niet. Zij kan te dezer plaatse meer kwaad dan goed doen.

Beter beviel ons het navolgende. Nadat de schrijver Duitschlands tegenwoordigen staatkundig-maatschappelijken toestand ongezond heeft genoemd, zegt hij eenige regels verder: »Er heerscht in veel plaatsen van Duitschland een onbedwingbare zucht naar het houden van vergaderingen. Van waar vinden die lui den tijd om daar onder het aanhooren van en deelnemen aan meestal onvruchtbare besprekingen, declamaties enz. te vertoeven? Wordt die tijd niet ontroofd aan de eischen van gezin, beroep en eigen vorming? De vergadering-manie heeft ook in Nederland een hoogte bereikt, die een gebiedend halt vordert. Men leert er wat, maar zelden genoeg, om te vergoeden wat men daardoor verliest, nog minder om te voor-

komen, dat men er niet veel verkeerds leert. Welsprekendheid is een schoone kunst, mits daartoe niet gerekend worde de oefening in zelfverheerlijking, noch de bevrediging dier zelfzucht, welke anderer geduld en tijd in beslag neemt, om aan te hooren hetgeen men zelf even goed, dikwijls beter weet."

Die opmerking verdient behartiging. Wanneer wij in de couranten de verslagen van ontelbare vergaderingen lezen, denken wij soms: Wat zou onze Willem *de Zwijger* wel over al dat *praten* zeggen?

H.

Vervolgwerken.

1. *Tuinen, Villa's en Buitenplaatsen, enz.* Bewerkt door H. Witte. Aflev. 9—12. Leiden, D. Noothoven van Goor. 1878.

2. *Hoogduitsch-Nederlandsch* en *Nederlandsch-Hoogduitsch Woordenboek* door Dr. C. A. X. G. F. Sicherer en A. C. Akveld. Aflev. 43 en 44. Leiden, D. Noothoven van Goor.

3. *Werken van Hendrik Conscience.* Aflev. 115—118. Leiden, A. W. Sijthoff.

4. *Nederlandsch Museum.* Jaarg. 1877, Aflev. 6. 1878, Aflev. 1 en 2. Gent, A. Hoste.

5. *Het Boek der Uitvindingen, Ambachten en Fabrieken.* Afl. 25, 26. Leiden, A. W. Sijthoff.

6. *Werken van Sleeckx,* Deel II. Dirk Meyer. Gent, A. Hoste. 1878.

1. Met deze vier afleveringen is dit belangrijke werk ten einde gebracht. Na hetgeen wij bij de aankondiging der vorige er van gezegd hebben, zullen wij er thans niets aan behoeven toe te voegen. Achtereenvolgens worden behandeld: de ligging, de boomgroepen, de paden, het gras, het water, de heuvels, de bergen, de rotsen, de bloemen, de gebouwen, beelden en monumenten, enz., terwijl daarna de bij dit werk

behoorende plans ieder afzonderlijk worden toegelicht. Wij wenschen den uitgever een ruim debiet van zijne kostbare onderneming.

2. Van dit Woordenboek hebben wij slechts twee Afleveringen aan te kondigen. Het Nederlandsch-Hoogduitsch gedeelte, dat thans behandeld wordt, is gevorderd tot *Gestrengelijk*.

3. Van Conscience's werken liggen vijf afleveringen voor ons, die sedert onze laatste aankondiging het licht hebben gezien, Zij bevatten de verhalen *Schandevrees. Gerechtigheid van Hertog Karel* en het eerste gedeelte van *De Oom van Felix Roobeek*.

4. De drie aflev. van het *Nederlandsch Museum* hebben wij wederom met genoegen doorlezen. Vooral boeide ons wat L. de Rijcker over *Het Volksonderwijs en de Lagere School* leverde; wij dachten daarbij natuurlijk aan de petionnementhistorie bij ons te lande. Het schijnt dat het lager onderwijs in België bij het onze niet achterstaat. Ook *Het Proces van Galilei*, door J. C. de Vigne, was ons aangenaam, omdat de zaak hier uit echte bescheiden wordt medegedeeld. *Een reisje in het Noorden*, van Paul Fredericq, is vooral merkwaardig om de levendige wijze van vertellen. Onze pers heeft ons in den laatsten tijd nog al wat reisverhalen te slikken gegeven, maar niet alle beschrijvers er van weten er zoo mee om te springen als Paul Fredericq. Het is ons aangenaam, daar dit slechts het begin is van een grooter geheel. Wie mede goed vertellen kan, is de heer E. van der Ven, te Antwerpen, getuige zijne hier geleverde novelle, getiteld: *Een paar bladzijden, uit het leven van den heer Piet Drubbel.* Ook wat deze afleveringen verder inhouden, lazen wij met onverdeeld genoegen. Vooral is het de liberale geest, die in dit tijdschrift doorstraalt, welke ons weldadig trof; men zou niet zeggen, dat het uit een Katholiek land afkomstig was.

5. In de twee afleveringen van *het Boek der Uitvindingen*, die thans voor ons liggen, worden wij bezig gehouden met al wat den landbouw betreft op eene uitgebreide schaal; vervolgens ontvangen ooftteelt en bloemenkweekerij en daarna

veeteelt eene beurt, welk een en ander, als naar gewoonte, door uitstekende houtgravures in den tekst wordt opgehelderd.

6. Nauwelijks hebben wij het eerste deeltje der werken van Sleeckx aangekondigd, of wij ontvangen reeds een tweede, *Dirk Meyer* getiteld, en, even als het eerste, eene geschiedenis, *die aan den waterkant* speelt. Wat van den heer Sleeckx in volgende deelen geleverd zal worden, weten wij niet vooraf; maar tot dusver komt het ons voor, dat hij als verteller het best te vergelijken is met den heer Israëls als schilder, gelijk wij reeds in onze eerste aankondiging gezegd hebben, en volstrekt niet met Mr. J. van Lennep, zooals wij onlangs in een onzer dagbladen lazen.

Nu en dan worden enkele spreekwijzen, die plat-Vlaamsch zijn, aan den voet der bladzijden toegelicht. Hiermede had men, dunkt ons, nog wel iets ruimer mogen wezen.

N. T.

Landolin van Reutershoeve. Uit het Hoogduitsch van Berthold Auerbach, schrijver van »Op de hoogte," »de Villa aan den Rijn", enz. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon 1878. 243 bladz. in post 8°. Prijs *f* 2,25.

Als schrijver van zijne alom bekende Dorpsverhalen, was Berthold Auerbach's naam reeds lang beroemd, voor hij zich met zijne meer uitvoerige romans: »Op de hoogte" en andere nieuwe lauweren wist te verwerven. Landolin van Reutershoeve is weder een dorpsverhaal, waarin wij zijne gewone meesterhand herkennen. De hoofdpersoon is een rijk, algemeen geacht man, die in een oogenblik van drift een manslag begaat, doch door de jury wordt vrijgesproken, tengevolge van valsche getuigenissen, met zijn medeweten, ter zijner décharge, afgelegd. Vrijgesproken zijnde, meent hij zijn hoofd weer te kunnen opheffen en zich even als vroeger onder zijne medemenschen te kunnen bewegen. Men zal hem, den rijken en in zijn kring machtigen Landolin, even als te voren met achting en ontzag tegemoet treden, naar hij zich verbeeldt. Maar hierin ziet hij zich deerlijk bedrogen. Daar men wel

weet op welke wijze zijn vrijspraak is verkregen, wendt men zich overal van hem af en moet hij gedurig allerlei vernederingen ondervinden. Zijn trots wordt daardoor ten diepste gekrenkt, maar hij wil de openbare meening trotseeren en verhardt zich in zijn hoogmoed, in de hoop ten laatsten zijn vroegeren invloed wel terug te zullen erlangen. Alles echter te vergeefs. Zijn gemoed wordt nu hoe langer hoe meer verbitterd; hij gevoelt zich diep ellendig en maakt ook zijne huisgenooten ongelukkig. Een zijner grootste grieven is, dat zijne dochter Thoma, op welke hij zoo trotsch was, zich ook van hem afgewend heeft, en haar vroegere bewondering en liefde voor haar vader in koelheid, om niet te zeggen in minachting is ontaard. Zij toch, waarheidlievend bij uitnemendheid, kan haar vader niet meer liefhebben als te voren, sedert zij weet, dat hij niet dan ten koste der waarheid kon vrijgesproken worden van de daad, waaraan hij zich had schuldig gemaakt. Meer dan iemand anders gaat zij gebukt onder de ramp, — omdat zij zich verplicht gevoelt afstand te doen van den jongeling, dien zij liefheeft en met wien zij eerlang in het huwelijk zou treden. Te vergeefs tracht men haar van dat wanhopig besluit terug te brengen. Zij gevoelt zich onwaardig, als dochter van een onwaardigen vader, haar hand aan een eerlijk jongeling te reiken. Zoo heerscht er diepe ellende en verslagenheid in het huis van den rijken en eertijds zoo geachten eigenaar van Reutershoeve, en geen voorspoed in wereldsche zaken kan het levensgeluk terugschenken, dat tengevolge van het bedreven kwaad verloren is gegaan.

Er komen waarlijk aangrijpende tooneelen in dit verhaal voor en de karakters zijn zoo meesterlijk geteekend als dat slechts door een Auerbach en enkele andere bevoorrechte auteurs pleegt te geschieden. Verder iets tot aanbeveling te zeggen, acht ik overbodig. Een dorpsverhaal van Auerbach, en in vertaling uitgegeven bij van Kampen & Zoon, voorwaar, dat is reeds aanbeveling genoeg.

L. v. W.

Levensregelen. Ernst en luim uit de gezondheidsleer van Prof. Carl Reclam, bewerkt door Dr. S. Sr. Coronel. Nijmegen. Blomhert & Timmerman. 1878. 6 à 7 afleveringen à *f* 0,40.

Niet bij allen is een zelfde doel op dezelfde wijze te bereiken. Deze moet er door overreding, gene door dwang; hier een door ernst en met strenge trouw aan de werkelijkheid, daar een door scherts en een weinig opluisteren toe gebracht worden. Goed is het hierom in het algemeen, dat nieuwe belangrijke zaken op verschillende wijzen worden behandeld en voorgesteld, goed ook in het bijzonder, dat Dr. Coronel een poging deed, Prof. Reclam's leefregelen ook bij het Nederlandsch publiek bekend te doen worden.

Heeft elke schrijfwijze hare eigenaardige eischen, dan moeten deze ook bij de beoordeeling in het oog worden gehouden. Een werk, waaraan ernst en luim den toon geven, mag niet worden gemeten met den maatstaf voor werken van louter ernst. De vraag is: »wat is het doel van den schrijver en is het werk ter bereiking er van geschikt." Wel meldt ons in deze eerste aflevering nog geen voorbericht, wat de schrijver beoogt, doch de inhoud er van laat diens doel reeds duidelijk genoeg zien. Blijkbaar wil hij op een onderwerp, dat hij van het grootste belang acht, de aandacht vestigen ook van hen, die zich door een streng wetenschappelijk geschrift of droog leerboek niet aangetrokken gevoelen. Is het gelukt eens de belangstelling te wekken, dan is een belangrijke stap gedaan om tot ernstig nadenken en studie van meer wetenschappelijke werken te leiden. Tot dit doel is het werk uitermate geschikt; het onderwerp wordt door den schrijver als het ware smakelijk gemaakt en komt hier en daar ook al een paar regels voor, die men niet zonder aanmerking zou kunnen voorbijgaan, indien ook niet dat woordje *luim* op den titel stond, dit belet ons niet schrijver en uitgever een ruimen kring van lezers toe te wenschen, wier oog niet slechts geopend zal worden voor een hoogst belangrijke zaak in het algemeen, maar wier kennis tevens omtrent menig bijzonder onderwerp zal worden verrijkt.

V. Dr. T.

De kunst om kinderen op te voeden, door Dr. Brochard, Ridder van het Legioen van Eer enz. Schiedam, J. Odé. Prijs *f* 0,20. (25 Ex. *f* 4,50. — 50 Ex. *f* 8,00. — 100 Ex. *f* 15,00.)

Aan de uitdrukking: »kinderen op te voeden" wordt gewoonlijk een ruimer beteekenis gehecht, dan in dit boekje geschiedt. Hier verstaat men er alleen onder: de wijze waarop men jonge kinderen behandelen moet; de eerste zorgen na de geboorte en gedurende de eerste maanden. Eigenlijk is dat meer *opkweeken* of *opfokken*, zooals de Schrijver dan ook zelf op de konijnen-fokkerij wijst. Hoe het zij, het onderwerp is op zichzelf belangrijk genoeg. Door onhandigheid of onwetendheid van jonge moeders en verkeerde raadgevingen wordt maar al te veel bedorven. Volgens de Inleiding sterven er in Frankrijk op een millioen kinderen, jaarlijks 360,000, die zouden leven als hunne moeders ze konden opvoeden. Dat is zeker al heel erg en als het bij ons maar *half* zoo erg is, dan is het reeds verontrustend genoeg!

Dr. Brochard heeft met zijn klein geschriftje een nuttig werk verricht. Het bevat in een kort bestek alles wat een jong moedertje met betrekking tot haar kind noodig heeft te weten. Het begint met de *eerste zorg aan de pasgeborene. Baden. Aankleeden. De wieg. Het beddegoed* enz. Vervolgens de *voeding* en wat daartoe behoort. Op de zoo hoog noodige zindelijkheid, wordt met den meesten nadruk gewezen. De hoofdstukjes over het *Tandenkrijgen* en het *Spenen* kwamen ons ook zeer belangrijk voor. Door kortheid en duidelijkheid van stijl, waarbij de vertaling veel lof verdient, valt het boekje onder ieders bereik. Het kost niet veel tijd het door te lezen en als men den inhoud, wat de voornaamste punten betreft, in het geheugen prent dan zal men voor menige onhandigheid jegens de hulpelooze kleintjes bewaard blijven.

Wie een weldaad aan die schepseltjes wil bewijzen, schaffe zich eens een 25 exemplaren van dezen raadgever aan en verspreide die vooral onder de volksklasse. Dáár is meer licht en meer kennis nog altijd noodzakelijk. Te zwaar voed-

sel en te weinig zindelijkheid zijn dáár nog menig kind noodlottig.

G.

De Joden van Barnow. Novellen van Karl Emil Franzos. Naar het Hoogduitsch door S. S., Groningen. — J. B. Huber. — 1877. 182 blz. kl. 8°.

Uit het Joodsche Familieleven. Novellen van S. H. Mosenthal. Naar het Hoogduitsch. Haarlem, de Erven F. Bohn. 1878. 180 blz. kl. 8°.

Wij voegen deze twee werken bij elkander, omdat beide ons in een eenigszins gelijke omgeving verplaatsen. Al de handelende personen der ons hier aangeboden novellen zijn belijders van den Joodschen godsdienst. Toch is voor iemand, die niet al te oppervlakkig leest en met eenigen aandacht karakters en omstandigheden beschouwt, een vrij groot verschil tusschen deze bundels niet te miskennen.

De Novellen van Karl Emil Franzos onderscheiden zich van die van Mosenthal door een zekeren ernst, in aanleg en bewerking; door een Oosterschen gloed, en dichterlijk waas, waartoe de plaats der handeling veel aanleiding geeft. De Schrijver, men mag wel zeggen: de Dichter, voert ons naar een klein stadje in Podolië, dat hij Barnow noemt, en volgens hem gelegen moet zijn aan den grooten weg van Lemberg naar Skala. Wij bevinden ons hier te midden vau een Joodsche maatschappij, die zich als het ware krampachtig aan de oude inzettingen vastklemt, en met de kleingeestigste en bijgeloovigste nauwgezetheid geen tittel of jota van de voorschriften der wet zal laten vallen. Die onverdraagzaamheid omtrent al wat met het oude maar eenigszins in tegenspraak is, veroorzaakt natuurlijk een onophoudelijken strijd, een botsing die ons boeit en het innigste medelijden inboezemt voor degenen, die er het slachtoffer van zijn. Wie kan bijv. die aandoenlijke geschiedenis getiteld: »Het zoenoffer" lezen, zonder dat een traan in zijn oog opwelt? Hoe heerlijk blinkt hier de reine moederliefde uit, tegenover het harde, onverbiddelijke bijgeloof, hetwelk nu eenmaal besloten heeft dat Mirjams kind

het *zoenoffer* zal zijn voor de verschrikkingen der cholera. Die *liefde* behaalde de overwinning, men liet de arme Mirjam met rust, maar ook weer alleen — omdat men geloofde dat er een *wonder* Gods was geschied. Wie voelt zijn bloed niet koken van verontwaardiging, als hij in de laatste Novelle »Zonder Opschrift" getuige is van de mishandelingen, welke de arme, schoone Lea moet verduren, omdat zij in 't geheim aan een enkel artikel der Wet ontrouw is geworden en bij haar huwelijk heur prachtig haar niet heeft afgesneden. Hier past wel de bede: »Heer, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen."

Genoemde twee verhalen komen mij met het eerste van den Bundel: »De Shylock van Barnow," het merkwaardigst voor. In deze Novelle is vooral de jood Mozes Freudenthal met meesterhand geteekend. Ik ben het volkomen eens met Johannes Scherr, als hij *die* persoonlijkheid, (evenals Lea Bergheimer in het verhaal »Zonder Opschrift,") een figuur noemt zooals slechts de pen eens dichters ze schetsen kan. Bij al de hardnekkigheid van Mozes, blijven wij het diepste medelijden met hem gevoelen en komen zijne handelingen ons zeer verklaarbaar voor. Zijne eenige dochter, de bekoorlijke Esther, wordt het slachtoffer eener halve beschaving. Voor den engen kring, waarin zij zich moet bewegen is zij te veel ontwikkeld, maar haar dorst naar meer kennis en licht kan niet bevredigd worden. Door schadelijke lectuur wordt haar verbeelding bedorven en zij geeft aan de stem der verleiding gehoor. Als zij met een huzaren-officier gevlucht is, beweent Mozes haar dood en als zij later, arm en ellendig, terugkeert, begrijpen wij dat zij geen vergeving vinden kan. Het is een sombere geschiedenis, maar tevens een tafereel vol kleur en licht-effecten, dat ons aan een schilderij van Rembrandt doet denken.

In de derde Novelle getiteld »Volgens eene hoogere Wet," zien wij de treurige gevolgen van een huwelijk, dat zonder wederkeerige liefde gesloten is. Ofschoon ik de in Barnow onder de Joden heerschende gewoonte, om de dochters en zoons willekeurig uit te huwen, ten sterkste afkeur, acht ik de bewijsgronden van den schrijver toch zwak. Dat Nathans vrouw, na eenige jaren vrij gelukkig getrouwd te zijn, op

den kantonrechter Florian verliefd raakt, prouveert niet voor haar karakter. Ook in een Christelijke maatschappij kan zoo iets gebeuren. Ook dáár wordt menig huwelijk meer uit berekening, dan uit ware liefde gesloten. Bovendien is een langdurige afwezigheid van den echtgenoot vaak voor de huwelijkstrouw nadeelig.

De Novellen van Mosenthal hebben een minder verheven karakter en bewegen zich meer in den kring van ons dagelijksch leven. Wij zien hier de Joden meer, zooals wij ze in onze groote steden zien. Zij hebben niet dien Oosterschen tint als de Joden van Barnow, en zijn niet zoo ontoegankelijk voor nieuwere en zachtere denkbeelden; het zijn dan ook *Duitsche* Joden. Wij zijn meer vertrouwd, gemeenzamer met hen, en dat zal misschien voor enkele lezers een aanbeveling zijn. Ons oordeel over deze verhalen is dus volstrekt niet ongunstig, al kunnen wij ze niet op één lijn stellen met de zuiver geteekende en gloeiend gekleurde tafereelen van den vorigen Schrijver.

Mosenthal vertelt alleraardigst. Hij weet zijne personen duidelijk te karakteriseeren, zoodat wij ze met alle bijzondere kenmerken van spraak en manieren met onze eigen oogen aanschouwen. Nu eens is het de brave, grootmoedige Mine, de dochter van den Raaf (Rabbijn) of het kleine Taübchen, de ganzenhoedster met hare schalksche zwarte oogjes, — dan weer de lange Meyer, met zijn zware stem, die als chassen of koorzanger in de synagoge optreedt, — of de egoïstische Tobias Hof, de moderne Jephta, die het geluk van zijn kind prijs geeft, als hij in doodsgevaar verkeert, — dan weder het oude Racheltje, met haar dochter, het muziekale wonderkind, — of het leelijke, onhandige Schlemieltje met haar engelrein gemoed, — of nog verscheidene anderen, die onze aandacht boeien gelijk de heldere beelden in een Camera Obscura.

Deze Novellen zijn vier in getal. »Raafs Mine," »Jephta's dochter," »Racheltje" en »Schlemieltje". De tweede is in weerwil van den tragischen titel, evenals de vierde van zeer humoristischen inhoud. We vinden hier werkelijk staaltjes van *waren* humor. Lachen we soms van ganscher harte, toch is er te midden dier komische tafereelen iets aandoenlijks, dat

een weldadigen indruk maakt. Wij wijzen bijv. op het allerliefste tooneeltje waar het arme Taübchen zich vrijwillig voor haar vader opoffert en de vrouw van den ouden Wolf Breitenbach worden wil, — of als het leelijke Schlemieltje liever haar dertigduizend gulden verliest, dan alleen om haar geld te worden genomen.

Nevens deze trekken zouden wij nog verscheidene voorbeelden kunnen aanhalen om te bewijzen dat ook Mosenthals Novellen uit het Joodsche familieleven, onder de romantische lectuur onzer dagen niet onopgemerkt mogen blijven.

Leiden. D. F. v. H.

Anna's wiegelied en andere schetsen en verhalen door Agatha. Leiden. — A. W. Sijthoff. — 1878. 159 blz. kl. 8°.

Adèles besluit en andere schetsen en verhalen door Agatha. Leiden. — A. W. Sijthoff. — 1878. 148 blz. kl. 8°.

De Schrijfster, die zich *Agatha* noemt, doch wier *ware* naam vrij algemeen bekend is, verwierf zich door hare verhalen voor meisjes, als »De dochter van den Kozak," »Eva Strooveld", »De genius van het kransje," enz., en door de uitmuntende wijze, waarop zij eenige jaren het Weekblad »Ons Streven" redigeerde eene zoo gunstige reputatie, dat het bijna onnoodig mag heeten, bovenstaande verhalen nog bij ons publiek aan te bevelen,

Waarom het *eene* Bundeltje niet aanvangt met het groote verhaal »Anna's wiegelied," waar het naar genoemd is en waarom het *andere* genoemd is naar een der kleinste verhaaltjes: »Adèle's Besluit," waar het evenmin mee aanvangt — begrijp ik niet recht, maar dat is een zaak van ondergeschikt belang. In de zestien schetsen en verhalen, waaruit deze beide boekjes bestaan, herkent men onmiddellijk Agatha's lossen en natuurlijken schrijftrant. Wat zij vertelt is aan het dagelijksch leven ontleend, maar in schijnbaar zeer onbeduidende voorvallen, weet zij waarheden te vinden, welke op den lezer een diepen indruk maken. Dit valt vooral in het oog bij het eerste verhaal van het 1ste Bundeltje: »Oudejaarsavond en Nieuwjaarsmorgen" en bij »Recht of on-

recht?" van het 2de. — Bij sommige verhalen komt de question brûlante van de laatste jaren omtrent den werkkring der *vrouw* aan het licht. In »Anna's wiegelied" gevoelt de dochter van den heer Ravelloo de sterkste roeping zich aan het tooneel te wijden, maar wordt daarin door hare familie verhinderd. Ofschoon ik veel medelijden gevoel met Anna, die eindelijk van overspanning sterft, kan ik toch den tegenstand harer ouders zeer goed begrijpen. Er zal èn in den toestand van ons tooneel èn in de opinie van het publiek (die daar weer mee samenhangt) nog veel moeten veranderen, vóórdat men een jonge dame met volle gerustheid kan aanraden om actrice te worden. Buitendien is er nog een groot verschil tusschen tijdelijke opwinding en waar talent en wie is in staat dat dadelijk te onderscheiden? Het is in de laatste jaren mode geworden onder de dames om de planken te willen betreden, maar dat niet ieder kunstenares is, die zich verbeeldt het te zijn, is waarlijk voldoende gebleken. Zóó is het ook met de *schrijfsters*, die als uit den grond opkomen. Agatha laat ons in twee schetsjes: »Haar historische roman," en »Strijden en verblijden," kennis maken met twee persoontjes bij wie de wil grooter is dan het *talent*. Toen ik de Novelle: »Uitgebluscht" doorlas maakte ik de opmerking »Och, het is ook alweer het *rechte* niet, als men zich zoo spoedig door de critiek van een enkel familielid uit het veld laat slaan. Wanneer de *ware* kracht bestaat, dan breekt men zich baan, in spijt van alle broeders, zusters of goede kennissen. Denken wij maar aan de groote genieën, wier eerste werken door het slijk werden gesleept!"

Als ik uit deze verhalen een keuze moest doen, dan zou ik (met twee die ik reeds noemde) aan: »De komst des konings," een juweeltje door natuurlijke en levendige beschrijving. »Onze Piet" een aandoenlijk schetsje in den trant van Haverschmidt's »Broertje," de allerliefste parabel »Elsa" en »Liefde en roem" den eerepalm toekennen.

De boekjes zien er aanlokkelijk uit met goed geteekende plaatjes en fraaie, smaakvolle bandjes. Voor jonge dames zeker een welkom cadeau!

Leiden D. F. v. H.

Het Hek van den Dam. Een verhaal in den trant van Helen's kleintjes. Naar het Engelsch door O. D. A. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon. 1878. 218 blz. in post 8vo. Prijs *f* 1,90.

Als het hek van den dam is, loopen al de schaapjes in het wilde. Wanneer mama van huis en papa wat indolent is om zich met de kinderen te bemoeien, zijn zij te veel aan zich zelven overgelaten en doen daardoor allerlei verkeerde en soms dwaze dingen, welke ernstige gevolgen kunnen hebben. Op dikwijls geestige en humoristische wijze wordt dit in het werkje, hetwelk ter aankondiging voor ons ligt, voorgesteld. Betsy, die Bunyan's Reize schijnt gelezen te hebben, loopt stilletjes weg ten einde eene pelgrimsreize te ondernemen. Op weg naar de heerlijke stad moet zij den poel der moedeloosheid doorwaden, doch verzinkt in een moeras, en zou verdronken zijn, indien »Malle Piet," een idioote knaap, haar niet gered had. Archibald rijdt in een paardenspel op een ezel en breekt een arm. Tom spuit een der dienstboden in het oor, ten einde haar van doofheid te genezen, met een glazenspuit, wel een radicaal maar geen zacht middel. Robbert laat een zilveren trekpot in den put vallen, dien Tom er met levensgevaar uithaalt.

Dat het daarentegen onmenschkundig is om, in stede kinderen zonder opzicht te laten, hun eene strenge opvoeding te geven, wordt aangetoond door Tante Mina, die in dit boekske een groote rol vervult. Eene deftige dame, die niet duldt dat kinderen stoeien of leven maken, maar eischt dat zij stil op een stoel zitten en op de tot hen gerichte vragen beleefd antwoorden, kan door hen niet bemind worden. Het is door gebrek aan liefde, en doordien zij zich niet in de plaats van anderen weten te stellen, dat dergelijke menschen voor kinderen niets aantrekkelijks hebben.

Ook in de schildering van de karakters der kinderen verraadt de schrijver (of zekerlijk schrijfster?) diepe menschen-

kennis. Wij hebben hier te doen met kinderen, zooals wij ze meestal in onze omgeving ontmoeten; niet slecht, maar schalkachtig stout; kinderlijk naïf en eenvoudig, ja dikwijls zeer kinderachig. De schrijver drukt de jeugdige lezers vooral op het hart, dat de jeugdige Bradley's hun volstrekt niet ten voorbeeld gesteld, maar veeleer als afschrikkende waarschuwingen voorgehouden worden. Wij gelooven echter dat dit boekje, waarover een lieve, dikwerf godsdienstige tint verspreid ligt, hun gerust in handen kan gegeven worden; want al missen de kleine ondeugden beschaving en opvoeding, zoo bezitten zij toch reeds de drie groote deugden, waarop deze gegrond moeten zijn: Waarheid, liefde en gevoel van eer.

De vertaling is zoo goed, dat men bijna alleen door de vreemde namen er aan herinnerd wordt, dat men een vertaald boek voor zich heeft.

J. R.

Ridder of Dame? Eene Episode uit het Fransche hofleven onder Lodewijk XV, door Gregor Samarow. Met een bericht over den Ridder d'Eon de Beaumont. Deventer, A. ter Gunne. 1878. VIII en 248 blz. in post-8°. Prijs *f* 2,40.

De ridder d' Eon de Beaumont heeft in de tweede helft der vorige en in het begin van deze eeuw heel wat pennen in beweging gebracht, niet alleen in Frankrijk, waar hij onder de aanzienlijkste kringen verkeerde, maar ook in andere landen, en zoo mede bij ons. Zijn leven werd een soort van staatsgeheim, even als de geschiedenis van den man met het ijzeren masker. Men verbeelde zich een ridder, aan het Fransche hof verkeerende en daar eene belangrijke betrekking bekleedende, die eensklaps zijne manskleeding aflegt, als vrouw verschijnt en ook als zoodanig ontvangen wordt. Dus is het eene vrouw geweest, zal men zeggen, die zich als man had verkleed? Nu, dat is wel meer gebeurd. — Ja, wacht even, die man, naderhand vrouw, sterft ten laatste; er heeft eene lijkschouwing plaats, en nu blijkt dat het toch wel degelijk een man was. Waartoe die vermomming? zal men vragen, en

hoe was dat alles mogelijk? Tusschen een man en eene vrouw is toch wel onderscheid te zien, dat door kleeding niet altijd bedekt kan worden? Ja, lieve lezer, daar zit het hem juist. Er zijn er die beweerd hebben, dat zij, die bij de lijkschouwing tegenwoordig waren — hun getal zal wel niet groot zijn geweest — hun bril niet hebben op gehad.

In het *Handelsblad* van 15 en 17 April en 4 Mei 1877 is deze zaak weder ter sprake gebracht, bij gelegenheid dat deze geheimzinnige persoon in betrekking gestaan heeft tot het zoogenaamde testament van Peter den Groote.

De verklaring, in de zoo even genoemde nummers van het Handelsblad omtrent het geheim geopperd, zullen wij hier niet mededeelen, daar wij hier alleen verslag hebben te geven van het werk, dat ons ter aankondiging is toegezonden. Dit is een geschiedkundig verhaal, gelijk men dergelijke werken noemt, dat Charles Geneviève Louise Auguste Timothie d'Eon de Beaumont — zoo is zijn of haar naam voluit — tot hoofdpersoon heeft. Zooals de zaak door Samarow wordt voorgesteld, laat zij zich zeer goed begrijpen; maar is deze voorstelling eene vrucht van historisch onderzoek? Wij willen hieromtrent echter in geen beschouwing treden. Het werkje is zeer boeiend geschreven, en dat is voor den gewonen lezer voldoende. Verscheidene historische personen, tot den tijd van ridder d'Eon behoorende, worden ons voor oogen gesteld en meesterlijk geschetst, zooals Lodewijk XV, Richelieu — niet de kardinaal, maar de tweede van dezen naam, — Rouseau en eene menigte anderen, te veel om te noemen.

De vertaling is zeer vloeiend; doch nu en dan komt de Duitsche afkomst van het boek er door heenschemeren. Hinderlijk is het ieder oogenblik voorkomende *Freule*, voor *Mademoiselle* of *Mejuffer*, zooals wij in onze taal schrijven. Het Fransche *Mademoiselle* is inderdaad in het Hoogduitsch *Fräulein*, maar dit laatste is geen *Freule*, zooals wij die beteekenis opvatten. Iets dergelijks kan gezegd worden van »Mijnheer *van* Aurigny." *Romeinsche* (*Römische*) heerschappij moet *Roomsche* wezen, en zoo hebben wij nog eenige dozijnen genoteerd; maar waartoe zou het dienen onze lezers met de

opsomming er van te vervelen. Het boek laat zich goed lezen, ook in de vertaling, en dat is in deze het voornaamste.

N. T.

Het Document. Door Karl Detlef. Uit het Hoogduitsch. Deventer, A ter Gunne. 1877. Twee Deelen. 352 en 372 blz. in gr. 8°. Prijs *f* 6,90.

Of de schrijver van dit werk reeds door de vertaling van eene vroegere geestvrucht bij ons publiek is ingeleid, is ons onbekend; dit boek ten minste ziet zonder eenig »woord vooraf" het licht, zoodat hij daarmede voor ons als het ware uit de lucht komt vallen. Misschien is hij een Duitscher, die met Russische toestanden uit ondervinding van zeer nabij bekend is en nu eene vrucht van zijne waarnemingen zijnen landgenooten aanbiedt. Hoe dit zij, wij ontvangen in dit werk eene uitstekend geschrevene familiegeschiedenis, naar het schijnt op waarheid gegrond, maar toch door verdichting voor den lezer smakelijk gemaakt. Zij is in twee tijdvakken verdeeld, waarvan ieder een boekdeel vult. Het eerste speelt voor bijna veertig jaar, en het laatste in den jongsten tijd.

Ofschoon de hoofdpersonen zoo tot elkander in betrekking staan, dat ze als het ware ééne familie uitmaken, ontbreekt het toch niet aan bijpersonen, die mede zoo uitnemend geteekend zijn, dat de lezer ze klaar voor oogen ziet, en zelfs de minst beduidende zijne aandacht niet ontgaat.

De hoofdpersoon in het eerste gedeelte is een hoogst verdienstelijk Duitsch meisje, dat in eene Russische provinciestad met lesgeven sober haren kost verdient. Bleef het nu hier nog maar bij, dan zou dit voor haar nog zooveel niet beteekenen, maar zij wordt door hare voornaamste principale, eene Russische gouverneursvrouw, nog erger dan de gemeenste dienstbode behandeld. In bijzonderheden daarvan zullen wij niet treden. Zij blijft intusschen, wat hare verdiensten en inzonderheid haar zieleleven betreft, niet onopgemerkt. Een kundig Russisch ambtenaar, maar helaas van de achtste klasse,

en die voor zichzelven den kost niet eens verdienen kan, geraakt met haar bekend en op haar verliefd. Wie zal het haar ten kwade duiden, dat zij het aanzoek van hem, die bovendien stijf en houterig in al zijne manieren is, van de hand wijst! Hij beseft dit en wil de zaak goedmaken. Hem is namelijk een geheim bekend van zijnen superieur. Nu komt er eene vacature open aan zijn bureau, en hij meldt zich daarvoor bij zijnen chef aan, naardien het bekomen daarvan voor hem eene groote bevordering zou zijn. Zijn chef erkent zijne verdiensten, maar antwoordt, dat hij vooreerst nog wat geduld moet hebben, naardien in de vacature reeds voorzien is. Op het verzoek van onzen ambtenaar wordt de begunstigde persoon genoemd, en nu blijkt, dat deze een groote domoor is, maar tevens een handlanger van zijnen chef in de schurkestreken van dezen.

Dit is nu onzen ambtenaar — Gorodin is zijn naam — wat al te erg. Hij heeft bewijzen in handen, die zijnen che dadelijk van zijne betrekking kunnen ontzetten en naar Siberië brengen, en weet het zoo aan te leggen, dat hij de opengevallen betrekking inderdaad verkrijgt.

Thans is hij een geheel ander mensch geworden. Hij verlaat zijn dakkamertje, waar hij zich met den schraalsten kost behelpen moest, en betrekt] apartementen, waar hij als fatsoenlijk man leven kan. Nu meldt hij zich ook weder bij het meisje zijner keuze aan, maar helaas even vruchteloos als te oren. Zij heeft haar hart reeds weggeschonken, en wel aan een graaf, die reeds gehuwd is en een zoontje van drie jaren heeft. Die graaf intusschen is hoogst ongelukkig. Hij heeft dat huwelijk gesloten om zijnen vader te redden en heeft hem toch niet gered; want toen het huwelijk voltrokken was, erkende zijn vader het verkeerde er van en heeft zich voor het hoofd geschoten.

De graaf en onze jonge heldin — want zij is inderdaad de hoofdpersone in het eerste gedeelte — zijn thans met onafscheidelijke banden vereenigd. Een zoontje is de vrucht daarvan. Van nadere bijzonderheden moeten wij ons thans echter onthouden.

Het tweede gedeelte speelt omstreeks twintig jaren later.

De heldin in het eerste gedeelte is dood, even als haar zoontje, en ook de graaf is overleden. Zijne vrouw leeft echter nog, als ook beider zoon, die nu tot een dapper krijgsman is opgegroeid. Gorodin is intusschen ook twintig jaar ouder geworden, doch heeft de kans, die de graaf hem heeft afgewonnen, niet kunnen vergeten. Nu stelt hij alles in het werk om den zoon van den graaf te onterven en zich toe te eigenen wat dien zoon anders te beurt zou vallen. Daartoe heeft hij een in allen vorm opgesteld en gepasseerd *Document* noodig, waarbij de moeder van dien zoon krankzinnig wordt verklaard, en dat hij vernietigen wil. Van daar de titel van dit werk. Het Document wordt ook inderdaad door brand vernietigd, benevens het zondeloon, waarvoor het gestolen is, doch zonder vrucht; want een duplicaat wordt ontdekt en geleverd, en blijkt even voldoende te zijn als het verbrande stuk.

Wij kunnen natuurlijk ten deze niet alleen in geen bijzonderheden treden, maar zelfs geen flauwe schets van den loop des verhaals geven. Alles is zoo ingewikkeld, dat wij onze lezers naar het boek zelf moeten verwijzen. Hiervan zij ten slotte gezegd, dat gewone lezers, wien het slechts te doen is om zich eenige uren aangenaam te verpoozen, in dit werk alles zullen vinden wat zij maar kunnen verlangen, terwijl anderen, die gaarne eenig nut trekken uit hetgeen zij lezen, zich ook niet teleurgesteld zullen vinden.

De vertaling is over het geheel goed, doch niet vrij van schrijf- en drukfouten, en wij zouden daarbij niet stilstaan, indien de vertaling minder goed was. Blz. 2 leest men: »Deze goederen werden beheerd door *een intendant*, wier oogmerk was *hunne* heeren te bestelen, enz. Dit moet natuurlijk zijn *intendanten*. Maar waartoe zou het dienen hiermede voort te gaan? Dit zoowel als *vreest* voor *vereert*, *toeschielijk* voor *toeschietelijk*, en vele anderen, zal men wel door de vingers zien, daar zij uit den zamenhang zijn op te maken. Wat echter daaruit niet altijd op te maken is, zijn vele Russische woorden, die onvertaald zijn gebleven, zooals: *tschin* voor *rang*, *tschinowniks* voor *ambtenaren*, *baltalaika* voor *eiter*, *pirogg* veor *pastei*, *muschik* voor *beer*, *datsje* voor *landgoed*, *gri-*

wenik voor *tienkopekenstuk*, *dwornik* voor *huisknecht*, en andere meer. Zij geven daarenboven de Russische uitspraak niet eens terug, maar hebben de Duitsche transscriptie, die ons te dezen opzichte geheel en al van de wijs brengt. Zoo wordt o. a. de vrouw van den graaf *Warwara* geheeten; ons dunkt dat men de Russische spelling *Barbara* gerust had kunnen behouden.

Wij zullen het echter, wat onze aanmerkingen betreft, hierbij laten.

N. T.

Nancy, door Rhoda Broughton, Schrijfster van: *Met vuur gespeeld.* Uit het Engelsch. Twee deelen. 302 en 304 blz. Deventer, A. ter Gunne. Prijs *f* 5,85.

Op het vóór-schutblad van elk dezer deelen vermeldt de Uitgever, dat van het vroegere werk der S., 't welk ik niet had gelezen, maar dat door een onzer bekende lettermannen, H. de Veer, was ingeleid, reeds een *tweede* druk bij hem is verschenen; en hij legde er een gedrukt blaadje bij, bevattende de hooge, zeer hooge lofspraken van onderscheidene tijdschriften over dat werk, ook die van een collega in het Leeskabinet. Dat noodigde uit om dadelijk de lezing aan te vangen. Wij konden 't echter vooreerst niet verder brengen dan een paar hoofdstukken. 't Inleidend tooneeltje van eene proefkokerij door de kinderen, en hun erg oneerbiedige toon van spreken over een naar hun oordeel lastigen, strengen vader trokken niet aan. Na een paar dagen van nieuws opgevat, en voortgezet, veranderde de indruk allengs meer en meer, en nu wij de twee deelen door zijn, zonder een woord te hebben overgeslagen, kunnen we 't gunstig oordeel onzer Collegen over de S. uit volle overtuiging mede onderteekenen.

»Nancy" spreekt zelve het geheele boek door; zij zelve schrijft hare geschiedenis; zij zelve geeft, feitelijk, in handelingen en dialoog, haar portret en karakter te *zien*; zij ook schetst de nevenpersonen, naar den indruk, dien zij er van heeft. Van daar misschien, dat ze ons, omtrent een paar er

van, nu hare geschiedenis, zoover zij die had mede te deelen, uit is, ietwat in 't onzekere laat. Nancy is eene van de zes spruiten — drie dochters en drie zoons — van een stroeven, eigenzinnigen vader, die zijn kinderen al heel weinig blijk van liefde geeft, en van eene zwakke, meegaande moeder, eene goede ziel, die wel haar kroost moederlijk bemint, maar zelve te zeer onder den druk van vaders eigenzinnigheid gebukt gaat. Doch die vader treedt in het verhaal weinig op den voorgrond, de moeder zoo goed als in 't geheel niet. De broêrs en zusters zijn verschillend van karakter, slechts één weerspannig tegen den vader. De jongens zijn jongens, zooals ze, met de gewone karakter-variatie, gemeenlijk met en tegenover zusters zijn, niet zoetsappig, nogal plagerig, daarin niet altijd fijn. De jongste dochter is nog meer kind; de oudere, Barbara, is zacht, meegaande, liefdevol, alles van de goede zijde beziende. Onder dit troepje, meest aan zich zelve overgelaten — ander gezelschap hadden ze weinig of niet — is Nancy groot geworden en opgevoed. Niet onnatuurlijk dus, dat ze geen zoet nufje of sentimenteel popje geworden is; maar een ferme, levenslustige, wilde deerne, die met de jongens kan meedoen, wier karakter niet in een vormelijk keurslijf is geperst, die zich laat zien zooals ze is, die den broers geen duw of scherpe repliek schuldig blijft; al te openhartig, vrij in den mond, dikwerf zich verpratend, gereed tot prikken; als ze zich in de klem heeft gebracht spoedig berouwhebbend, doch even dra weer vervallend in dezelfde fout. Zeker dus wel geen volmaakte persoonlijkheid, lang geene »brave Maria," maar toch een allernatuurlijkst wezen zooals we ze niet ongaarne zien, dat we onder de wat ruwe, ongepolijste schors hartelijk kunnen liefhebben, en waar we in later tijd wat degelijks van kunnen verwachten. Zoo is Nancy, en zoo is zij geschetst door eene vrouw, als geen man het zou kunnen doen.

Die 19-jarige Nancy huwt met een 48ger, een schoolkameraad van haar vader, een verstandig, kalm, edel karakter. Hoe zij tot dit ongelijk huwelijk kwam en de geschiedenis harer eerste huwelijksjaren, dit vormt den verderen inhoud van het werk.

Heeft zij haren man lief? Naar haren aard en op hare wijs, zeker. Zij beseft niet zoo zeer door waarneming, zij voelt veeleer zijne waardij; maar zij blijft dezelfde Nancy, die, haars ondanks, anderen verkeerd aanpakt, grieft, ondoordacht handelt, zich teleurstelling bezorgt, zich tegenover haar echtgenoot in moeielijke stelling brengt, door jaloezij zich het leven verbittert, enz., totdat, op het graf van Barbara, het goed verstand de bovenhand krijgt, en nu ook het geluk volgt. Doch, om het talent der Auteur te waardeeren, moet men het boek lezen, met attentie lezen, ook in de beschrijving van tooneelen en landelijke omgeving. Zeker men zal genieten, Nancy, de naïve vertelster, lief krijgen, ook al is zij nog zoo vreemd. Het boek is geheel vrij van het anders bij Engelsche Dames-auteurs niet ongewoon gebrek van breedsprakigheid, langdradige uitweidingen, uitgewerkte, pasklaar gemaakte zedelessen. En wat er uit te leeren is, ligt toch zoo klaar voor de hand, dat men het maar voor 't opmerken heeft.

De vertaling is zoo goed, dat alleen de Engelsche namen en eigenaardige toestanden doen zien, dat het werk vrucht is van Britschen grond.

O. D.

Een reisje met hindernissen. Humoristisch verhaal door Friedrich Gerstäcker. Uit het Hoogduitsch door A. Z. Arnhem, J. Minkman, (N°. 4 van Minkman's Reisbibliotheek). Met geïllustreerden omslag, van Tresling en C°., 151. blz. Prijs *f*—90.

Dit kleine losse verhaaltje van een bekenden naam is zeker alleszins geschikt om deel uit te maken eener Reisbibliotheek: 't is ter ontspanning en vordert geene inspanning, welke op reis slecht gelegen komt. Het *Raadslid* Wessel heeft een eenigen zoon, Frits, een besten jongen, knap portretschilder, maar wiens gelaat van dien aard is, dat hij telkens voor een ander wordt aangezien, waardoor hij nu zelfs van kwâjongens straatschenderij wordt verdacht, wat papa aandrijft, hem met aanbevelingsbrieven op reis te zenden — om eene vrouw te zoeken. Frits bleef liever thuis in zijne

stille omgeving, doch kan zijn vader niet van 't idée-fixe afbrengen, en gaat — om papa te pleizieren. Al dadelijk begint de reeks curieuse, gekke ontmoetingen, meest door dat gelijken op iedereen, maar.... men leze zelf en zal 't zich niet beklagen, en als we meer vertelden, zouden we 't genoegen bederven. Dit nog alleen ter voorloopige geruststelling: er is niets kwaads en niets akeligs in, en, ondanks alle hindernissen, wordt papa's doel bereikt, en goed bereikt; ook de lezer zal zijn doel bereiken: aangename ontspanning, en ja, zoo onder de hand, zijn er nog wel eenige korreltjes nut ook bij op te zamelen, als hij maar niet al te droomerig kijkt.

O. D.

De Voorouders. Roman van Gustav Freytag. Vijfde afdeeling. Markus Koning. Uit het Hoogduitsch. Deventer, A. ter Gunne. 1877. 318 bladz. in post 8°. Prijs *f* 1,90.

Van de serie romans, onder den algemeenen titel »De voorouders" door Gustav Freytag uitgegeven, hebben de vier eerste afdeelingen een welverdiend gunstig onthaal gevonden.

Evenals met ieder der vroeger verschenen gedeelten het geval was, is ook deze vijfde afdeeling een geheel afgesloten roman op zich zelf. Het verhaal verplaatst ons in den tijd der Hervorming en loopt van het jaar 1519 tot 1530. De stad Thorn aan den Weichsel, destijds in opstand tegen de verbasterde duitsche orde en onder de kroon van Polen gekomen, is in het eerste hoofdstuk en vervolgens meermalen het tooneel der handeling. Markus Koning een der invloedrijkste burgers der stad, maar vooral later ook diens zoon George, speelt de hoofdrol in het verhaal. Het is een tijd van woeling en gisting, dien de schrijver in dezen roman behandelt. Aan staatkundige verdeeldheid paren zich de godsdienstige twisten, door de Hervorming in het leven geroepen. Tooneelen van onrust en strijd van verschillenden aard, wisselen elkander gedurig af. In het laatste gedeelte treedt ook de groote Hervormer Luther handelend op, om geheel in den geest van zijn karakter, zooals dat uit de geschiedboeken bekend is, invloed

uit te oefenen op zijne tijdgenooten, ook op het leven en het lot van de hoofdpersonen in dit verhaal.

Uit de vroegere afdeelingen van de »Voorouders" is het bekend, hoe nauwgezet de schrijver is in het weergeven van de geschiedkundige toestanden van den tijd, dien hij zich ter behandeling koos. Ook in »Markus Koning" vindt men overvloedig gelegenheid dit op te merken en het talent van den schrijver ook in dit opzicht te bewonderen. Daar hij tevens een even belangwekkend als boeiend verhaal heeft gegeven, mag alle verdere aanbeveling overbodig geacht worden, en wensch ik ten slotte nog maar alleen op te merken, dat de vertaling gezegd mag worden, uitnemend te zijn geslaagd.

L v. W.

Algemeene gezondheidsleer naar Dr. C. Reclam, professor te Leipzig, voor het Nederlandsche publiek bewerkt door Dr. C. P. ter Kuile. Deventer A. ter Gunne. 1878.

Er is zeker geen tak van wetenschap, waarvan de algemeene bekendheid wenschelijker is dan die, welke het menschelijk leven tot onderwerp heeft; het is hierom een goed werk, door Dr. ter Kuile ondernomen, dat hij *Reclam's Algemeene gezondheidsleer* voor het Nederlandsche publiek heeft bewerkt. De rijkdom van inhoud der verschenen afleveringen is zóó groot, dat eene eenigszins uitvoerige opgaaf er van, de ruimte aan eene korte bespreking toe te staan, ver zou overtreffen. Na met een paar woorden het oogpunt te hebben aangewezen, waaruit de mensch hier wordt beschouwd, behandelt de schrijver achtereenvolgens de verschillende leeftijden, beginnende met de geboorte, eindigende met den grijsaardsleeftijd en den normalen dood, en wijst daarbij met betrekking tot lichaam en geest aan, wat de kenmerken van elk dezer tijdperken zijn, wat de mensch in ieder van hen behoeft en hoe aan die behoeften behoort voldaan te worden; aan welke gevaren hij blootstaat en hoe die kunnen worden voorkomen of afgewend. Vervolgens wordt gehandeld over voedingsmiddelen en voeding, waarbij gewezen wordt op de be-

teekenis der stofwisseling, de hoeveelheid en aard van voedsel, de voedingsprocessen en de voornaamste voedingsmiddelen. Even uitvoerig komen: lucht, kleeding, verpleging der huid, woning, arbeid en rust, verwarming en verlichting ter sprake; in een woord, niets wordt vergeten, wat middelijk of onmiddellijk op den gezondheidstoestand van den mensch betrekking heeft. Vier afleveringen verschenen reeds van dit hoogst aanbevelingswaardig werk, dat het licht zal zien in ongeveer zes afleveringen, elk van zes vel, die den *eersten* koopers tegen 10 cent per vel berekend zullen worden, terwijl, behalve met zorg uitgevoerde plaatjes in den tekst: titel, voorrede, inhoud, alphabetisch register, inleiding en omslag den kooper bij de laatste aflevering gratis worden toegezegd.

V. Dr. T.

Constantinopel, uit het Italiaansch van Eedmondo de Amicis door Mevrouw de Graaff-Holtrop. Haarlem, J. M. Schalekamp. 443 blz. kl. 8°. Prijs *f* 3.—, in linnen prachtband *f* 3.60.

Bovenstaand werk, in afleveringen verschenen, is thans compleet en zal ongetwijfeld in onzen tijd meer dan ooit de aandacht trekken, omdat de toestand van Turkije nog kort geleden Europa's voornaamste diplomaten bezighield, en maar schijnbaar op dit oogenblik een weinig van de baan is geraakt. Die Oostersche quaestie zal naar alle gedachten nog menig slagveld met dooden bezaaien en nog menig effectenhouder doen beven.

Als ooit iemand geschikt was om ons een boeiende, schitterende beschrijving van de stad der Sultans te geven, dan was het zeker wel de Italiaan Edmondo de Amicis. De Nederlander is hem dank verschuldigd voor zijn uitmuntend werk over ons eigen land, waarvan wij ook in dit tijdschrift verslag gaven, en het is dus reeds dadelijk met eenige ingenomenheid, dat men een nieuw geschrift van zijne hand begroet. Al wat er later van hem verscheen bevestigde die gunstige opinie,

doch in 't bijzonder is dat het geval met zijn »Constantinopel." Dit boek is met een gloed, ik zou haast zeggen: een pracht van kleuren geschreven, welke aan de zonnige, helderblauwe lucht van het Oosten ontleend schijnt. Men moet een vurige Italiaan zijn, om zóó met de pen te schilderen, zóó weer te geven wat men gevoelt. Onze oogen schemeren bij den grooten rijkdom van voorwerpen, welke de schrijver ons vertoont. Onder het lezen weet men niet, wat men meer moet bewonderen, òf de schoonheid en weelde van hetgeen die majestueuze vorstin van het Oosten in hare schatkameren bewaart, òf de aanschouwelijke wijze, waarop de geniale reiziger ons dat alles mee laat zien, mee laat genieten.

Amicis is *dichter*, is *schilder*, en daarbij een zoo fijn, oordeelkundig opmerker, als maar zelden wordt aangetroffen. Onmogelijk is het ons, den lezer ook maar een flauw denkbeeld van dit prachtige boek te geven. Het is, alsof wij ons met hem op de stoomboot bevinden, als dat heerlijke panorama van Constantinopel zich voor hem ontrolt; dat panorama, dat de voornaamste schrijvers in verrukking bracht en door Chateaubriand »het schoonste schouwspel van het heelal" wordt genoemd. Wij staan aan zijn zijde als de nevel optrekt; als de heuvel van het Serail wordt voorbijgevaren; als de Gouden Hoorn met zijne dicht bevolkte oevers, zijne woonhuizen, bazars, baden, kiosken, enz. zich in zijn volle uitgestrektheid vertoont; als de slanke minaretten en koepeldaken van tallooze moskeëen, de schitterende spitsen ten hemel verheffen, terwijl bosschen van cypressen de voorsteden omsluiten en de weligste plantengroei de toppen der bergen en heuvelen bedekt.

Welk eene aanschouwelijke voorstelling geeft hij ons van de verschillende personen van allerlei rang en stand, in de kleederdrachten der verschillende natiën, die de groote schipbrug van de Moskee der Sultane Validé passeeren. Hoe deelen wij in zijne bewondering en opgewondenheid, als wij met hem de beroemde Moskee Santa Sofia bezoeken, welke door Keizer Justinianus is gesticht, en waar elke steen, elke zuil van historische beteekenis is. Hoe levendig beschrijft hij ons de schatten van den Grooten Bazar, waar hij ons in de verwijderdste hoeken rondleidt, terwijl hij ons op een anderen tijd

de folteringen en daaropvolgende zaligheid van een Turksch bad laat ondervinden. Hij vertoont ons den Beheerscher der geloovigen, zoo weinig aanzienlijk en van zoo kleinen stoet verzeld, als hij zich thans voordoet, maar ook zooals hij in vorige eeuwen voor het volk verscheen, grootsch en indrukwekkend, omstuwd van hovelingen en Janitzaren. Wij bezoeken met hem het oude Serail, met zijn weelde, zijn wonderen, zijn hofintriges en gruwelen, alsook de oude vestingwerken en het Kasteel met de zeven torens: de Bastille van Constantinopel.

Ook in het huiselijke leven der Turken laat hij ons een diepen blik werpen, terwijl hij eene uitvoerige beschrijving geeft van de Turksche *vrouw* en hare verhouding tot den *man*, waaruit blijkt hoeveel invloed ook in dat opzicht de Europeesche beschaving heeft uitgeoefend; hoe de vrouwen zich geëmancipeerd hebben en hoe weinig de Turken zelven meer ingenomen zijn met de soms door Westerlingen zoozeer benijde polygamie.

Merkwaardig is ook het hoofdstuk over de *luiheid* der Turken. »Ofschoon Constantinopel op enkele uren van den dag zeer bedrijvig lijkt, is het in werkelijkheid misschien de luiste stad van Europa. Daarin kunnen Turken en Franken elkaar de hand reiken.” In de kunst om den tijd te dooden hebben de Turken het zeer ver gebracht. »Zij zijn in staat een kopje koffie van een dubbeltje een halven dag te laten duren, en vijf uren onbeweeglijk aan den voet van een cypres op een kerkhof te zitten.” »Voor hen bestaat het toppunt van genot in werkeloosheid van lichaam en geest. Daarom laten zij aan de rustelooze Christenen de groote ondernemingen over, die zorgen, geloop en reizen vereischen; en zij bepalen zich bij den kleinhandel, dien zij zittende en bijna meer met de oogen dan met de gedachten kunnen drijven. Het werk, dat bij ons alle andere bezigheden des levens overheerscht en regelt, is bij hen als eene bijzaak, aan alle gemakken en genoegens ondergeschikt gemaakt. Hier is de rust slechts eene schorsing van den arbeid, daar is de arbeid niets dan eene tijdelijke rustverstoring.” »De kortste tijd dien een ambtenaar van een Turksch ministerie vraagt om de eenvoudigste zaak ter wereld te beantwoorden, is een paar weken.”

Wie, die dit leest, zou nog aan de ongeneeslijkheid van den Zieken Man twijfelen?

Ik eindig, want mijn bestek laat niet toe meer uit dit belangrijke werk aan te halen.

De vertaling is zeer goed, maar de correctie laat hier en daar, vooral in het eerste gedeelte, nogal wat te wenschen over. Fouten als: »bij de*n* armen vasthielden" (blz. 112), »het meedoogenlooze*n* eigenbelang" (124), »onder de*n* Griekinnen" (168) komen gedurig voor, doch men stuit ook soms op meer hinderlijke fouten, zooals: *Crescus* in plaats van *Croesus* (blz. 91), »de moskee der draaie*n*de Derwisch," in plaats van *Derwischen* (131) »allerzondigst gebruik" in plaats van »allerzonderlingst" enz. Voor een boek als dit is het dubbel jammer dat men niet met een weinig attentie dit alles heeft voorkomen.

Leiden. D. F. v. H.

De Unie van Utrecht, door Dr. P. L. Muller. Met facsimilé van de onderteekening der Unie. Utrecht, J. L. Beijers, 1878. XVI en 170 blz. kl. 8o.

»Op den 23sten Januari 1879 zal het drie eeuwen geleden zijn, dat een duurzaam verbond werd opgericht tusschen die Nederlandsche gewesten, welke van dien dag af steeds vereenigd zijn gebleven en den staat hebben gevormd, die thans het Koningrijk der Nederlanden heet. Dat verbond, de Unie van Utrecht, heeft ruim twee eeuwen lang de eenige formeele band uitgemaakt, welke die gewesten samenhield. En zij heeft dat met zulk een uitslag gedaan, dat, toen de band met geweld verbroken werd, in 1795, het volk der zeven vereenigde Nederlandsche provinciën zich als ééne ondeelbare natie gevoelde, als de Nederlandsche natie, die noch door inlijving in een vreemd rijk, noch door vereeniging met andere, zij 't ook stamverwante gewesten, haar zelfstandig karakter verloor. De formule der Unie, dat deze Provinciën zich vereenigen, *alsof zij maar eene provincie waren*, was, niettegenstaande de sterke neiging tot plaatselijke en gewestelijke zelfstandigheid, die ons volk aankleeft, eene waarheid geworden."

Zóó luidt de aanhef in »Een woord vooraf" van dit werkje, dat wij met belangstelling hebben doorgebladerd en gaarne ter lezing aanbevelen. Dat men over een paar maanden de stichting der Unie van Utrecht gedenken zal, is algemeen bekend; dat men op vele plaatsen commissies heeft verkozen, om dien gedenkdag eenigen luister bij te zetten, weet iedereen evenzeer — maar of nu allen ook de geschiedenis van dat merkwaardige verbond, het ontstaan, den inhoud en de strekking nauwkeurig kennen, valt wel wat te betwijfelen. Daarom was het een goed denkbeeld van Dr. P. L. Muller een uitvoerig geschrift over de Unie van Utrecht in het licht te geven.

In een korte Inleiding behandelt hij den toestand van ons vaderland vóór, en bij het begin van den grooten strijd tegen Philips II. Vervolgens schetst hij *het ontstaan der Unie* en al de haspelarijen, de moeilijkheden en bezwaren, die er mee verzeld gingen. *De inhoud der Unie*, *De vestiging der Unie*, en *De Unie als Grondwet der Republiek* zijn de titels der volgende hoofdstukken. De schrijver heeft aan zijne lezers de overtuiging willen geven, dat de Unie van Utrecht, zoo heilzaam voor het oogenblik en zoo onmisbaar voor een gemeenschappelijken weerstand tegen het machtige Spanje, als onveranderlijke *grondwet* der Republiek veel kwaad heeft gesticht. Hij wilde de groote beteekenis der Unie èn als bondsacte èn als grondwet van Nederland in het licht stellen. Terwijl zij als de plechtige verklaring van de voortdurende vereeniging der Noord-Nederlandsche gewesten tegen elken binnen- en buitenlandschen vijand van onze nationale zelfstandigheid altijd verdient in eerbiedige en blijde herinnering te blijven, kan er weinig goeds van haar gezegd worden als *grondwet* der Republiek, waartoe zij echter ook nooit bestemd is geweest.

Het boekje heeft een zeer prachtig uiterlijk. Het is versierd met een fraai geillustreerden en schitterend gekleurden omslag. Papier en druk zijn keurig. Het facsimilé der onderteekeningen bewijst opnieuw, dat slordige en onleesbare handteekeningen door alle tijden heen eigen zijn geweest aan hooggeplaatste personen.

---

levenswijze, waartoe zijne prachtlievende vrouw hem dringt, bekomt den armen man slecht. De schilder Erik bewoont met zijn gezin, bestaande uit zijn zuster Renata, zijn zoon Koert en de oude dienstmaagd Cordula, een zeer onaanzienlijk deel van het buitentje, daar hij in behoeftige omstandigheden verkeert. Die armoede heeft een eenigszins geheimzinnigen en traditioneelen oorsprong, daar de over-overgrootvader zijn schatten heeft verborgen, zonder dat iemand weet waar het geld gebleven is. Erik's zoon, van een vurig opbruischend karakter, kan zich in dien afhankelijken staat niet schikken en wil zijn eigen loopbaan kiezen, om zijne droomen van aanzien en grootheid te verwezenlijken. Behalven deze jongeling zijn de eigenlijke hoofdpersonen: des burgemeesters dochter, de vroolijke, goedhartige, maar tevens hoogmoedige Gabrielle en Anna, het nichtje dat ontbloot is van aardsche goederen, maar in haar helder verstand en engelrein hart de grootste schat bezit, welke men begeeren kan. Ik zal niet verhalen wat de twee jonge meisjes, de speelkameraadjes van Koert, wedervaart in de schitterende kringen, die haar ontsloten worden, als zij bij haar tante, de deftige generaalsvrouw, gaan logeeren, en ook niet wat er met Koert zelven gebeurt. Ik zeg evenmin of de schat van dien over-overgrootvader gevonden wordt, en of de titel van het boekje met dien schat of met iets anders in verband staat. Het verhaal doet hier en daar aan Marlitt denken. Het vloeit over van schoone denkbeelden en nuttige wenken, terwijl al de karakters zonder overdrijving geteekend zijn. Al is Gabrielle zoo geheel anders dan de edele Anna, men heeft toch ook *haar* lief, dat vroolijke vogeltje, door hare opvoeding alleen geschikt voor zonneschijn en kleuren! Mevrouw Frank heeft alle eer van hare vloeiende bewerking.

Aan dezelfde bekwame hand zijn wij ook N°. 2 verschuldigd: »Goethe's vertellingen voor meisjes," met vier fraaie gekleurde platen versierd. Wij kunnen omtrent dit werkje kort zijn. De naam van den dichter *Goethe* is eene betere recommandatie, dan een woord, uit *onze* pen gevloeid.

Voor verscheidenheid is genoegzaam gezorgd. Eerst worden we beziggehouden met bijzonderheden uit 's dichters jeugd, waaronder vooral opmerking verdient de mislukte tooneelvoor-

stelling, waarbij de kleine vertooners wel aan de decoraties en costumes maar niet aan het *stuk* gedacht hadden, alsmede de schilderachtige beschrijving der kroningsfeesten bij de troonsbestijging van Keizer Jozef II. Wegens de zeden en gewoonten dier dagen zijn die passages merkwaardig. Hierop volgen schetsen uit de reis naar Italie en vooral een uitvoerig verhaal van al de pracht, vertooningen en dwaasheden, welke het Carnaval te Rome opleverde. De geschiedenis van Mignon, geïllustreerd met een lief plaatje, vestigt onze aandacht op geheel andere personen, terwijl eindelijk een verhaal: »Levensbeelden en levende beelden" het bundeltje besluit. Ofschoon men »voor meisjes" op den titel leest, is het eerste gedeelte toch niet uitsluitend voor de ééne helft van het opkomend geslacht geschikt.

»Kapitein Haller's gevechten met de Roodhuiden en andere avonturen" verplaatst ons natuurlijk in een andere omgeving dan de vorige boekjes, namelijk in de prairiën van Amerika onder kolonisten en Indiaansche volksstammen. Kapitein Haller is een Duitscher, die wegens een duel zijn vaderland heeft moeten verlaten en in de Nieuwe Wereld zijn fortuin gaat zoeken. Eerst voegt hij zich bij eenige kooplieden, die hunne goederen door de prairiën van St. Louis naar Santa-Fé vervoeren en vervolgens sluit hij vriendschap met een Franschen kolonist Seguin genaamd, wiens dochter door den wilden volksstam der Navajos is weggevoerd en bij hen de waardigheid van koningin bekleedt. Hallers verdere lotgevallen staan met Seguin en zijne familie in verband. Alles is op dat éëne doel: de bevrijding van Adèle en de tuchtiging der Navajos gericht. Aan vreeselijke doodsgevaren en bloedige gevechten ontbreekt het niet, doch ook menig koddig voorval doet ons hartelijk lachen, terwijl de ontmoeting der Navajo-koningin, die alle herinneringen harer jeugd verloren heeft, met haren armen vader, treffende scènes oplevert. We kunnen ons voorstellen hoe jeugdige lezers met ingehouden adem zullen voortlezen, als de held van het verhaal door de kudde buffels wordt meegesleept of als de verstikkende zandhoos over hem heengaat. De auteur heeft slag van schilderen en weet veel variatie in zijne verhalen te brengen. Zes helder gekleurde platen geven de voornaamste gebeurtenissen aanschouwelijk weer.

N°. 4. »Op de planken" van onzen gunstig bekenden Johan Gram, ziet er eenvoudiger uit en is bij gevolg ook veel goedkooper. Het heeft tevens *dit* voordeel, dat het onze jongens en meisjes niet alleen wat te *lezen*, maar ook wat te *doen* geeft en dat is waarlijk bij de tegenwoordige lange avonden niet te verwerpen. We ontvangen hier drie aardige tooneelstukjes: »De verdachte Eierkoek" en »Een sleepjapon," beide in 2 bedrijven; »De Kanarievogel," in één bedrijf; een komedie, die met poppen, van aardappelen gemaakt, kan gespeeld worden, en *twee* charades en action. Wie de stijl van den heer Gram kent, weet, dat zijn dialoog nooit langdradig of vervelend is.

D. F. v. H.

Met vuur gespeeld, door Rhoda Broughton. Uit het Engelsch met een voorbericht van H. de Veer. Tweede druk. Deventer, A. Ter Gunne. Prijs *f* 1.50. In Eng. linn. geb. *f* 1 .90

Mijn bezoek aan Bismarck, in den zomer van 1875, door Jochem van Ondere, Pijpenfabrikant en Ouderling te Gouda. Tweede druk. Deventer. A. Ter Gunne. Prijs *f* 0.90.

»Met vuur gespeeld" is een roman, die in hooge mate de aandacht boeit en in alle opzichten den lof waardig is, welken de heer de Veer er aan toezwaait. Zonder lange zedekundige vertoogen, moet het boek toch op lezer en lezeres een heilzamen indruk maken. Feiten en karakters zijn hier welsprekender dan honderd preken. »Dit boek is een tafereel, een schilderstuk, waaraan het oog zich moeilijk kan verzadigen," lezen wij in de Voorrede, en een onzer medewerkers zeide bij de beoordeeling van den *eersten* druk: »Dit werk moet zijn weg vinden, moet waardeering oogsten." Welnu de nieuwe uitgave bewijst de waarheid dezer uitspraak. »Met vuur gespeeld," *heeft* zijn weg gevonden, en zal dien nog verder vinden.

N°. 2. Wie kent Jan Holland of Jochem van Ondere niet? »De lotgevallen van Keesje Putbus," »Darwinia," »Nette Menschen" en »Van Hemel en Aarde" rijzen voor ons op, als wij die namen neerschrijven. Waarlijk, in dit »Land van mest en mist,

van vuilen kouden regen;" zooals de Génestet ons lieve vaderland terecht noemde, zijn de humoristen niet zóó talrijk, dat wij niet dankbaar zouden zijn, als er eens een enkele opduikt. En al is dan ook niet alles even mooi en even geestig, laten wij liever wat toegevend zijn, dan op te stuiven en ons boos te maken! De deftige Goudsche pijpenfabrikant en ouderling Jochem van Ondere is, volgens zijn verhaal, verontrust door de geruchten van Bismarcks annexatie-plannen, zelf eens bij den rijkskanselier gaan informeeren. Als groot bewonderaar van Pruisen en vijand van al wat Fransch is, keerde hij terug en van die bewondering en vijandschap draagt dit boekje de duidelijkste blijken. Alles in ons land is een ellendige boel; niets is naar des heeren v. Ondere's zin. Juist die overdrijving maakt de lezing vermakelijk. Bij dezen *tweeden* druk wijzen wij op de woorden van onzen medewerker in 1876 geschreven: »Niemand late zich *verblinden* door de Duitschgezinde expectoraties van v. Ondere, maar leze en overwege zijn boekje met kalme onbevooroordeelde aandacht."

De wijde, wijde wereld, door Elizabeth Wetherell. Uit het Amerikaansch vertaald door G. Jaspers. Met een voorwoord van E. Gerdes. Derde druk. Met platen. Twee deelen. Schoonhoven, S. en W. N. van Nooten. Prijs *f* 2.40.

Dit werk heeft reeds dadelijk bij de verschijning in Amerika en Engeland een buitengewonen opgang gemaakt. Ook in ons land was dit het geval, zoodat het spoedig bewaard bleef om in den grooten stroom van vertaalde romans te verzinken. Mocht soms wel eens een klacht gehoord worden over al te groote wijdloopigheid, aan Engelsche auteurs vaak eigen, de echt Christelijke geest, die in het boek doorstraalt werkt weldadig op den lezer. De heer Gerdes zegt in zijn *Voorwoord:* »Zoo er één boek in de Christelijke letterkunde bestaat, dat mijne volle sympathie bezit, dan is het »De wijde, wijde, wereld." Deze woorden zullen ongetwijfeld aan dezen *derden druk* als Kerst-geschenk een ruim debiet bezorgen.

BIBLIOGRAPHISCH ALBUM.

Gravin en vrouw. Bladzijde uit een veelbewogen leven, door Julia, Schrijfster van »Gescheiden," enz. Amersfoort, A. M. Slothouwer. 1878.

Zonderling genoeg *beginnen* tal van romanschrijvers en schrijfsters hun letterkundigen arbeid met een historischen roman, zonder te bedenken, dat ze zich daarmede juist in eens aan het allermoeielijkste wagen. Een enkele laat aan zijn historischen roman een werk vorafgaan, waarin de lotgevallen en wederwaardigheden des dichters, of veeleer diens zielestrijd en hartefolteringen worden geboekt, merkwaardig genoeg, dewijl al die ellende geleden, geheel die titanenstrijd gestreden is, voor het twintigste levensjaar bereikt werd, al wordt de roman — of hoe men 't noemen wil — ook later geschreven.

Als afschrikkend voorbeeld heb ik nog steeds dien roman vol zielelijden en zielesmart, dien ik bijna twintig jaar geleden schreef.... tot aan de ontknooping. De held moet in zoo'n roman òf de tering krijgen en den dood voor oogen zien, of onbegrijpelijk gelukkig *zullen* worden met de schoone, die hem zoolang in treurige duisternisse liet ronddolen, òf hij moet met rijkdom en eere overladen als wie weet welk beroemd man kunnen optreden. Zoo iets stelde ik me *niet* van mezelven voor en daarom *fantaseerde* ik het er niet bij; zoo iets groeide er niet van mij, die een eenvoudig *everyday-life* begeerde, zocht en vond en daarom *schreef* ik het er niet bij.

Die roman bleef gelukkig onuitgegeven, en als een natuurlijk gevolg daarvan zijn ook de andere uitgebleven, zoodat, mis ik de eer, *goede* romans geschreven te hebben, ik gelukkig ook bewaard bleef voor het vergrijp van slechte te schrijven.

Julia's eersten roman heb ik niet gelezen, de tweede is naar behooren een *historische* roman en de meest oppervlakkige lezer zal moeten opgemerkt hebben, dat de schrijfster althans *niet* aan den arbeid ging, zonder voldoend materiaal verzameld te hebben. Inderdaad is er vrij wat historie gelezen, eer deze roman geschreven werd. Een goed inzicht in het wezen

van den roman blijkt uit de keuze van de hoofdpersoon: Jacoba van Beieren. Naast Maria Stuart is nauwelijks ééne vrouw zóó de aangewezen hoofdpersoon voor een roman met historischen achtergrond. Over *enkele* afwijkingen van de historie had ik met de schrijfster willen correspondeeren, ik laat het thans achterwege, dewijl ik meen, dat de beoordeeling daarvan minder aan de waarde van den roman, afdoet, dan de inkleeding en de stijl.

Is het zeer moeielijk in gedachte eenige eeuwen terug te gaan om zelf in lang vervlogen tijden te leven, veel moeielijker is het, zoo te schrijven, dat de lezers zich verbeelden in dien tijd te leven. Men leze Pompeji, Ekkehart en alles wat Georg Ebers heeft geschreven.

Zoo is hier *niet* gewerkt. Zal een roman waarvan Jacoba van Beieren of Maria Stuart de hoofdpersoon is, den belangstellenden lezer voldoen, dan moet het werk met al den hartstocht worden geschreven, die de hoofdpersoon bezielde. Zoo alleen kan men er op rekenen, dat de lezers de betoovering zullen ondervinden, dat ze gebiologeerd zullen worden. Zoo teekent bijv. Swinburne Maria Stuart in den Bothwell, zulk een gloed doortintelt ons, als we den Chastelard lezen; al is het eene geheel andere Maria, dan die de historie ons leert kennen.

Van zoo iets is hier weinig te bespeuren: meer met verstand en studie dan met bezieling en hartstocht is deze roman geschreven; maar we wachten iets goeds en schoons zoodra de bezieling aandrijft tot het scheppen van een met passie aangevat onderwerp. Dan zal menige bijzonderheid en menig (historisch) gesprek achterwege blijven en zal de kunst en het gemoed meer bevredigd zijn.

Hoogst moeielijk, haast onmogelijk voor den schrijver, uiterst vervelend voor den lezer is het weergeven van de taal uit vroeger eeuwen, telkens als de dichter het woord aan een der personen afstaat.

Dit moet men inderdaad iedereen afraden.

De proeve van Nederlandsch uit het begin der vijftiende eeuw, zooals die hier geleverd is, verdient bovendien geen lof. Het Nederlandsch der 19e eeuw wordt niet vijf en een halve

eeuw verjongd door de afgesleten *e* achter de vrouwelijke subst. te herstellen, de titelwoorden *achter* de namen te plaatsen en eene verzekering te versterken met »in trouwe."

Sinds ik 't exemplaar ontving, is het door vele heeren en dames, vooral door dames gelezen — eenige waren meer, andere minder bevoegde beoordeelaars; ik wil hun oordeelvellingen daarom niet aanhalen, maar daarin kwamen ze *allen* overeen, dat het eindelooze »in trouwe" en »Jacoba-nichte" »Jacoba mijne" en derg. niet diende om het boek onderhoudender te maken. Een half dozijn oude woorden (ammelaken, azack, escafion, fineert bont, een zak mijnen (vert. = vullen?), wintfanck en zwenghelinck, een briefje (142 II) en daarbij wat dieventaal (II. 22) zijn niet voldoende om aan taal en *stijl* het karakter van de taal der 15e eeuw te geven. Ook komt dat zoogenaamde mnd. niet bij *alle* sprekers voor; sommige spreken *onze* taal. Het niet geheel onberispelijke Fransch op bl. 38 van het tweede deel vertoont evenwel weinig gelijkenis met de taal van de *Sotties* en *Farces* bijv. met die van den oudsten *Pathelin*.

Aan germanismen ontbreekt het niet: »gij hebt *recht*, dat bevalt me niet" *morde* de gravin; »het zal wel gaan" *lachte* de oude; en derg. uitdrukkingen ontbreken niet (*). Erger nog zijn de aandoenlijke omzettingen, die we, sedert Dred, the Wide wide World, the Lamplighter e. a. vertaald werden, moesten ontmoeten: »tegenzin, waarmede menigeen mij ziet *aan het hoofd des bewinds*". — »Men waarschuwde mij, dat mijne rijke erflanden menigeen ten doorn zijn *in het oog*," — »die steeds den meesten eerbied *hem* toedroeg". — »Liever doe ik u nog een blik slaan in een ander vertrek, dat wel waard is *een oogenblik toevens*" enz. enz. enz. waarbij de *gecursiveerde* woorden niet op hun plaats staan. *Ietwat* en *gansch bijzonder* ontbreken niet.

In 't kort zeg ik van dezen roman, dat de schrijfster ons *veel* doet verwachten en dat de roman algemeene kennisneming vordert als een werk uit de jeugd van eene later misschien zeer verdienstelijke schrijfster.

(*) *Tafelgeraad* I. 29 is zeker in dit genre geheel *nieuw*.

Mocht men onze hedendaagsche kritiek gelooven, dan is elke *coup d'essai* een *coup de maître* en dat is toch niet waar.

Meer kunstenaarsbezieling, meer gloed en hartstocht, daardoor minder berekening en minder historische (?) gesprekken en redevoeringen; vooral geen middelnederlandsch of zoo iets en geen *ietwat's* en *gansch-niet's* maar een eenvoudige natuurlijke stijl met de taal van onze beschaafde samenleving, zonder zoogenaamd onmerkbaar ingeslopen germanismen en omzettingen en weldra begroeten we in JULIA de schrijfster van een (vooraf liefst *niet* historischen) roman, waarop we misschien het recht hebben trotsch te zijn, zeker tevreden over te wezen.

Amsterdam. T. H. DE BEER.

Landjuweel. Proza en Poëzie. Drie bundels. Amsterdam. G. L. Funke 1878. Prijs per bundel *f* 1.90.

Onder den vrij zonderlingen titel van *Landjuweel* zijn stukken van twee-en-twintig hedendaagsche schrijvers bijeengebracht, die ons in drie deelen postformaat, worden aangeboden. In *Noord en Zuid* heb ik de onderwijzers ten sterkste aangeraden, zich deze bundels (*) aan te schaffen, om zich een vrij nauwkeurig denkbeeld te maken van den hedendaagschen stand onzer letteren (†). Voor dat doel gebruikt zijn deze drie deelen alle aanbeveling waardig. Men heeft niet van *alle* hedendaagsche schrijvers bijdragen gegeven, men heeft zich ook niet uitsluitend tot de *beste* bepaald, men heeft, om met Trasybulus te spreken, niet »groen en rijp," maar »rijp en groen" gegeven. In een opzicht komen de schrijvers overeen, ze hebben allen een zekeren aanhang, een zekeren kring of een kringetje van bewonderaars. Maar juist daarom hebben deze drie deelen veel waarde en 't zou niet onmogelijk zijn,

(*) Zoo heeten de *deelen* op titel en omslag. Een *bundel* »landjuweel" komt echter niet voor, even min als een »landjuweel" dat gelezen moet worden.

(†) Daarom betreur ik te meer, dat het zeer verouderd aandoenlijk bedrogenmeisjes-*genre* door *Droeve Laura* van den Hr. Kneppelhout nog vertegenwoordigd is.

dat ze in 1978 of 2078 herdrukt werden (gesteld, dat men dan nog *drukt*) onder den titel: »Wat men in 1878 bewonderde" of beter: »Van velen geprezen! Verhalen en verzen uit 1878."

Er is zeer veel *rijps*; maar 't *groene* en zelfs 't *afval* ontbreekt niet. Een leesbaar boek is het en wie het op zijn boekenhanger zet, kan maanden lang genoegen hebben van zijn »Half-hours with the (best) poets." Voor dat doel heeft het bij ons dienst gedaan en men was algemeen tevreden.

De meeste stukken hebben vroeger in tijdschriften en almanakken gestaan; ik vond oude kennissen uit *Vergeet mij niet* (1843), *Nederland*, *Los en Vast* e. a. ze alle een voor een te bespreken, zou te veel plaats eischen. Ik bepaal me tot de mededeeling dat de meeste stukken onderhoudend, eenige zelfs zeer schoon zijn en dat de eenige aanmerking, die ik niet kan weerhouden, is, dat men, waar men een »juweel" wilde geven, niet wat nauwlettender gekozen heeft en niet op andere wijze is te werk gegaan, dan waarop een zeer groot aantal »bloemlezers" gewoon zijn hunne stukken te kiezen.

Behoudens deze aanmerking blijf ik deze verzameling gaarne aanbevelen.

Amsterdam. T. H. DE BEER.

De Kunst voor ieder. Voor School en Huis. Bewerkt door Mr. C. Vosmaer. Leiden, A. W. Sijthoff. 1878. Prijs per aflevering van zes prenten *f* 0.37½. Aflevering 1—32.

De heer Sijthoff geeft ons hier met hulp van den heer Vosmaer een Nederlandsche bewerking van de Hoogduitsche »Kunsthistorische Bilderbogen." Tot heden ontbrak in ons land eene dergelijke verzameling van afbeeldingen der beroemdste kunstwerken, in geregelde volgorde. »Ieder zal toegeven," zoo lezen wij op den omslag dezer afleveringen, »dat een aardrijkskundige atlas onmisbaar is. Reeds is de aardrijkskundige atlas uitgebreid en vermeerderd; men heeft geologische, statistische, historische atlassen. Ook in de behoefte aan atlassen voor natuurlijke historie is voor de school reeds voorzien. Wat

noch ontbrak was een kunsthistorische atlas. Dat wil *De Kunst voor ieder* in de eerste plaats zijn. Bij het onderwijs, het lager en het middelbaar, heeft de leerling noodig de zaken te zien waarvan hij leest en hoort."

Het is bijna onnoodig deze onderneming aan te bevelen, want zij beveelt zich reeds van zelve aan. Het is hier met recht: »goede wijn behoeft geen krans." De uitgebreidste vertoogen over de Kunst en de nauwkeurigste beschrijvingen, kunnen nooit zooveel nut doen, dan goed uitgevoerde afbeeldingen, of liever verdwijnen spoedig uit het geheugen wanneer zij niet door afbeeldingen worden opgehelderd. De *mensch* behoudt de eigenschap, welke *het kind* bezit: het zien van een prent maakt een meer blijvenden indruk op hem, dan het gesproken of geschreven woord. Ga in den schouwburg en overtuig u hoe gaarne het publiek wat *ziet* en niet houdt van lange redeneeringen.

De Duitscher, die deze »Kunsthistorische Bilderbogen" in het licht deed verschijnen, heeft aanspraak op onze bewondering, want de keuze en rangschikking van zoovele honderden kunstwerken uit alle tijden en landen, moet geen gemakkelijke taak zijn geweest. De bewerking voor Nederlanders, het plaatsen van Nederlandsche onderschriften onder de afbeeldingen, kon zeker aan geen meer bevoegde pen worden toevertrouwd, dan aan die van Mr. C. Vosmaer. Zijn naam verhoogt de waarde dezer platen. Hij is in dat groote Museum een leidsman, op wien men kan vertrouwen. Misschien hadden sommigen, — juist omdat men een zoo bevoegd kunstkenner tot cicerone heeft — wel eens wat meer uitvoerige ophelderingen verlangd, doch het valt niet te ontkennen, dat dit door den grooten rijkdom der stof, hoogst moeilijk zou geweest zijn. Men had zich alleen bij de hoofdafdeelingen kunnen bepalen en *vóór* elke Serie een korte inleiding kunnen geven, waarin bijv. de eigenaardigheden van den Romaanschen, den Gothischen bouwstijl, of den stijl der Renaissance en den Barokstijl werden in het licht gesteld. Wij zeggen dit vooral met het oog op hen, die weinig van kunst en kunstvoortbrengselen weten. Voor iemand, die er eene bepaalde studie van maakt, is het onnoodig, want die heeft de werken der voornaamste

autoriteiten op dat gebied wel bij de hand. Voor hem is een Kunsthistorische atlas als deze volkomen genoeg.

In deze afleveringen wordt onze aandacht het eerst bepaald op de Grieksche en Romeinsche bouwkunst, waarbij afbeeldingen van het Parthenon, het Mausoleion, den schouwburg van Segesta, den zegeboog van Constantyn, de thermen van Caracalla te Rome, opmerking verdienen. Vervolgens de Grieksche beeldhouwkunst 470—250 (Afrodite v. Melos, een betere naam voor de Venus van Milo, de fries van het Parthenon, de Niobé, de Laokoon, de Apollo van het Belvedère enz.) Daarop de Egyptische en voor-Aziatische bouw- en beeldhouwkunst, om weer door de oud-christelijke, met de grootsche Sofiakerk te Constantinopel en de Syrische kerken te worden gevolgd. Na de Islamitische bouwkunde en versiering (Alhambra, Moskee te Delhi en Walachysche kerken) komen wij aan de oudste kerkbouw: Romaansche stijl, in Duitschland, Engeland, Italië, Frankrijk en Spanje. (Dom te Mainz, te Spiers, te Pisa, Dom van S. Marco te Venetie enz. Hierna de kunstschatten der Gothische bouwkunst (Kathedraal te Rheims, Notre-Dame te Parijs, Kathedraal te Straatsburg.) Thans zijn wij bij de zeventiende aflevering, na de beeldhouwkunst in het Noorden van de 10e tot de 15e eeuw, aan de bouwkunst der Renaissance in Italie, waarbij wij de prachtige kerkgebouwen en paleizen van Rome, Genua, Venetië, Florence en andere Italiaansche steden bewonderen. Van de 19e tot de 24e aflevering de bouw- en beeldhouwkunst in de voornaamste landen van Europa, in de 15e, 16e en 17e eeuwen, om met de Barokstijl, waartoe het paleis te Amsterdam, het lustslot Solitude te Stuttgart, het Zeughaus en Koninklijk slot te Berlijn gerekend worden, te besluiten. Met de 25e aflevering begint de afdeeling: Kunstnijverheld en versiering; bij de Oostersche volken; in de middeneeuwen; der Italiaansche Renaissance; aan deze zijde der Alpen enz. Wat hier voor ons ligt betreft dus nog alleen de bouw- en beeldhouwkunst, en al wat tot de schilderkunst behoort, moet nog volgen.

Deze opsomming is zeker zeer gebrekkig, doch terwijl ons bestek geen meerdere volledigheid toelaat, zullen onze lezers reeds voldoende overtuigd zijn van den rijken inhoud dezer

afleveringen. Als men ze doorbladert, *geniet* men werkelijk Een onafzienbare reeks van kunstgewrochten gaat ons voorbij en men zou er zich uren lang mee bezig willen houden, om er al de schoonheden, tot in de geringste détails van te doorgronden. Wat in een aantal kostbare werken verspreid is vindt men hier bijeen, zoodat men zeggen kan voor een betrekkelijk geringen prijs een verzameling van groote waarde te ontvangen.

Het werk wordt uitgegeven in *tien* Seriën, terwijl elke Serie ook afzonderlijk verkrijgbaar is. De platen zijn uitmuntend geteekend en duidelijk afgedrukt.

Wij hopen hartelijk dat de heer Sijthoff door een ruim debiet zal ondervinden, dat het publiek deze nuttige onderneming weet te waardeeren.

Leiden. D. F. v. H.

De nieuwe Loreley, door H. Wachenhusen. Uit het Hoogduitsch. Deventer, A. ter Gunne. 1877. 340 bladz, in gr. 8°. Prijs *f* 3.—.

Wachenhusen's »nieuwe Loreley" verdient alle aanbeveling als een belangwekkende roman. De lang niet alledaagsche geschiedenis boeit van het begin tot het einde, en de lieve heldin van het verhaal zal zeker aan iedere lezeres eene meer dan gewone sympathie inboezemen. Als het slachtoffer eener ellendige intrigue, heeft zij een bangen strijd te strijden. Men brengt haar in den waan, dat haar minnaar Werner, op een verre reis, die hij ondernomen had, gestorven was, en zij wordt letterlijk gedwongen zich te engageeren met een ander, een onwaardige, wien het slechts te doen was om de rijkdommen, die haar eenmaal ten deel zullen vallen. Als haar dood gewaande vriend terug komt, heeft men er reeds zorg voor gedragen hem met haar nieuw engagement bekend te maken en haar bij hem in verdenking te brengen, door haar van lichtzinnigheid en ontrouw aan zijne nagedachtenis te beschuldigen. Daar zij den schijn tegen zich heeft, is de ontmoeting tusschen de vroegere geliefden bij hun wederzien uiterst koel en gedwon-

gen. Nog pijnlijker wordt de verhouding tusschen hen, wanneer de schoone en bevallige Cera van haar kant blijken van toenadering geeft, maar met hardheid, om niet te zeggen met minachting wordt teruggestooten, daar Werner voor coquetterie houdt wat slechts de onwillekeurige uiting is van hare innige en oprechte liefde. Er is heel wat toe noodig om al het duistere in Cera's geschiedenis op te helderen en Werner tot de overtuiging te brengen, hoezeer en met welk arglistig doel hij op zoo wreedaardige wijze ten haren opzichte was misleid.

De schrijver heeft de karakters der hoofdpersonen en van allen, die eene eenigszins belangrijke rol in zijn verhaal spelen, met scherpe trekken geteekend, en daar zeer tegenstrijdige karakters met elkander in botsing komen, laat het zich begrijpen, dat de lezer gedurig in spanning wordt gebracht, welke spanning nog wordt verhoogd door de buitengewone toestanden, die ons geschetst worden en de zeldzame lotgevallen, zoowel van Werner op zijne omzwervingen, als van diens vader, die jaren lang afwezig is geweest en buiten 's lands eene zonderlinge lotswisseling heeft beleefd. Er is iets avontuurlijks, iets gewaagd in diens levensgeschiedenis, maar het talent van den schrijver doet veel door de vingers zien, ook wanneer hij de grenzen van het waarschijnlijke wel eens te buiten gaat. Misschien zelfs zal men het hem als eene verdienste aanrekenen, dat hij ons buiten den kring van het gewone dagelijksche leven rondvoert en meermalen aan zijne dichterlijke fantasie den vrijen teugel viert. In alle geval zal men zijn verhaal met belangstelling lezen, en er boven vele andere, eene blijvende waarde aan toekennen.

L. v. W.

Annette Weditz droombeelden. Uit het Hoogduitsch. Winterswijk, J. M. C. van der Zande.

Die vrouw van mij. Een Amerikaansch verhaal. Uit het Engelsch, door Mevr. Zwaardemaker. Nijmegen, Blomhert en Timmerman. 1878.

Deze twee vertalingen dragen duidelijke sporen van het land,

waaruit zij afkomstig zijn; uit elk droombeeld in het lieve, nette boekje van Annette Weditz spreekt Duitsche schwärmerei, de poëzie der elfen en nymfen, die in en om de Germaansche wouden en bronnen ronddwalen.

Het andere daarentegen — een Amerikaansch verhaal — draagt de sporen van den flinken, praktischen geest der Yankees en bij dien karaktertrek, contrasteert op een liefelijke wijze de echt Duitsche figuur van Lisa. Niemand, die een hartelijken lach zal kunnen bedwingen bij het lezen van het avontuur, professor Koenraad overkomen en bij zoo menig vroolijk tafereeltje, dat hoewel Amerikaansch, door de omgeving ons toch zoo innig aantrekt om den huiselijken gezonden geest, welke door het geheele boekje ademt.

Een onderhoudend werkje is dit zeker en het zal ongetwijfeld met veel meer voldoening gelezen worden dan de sentimenteele Droombeelden, niettegenstaande het vele liefelijke en poëtische dat ze bevatten.

De uitvoering van beide werkjes is keurig en de vertaling laat ook niets te wenschen over.

Vooral mevrouw Zwaardemaker, de smaakvolle vertaalster van »Die vrouw van mij," deed ons telkens vergeten, dat wij met een vertaald boek te doen hadden.

Waarlijk, zoo iets ons voor het oogenblik niet doet verlangen naar oorspronkelijke lectuur, dan zijn het voorzeker vertalingen zoo onberispelijk, als die waaraan Mevr. Zw. ons gewent.

M.

Mevrouw Holting's vrienden. Door D. van Hasseld, Schrijfster von *Willem van Dalse.* Amsterdam, P. N. van Kampen en Zoon. 1878. Twee deelen. 345 en 320 bladz. in gr. 8°.

In een landstadje, waaraan in dit verhaal de naam *Nieuwburg* wordt gegeven, huist sints langen tijd de adellijke familie van Tonsbergen. Eene dochter uit dat geslacht is met een Duitsch professor gehuwd en heeft met dezen bijna twintig jaren in Duitschland gewoond, toen haar man, om redenen van gezondheid, zich genoodzaakt vond zijn ontslag te ne-

men. Daarop is zij met haar gezin naar hare geboorteplaats teruggekeerd, waarvoor zij altijd eene bijzondere gehechtheid had behouden. In die geboorteplaats leeft nog een broeder van haar, Frits van Tonsbergen genaamd, die gehuwd is met eene dame van burger afkomst, met wie hij echter geld heeft betrouwd. Bij hem aan huis wonen twee zoons van een anderen broeder van mevrouw Holting, die gedurende haar afzijn overleden is, en reeds weduwnaar zijnde, zijnen broeder Frits tot voogd van beider minderjarige zoons benoemd heeft. Van deze zoons, Frits en Anton geheeten, wordt de eerste door zijnen oom, naar wien hij genoemd is, vertroeteld en bedorven, terwijl de andere geheel verwaarloosd en voor idioot verklaard wordt.

Deze twee jongelieden zijn eigentlijk de hoofdpersonen in het verhaal — ten minste, daarvoor hielden wij hen in den aanvang; vooral boeide Anton onze aandacht, want dat er dikwijls groote geesten huisvesten in lieden, aan wier uiterlijk men dit niet zeggen zou, leert de dagelijksche ondervinding. Hierin vonden wij ons echter teleurgesteld. Misschien lag het wel in het plan van de schrijfster, maar heeft zij het laten loopen, want het getal van mevrouw Holting's vrienden, zoo in Nieuwburg als daar buiten woonachtig, is vrij aanzienlijk, en niet alleen de hoofden der huisgezinnen, maar ook hunne kinderen, hebben ieder hunne geheel op zichzelve staande geschiedenie, welke geschiedenissen evenwel zoo met elkander in verband staan, dat alles een goed ineensluitend geheel uitmaakt. Kortom, het boek bevat niet eene enkele familie-geschiedenis, maar eenige familie-geschiedenissen tot een geheel gebracht, en mevrouw Holting is de goede genius, tot wie velen hunne toevlucht nemen, wanneer het een of ander niet in den haak is, en die het dan ook niet aan raad en daad laat ontbreken.

Het tegenwoordige moge voor ons verslag genoeg zijn; want door iets van den loop des verhaals mede te deelen, zouden wij den lezer geen dienst doen. Wij voor ons hebben het werk met groot genoegen ten einde gebracht, en zoo min de gewone lezer als hij die naar iets degelijks verlangt, zal het onvoldaan uit de handen leggen. N. T.

Parijs en omstreken. Door Cd. Busken Huet. Amsterdam, C. L. Funke. 1878. 395 bladz. in post-8°.

Op het omslag van dit werk vindt men bij den titel nog gevoegd de woorden: *Niet in den handel* en *Premie op het Nieuws van den Dag* 1878. Uit deze bijvoegingen zou men kunnen opmaken dat het boek niet tot dezulke zou behooren, welke in tijdschriften besproken worden; de uitgever heeft echter een exemplaar aan de redactie van dit maandwerk ingezonden, natuurlijk om er eenige melding van te maken. Wij willen dit gaarne doen, doch kunnen in geen bijzonderheden treden en ons met geene eigenlijke kritiek inlaten.

Zij, die, op den titel af, in dit boek eene voorstelling van Parijs of gids door Frankrijks hoofdstad zouden meenen aan te treffen, zullen zich teleurgesteld zien. Het werk levert een allerlei over Parijs, of liever een allerlei over geschiedenis, schoone kunsten, letterkunde in het algemeen, doch ten deze zooveel mogelijk op Parijs toegepast. Ofschoon door den heer Busken Huet tot een geheel gebracht, heeft hij bij het schrijven gebruik gemaakt van opstellen van Ernst Renan, Ernest Vinet, groote Fransche werken die het oude Frankrijk behandelen, Adolphe Berty en andere Fransche auteurs, waarbij ook prof. Jonckbloet, Potgieter en prof. Dozy, onder de Nederlandsche, in de voorrede vermeld worden.

Misschien kan men hier eenigzins uit opmaken wat men in dit werk te wachten heeft. Wij zeggen *werk* en niet *werkje*; want ofschoon in postformaat gedrukt, beslaat het bijna vierhonderd geenszins ruim gedrukte bladz., en getuigen de zestien hoofdstukken, waarvan de inhoud achter het werk wordt opgegeven, van de velerlei belangrijke stof, die er in behandeld wordt.

En hiermede moeten wij eindigen. Er behoort veel belezenheid en vooral kunstkennis toe om den heer B. H. in zijne mededeelingen te volgen. Wij hopen dat onder hen, aan wie een present-exemplaar van dit werk ten deel valt, er gevonden mogen worden, die daarmede behoorlijk zijn toegerust en van den arbeid des heeren B. H. derhalve partij kunnen trekken.

N. T.

Licht en Schaduw, door Jos. Giese. Guldenseditie. Arnhem. D. A. Thieme.

Alleen de omstandigheid dat Licht en Schaduw eene plaats verkregen heeft onder de deeltjes der Guldenseditie, schenkt ons de overtuiging, dat wij met een oorspronkelijk werk te doen hebben. De omgeving, de personen, de denkbeelden van deze novelle zijn zoo echt Duitsch, dat de gedachte aan een vertaling onophoudelijk bij ons optreedt.

Wij worden zoo overstroomd door vertalingen, vooral uit het Duitsch, dat het altijd een aangename verpoozing is, wanneer wij in een echt Hollandsch boek ook echt Hollandsche toestanden en personen aantreffen.

Dit verschil van meening ter zijde gelaten, kunnen we niets dan lof over hebben voor den liefelijken, echt vrouwelijken geest, die het boekje ademt, voor de sympathieke figuren met wie ze ons kennis doet maken en menige fraaie bladzijde, waaruit een diep, rein gevoel spreekt.

Dat Josephine Giese een beginneling is, bespeuren wij schier op elke bladzijde en bij een volgend werk drage zij toch vooral zorg noch hare personen, noch het publiek toe te spreken. 't Is waar, dat zij om zich te verontschuldigen het voorbeeld van menige autoriteit zal kunnen aanhalen, maar 't is juist de kunst om bij de meesters in het vak slechts het schoone af te zien en het minder aanbevelenswaardige, dat hen, maar ook hen alleen geoorloofd is, niet na te volgen. Ook is het geheele werk niet van langdradigheid en zekere eentoonigheid vrij te pleiten. De oorzaak hiervan is voornamelijk de omstandigheid dat Jos. Giese te veel personen op het tooneel voert, wier lotgevallen niet in elkander grijpen, maar wier geschiedenis bijna geheel alleen staat, zoodat zij verscheidene kleinere novellen in plaats van deze grootere daaruit had kunnen vormen.

Naast de goed uitgevoerde teekening van de drie voornaamste meisjes-karakters staan eenige vrij flauwe mannen-figuren en naast diepgevoelde, flink uitgewerkte tooneelen, vinden we vele kinderachtige gesprekken, beschrijvingen van prettige uitstapjes enz., zooals die in elk Duitsch boek in menigte te

vinden zijn. Waar echter naast veel onbeduidends zooveel goeds tegenover staat hebben we recht bij een volgend werk, nog veel meer te vragen, dat we onvoorwaardelijk prijzen kunnen.

M.

Jong-Rusland, door Iwan Turgenjew. Arnhem. P. Gouda Quint. 1878.

Voor het grootste gedeelte van het Nederlandsche publiek is de Russische maatschappij nog een gesloten boek en zelfs velen, die door lectuur en studie op een hoog standpunt van ontwikkeling staan, hebben nog zeer nevelachtige begrippen van de toestanden in het groote Noordsche rijk. 't Is waar, in den laatsten tijd is de kennis van land en volk wel eenigzins toegenomen, zoowel tengevolge van de meerdere aanraking met andere Europeesche volken als ook door de werken van de schrijvers, die zich ten doel hebben gesteld de belangstelling voor Rusland op te wekken en te bevorderen. Er is evenwel in de Noordsche maatschappij zooveel eigenaardigs, dat het moeilijk is zich door de lectuur van die werken een goed denkbeeld van die maatschappij te vormen. Dit was ook na de lezing van het bovenaangekondigde werk den indruk dien het bij ons had nagelaten.

De geweldige beroeringen, die tegenwoordig in Rusland woeden; de machtige hartstochten, die er, slechts door geweld gebreideld, met een vreeselijke uitbarsting dreigen; het onderaardsche vuur der revolutie, dat er reeds de grondslagen der tegenwoordige maatschappij ondermijnt; de grille tegenstellingen tusschen de verschillende volksklassen, — dat alles heeft in de laatste jaren de belangstelling voor het Russische rijk zeer doen toenemen en zijne ontwikkelingsgeschiedenis met verhoogde belangstelling doen volgen, omdat Europa niet gerust is over de stormen, die daar kunnen opsteken en het geheele werelddeel met dood en verwoesting bedreigen. Vooral het Nihilisme wordt als een der grootste verschrikkingen der maatschappij beschouwd en dat, in Rusland ontkiemd, zich wellicht kan uitbreiden over geheel de beschaafde wereld.

Geen wonder daarom, dat een werk van den met roem bekenden Turgenjew, die ons reeds zoo menig belangrijk werk over zijn land schonk, met ingenomenheid zal worden begroet, en dat velen met gespannen verwachting dit werk zullen ter hand nemen. Evenals alle andere werken van den schrijver zal men ook dit boek met genot lezen. Turgenjew bezit de gave zijne personen te doen leven voor onzen geest; hij weet ons warme belangstelling voor hen in te boezemen; hij schetst ons *menschen*, geen bovennatuurlijke of gefingeerde wezens. Hoogst belangwekkend zijn de karakters waarmede men in dit nieuw werk kennis maakt en die geheel en al passen in de maatschappij, in de omgeving waarin zij leven; dit mag men bij de lezing geen enkel oogenblik uit het oog verliezen zal men begrijpen wat de schrijver wil teekenen.

Inderdaad Turgenjew's boek vergunt ons een diepen blik in veel eigenaardige toestanden en verhoudingen der Russische maatschappij en doet den lezer ruimschoots gevoelen hoeveel en hoe geduchte wanverhoudingen daar nog bestaan, die voor duizenden bij duizenden een bron van ongeluk en rampspoed zijn, terwijl betrekkelijk weinigen zich baden in al het genot en de weelde van een leven in overvloed en macht. In weerwil zoowel van het letterkundig genot en van de bevordering onzer kennis van Rusland die dit boek ons verschaft, zal het toch waarschijnlijk velen op een punt onbevredigd laten: nl. dat het geen volkomen overzicht verschaft in de tegenwoordige verhouding der politieke partijen. Trouwens, het is blijkbaar het doel van den schrijver geweest, slechts *enkele* maatschappelijke toestanden te schetsen en hij doet dit op eene wijze zooals hij alleen dit kan, waarom dit werk, dat onder toezicht van Gerard Keller naar de Hoogduitsche en Fransche vertalingen uitstekend in het Nederlandsch is overgezet en met een hoogst belangrijke inleiding van dr. Allard Pierson over den schrijver en zijne werken verrijkt is, ongetwijfeld tal van belangstellende lezers zal vinden.

K. W. L.

Gevonden! Een verhaal voor meisjes. Naar het Duitsch van H. Prohl, bewerkt door M. C. Frank. Leiden, D. Noothoven van Goor. Gebd, in prachtband. Prijs *f* 1.90.

Goethe's vertellingen voor meisjes, bewerkt door M. C. Frank. Met 4 gekleurde platen. Leiden, D. Noothoven van Goor. Gebd. in prachtband. Prijs *f* 1.90.

Kapitein Hallers gevechten met de Roodhuiden en andere avonturen. Een verhaal voor de jeugd van Mayne Reid, bewerkt door O. Hoffmann. Met 6 gekleurde platen. Leiden, D. Noothoven van Goor. Gebd. in prachtband. Prijs *f* 1.90.

Op de planken. Tooneelstukjes en charades, voor onze jongens en meisjes, door Johan Gràm. Leiden, D. Noothoven van Goor. Prijs *f* 0.90.

St. Nicolaas en Kerstmis, de tijd der feesten en feestgeschenken is weer aanstaande en verlangend wordt er uitgezien naar nieuwe prentenboeken om aan meer of min veelbelovende zoons en dochters of neven en nichten aan te bieden. De ijverige uitgever, de heer D. Noothoven van Goor, is ook niet achtergebleven en heeft zijne verzameling van werkjes voor jonge lieden, weer met *vier* vermeerderd, welke hier voor ons liggen en met belangstelling door ons zijn doorgebladerd.

N°. 1, dat zich door een keurig bandje en allerliefst titelplaatje onderscheidt, verdient ook wegens den inhoud met warmte te worden aanbevolen. Wie aan een meisje van 14 à 16 jaren een onderhoudend, met veel talent geschreven verhaal geven wil, kan, als hij zijn keus op »Gevonden!" bepaalt, gerust zeggen, dat hij iets goeds *gevonden* heeft. Het bevat de geschiedenis van twee huisgezinnen, van welke het een aan alle genietingen der aarde deel mag nemen, terwijl het andere zich alles moet ontzeggen, wat het leven aangenaam maakt. De rijke burgemeester Keizer bewoont met zijne vrouw, dochter en ouderloos nichtje 's winters een prachtig huis in de stad, terwijl hij 's zomers eenige kamers betrekt op een buitenverblijf, dat aan een schilder, Erik genaamd, toebehoort. De schitterende

